ANTONY BEEVOR

ARNHEM

BĂTĂLIA PODURILOR 1944

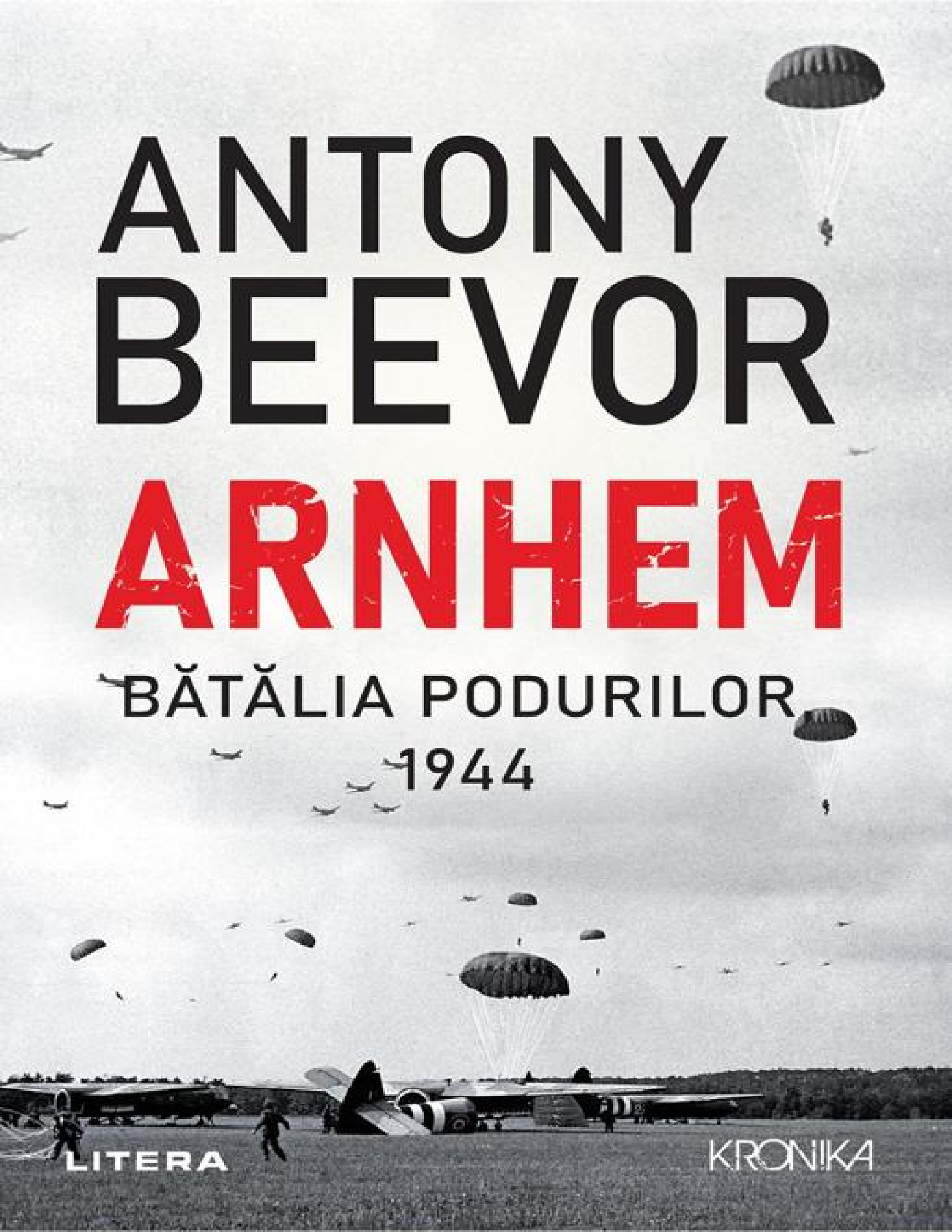

LITERA

KRONIKA

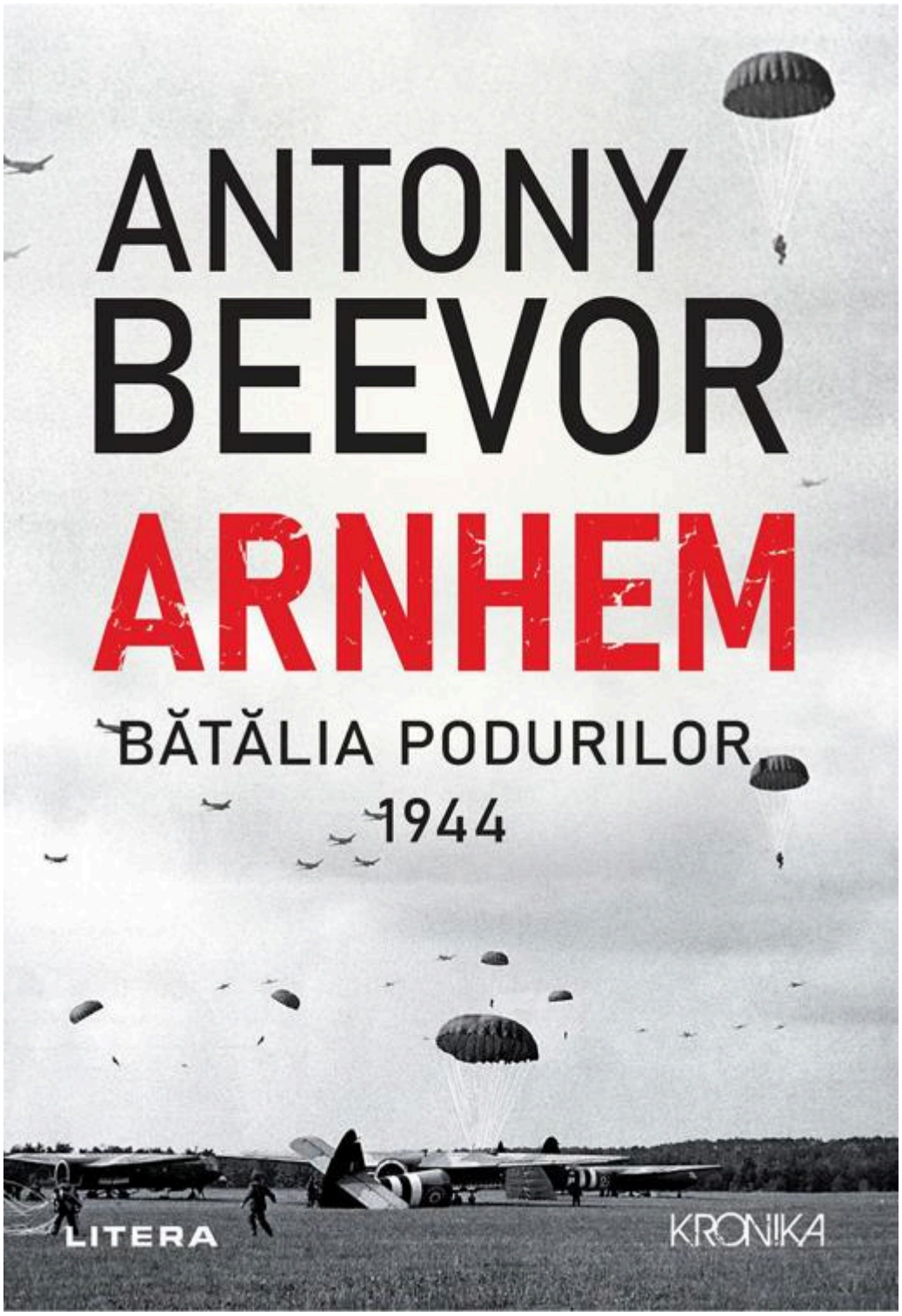
ANTONY
BEEVOR
ARNHEM
BĂTĂLIA PODURILOR
1944
LITERA
KRONIKA

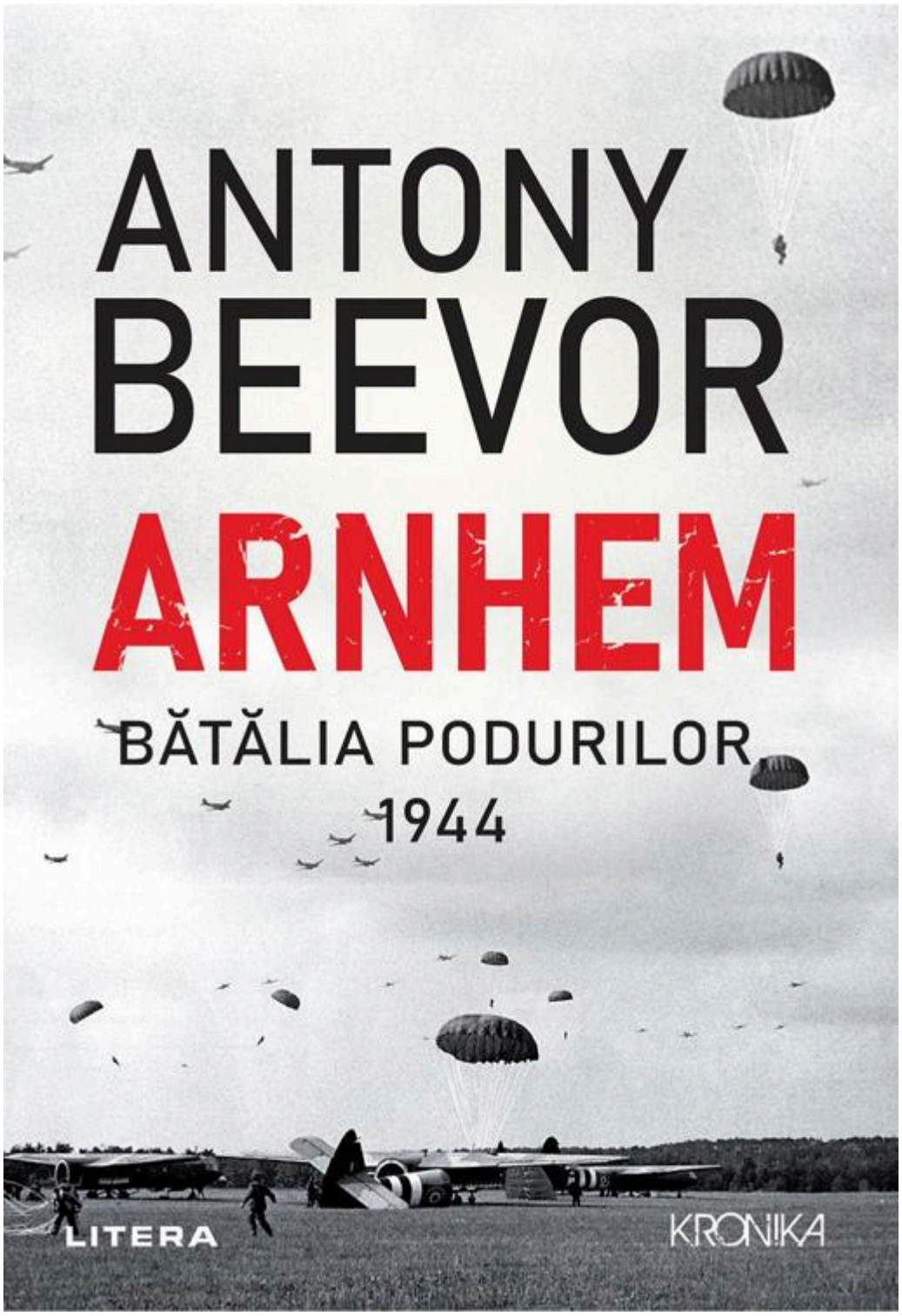
ANTONY
BEEVOR
ARNHEM
BĂTĂLIA PODURILOR
1944
LITERA
KRONIKA

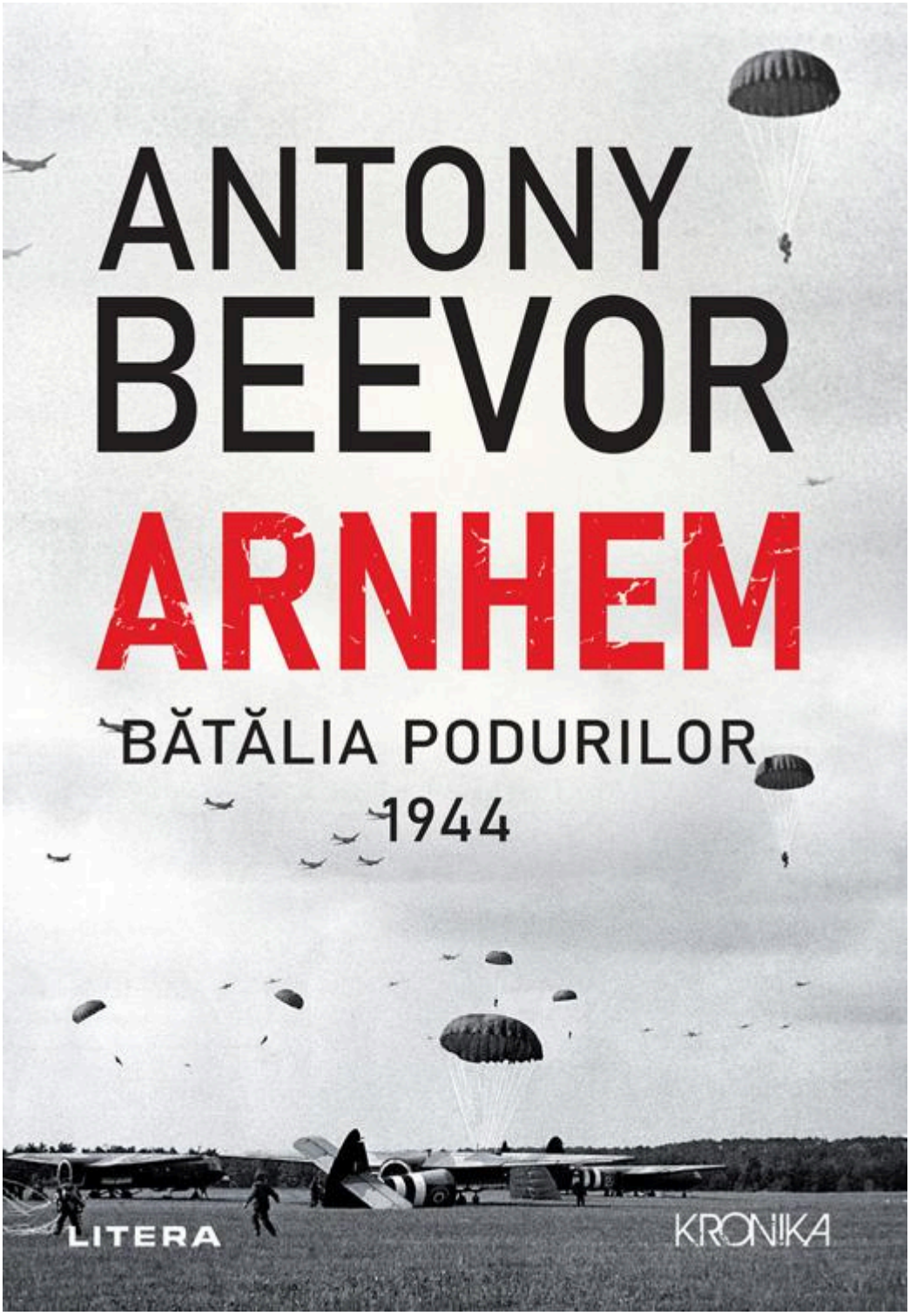
ANTONY
BEEVOR
ARNHEM
BĂTĂLIA PODURILOR
1944
LITERA
KRONIKA

KRONIKA

Colecţia în care umanitatea este reconstruită prin cărţi
care ne ajută să pătrundem în culisele celor mai interesante
evenimente politice, sociale sau financiare de ieri şi de astăzi.

Arnhem: The Battle for the Bridges, 1944

antony Beevor

Copyright © 2018 Ocito

Hărți de Jeff Edwards Ilustrația Podului Arnhem de la p. 206 de Michael White,

din John Waddy, A Tour of Arnhem Battlefield, Barnsley, 2011

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Arnhem. Bătălia podurilor, 1944

Antony Beevor

Copyright © 2021 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Traducerea din limba engleză: Aloma Ciomâzgă-Mărgărit

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Constantin Furtună, Georgiana Harghel

Corector: Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

ISBN 978-606-33-7128-8

ISBN EPUB 978-606-33-7428-9

ANTONY BEEVOR

ARNHEM

BĂTĂLIA PODURILOR, 1944

Traducere din limba engleză
ALOMA CIOMÂZGĂ-MĂRGĂRIT

LITERA
București

Pentru Artemis

Lista ilustrațiilor

1 Amiralul sir Bertram Ramsay cu feldmareșalul Montgomery (IWM B 10113)

2 Podul de la Arnhem peste Neder Rijn

3 Un grup de naziști olandezi din cadrul NSB înainte de război

4 Recruți adolescenți ai Waffen-SS

5 „Boy” Browning împreună cu comandantul polonez de parașutiști, generalul-maior Sosabowski

6 Viktor Gräbner primind Crucea de Cavaler pe 17 septembrie

7 Sepp Krafft, comandantul primelor trupe SS care au intrat în luptă

8 Comandamentul german își planifică răspunsul

9 Walter Harzer (Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen)

10 Horrocks, Montgomery și prințul Bernhard (IWM BU 766)

11 Generalul-maior Maxwell Taylor, 101 Aeropurtate

12 Generalul de brigadă Jim Gavin, 82 Aeropurtate

13 Compania 21 Parașutiști Independenți de cercetași înainte de a se îmbarca în avioanele Stirling (IWM CL 1154)

14 Planoare ale 1 Aeropurtate (IWM CL 1146)

15 Armada aeriană deasupra Țărilor de Jos

16 Zona nord-vest de aterizare a planoarelor la Arnhem, 17 septembrie (IWM BU 1163)

17 Generalul de brigadă Anthony McAuliffe cu ofițeri ai 101 Aeropurtate

18 Desant cu parașute aparținând 101 Aeropurtate la nord-vest de Son, 17 septembrie

19 Parașutiști britanici bând ceai cu localnicii (IWM BU 1150)

20 Un Sherman Firefly își croiește drum pe lângă tancurile Gărzilor Irlandeze (IWM BU 926)

21 Un alt vehicul de la Corpul XXX prins în ambuscadă la sud de Valkenswaard (IWM B 10124A)

22 Carnavalul eliberării cu raderea părului de pe cap pentru femeile olandeze care se culcaseră cu germani

23 Membri mândri ai Rezistenței olandeze cu arme luate de la germani

24 Mulțimi la Eindhoven pe 19 septembrie

25 Soldații britanici au fost uimiți de mesajele scrise cu creta de olandezi pe tancurile lor

26 101 Aeropurtate este întâmpinată cu bucurie între Son și St Oedenrode

27 Tancuri germane pentru Kanust Kampfgruppe ajungând prin Blitztransport

28 Prizonieri Waffen-SS luați de către 1 Aeropurtate britanică (IWM BU 1159)

29 Artileria germană forțând un convoi să se oprească pe Șoseaua Iadului

30 Un instantaneu realizat de RAF aratând distrugerile suferite de batalionul de recunoaștere al lui Gräbner (IWH MH 2061)

31 Kate Ter Horst, „Îngerul de la Arnhem”

32 Un howitzer de 75 mm al Regimentului de Infanterie Ușoară la est de hotelul Bilderberg, 19 septembrie (IWM BU 1094)

33 Una dintre echipele de la sol ale Luftwaffe în acțiune la nord de Oosterbeek, 19 septembrie

34 Generalul-maior Roy Urquhart (IWM BU 1136)

35 Un Stug III al Brigăzii 280 Tunuri de Asalt

36 Panzergrenadieri SS în Arnhem în mijlocul echipamentului abandonat de britanici

37 Civili evacuați de la spitalul St Elisabeth

38 Parașutiști polonezi în fața unei alte anulări de misiune din cauza vremii nefavorabile

39 Pionieri și parașutiști din Batalionul 3 din școala de la nord de podul din Arnhem forțați să se predea

40 Parașutiști din Batalionul 1 folosind groapa făcută de un obuz pentru a se apăra (IWM BU 1167)

41 Compania C din Batalionul 1 al Regimentului de Graniță pe 21 septembrie (IWM BU 1103)

42 Operatori de tunuri antiaeriene Luftwaffe din Brigada Flak von Swoboda

43 Parașutiști disperați încercând să semnalizeze piloților RAF (IWM BU 1119)

44 O semișenilată Waffen-SS din Hohenstaufen pe Dreijenseweg

45 Parașutiști americani sub tirul armelor

46 Răniți capabili să meargă luați prizonieri din hotelul Schoonord

47 Kampfgruppe Brinkmann se pregătește să traverseze spre sud, în Betuwe

48 Pe 24 septembrie, germanii au început evacuarea forțată a Arnhemului și a zonelor înconjurătoare

49 Un amestec de soldați Waffen-SS, din armata regulată și din Luftwaffe în Betuwe

50 Trupe canadiene eliberând în cele din urmă un Arnhem pustiu și distrus (IWM BU 3510)

51 O victimă tânără a Iernii Foamei din 1944–1945

Credite ilustrații

Majoritatea fotografiilor provin de la Muzeul Imperial al Războiului (Imperial War Museum – IWM) și din colecții private via Robert Voskuil și Bob Gerritsen. Alte fotografii provin de la: 2, Aviodromul din Lelystad; 3, 26, Beeldbank WO2-NIOD; 7, Ehrhard Schmidt; 11, 23, 25, 45, 51, Getty Images; 15, Air Historical Branch, Ministerul Apărării; 17, S.L.A. Marshall Collection via USAMHI; 18, 24, Karel Magry Collection; 22, 36, Cornelius

Ryan Collection of World War II Papers, Mahn Center for Archives and Special Collections, Ohio University Libraries; 27, Karl-Heinz Kaebel; 38, Institutul Polonez și Muzeul Sikorski de la Londra; 47, SS-PK Raske; 48, Sem Presser via Maria Austria Instituut. S-au făcut toate eforturile rezonabile pentru a descoperi drepturile de autor, dar editorul este deschis pentru orice informație care clarifică drepturile de copyright pentru orice material neatribuit care apare în această carte și va face corecturile necesare în edițiile viitoare ale volumului.

Lista hărților

Înaintarea din Bruxelles, 6–14 septembrie 1944

Operațiunea Market Garden, 17-26 septembrie 1944

Zonele de lansare și aterizare ale 101 Aeropurtate

Zonele de aterizare ale 82 Aeropurtate

Podul din Arnhem, luni, 18 septembrie 1944

Bătălia din vestul Arnhemului, 19 septembrie 1944

Retragerea 1 Aeropurtate la Oosterbeek, 19–20 septembrie 1944

Bătălia pentru Nijmegen și Waal, 21 septembrie 1944

Perimetrul Oosterbeek, 21–25 septembrie 1944

Contraatacurile germane de pe Șoseaua Iadului, septembrie 1944

Insula (Betuwe), 21–25 septembrie 1944

Iarna Foamei

Legenda simbolurilor militare

ALIAȚI

Cartier general grup de armate

Armată

Corp blindate/infanterie

Divizie blindate

Divizie infanterie

Brigadă infanterie

Regiment infanterie

Divizie aeropurtată

Regiment parașutiști

Batalion parașutiști

GERMANI

Cartier general grup de armate

Corp panzere

Divizie infanterie

Divizie Fallschirmjäger

Regiment Fallschirmjäger

Divizie panzere

Brigadă panzere

Batalion pionieri

Brigadă Flak

Regiment artilerie

Tabel al gradelor militare

Armata americană	Armata britanică	Armata germană	Aviația militară german
Soldat	Soldat	Schütze/Kanonier/Jäger	Schütze
Soldat clasa întâi		Oberschütze	Oberschütze
	Lance Corporal	Gefreiter	Sturmmann
Caporal	Caporal	Obergefreiter	Rottenführer
Sergent	Sergent	Feldwebel/Wachtmeister	Oberscharführer
Plutonier	Plutonier	Oberfeldwebel	Hauptscharführer
Maistru militar	Maistru militar		
Sergent-major	Sergent-major	Stabsfeldwebel	Sturmscharführer
Sublocotenent	Sublocotenent	Leutnant	Untersturmführer
Locotenent	Locotenent	Oberleutnant	Obersturmführer
Căpitan	Căpitan	Hauptmann/Rittmeister	Hauptsturmführer
Maior	Maior	Major	Sturmbannführer
Locotenent- colonel	Locotenent-colonel	Oberstleutnant	Obersturmbannführer
Colonel	Colonel	Oberst	Standartenführer
General de brigadă	General de brigadă *	Generalmajor	Oberführer
General-maior	General-maior**	Generalleutnant	Gruppenführer
General-locotenent	General-locotenent***	General der Infanterie/Artillerie/Panzertruppen	Obergruppenführer/Ger
General	General****	Generaloberst	Oberstgruppenführer
General de armată	Feldmareșal*****	Generalfeldmarschall	

Acesta poate fi doar un ghid aproximativ al gradelor echivalente din moment ce fiecare armată are variantele proprii. Unele grade au fost omise pentru a nu încărca inutil textul. În armatele britanică, canadiană și SUA următoarele grade comandă următoarele subunități (inferioare batalionului), unități (batalion sau regiment) și formațiuni (brigadă, divizie și corp):

Grad	Armata britanică și canadiană	Armata americană	Numărul aproximativ al subordona
Caporal	Escadron	Escadron	8
Sublocotenent/Locotenent	Pluton	Pluton	30
Căpitan/Maior	Companie	Companie	120
Locotenent-colonel	Batalion/ Regiment blindate	Batalion	700
Colonel		Regiment	2 400
General de brigadă	Brigadă	Comandă luptă	3 000–6 000
General-maior	Divizie	Divizie	10 000
General-locotenent	Corp	Corp	30 000–40 000
General	Armată	Armată	70 000–150 000
Feldmareșal/ General de armată	Grup de armate	Grup de armate	200 000–350 000

Ordinea de luptă detaliată o puteți găsi online la www.antonybeevor.com.

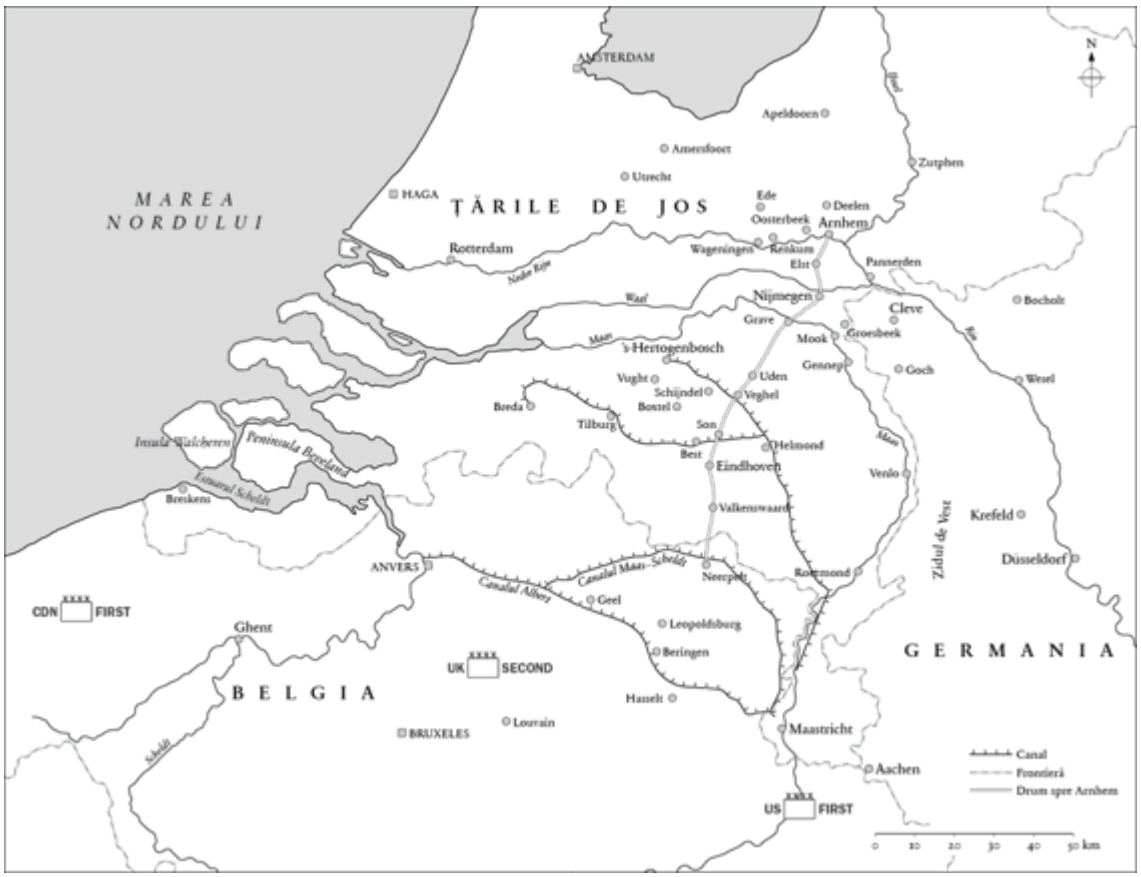
AMSTERDAM
Apeldoorn
Amersfoort
Utrecht
Zutphen
MAREA NORDULUI
HAGA
ŢĂRILE DE JOS
Ede
Oosterbeek
Deelen
Arnhem
Rotterdam
Wageningen
Renkum
Elst
Nieder Rhein
Panneerden
Waal
Nijmegen
Cleve
Bocholt
Grave
Mook
Groesbeek
Maas
's Hertogenbosch
Gennep
Goch
Wesel
Vught
Uden
Schijndel
Veghel
Boxtel
Breda
Tilburg
Son
Helmond
Best
Eindhoven
Insula Walcheren
Peninsula Beveland
Estuarul Scheldt
Venlo
Middelburg
Valkenswaard
Krefeld
Zidul de Vest
ANVERS
Canalul Albert
Canalul Maas–Scheldt
Neerpelt
Roermond
Düsseldorf
CDN FIRST
Geel
Ghent
Leopoldsburg
Beringen
UK SECOND
GERMANIA
BELGIA
Hasselt
BRUXELES
Louvain
Maastricht
Schelde
Aachen
Canal
Frontieră
Drum spre Arnhem
US FIRST
0 10 20 30 40 50 km
N

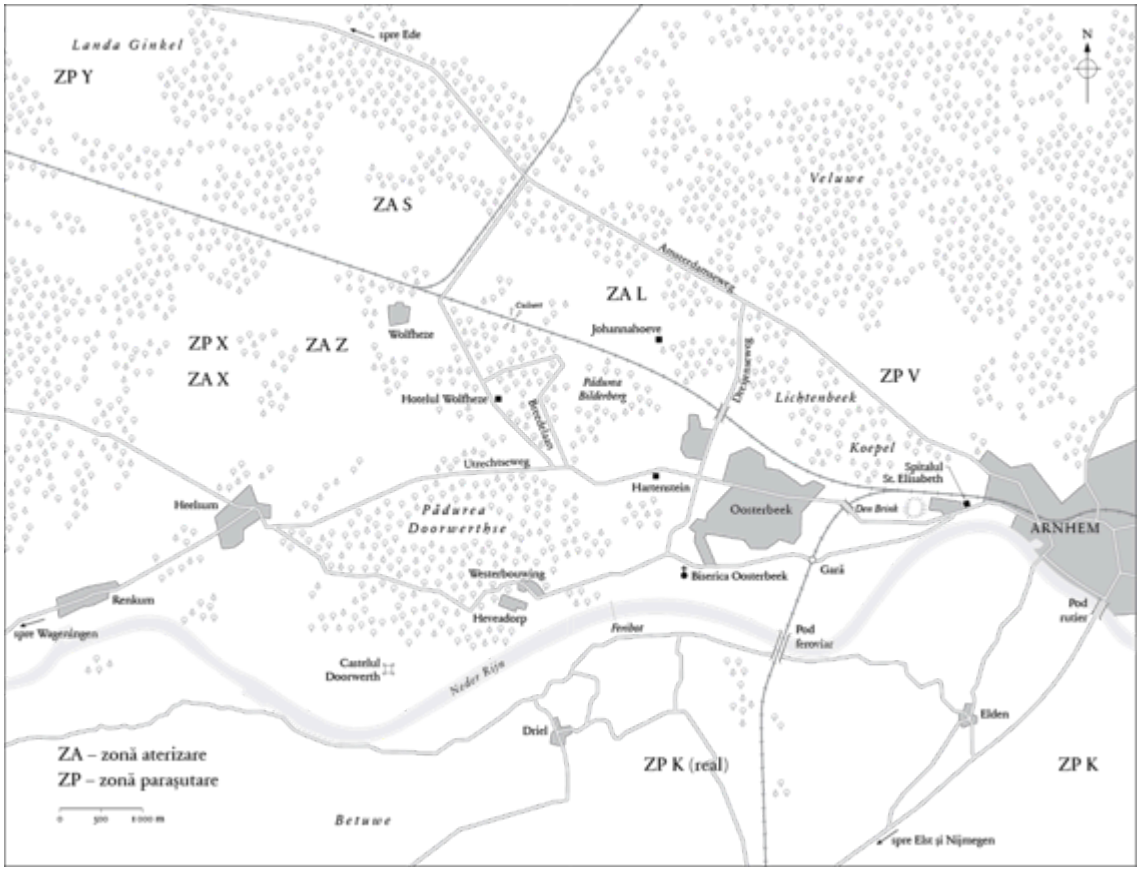
Landa Ginkel
spre Ede
ZP Y
N
ZA S
Veluwe
Amsterdamseweg
ZA L
Oelbert
Johannahoeve
Wolfheze
ZP X
ZA Z
ZA X
Hotelul Wolfheze
Păduvea Bilderberg
Beeklaan
Dreijenweg
ZP V
Lichtenbeek
Koepel
Spitalul St. Elisabeth
Utrechseweg
Hartenstein
Heelsum
Pădurea Doorwerthse
Oosterbeek
Den Brink
ARNHEM
Westerbouwing
Biserica Oosterbeek
Gară
Renkum
Heveadorp
Feribot
Pod rutier
spre Wageningen
Pod feroviar
Castrul Doorwerth
Neder Rijn
Elden
Driel
ZA – zonă aterizare
ZP – zonă paraşutare
ZP K (real)
ZP K
0
500
1000 m
Betuwe
spre Elst şi Nijmegen

Capitolul 1

Vânătoarea este deschisă!

Ziua de 27 august 1944 a fost în Normandia o duminică perfectă de vară. De pe un teren din Saint-Symphorien-les-Bruyères, la sud-vest de Evreux, răzbăteau sunetele liniștitoare ale unui meci de crichet. În livada de peri alăturată, tancurile Sherman ale Sherwood Rangers Yeomanry* tocmai fuseseră reparate și reechipate după înfruntarea din punga de la Falaise, punctul culminant al bătăliei pentru Normandia. Bâtele, mingile, apărătorile și stâlpii fuseseră strecurate pe țărm într-unul dintre camioanele de transport. „Să nu se spună că am invadat continentul nepregătiți“[1], scria unul dintre jucători.

Regimentul trebuia să fie gata de plecare în 24 de ore, dar imediat după prânz s-a dat ordin să se plece într-o oră. Tancurile au fost pe șosea în 70 de minute, îndreptându-se spre râul Sena, pe care prima formație britanică, Divizia 43 Wessex, îl traversase la Vernon cu o zi înainte. Soldații britanici chiar erau invidioși că Armata a 3-a americană a generalului George Patton traversase Sena cu șase zile înaintea lor.

În 29 august, armatele Aliate, numărând acum aproape un milion de oameni, au înaintat dinspre capetele de pod de la est de Sena, îndreptându-se spre granița cu Belgia și Germania. Bătălia pentru Normandia fusese în sfârșit câștigată, iar armata germană se retrăgea haotic. „De-a lungul principalelor rute de aprovizionare“, scria un oficial american în jurnalul său, „poți vedea efectele loviturilor noastre aeriene date inamicului. Printre camioanele bombardate, care zac distruse cu sutele, ruginite și diforme, pe marginea drumurilor, se mai zărește ocazional câte un vehicul plin cu canistre de combustibil arătând ca niște vaci moarte umflate, negre și carbonizate, ori câte un tren cu munți de canistre bombate ce dau să cadă printre cadrele de oțel deformate ale vagoanelor distruse.“[2]

Pentru regimentele britanice de cavalerie motorizată, vânătoarea era deschisă. Generalul-locotenent Brian Horrocks, comandantul Corpului XXX, așezat pe turela unui tanc de comandă, nu s-a putut abține

să nu se alăture și el. „Acesta era genul de bătălie care îmi plăcea cu adevărat“, scria el ulterior. „Cui nu i-ar fi plăcut?“[3] Cu peste 600 de tancuri – Sherman, Churchill și Cromwell –, Divizia Blindate de Gardă, Divizia 11 Blindate și Brigada 8 Blindate au atacat pe un front de 80 de kilometri, „tăindu-și drum prin zonele din spatele inamicului, ca o combină printr-un lan de porumb“, adăuga el.

Regiunea dintre Sena și Somme era „o întindere de câmpuri albe, fără împrejmuiri și cu drumuri bune“.[4] Periculosul bocage normand, cu pășunile îngrădite și drumurile pline de șanțuri adânci, rămăsese departe în spate. Rangerii din Sherwood au adoptat vechea lor formație din campania în deșertul nord-african, cu un escadron de tancuri Sherman dispersat în față, centrul de comandă al regimentului imediat în spatele acestuia și celelalte două escadroane de cavalerie pe flancuri. „Era cel puțin palpitant să gonești la viteză maximă peste câmpiile deschise într-o dimineață atât de frumoasă“, scria un comandant de grupă de cavalerie, „știind că germanii erau pe fugă, iar toată lumea avea cea mai bună stare de spirit. Era aproape ca și cum am fi luat parte la o cursă de cai cu obstacole.“[5]

Clopotele bisericilor au vestit apropierea lor. Aproape toate casele au fost împodobite în culorile naționale franceze, roșu, alb și albastru. Sătenii, bucuroși să fie cruțați de distrugerea care avusese loc în Normandia, i-au așteptat cu sticle de vin și fructe. Membrii Rezistenței, nebărbieriți și purtând brasarde, au încercat să se urce pe mașinile din fruntea convoiului pentru a le arăta drumul. Un ofițer de stat-major din Divizia Blindate de Gardă, aflat într-un blindat Staghound, observa „varietatea ciudată de arme pe care le agitau mai degrabă exuberanți decât atenți la siguranță“.[6]

Câte un tanc mai rămânea fără combustibil. Atunci, vehiculul trebuia să stea pe marginea drumului până când unul dintre camioanele de trei tone ale regimentului îl ajungea din spate și se oprea în dreptul lui. Apoi canistrele începeau să zboare spre membrii echipajului de pe puntea motorului. Din când în când, izbucneau schimburi scurte și violente de focuri când vreun grup german, prins din urmă de înaintarea inamicului, refuza să se predea. Curățarea acestor cuiburi se numea „deparazitare“.[7]

În după-amiaza zilei de ٣٠ august, Horrocks a fost de părere că înaintarea nu era destul de rapidă. Așa că i-a ordonat generalului-maior „Pip“ Roberts

să trimită Divizia 11 Blindate pe care o comanda să cucerească până în zori orașul Amiens și podurile de peste râul Somme. Deși soldații care conduceau tancurile cădeau din picioare de epuizare, aceștia au reușit să ajungă la poduri, iar camioanele de trei tone au adus în zonă, la prima oră a dimineții, o brigadă de infanterie care să asigure perimetrul localității. Horrocks a ajuns la scurt timp, pentru a-l felicita pe Roberts. Roberts i-a dat raportul, apoi i-a spus comandantului său de corp de armată: „Am o surpriză pentru dumneavoastră, domnule general“.[8]

A fost adus un ofițer german în uniforma neagră a tanchiștilor. Era nebărbierit, iar chipul îi era brăzdat de cicatricea unei răni din Primul Război Mondial care-i distrusese mare parte a nasului. Roberts, scrie Horrocks, „semăna cu un fermier mândru conducându-și taurul campion“.[9] Trofeul său era General der Panzertruppe** Heinrich Eberbach, comandantul Armatei a 7-a, pe care îl luaseră din pat.

A doua zi, pe 1 septembrie, se împlineau cinci ani de la invazia germană a Poloniei, în urma căreia izbucnise războiul în Europa. Printr-o coincidență ciudată, ambii comandanți ai grupurilor de armate Aliate participante la campania din Normandia pozau pentru portrete, fiecare la centrul său de comandă. Strălucind de mulțumire după înaintarea impetuoasă a generalului George C. Patton spre Sena, generalul Omar N. Bradley, aflat în apropiere de Chartres, era pictat de Cathleen Mann, o pictoriță care era căsătorită cu marchizul de Queensberry. Cel puțin se puteau delecta cu băuturi reci în acea zi frumoasă. Comandantul suprem, generalul Dwight D. Eisenhower, tocmai îi trimisese lui Bradley un frigider, cu mesajul: „La naiba, m-am săturat să beau whiskey cald de fiecare dată când vin la tine“.[10]

Feldmareșalul sir Bernard Montgomery, în ținuta sa distinctă, cu un pulover polo gri, pantaloni de catifea și o beretă neagră cu două insigne, poza pentru portretistul scoțian James Gunn. Cartierul său general tactic și rulota se găseau în parcul ce străjuia Château de Dangu, aflat la jumătatea drumului dintre Rouen și Paris. În ciuda mesajelor de felicitare pentru promovarea la gradul de feldmareșal primite în dimineața aceea, Montgomery era atât de prost dispus încât refuzase o întâlnire cu gazda sa, ducele de Dangu, și cu membrii Rezistenței locale. Toate speranțele lui Montgomery la o ofensivă

Aliată sub comanda sa în nordul Germaniei fuseseră spulberate, pentru că Eisenhower îl înlocuia de la comanda supremă a forțelor terestre. Bradley nu mai era în subordinea lui, ci îi era egal. În mintea lui Montgomery, Eisenhower renunța la victorie refuzând să-și concentreze forțele.

Ofițerii superiori americani, pe de altă parte, erau mult mai furioși din pricina promovării lui Montgomery.[11] Acesta ajunsese general de cinci stele, în timp ce Eisenhower, superiorul său, încă avea doar patru. Patton, a cărui Armată a 3-a se apropia deja de Verdun, în estul Franței, îi scria în ziua aceea soției sale: „Chestia asta cu feldmareșalul ne-a scârbit pe mine și pe Bradley".[12] Chiar și câțiva ofițeri superiori britanici erau de părere că darul lui Winston Churchill pentru Monty și presa britanică pentru a ascunde retrogradarea acestuia era o eroare gravă. Amiralul sir Bertram Ramsay, comandantul suprem al forțelor navale Aliate, scria în jurnalul său: „Monty, promovat feldmareșal. Uluitor lucru; și îl regret mai mult decât pot spune. Înțeleg că premierul a făcut-o de capul lui. Al dracului de stupid și, garantez, extrem de jignitor pentru Eisenhower și americani."[13]

A doua zi, sâmbătă, 2 septembrie, Patton, Eisenhower și generalul-locotenent Courtney H. Hodges, comandantul Armatei 1 americane, s-au întâlnit la cartierul general al Grupului de Armate 12 al lui Bradley, unde lady Queensberry își pusese deoparte pensulele. Potrivit aghiotantului lui Bradley, Hodges era „ca de obicei, ca scos din cutie în uniforma de luptă",[14] în vreme ce Patton arăta „de prost gust cu nasturii lui de alamă și ditamai mașina". Se aflau acolo pentru a discuta strategia de luptă și marea problemă a aprovizionării. Înaintarea neașteptat de rapidă îi pusese în situația de a depăși până și capacitatea uriașă a flotei militare de transport americane. Patton îl implorase pe Bradley în dimineața aceea: „Dă-mi 400 000 de galoane*** de benzină și te duc în Germania în două zile".[15]

Bradley i-a arătat toată înțelegerea. Era atât de hotărât ca toate avioanele disponibile să continue să aprovizioneze Armata a 3-a a lui Patton, încât s-a opus planurilor de parașutare a trupelor pentru a accelera înaintarea Aliaților. Patton, care își dorea „să treacă prin Linia Siegfried ca rahatul prin gâscă",[16] îi mituia deja pe piloții avioanelor de transport cu lăzi întregi de șampanie prăduită, dar tot nu era suficient. Eisenhower era de neclintit.

Montgomery îl bătea și pe el la cap, cerându-i cea mai mare parte a proviziilor pentru a putea pregăti atacul principal în nord.

Diplomația Aliaților îi cerea comandantului suprem să compenseze cererile contradictorii ale celor două armate cât de mult era omenește posibil. Acest lucru l-a făcut pe Eisenhower să adopte o „strategie a unui front larg“, care nu i-a satisfăcut pe nici unul dintre cei doi comandanți.****[17] Șeful de stat-major al lui Eisenhower, generalul-locotenent Walter Bedell Smith, comenta după război problemele cu Montgomery și Bradley. „Este uimitor“, spunea el, „cum se strică niște generali buni când își formează un public în fața căruia trebuie să-și joace rolurile. Devin primadone.“[18] Până și aparent modestul Bradley „și-a format un public, iar noi am avut ceva probleme cu el“.

Eșecul lui Eisenhower în a rezolva strategiile concurente ale lui Montgomery și Bradley a fost apoi agravat de un accident. După ce a părăsit comandamentul Grupului 12 de Armate de lângă Chartres în după-amiaza aceea, a zburat înapoi la postul său de comandă din Granville, pe coasta atlantică a Normandiei. Alegerea unui punct atât de îndepărtat de fronturile foarte dinamice a fost o greșeală gravă. De fapt, cum remarca Bradley, ar fi fost mai bine plasat pentru comunicații dacă ar fi rămas în Londra. Spre finalul zborului spre Granville, avionul său a avut probleme la motor, iar pilotul a fost nevoit să aterizeze pe o plajă. Eisenhower, care avea deja un genunchi beteag, și l-a distrus și pe celălalt în timp ce încerca să ajute la întoarcerea avionul pe nisip. A fost imobilizat la pat, cu piciorul în ghips, chiar înainte ca Bradley și Montgomery să se întâlnească. A rămas așa o întreagă săptămână, care s-a dovedit a fi crucială.

În aceeași seară de ٢ septembrie, Horrocks a sosit la comandamentul Diviziei Blindate de Gardă din Douai. Era frustrat pentru că fusese nevoit să-și țină trupele în așteptare pentru a permite o operațiune de parașutare în Tournai. Operațiunea fusese anulată în ultimul moment din cauza condițiilor atmosferice, dar și pentru că americanii din Corpul XIX ajunseseră deja în zonă. Așa încât, oarecum teatral, Horrocks i-a anunțat pe ofițerii săi că obiectivul lor pentru a doua zi era Bruxelles, aflat la vreo ١١٠ kilometri mai departe. S-a auzit un suspin de uluire. Horrocks i-a ordonat de asemenea

Diviziei ١١ Blindate a lui Roberts să atace direct marele port Anvers, în Operațiunea Sabot.

Cu Gărzile Galeze precedate de vehiculele blindate ale Regimentului 2 al Cavaleriei de Gardă*****, pe dreapta, și de grupul de Gardă al Grenadierilor, pe stânga, „spiritul de competiție era irezistibil și nimic nu ne putea sta în cale în ziua aceea“[19], își amintea un ofițer. Se paria intens pe cei care aveau să ajungă primii la Bruxelles. Din câte se părea, crupierul strigase „Les jeux sont faits – rien ne va plus!“[20] la ora 6.00, în momentul plecării ambelor contingente. Câteva ore mai târziu le-au urmat Gărzile Irlandeze de rezerviști. „A fost cel mai lung drum al nostru, 132 de kilometri în 13 ore“[21], se nota în jurnalul de război al Batalionului 2 (Blindate). Dar, pentru unele unități, înaintarea rapidă s-a dovedit a nu fi chiar o joacă. Grenadierii au pierdut mai mult de 20 de oameni într-o ciocnire violentă cu un grup din SS.

Apariția neașteptată a Diviziei Blindate de Gardă în capitala Belgiei în seara aceea a declanșat o sărbătoare mai amplă chiar decât cea din timpul eliberării Parisului. „Marea problemă era mulțimea de oameni“[22], scrie în jurnalul Cavaleriei de Gardă, nevoită constant să se oprească din cauza belgienilor fericiți, înghesuiți de-a lungul drumului pe zece rânduri, cântând „Tipperary“ și făcând cu degetele în V semnul victoriei. „Un alt obicei universal al celor eliberați este să scrie mesaje de bun venit pe mașinile care își croiesc încet drum prin mulțime“, scria același ofițer. „Dacă te oprești, se adună cu zecile în jurul vehiculului, îl acoperă cu fructe și flori și le oferă soldaților vin.“ Cavaleria de Gardă și Gărzile Galeze „au câștigat cursa cu un avans minim“, deși „a fost o treabă riscantă, pentru că de fiecare dată când cineva se oprea să ceară indicații despre traseu, era smuls din mașină și sărutat zgomotos de reprezentanții ambelor sexe“.

Trupele germane încă mai controlau aerodromul din afara capitalei și „au lansat cinci încărcături explozive puternice“[23] în parcul din fața Palatului Regal, unde generalul-maior Allan Adair își pregătea postul de comandă. Soldații britanici au fost ajutați din plin de membrii organizației Armée Blanche, a Rezistenței belgiene, care „s-au dovedit foarte eficienți în prinderea multor nemți rătăciți care încercau să fugă“.[24] Civilii, când nu-și

sărutau eliberatorii, fluierau, huiduiau și loveau orice prizonier german pe care-l vedeau.

Mulți soldați britanici au fost surprinși de contrastul cu Normandia, unde fuseseră întâmpinați adesea cu jumătate de gură, printre ruinele orașelor și satelor distruse. „Oamenii erau mai bine îmbrăcați“, scria un ofițer, „pare că au mai multe haine, toți arată curați și sănătoși, în timp ce în Franța aveam impresia că toți sunt săraci și mohorâți.“[25] Dar aparențele prosperității prin comparație pot fi înșelătoare. Ocupanții germani rechiziționaseră proviziile alimentare, cărbunele și alte resurse, iar mai mult de jumătate de milion de belgieni fuseseră trimiși la muncă forțată în fabricile germane. Belgia însă măcar profitase de înaintarea rapidă a Aliaților. Acest lucru o salvase de distrugerile războiului, de jafurile dinaintea retragerii și de tacticile obișnuite de „pârjolire a pământului“ ale Wehrmachtului. Dar în sud-est atacurile nechibzuite ale Rezistenței belgiene asupra grupurilor de soldați germani care se retrăgeau au dus la represalii violente și fără discernământ, mai ales din partea unităților SS.

Germanii au fost stupefiați de rapiditatea înaintării Aliaților din ziua aceea. Un subofițer o descria în jurnalul său ca pe „un eveniment care întrece toate calculele și așteptările și pune în umbră până și Blitzkriegul nostru din vara lui 1940“[26]. Oberstleutnant****** Fullriede scria despre „discuția ofițerilor din cazarmă. Frontul de vest e terminat: inamicul este deja în Belgia și la granița Germaniei. România, Bulgaria, Slovacia și Finlanda cer pacea. Este exact ca în ١٩١٨.“[27] Alții au dat vina mai ales pe primul aliat. „Italienii sunt cei mai vinovați“[28], scria acasă Unteroffizier******* Oskar Siegl. Iar unii au comparat „trădarea“ Italiei cu cea a Austriei din Primul Război Mondial. În unele cazuri, asta a provocat reacții confuze de autocompătimire. „Noi, germanii, nu avem decât inamici; nu poți să nu te întrebi de ce suntem atât de urâți pretutindeni. Nu există națiune care vrea să aibă de-a face cu noi.“[29]

Și generalii Aliați făceau paralela cu sfârșitul Primului Război Mondial. Optimismul era la asemenea cote, încât centrul de comandă al Grupului 12 de Armate al lui Bradley comandase deja 25 de tone de hărți „pentru operațiunile din Germania“.[30] Iar aghiotantul lui Bradley, maiorul Chester B. Hansen, remarca faptul că „toți erau emoționați ca niște liceeni în seara

dinaintea balului“.[31] La centrul de comandă al Grupului 12 de Armate, „tot ce mai discutăm acum este marcat de fraza «dacă războiul mai durează atât»“.[32]

Înțeleseseră complet pe dos consecințele atentatului cu bombă al colonelului Claus Graf Schenk von Stauffenberg împotriva lui Hitler, din 20 iulie. Comandanții Aliați au luat acest eveniment ca pe semnalul începutului dezintegrării armatei germane. În realitate, eșecul atentatului și represaliile care au urmat au însemnat exact opusul. Partidul nazist și SS-ul aveau acum controlul total, iar statul-major și toate structurile armatei aveau să fie obligate să lupte până la ultima suflare a Führerului.

În dimineața zilei de ٣ septembrie, în timp ce avangarda Aliată înainta spre Anvers, Bruxelles și Maastricht, generalii Bradley și Hodges au plecat spre comandamentul Armatei a 2-a britanice a generalului-locotenent Miles Dempsey, pentru a discuta „cu Montgomery viitoarele operațiuni îndreptate spre Ruhr“.[33] În afara lui Eisenhower, imobilizat de piciorul său beteag în Granville, un alt absent a fost generalul-locotenent Henry Crerar, comandantul Armatei 1 canadiene, care insistase să rămână în Dieppe pentru a participa la comemorarea compatrioților săi uciși în raidul dezastruos din august 1942. El ar fi arătat dificultățile atacării porturilor de la Marea Mânecii și ale înfruntării Armatei a ١٥-a germane, care se retrăsese din Pas de Calais într-un cuib la vest de Anvers, pe estuarul râului Schelde. Portul din Anvers era de asemenea vital pentru orice tentativă de a traversa Rinul în Germania, însă și Montgomery, și Bradley rămâneau blocați în convingerile lor divergente: britanicii să înainteze spre nord, americanii, spre est.

Nu a fost înregistrată nici o minută a acestei ședințe, iar ulterior Bradley a ajuns să fie convins că Montgomery îl păcălise deliberat. Bradley a spus că parașutarea trupelor pe podurile de peste râul Meuse (sau Maas, în neerlandeză) din apropierea orașului Liège, planificată a doua zi, ar fi trebuit anulată. Din câte se pare, Montgomery a fost de acord. „Consideram amândoi“, spunea ulterior feldmareșalul, „că toate avioanele disponibile ar trebui să execute misiuni de transport, astfel încât să putem păstra energia înaintării.“[34] Și totuși, ceva mai târziu în aceeași după-amiază, la ora 16.00,

Montgomery i-a ordonat șefului său de stat-major să ceară Armatei 1 Aeropurtate Aliate din Anglia să înceapă să lucreze la un alt plan, unul mult mai ambițios. Noua lui idee era să cucerească podurile „dintre Wesel și Arnhem“[35] pentru a-și trimite Grupul de Armate 21 dincolo de Rin, la nord de Ruhr. Evident, Montgomery se gândea că, dacă ar fi fost primul care stabilea un cap de pod peste Rin, Eisenhower i-ar fi dat lui cea mai mare parte a proviziilor și l-ar fi sprijinit cu unități americane.

Partea proastă a fost că Eisenhower nu a participat la acea întâlnire. Când a aflat că Montgomery ignorase toată înțelegerea fără să-i spună, Bradley s-a înfuriat. Montgomery refuza să înțeleagă ceea ce majoritatea ofițerilor britanici înțeleseseră. Marea Britanie era acum un partener de mâna a doua în alianță, pentru că americanii asigurau cea mai mare parte a trupelor, a echipamentelor și a combustibilului. Ideea că Marea Britanie rămăsese o mare putere era o fantezie pe care Churchill încerca cu disperare să o promoveze, chiar dacă știa în adâncul sufletului că nu mai era cazul. De fapt, s-ar putea chiar spune că septembrie 1944 a fost la originea acelui clișeu catastrofal care mai dăinuie și azi despre țara care boxează la o categorie superioară ei.

Parte a Royal Yeomanry, regiment de cavalerie ușoară al armatei britanice format din cadre de rezervă (n.red.).

General al armatei germane aflat la comanda corpurilor de armată blindate (n.red.).

aprox. 1 500 000 litri (n.tr.).

Strategia unui front larg a lui Eisenhower a fost salutată cu ușurare de înaltul comandament german, OKW. „Conform structurilor militare germane“, nota un ofițer al statului-major, „motivul pentru care inamicul nu a reușit să-și maseze toate trupele într-un punct și să forțeze o străpungere a rămas un mister. În schimb, inamicul i-a făcut comandamentului german favoarea de a-și distribui forțele ca pe un evantai, pe toată lărgimea frontului.“

În titulatura originală Household Cavalry – structură de gardă formată din două regimente de cavalerie. Parte componentă a Household Division, însărcinată cu protecția suveranului britanic. (n.red.)

Grad echivalent cu cel de locotenet-colonel în armata română (n.red.)

Grad echivalent cu cel de sergent în armata română (n.red.)

Capitolul 2

„Marțea Nebună“

Luni, 4 septembrie, a doua zi de sărbătoare în Bruxelles, regina Wilhelmina a Țărilor de Jos a transmis un mesaj din Londra: „Compatrioți, știți că eliberarea noastră este aproape. Vreau să știți că l-am numit pe prințul Bernhard comandant al forțelor neerlandeze, sub comanda supremă a generalului Eisenhower. Prințul Bernhard va fi comandantul rezistenței armate. Pe curând. Wilhelmina.“[36]

Retragerea germană prin Țările de Jos începuse pe 1 septembrie și a culminat patru zile mai târziu, în ziua care a devenit cunoscută ca Dolle Dinsdag[37] – „marțea nebună“. Se zvonea că armatele lui Montgomery erau deja la graniță și o știre a serviciului neerlandez de la radio BBC, din seara zilei de 4 septembrie, chiar spunea că Aliații ajunseseră la Breda și Roermond. În Amsterdam, oamenii au ieșit pe străzi a doua zi, așteptând să vadă tancurile Aliaților intrând în oraș.

Cele mai multe retrageri sunt scene triste, dar masa demoralizată și deplorabilă a soldaților Wehrmachtului din Franța și Belgia a provocat un grad neobișnuit de bucurie, dispreț și hohote aspre de râs printre neerlandezi, după umilințele la care fuseseră supuși de aroganții ocupanți. „Niciodată nu ne-am bucurat atât de mult de ceva cum ne-am bucurat privind retragerea haotică a acestei odinioară mari armate“[38], scria o femeie din Eindhoven. Unități improvizate, cum ar fi marinarii din Kriegsmarine********, constituiți în așa-numitele Schiffsstammabteilungen********, abia de s-au târât cea mai mare parte a drumului de pe țărmul Atlanticului. Alții au luat orice fel de vehicul găsit pe drum, mașini precum Citroënuri vechi, cu praguri mult ieșite în afară, sau camioane pe lemne cu coșuri înalte de fum.

Spectacolul, care îi fascina și îi înfiora pe locuitorii Țărilor de Jos, părea să confirme impresia de înfrângere totală. Oamenii își scoteau scaunele pe marginea străzii pentru a privi. Wehrmachtul, odată invincibil și mecanizat,

care le zdrobise țara atât de ușor în vara lui 1940, se deda acum la furtul oricărui mijloc de deplasare imaginabil, mai ales biciclete.

La începutul războiului, în Țările de Jos existau patru milioane de biciclete, câte una pentru ficare al doilea locuitor. Wehrmachtul rechiziționase 50 000 la începutul lui iulie 1942, iar acum multe alte mii se îndreptau spre Germania, cele mai multe încărcate cu efectele și prada soldaților care le împingeau pe șosele. Le-ar fi fost prea greu să se urce pe ele și să pedaleze, câtă vreme roțile de lemn erau acum lipsite de cauciucuri. Dar pierderea bicicletelor fusese o lovitură. Mișcarea neerlandeză de rezistență avea nevoie de ele pentru curieri, iar familiile obișnuite se bazau pe biciclete pentru a-și transporta alimentele de la fermele de la țară.

Cele mai multe autovehicule furate din Franța și Belgia nu aveau nici ele cauciucuri. Mergând direct pe jante, acestea făceau o gălăgie care-i făcea pe toți să se cutremure. În mare parte erau ocupate de ofițeri germani și, așa cum scria un martor din Eindhoven, „în multe vehicule erau femei tinere de genul celor care fraternizau de obicei cu germanii“.[39] Aceste franțuzoaice, belgiene și neerlandeze, care se făceau probabil vinovate de collaboration horizontale, voiau evident să evite o soartă previzibilă acasă. Și în Arnhem, neurologul Louis van Erp a văzut un număr de ofițeri germani cu „femei în poală, unele nemțoaice, altele franțuzoaice“.[40] Iar ofițerii agitau sticle de coniac. În unele orașe, ziua a fost numită „marțea coniacului“.[41] Soldații germani încercau să vândă unele dintre sticle și alte lucruri pe care le furaseră. Doar câțiva neerlandezi au profitat de chilipiruri: mașini de cusut, camere foto, ceasuri, haine și păsări în colivii care nu aveau cum să supraviețuiască drumului.

Unele dintre autovehicule aparțineau simpatizanților naziști neerlandezi din NSB – Nationaal-Socialistische Beweging********. Aceștia știau că provincia Brabant din sudul Țărilor de Jos avea să fie prea periculoasă pentru ei fără protecția germanilor. Mai fugeau de frica răzbunării colaboraționiștii din Franța și membrii ultracatolici, pronaziști, ai Partidului Rexist din Belgia. Cei din Țările de Jos îi numeau pe membrii NSB neerlandezi „falși“[42] sau „Kameraden negri“, și îi considerau cumva mai răi decât germanii. „Atitudinea populației neerlandeze față de NSB rămâne de opoziție totală“[43], raporta un ofițer german din Utrecht. „Mai bine zece

germani decât un NSB-ist, este părerea generală și, dacă ne gândim la respingerea a tot ce este german, asta chiar înseamnă ceva.“

Mai erau și ciudatele ambulanțe omnibuz și ale Crucii Roșii, pline cu soldați și armele lor, împotriva oricăror reguli ale războiului. Erau soldați germani în căruțe pline cu găini, rațe și gâște în cuști de lemn, și camioane pline cu oi și porci furați. Cineva a zărit doi boi îngrămădiți într-un autobuz, iar o măicuță a văzut o vacă într-o ambulanță. Asemenea imagini provocau un zâmbet amar ca reacție la furturile nerușinate din țările ocupate. Au fost văzute chiar și o mașină de pompieri și un dric plin de praf. Vehiculele Wehrmachtului aveau crengi rupte din brazi legate în față, în încercarea de a mătura cuiele aruncate pe șosele de membrii Rezistenței.

Infanteriștii extenuați – „moffen“, cum îi numeau cu dispreț neerlandezii pe ocupanții lor germani – erau murdari, nebărbieriți și negri de noroi.******** Aspectul lor și al ofițerilor de pe banchetele din spate ale mașinilor a provocat senzație după ce convoiul jalnic a trecut frontiera Reichului. S-au răspândit zvonuri nebunești și o mulțime de mostre de umor negru. Un Gefreiter******** a auzit de la rudele sale: „Aseară, oamenii ziceau că în Kaiserslautern însuși Führerul inspecta mașinile“.[44] Și civilii disprețuiau privilegiile ofițerilor, ca și felul în care aceștia îi tratau pe Landseri, soldații de rând, de grade inferioare. „«Gentlemenii» mergeau în automobilele lor pline, lăsându-i pe Landseri să se târască în praf.“[45]

În Germania începuse să se arate o diferență clară între atitudinea față de soldatul de pe frontul de est și cea față de omologul său, Westfrontkämpfer. Exista ideea larg răspândită că armata germană din vest se „înmuiase“ în cei patru ani de ocupație netulburată în Franța și Țările de Jos. „În general vorbind, sentimentele populației civile față de un soldat de pe frontul de vest nu sunt chiar bune“, îi scria o femeie soțului ei, „iar eu sunt de asemenea convinsă că, dacă pe frontul de vest ar fi fost soldații din est, acesta nu ar fi fost străpuns.“[46]

Într-o scrisoare către familie, un artilerist confirma impresia de colaps în vest: „Nu am cuvinte să descriu ce se întâmplă. Asta nu e retragere, e fugă.“[47] Și totuși continua, admițând că era o plecare bine aprovizionată. „Mașinile erau pline cu schnapps, țigări și sute de conserve cu untură și carne.“ Și autoritățile germane de ocupație s-au angajat în jafuri de ultim

moment. După ce rechiziționaseră deja clopotele bisericilor pentru a le topi, au expediat în grabă către Reich materii prime, mai ales cărbune și minereu de fier, și au ținut cu dinții de locomotive și de vagoane. Astfel de acte au fost justificate pe motiv că nu trebuie să le lase „un avantaj economic“ Aliaților. Au fost întreprinse și destule acțiuni de „pârjolire a pământului“. În Eindhoven au putut fi auzite o serie de explozii de proporții când germanii au distrus instalațiile aeroportului și au aruncat în aer depozitele de muniție.[48] Un văl uriaș de fum a acoperit soarele.

Transportul tuturor acestor resurse către Reich nu era ușor. Rezistența neerlandeză a executat acte de sabotaj în prima parte a lunii septembrie. Totuși un ofițer german observa că „traficul feroviar este oprit aproape complet nu atât din cauza lipsei de combustibil, cât mult mai mult din cauza piloților de vânătoare englezi care au distrus mare parte din locomotive“.[49] Spre disperarea și chiar furia guvernului neerlandez, aflat în exil la Londra, piloții RAF nu rezistau fiorilor dați de aruncarea în aer a locomotivelor, pentru că produceau explozii spectaculoase de aburi.

Singura satisfacție a civililor era să-i vadă pe membrii NSB și familiile lor scoși din minți de aceste întârzieri, în disperarea lor de a fugi în Germania. Într-un orășel aflat la sud-vest de Arnhem, necazul lor a produs o Schadenfreude******** nemaipomenită. „Era o priveliște minunată“, scria un localnic pe nume Paul van Wely. „Sala de așteptare a gării arăta ca un depozit de gunoaie plin cu vagabonzi. Fețe plângăcioase și capete plecate.“[50] În jur de 30 000 de membri NSB și familiile lor au plecat în Germania, unde au fost ignorați în perioada de dezintegrare din ultimele luni ale războiului. Cum spunea un istoric, „în Țările de Jos, fascismul s-a prăbușit practic pe 5 septembrie“.[51]

În timpul a ceea ce părea a fi un răgaz și cu poliția neerlandeză mai mult sau mai puțin ascunsă ca urmare a rolului echivoc pe care îl jucase în timpul ocupației, grupările clandestine au răpit membri ai NSB și chiar câțiva oficiali germani. Unii au fost eliberați la scurt timp după aceea de poliția germană. În „marțea nebună“, Reichskommissar dr. Arthur Seyss-Inquart, a decretat starea de urgență.******** „Rezistența împotriva forțelor de ocupație va fi curmată cu armele, în acord cu ordinele trupelor germane.“[52]

A continuat amenințând că împotrivirea cea mai neînsemnată va duce la pedeapsa capitală.

Mulți ofițeri germani erau furioși că neerlandezii se pregăteau să-i întâmpine pe eliberatorii lor anglo-saxoni cu flori și steaguri. Aceasta era o confuzie tipic nazistă între cauză și efect. Chiar și după ce invadaseră și ocupaseră în mod perfid o țară neutră, ei tot se așteptau ca populația să le rămână loială. „Neerlandezii nu sunt doar lași, ci și leneși și înceți“[53], scria cu multă ciudă Oberleutnant******** Helmut Hänsel.

Mulți soldați obișnuiți nu erau totuși de acord. Cei care se săturaseră de război obișnuiau să remarce ironic: „Dorința unei morți eroice mi-a fost îndeplinită pe deplin“.[54] Germanii din Reich care locuiau sau munceau în Țările de Jos, chiar și cei de 60 de ani, au fost îngroziți când au fost mobilizați în timpul acestei crize. „Poartă haine civile sub uniforme, sperând că vor evada“, observa compătimitor un neerlandez, „dar nu sunt lăsați niciodată nesupravegheați.“[55]

„O zi foarte umedă și furtunoasă“, își nota amiralul Ramsay în jurnal. „Britanicii, în Bruxelles și Anvers. Portul Anvers nu a suferit distrugeri prea mari, dar este desigur inutilizabil până la curățarea de inamici a estuarului și a canalelor.“[56] Îngrijorarea lui Ramsey nu se regăsea și printre colegii săi în uniforme kaki. Ei încă mai străluceau de mândrie în urma succesului rapidei lor înaintări.

În fapt, înaintarea spre Anvers a Diviziei 11 Blindate „a fost extrem de dificilă din cauza bucuriei și a entuziasmului nemăsurat arătat de mulțimile imense“.[57] Germanii fuseseră atât de surprinși, încât doar câțiva dintre ei au opus o rezistență mai serioasă. Cel mai important, Rezistența reușise să asigure instalațiile portului și să prevină orice distrugere de ultim moment din partea germanilor. Membrii săi s-au dovedit și „de un real ajutor în gestionarea lunetiștilor și a prizonierilor“. Prizonierii au fost închiși în cuști goale din grădina zoologică din Anvers, câte una pentru ofițeri, subofițeri și soldați. În altele au fost vârâți trădătorii și colaboraționiștii, iar într-o cușcă separată, soțiile și copiii lor, ca și tinerele acuzate că se culcaseră cu

germanii. Animalele fuseseră lăsate să moară de foame sau fuseseră mâncate în timpul ocupației.

Pentru a proteja coridorul îngust al Aliaților spre Anvers, au fost dispuse pe flancuri forțe de apărare. Rangerii din Sherwood au ajuns la Renaiz, la sud de Gent, după o înaintare de 400 de kilometri de la terenul de crichet abandonat cu opt zile în urmă. Cu tancurile lor Sherman, au înconjurat un regiment german compus din circa 1 200 de soldați. În timpul negocierilor prelungite, comandantul german, „un omuleț robust, fâșneț, cu un grumaz ca de taur“[58], a insistat că onoarea de ofițer îl obligă să lase măcar impresia că a luptat. Era o pierdere de timp, dar Rangerii Sherwood știau că era mai bine chiar și decât o bătălie evident dezechilibrată, care ar fi durat mai mult.

Comandantul german a fost în cele din urmă de acord ca el și oamenii săi, care participaseră la negocieri, să iasă înarmați din încăpere în seara aceea, iar apoi să se predea cu condiția ca nici un soldat german să nu fie predat Rezistenței. Colonelul a insistat să le vorbească oamenilor săi timp de aproape 15 minute, asigurându-i că se predaseră onorabil. Apoi i-a făcut un semn din cap către Stabsfeldwebel********, care a răcnit un ordin, și toți odată au lovit cu patul puștilor de pământ. „Atunci, fiecare om a ridicat mâna dreaptă și a strigat «Sieg Heil!» de trei ori“[59], ceea ce părea oarecum paradoxal în momentul capitulării. Membrii Rezistenței, privați de răzbunare, i-au privit furioși pe foștii ocupanți mărșăluind către lagăr.

După spectaculoasa înaintare, cele două divizii de blindate ale lui Horrocks au rămas pe loc în Anvers și Bruxelles pentru a-și repara vehiculele și pentru a se odihni. În drum spre Bruxelles, vehiculul lui Horrocks a fost lovit de un tanc german, prins din urmă de înaintare. Blindatele Regimentului 2 Cavalerie de Gardă au fost trimise înapoi pentru a patrula pe drum, în timp ce comandantul lor și-a organizat comandamentul în parcul Palatului Laeken. Era o altă zi de sărbătoare în oraș, cu o procesiune triumfală pe străzi. Divizia Blindate de Gardă era urmată de o brigadă belgiană invitată să participe la eveniment. Un ofițer a numit-o „cea mai remarcabilă imagine cu absolut toți locuitorii orașului pe străzi, strigând de bucurie. În acest timp, grupurile de prizonieri mărșăluiau sub paza

membrilor Armée Blanche a Rezistenței belgiene, care trăgeau din când în când focuri în aer.“[60]

La scurt timp după aceea, grupul Gărzilor de Grenadieri, un batalion de infanterie și unul de tancuri s-au deplasat la est de Bruxelles pentru a cuceri orașul Louvain. Multora le-au fost trezite amintiri ale unei acțiuni desfășurate aici în timpul retragerii către Dunquerque, în urmă cu doar patru ani. Și pe feldmareșalul Montgomery au început să-l bântuie fantomele trecutului. Acesta și-a stabilit comandamentul la Château d’Everberg, la 15 kilometri est de Bruxelles, pe drumul către Louvain. Montgomery cunoștea bine locul. Această clădire din secolul al XVIII-lea, renovată ulterior, fusese cu doar patru ani înainte, la sfârșitul primăverii lui 1940, comandamentul Diviziei 3. Castelana, prințesa de Merode, nu era prea încântată să-i vadă pe vizitatori, probabil pentru că își amintea cum data trecută ofițerii lui Montgomery îi prădaseră crama. Nu putea scăpa de senzația că toți se comportau ca și cum casa ei nu era „decât un hotel“.[61] Doar ce se retrăseseră în grabă piloții de vânătoare Luftwaffe din JG 51 – faimoasa Jagdgeschwader******** Mölders –, că trei ore mai târziu sosiseră britanicii să le ia locul.

Până la finalul primei săptămâni din septembrie, criza de combustibil începuse deja să afecteze și Grupul de Armate 21, al lui Montgomery, și Grupul de Armate 12, al lui Bradley. Adjunctul lui Bradley, Hansen, scria pe 6 septembrie că până și comandanții corpurilor de armată „au fost obligați să se ducă să ia cu împrumut canistre de benzină pentru mașinile lor“.[62] Nici unul dintre porturile de la canal nu era încă deschis, așa că proviziile erau aduse tocmai din vestul Normandiei, într-un du-te-vino fără oprire, cunoscut ca „Red Ball Express“, cu mii de camioane conduse de soldați afro-americani. „Convoaie Red Ball Express uriașe“, adăuga Hansen, „gonesc pe șosele cu tone și tone de benzină, rulând cu 90 de kilometri pe oră toată noaptea, luminând drumul cu farurile lor puternice.“

Divizia Blindate de Gardă a primit ordine de la Bruxelles să înainteze spre Canalul Albert și apoi spre Leopoldsburg, aproape de frontiera cu Țările de

Jos, înainte de a continua spre Eindhoven. Nu era de așteptat decât „o opoziție slabă“[63], cu rezistența mai puternică „pe canale și poduri“. Fusese descoperit un mare depozit plin cu băuturi rezervate pentru Wehrmacht, așa că Gărzile Irlandeze au trimis un camion și au luat 28 de cutii de șampanie, precum și vin și lichioruri pentru a-și alimenta înaintarea triumfală. Tot ei au reușit să organizeze un avanpost pe malul opus al Canalului Albert, la Beringen, în ciuda faptului că germanii aruncaseră podul în aer. În timpul nopții, detașamentul lor de pionieri a ridicat în locul lui un pod Bailey.********

A doua zi, cei din Divizia Blindate de Gardă au înțeles că „ar trebui să încetăm să ne mai gândim la flori, fructe și săruturi și să coborâm cu picioarele pe pământ“.[64] Opoziția se întărise brusc. „La un moment dat, în timpul acelei zile foarte complicate, părea chiar că podul ar putea ceda, când un grup disperat format dintr-un ofițer și 40 de soldați SS s-a furișat pe barjele din apropiere după ce au scos din luptă nu mai puțin de 40 de vehicule de aprovizionare.“ „Și Gărzile Galeze, și Gărzile scoțiene Coldstream******** fuseseră lovite destul de serios“, continua jurnalul de război, adăugând: „SS-iștii ar trebui ori uciși, ori răniți toți, de preferat prima variantă.“

Civilii neerlandezi începuseră deja să observe o schimbare în strategia militară a germanilor, vizibilă chiar atunci când coloanele de soldați demoralizați continuau să le traverseze orașul. Un martor din Eindhoven scrie: „Retragerea germanilor a continuat luni, dar în același timp s-a putut observa desfășurarea unei mișcări în sens opus: o formație importantă de soldați, camuflată din plin cu crengi și ramuri de copaci, a trecut în marș prin oraș în direcția frontierei cu Belgia“.[65]

Capturarea orașului Anvers de către britanici, pe 4 septembrie, crease o adevărată furtună la Wolfsschanze********, comandamentul Führerului din Prusia Orientală. La auzul veștii, Hitler și-a șters din minte circumstanțele în care îl demisese pe Generalfeldmarschall******** Gerd von Rundstedt la sfârșitul lui iunie și l-a rechemat la datorie numindu-l comandant suprem al frontului de vest. Generaloberst******** Kurt Student se afla în Berlin, pe insula de pe lacul Wannsee unde se găsea

comandamentul unităților de parașutiști, Fallschirmjäger, parte a Luftwaffe********, când a primit un telefon de la Wolfsschanze. Student, arhitectul forței Fallschirmjäger, comandase operațiunile parașutiștilor în Țările de Jos, în 1940, și în Creta, un an mai târziu. Ordinul lui Hitler era „să ridice o nouă linie de apărare de-a lungul Canalului Albert și să o țină pe termen nedefinit“. Regimentul lui Student fusese pompos denumit Armata Întâi de Parașutiști. Conform unuia dintre ofițerii săi mai cinici, Hitler l-a ales pe Student pentru că „Führerul, «cel mai mare comandant al tuturor timpurilor», și-a spus: «Cine să apere Țările de Jos? Doar cine a cucerit Țările de Jos o poate face.» Și astfel, Student a venit în Țările de Jos.“[66]

Student a luat toate unitățile de parașutiști pe care a putut pune mâna, începând cu Regimentul 6 Fallschirmjäger, comandat de Oberstleutnant Friedrich Freiherr von der Heydte. De asemenea, a adus trupe noi, formând batalioane de infanterie din cei aflați în bazele de instrucție și chiar din personalul Luftwaffe de la sol. Heydte, un veteran al invaziei aeriene a Cretei în 1941, a criticat aspru felul în care oamenii neinstruiți ai Luftwaffe erau transformați peste noapte în Fallschirmjäger. „Aceste noi «Divisionen» de parașutiști sunt divizii de infanterie antiaeriană de mâna a doua, le-a spus el ofițerilor. E doar vanitatea pură a lui Göring. […] Cred că se gândește: «Dacă se ajunge la pace, nu văd de ce să fie Himmler singurul care să aibă o armată privată».“[67]

Batalionul VI Luftwaffe (pentru misiuni speciale) era de fapt un batalion penal readus din Italia. Era alcătuit din aviatori și personal de la sol Luftwaffe condamnați pentru diverse infracțiuni și din ofițeri demiși pe motiv de incompetență. Erau dotați foarte prost și încă mai purtau uniformele tropicale. Până și faimosul regiment al lui Heydte era o umbră a ceea ce fusese cândva, după bătăliile din Normandia împotriva americanilor din Divizia 101 Aeropurtate. „Puterea de luptă a regimentului era slabă“, spunea el. „Oamenii încă nu erau uniți, înlocuitorii tineri alcătuiau 75% din totalul forței și erau aproape neinstruiți. Sute de membri ai regimentului nu ținuseră niciodată o armă în mână și au tras prima dată în viața lor în prima ciocnire cu inamicul!“[68]

Trei dintre noile regimente au fost grupate în Divizia 7 Fallschirmjäger.[69] Student i-a spus șefului său de stat-major, Generalleutnant********

Erdmann, să o comande. Lui Student i-a mai fost dată și Divizia 719 Infanterie a apărării de coastă și Divizia 176 Infanterie, alcătuită în cea mai mare parte din batalioane de convalescenți și bolnavi cronic. Pentru a comanda toate aceste trupe, avea la dispoziție comandamentul Corpului LXXXVIII, aflat la ordinele General der Infanterie******** Wolfgang Reinhard, „un lider militar calm și experimentat“[70]. Deși a primit o brigadă de tunuri de asalt, inclusiv câteva distrugătoare de tancuri Jagdpanther, armata lui „mică și prea puțin mobilă“[71] avea doar 25 de tancuri, pe un front care se întindea pe aproape 200 de kilometri, de la Marea Nordului până la Maastricht.

Armata de Parașutiști al lui Student urma să fie sub comanda Grupului de Armate B. Fără artilerie, Student a adus unități antiaeriene de la Luftflotte Reich********, pentru că tunurile lor antiaeriene de 88 mm erau devastator de eficiente și împotriva tancurilor. „Și atunci“, scria el exagerând ușor, „oricine putea admira încă o dată precizia uimitoare a organizării germane și a statului-major. Toate aceste trupe, care erau împrăștiate prin toată Germania, de la Güstrow, în Mecklenburg, la Bitsch, în Lorena, au fost trimise cu transporturi «Blitz» către Canalul Albert. Aici au ajuns pe ٦ și ٧ septembrie, cu ٤٨ până la 72 de ore înainte de a fi trecute în stare de alertă. Cel mai notabil aspect a fost că la sosirea la post pe soldați îi așteptau deja arme și echipament pentru cinci regimente Fallschirmjäger nou constituite, aduse din alte regiuni ale Germaniei.“[72]

Existaseră, de asemenea, unele reacții spontane împotriva retragerii precipitate. Pe 4 septembrie, Generalleutnant Kurt Chill, cu ce-i mai rămăsese din Divizia 85 Infanterie, se oprise la Turnhout după ce aflase că britanicii intraseră în Anvers și Bruxelles.[73] El și-a întors oamenii pentru a reface dispozitivul de-a lungul Canalului Albert. Divizia lui Chill fusese redusă la mai puțin de un regiment în Normandia. Se retrăsese prin Bruxelles, recuperând pe drum și un batalion de înlocuitori abia înarmați. Complet întâmplător, generalul Reinhard s-a întâlnit cu ofițerul de comunicații al Diviziei 85 și a fost încântat să afle că Chill începuse să adune rătăciții și să rețină toate unitățile de artilerie care încă se mai retrăgeau. Le folosea pentru a întări linia de apărare din lungul Canalului Albert, între Hasselt și Herentals.

Divizia 85 a devenit astfel unul dintre elementele-cheie ale Armatei de Parașutiști a lui Student. În multe locuri, ofițerii și detestata Feldgendarmerie******** – cunoscută drept Kettenhunde, „câinii-cu-lanțuri“, din pricina colanului de metal purtat pe un lanț în jurul gâtului – îi opriseră sub amenințarea armei pe rătăciții care se retrăgeau și îi obligaseră să completeze unitățile improvizate. A fost desemnat un Kampfkommandant, comandant de luptă, un ofițer explicând care sunt atribuțiile acestuia. „Kampfkommandantul este un ofițer care are dreptul să oprească oricând orice ofițer mai mic sau egal în grad cu un Oberst******** și să-l oblige să intre imediat în acțiune, chiar și folosind arma dacă este necesar.“[74]

Marți, 5 septembrie, Student a zburat la Verviers, lângă Liège, pentru a se întâlni cu Model. A argumentat că singura lor speranță să obțină destui soldați pentru a ține linia era Armata a 15-a a generalului Gustav-Adolf von Zangen. Mulțumită deciziei britanicilor de a se opri la Anvers și de a nu asigura estuarul Schelde, Student a început într-adevăr să primească întăriri de la Armata a 15-a. Barje cu oameni și arme au traversat estuarul pe timpul nopții, pentru a evita un atac aerian al Aliaților. Această incapacitate de a opri o forță atât de mare urma să aibă o influență majoră în luna în care aceste trupe au putut ataca flancul vestic al parașutiștilor americani care încercau să apere ruta nordică spre Arnhem.

Student a plecat apoi să se întâlnească cu generalul Reinhard, comandantul Corpului LXXXVIII. Pe drum, a trecut pe lângă caii de povară care trăgeau carele Diviziei 719. Acest lucru i-a provocat amintirea sumbră a faptului că Germania ducea acum un război al săracului. A doua zi, 6 septembrie, când Generalleutnant Chill a reușit în sfârșit să se prezinte în fața lui Student, cei doi au aflat că tancurile britanice traversaseră canalul la Beringen. Student i-a ordonat lui Chill să supervizeze un contraatac cu Fallschirmjäger Regiment 6, regimentul de parașutiști al lui Heydte și Batalionul 1I Fallschirmjäger. Aceștia erau susținuți de un batalion al Wehrmachtului de Panzerjäger, distrugătoare de tancuri. La nord de Beringen, la Beverlo, se dădeau lupte grele în sat, aici Divizia Blindate de Gardă pierzând un număr de tancuri în urma atacurilor cu grenade Panzerfaust, propulsate de rachete.

Comandanții Aliați subestimaseră energia Generalfeldmarschallului Walther Model, pe care Hitler îl adusese pentru a prelua comanda Grupului de Armate B în timpul crizei finale din Normandia. Model, un bărbat scund și îndesat, purtând monoclu, era complet diferit de ofițerii superiori aristocrați pe care Hitler îi disprețuia. Cu origini modeste și oarecum popular, Model îi era ferm loial lui Hitler, care la rândul lui căpătase instinctiv încredere că el era omul cel mai potrivit pentru a rezolva o criză pe frontul de vest.

Model provoca reacții diferite printre ofițeri săi. În timp ce un comandant de regiment dintr-o divizie SS Panzergrenadier (infanterie motorizată) spunea că „Model este groparul frontului de vest“[75], un altul, din aceeași divizie, îl admira evident: „Este un artist de prima mână al improvizației. Este un excepțional câine cu sânge-rece, extrem de popular printre oameni, deoarece îi pasă de ei, nefiind nevoie să se arunce dramatic cu capul înainte, dar este urât profund de propriul comandament pentru că le cere la fel de mult lor cât vrea și de la sine. […] Model este plin de el și exuberant, are permanent idei noi și cel puțin trei soluții pentru orice situație dificilă și este autocratul complet. Nu va suporta nici o opoziție.“[76] Un alt ofițer superior recunoștea că Model nu-și lăsa niciodată subordonații să-și spună punctul de vedere[77] și că era „un mic Hitler“.[78]

Retragerea rătăciților din Franța l-a îngrozit pe General der Flieger******** Friedrich Christiansen, comandantul suprem pentru Țările de Jos al Wehrmachtului. Era de părere că aspectul lor murdar și neîngrijit îi demoraliza propriii soldați. La podurile de peste râurile mari, mai ales la cele de peste Waal, oamenii erau opriți și reorganizați în plutoane improvizate, numite Alarmeinheiten********.

Christiansen, unul dintre cei trei oameni care aveau puterea în Țările de Jos controlate de naziști, fusese pilot de hidroavion de elită în Primul Război Mondial. Nu era renumit pentru inteligență, ci doar pentru admirația pasională pentru Führer și servilismul total la adresa Reichsmarschallului Hermann Göring. Aghiotantul său era Generalleutnant Heinz-Hellmuth von Wühlisch, un cal de război prusac bătrân și sfrijit, care își formase un stat-major din ofițeri care-i împărtășeau mentalitatea. Christiansen însă era foarte suspicios. A încercat să recruteze spioni imediat după atentatul cu

bombă împotriva lui Hitler, pentru că îl considera pe Wühlisch un trădător real sau măcar potențial. „Era vinovat“, insista Christiansen după război. „S-a sinucis“[79], adăuga el, de parcă asta ar fi fost dovada.

În teorie, conducerea administrației naziste în Țările de Jos îi aparținea unui austriac, Reichskommissar dr. Arthur Seyss-Inquart. Seyss-Inquart, un avocat cu ochelari, fusese în martie 1938 organizatorul Anschluss-ului lui Hitler, care transformase țara natală a celor doi în provincia Ostmark a Germaniei Mari, Großdeutschland. Seyss-Inquart a devenit guvernatorul provinciei și a ordonat prompt confiscarea proprietăților evreilor. După invadarea Poloniei, a ajuns adjunctul lui Hans Frank, faimosul nazist aflat la conducerea Guvernământului General în Polonia. Apoi, după invazia și ocuparea Țărilor de Jos neutre, în mai 1940, acest antisemit convins a instigat la persecutarea tuturor evreilor din țară. Din nefericire, oficialii neerlandezi nu au distrus arhivele administrative înainte ca Wehrmachtul să ocupe sediile publice. Afilierea religioasă a fiecărei persoane, marcată în documentele oficiale, îi dădea în vileag pe cei mai mulți dintre cei 140 000 de evrei neerlandezi și străini. Acum, în septembrie 1944, supraestimând forța mișcării de rezistență neerlandeze, Seyss-Inquart se temea de o revoltă generală, prin urmare plănuia să transforme orașele Rotterdam, Amsterdam și Haga în centre de apărare.

Al treilea, și într-un fel cel mai puternic membru al triumviratului nazist din Țările de Jos, era tot un austriac, SS-Obergruppenführer******** Hanns Albin Rauter, Höhere SS- und Polizeiführer, înalt comandant al unităților SS și de poliție. În iunie 1942, când a avut loc cea mai importantă razie germană împotriva evreilor, în Țările de Jos s-au declanșat greve și proteste, dar, lăsând la o parte faptul că au demonstrat curajul neerlandezilor, acestea nu au făcut decât să înăsprească represiunea. În jur de 110 000 de evrei din 140 000 au fost deportați din Țările de Jos, numai 6 000 dintre aceștia supraviețuind războiului. Ceilalți ٣٠ 000 au fost în cele mai multe cazuri ascunși sau scoși pe ascuns din țară de neerlandezi obișnuiți. Peste 1 500 din cei 1 700 de evrei din Arnhem au fost deportați în lagăre de concentrare din Germania și uciși.[80] Dar restul au fost ascunși și salvați de Rezistență, cei mai mulți de Johannes Penseel și familia lui.

Cel care fugea de germani, fie el evreu sau nu, și care dispărea era cunoscut ca un onderduiker, sau „scafandru“. Unele zone erau mai bune decât altele pentru a-i ascunde pe evrei. De exemplu, jumătate dintre cei 500 de evrei din Eindhoven au fost deghizați în scafandri și salvați.[81] Dat fiind că rezistența armată era aproape imposibilă într-o țară lipsită de munți și de păduri întinse, Rezistența neerlandeză s-a concentrat pe ajutorul dat celor aflați în pericol prin furnizarea de acte de identitate și carnete de rații false, precum și pe colectarea informațiilor pentru Aliați și scoaterea piloților avioanelor doborâte pe rute clandestine din Belgia și Franța, spre Spania.

Rauter a fost nemilos. Pe 2 martie 1944 a raportat cu mândrie: „La drept vorbind, problema evreiască în Țările de Jos poate fi considerată rezolvată. În următoarele zece zile, ultimii evrei vor fi transferați din lagărul de la Westerbork în est.“[82] A ordonat de asemenea represalii pentru actele de rezistență care au fost numite ulterior „terorism sistematic împotriva poporului neerlandez“. Neerlandezi importanți au fost luați ostatici și executați. După ce un tren a fost aruncat în aer de mișcarea de rezistență locală, germanii l-au ridicat pe contele Otto van Limburg Stirum, unchiul lui Audrey Hepburn, care locuia pe atunci chiar lângă Arnhem. A fost executat alături de alte patru persoane pe 15 august 1942. Cel mai adesea, autoritățile germane luau ca ostatici medici și profesori. În ١٩٤٤, deja, perspectiva invaziei Aliaților îi agita și dădea frâu liber cruzimii lor, în represalii constante ce urmau sabotajelor sau uciderii personalului german.

Marțea nebună a avut propriile consecințe tragice. În panica generală, SS-ul a decis să îi evacueze pe cei 3 500 de prizonieri rămași în lagărul de concentrare de la Vught (cunoscut germanilor sub numele de Konzentrationslager Herzogenbusch).[83] Puțini evrei mai existau în Țările de Jos în acest stadiu al războiului, așa că cei mai mulți prizonieri erau neevrei – neerlandezi, dar și francezi și belgieni. În jur de 2 800 de bărbați au fost trimiși la Sachsenhausen, iar peste 650 de femei, la Ravensbrück.********[84]

Regimul de ocupație din Țările de Jos a fost probabil unul dintre cele mai brutale din Europa Occidentală. Naziștii germani speraseră că neerlandezii, ca arieni, aveau să se alăture cauzei lor. Rauter chiar a insistat să numească SS-ul neerlandez „SS germanic“. Așa că autoritățile germane au fost mai

întâi uluite, apoi înfuriate de opoziția crâncenă a majorității populației. Tuturor studenților li s-a ordonat să-și declare susținerea pentru regimul nazist. Cei care au refuzat au fost arestați în masă, pe 6 februarie 1943. Cei care au scăpat au fost nevoiți să dispară și să devină la rândul lor scafandri. Aproape 400 000 de cetățeni ai Țărilor de Jos au fost încorporați și trimiși în Reich pentru Arbeitseinsatz, ceea ce însemna efectiv sclavie.

Rezervele de hrană ale țării au fost jefuite sistematic. Cei care locuiau lângă țărm au fost îndepărtați forțat și suprafețe agricole uriașe au fost inundate deliberat prin spargerea digurilor. Această parte a planului lui Hitler de a apăra „Fortăreața Europa“ a presupus și diminuarea suplimentară a rezervei de alimente și așa subțiată drastic de jafurile nemților. Malnutriția a început să-și arate efectele, mai ales asupra copiilor. În țară s-au răspândit difteria și chiar tifosul.

În anumite locuri ferite de ochii celor mulți, brutalitatea avea aspecte mult mai grave. Generalleutnant Walter Dornberger, inspector al trupelor care deserveau facilitățile pentru rachetele cu rază lungă de acțiune, a fost înregistrat ulterior în secret, într-un lagăr britanic pentru prizonierii de război, vorbind despre activitățile colegului său SS-Standartenführer******** Behr. „În Țările de Jos, i-a pus pe neerlandezi să construiască amplasamentele rachetelor V-2“, le spunea Dornberger ofițerilor germani, „apoi i-a adunat pe toți ca pe vite și i-a mitraliat. A deschis bordeluri pentru soldații săi cu 20 de fete neerlandeze. După ce își petreceau acolo două săptămâni, erau împușcate și înlocuite cu alte fete, ca să nu poată divulga nimic din ceea ce ar fi putut afla de la soldați.“[85]

Din păcate, neerlandezii au suferit și din partea Aliaților la fel de multe ca din partea ocupanților inamici. Cele mai impardonabile scurgeri de informații din întregul război de la Special Operations Executive (SOE) din Londra au dus la trădarea în serie a agenților neerlandezi parașutați pentru a susține mișcarea de rezistență. Operațiunea Englandspiel[86] organizată de Abwehr, contraspionajul german, i-a păcălit pe ofițerii SOE britanici care se ocupau de agenții neerlandezi, aceasta fiind o lovitură uriașă dată relațiilor anglo-neerlandeze. Iar pe 22 februarie 1944 s-a făcut o greșeală teribilă. Când o parte a unei escadrile de bombardiere americane, care se îndrepta spre fabrica Messerschmitt din Gotha, a fost rechemată la bază,

bombardierele care au făcut cale întoarsă au decis să-și arunce bombele acolo unde se aflau, în loc s-o facă asupra unui oraș german. Fără să-și dea seama că tocmai trecuseră granița în Țările de Jos, echipajele americane au distrus o mare parte a orașului vechi din Nijmegen, ucigând în ziua aceea 800 de persoane.[87] Din nefericire, luptele care au urmat pentru eliberarea sudului Țărilor de Jos aveau să aducă și mai multă suferință, dar neerlandezii, atât de disperați să fie liberi, s-au dovedit a fi nu doar incredibil de curajoși, ci și remarcabil de iertători.

Marina militară germană (n.red.)

Departamente care administrau navele marinei militare germane (n.red.)

Mișcarea Național-Socialistă (n.tr.)

Cuvântul neerlandez „moffen“, folosit pentru germani, este echivalentul lui „kraut“ din engleză. El datează de la începutul secolului al XVII-lea, când unele zone din nordul Germaniei, aflate imediata vecinătate a Țărilor de Jos, erau numite Muffe. Neerlandezii, mult mai înstăriți și mai rafinați, îi priveau de sus pe locuitorii acestor zone, considerându-i neciopliți și grosolani. Termenul a fost reactivat în timpul ocupației germane.

Grad militar din Wehrmacht echivalent cu cel de fruntaș din armata română (n.red.)

În germană, bucurie malițioasă (n.tr.)

Titlul complet al lui Seyss-Inquart era de „Reichskomissar für die besetzten niederländischen Gebiete“ (Commisar al Reichului pentru teritoriile neerlandeze ocupate) și reflecta planul nazist inițial de a integra Țările de Jos în Reichul german.

Grad din Wehrmacht echivalent celui de locotenent în armata română (n.red.)

Grad din Wehrmacht echivalent în armata română celui de plutonier adjutant principal (n.red.)

Escadrilă de vânătoare (în lb. germ., în orig.) (n.red.)

Pod asamblat din elemente prefabricate, realizat prima dată în 1941. Poartă numele creatorului său, sir Donald Bailey, angajat civil al Ministerului britanic de Război. (n.red.)

Parte a Diviziei de Gardă a armatei britanice. Fondat în 1650 în orașul Coldstream din districtul scoțian Scottish Borders, este cel mai vechi regiment al armatei Marii Britanii aflat încă în serviciu.

Bârlogul Lupului, în limba germană în original (n.tr.)

Grad echivalent în armata română celui de mareșal (n.red.)

Grad echivalent în armata română celui de general (n.red.).

Forțele aeriene militare germane, literal „arma aerului“ (n.red.)

Grad din Wehrmacht, echivalent în armata română celui de general-maior (n.red.)

General al armatei germane aflat la comanda corpurilor de armată ale infanteriei (n.red.)

Flota aeriană a celui de-al Treilea Reich (n.red.)

Parte a poliției militare germane în timpul celui de-al Treilea Reich (n.red.)

Grad din Wehrmacht echivalent celui de colonel în armata română (n.tr.)

General în Luftwaffe care îi avea în subordine pe aviatori (n.red.)

Unități de alarmă, în limba germană în original (n.red.)

Grad din Waffen-SS echivalent în armata română celui de general-locotenent (n.red.)

S-a sugerat că, dintre toate naționalitățile, neerlandezii au avut cea mai mică rată de supraviețuire în lagărele de concentrare, deoarece organismul lor fusese obișnuit cu o dietă bogată în grăsimi din produsele lactate. Trecerea bruscă la „o lipsă aproape totală de grăsimi în alimentația din lagăr“ (J. Presser, Ashes in the Wind: The Destruction of Dutch Jewry, Londra, 1968, p. 495) s-a dovedit a fi devastatoare.

Grad din Waffen-SS echivalent celui de colonel din armata română (n.tr.)

Capitolul 3

Armata [1] Aeropurtate Aliată

În timp ce britanicii și americanii înaintau dinspre Sena spre granița germană, în Marea Britanie, Divizia \ Aeropurtate britanică clocotea frustrată din cauza operațiunilor care erau anulate una după alta. „Sâmbătă, 2 septembrie“, scria în jurnalul său maiorul J.E. Blackwood din Batalionul 11 Parașutiști. „Ordin să ne parașutăm la SE de Courtrai pentru a opri retragerea lui Fritz peste râul Escaut. Anulat din cauza furtunii. Lua-o-ar dracu’! Duminică, 3 septembrie, ordin să ne parașutăm lângă Maastricht. Operațiune anulată pentru că blindatele yankeilor înaintează prea repede. Lua-i-ar dracu’!“[88]

Membrii Diviziei 1 Aeropurtate erau cei mai exasperați pentru că nu fuseseră incluși în Operațiunea Ziua Z. Ținuți în rezervă pentru o eventuală continuare sau pentru o operațiune de oportunitate, fuseseră alertați și scoși din starea de alertă de atâtea ori, încât începeau să devină cinici. În câteva ocazii, operațiunea nu fusese anulată decât după ce fuseseră îmbarcați în avioane și planoare, pe pistă.

Primul plan urzit de Montgomery în a doua săptămână din iunie era să parașuteze divizia în împrejurimile localității Évrecy pentru a străpunge linia frontului și a cuceri orașul Caen. Din mai multe motive, Air Chief Marshal******** sir Trafford Leigh-Mallory s-a opus vehement ideii. Aproape sigur avea dreptate, dar pentru că greșise prezicând un dezastru total în privința parașutărilor din Ziua Z, Montgomery își simțea confirmată părerea că aviatorul era doar un „nerod fără vână“.[89]

În august, odată cu ieșirea lui Patton din Normandia, operațiuni aeriene au fost născocite una după alta, iar aeronavele cargo au fost consemnate pentru livrări de combustibil pentru a susține înaintarea generalului. Generalul-locotenent Lewis H. Brereton, comandantul nou-createi Armate 1 Aeropurtate Aliate, s-a plâns comandantului suprem: „Trebuie să subliniez că transportul continuu de marfă va face [unitatea] incapabilă să mai ducă la capăt cu succes o campanie de parașutări“.[90] Argumentul său avea sens.

Eisenhower fusese cel care insistase, când îl numise pe Brereton, că prioritatea sa principală era să perfecționeze abilitățile de navigație ale Comandamentului al IX-lea de Transport Trupe astfel încât parașutiștii să nu mai fie lansați în locuri greșite, cum se întâmplase în timpul invaziei din Sicilia, în 1943, și apoi din nou în Normandia.

Următoarea idee a fost să cucerească trecerile peste Sena, dar generalul Patton era deja acolo. Pe 17 august, planificarea a început cu o parașutare în Pas de Calais, la est de Boulogne. Dar apoi Brereton și șeful de stat-major al lui Montgomery, generalul-maior Francis de Guingand (cunoscut ca „Freddie"), au consimțit că efortul ar fi trebuit îndreptat către principala linie de retragere a inamicului. Operațiunea Linnet, planificată pentru 3 septembrie, urma să țintească orașul Tournai, aflat dincolo de granița belgiană, și un cap de pod peste râul Escaut. Linnet a fost anulată pe 2 septembrie, cu posibilitatea de a trece la un Linnet II pentru a cuceri capetele de pod de peste râul Meuse cu trei divizii aeropurtate înaintea Armatei 1 americane. Și aceasta a fost anulată la întâlnirea dintre Montgomery și Bradley, a doua zi.[91]

Armata 1 Aeropurtate Aliată fusese înființată abia pe ٢ august ١٩٤٤ de generalul Eisenhower. În ciuda devotamentului lui Eisenhower pentru relațiile echilibrate dintre Aliați, statul-major al generalului Lewis Brereton era alcătuit în principal din ofițeri ai forțelor aeriene americane. La comandamentul lor din Sunninghill Park, de lângă Ascot, aceștia se distrau în serate dansante în propriul club și vizionau filme precum Kansas City Kitty și Louisiana Hayride.[92]

Singurul ofițer britanic de rang superior din Armata 1 Aeropurtate Aliată era adjunctul lui Brereton, generalul-locotenent Frederick Browning. Era evident că întreaga organizare, cu un general și un stat-major USAAF comandând două formațiuni armate importante – Corpul XVIII Aeropurtate american și Corpul I Aeropurtat britanic –, avea să complice rolurile și prioritățile. Nu ajuta prea mult nici antipatia reciprocă dintre Brereton și „Boy" Browning. Singura caracteristică pe care o aveau cei doi în comun era vanitatea. Brereton, un omuleț dificil, era un afemeiat atât de compulsiv, încât faptele lui i-au adus o mustrare severă din partea generalului

George C. Marshall, șeful de stat-major american și un bărbat de cea mai strictă corectitudine morală.

Browning, un ofițer de la Gărzile de Grenadieri cu un nas acvilin și cu aerul unui star de cinema, era căsătorit cu scriitoarea Daphne du Maurier. (Ea alesese culoarea maro pentru bereta parașutiștilor, pentru că era „una dintre culorile înregistrate la cursele de cai ale generalului“.[93])******** Deși indiscutabil curajos, Browning era de o nervozitate aparte, torturându-și de fiecare dată mustața când era agitat. Ambiția lui de nestăpânit, în combinație cu uniforma imaculată și cu maniera sa categorică, nu era în măsură să-i facă pe ceilalți ofițeri superiori, cu atât mai puțin pe comandanții parașutiștilor americani, să-l îndrăgească. Îl priveau pe „suavul și elegantul Boy Browning“[94] ca pe un arivist, în egală măsură manipulator și îngâmfat.

Din păcate, când tensiunile au atins punctul culminant, Browning și-a ales greșit adversarul, amenințându-l pe Brereton cu demisia. Pe 3 septembrie i-a scris pentru a-și declara opoziția față de Operațiunea Linnet II, care trebuia să susțină înaintarea lui Bradley: „Domnule, am onoarea să vă înaintez protestul meu, în scris […]“[95], începea el în cel mai oficial mod. A continuat enumerându-și motivele pentru care concluzionase că parașutarea a trei divizii, una britanică și două americane, pentru a cuceri podurile de peste Meuse dintre Maastricht și Liège avea să fie un eșec. Întreaga operațiune urma să fie lansată în mai puțin de 36 de ore. Armata 1 Aeropurtate Aliată nu avea hărți ale zonei pentru a-și instrui trupele cu privire la misiune, nu avea informații despre dispunerea inamicului și despre apărarea antiaeriană, iar sprijinul aerian al piloților de vânătoare Aliați nu avea să acopere întrega zonă a operațiunii.

Browning avea dreptate, fără îndoială, dar Linnet II a fost anulată de Bradley și Montgomery în timpul întâlnirii lor din aceeași zi, din cu totul alte motive: nevoia mai mare de livrări de combustibil. Drept urmare, protestul lui Browning nu a făcut decât să-l enerveze pe Brereton, care părea mult mai dornic să ajute forțele lui Bradley decât pe britanici. Și, indiferent de circumstanțe, o amenințare cu demisia nu poate fi repetată prea curând pentru a mai avea vreun efect. Browning, care își dorea cu disperare să comande un corp aeropurtat în acțiune înainte ca războiul să se

termine, știa mult prea bine că data viitoare avea să fie retrogradat. Omologul lui american, generalul-maior Matthew Bunker Ridgway, comandantul Corpului XVIII Aeropurtate, își dorea să-i ia locul și era mai bine pregătit. Ridgway condusese Divizia 82 Aeropurtate în Sicilia, în Italia și în Normandia, în iunie, deci văzuse mult mai multe bătălii aeropurtate. Browning nu mai fusese în acțiune din Primul Război Mondial.

*

Imediat după întâlnirea cu Bradley, din 3 septembrie (unde fusese în mod nesincer de acord să nu folosească forțele aeropurtate), Montgomery i-a dat imediat semnalul șefului statului său major, Freddie de Guingand, la ora 16.00: „Se impune o operațiune de parașutare a unei divizii britanice și a polonezilor în seara de 6 septembrie sau în dimineața de 7 septembrie, pentru a asigura podurile peste Rin dintre Wesel și Arnhem“.[96] Aceasta avea să fie numită Operațiunea Comet.

De Guingand a luat legătura cu comandamentul lui Brereton și, la ora 22.30, generalul de brigadă Floyd L. Parks, șeful statului-major al lui Brereton, l-a sunat pe generalul Browning pentru a-i transmite ordinul. „Veți pregăti imediat planuri detaliate pentru o operațiune aeriană în lungul râului Rin, între Arnhem și Wesel.“[97] De data asta, Browning nu a obiectat. La fel de mult ca hotărârea sa de a conduce un atac aeropurtat, moralul Diviziei 1 Aeropurtate avea nevoie ca seria descurajatoare de anulări de ultim moment să ia sfârșit.

Browning nu era nici pe departe singurul care își dorea folosirea parașutiștilor într-un mod dramatic și decisiv. Și generalul de brigadă James M. Gavin, comandantul Diviziei 82 Aeropurtate, și generalul-maior Maxwell D. Taylor, care comanda Divizia 101, erau dornici să dovedească rolul critic pe care îl aveau trupele aeropurtate în câștigarea războiului. La rândul lui, Churchill își dorea operațiunea pentru prestigiul puternic deteriorat al britanicilor. Iar Montgomery o vedea ca pe o șansă de „a prelua controlul strategiei Aliaților“.[98]

Și americanii, și britanicii investiseră resurse importante pentru a crea Armata ١ Aeropurtate Aliată, constituită din șase divizii și jumătate.******** Deși o armată mică în termeni convenționali, era de departe cea mai mare și mai bine echipată forță aeropurtată organizată vreodată. Generalul Marshall, comandantul șefilor de stat-major interarme de la Washington, și generalul „Hap“ Arnold, șeful Forțelor Aeriene ale Armatei Americane (USAAF), erau nerăbdători să o folosească într-o operațiune strategică majoră. Presa americană era luată de valul ideii că operațiunile aeriene reprezentau viitorul războaielor. Time credea chiar că „pacea va putea fi păstrată în lumea de după război ca urmare a înființării unei armate aeropurtate internaționale“.[99] Era o fantezie care ignora limitări elementare precum raza relativ scurtă de acțiune a unui avion plin ochi destinat transportului trupelor. Și era o eroare frecvent împărtășită și de unii generali, care ar fi trebuit să știe mai bine cum stăteau lucrurile.

Pe 4 septembrie, Browning și Guingand au zburat în Franța, iar la ora ١٩.00 au început consultări la comandamentul Armatei a 2-a a lui Dempsey. „Am discutat planurile cuceririi Nijmegenului și Arnhemului“, nota Dempsey. „Am să încep cu Corpul XXX din Anvers, în dimineața de 7 septembrie ’44, iar Corpul Aeropurtat va parașuta două sau trei brigăzi în dimineața de 7 septembrie pentru a cuceri podurile.“[100]

În același timp, în Anglia, ofițerii britanici și polonezi nu împărtășeau entuziasmul superiorilor pentru Operațiunea Comet. Planul ca o brigadă să fie parașutată la aproape 110 kilometri în spatele liniilor germane pentru a cuceri podul de peste Nederrijn de la Arnhem, și ca Brigada Independentă Poloneză a generalului-maior Stanisław Sosabowski și o brigadă de planoare să cucerească Nijmegenul, podul cel mare și înălțimile din sud-estul orașului a generat remarci ironice despre „britanicii și polonezii care vor cuceri Țările de Jos de unii singuri“.[101] Sosabowski, care fusese profesor la colegiul de război polonez, întrerupsese prezentarea generalului-maior Roy Urquhart. „Dar germanii, domnule general… Germanii!“[102] Se referise sarcastic și la aceste „genii ale planificării“[103] care veniseră cu o astfel de idee. Și pe generalul de brigadă John „Shan“ Hackett începuse să-l neliniștească presupunerea naivă că totul va merge bine. Locotenent-colonelul John Frost, care avea să comande trupele de la podul Arnhem, a

fost foarte sincer cu ofițerii săi: „Credeți-mă, o să fie așa o baie de sânge…“[104]

Încurajată de valul amețitor de optimism care pusese stăpânire pe comandamentele de pe continent, și Armata 1 Aeropurtate Aliată a subestimat în mod nepermis hotărârea inamicului. „Forțe uriașe de trupe aeropurtate“, scria șeful lor de contrainformații, „având îndrăzneala de a se parașuta în plină zi, pot speria serios inamicul, aruncându-l într-o stare de completă dezorganizare.“[105] În ciuda ordinului lui Eisenhower care specifica faptul că rolul Armatei 1 Aeropurtate Aliate era acela de a sprijini forțele lui Montgomery, Brereton a preferat la rândul lui să o folosească pentru a-l ajuta pe Bradley. Pe 5 septembrie, la două zile după ce căzuse de acord asupra planului Comet, Brereton a aprobat chiar pregătirea unui „plan pentru transportul și parașutarea parașutiștilor americani în spatele Liniei Siegfried, în vecinătatea Kölnului“.[106] Dacă ar fi fost dus până la capăt, acest plan ar fi provocat un dezastru îngrozitor, pentru că germanii ar fi concentrat toate forțele disponibile pentru a apăra orașul și podurile de peste Rin.

Eisenhower insistase că trebuia făcut ceva pentru a asigura estuarul Schelde, astfel încât să poată deschide portul Anvers și să încercuiască Armata a 15-a germană. Comandamentul lui Montgomery a reacționat abia pe 8 septembrie, cerând un asalt aeropurtat asupra insulei Walcheren, în ciuda faptului că planul pentru Comet era în desfășurare. De data aceasta, și Browning, și Brereton s-au opus. Browning credea că „Forțele Aeriene ar putea obține aproape tot atât de mult atacând transporturile cu care sunt evacuați soldații din sudul estuarului Schelde“[107], dar așa ceva ar fi fost dificil, pentru că germanii nu-i mutau decât pe timpul nopții. Brereton a respins proiectul pe motiv că „suprafața mică a insulei va duce la pierderi excesive din cauza soldaților care vor ajunge în apă“.[108] Terenul nu era potrivit planoarelor, iar Walcheren avea o apărare antiaeriană puternică.

Modul aproape relaxat în care și Armata 1 Aeropurtate Aliată, și comandamentul lui Montgomery veneau cu planuri peste planuri de atacuri aeropurtate, iar în acest caz chiar cu două planuri simultan, era aproape incredibil. Generalul de brigadă Edgar „Bill“ Williams, șeful serviciului de informații al lui Montgomery, recunoștea ulterior că „nu am lucrat la fel de

serios ca pentru Ziua Z. Eram în Bruxelles, unde dădeam petreceri și era o veselie generală. Toată lumea muncea, dar psihologia era greșită.“[109] Pe lângă asta, Montgomery nu s-a întâlnit decât cu Browning pentru a discuta operațiunile aeropurtate. Nu a vrut să se consulte cu RAF, deși Ministerul de Război și Ministerul Aerului căzuseră de acord după atacul haotic din Sicilia ca forțele aeriene să conducă procesul planificării. Iar Browning probabil nu voia să recunoască în fața feldmareșalului că adevăratele decizii urmau a fi luate de ofițerii USAAF, la comandamentul lui Brereton. În orice caz, lipsa de cooperare dintre sol și aer era jalnică, dacă nu scandaloasă. Era rău chiar și pe partea aeriană. Leigh-Mallory a trebuit să-i scrie lui Brereton pentru a-i arăta că nu-i invitase la ședințele de planificare pe comandații RAF ai grupurilor ٣٨ și 46, ale căror aeronave de transport aveau să facă parte din Operațiunea Comet.[110]

Pe 9 septembrie, Sosabowski, însoțit de generalul-maior Urquhart, comandantul Diviziei 1 Aeropurtate, s-a întâlnit cu Browning pe aeroportul Cottesmore din Midlands, pentru a discuta despre Comet.

– Domnule, i-a spus Sosabowski lui Browning fără nici o introducere, îmi pare nespus de rău, dar această misiune nu are cum să reușească.[111]

– De ce? a întrebat Browning.

Sosabowski i-a răspuns că ar fi fost curată sinucidere cu efective atât de reduse. Atunci, Browning a încercat să-l lingușească:

– Dar, dragul meu Sosabowski, Diavolii Roșii și galanții polonezi pot face orice.

Sosabowski, deși evident neimpresionat de un astfel de compliment ieftin, s-a rezumat la a spune:

– Abilitățile umane au totuși limite.

Apoi i-a spus lui Urquhart că dorea să primească toate ordinele în scris, refuzând să fie făcut responsabil pentru un asemenea dezastru. Deși recunoscuse indirect că efectivele ar fi putut fi insuficiente, Browning s-a arătat profund jignit de atitudinea lui Sosabowski.

În Belgia, generalul Dempsey tocmai ajunsese la concluzii similare celor ale lui Sosabowski. Cu o zi înainte, îl convocase pe generalul Horrocks, comandantul Corpului XXX, pe aeroportul din Bruxelles pentru o ședință-fulger. Așa cum se aștepta, Horrocks îi confirmase: capul lor de pod peste Canalul Albert era „atacat puternic de inamic“.[112] Dempsey și-a expus îngrijorarea lui Montgomery a doua zi, apoi a zburat pentru a se reîntâlni cu Horrocks în aceeași după-amiază. „E clar“, scria Dempsey în jurnalul său, „că inamicul aduce toate întăririle pe care poate pune mâna în apărarea Canalului Albert și că apreciază importanța zonei Arnhem-Nijmegen. Pare că va face tot ce-i stă în putință să o apere. Aceasta fiind situația, orice înaintare rapidă către nord-vest pare improbabilă. Luând în calcul situația mentenanței noastre, nu vom fi în stare să purtăm o bătălie reală mai devreme de 10–14 zile. Procedăm corect trimițând Armata 2 spre Arnhem sau ar fi mai bine să ținem flancul stâng de-a lungul Canalului Albert și să lovim la est, spre Köln, odată cu Armata 1?“ Dar acesta era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit Montgomery. El voia să înainteze spre nord și să-i oblige pe americani să-l susțină.

A doua zi, duminică, 10 septembrie, dis-de-dimineață, Dempsey s-a prezentat la comandamentul lui Montgomery și a reușit să-l convingă că, „luând în calcul forța [germană] din ce în ce mai mare prezentă pe frontul Armatei a 2-a din zona Arnhem-Nijmegen, angajarea unei singure divizii aeropurtate în această zonă nu va fi suficientă. Am permisiunea Comandantului Suprem pentru a folosi trei divizii aeropurtate.“[113]

Lui Montgomery îi plăcea ideea de a anula Operațiunea Comet și de a o înlocui cu una mai mare, care ar fi adus și diviziile aeropurtate americane 82 și 101 sub comanda sa. Dar, spre groaza lui Dempsey, Montgomery îi mai fluturase în față și o telegramă care sosise de la Londra cu o zi înainte. Două rachete V-2 explodaseră în Anglia, lansate din câte se părea din împrejurimile orașelor Rotterdam și Amsterdam. Guvernul cerea urgent o estimare a timpului necesar grupului său de armate ca să închidă zona. Pentru Montgomery, care voia să înainteze spre nord, prin Arnhem, și nu spre est, prin Wesel, cum voiau Dempsey și alții din statul său major, aceasta era exact confirmarea de care avea nevoie pentru a-și justifica decizia.

Un singur nor întrezărea feldmareșalul la orizont, dar pentru el acesta era unul negru. Aflase că Eisenhower le permitea lui Bradley și lui Patton să înainteze în Saarland, la sud-est de Luxemburg. Comandantul suprem nu acorda prioritate deplină Grupului său Nordic de Armate, așa cum credea că i se promisese. Lucrurile erau înrăutățite și de sincopele în comunicare de la comandamentul tactic al lui Eisenhower, din Granville, aflat la 650 de kilometri vest. În acel moment, Montgomery dicta o lungă scrisoare către feldmareșalul sir Alan Brooke, șeful statului-major imperial, plângându-i-se că Eisenhower era complet pe dinafară, că nu exista o „autoritate“ a operațiunilor și includea rândurile: „Eisenhower nu știe de fapt mai nimic despre ce înseamnă lupta împotriva germanilor: nu și-a găsit băieții potriviți pentru treaba asta și nimeni din statul său major nu înțelege situația“.[114]

Dempsey l-a convocat pe Browning la comandamentul său tactic, unde, în următoarele două ore, au schițat un plan. Noua operațiune, care avea să fie numită Market Garden********, avea două părți. Operațiunea Market era cea aeropurtată, în care diviziile americane 101 și 82 aeropurtate urmau să cucerească podurile de peste râuri și canale de la Eindhoven la Nijmegen, inclusiv marile poduri de peste Maas și Waal, cele mai mari din Europa. Între timp, Divizia 1 Aeropurtate britanică și brigada poloneză urmau să se parașuteze lângă Arnhem pentru a captura marele pod rutier de peste Nederrijn. Browning era mulțumit de exprimarea sa, care descria Operațiunea Market ca pe un „covor zburător“, care nu trebuia decât întins în fața trupelor de la sol.

Operațiunea Garden avea să constea în principal din atacul Corpului XXX al lui Horrock, condus de tancuri și desfășurat spre nord, pe un singur drum, mărginit de ambele părți de poldere, întrerupte doar de păduri și livezi. Corpul XXX putea străbate tot drumul, trecând peste podurile asigurate de parașutiști. După traversarea podului de la Arnhem, avea să ocupe baza Luftwaffe de la Deelen. Aici urma să fie adusă Divizia 52 (Planoare), iar de acolo, Corpul XXX avea să-și continue drumul până la capăt, pe țărmul IJsselmeer, în total peste 150 de kilometri de la linia de start. Obiectivul Armatei a 2-a britanice era de a izola Armata a 15-a germană și tot vestul Țărilor de Jos, să învăluie Linia Siegfried, să traverseze Rinul și să fie într-o poziție din care să poată înconjura bazinul Ruhr din nord sau chiar să atace spre Berlin.

*

Montgomery, între timp, se îndrepta spre aeroportul din Bruxelles pentru a se întâlni cu Eisenhower, care venise cu adjunctul său, mareșalul de aviație sir Arthur Tedder. Întâlnirea fusese aranjată cu câteva zile înainte, iar discutarea operațiunii aeriene nu era pe agendă. Eisenhower, încă suferind din pricina genunchiului, nu a putut coborî din avion, astfel încât întâlnirea a avut loc la bord. Montgomery, încă sub influența frustrării pe care o exprimase în scrisoarea către Brooke, era într-o dispoziție proastă. A refuzat pur și simplu prezența generalului-locotenent sir Humfrey Gale, șeful aprovizionării lui Eisenhower, dar a insistat ca propriul șef administrativ, generalul-maior Miles Graham, să rămână.

Montgomery a scos din buzunar un snop de telegrame.

– Dumneata mi-ai trimis astea? a întrebat el fluturându-le.[115]

– Da, bineînțeles, a răspuns Eisenhower. De ce?

– Păi, nu sunt decât aiureli, pure aiureli, gunoaie.

După ce l-a lăsat puțin să continue, Eisenhower s-a aplecat, i-a pus o mână pe genunchi și i-a spus:

– Monty, nu-mi poți vorbi așa. Sunt șeful tău.

Întrerupt brusc din diatriba sa, Montgomery n-a mai putut decât să bâiguie o scuză. Dar a continuat să insiste că Patton trebuie oprit, că propriului grup de armate ar trebui să-i fie date două corpuri americane din Armata 1 a lui Hodges și că ar trebui să primească „prioritate absolută“[116] în aprovizionare, „dacă e necesar, până la excluderea tuturor celorlalte operațiuni“. Eisenhower a respins genul acela de interpretare a cuvântului „prioritate“ și a subliniat că obiectivul era Ruhrul, nu Berlinul. Era gata să-i dea prioritate lui Montgomery, dar nu avea să-l oprească pe Patton. Eisenhower i-a

amintit că avea deja susținerea Armatei 1 Aeropurtate Aliate. Asta a dus la o discuție foarte sumară asupra ultimului plan de atac aerian.

Eisenhower urma practica standard a armatei SUA. După ce cădea de acord asupra unei strategii complete, nu mai credea în interferențe ulterioare. Montgomery a reușit să folosească acest lucru mai târziu pentru a sugera că la această întâlnire Eisenhower își dăduse acordul în privința noului plan pentru Market Garden. Cei doi au discutat doar coordonatele de timp și problemele cu aprovizionarea, pe care Montgomery le-a exagerat pentru a obține mai mult. Poate că Eisenhower ar fi trebuit să ridice chestiunea razei de acțiune a avioanelor. Fusese avertizat de Brereton că diviziile aeropurtate Aliate și escadrilele de transportoare de trupe ar trebui să fie mutate pe continent, altfel, o eventuală operațiune peste Rin ar fi avut loc prea departe. A fost totuși „alarmat de imaginea administrativă zugrăvită de Monty“[117] și a fost de acord să vadă dacă putea suplimenta aprovizionarea Armatei a 2-a a lui Dempsey. Graham, care ar fi trebuit să cunoască situația, credea că cele 500 de tone pe care le primeau zilnic erau mai mult decât suficiente pentru Market Garden, dar nu și pentru înaintarea în profunzime în câmpia nord-germană pe care o dorea Montgomery. Și Eisenhower, și Tedder au considerat că era o „fantezie să discutăm despre intrarea în Berlin cu o armată care încă își mai târăște proviziile prin nisipul plajelor de la nord de Bayeux“.[118] Mai întâi trebuia deschis portul Anvers.

Dempsey, între timp, lucrase rapid. Până la revenirea lui Montgomery de la Bruxelles la comandamentul său tactic, Dempsey „bătuse în cuie cu [Browning] schița operațiunii“[119], după cum scria în jurnalul său. „Poate fi gata să pornească cel mai devreme pe 16 septembrie.“ Horrocks a fost următorul său oaspete în acea după-amiază. „M-am întâlnit cu comandantul Corpului XXX la comandamentul meu și i-am dat planul operațiunii care va fi îndeplinită de Corpul Aeropurtat și Corpul XXX, cu cooperarea Corpului VIII, pe dreapta, și a Corpului XII, pe stânga.“

Montgomery își dorise să pună Armata 1 Aeropurtate Aliată în fața faptului împlinit, aprobat de comandantul suprem, și îi ieșise mișcarea. Se hotărâse de asemenea pentru Arnhem, nu pentru Wesel, un pod pe care ar fi trebuit mai mult ca sigur să-l împartă cu Armata 1 americană.

Fuseseră indicii că și Browning prefera Wesel, dar Browning susținuse cu ardoare Operațiunea Comet, care includea Arnhem. Acum, urma să comande trei divizii și jumătate aeropurtate, pentru a face același lucru, prin urmare era puțin probabil să se opună. Iar ideea că pe 10 septembrie Browning îi spusese lui Montgomery că Arnhem ar putea fi „un pod prea îndepărtat“ este foarte improbabilă, dat fiind că nu sunt indicii că cei doi s-ar fi întâlnit în ziua aceea. În jurnalul lui Dempsey nu există nici o mențiune despre prezența lui Browning la întâlnirea matinală cu Montgomery, iar el a ajuns la comandamentul lui Dempsey abia la amiază, când Montgomery era cu Eisenhower.

Entuziasmul lui Browning la gândul că batalioanele aeropurtate aveau parte în sfârșit de acțiune era aproape palpabil. A trimis unicul cuvânt criptat „New“[120] de la comandamentul lui Dempsey către Armata 1 Aeropurtate Aliată, în Sunninghill Park. Însemna că urma să fie convocată o ședință de planificare în seara aceea, la întoarcerea sa.

Pe de altă parte, probabil că generalul Brereton s-a simțit profund ofensat că Montgomery nu făcuse nici o încercare de a-l consulta în avans. Indignarea sa ar fi fost perfect justificată. Directiva inițială a lui Eisenhower insistase că planurile trebuie împărtășite.******** Montgomery o ignorase deliberat. I-a scris feldmareșalului Brooke: „Comandamentul Armatei Aeropurtate mi-a refuzat cererea de trupe aeropurtate care să ne ajute să cucerim Walcheren, […] iar acum Ike le va ordona să facă ce am cerut“.[121]

Douăzeci și șapte de ofițeri superiori s-au adunat în sala de ședințe din Sunninghill Park la ora 18.00 pentru a asculta darea de seamă a generalului-locotenent Browning în privința deciziilor luate în ziua aceea în Belgia.[122] Brereton se afla acolo, la fel și șeful statului său major, generalul de brigadă Parks, generalul-maior Paul L. Williams, de la Comandamentul IX Transport de Trupe, generalul de brigadă James Gavin, de la Divizia 82 Aeropurtate, și generalul de brigadă Anthony C. McAuliffe, de la Divizia 101. Surprinzător, nici generalul-maior Urquhart, de la Divizia 1 Aeropurtate, nici generalul-maior Sosabowski nu fuseseră invitați. Singurul ofițer britanic prezent din afara statului-major al lui Brereton era vicemareșalul de aviație Hollinghurst, de la Grupul 38. Este mai mult decât

probabil că Browning nu a vrut ca Urquhart să fie de față, astfel încât el să-și poată controla planificarea în întregime.[123]

Browning a prezentat planul la care lucrase cu Dempsey, folosind un orar al zborurilor bazat pe Operațiunea Linnet. A sugerat cât se poate de nesincer că avea binecuvântarea lui Eisenhower, în condițiile în care comandantul suprem nici nu-l văzuse. Brereton și statul său major l-au catalogat în particular ca fiind doar „o tentativă de schiță de plan".[122] Browning a încheiat declarând că operațiunea urma să aibă loc între 14 și 16 septembrie, adică peste doar trei zile. Era periculos de aproape.

Brereton a ridicat prima problemă-cheie: avea să fie o operațiune de zi sau de noapte? Piloții de vânătoare germani din zborurile de noapte „ar fi mai eficienți decât cei de zi, dar artileria antiaeriană este mai precisă ziua decât noaptea".[125] Brereton a decis că va fi o operațiune de zi, „din convingerea că o utilizare eficientă a forțelor disponibile de asistență aeriană ar putea surprinde pozițiile artileriei antiaeriene, pe care le-ar distruge în timpul operațiunilor propriu-zise de desant".[126] Ofițerii săi de stat-major au susținut că era „o decizie îndrăzneață, dat fiind că se știa că artileria antiaeriană fusese suplimentată cu 35% în zona Market, transportoarele de trupe nu erau blindate, nu erau echipate cu rezervoare autoetanșe și zburau cu o viteză cuprinsă între 200 și 225 km/h". Dar șeful serviciului de informații al generalului de brigadă Gavin, care era și el prezent, a fost de părere că exagerau. „Estimarea [lui Brereton a] forței antiaeriene diferea mult de cea primită de mine de la Divizia 2 Bombardament americană cu doar patru ore înainte. Această divizie de bombardament zbura zilnic în misiuni deasupra zonei Nijmegen."[127]

Brereton i-a cerut apoi generalului-maior Williams să vorbească. Cuvintele comandantului transportoarelor de trupe l-au lovit probabil ca un obuz pe Browning. Cele mai multe ipoteze-cheie cu care lucraseră el și Dempsey în ziua aceea erau acum aruncate în aer. „Generalul Williams a arătat că, din pricina distanței, care excludea posibilitatea folosirii remorcării duble, modalitatea de lansare trebuia schimbată. […] Nu se putea utiliza decât remorcarea simplă."[128] Acest lucru însemna că fiecare avion putea remorca un singur planor american în loc de două, cum calculaseră Browning și Dempsey, deci doar jumătate din totalul planoarelor puteau fi ridicate la

fiecare lansare. Și, dat fiind că zilele de la jumătatea lui septembrie erau mai scurte, iar dimineţile mai ceţoase, Williams a scos din schemă două lansări pe zi.

Aceste modificări însemnau că aveau să fie necesare până la trei zile pentru a transporta diviziile aeropurtate, iar asta în condiţii meteo de zbor perfecte. Astfel, Operaţiunea Market, partea aeriană a Operaţiunii Market Garden, nu avea să transporte mai multe trupe de asalt decât Operaţiunea Comet în prima zi – cea mai importantă –, pentru că jumătate din forţe urmau să fie lăsate în urmă să păzească zonele de aterizare şi de paraşutare ale următoarelor zboruri. Parte din atitudinea încăpăţânată a lui Williams poate fi privită şi ca o răzbunare după refuzul deliberat de a consulta în avans forţele aeriene, dar vina îi aparţinea mult mai mult lui Montgomery şi hotărârii sale de a impune un plan prost gândit.

În dimineaţa următoare, pe 11 septembrie, generalul-maior Urquhart a participat la instructajul lui Browning. Comandamentul Corpului I Aeropurtat britanic se afla la nord-vest de Londra, la o mică distanţă de oraş, în uriaşa şi elaborata clădire palladiană din Moor Park, cu impresionanta sa galerie de coloane corintice. Browning a desenat trei cercuri mari pe o hartă acoperită cu talc, pentru a indica obiectivele celor trei divizii. Terminând de desenat al treilea cerc, l-a fixat pe Urquhart cu o privire deliberat neliniştitoare, spunând: „Podul Arnhem – şi ţine-l!“[129]

Mai târziu, o examinare mai detaliată a terenului a arătat că înălţimile de la nord de Nederrijn însemnau că planul lor de apărare trebuia să includă atât întregul Arnhem, un oraş cu aproape 100 000 de locuitori, cât şi zonele de paraşutare din afara lui. Adică un perimetru de câteva ori mai mare decât lărgimea obişnuită a frontului unei divizii. Urquhart nu s-a putut abţine să se întrebe dacă armatei lui aeropurtate i se repartizase cel mai îndepărtat şi mai periculos obiectiv ca un compliment pentru eficacitatea sa, ori din cauză că diplomaţia Aliaţilor nu putea supravieţui unui dezastru suferit de o formaţie americană sub comandă britanică. A fost aproape sigur că era a doua variantă; şi avea dreptate.********

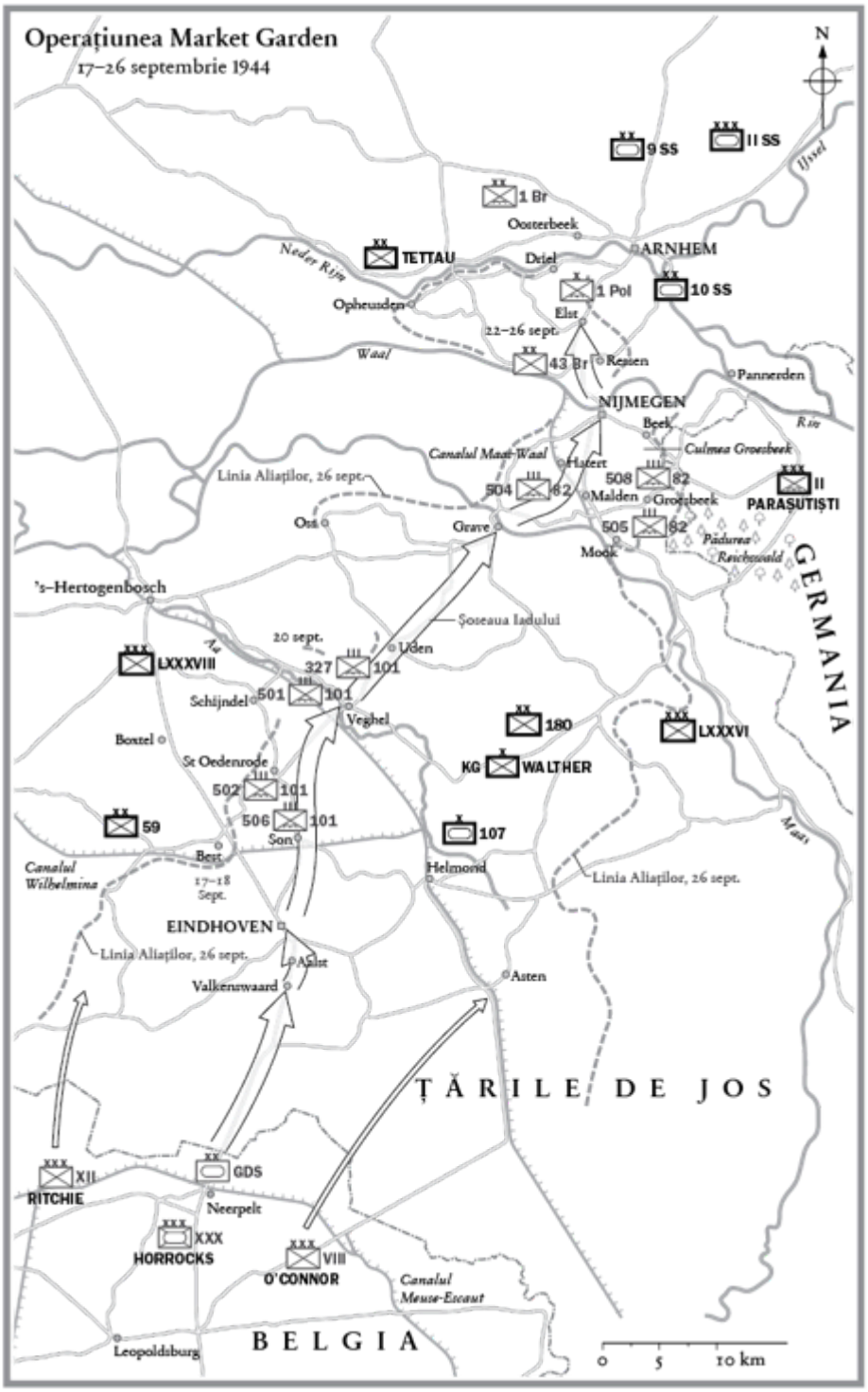

O altă întâlnire a avut loc în Eastcote, la statul-major al Comandamentului IX Transport de Trupe, aflat de asemenea la marginea de

nord-vest a Londrei. Ofițerii americani de aviație au impus mai mult sau mai puțin alegerea zonelor de parașutare și de aterizare. Principala lor prioritate era evitarea bateriilor antiaeriene germane și la dus, dar și la întoarcere. Pentru a simplifica lucrurile în timpul scurt pe care îl aveau la dispoziție, șefii transportului aerian lucrau pe planurile elaborate pentru operațiuni precedente. Totuși generalul-maior Williams a respins ideea ca trupele parașutate de planoare să cucerească podurile prin puternice coup de main******** – un element-cheie al planului precedent.[130] Vicemareșalul de aviație Hollinghurst, de la Grupul 38 al RAF, s-a declarat perfect mulțumit, dar Williams l-a contrazis pe motiv că „detașamentele normale coup de main nu ar fi fost destul de puternice să cucerească și să păstreze controlul podurilor importante“. Dar, conform notițelor lui Hollinghurst[131], decizia de a desfășura întreaga operațiune „ziua în amiaza mare“ a fost luată „deoarece Forța a 8-a Aeriană [americană] nu-și poate opera avioanele de vânătoare în zori sau la asfințit“, iar din acest motiv misiunile coup de main au fost anulate. Americanii aveau reguli mai stricte legate de vizibilitate decât RAF. Dar tot atât de adevărat era că o companie care ar fi aterizat înainte de răsărit, ca în operațiunea Pegasus Bridge din Normandia, ar fi atras toate forțele germane disponibile spre pod mult înaintea sosirii grosului armatei, iar Browning refuza să ia în considerare un coup de main pe timpul zilei.

Generalul-maior Maxwell Taylor, comandantul Diviziei 101 Aeropurtate, responsabil pentru primii 60 de kilometri de drum, a refuzat parașutarea „în șapte zone separate“[132] din apropierea celor șapte poduri pe care trebuia să le captureze.[133] Se temea că astfel avea să-și împrăștie prea mult efectivele. Au rămas doar două zone de parașutare, iar mai târziu, după o întâlnire cu Dempsey, responsabilitatea de a apăra ruta nordică i-a fost redusă la 25 de kilometri.[134]

Nici Gavin nu a fost mulțumit de dispersarea zonelor sale de parașutare.[135] Williams a refuzat scurt să le schimbe. Divizia 101 cel puțin avea să dețină cele mai multe avioane, pentru că era cea mai apropiată de baza operațiunii. Divizia 82 Aeropurtate era următoarea, iar Divizia 1 Aeropurtate britanică avea cele mai puține aparate de zbor, parțial din cauză că generalul Browning își însușise 38 de planoare pentru propriul stat-major. (Ofițerii germani care au analizat ulterior operațiunea au tras concluzii diametral

opuse. Aceștia credeau că ultima divizie ar fi trebuit să fie cea mai puternică.)

Concentrările de baterii antiaeriene germane influențau hotărâtor planificarea rutelor aeriene și a punctelor de parașutare. Comandamentul care coordona transportul trupelor voia să stea cât mai departe de obiectivele-cheie – podurile de la Arnhem și Nijmegen – din cauza apărării antiaeriene a acestora. La Arnhem, amenințarea mai venea și dinspre aeroportul din Deelen, aflat imediat în nordul orașului. Drept urmare, divizia britanică avea să fie parașutată în vest, la o distanță de zece până la 13 kilometri de marș până la podul rutier, marș care trebuia să se desfășoare cu trecere printr-un oraș important. Surpriza, elementul vital al operațiunilor aeriene, era astfel pierdută înainte chiar de a se ordona decolarea.

„Una dintre cele mai serioase dificultăți în pregătirea acestei operațiuni a constat în planificarea inflexibilă a comandamentului pentru transportul trupelor“, observa șeful serviciului de informații al lui Gavin, colonelul Norton. „Planul misiunilor la sol a devenit practic secundar celui aerian.“[136] Generalul-maior Urquhart, de la Aeropurtate 1, pur și simplu nu avea experiența necesară pentru a negocia în forță cu comandamentul pentru transportul trupelor. A acceptat zonele de aterizare și de parașutare care îi fuseseră desemnate. „Aviatorii au avut ultimul cuvânt“, scria Urquhart ulterior, „și am știut-o.“[137] Dar acei aviatori erau ferm convinși că nu existau locuri alternative.

Mulți istorici, cu o concepție de tip „dar dacă… ?“ legată de înfrângerea britanicilor, s-au concentrat atât de mult pe diversele aspecte ale Operațiunii Market Garden care au mers prost, încât au avut tendința de a omite elementul central. A fost pur și simplu un plan foarte prost de la cap la coadă. Toate celelalte probleme au pornit de la asta. Montgomery nu s-a arătat nicicum interesat de problemele practice ale nici unei operațiuni aeriene. Nu și-a făcut timp să studieze operațiunile adesea haotice din nordul Africii sau din Sicilia și nici desantul din peninsula normandă Cotentin. Șeful serviciului de informații al lui Montgomery, generalul de brigadă Bill Williams, a indicat de asemenea felul în care „Arnhem depindea de analiza terenului pe care Monty nu a făcut-o înainte de a lua o hotărâre“.[138] De fapt, a refuzat cu încăpățânare să-l asculte pe comandantul

suprem al forțelor neerlandeze, prințul Bernhard, care îl avertizase că va fi imposibil să desfășoare vehicule blindate de pe singura șosea înălțată în mijlocul polderelor.[139]

Williams a recunoscut și că în Grupul de Armate 21 „inamicul era prea puțin apreciat. Știam foarte puține despre situația reală.“[140] Și totuși, peste toate acestea, și niciodată recunoscut, stă faptul că întreaga operațiune depindea de ipoteza că totul va merge bine, când există o lege nescrisă a războiului care spune că nici un plan nu supraviețuiește contactului cu inamicul, iar în privința operațiunilor aeriene acest lucru era cu atât mai evident. Probabilitatea ca germanii să arunce în aer uriașul pod rutier de peste râul Wall, de la Nijmegen, de-abia dacă a fost discutată. În acest caz, Corpul XXX nu ar fi avut cum să ajungă la timp în Arnhem, la Divizia 1 Aeropurtate Aliată. Faptul că germanii nu au reușit să-l distrugă a fost o greșeală uluitoare și complet neobișnuită pentru ei, una pe care autorii planurilor Aliaților nu ar fi trebuit niciodată să se bazeze.

Tot pe 11 septembrie, amiralul Ramsay a zburat spre Granville, unde Eisenhower revenise după întâlnirea cu Montgomery, de pe aeroportul din Bruxelles. „Am mers să mă întâlnesc cu Ike și l-am găsit în pijama, cu genunchiul beteag din nou“, scria Ramsay în jurnalul său. „Am stat la un ceai, iar el a vorbit despre Monty, comandă, dificultăți, strategii viitoare etc. Este evident îngrijorat, iar cauza este fără îndoială Monty, care se poartă aiurea. Ike nu are încredere în loialitatea lui și probabil că are motive întemeiate. Niciodată nu mi s-a mai confesat așa.“[141]

În următoarele zile, Ramsay a tot încercat să aibă o întâlnire cu Montgomery pe subiectul estuarului Schelde, pentru a deschide marele port Anvers. Feldmareșalul a refuzat. Din punctul lui de vedere, Anversul fusese desemnat drept obiectiv al Armatei 1 canadiene. Dar mintea lui, obsesiv ordonată, insistase pe o progresie geografică. Canadienii trebuiau să continue să înainteze de-a lungul coastei pentru a cuceri și a deschide întâi porturile mult mai mici și mai avariate ale Canalului. În orice caz, Montgomery credea evident că, dacă putea traversa Rinul, Anversul putea fi rezolvat ulterior.

În același timp, Montgomery încerca să obțină tot ce se putea. Pe 11 septembrie, a doua zi după întâlnirea din avionul de pe aeroportul din

Bruxelles, i-a trimis o telegramă lui Eisenhower: „Decizia dumitale ca atacurile spre nord, către Ruhr, să nu aibă prioritate în fața altor operațiuni va avea anumite repercusiuni despre care trebuie să știi. […] Operațiunea Comet revizuită NU poate, repet, NU poate avea loc înainte de 23 septembrie, cel mai devreme. […] Amânarea va da inamicului timp să organizeze mai bine apărarea.“[142] Susținea că tocmai descoperise că nu avea suficiente provizii. Eisenhower, îngrozit de perspectiva ca Aliații să nu reușească nici să cucerească capul de pod de peste Rin, nici să securizeze Anversul, l-a trimis pe șeful statului său major, generalul Walter Bedell Smith, să rezolve problemele.

A doua zi, Bedell Smith a mers la comandamentul tactic al feldmareșalului. I-a promis 500 de tone de provizii suplimentare pe zi, chiar dacă asta însemna să priveze de transport trei divizii americane, și l-a asigurat pe Montgomery că și Armata 1 americană va avea prioritate, astfel ca flancul său drept să fie apărat. Asta însemna să-l țină pe Patton pe loc, în Saarland. Montgomery simțea că obținuse „o mare victorie“. S-a lăudat la feldmareșalul Brooke că telegrama lui către Eisenhower produsese „rezultate electrizante. Ike a cedat și l-a trimis azi pe Bedell să mă vadă. Înaintarea în Saarland va fi oprită.“

Obținând ceea ce își dorise, Montgomery i-a mai trimis o telegramă lui Eisenhower: „Îți mulțumesc că l-ai trimis pe Bedell. Ca rezultat al garantării a 1 000 de tone pe zi și al faptului că Hodges va avea acum toată mentenanța de care are nevoie, am investigat din nou problema mea. Am stabilit acum Ziua Z a Operațiunii MARKET pentru duminică, 17 septembrie.“[144] Între timp, Bradley, furios că nu fusese consultat, i-a spus lui Eisenhower, imediat ce a aflat, că „se opune categoric“[145] planului. Patton a fost dezgustat. „Monty face cum vrea“, scria el în jurnal, „iar Ike spune «da, să trăiți».“[146] În realitate, Montgomery nu a obținut nimic din ce i se promisese și a folosit asta ulterior, în încercarea de a se debarasa de vina pentru eșecul Operațiunii Market Garden. Generalul Eisenhower nu a putut trece tot restul zilelor sale peste faptul că Montgomery nu reușise să recunoască niciodată faptul că fusese responsabil pentru tot ceea ce mersese prost.

Al doilea grad ca importanță în forțele aeriene britanice, după Marshal of the Royal Air Force (n.red.)

Culorile purtate de jocheu în timpul unei curse reprezintă culorile înregistrate ale angajatorului sau ale proprietarului calului. (n.tr.)

Armata 1 Aeropurtate Aliată era alcătuită din Corpul XVIII Aeropurtate american – cu Diviziile 82 și 101 Aeropurtate și Divizia 17 Aeropurtate, aflată încă pe câmpurile de instrucție – și Corpul I Aeropurtate britanic – cu Diviziile 1 și 6 Aeropurtate, cu Brigada 1 Poloneză Independentă de Parașutiști, atașată, și Divizia 52 (Lowland) ca formație de planoare, ce urma a fi adusă ulterior pe un aeroport capturat.

Grădina de zarzavaturi (n.tr.)

„Comandantul suprem al Grupului Nordic de Armate, alături de generalul comandant al Armatei 1 Aeropurtate Aliate, va planifica și coordona angajarea întregii forțe aeropurtate puse la dispoziție Grupului Nordic de Armate pentru a urgenta îndeplinirea misiunilor care îi sunt încredințate.“ (Eisenhower către Brereton, FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 19)

După război, întrebat dacă SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces – Cartierul general al forțelor expediționare aliate în Europa de Vest) impusese ca divizia de la Arnhem să fie una britanică, șeful statului-major al lui Eisenhower, generalul-locotenent Walter Bedell Smith, răspundea: „Nu, nu am impus noi, dar sunt al naibii de bucuros că a fost așa. Efectele politice în Statele Unite ar fi fost dezastruoase dacă o divizie aeropurtată americană ar fi fost făcută bucăți în urma unui plan britanic.“ (Interviul lui Pogue cu Bedell Smith, 13.5.47, OCMH WWII Interviews, USAMHI)

Atacuri-surpriză (n.red.)

Capitolul 4

Îndoieli respinse

În dimineața zilei de ١٠ septembrie, când Dempsey l-a convins pe Montgomery să anuleze Operațiunea Cometa, un mesaj cu noua dispoziție a ajuns și la Divizia 1 Aeropurtate britanică. Potrivit unui ofițer din Batalionul 2 al lui Frost, „toată brigada a mers la Nottingham și Lincoln să se trosnească așa cum numai Brigada 1 Para știe s-o facă“.[147] Dar la întoarcere, distruși de mahmureală, au aflat că până la urmă tot urmau să plece, dar într-o altă misiune, mai importantă.

Locotenent-colonelul Charles Mackenzie, șeful de stat-major al lui Urquhart, era un om scund, cu o mustață tunsă la milimetru, un licăr amuzat în ochi și un simț al umorului foarte pronunțat. Când a aflat că misiunea fusese anulată, Mackenzie și alți ofițeri au hotărât să-și petreacă ziua la bordul unui vas, pe Tamisa. Seara, la întoarcere, generalul Urquhart era agitat.

– Veniți, le-a spus acesta. S-a stabilit următoarea misiune și avem treabă.[148]

Au început să studieze hărțile, încercând să vadă ce ar putea schimba. Nu și-au format o idee clară decât, bineînțeles, după cele două sesiuni de informare de a doua zi. Mackenzie era de părere că noua operațiune, cu mai mult de trei divizii, părea măcar mai realistă decât unele dintre planurile precedente.

Parașutiștii americani, care avuseseră parte de acțiune în Normandia, nu sufereau de același gen de cinism care începuse să se facă simțit în Divizia 1 Aeropurtate britanică. Versiunea lor era parte a propriei imagini nonșalante pe care și-o cultivau. Frank Brumbaugh, din 82 Aeropurtate, revenise la Nottingham din Normandia cu o „raniță plină de căști germane“[149] pe care să le vândă ca suvenire. Dar a aflat repede că oamenii le preferau pe cele deformate, cu găuri de gloanțe, și nu pe cele intacte, așa că a început să-și împuște marfa cu un Walther P-38 luat ca pradă de război, iar prețul a urcat de la o liră la cinci. „Și n-am ratat nici o ocazie de a le

consola pe nevestele și fetele din Anglia ai căror soți și iubiți erau departe, în Extremul Orient. […] Cu amnezia asta a lor, trebuia să fim atenți pe unde călcam prin parcuri, printre atâtea cupluri împletite pe jos, în timp ce căutam un loc pentru [noi] și iubitele noastre temporare.“[150]

Pierderile fuseseră atât de mari în Normandia, încât în unele batalioane nou-veniții însemnau 60% din efective.[151] Regimentul 508 Infanterie Parașutată se întorsese cu doar ٩١٨ oameni din ٢ 055. Instrucția s-a intensificat pentru a-i pregăti de luptă pe cei noi, dar glumele continuau să curgă. Parașutiștii americani spuneau că, spre deosebire de Divizia 1 Aeropurtate britanică, ei nu fuseseră dezamăgiți de anularea operațiunilor. Replici de genul „Lupta e un loc în care poți fi rănit!“[152] și „Las’ să câștige Patton războiul!“[153] se auzeau frecvent după ce misiunile erau anulate în ultima clipă din cauza Armatei a ٣-a, a cărei înaintare rapidă depășise zona țintă.

Spre deosebire de comandantul lor, cei mai mulți dintre oamenii Diviziei 101 Aeropurtate se simțeau ușurați când se mai anula câte o misiune. Generalul-maior Maxwell Taylor era perceput ca un tip prea zelos. Le spunea mereu oamenilor săi „că nu va avea liniște până nu va avea o misiune bună pentru noi“.[154] Ei preferau să se mândrească cu un alt gen de luptă, „în care o unitate de poliție militară să primească o citație prezidențială pentru buna îndeplinire a misiunii când 101 ar fi fost în oraș în permisie“.[155] Din fericire, 82 Aeropurtate era încartiruită în estul regiunii Midlands, în timp ce 101 se afla în sudul Angliei, întrucât și unii, și alții abia așteptau să se încaiere. Cei din 82 îi provocau pe cei din 101 arătând spre petlițele lor și țipând înspăimântați, în bătaie de joc: „Screaming Eagles******** – Ajutor! Ajutor!“[156]

Nu toți membrii celor două divizii americane erau obsedați de femei, alcool, jocuri de noroc și bătăi. Poetul Louis Simpson, din regimentul 327 Infanterie Planoare din Divizia 101, reflecta la caracterul țării-gazdă. „Englezii sunt o rasă măreață, prin urmare privesc lucrurile cu multă ușurință, fără dramatismul care le place atât de mult americanilor. Orice fată îți poate arăta o poză cu familia ei și-ți poate spune, ca și cum ar fi ceva foarte amuzant, că au fost bombardați și că fratele John a fost ucis în Africa anul trecut. Uneori această răceală aparentă mă înfioară. Prefer accentul nostru exagerat pus pe valoarea vieții.“[157]

Parașutiștii polonezi nu ar fi putut fi mai diferiți. Nu erau nici ca britanicii, care nu voiau să vadă decât partea plină a paharului în acest război, glumind și referindu-se la orice bătălie ca la „o petrecere“, dar nici ca americanii, care voiau să termine repede ca să poată pleca acasă. Polonezii erau exilați, luptând efectiv pentru supraviețuirea identității lor naționale. Un ofițer american care i-a văzut instruindu-se i-a descris ca „ucigași îmbrăcați în mătase“.[158] Patriotismul polonezilor nu avea nici o legătură cu echivalentul britanic mai degrabă jenat: al lor era o flacără spirituală intensă.

În acel moment, compatrioții lor sufereau îngrozitor în Varșovia, unde revolta acestora nu putea să aibă nici cea mai mică șansă de reușită. „Ca polonezi, știam că trebuie să murim pentru o cauză pierdută“, spunea caporalul Wojewódka, „dar ca soldați voiam să luptăm în speranța că vom putea scurta războiul. Unii dintre noi sperau că rușii vor fi opriți înainte să cucerească Polonia și ne rugam naivi pentru un miracol.“[159] Britanicii nu puteau înțelege cu adevărat ce însemna războiul pentru Polonia. „Iubita mea din Scoția plânge“, scria un parașutist. „Știe că trebuie să ne despărțim. Poate pentru totdeauna. Nu poate înțelege că un soldat trebuie să continue lupta de dragul Poloniei.“[160]

Comandantul lor, generalul-maior Stanisław Sosabowski, era un bărbat dificil și exigent. Nu era iubit de oamenii săi, dar ei îl respectau, se temeau de el și în același timp aveau încredere că și el ar face orice le cerea lor. Îi spuneau „Stary“[161] – „bătrânul“, în poloneză. Acest patriot dur de 52 de ani avea ochi adânci și chipul bătut de vânturi. Era extrem de încăpățânat și departe de a fi respectuos în relația cu ofițerii superiori atunci când credea că greșeau.

Sosabowski și oamenii lui aveau o idee mai presus decât toate. Mottoul brigăzii lor era „Cel mai scurt drum“, iar misiunea lor era aceea de a fi în fruntea luptei pentru eliberarea patriei lor. Încă din octombrie 1940, comandantul suprem polonez, generalul Władysław Sikorski, emisese „Ordinul privind pregătirea unei insurecții naționale în Polonia“.[162] La fel ca multe altele care au urmat, acesta era un document de o clarviziune remarcabilă asupra cursului probabil al războiului și în același timp de un tragic optimism că forțele poloneze și britanice vor putea lupta cu inamicul

pe propriul teritoriu. În plus, luau în calcul posibilitatea de a parașuta divizii de blindate.

Sikorski nu era descurajat de birocrația britanică. Când fusese înființată Brigada Independentă poloneză de Parașutiști, sub comanda lui Sosabowski, el insistase să nu fie pusă sub comandă Aliată, ci ținută deoparte pentru a ajuta insurecția din Polonia. Britanicii eu acceptat acest amendament, deși, fără îndoială, cu ceva rezerve și bombăneli la adresa „polonezilor ăștia nebuni". Dar pe 17 mai 1943, Browning i-a cerut lui Sosabowski schimbarea acordului, dat fiind că începuseră să fie luate în considerare planurile pentru invadarea Franței. Potrivit lui Sosabowski, patru luni mai târziu, Browning i-a spus: „Dacă nu deveniți parte a forțelor aeropurtate britanice, o să vă las fără echipament și program de instrucție".[163]

În anul următor, când planificarea Zilei Z era foarte avansată, Ministerul de Război considera că orice insurecție sau operațiune în Polonia nu ar fi fost nimic altceva decât o abatere de la obiectivul principal din Normandia. Montgomery „a refuzat să accepte orice restricție în privința folosirii brigăzii".[164] Ordinul era ca brigada lui Sosabowski să fie dislocată ca parte a Corpului I Aeropurtat britanic.

Tragedia pentru Polonia a fost înaintarea neașteptat de rapidă a Armatei Roșii în Operațiunea Bagration, care a adus-o aproape la porțile Varșoviei până la finalul lui iulie 1944. Planurile polonezilor nu prevedeau ca marea insurecție să înceapă înainte ca „înfrângerea Germaniei să fie inevitabilă".[165] Dar, în încercarea disperată de a preveni o ocupație sovietică a capitalei poloneze, Armata Teritorială, sau Armia Krajowa, a început Insurecția de la Varșovia pe 1 august.

Doar două săptămâni mai târziu, când Varșovia ardea în flăcările cruntei bătălii, comandantul suprem polonez i-a scris lui Sosabowski, scuzându-se pe jumătate: „Am încercat tot ce s-a putut, așa cum vei afla la timpul potrivit, ca măcar o parte a brigăzii să fie folosită acolo unde v-au condus în ultimii ani inimile și visurile voastre. Din păcate, obstacolele s-au dovedit mai puternice decât voința mea sau a voastră. Dar trebuie să luăm taurul de coarne și să ne vedem de drumul nostru drept și onest. Fruntea sus și arătați lumii măiestria militară a polonezilor, care se iau de piept cu soarta și

înving toate obstacolele. […] Învingeți-i pe nemți și luptați cum se cuvine, ajutând astfel, chiar și indirect, Varșovia. În ceea ce ne privește, nu vom înceta să trimitem arme și muniție în ajutorul capitalei.“[166] Însă reaprovizionarea pe calea aerului a fost aproape la fel de dificilă pentru insurgenții din Varșovia cum se va dovedi a fi pentru parașutiștii din Arnhem.

În ciuda unui recent accident petrecut la un antrenament, în care 36 dintre camarazii lor fuseseră uciși când două Dakota C-47 se ciocniseră în aer, oamenii lui Sosabowski erau la fel de hotărâți ca înainte. Încă mai încercau să se obișnuiască cu ideea că, dacă nu erau parașutați în Varșovia, măcar aveau să „intre în Germania prin bucătărie“.[167] Dar în vreme ce insurecția se apropia de punctul culminant, fierbeau de furie că nu aveau să fie lansați acolo. Acolo trebuiau să fie și pentru asta se antrenaseră. Faptul că C-47 pur și simplu nu avea capacitatea de a lansa o încărcătură completă de parașutiști asupra Poloniei și de a se întoarce la bazele britanice nu le diminua intensitatea emoțiilor.

Pe 12 septembrie, în Moor Park, Sosabowski s-a mai întâlnit o dată cu Urquhart, care i-a spus că Grupului Brigăzii poloneze îi fuseseră alocate doar 114 avioane și 45 de planoare Horsa.[168] Sosabowski nu a fost mulțumit. Asta însemna că avea să fie nevoit să își lase în spate artileria, în timp ce detașamentul său antitanc nu putea să ia decât armele și jeepurile și un echipaj de doar doi oameni pentru fiecare automobil. Trebuiau să fie lansați la nord de Nederrijn, în timp ce grosul brigăzii poloneze avea să se lanseze în partea de sud.

Fisurile planului deveneau tot mai clare pe zi ce trecea. Pe 14 septembrie, la ora 16.00, Sosabowski s-a întâlnit cu Urquhart pe aeroportul Wittering, lângă Stamford, în Lincolnshire. El a subliniat că brigada sa nu va putea traversa Nederrijnul la Arnhem decât dacă britanicii vor fi asigurat deja podurile. În minuta întâlnirii, comandantul polonez scria în stilul său prețios: „Sosabowski și-a luat libertatea să arate că acel cap de pod care trebuie apărat de Brigada 1 a Diviziei 1 Aeropurtate se află la mai mult de 16 kilometri. Și că înainte ca Brigada Poloneză să ajungă, aceasta ar putea nici să nu ajungă bine în zonă și să fie înconjurată într-un perimetru chiar

mai restrâns. În acest caz, Brigada Poloneză va trebui să-i aștepte, înainte de a-și putea ocupa pozițiile.“[169]

Sosabowski mai arăta și că respectivul „cap de pod ce trebuie apărat de Divizia 1 Aeropurtate și de Brigada Poloneză de Parașutiști se extinde pe mai mult de 16 kilometri, într-un teren dificil, existând clar posibilitatea ca, până la sosirea Brigăzii Poloneze, în ziua Z+2, pozițiile sale defensive să fie cucerite și întărite de inamic, dat fiind că Divizia 1 Aeropurtate ar fi putut eșua în încercarea de a stabili și menține un perimetru atât de întins. În acest caz, Brigada Poloneză va trebui să atace pentru a putea atinge pozițiile alocate la est de Arnhem.“[170] Aparent, Urquhart a fost de acord că ar putea apărea o astfel de situație, dar nu se aștepta la „o rezistență prea puternică a inamicului“.

Sosabowski a subliniat că, „pentru a permite Grupului Brigăzii să traverseze Nederrijnul, Divizia 1 Aeropurtate ar trebui să apere podul sau să dețină alte mijloace de traversare a râului“.[171] Se pare că Urquhart l-a asigurat că Divizia 1 Aeropurtate va putea face asta și va putea proteja zona de parașutare a Brigăzii Poloneze. Evenimentele aveau să dovedească faptul că îngrijorările lui Sosabowski erau perfect întemeiate.

Comandanții brigăzii britanice nu au fost nici pe departe la fel de critici în privința planului, mai ales că Divizia 1 Aeropurtate, pur și simplu, nu mai putea trece peste o altă anulare. Nu voiau decât să termine odată. Și, din punctul de vedere al generalului de brigadă Philip Hicks, care comanda Brigada 1 Planoare, Market Garden măcar părea să aibă o șansă mai mare de succes decât multe dintre planurile anterioare. „Unele erau complet nebunești“[172], spunea el. Un alt factor care nu putea fi ignorat era faptul că atât ofițerii, cât și soldații, știau că, dacă nu erau lansați în misiune, ori aveau să fie obligați să meargă pe teren ca o divizie obișnuită de infanterie, ori divizia s-ar fi spart în bucăți care să înlocuiască alte unități.

Generalul de brigadă Jim Gavin, de la Divizia 82 Aeropurtate, era îngrozit că Urquhart ar fi putut accepta zone de lansare și de aterizare atât de îndepărtate de obiectivul său principal.[173] Totuși Browning îi spusese lui Gavin că misiunea lui prioritară era asigurarea înălțimilor Groesbeek, aflate la sud-est de Nijmegen. Acestea dominau uriașa pădure Reichswald, care se întindea la granița cu Germania și în care se credea că erau adăpostite

tancuri. Argumentul lui Browning a fost că, dacă germanii ocupau înălțimile Groesbeek, artileria lor ar fi putut să împiedice Corpul XXX să ajungă la Nijmegen. Astfel, marele pod rutier a alunecat mai jos pe lista priorităților, parțial din cauza Armatei) Aeropurtate Aliate, care a refuzat să lanseze escadrilele de planoare în sprijinul unui atac-surpriză. Între timp, generalul Brereton i s-a plâns la Washington generalului Arnold de ofițerii forțelor de la sol care întocmeau planurile de luptă că „insistă să stabilească o multitudine de obiective".[174] Nu era, bineînțeles, deloc surprinzător, dat fiind că planul lui Montgomery implica traversarea a nu mai puțin de trei cursuri de apă majore și a multor altora mai mici. Nimeni, nici măcar Brereton, nu a îndrăznit să spună că era un plan total neadecvat, bazat exclusiv pe presupunerea că armata germană era în plin colaps.

Chiar dacă pe 6 septembrie britanicii erau deja la Beringen, dincolo de canalul Albert, generalul Student era liniștit la gândul că aceștia vor găsi terenul din fața lor oricum, numai ușor nu. „Opinia generală", scria el ulterior, „era că inamicul va intra acum în labirintul sistemului de canale neerlandez, un teren care favorizează apărarea și în care inamicul nu-și poate folosi nestingherit tancurile, așa cum o făcuse până atunci."[175]

Pe 7 septembrie, în timp ce luptele continuau la Beringen și Hechtel, Dempsey a ordonat Diviziei 50 din Northumbria să traverseze canalul Albert la sud de Geel. Acest sector era apărat de Kampfgruppe******** Dreyer, condusă de cel mai energic comandant de regiment al Generalleutnant Chill. Batalionul 6 Green Howards a reușit să stabilească un cap de pod. Oberstleutnant Georg Dreyer, fără îndoială furios că oamenii săi fuseseră luați prin surprindere, a contraatacat în repetate rânduri. Comandantul Diviziei 50, văzând că situația devine serioasă, a cerut ajutorul unei alte brigăzi, aflate lângă Bruxelles. În dimineața zilei de 9 septembrie, tancurile rangerilor din Sherwood au trecut huruind peste un pod Bailey prefabricat, ridicat de geniștii de la Royal Engineers cu o noapte înainte. Misiunea lor era aceea de a sprijini Batalionul 6 Infanterie Ușoară Durham, împreună cu care au cucerit orașul Geel în 10 septembrie.[176] Un comandant de detașament al rangerilor din Sherwood scria ulterior: „Ar fi trebuit să știu destule despre armata germană din experiența mea în Normandia și să-mi dau seama că tigrii răniți și încolțiți trebuie tratați cu

nemărginită atenție și cu un respect desăvârșit. Aveam să învăț lecția asta curând, în Geel.“[177] Generalul Reinhard nu a pierdut timpul. Le-a ordonat unei companii din Batalionul 559 Antitanc și unui batalion din Regimentul 6 Parașutiști al lui Heydte să ajute grupul de luptă al lui Dreyer să recâștige pozițiile.

După prima zi de luptă, Escadronul C al rangerilor din Sherwood, aflat în Geel, era pe deplin satisfăcut de cucerirea orașului și de bucuria pe care părea să o aducă multor locuitori. Dar, spre finalul zilei, echipajele tancurilor au început să se neliniștească, observând că localnicii se grăbeau să coboare drapelele belgiene și Aliate. Escadronul era cu muniția pe sfârșite, iar cei din Durham erau deja în criză de efective după pierderile din Normandia. Germanii care mai rămăseseră încă pe poziții în jurul orașului au început să strige sfidători după căderea serii. La radio începuseră să se audă știri despre mișcările din zonă ale tancurilor sau ale tunurilor autopropulsate antitanc germane. Din fericire, un sergent curajos de la statul major al escadronului a reușit să treacă prin pozițiile germane cu un camion plin cu muniție.

Infanteria germană lansa atacuri de explorare. Un comandant de pluton a fost împușcat când și-a scos capul din turela tancului, apoi tancul a fost și el lovit și a luat foc, restul membrilor echipajului arzând de vii în interior. Stuart Hills, un alt comandant de pluton, a zărit la timp un Panzerjäger. Artileristul l-a doborât chiar în momentul în care acesta le luase tancul în cătare. Un Firefly din alt detașament, cu un tun de 76,2 mm extrem de puternic, a reușit să surprindă de la zece metri un Jagdpanther, după ce acesta a apărut de după colțul unei clădiri. Suflul exploziei s-a simțit la o distanță apreciabilă.

În zori, rangerii din Sherwood erau îngrijorați că luptătorii din Durham, extenuați de toate bătăliile purtate până atunci, începeau să-și abandoneze pozițiile. A devenit curând evident faptul că nu mai aveau trupe de infanterie în față care să îi protejeze de hăituiala landserilor germani, care îi atacau cu grenade Panzerfaust propulsate de rachete. Până spre amiază, escadronul mai avea doar șase tancuri, iar când a primit ordinul de retragere, 11 dintre tancurile Sherwood Rangers fuseseră distruse și două

avariate serios. A fost o luptă mai sângeroasă decât oricare dintre cele din Normandia. Era evident că nu înfruntau o armată resemnată.

Screaming Eagles – „Vulturii care ţipă“ – era porecla membrilor Diviziei 101 Aeropurtate. (n.tr.)

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, grup tactic provizoriu din cadrul Wehrmachtului, purtând de regulă numele comandantului său (n.red.)

Capitolul 5

Ziua Securii

Deși Armata 2 Britanică începea să încaseze lovituri grele în timp ce se apropia dinspre sud de frontiera neerlandeză, forțele de ocupație germane din Țările de Jos erau în mod clar agitate, iar colaboraționiștii neerlandezi din NSB fugeau din nou din țară.

În 8 septembrie, Heinrich Klüglein, un casier din Utrecht, descria noul val de retrageri haotice. „Când s-a auzit de ofensiva tancurilor britanice la frontiera de sud a Țărilor de Jos“, scria el, „retragerea aproape complet neplanificată a structurilor militare și civile a dus la unele jafuri la întâmplare [ale transporturilor]. Trenurile și vehiculele ocupate de acești fugari provocau blocaje și erau atacate și incendiate de avioane de vânătoare [Aliate]: pe scurt, o imagine tristă, care din păcate arăta lipsa autorității și a disciplinei.“[178] Propriul său departament adunase toate angajatele din Rotterdam și Amsterdam în Utrecht, iar trenurile așteptau pregătite în caz de nevoie pentru a duce oamenii în Germania sau în nordul Țărilor de Jos. „Prin comparație, neerlandezii s-au comportat cu calm“, continuă el.

Funcționarii superiori naziști din Țările de Jos erau evident mult mai neliniștiți decât casierul Klüglein. Supraestimaseră grav forța Rezistenței neerlandeze, ai cărei membri începuseră în unele locuri să doboare copaci peste drumuri. Le era frică de un Bijltjesdag, sau o „zi a securii“, când Rezistența se va ridica și-i va ucide. Seyss-Inquart se temea că va fi linșat de populație, dar, pe de altă parte, știa că fuga înapoi în Germania ar fi însemnat tribunalul și spânzurătoarea la ordinul lui Hitler. Planul lui era să facă din Amsterdam, Haga și Rotterdam nucleul defensivei germane și să se retragă acolo cu restul trupelor ce-i mai rămăseseră. SS-Obergruppenführer Rauter se opunea cu furie unui astfel de răspuns defensiv. În ciuda rădăcinilor austriece comune, cei doi nu se înțelegeau deloc. Seyss-Inquart remarcase cândva că ofițerul SS și Polizeiführerul Rauter, mândru de

exterminarea evreilor neerlandezi, nu era decât „un copil mare, animat de cruzimea specifică unui țânc“.[179]

Pentru a-l liniști pe Seyss-Inquart, generalul von Wühlisch a anunțat că va emite o proclamație prin care va dispune ca orice act de sabotaj să fie pedepsit de germani prin incendierea caselor din zonă și luarea locuitorilor ca ostatici. Seyss-Inquart a fost impresionat de o asemenea cruzime, dar Rauter, care nu-l suporta nici pe Wühlisch, a hotărât să emită a doua zi propriul ordin, care mergea mult mai departe. În consecință, conducerile Wehrmachtului și SS-ului din Țările de Jos se luptau să arate care dintre ele poate înăbuși mai violent Rezistența neerlandeză.

A doua zi, Rauter a emis ordinul său secret, Bekämpfung von Terroristen und Saboteuren********, către Gestapo și SD (Sicherheitsdienst), decretând că orice „adunări ilegale trebuie aruncate în aer fără milă“, iar casele conspirative – „afumate cu ajutorul explozibililor englezești și al grenadelor de mână“.[180]******** Trei zile mai târziu, Rauter a primit prin teleimprimator un ordin de la Reichsführer SS Heinrich Himmler, care spunea: „Model este în zonă. Contactați-l imediat.“[181] Rauter a descoperit că statul-major al Grupului B de Armată se retrăsese la Oosterbeek. Prin urmare, a mers la hotelul Tafelberg, unde a discutat cu Model și cu șeful statului său major, Generalleutnant Hans Krebs.

Rauter a susținut ulterior că la această întâlnire prezisese operațiunea aeriană Aliată pentru cucerirea podurilor peste Maas, Waal și Nederrijn, dar Model și Krebs respinseseră ideea, argumentând că podul de la Arnhem era prea departe de trupele care ar fi putut veni în ajutorul formației de parașutiști căreia i s-ar fi încredințat capturarea lui. „E imposibil ca englezii să vină la Arnhem“[182], ar fi spus Model. Considera planul, în totalitatea lui, mult prea neglijent pentru un comandant atât de precaut ca Montgomery. În orice caz, diviziile aeropurtate erau mult prea valoroase pentru a se renunța la ele. „Anglia are doar două, la fel și America.“[183] Prin urmare, Aliații aveau să țină de ele până când vor fi fost cu adevărat în poziția de a traversa Rinul.

Christiansen și comandamentul său, cunoscut ca WBN, de la Wehrmachtbefehlshaber der Niederlande********, se așteptau totuși la parașutări, dar doar în combinație cu o invazie amfibie pe coasta

neerlandeză. Divizia 3 Vânători a Luftwaffe, cu baza la Deelen, imediat la nord de Arnhem, a anticipat însă mai bine evenimentul.[184] Notase în jurnalul de război cu câteva zile înainte că „este așteptată o parașutare de trupe în zona noastră“.[185]********

Himmler îi spusese lui Rauter că el era responsabil cu demolarea podurilor-cheie dacă Aliații aveau să invadeze sud-estul Țărilor de Jos, așa că, în timpul vizitei sale la Oosterbeek, Rauter a ridicat chestiunea în fața lui Model. Acesta a insistat că decizia aruncării în aer a podurilor îi aparținea în întregime. Ulterior, a spus că intenția sa fusese tot timpul să țină podul de la Nijmegen în picioare, astfel încât să poată contraataca în cazul unei incursiuni a inamicului și să o curme cât mai repede posibil. Dăduse chiar ordin ca încărcăturile explozive deja plasate să fie îndepărtate spre a nu fi declanșate de focul de artilerie.[186]

SS-Obergruppenführer Rauter, satisfăcut de sălbaticele sale isprăvi din Țările de Jos, tânjea acum să-și asume un rol militar activ. Parașutările de o săptămână mai târziu aveau să-i ofere ocazia să comande ceea ce numea Kampfgruppe Rauter. Grupul urma să fie constituit din garda SS sau Wachbataillon******** Nordwest a lagărului de concentrare de la Amersfoort, un regiment de Ordnungspolizei și așa-numita Divizie 34 SS de Grenadieri Landstorm Nederland, în realitate câteva batalioane de voluntari neerlandezi care fuseseră deja decimați pe canalul Albert de Brigada Prințesa Irene a Armatei Regale Neerlandeze. Trupele lui Bradley, pe de altă parte, reaportaseră o bătălie foarte dură cu SS-ul neerlandez chiar în sud-est. „În ١٤, Corpul XIX lupta cu o brigadă SS neerlandeză, care continua să opună rezistență cu înverșunare“, scria aghiotantul lui Bradley. „Erau mercenari care aveau prea puține de pierdut și trebuiau uciși aproape fără milă. Ni s-a părut că felul lor de a lupta semăna cu cel al japonezilor, în privința refuzului de a capitula.“[187]

Rauter era mândru de SS-ul său neerlandez „germanic“, dar mulți dintre membri nu făceau parte nici măcar din NSB. Majoritatea erau tineri influențabili sau oportuniști care nu voiau să fie trimiși în Germania la muncă forțată. Li se promitea că tot ce vor avea de făcut după ce intrau în SS era să păzească evreii și deținuții politici din lagărul de concentrare de la Amersfoort. Nu aveau să fie în pericol, iar familiile lor urmau să

beneficieze de rații suplimentare de alimente și de combustibil. Dat fiind că nici măcar așa nu existau suficienți voluntari, necesarul de trupe era completat prin recrutări din închisori și din școli de corecție. Acești „voluntari“ erau obligați să semneze un contract în limba germană, pe care cei mai mulți nu-l puteau înțelege.

Ofițerii și subofițerii erau germani, iar comandantul batalionului, Sturmbannführer******** Paul Helle, era un austriac din Tirol. Helle era un oportunist corupt și lipsit de orice urmă de rușine. „Deși avea soție și copii în Germania“[188], scrie istoricul neerlandez al acestei bătălii, colonelul Theodor Boeree, „el avea o prietenă foarte intimă. Aceasta era mai degrabă de culoare, dat fiind că provenea din insula Java, și tot batalionul rânjea răutăcios când Helle le ținea obișnuita lui lecție despre superioritatea rasei nordice, cu părul ei blond și ochii albaștri.“ Subordonații lui Helle îl disprețuiau pentru că își lingușea superiorii și își trata subalternii cu aroganță. Nici Helle, nici oamenii săi nu credeau că vor avea vreodată altceva de făcut decât să abuzeze deținuții pe care-i aveau în grijă, cu atât mai puțin să lupte cu parașutiștii britanici.

*

O forță complet diferită, la nord de Nederrijn, era Corpul II SS Panzer. Comandat de SS-Obergruppenführer Wilhelm Bittrich, acesta era alcătuit din Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen și Divizia 10 Panzer SS Frundsberg. Atacurile aeriene constante și oboseala, precum și pierderea celei mai mari părți a tancurilor în retragerea din Normandia reduseseră ceea ce ei numeau „senzația de superioritate în luptă“.[189] Până și efectivele erau la sub 20% din forța inițială.

Pe 3 septembrie, Divizia 10 Panzer SS Frundsberg primise ordin să se deplaseze la Maastricht, unde să se reechipeze rechiziționând vehiculele și muniția aflate în posesia unităților Luftwaffe care se retrăgeau. Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen și personalul statelor-majore ale corpurilor de armată au fost redirecționate către Hasselt, în Belgia, la 35 de kilometri spre

vest. A doua zi, Bittrich a primit ordin să-și retragă cele două divizii la nord de Nederrijn, în zona orașelor Apeldoorn și Arnhem, pentru reechipare, dar să rămână gata de luptă. Bittrich și-a dus statul-major și câteva unități de luptă în frumosul castel apărat de șanțuri cu apă din Doetinchem, la 30 de kilometri est de Arnhem.

Bittrich era cam singurul general Waffen-SS respectat și apreciat de omologii săi din armată. Înalt și drept, era inteligent, cultivat și serios și avea un simț al umorului foarte dezvoltat. Își dorise să ajungă muzician și dirijor și studiase la conservatorul din Leipzig. Deși oficial nazist, îi disprețuia profund pe membrii conducerii de partid și pe cei din anturajul lui Hitler. Într-o discuție cu Generalfeldmarschall Erwin Rommel, avută pe 16 iulie, în Normandia, a fost atât de critic la adresa statului-major al Führerului și a refuzului de a admite dezastrul aflat în plină desfășurare în vest, încât și-a arătat acordul în privința planului lui Rommel de a începe negocieri secrete cu Aliații. Obiecțiile vehemente ale lui Bittrich față de spânzurarea Generaloberstului Erich Hoepner, implicat în atentatul din 20 iulie împotriva lui Hitler, au fost raportate la Berlin de către unul dintre ofițerii săi. I s-a ordonat să predea comanda, dar, când situația din Normandia s-a transformat într-o catastrofă, Bittrich a devenit indispensabil. Generalfeldmarschall Model s-a opus încercărilor ulterioare de a-l pedepsi în timpul retragerii din Țările de Jos.

Prioritatea lui Bittrich era să revitalizeze capacitatea de luptă a celor două divizii ale sale. Pe lângă opt tancuri Renault depășite, recuperate de Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen, nu mai existau decât trei tancuri Panther în stare de funcționare rămase în posesia Divizia 10 Panzer SS Frundsberg și încă două în atelierele de reparații.[190] În plus, cele două divizii dețineau în total 20 de tunuri de asalt, tunuri de artilerie autopropulsate și mortiere grele. În acele zile teribile, Bittrich a fost nevoit să-și slăbească și mai mult comanda. I s-a ordonat să trimită Kampfgruppe Segler din Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen și Kampfgruppe Henke pentru a întări pozițiile ocupate de trupele pestrițe ale colonelului Walther în fața podului de peste canalul Maas-Scheldt, aproape de granița neerlandeză, pod cucerit de curând de britanici.[191] Pe de altă parte, batalionul de recunoaștere al Hohenstaufen și trei batalioane de panzergrenadieri au rămas niște unități de luptă formidabile.

În momentul trasării planurilor Operațiunii Market Garden s-a dezbătut intens pe seama forței pe care putea s-o mai aibă Corpul II SS Panzer. Prezența acestui corp în zona Arnhem fusese adusă la cunoștința spionajului Aliat prin intermediul Rezistenței neerlandeze și prin telegramele Ultra, interceptate chiar atunci când se pregătea Operațiunea Comet.[192] Dar, parțial din cauza falsei impresii că fusese distrus în timpul retragerii din Franța, parțial dintr-o încercare nechibzuită de a evita scăderea moralului soldaților, nu a fost menționat aproape deloc în ședințele de informare.

Când Bedell Smith s-a întâlnit cu Montgomery, pe 12 septembrie, pentru a-i promite materialul suplimentar cerut, a venit însoțit de ofițerul-șef al serviciului de informații SHAEF, generalul-maior Kenneth Strong. „Operațiunea a fost concepută la Grupul de Armate 21“, spunea Bedell Smith după război. „Am fost tot timpul un pic nesiguri în privința ei. Strong credea că ar mai putea exista unități din trei divizii de panzere în zona unde avea să fie parașutată Aeropurtate 1.“[193] Bedell Smith era convins și că forța britanică ce avea să fie trimisă în Arnhem „era prea slabă“.

Statul-major al lui Montgomery, pe de altă parte, îi transmisese Armatei 1 Aeropurtate Aliate opinia că „singurele întăriri despre care se știe că ajung în Țările de Jos sunt rămășițele demoralizate și dezorganizate ale Armatei a 15-a, care se retrage acum din Belgia prin insulele neerlandeze“.[194] Montgomery a refuzat chiar să-l accepte pe Strong la întâlnire, replicând: „Am serviciul meu de informații“[195] și „a ignorat cu nepăsare obiecțiile [lui Bedell Smith]“.[196]

Rivalitatea și aversiunea reciprocă dintre șefii serviciilor de informații erau uneori mai mari decât cele dintre comandanții respectivi. Generalul de brigadă Bill Williams, genialul, dar și capriciosul șef al serviciului de informații al lui Montgomery, era de-a dreptul caustic la adresa generalului-maior Strong, al lui Eisenhower. „Se temea de orice“[197], i-a spus Williams după război istoricului oficial american Forrest Pogue, numindu-l pe Strong „groaza fără cap“ și „uimirea fără chip“. Îl considera chiar „laș“, spunând că „nu s-ar fi apropiat nicidecum de front“.

Lăsând deoparte nepotrivirile de personalitate, greșeau toți într-un fel sau altul. Hohenstaufen și Frundsberg se aflau într-adevăr în zonă, dar nu aveau disponibilă toată forța pe care și-o imaginau Montgomery și Williams. Cu numai trei tancuri Panther în stare de funcționare și cu nici măcar 6 000 de oameni printre ele, cu greu puteau fi considerate niște divizii de panzere SS obișnuite. „De fapt", spunea unul dintre comandanții lor, „nu aveau poate nici măcar forța regimentelor."[198]

Ce nu au reușit să înțeleagă toți cei implicați în dispută de partea Aliaților a fost capacitatea extraordinară a mașinii de război germane de a reacționa rapid și hotărât. Iar cele două divizii de panzere, chiar și slăbite, puteau forma un nucleu pe care să poată fi grefate alte unități mai puțin experimentate.

Pe de altă parte, ofițerul de informații al lui Browning, maiorul Brian Urquhart, devenea din ce în ce mai neliniștit din pricina mulțumirii de sine afișate de șeful său. Era atât de convins că existau tancuri germane în zona Arnhem, încât a cerut o misiune de fotorecunoaștere.[199] Imaginile au arătat tancurile Panzer III și Panzer IV folosite pentru antrenament, care aparțineau batalionului de instrucție și rezervă al Diviziei Hermann Göring. Acestea nu făceau parte din Corpul II SS Panzer, cum credea Urquhart. Cele mai multe dintre tancurile pe care le-au înfruntat Aliații în timpul Operațiunii Market Garden nu erau prezente de la început, ci au fost aduse din Germania cu o viteză uluitoare, cu trenuri Blitztransport.

Indiferent de puterea sau de slăbiciunile Corpului II SS Panzer, supraviețuirea Diviziei 1 Aeropurtate britanice depindea în totalitate de viteza cu care Corpul XX al lui Horrock putea înainta 103 kilometri pe o singură șosea, tocmai până la Arnhem. Distanța inițială fusese redusă, deoarece Divizia Blindate de Gardă ocupa acum capul de pod de peste canalul Maas-Scheldt, la Neerpelt.

Compania locotenentului Cresswell din Regimentul 2 Cavalerie de Gardă reușise să îi învăluie pe germanii postați în fața canalului – după cum a raportat divizia – „cu talentul lor ciudat de a găsi o soluție la toate".[200] Și-au ascuns blindatele și vehiculele de recunoaștere în pădure, în spatele liniilor

germane, după care Cresswell și caporalul de cavalerie Cutler au furat biciclete pentru misiunea de recunoaștere și, în final, s-au cățărat pe acoperișul unei fabrici, de unde au putut supraveghea din spate pozițiile germane. Au raportat că podul de la bariera De Groote era intact, dar foarte bine apărat. Au putut indica, de asemenea, pozițiile pe hartă.

„Am ajuns în zona podului când se întuneca“[201], scria în jurnalul de luptă al Batalionului al 3-lea al Gărzilor Irlandeze, pe 10 septembrie, „iar comandantul [locotenent-colonelul J.O.E. Vandeleur], după o recunoaștere scurtă, a hotărât să încercăm să-l trecem rapid. Au fost desemnate pentru misiune Compania nr. 2 și un escadron de tancuri. Tancurile au lansat un bombardament asupra zonei podului și au reușit să scoată din luptă mai multe tunuri de 88 mm. Plutonul locotenentului Stabley-Clarke, precedat de o companie de tancuri, a atacat apoi podul și a reușit să ajungă pe malul opus. Restul Companiilor nr. 2 și 3 au ajuns rapid lângă primii și pozițiile au fost consolidate imediat. Ofițerul R[oyal] E[ngineers] al batalionului a reușit să deconecteze toate încărcăturile explozive montate pentru a arunca podul în aer.“ Acest coup de main remarcabil a reușit cu prețul unui singur om ucis și al altor cinci răniți.

Gărzile Irlandeze, foarte mândre de isprava lor, și-au numit premiul „Podul lui Joe“, după locotenent-colonelul J.O.E. Vandeleur. „Succesul nostru a scutit Armata 2 de zile întregi de înaintare“[202], scria în jurnalul de luptă al batalionului lor de blindate. A doua zi, la ora 09.00, germanii au contraatacat cu unități de infanterie, susținute de tunuri de asalt autopropulsate. Unul dintre tunuri a ajuns la mai puțin de 100 de metri de comandamentul batalionului, dar germanii au fost respinși și au suferit pierderi masive. Batalionul de infanterie al Gărzilor Irlandeze a numărat 15 victime, inclusiv un căpitan ucis în timp ce lua în cătare un tun de asalt cu un lansator de mine antitanc PIAT.

Comandantul diviziei, generalul-maior Allan Adair, a ordonat celor din Cavaleria de Gardă să cerceteze drumul care ducea spre nord, la Eindhoven. Voia să știe dacă podul de peste râul Dommel, de lângă Valkenswaard, era destul de rezistent ca să susțină trecerea tancurilor. Cu nou-apăruta Kampfgruppe Walther întărind rapid sectorul, aceasta era însă o misiune complicată. Locotenentul Rupert Buchanan-Jardine, vorbitor de limba

germană, a luat doar două mașini de cercetare.[203] În zori, înainte ca negura să facă loc soarelui, au trecut prin liniile germane practic fără probleme, ajungând până aproape de Valkenswaard, aflat la vreo 10 kilometri în spatele liniilor germane. Buchanan-Jardine i-a întrebat pe localnici despre pod și, după ce l-a studiat el însuși cu atenție, s-a întors la mașină. Au închis trapele și au pornit înapoi prin liniile germane, asurziți de zgomotul gloanțelor de mitralieră ce le loveau blindajul. Au fost extrem de norocoși că germanii de pe drum nu avuseseră timp să-și întoarcă tunurile antitanc. Mica lor misiune a provocat agitație mult în spatele liniilor germane. Poliția din Eindhoven le-a ordonat prin megafoane civililor să elibereze imediat străzile.[204]

La primele ore ale zilei de 13 septembrie, germanii au lansat un mic contraatac asupra capului de pod de la Neerpelt. Gărzile din schimbul de dimineață, abia intrate în post, nu au putut fi luate prin surprindere. Unitățile-suport de artilerie, care urmăriseră coagularea forțelor de atac, au reacționat imediat, iar atacul s-a terminat practic înainte să înceapă. În Eindhoven, o femeie scria în jurnal în acea dimineață: „Se aude foc de artilerie. Ultimele vești spun că Aliații s-au apropiat la mai puțin de ١٥ kilometri […] Trebuie să fie în Valkenswaard. Va fi oare Eindhoven primul oraș eliberat din Țările de Jos? Va veni oare eliberarea fără prea multă vărsare de sânge? Ne rugăm la Dumnezeu ca prea îndelungata agonie a țării noastre să se termine.“[205] În aceeași zi, Oberstleutnant Fullriede, din Divizia Hermann Göring, a străbătut drumul pe care Corpul XXX avea să înainteze, în sens invers, desigur, în mai puțin de o săptămână. A observat că importantele poduri de la Nijmegen și Grave sunt „păzite de forțe absolut insuficiente“[206] și, din punctul său de vedere, nepregătite cum se cuvine pentru demolare. „Este o crimă“, adăuga el în jurnalul său.

Divizia Blindate de Gardă și-a luat o „pauză de câteva zile“[207] în timpul căreia batalioanele s-au pregătit pentru Operațiunea Garden și au primit tancuri care să le refacă forțele. Gărzile Irlandeze au descris astfel ordinul respectiv al Corpului XXX: „Ridicați-vă, faceți-vă ordine în lucruri, capul sus… și nu vă mișcați câteva zile“.[208] Din câte se pare, pentru ofițeri, „capul sus“ însemna să dea o fugă la Bruxelles pentru a se bucura de noile iubite și de restaurantul Le Filet de Sole, unde plata le era refuzată. Cei care erau de

gardă nu au fost la fel de norocoși. Subofițerii lor i-au pus să lucreze din greu la repararea și pregătirea vehiculelor.

Legăturile dintre Armata 1 Aeropurtate Aliată și comandanții britanici din Belgia care concepuseră planul nu s-au îmbunătățit. Brereton și statul său major nu au descoperit decât la câteva zile după începerea planificărilor că „înaintarea Corpului XXX avea să se facă pe o lățime de 10 metri și o adâncime de 110 kilometri".[209] Nimeni nu stabilise exact când trebuiau să aterizeze principalele întăriri ale corpului aeropurtat – Divizia 52 (Planoare) britanică. Se presupunea doar că va fi adusă pe aeroportul Luftwaffe din Deelen, după capturarea acestuia.

Pe 12 septembrie, Armata 1 Aeropurtate Aliată a organizat o ședință pentru a discuta sprijinul aerian, în special țintele de bombardat – cazărmile și bateriile antiaeriene germane.[210] Ședința respectivă a fost urmată de una mai mare, trei zile mai târziu, la care au participat reprezentanți ai Forțelor Aeriene a 8-a și a 9-a ale SUA, Comandamentului Bombardierelor, Apărării Aeriene a Marii Britanii, care avea să asigure escorta cu avioane de vânătoare RAF, Comandamentului de Coastă și forțelor navale Aliate. Nimeni de la Armata a 2-a, de la Corpul XXX sau de la Forța a 2-a Tactică Aeriană a RAF pe continent. Doar Divizia 101 Aeropurtate americană a făcut efortul de a păstra legătura cu Corpul XXX. Generalul de brigadă Anthony McAuliffe, comandantul adjunct, a zburat la Bruxelles pe 12 septembrie cu locotenent-colonelul C.D. Renfro[211], care avea să fie ofițerul său de legătură cu statul-major al lui Horrocks. Cei doi au mers la comandamentul lui Dempsey și apoi s-au întâlnit cu Horrocks la sud de Hechtel, unde Renfro a și rămas, ignorat politicos.

Tot marți, 12 septembrie, generalul-maior Urquhart a convocat o reuniune spre a-și informa brigada și câțiva comandanți de unități de mersul lucrurilor. Robert Urquhart, cunoscut ca Roy, era un bărbat uriaș, masiv, cu o mustață groasă și neagră. Brav brigadier de infanterie în Italia, fusese complet surprins când i s-a spus că va comanda Divizia 1 Aeropurtate. „Habar nu aveam cum funcționează băieții ăia"[212], mărturisea el. Nu sărise cu parașuta niciodată în viața lui, nu știa nimic despre operațiunile

aeropurtate și suferea de un rău îngrozitor de avion. Nu putea însă refuza o astfel de promovare.

La începutul lui ianuarie 1944, Urquhart se prezenta în fața lui Browning, încă echipat cu pantalonii ecosez ai fostului său regiment, Highland Light Infantry. Browning i-a spus tăios: „Ai fi putut să te duci și să te îmbraci cum se cuvine“.[213] Urquhart a propus ca, dată fiind lipsa lui de experiență, să se antreneze cu câteva salturi cu parașuta. Browning l-a măsurat din cap până-n picioare și a răspuns: „Aș lăsa învățatul salturilor cu parașuta deoparte. Treaba ta este să pregătești această divizie pentru invazia Europei. Nu doar că ești prea mare pentru parașutism, dar mai și începi imediat.“ Urquhart avea 42 de ani. Browning i-a povestit că sărise de două ori cu parașuta și că se rănise de fiecare dată. Din acest motiv se hotărâse în schimb să învețe să piloteze planoare.

Conștient că avea să fie văzut în lumea parașutiștilor ca un neavenit, chiar ca o curiozitate, Urquhart știa că atât ofițerii, cât și soldații îl vor judeca. Nimeni nu l-a displăcut și cei mai mulți au ajuns să-l admire pentru curajul, umorul și corectitudinea sa. Dar poate cel mai mare dezavantaj al trecutului său militar convențional era presupunerea simplistă că „o divizie aeropurtate era o forță de infanteriști foarte bine instruiți, cu sprijinul obișnuit al artileriștilor și pionierilor, care, odată coborâtă din cer, ducea o luptă normală la sol“.[214] Nu era chiar așa. Imediat ce ateriza, o divizie aeropurtată trebuia să exploateze elementul-surpriză pentru a compensa pentru lipsa transportului, a artileriei și a armelor grele ale unei unități convenționale.

Urquhart avea trei generali de brigadă în subordine. Cel mai în vârstă, Pip Hicks, comanda Brigada 1 Planoare, cu trei batalioane de planoriști infanteriști. Hicks, un comandant rezervat și insipid, aproape se înecase într-un planor care se prăbușise în mare în timpul invaziei Siciliei. Gerald Lathbury, înaltul și elegantul comandant al Brigăzii 1 Parașutiști, era diferit. Potrivit lui Urquhart, vorbea tărăgănat și fără vlagă, dar avea o minte sclipitoare. Lathbury avea batalioanele 1, 2 și 3 ale Regimentului de Parașutiști, cu mulți ofițeri și soldați în componență care trecuseră proba focului în Tunisia și Sicilia. Cel mai tânăr și mai inteligent general de brigadă dintre toți era Shan Hackett, un cavalerist scund, însă extrem de

sigur de sine, din Regimentul 8 Regal de Husari Irlandezi. Hacket, care nu suporta deloc proștii, comanda Brigada 4 Parașutiști. Cele trei batalioane ale sale însă nu însumau experiența și profesionalismul oamenilor lui Lathbury.

Urquhart își dorise ca o parte a primului val să fie parașutată în zona de poldere de la sud de Nederrijn, dar RAF refuzase categoric, din cauza pozițiilor bateriilor antiaeriene germane din apropierea podului de la Arnhem. Avioanele Armatei 1 Aeropurtate aveau să constituie aripa nordică și stângă a valului care pleca din Anglia, așa că, după lansarea parașutiștilor sau eliberarea planoarelor, acestea trebuiau să vireze la stânga pentru a evita ciocnirea la Nijmegen cu cele ale Diviziei 82 Aeropurtate. Dacă zburau până la Arnhem, în sudul râului, aveau să vireze deasupra bateriilor antiaeriene germane și să întoarcă chiar în zona aerodromului Luftwaffe de la Deelen. Cu toate restricțiile impuse de Comandamentul al IX-lea Transport de Trupe, Urquhart nu prea putea decât să accepte zonele de lansare și de parașutare din apropierea sectorului Arnhem-Deelen. Brigada Poloneză de Parașutiști a lui Sosabowski urma să fie lansată la sud de podul rutier de la Arnhem, dar tocmai în a treia zi. Până atunci, presupunea Comandamentul al IX-lea Transport de Trupe, podul și bateriile antiaeriene aveau să fie securizate.

Orice militar cu oarecare experiență în operațiunile aeropurtate putea vedea că zonele de lansare și de aterizare britanice, aflate până la 30 de kilometri vest de Arnhem, erau prea îndepărtate pentru a obține elementul-surpriză. Generalul-maior Richard Gale, care comandase Divizia 6 Aeropurtate în Ziua Z, l-a avertizat pe Browning că lipsa unităților coup de main avea să ducă la un dezastru și că ar fi trebuit mai bine să demisioneze decât să accepte planul. Browning nu a fost de acord și i-a cerut lui Gale să nu mai spună acest lucru nimănui, pentru a nu șubrezi moralul participanților la operațiune. Urquhart, foarte conștient de handicapul său fundamental, a plănuit să folosească drept avangardă escadronul de recunoaștere, cu jeepuri echipate cu mitraliere. Probabil că nu a fost de bun augur faptul că Freddie Gough, „maiorul vesel, cu chipul roșu și părul alb“[216] care comanda escadronul de recunoaștere, a întârziat la primirea ordinelor și a fost mustrat cu severitate.

Urquhart nu prea putea face mare lucru în legătură cu cealaltă deficiență majoră a viitoarei operațiuni. Dacă Brigada 1 Parașutiști a lui Lathbury avea să înainteze în marș spre pod, Brigada 1 Planoare a lui Hick trebuia să rămână în spate, pentru a păzi a doua zi zonele de lansare și de aterizare. Asta însemna că Urquhart avea o singură brigadă la dispoziție pentru a securiza obiectivul său principal. Chiar de la început, divizia sa avea să fie ruptă în două, cu un spațiu larg între bucăți. Mai rău, unul dintre ofițerii săi de comunicații s-a arătat îngrijorat că s-ar putea ca stația radio standard 22 Set să nu acopere acest spațiu, cu Arnhem și pădurea interpunându-se între cele două părți ale diviziei.[217]

Lupta împotriva teroriștilor și a sabotorilor (în lb. germ., în orig.)

Explozibilul provenea din materialele parașutate de SOE odată cu nefericiții agenți neerlandezi care fuseseră capturați la sosire ca urmare a incompetenței demonstrate de britanici.

Comandamentul Wehrmachtului în Țările de Jos (n.tr.)

Imediat după război a apărut mitul conform căruia planul pentru Market Garden fusese dezvăluit germanilor de un trădător din Rezistența neerlandeză, pe nume Christiaan Antonius Lindemans, cunoscut drept King Kong din cauza staturii sale. Lindemans, născut în Rotterdam, lucra în atelierul auto al tatălui său. În timpul războiului a ajutat la crearea unei căi de evadare a Rezistenței neerlandeze. În martie 1944 a fost recrutat de maiorul Hermann Giskes, șeful serviciului de contraspionaj al Abwehrului în Țările de Jos. Sugestia că întregul plan fusese dezvăluit nu a fost niciodată convingătoare, deoarece toate sursele germane admit că nemții au fost luați complet prin surprindere. Condamnat la moarte de un tribunal neerlandez, Lindemans s-a sinucis în închisoare, în 1946.

Potrivit raportului de final de război al lui Hugh Trevor-Roper, istoric și ofițer al structurilor de spionaj pe timpul războiului, SS-Brigadeführer Walter Schellenberg, șeful departamentului de spionaj extern al SD, a primit pe la jumătatea lui septembrie 1944 informații despre o operațiune aeropurtată Aliată în Țările de Jos care viza cucerirea unui pod peste Rin, dar nu a acționat în nici un fel. (TNA CAB 154/105. Îi sunt extrem de recunoscător lui Max Hastings pentru acest detaliu.)

Batalion de pază (în lb. germ., în orig.) (n.red.)

Grad echivalent în armata română celui de maior (n.red.)

Capitolul 6

Tușe finale

În Țările de Jos, tensiunile dintre ocupanți și ocupați crescuseră brusc. Duminică, 10 septembrie, în Nijmegen, toți bărbații cu vârsta între 17 și 55 de ani au fost mobilizați pentru lucrul la șanțurile de apărare. A fost emis un ordin care decreta că tuturor celor care nu se prezentau le vor fi incendiate casele, confiscate averile, iar soțiile și copiii, arestați. Burgemeester********-ul numit de germani, un membru detestat al NSB, a chemat profesorii la o întrunire pentru a le ordona să-și supravegheze elevii. Profesorii nu s-au prezentat. A doua zi, o femeie scria în jurnalul său: „Casele profesorilor care nu s-au prezentat sunt prădate de germani ca pedeapsă, iar trecătorii sunt obligați să-i ajute“.[218] Potrivit germanilor, mobila era confiscată și trimisă familiilor din Reich care sufereau în urma bombardamentelor.[219] Profesorii s-au văzut nevoiți să se facă dispăruți, devenind „scafandri“.[220]

Pe 13 septembrie, tinerii apți din Nijmegen încă refuzau să se prezinte cu cazmalele, gata să sape șanțuri de apărare. A doua zi, când Radio Oranje a anunțat că Maastrichtul fusese eliberat, au apărut pe străzi SS-iști înarmați până în dinți. Prea puțini civili s-au mai aventurat să iasă, de teama arestărilor. Germanii au emis o proclamație care anunța că orice formă de sabotaj va fi urmată de execuție și de incendierea casei.[221] Armata 1 Fallschirm a lui Student a raportat „nouă teroriști împușcați“[222] și alți cinci arestați pentru spionaj.

Pe 15 septembrie, SS-Obergruppenführer Rauter a trimis un mesaj către comandamentul Grupului B de Armate din Oosterbeek, pentru a-și exprima temerea în legătură cu o insurecție iminentă și pentru a propune ca fiecare polițist neerlandez să fie dezarmat, pentru a putea preîntâmpina cazurile de „teroriști deghizați“.[223] În ziua aceea, în Molenbeke, la marginea orașului Arnhem, un grup de băieți încercaseră să incendieze un depozit de muniție.[224] Trei oameni, printre care un director de școală, au fost executați ca represiune. Mulți băieți mai mari tăiau deja liniile telefonice și

anvelopele mașinilor Wehrmachtului. Cum spunea unul dintre ei mai târziu, „nu știam ce-i ăla pericol“.[225] Dr. Van der Beek, neurologul clinicii din Wolfheze, localitate aflată la vest de Arnhem, a venit cu o altă amenințare: dacă membrul NSB răpit cu două zile în urmă nu era predat, încă trei oameni aveau să fie executați.[226] Un apel telefonic anonim a dezvăluit că acesta era în viață, fiind găsit de altfel teafăr.

Micul sat Wolfheze, în care existau și un institut pentru nevăzători, și un azil pentru handicapați mintal, se afla în pădure, în apropierea unei halte feroviare. Acest lucru îl făcea o ascunzătoare ideală pentru trupele și muniția germanilor. Pe 11 septembrie au fost aduse aici 40 de mortiere de 105 mm nou-nouțe. Totodată, și ٦٠٠ de artileriști, tineri și bărbați în vârstă, au ajuns acolo cu trenul și și-au întins corturile sub copaci. Comandantul lor, Hauptmann******** Bredemann, spunea că restabilise cu greu ordinea din cauză că unele clădiri erau folosite pentru a le adăposti pe femeile care lucrau în serviciul de comunicații al Luftwaffe și care erau cunoscute sub numele de Blitzmädel. „Azilul de nebuni era ocupat de mult de un mare număr de târfe germane“, își amintește Bredemann. „Lucrau la aerodromul din Deelen, unele ca Blitzmädel, care era un nume nou pentru curve, din pricina plăcerilor extrem de scurte pe care le ofereau soldaților – ce așteptau uneori la coadă – în momentul acela de muncă intimă de echipă.“[227]

Vineri, 15 septembrie, a sosit muniția pentru tunuri și a fost înființat un mare depozit în apropierea pădurii. 12tunuri trase de cai rechiziționați au fost duse la Doesburg, la nord-est de Arnhem, ca parte a planului de apărare a liniei râului IJssel. Din pură întâmplare, Wofheze a fost ținta unor lovituri aeriene două zile mai târziu, la cererea lui Urquhart, deoarece se afla chiar lângă zona de parașutare și de adunare a Diviziei 1 Aeropurtate.[228] Se pare că Forțele Aeriene ale armatei SUA au cerut asigurări că în Institut și în jurul acestuia se aflau și trupe germane, nu doar pacienți. Colonelul Mackenzie, șeful statului-major al lui Urquhart, le-a confirmat, deși nu avea cum să știe sigur. Consecințele ar fi fost tragice în cazul unei lovituri directe asupra depozitului de muniție bine camuflat.

Rețeaua de luptători în Rezistență LKP (Landelijke Knokploegen********) din zona Arnhem, aflată sub conducerea lui Piet Kruijff, era extrem de bine organizată.[229] Kruijff, care lucra ca inginer la fabrica de fibre artificiale

AKU, conducea o organizație foarte disciplinată și foarte sigură. LKP era alcătuită din celule autonome, ale căror comandanți își alegeau în secret membrii. Armele și muniția le fuseseră parașutate de SOE în august, la Veluwe, înălțimile din nordul Arnhemului. Printre principalii asociați ai lui Kruijff se aflau: Albert Horstman[230] (coleg de muncă al lui Kruijff), locotenentul comandor Charles Douw van der Krap (ofițer al forțelor navale decorat cu Willemsorde********, cea mai înaltă distincție neerlandeză pentru curaj), Harry Montfroy (responsabil cu explozibilii) și Johannes Penseel (specialist în comunicații). Gruparea pusese la cale tot felul de acte de sabotaj, cum ar fi aruncarea în aer a unui tren în Elst.

Pe 15 septembrie, oamenii lui Kruijff au aruncat în aer o parte a unui important viaduct. Deși avariile nu au fost atât de serioase cât speraseră ei, germanii au emis a doua zi un anunț oficial care spunea că, în cazul în care autorii actului nu se predau, ٩١٢ ostatici vor fi împușcați duminică, ١٧ septembrie, la amiază.[231] Doctori, profesori și alți cetățeni de seamă s-au ascuns pentru a scăpa de arestările inevitabile. Mai mulți colegi de-ai lui Kruijff au fost de părere că ar fi trebuit să se predea ei, decât să lase să moară oameni nevinovați. Kruijff a fost de neclintit. Erau în război. Nimeni nu se preda. Din fericire, atacurile aeriene intense ale Aliaților din dimineața zilei de duminică au rezolvat problema. Germanii aveau treburi mai urgente de care să se ocupe.

Rețeaua lui Kruijff din Arnhem, dar și alte rețele din alte zone ale Țărilor de Jos, mai ales din Nijmegen, înțelesese importanța telecomunicațiilor. Rezistența fie recruta operatori telefonici, fie își infiltra oamenii. Nicholas de Bode, inginer care lucra la compania neerlandeză de telefonie PTT, a ajutat la crearea unui sistem secret prin care Rezistența, folosind numere speciale din 29 de cifre, putea comunica din sudul în nordul țării prin apeluri automate.[232] Germanii nu știau absolut nimic de acest lucru, deși își instalaseră propriii oameni în fiecare centrală pentru a supraveghea activitățile suspecte și a gestiona apelurile Wehrmachtului. Nu știau nici că PGEM, compania energetică din regiune, avea propria rețea telefonică între Arnhem și Nijmegen, pe care o foloseau cei din Rezistență. Din păcate, armata britanică nu prea avea încredere în nici un grup de luptători locali, pur și simplu din cauza experiențelor neplăcute pe care le avusese în alte părți. Generalul-maior Urquhart, care primise informații greșite de la

partizanii italieni, înclina să creadă că toate sursele de acest gen ofereau drept informații simple „povestioare patriotice“.[233] Iar feldmareșalul Montgomery îi explicase foarte clar prințului Bernhard că „nu credea că oamenii din Rezistență pot fi folositori în vreun fel“.[234] Unele ședințe informative de dinainte de Market Garden sugerau chiar că populația neerlandeză de lângă graniță, mai ales din zona Nijmegen, s-ar fi putut dovedi a fi progermană.

Pe 14 septembrie, unul dintre colegii lui Piet Kruijff, Wouter van de Kraats, a observat o creștere neobișnuită a traficului militar german în Oosterbeek, la cinci kilometri vest de Arnhem. Acest sat liniștit era alcătuit mai ales din vile și case mari așezate în mijlocul unor grădini bine îngrijite. Amestecul de stiluri arhitecturale includea case tradiționale, cu acoperișuri imaculate de paie – aproape echivalentul neerlandez al mișcării Arts and Crafts –, dar și vile cu tencuială crem și acoperișuri din țiglă roz. Întins pe o colină de-a lungul malului nordic al râului Nederrijn, cu pomi și priveliști minunate spre râu și spre polderele Bataviei de dincolo de el, Oosterbeek era de mulți ani o atracție pentru oamenii de vază și comercianții prosperi din Indiile de Est Olandeze.

Fără nici un avertisment, în Oosterbeek fuseseră ridicate indicatoare pe care scria Deutsche Wehrmacht – Eintritt Verboten! (Armata Germană – Intrarea interzisă!).[235] Tunuri antiaeriene și chiar un tun antitanc străjuiau o anumită șosea în special – Pietersbergseweg. Wouter van de Kraats a văzut că activitățile se concentrau în jurul hotelului Tafelberg. Pretinzând că locuiește în apropiere, a convins prima santinelă să-l lase să treacă. Mai încolo însă, a doua santinelă, un soldat mai scrupulos, a îndreptat arma spre el și i-a ordonat să părăsească imediat zona. Wouter van de Kraats s-a supus bucuros. Văzuse tot ce avea nevoie. Fanionul metalic striat din fața hotelului indica prezența unui stat-major al unui grup de armate, iar asta nu putea însemna decât o persoană.[236]

Energicul și neobositul Model nu a pierdut nici o clipă după ce și-a inspectat rapid noul comandament. A plecat imediat să se întâlnească cu cel mai important comandant de formație din zonă, SS-Obergruppenführer Bittrich, care își stabilise propriul post de comandă în castelul înconjurat de

șanțuri cu apă Slangenburg din Doetinchem, aflat la 25 de kilometri est de Arnhem.

Model a ajuns la Kasteel Slangenburg pe 14 septembrie, mult înainte de asfințit. Neînsoțit de data aceasta de șeful statului său major, Generalleutnant Krebs, a pășit apăsat în castel, în mantaua sa de piele gri și cu monoclul înfipt ferm în orbită. Bittrich îl domina ca statură pe micul comandant de grup de armată. „Îmi ajungea doar până la ureche“[237], spunea el mai târziu. Bittrich îi chemase pe cei doi comandanți de divizie ai săi, Brigadeführer******** Heinz Harmel, de la Divizia 10 Panzer SS Frundsberg, și Standartenführer Walter Harzer, de la Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen.

Model nu s-a așezat deloc. Și-a petrecut tot timpul punând întrebări, una după alta „Ce v-a mai rămas? Cât de repede vă puteți pune din nou pe picioare?“

Bittrich i-a răspuns că forța de luptă de pe linia frontului consta din mai puțin de 1 500 de oameni în fiecare divizie, deși efectivele totale numărau dublu. Au continuat cu subiectul reînarmării. În Reich, statul-major al Waffen-SS luase decizia ca una dintre cele două divizii să se întoarcă pentru o reechipare completă. Cealaltă trebuia să rămână pe loc, în Țările de Jos, și să se regrupeze acolo. Favorizându-și vechea divizie, Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen, Bittrich a ales-o pentru a se întoarce în Germania. Model le-a ordonat atunci ofițerilor diviziei să predea vehiculele blindate și armamentul greu diviziei surori înainte de a pleca, precum și un număr de soldați. Harmel nu a fost deloc mulțumit. Credea că, din moment ce era cea mai slabă dintre cele două, divizia lui trebuia să fie cea trimisă acasă pentru reorganizare.

„Alte întrebări, domnilor?“, a întrebat Model, abia privindu-i. „Altceva? Nimic? Atunci, la revedere!“[238]

Deși Model îl protejase pe Bittrich în Normandia și în timpul retragerii, existau unele lucruri pe care comandantul Corpului II SS Panzer nu voia ca superiorii săi să le afle. „Cărțile de campanie“[239] ale lui Bittrich erau Faust, a lui Goethe, și Republica lui Platon, dar distracția sa preferată nu era atât de elevată. Avea „o micuță dansatoare“[240] în Berlin. Standartenführer

Harzer, care îi fusese șef de stat-major, îl acoperise mereu când Model voia să știe unde se află. Bittrich îl desemnase acum pe Harzer să preia comanda Divizia 9 SS Panzer, pe perioada în care comandantul ei, SS-Brigadeführer Stadler, rămânea în spital pentru a se recupera de pe urma rănilor din Normandia.

Harmel, comandantul Diviziei 10 SS Frundsberg, era oarecum gelos pe preferința pe care Bittrich i-o arăta lui Harzer, mai ales după tot ce făcuse el, Harmel, pentru a reanima propria divizie. În timpul retragerii haotice, Frundsberg dăduse peste un tren german abandonat plin cu armament de teren.

Harmel le ordonase oamenilor săi să îl ia cu ei. Și, imediat ce ajunseseră în Țările de Jos, începuse un intens program de instrucție, cu accent pe forma fizică a soldaților. Stabilise chiar un slogan al diviziei Frundsberg – „Keiner über Achtzehn“[241], care însemna că fiecare soldat trebuia să fie la fel de agil ca un adolescent sub 18 ani.

Imediat după plecarea lui Model, Bittrich a observat că după alocarea întăririlor și a vehiculelor de rezervă de către Waffen-SS Führungshauptamt******** de lângă Berlin, totul avea să fie obținut mult mai rapid dacă unul dintre ei mergea acolo personal. A hotărât să-l trimită pe Harmel, care avea un grad superior, de parcă asta ar fi contat în vreun fel. Harmel trebuia să plece în două zile, pe 16 septembrie. Nu aveau să-i menționeze nimic lui Model.

După ce Harmel s-a întors la divizia sa, Harzer i-a spus lui Bittrich că plănuia, din precauție, să țină pe loc până în ultima clipă toate vehiculele batalionului de recunoaștere al diviziei Hohenstaufen, demontându-le șenilele și armele. Asta avea să le califice ca inutilizabile.

„N-am auzit nimic“, i-a răspuns încet Bittrich.[242]

Generalfeldmarschall Model a ținut în seara următoare, la Tafelberg, prima ședință cu SS-Obergruppenführer Rauter și Generalleutnant von Wühlisch. Tot hotelul fusese scotocit centimetru cu centimetru în căutare de eventuale microfoane sau explozibili, dar hiwi******** ruși, foști prizonieri de război recrutați forțat ca servitori, curățau cartofi în bucătărie. Fără îndoială,

erau supravegheați atent de membri ai detașamentului desemnat cu protecția lui Model din 250 Feldgendarmerie.

Cei mai fericiți oameni din Tafelberg păreau a fi ofițerii de stat-major ai lui Model. Erau mulțumiți pentru că, măcar un timp, puteau rămâne puțin într-un loc. Locotenentul Gustav Jedelhauser scria în jurnalul său că Oosterbeek arăta „ca un paradis – totul era atât de curat și de frumos“.[243] Aveau inclusiv șansa de a-și spăla hainele după ultimele săptămâni de mișcare continuă. Li s-a spus că vor fi gata în patru zile, pe 19 septembrie. Ofițerii din statul-major au hotărât de asemenea să organizeze o petrecere în seara aceea, pentru a sărbători promovările din Normandia care fuseseră confirmate în cele din urmă. Spre deosebire de statul său major, Model nu s-a lăsat ademenit de calmul înșelător care domnea la Oosterbeek.

„În fiecare zi așteptăm marea ofensivă a inamicului“[244], scria Oberstleutnant Fullriede în jurnalul său, în 15 septembrie. Șeful direct al lui Model, Generalfeldmarschall von Rundstedt, pe care Hitler îl adusese înapoi pe post de înalt comandant în vest, a trimis în acea zi o avertizare la statul-major al Führerului, pentru Generaloberst Jodl. „Situația pe care trebuie s-o gestioneze Grupul B de Armate a continuat să se deterioreze în ultima săptămână. Luptăm pe un front de aproximativ 400 de kilometri, având forța a vreo 12 divizii și, în prezent, 84 de tancuri în stare de funcționare, tunuri de asalt și distrugătoare de tancuri ușoare, împotriva unui inamic complet mobil, cu cel puțin 20 de divizii și aproximativ 1 700 de tancuri funcționale.“[245] von Rundstedt continua întrebând dacă era posibil să fie transferate divizii de panzere individuale sau măcar mai multe brigăzi de tunuri de asalt de pe frontul de est pe cel de vest.

Atât Model, cât și von Rundstedt stăteau cu ochii pe contraatacul care avea să fie lansat în acea zi împotriva capului de pod de la Neerpelt, peste canalul Maas-Scheldt. Kampfgruppe Walther, care își avea postul de comandă la Valkenswaard, la câțiva kilometri nord de capul de pod, era în subordinea Armatei 1 Fallschirm a generalului Student. Walther ducea lipsă ofițeri, dar și de personal de comunicații și de aprovizionare. Comanda germană era „pe cât de proastă se poate imagina“[246], remarca Oberstleutnant von der Heydte, de la Regimentul 6 Fallschirmjäger. Heydte spunea că era

ridicol ca șoseaua principală, pe care era evident că avea să atace inamicul, să reprezinte limita dintre regimentul lui și cele două batalioane de panzergrenadieri din Divizia 10 SS Frundsberg. L-a atenționat pe ofițerul de operațiuni al lui Walter că nimeni nu era direct responsabil pentru apărarea șoselei, dar nu a obținut mare lucru.

Încă o dată, atacul german, fără susținerea artileriei, a fost rapid înăbușit de precizia artileriei britanice. În acea regiune rurală extrem de plată, Heydte credea în bombardarea turnurilor bisericilor cu tunuri antitanc pentru a anihila avanposturile de observație.[247] Imediat după sosirea lui Heydte la postul său de comandă, bateriile britanice au lansat un bombardament susținut asupra casei. Locotenentul Volz descria scena grindinei de obuze: „Cu un salt elegant, [Heydte] a dispărut prin fereastra de la parter. Eu – printre schije, praf și moloz – m-am vârât mai adânc sub masă. Soneria dementă a telefonului mă călca pe nervi. Nu puteam ajunge la receptor, căci, în iureșul de schije care fluierau în jur, ar fi însemnat curată sinucidere. Într-o pauză scurtă, maiorul Schacht, din conducerea Armatei 1 Fallschirm, mi-a explicat că el nu era obișnuit să fie lăsat să aștepte în telefon fără să primească măcar o informație cu privire la situația imediată – așa cum cerea protocolul militar.“[248]

Heydte era furios. Pierderile regimentului său erau „considerabile“.[249] Iar Fullriede scria furios în jurnalul său în seara aceea: „Unii dintre recruții abia instruiți, după ce ofițerii lor au fost scoși din acțiune, și-au pierdut capul și au intrat în zona aflată sub tirul tancurilor. Singurul lucru bun este că familiile din Germania habar nu au despre modul inutil și iresponsabil în care băieții lor sunt sacrificați aici.“[250] Comandamentul lui Student a ordonat mai multe atacuri, dar Oberst Walther nu voia să mai piardă oameni fără rost. A lansat simple atacuri simbolice.

Soldații germani din vest erau adesea terorizați de atacurile aeriene ale Aliaților, care surclasau tot ceea ce văzuseră ei în est.[251] „Focurile de artilerie de pe front“, remarca un soldat dintr-un batalion de securitate din spatele frontului, „nu sunt la fel de periculoase ca bombardamentele de joasă altitudine.“[252]

În Anglia se conturau tușele finale ale planului operațiunii aeriene care, peste două zile, avea să lanseze primele 1 500 de avioane de transport și 500 de planoare, ca să nu mai spunem de sutele de bombardiere, avioane de vânătoare și bombardament, a căror misiune era să distrugă în avans aerodromurile, cazărmile și bateriile antiaeriene. La primele ore, pe 17 septembrie, 200 de aparate Lancaster ale Bomber Command și 23 de Mosquito aveau să atace aerodromurile germane din Leeuwarden, Steenwijk-Havelte, Hopsten și Salzbergen, lansând 890 de tone de bombe. Imediat după răsărit, alte 85 de Lancaster și 15 Mosquito, escortate de 53 de avioane Spitfire, urmau să atace bateriile antiaeriene de coastă din Walcheren, cu 535 de tone de bombe. (Comparativ, cel mai mare raid al Luftwaffe asupra Londrei, în timpul Bătăliei pentru Anglia, a dus la lansarea doar 350 de tone de bombe.) Fortărețele Zburătoare ale Forței Aeriene a 8-a SUA aveau să bombardeze aeroportul din Eindhoven, în timp ce forța principală, escortată de 161 de avioane P-51 Mustang, ataca 117 baterii antiaeriene, dispuse de-a lungul rutelor transportoarelor de trupe și în jurul zonelor de parașutare.[253]

În vreme ce Armata 1 Aeropurtate Aliată al lui Brereton emana încredere în planurile sale, un număr ofițeri din diviziile aeropurtate începeau să se neliniștească pe măsură ce apăreau tot felul de detalii. Americanii alocaseră doar un pilot per planor, ceea ce însemna că, dacă acesta era ucis sau rănit, unul dintre soldați trebuia să-i ia locul, fără să mai fi pilotat un planor vreodată. Dar planoarelor care transportau ofițeri superiori le erau alocați doi piloți. Deși îngrozit de planul Diviziei 1 Aeropurtate britanice cu privire la Arnhem, generalul de brigadă Jim Gavin, din 82 Aeropurtate, nu a contrazis nici o clipă argumentul generalului Browning că „înălțimile Groesbeek erau mult mai importante pentru succesul acestei operațiuni și al celor care urmau decât podurile de la Nijmegen“.[254] Browning îi subliniase lui Gavin faptul că germanii vor contraataca dinspre Reichswald, zonă forestieră aflată imediat dincolo de granița cu Germania, la sud-est de Nijmegen. Dacă germanii reușeau să asigure înălțimile, puteau bombarda apoi unele dintre poduri și șoseaua pe care înainta Corpul XXX. Cu toate astea, Gavin tot mai credea că era ciudat să nu atace direct obiectivul principal, marele pod rutier de la Nijmegen, care era probabil pregătit pentru a fi aruncate în aer. În orice caz, Gavin nu uitase cum se trezise Regimentul 505 Infanterie Parașutată, în Sicilia, față în față cu

Panzerdivision Hermann Göring.[255] De data asta, intenționa să își aducă propria artilerie cu planoarele, cât de curând posibil.

Și generalul-maior Urquhart avea motive să fie neliniștit. Caravana comandamentului său era parcată sub un ulm înalt, având în față fairway-ul circuitului de golf din Moor Park, astfel încât vineri, 15 septembrie, și-a rezervat puțin timp pentru câteva lovituri. Ridicând privirea, l-a văzut pe șeful statului său major, care aștepta să îi vorbească. Colonelul Mackenzie avea un aer sumbru. Tocmai aflaseră că numărul planoarelor fusese redus. Urquhart s-a gândit un timp, apoi i-a spus că pot tăia de pe listă orice, dar nu tunurile antitanc, mai ales pe cele de 17,2 mm.

Urquhart se afla într-o poziție dificilă. Ofițerii de la toate nivelurile se fereau să critice un plan care le fusese transmis, pentru că asta ar fi putut sugera lașitate. Evident, Urquhart nu credea că Operațiunea Market avea să fie floare la ureche, altfel nu ar fi subliniat nevoia de a păstra tunurile antitanc. În același timp, trebuia să-și ascundă temerile față de subordonați. Nu există indicii în nici unul dintre rapoartele lui Urquhart, ori în cărțile scrise de el după război, că s-ar fi opus planului care îi fusese pus în față. Dar nici nu era un bărbat care să caute controverse cu orice chip și cu siguranță nu ar fi vrut să contrazică versiunea ulterioară a evenimentelor, că bătălia de la Arnhem fusese un pariu eroic, care meritase întregul efort. Totuși, potrivit aghiotantului generalului Browning, căpitanul Eddie Newbury, pe 15 septembrie, Urquhart a pășit apăsat în biroul lui Browning de la etajul doi din Moor Park.

„Domnule, mi-ați ordonat să planific această operațiune și am făcut-o, iar acum vreau să vă informez că după părerea mea este o adevărată sinucidere.“[256]

Se pare că apoi s-a întors și a ieșit din biroul lui Browning.

Primar (în limba neerlandeză, în orig.) (n.red.)

Grad echivalent în armata română celui de căpitan (n.red.)

Luptătorii Rezistenței Naționale (n.tr.)

Ordinul Militar William (n.tr.)

Grad echivalent în armata română celui de general de brigadă (n.red.)

Comandamentul Waffen-SS (n.red.)

Abreviere a cuvântului german Hilfswilliger, voluntar (n.red.)

Capitolul 7

Ajunul bătăliei

Sâmbătă, 16 septembrie

Leopoldsburg era un oraș-garnizoană mohorât, aflat la câțiva kilometri sud-vest de capul de pod de la Neerpelt. În dimineața zilei de sâmbătă, 16 septembrie, străzile sale s-au aglomerat cu jeepuri care aduceau comandanții de unități și de detașamente ai Corpului XXX la cinematograful de peste drum de gară, unde generalul-locotenent Brian Horrocks avea să țină ședința de informare. Polițiștii militari cu berete roșii și mănuși albe încercau să dirijeze traficul, dar mulți ofițeri superiori le ignorau instrucțiunile și parcau pur și simplu unde aveau chef.

Holul cinematografului zumzăia de discuțiile celor mai mult de 100 de colonei, generali de brigadă și generali-maiori cu berete de diverse culori sau chipiuri kaki. După ce și-au prezentat legitimațiile altor polițiștii militari, au intrat în sala cinematografului și s-au așezat. La 11.15, Horrocks și-a făcut apariția. Cu atitudinea nepăsătoare a Armatei a 8-a față de uniformă, manifestată încă din timpul războiului din deșert, purta un tricou polo pe sub o bluză militară și o jachetă de camuflaj a trupelor aeropurtate. Comandant popular și foarte charismatic, Horrocks a fost întâmpinat cu urale din toate părțile, în timp ce își făcea drum spre centrul scenei, unde îl aștepta o hartă uriașă a sud-vestului Țărilor de Jos.

Nebunia din sală s-a potolit într-un târziu, când Horrocks s-a întors cu fața spre public.

„Operațiunea care urmează vă va aduce destule cât să vă plictisiți nepoții pentru tot restul vieții.“[257]

Eliberarea de tensiune a produs un uriaș hohot de râs. A început apoi să prezinte în formatul standard situația actuală, starea inamicului și a propriilor trupe, înainte să treacă la subiectul Operațiunii Garden. A descris „covorul zburător“ care avea să se întindă în fața Corpului XXX, de la Eindhoven la Arnhem. Divizia Blindate de Gardă, susținută de 14 regimente de artilerie și de escadroane de avioane Typhoon înarmate cu rachete, avea să spargă linia germană la nord. Apoi urma să străbată o singură șosea – pe care Horrocks a numit-o „Ruta Club“[258], dar pe care americanii aveau s-o poreclească curând „Șoseaua Iadului“ –, 103 kilometri până la Arnhem.

Erau de trecut șapte cursuri de apă majore, dar Divizia 43, aflată imediat în spatele Gărzilor, avea să fie echipată cu bărci și poduri mobile, pentru cazul în care germanii aruncau podurile în aer. Aveau să fie 20 000 de vehicule pe șosea, urmând a fi impus cele mai strict control al traficului. Polderele joase din stânga și din dreapta șoselei înălțate pe un lung rambleu dădeau voie doar infanteriei să se desfășoare pe flancuri, terenul fiind prea umed pentru vehiculele blindate. După Arnhem, obiectivele principale erau IJsselmeer (cunoscut și ca Zuyder Zee), mișcare menită să izoleze rămășițele Armatei a 15-a germane în vest, și apoi atacul masiv spre est, asupra Ruhrului și a zonei sale industriale. Pe măsură ce ambițiosul obiectiv al operațiunii devenea tot mai clar, reacțiile oscilau între cei inspirați de îndrăzneală și cei care se temeau de consecințele unei înaintări atât de grăbite pe un front de lățimea unui tanc. Horrocks a vorbit o oră, rareori uitându-se pe notițe.[259] Colonelul Renfro, ofițerul de legătură al 101 Aeropurtate cu Corpul XXX, a fost „impresionat de entuziasmul și de încrederea lui în operațiune“.[260] Dar a rămas profund sceptic față de ideea că Divizia Blindate de Gardă avea să ajungă în Eindhoven în două-trei ore, iar în Arnhem, în 60.

Câțiva ofițeri neerlandezi din Brigada Prințesa Irene nu au apreciat gluma lui Horrocks că operațiunea ar trebui numită Goldrush******** pentru că Țările de Jos erau atât de bogate. Mai exact, aceștia credeau că britanicii erau prea naivi. „Mai întâi luăm podul ăsta, apoi pe acela, sărim peste râul ăsta și tot așa.“[261] Terenul și dificultățile acestuia le erau bine cunoscute, dat fiind că exact acea șosea fusese unul dintre subiectele-cheie ale examenelor lor din școala militară. Orice candidat care planifica o înaintare dinspre Nijmegen, direct pe șoseaua principală spre Arnhem, era picat direct – iar asta era exact ceea ce plănuiau britanicii să facă. Din păcate, strategii

britanici omiseseră să-i consulte. Șeful de stat-major al brigăzii lor, de asemenea prezent, i-a reamintit comandantului de brigadă, colonelul Ruyter van Steveninck, maxima lui Napoleon: niciodată să nu lupți dacă nu ești cel puțin 75 la sută sigur de succes. Celelalte 25 la sută le poți lăsa șansei.[262] Planul lui Horrocks părea să inverseze aceste procente.

Horrocks, cu părul albit prematur și cu zâmbetul său seducător, îi făcea pe unii să se gândească că arăta mai mult a episcop decât a general. Nu lăsa niciodată să se vadă ce dureri îl încercau în cea mai mare parte a timpului. Nu de la rana gravă din abdomen pe care o suferise în Primul Război Mondial, ci de la cele din urma incursiunii unui avion de vânătoare german în Italia, în anul precedent. Un glonț îi trecuse prin picior, în timp ce altul îi perforase plămânii și îi atinsese coloana vertebrală la ieșire. Fusese extraordinar de norocos că nu murise sau că nu paralizase. Suferise operații după operații, iar opinia generală a medicilor fusese că nu ar mai fi trebuit să se întoarcă în serviciul activ. Dar Montgomery, care avea o slăbiciune aparte pentru „Jorrocks“, cum îi spunea el, l-a chemat înapoi în august pentru a prelua comanda Corpului XXX. A fost prematur. Horrocks încă mai suferea de crize severe care, cu febră mare și dureri intense, puteau dura până la o săptămână. Cea mai recentă avusese loc chiar atunci când diviziile lui se pregăteau să traverseze Sena. Montgomery, care bănuia ce se întâmplăa, a apărut neanunțat la postul său de comandă și l-a reasigurat că nu-l va trimite acasă. A mutat caravana lui Horrocks la propriul comandament tactic, unde a adus cei mai buni medici specialiști ai Armatei pentru a-l îngriji.[263]

Este imposibil de estimat cât de mult din judecata lui Horrocks fusese afectată de crize în toamna aceea. Tot ce se poate spune este că în decembrie, în timpul marii ofensive germane din Ardeni, venise cu o idee atât de nebunească – voia să-i lase pe germani să traverseze Meuse și apoi să-i înfrângă pe câmpia de la Waterloo –, încât până și Montgomery insistase să îl trimită înapoi în Anglia în concediu medical. În orice caz, planul lui Horrocks pentru Operațiunea Garden era cel evident, date fiind ordinele pe care le primise de la Montgomery și de la Dempsey. Fusese totuși criticat pentru că alesese Divizia Blindate de Gardă să conducă atacul spre nord, în locul Diviziei ١١ Blindate a lui Robert. Horrocks spunea ulterior că îi alesese „pentru străpungere, deoarece eram sigur că o pot face,

«indiferent de preț». Aveau infanteriștii mai buni, cu ofițeri pregătiți să-și dea viața fără ezitare.“[264]

Divizia Blindate de Gardă fusese înființată în Anglia în iunie 1941, pentru a suplini lipsa de formațiuni de tancuri în cazul unei invazii germane. Când Hitler atacase Uniunea Sovietică ceva mai târziu în luna aceea, o traversare germană a Canalului Mânecii devenise un eveniment și mai improbabil, dar transformarea a continuat, deoarece Gărzile de Infanterie aveau foarte multe batalioane disponibile. Profitând de relația lor strânsă cu familia regală, Gărzile aveau de mult o influență enormă și, din multe puncte de vedere, erau un stat în stat. Inclusiv sistemul lor de recrutare a rămas independent și, ca rezultat, așa-numita „Brigadă a Gărzilor“ a reușit să adune în cele din urmă un total de 26 de batalioane. Dar mulți au considerat ciudat faptul că o organizație care alegea deliberat bărbații înalți care să arate bine la parade îi înghesuia apoi în spațiul strâmt al unui tanc. Probabil că un paradox mai relevant totuși era respectul lor exagerat pentru lanțul de comandă, care conducea la suprimarea inițiativei, acel element vital într-o luptă de blindate, desfășurată în plină viteză.[265]

Profesorul sir Michael Howard, el însuși un coldstreamer, a crezut tot timpul că înființarea Diviziei Blindate de Gardă fusese „o mare greșeală“[266]. Regimentele de gardă, susține el, erau „foarte bune în apărare, dar niciodată foarte bune în operațiunile ofensive“. Erau „învățate să moară“, dar niciodată să ucidă. „Ne lipsea instinctul ucigaș.“ Din punctul său de vedere, doar Gărzile Irlandeze îl aveau. Așa că Horrocks sau generalul-maior Allan Adair, comandantul de divizie, cel puțin aleseseră regimentul potrivit care să conducă atacul.

Locotenent-colonelul Vandeleur, care comanda Batalionul 3 (Motorizat) al Gărzilor Irlandeze, era un tip înalt, solid, cu fața roșie, o rasă bună de luptător. Strămoșii săi luptaseră în mai multe bătălii, inclusiv la Waterloo, dar reacția sa la auzul idei lui Horrocks că Gărzile Irlandeze urmau să conducă atacul nordic a fost „O, Dumnezeule!“[267] În seara aceea, generalul de brigadă Norman Gwatkin i-a informat pe ofițerii grupului Gărzilor Irlandeze din postul de comandă al Brigăzii a 5-a. „Ordinul este să plecăm mâine de la capul de pod și să avansăm spre nord, către Zuyder Zee [IJsselmeer].“[268] Vandeleur nu a fost surprins de „jumătatea de geamăt“[269]

scoasă de ofițerii care auzeau că aveau să fie din nou în avangardă. Credeau că meritau o pauză după ce cuceriseră Podul lui Joe. „Avem 48 de ore să ajungem la Aeropurtate 1, la Arnhem“[270], i-a anunțat Gwatkin. Câțiva au clătinat capetele sceptici. Știau cât de mult se întărise rezistența germană în ultimele 10 zile. Iar IJsselmeer era la peste 145 de kilometri distanță.

Acasă, în Anglia, ședințele de informare din ziua aceea au provocat tot felul de reacții, de la optimism exagerat la scepticism deschis. Celor mai mulți parașutiști li s-a spus că Market Garden avea să grăbească sfârșitul războiului. Unii ofițeri au spus chiar că vor fi acasă de Crăciun dacă totul merge bine. Browning a sugerat în ședința sa finală de la Moor Park că lovitura nordică va scoate din joc atât de multe trupe germane, încât va duce la capitulare în câteva săptămâni.

Aproape toată lumea a răsuflat ușurată când a auzit că operațiunea va avea loc în timpul zilei. Veteranii din Normandia nu puteau uita haosul lansărilor de noapte de acolo, cu parașutiști împrăștiați în toată peninsula Cotentin. Un comandant de pluton din 82 Aeropurtate a descris ședința informativă cu ofițerii de la Comandamentul Transportului de Trupe. După ce colonelul Frank Krebs a terminat de vorbit, locotenent-colonelul Louis G. Mendez, un comandant de batalion din Regimentul 508 Infanterie Parașutată, s-a ridicat și s-a uitat încet în jur. După o tăcere grea, s-a adresat piloților: „Domnilor, ofițerii mei știu pe de rost harta aceasta și suntem gata de luptă. Când mi-am adus batalionul la ședința informativă dinainte de Normandia, aveam cel mai pregătit batalion pentru luptă din câte s-au putut vedea vreodată. Domnilor, până să-i adun iarăși împreună în Normandia, jumătate dintre ei dispăruseră.“[271] Se pare că lacrimile îi curgeau pe obraji când spunea asta. „Vă cer tuturor: aruncați-ne în Țările de Jos sau aruncați-ne în iad, dar aruncați-ne PE TOȚI într-un singur loc sau vă voi bântui până în mormânt.“ Apoi s-a întors și a ieșit.

Câțiva parașutiști au fost ușor dezamăgiți de numele de cod, Operațiunea Market Garden, „care o făcea să sune de parcă mergeam tiptil printre lalele, la cules de mere. Ne gândeam că ar fi trebuit să aibă un nume cu o sonoritate mai dură.“[272] Veteranii din Normandia aveau tendința să ignore rapoartele de informații încurajatoare legate de forța inamicului ca fiind

„obișnuitele povești despre bătrâni-prea-slăbiți-să-apese-trăgaciul și batalioane-cu-ulcer“.[273] Dar preferau și să creadă că planificatorii nu i-ar fi trimis într-un dezastru. „Eram al naibii de siguri că generalul Brereton nu-și va lăsa noua sa Armată Aeropurtate Aliată să fie bătută fără drept de apel“[274], scria un căpitan din 82 Aeropurtate.

Mai multe ședințe informative ale trupelor aeropurtate americane au scos la iveală existența unor rezerve în privința aliatului britanic. Colonelul Reuben H. Tucker, de la 504, și-a anunțat ofițerii: „Trebuie să vă spun – și citez – că «o să avem cea mai mare concentrare de blindate din lume cu noi în această operațiune»“.[275] Apoi, în hohotele celor prezenți, a mormăit: „S-ar putea să apară un un transportor blindat înarmat cu un Bren-gun********“. Regimentul 504 Infanterie Parașutată al colonelului Tucker fusese lansat în Sicilia, apoi reținut în Italia pentru a lupta ca regiment de infanterie în Apenini și luase parte la parașutările din Anzio. Ca răsplată pentru situațiile-limită cărora le făcuse față, regimentul fusese scutit de participarea la Ziua Z alături de 82 Aeropurtate. Cumva, asta părea să fi contribuit la apariția unor resentimente între Tucker și Jim Gavin, comandantul Diviziei 82 Aeropurtate, dar nu pentru mult timp.

Pentru polonezi, scopul războiul era să intre indiferent cum în coliziune cu germanii și să înceapă să îi ucidă, iar acest moment venise acum. „Toată lumea este serioasă, conștientă că mergem în sfârșit să dăm piept cu ei“, scria un parașutist polonez. „Dacă ești atent, citești pe fețele oamenilor dorința de răzbunare și chiar frica – un sentiment perfect natural, pentru că nu urmează să ne antrenăm, ci să înfruntăm dușmanul ochi în ochi. În ciuda a tot ce se întâmplă, sentimentul este unul de bucurie.“[276]

Când scria „în ciuda a tot ce se întâmplă“, se referea desigur la Insurecția de la Varșovia, unde își doreau să fie, luptând alături de Armata Națională. În timp ce li se arătau hărțile și fotografiile aeriene ale obiectivelor lor din Țările de Jos, Stanley Nosecki vizualiza cu ochii închiși „podul Poniatowski, Columna lui Sigismund, Castelul Regelui și Mormântul Soldatului Necunoscut“.[277] El se întreba: „Se mai luptă oare în Varșovia, pe cunoscutele străzi Nowy Swiat și Tamka? Mai există Biserica Sfintei Cruci, unde eram băiat de altar în fiecare duminică?“

Ședințele informative ale britanicilor aveau loc de obicei în jurul unor machete din nisip. Sergentul Robert Jones, de la Batalionul 2 al lui Frost, lucrase ore întregi pentru a crea o reproducere de șapte metri pătrați a podului rutier de la Arnhem și a împrejurimilor, după fotografii făcute în timpul zborurilor de recunoaștere. Macheta se afla pe podeaua bibliotecii Stoke Rochford Hall, o casă victoriană de lângă Grantham, în East Midlands.

Câțiva erau de părere că ședința de informare suna neliniștitor de asemănător cu cea din urmă cu mai puțin de două săptămâni, pentru Operațiunea Comet, deși de data asta două divizii aeropurtate americane veneau ca întăriri. Presupuneau că și Market Garden va fi anulată în ultimul moment și că aveau să fie trecuți pe loc repaus imediat ce vor fi fost îmbarcați și gata de decolare. Parașutiștii mai experimentați din Brigada I, care luptaseră în Africa de Nord și Sicilia, nu erau deloc convinși de asigurările că rezistența germană avea să fie ușoară, dar nu au spus nimic. Un ofițer din Batalionul 1 susținea că el și alți câțiva obiectaseră cu hotărâre împotriva zonei de parașutare atât de îndepărtate de pod „și s-au oferit voluntari en masse să se lanseze chiar pe obiectiv sau puțin în sudul acestuia. Această cerere și motivul ei au fost transmise către superiori și refuzate din cauza vecinătății cu aerodromul Deelen, la nord, și din pricina câmpiilor mlăștinoase din sud, care ar fi provocat pierderi inacceptabile. S-a dovedit că zona «sigură» ne-a costat infinit mai multe pierderi.“[278]

Orice îngrijorări încă ar mai fi avut ofițerii în legătură cu planul, știau că trebuie să îl accepte și să dea un bun exemplu. În armata britanică, aceasta însemna de obicei să apelezi la vechile glume. În diviziile aeropurtate, când se împărțeau parașutele, magazionerul spunea: „Adu-o înapoi dacă nu merge și o schimbăm“.[279]

În Țările de Jos, neerlandezii încercau să rămână la rutina lor de sfârșit de săptămână, dar teama și așteptarea dominau totul. Martijn Louis Deinum, directorul marii săli de concerte De Vereeniging din Nijmegen, scria în jurnalul său că tot orașul era foarte tensionat. „Ceva urma să se întâmple.“[280] În Oosterbeek, lângă Arnhem, tânăra Hendrika van der Vlist i-a dus pe furiș niște mâncare fratelui ei, care se ascundea. Tatăl lor era

proprietarul hotelului Schoonoord, care fusese preluat de germani. Aceștia provocau mari distrugeri și smulgeau toate florile pe care le găseau, pentru a-și decora camerele. Soldații germani încă mai încercau să se convingă de faptul că vor câștiga războiul. Unul dintre ei i-a spus: „Așteaptă numai să vină noile arme“.[281]

SS-Obergruppenführer Rauter a emis în acea dimineață o serie de ordine care interziceau populației civile „să staționeze pe sau lângă poduri, ori să se apropie de poduri sau de orice post de comandă sau instituție germană“.[282] Totuși comandamentul Generalfeldmarschallului von Rundstedt era mult mai preocupat în acel moment de înaintarea Armatei 1 americane spre Aachen. Acesta a ordonat venirea din Danemarca a Diviziei 12 Infanterie și a Diviziei 116 Panzer, precum și a Brigăzii 107 Panzer și a Brigăzii 280 Tunuri de Asalt.

Era un moment crucial în Wolfsschanze, în Prusia Orientală. Hitler, care tocmai se ridicase din pat după o criză de icter, a uluit corpul generalilor după darea de seamă de dimineață. L-a întrerupt pe Generaloberst Jodl pentru a-și anunța hotărârea de a lansa un contraatac major din Ardeni cu obiectivul Anvers.[283] Visase asta în delirul provocat de tratamentul pentru boală. Surpriza lor a fost și mai mare când le-a vorbit despre o ofensivă cu peste 30 de divizii, într-un moment în care ei nu aveau destule nici măcar pentru apărarea orașului Aachen. Jodl a încercat să-l readucă la realitate amintindu-i de superioritatea aeriană a Aliaților și că se așteptau în orice moment la parașutări în Danemarca, Țările de Jos sau chiar în nordul Germaniei. Atenția lui Hitler a fost redirecționată către amenințarea iminentă la adresa Aachenului, dar nu avea de gând să-și abandoneze ideea.

În acea seară, a fost transmis un ordin al Führerului. „Bătălia din vest a cuprins sectoare largi ale pământului german – orașele și satele germane devin zone de luptă. Toate acestea trebuie să ne facă să conducem acest război cu fanatism și, cu fiecare om capabil să poarte o armă, lupta trebuie întețită fără pic de milă – fiecare buncăr, fiecare cartier dintr-un oraș german, fiecare sat german trebuie să devină o fortăreață, astfel încât inamicul fie să sângereze până la moarte, fie trupele sale să fie îngropate între zidurile fumegânde în luptă corp la corp.“[284]

Tactica pământului pârjolit începuse deja să fie pusă în aplicare pentru Țările de Jos și porturile asediate de la Canalul Mânecii. Șeful statului-major al Armatei a 15-a a raportat că „în portul Oostende au fost scufundate 18 nave“.[285] Se discuta despre distrugerea porturilor Rotterdam și Amsterdam. Între timp, generalul von Zangen continua să aducă trupe și arme, traversând noaptea estuarul râului Schelde.

În acea după-amiază, SS-Brigadeführer Harmel de la Frundsberg a plecat cu mașina spre Berlin, pentru a discuta reechiparea corpului de panzere al lui Bittrich. Dar, din pricina stării șoselelor bombardate, nu a putut ajunge la Berlin decât a doua zi dimineață. Pentru Harmel, întârzierea a fost cum nu se poate mai gravă.[286]

Spre deosebire de Harmel, în Berlin, SS-Sturmbannführer Sepp Krafft avea să fie exact unde trebuia când au început parașutările, a doua zi, la vest de Aachen. Krafft, care avea 37 de ani, fusese ofițer în forțele de poliție care acționau pe frontul de est și se transferase la Waffen-SS doar cu un an înainte. Un bărbat înalt, cu ochii de un albastru-închis, Krafft era foarte ambițios, chiar dacă nu era decât la comanda Batalionului 16 de Instrucție și Rezervă SS Panzergrenadier. Probabil că înainte de operațiunea Aliaților nu se crezuse un om al destinului, dar fără îndoială așa s-a crezut după aceea. Era și un pic paranoic, susținând ulterior că Obergruppenführer Bittrich „credea că sunt spionul lui Himmler“.[287] După finalul bătăliei de la Aachen, Krafft pare să fi fost convins că Bittrich ar fi trebuit să-l recomande pentru Crucea de Cavaler al Crucii de Fier și s-a înfuriat pentru că nu o primise. Bittrich, cu o aroganță evidentă, a insistat: „Pur și simplu, nu mi-l amintesc“.[288]

Batalionul compus din trei companii al lui Krafft era dispersat între Arnhem și zona Oosterbeek. Cei 1 000 de recruți promiși pentru instruire nu sosiseră încă. Krafft se afla acolo doar de câteva zile când a venit la el un maior de la statul-major pentru a-i spune că trebuia să plece, deoarece la Oosterbeek se muta comandamentul Generalfeldmarschallului Model. În consecință, Krafft și-a poziționat o parte a forței în pădure, chiar la nord-est de oraș. Un detașament, aflat aproape de Wolfheze, se afla chiar la limita zonelor de lansare și aterizare alese de Divizia 1 Aeropurtate.

În seara zilei de ١٦ septembrie, pe drumul spre Arnhem, Krafft s-a întâlnit cu generalul Walter Grabmann, un veteran al Legiunii Condor (forța Luftwaffe din Războiul Civil Spaniol care luptase de partea generalului Franco). Grabmann comanda acum Divizia 3 Vânătoare a Luftwaffe, staționată la Deelen. El l-a invitat pe Krafft la cină pentru a-i vedea noul buncăr de comandă. În timpul mesei, Grabmann a remarcat că era cu nervii întinși la maximum. Vremea era în continuare bună și, cu toate astea, activitatea aeriană a Aliaților practic încetase. „Englezii nu-și pot permite să lase să treacă nici măcar o singură zi; acum mai mult ca nici odată.“[289] După părerea sa, asta sugera că probabil pregăteau ceva important, poate chiar o operațiune aeriană. Fusese la comandamentul lui Model și își expusese temerile șefului statului-major, Generalleutnant Hans Krebs. Dar Krebs a râs la auzul ideii și i-a spus că s-ar pune într-o situație ridicolă dacă ar repeta asemenea lucruri. Krafft a decis să posteze o santinelă în turnul vilei grandioase pe care o ocupa, numită Waldfriede.

În acea noapte de sâmbătă, oamenii lui Krafft sărbătoreau șansa de a fi încartiruiți într-un loc atât de plăcut. „Viața acolo era ca în paradis“[290], observa SS-Sturmmann******** Bangard. Fiecare om primise o sticlă de lichior Danziger Goldwasser, cineva cânta la un acordeon, toți fredonau cântecele preferate, iar mulți dintre ei nu s-au culcat până spre ora 3 dimineața.

În aceeași seară, în Anglia, parașutiștii din ٨٢ Aeropurtate ascultau concertul unei formații. „Unii dansau singuri, iar alții băteau din palme în ritmul muzicii“, scrie Dwayne T. Burns. „Unii băteau mingea, în timp ce alții stăteau întinși pe paturi, rupți de lume și indiferenți la griji și la zgomot. Avea să fie un salt de zi și știam că de data asta trebuia să fie mai bine decât la saltul de noapte din Normandia.“[291] Nucleul dur al obligatoriilor jucători înrăiți din orice unitate militară își vedea de partidele lui. Alții își ascuțeau pumnalele, glumeau despre frații care vor fi intoxicați cu plumb sau vorbeau despre arme, un subiect pasional și profund personal. Unii parașutiști chiar își botezaseră armele sau puștile-mitralieră Thompson. În multe cazuri, adaptaseră puștile Tommy îndepărtându-le paturile sau făcându-le alte modificări ilegale. Însă destui urau cu pasiune arma. „Eram

dezamăgiți de arma aceea“, spunea sergentul-major Neal Boyle. „După ce a mea s-a blocat în luptă, n-am mai vrut să port alta la fel.“[292]

Locotenentul Ed Wierzbowski, un comandant de pluton din 101 Aeropurtate, a avut o discuție tulburătoare în noaptea aceea. Sergentul său a venit la el printre corturile piramidale din zona de triaj. „Domnule locotenent, simt că eu n-o să mă întorc din asta“[293], i-a spus sergentul-major John J. White. Wierzbowski a încercat să-l scoată cu o glumă din starea aceea sumbră, dar fără succes. Sergentul era calm, în timp ce privirea sa spunea că rămânea perfect convins că asta îi era soarta. „Apoi a plecat zâmbind și a spus: «Ne vedem dimineață, domnule».“ Lui Wierzbowski i-a fost imposibil să mai adoarmă. Privirea din ochii lui White l-a bântuit toată noaptea.

Goana după aur (n.tr.)

Bren-gun – mitralieră ușoară aflată în dotarea trupelor britanice în cel de-al Doilea Război Mondial (n.red.)

Grad din Waffen-SS echivalent celui de fruntaș în armata română (n.tr.)

Capitolul 8

Invazia aeriană

Duminică dimineața, 17 septembrie

Curând după zorii a ceea ce avea să fie o zi plină, un număr de 84 de avioane de vânătoare și bombardament Mosquito, precum și bombardiere medii Boston și Mitchell ale Forței a 2-a Aeriene Tactice au decolat pentru a ataca pozițiile germane din Nijmegen, Cleve, Arnhem și Ede. Acestea urmau raidurilor din timpul nopții întreprinse asupra aerodromurilor Luftwaffe de către Bomber Command și Forța a 8-a Aeriană a SUA. În același timp, alte 872 de Fortărețe Zburătoare B-17, pline cu bombe cu fragmentare, se îndreptau grupat spre unitățile antiaeriene identificate și spre concentrările de trupe din Țările de Jos. Acestea erau escortate de 147 de avioane de vânătoare P-51 Mustang, zburând pe flancuri și deasupra. Escortele nu au prea avut de lucru. „Reacția Luftwaffe a fost ezitantă“[294], a fost verdictul în ziua aceea. Doar 15 avioane Focke-Wulf 190 au fost văzute în aer, iar șapte au fost doborâte, în timp ce s-a pierdut un singur avion de vânătoare american.

În vreme ce avioanele Aliate erau pe drum spre țintele lor, parașutiștii americani și britanici se așezau la rând pentru micul dejun. Americanii au mâncat clătite cu sirop, pui fript cu garnitură și plăcintă de mere. Parașutiștii britanici din Batalionul ٢ al lui John Frost și-au umplut gamelele cu eglefin afumat, care „a ajuns în mare parte pe podelele avioanelor“,[295] după cum remarcase un sergent.

Frost a mâncat ouă cu șuncă. Era într-o dispoziție bună. Îngrozit de Operațiunea Comet, credea că de data asta cel puțin planurile păreau mult mai bine gândite. Frost, care condusese cu mare succes Raidul Bruneval din februarie 1942, capturând o stație radar germană în nordul Franței, cunoscuse și dezastrele din Tunisia și Sicilia. Nu se aștepta ca luptele să fie

ușoare, dar tot i-a cerut ordonanței Wicks să-i pregătească jacheta de seară, crosele de golf și pușca pentru a i le trimite mai târziu cu mașina. Apoi și-a verificat propriul echipament, inclusiv rația de hrană de 48 de ore, pistolul automat Colt de 11,43 mm și cornul de vânătoare cu care suna adunarea batalionului.[296] Frost, un tip religios cu convingeri ferme, era admirat de oamenii săi. „Iată-l pe bătrânul Johnny Frost“, spuneau ei. „Biblia într-o mână și un 11,43 în cealaltă.“[297]

Până au fost dislocate cele trei divizii pe aeroporturile respective, opt pentru britanici și ۱۷ pentru americani, soarele începea să ardă prin ceața dimineții, vestind o frumoasă zi de început de toamnă. Cu totul, 1 544 de avioane de transport și 478 de planoare erau gata pentru prima tranșă de peste 20 000 de soldați. Pistele de decolare ofereau o priveliște impresionantă, cu fiecare remorcher aliniat perfect cu planorul, gata de decolare. Transportoarele C-47 Dakota erau de asemenea aliniate cu grijă, pentru a decola la intervale de 20 de secunde.

Generalul Boy Browning se afla pe aerodromul din Swindon și era într-o stare de spirit excelentă. În sfârșit, conducea un corp aeropurtat la război. Planorul său, pilotat de colonelul George Chatterton, comandantul Regimentului Piloți Planoare, avea să transporte suita generalului, inclusiv ordonanța, bucătarul și doctorul său, precum și cortul, jeepul și bagajele sale. Conform biografului său, Browning își pusese în bagaj și trei ursuleți de pluș.[298] Faptul că rezervase nici mai mult, nici mai puțin de 38 de planoare din primul transport pentru statul său major, mai ales că alocările Diviziei 1 Aeropurtate fuseseră reduse, li s-a părut multora un act de pură vanitate. Cele trei divizii aveau să opereze independent una de cealaltă, prin urmare statul-major nu prea avea ce să facă, mai ales în acea vitală primă zi.

La aerodrom, Urquhart și-a dat brusc seama că nu clarificase care dintre comandanții de brigadă trebuia să-l înlocuiască în caz că era hors de combat********. Așa că l-a luat deoparte pe șeful statului său major și i-a spus:

– Ascultă, Charles, dacă pățesc ceva, succesiunea va fi Lathbury, Hicks, Hackett, în ordinea asta.

– În regulă, domnule, i-a răspuns Mackenzie, fără să-și imagineze că se va ajunge vreodată acolo.[299]

Aveau să regrete amândoi ulterior că Urquhart nu le spusese asta clar în prealabil generalilor implicați.

În timp ce Divizia 1 Aeropurtate se alinia pentru sendvișurile și ceaiul de dinaintea îmbarcării, unii parașutiști păreau să afișeze un optimism ostentativ. Un sergent adusese o minge de fotbal dezumflată, pregătită pentru o partidă după ce aveau să captureze podul. Un alt soldat, întrebat de ce căra ținta de darts după el, a răspuns că un joc de darts ajută întotdeauna „să treacă mai repede serile plictisitoare“.[300] Iar un căpitan din statul-major al Brigăzii 1 Parașutiști insista să ia cu el o sticlă de sherry pentru a sărbători cucerirea podului.[301] Cei care plecau cu planorul se întreceau în mesaje obscene mâzgălite pe fuzelaj sau pe pânzele de camuflaj. Generalul Urquhart a observat un „Sus cu fustele Fräuleinelor“[302], scrijelit pe un Horsa. Umorul macabru abunda. „Băieții sunt toți la fel“, scria un pilot de planor în jurnalul său. „Unul face pariuri câți dintre noi vor da colțu’; mă întreb dacă o să se întoarcă să-și ia banii ori poate să plătească.“[303]

Optimismul american părea să constea mai ales în fantezii despre încă o țară străină. Un locotenent tânăr își amintea că se întreba „cum arată în realitate toate fetele alea blonde, cu saboți de lemn în picioare și mori de vânt în ochi“.[304] Niște parașutiști auziseră că Țările de Jos erau tărâmul diamantelor și visau să se întoarcă acasă cu destulă pradă încât să se aranjeze pe toată viața.

Pe de altă parte, posibilitatea morții iminente reînvia sentimente religioase. Catolicii, mai ales, au profitat de ocazie pentru mângâiere spirituală. Diviziile aeropurtate americane erau alcătuite dintr-un amestec bogat de culturi catolice, incluzând oameni de origine spaniolă, germană, poloneză, irlandeză și italiană. Pentru că nu era timp pentru confesiuni individuale, părintele Sampson de la 101 Aeropurtate a dat o iertare generală de păcate grupului de bărbați cu capetele descoperite, îngenuncheați la marginea aerodromului. „Veșmintele aurii și albe ale preotului catolic păreau nelalocul lor în monotonia kaki din jur“[305], scria un martor.

Departe de a se simți optimiști, câțiva tineri parașutiști erau îngroziți de moarte. Cu o zi înainte, doi fuseseră declarați absenți nemotivat după apel. Apoi, chiar înainte ca 101 să se îmbarce în camioane pentru a fi dusă la aeroport, un altul se împușcase în picior cu pușca sa M1. Lângă pista de decolare, încă unul alunecase în spatele unui C-47, unde făcuse la fel.[306] „Unii oameni au dispărut și destule parașute s-au deschis deliberat accidental în avion“, mărturisea ulterior generalul de brigadă McAuliffe. O parașută deschisă astfel însemna că parașutistul nu mai putea sări, dar, dacă era deliberat, acesta urma să ajungă în fața curții marțiale pentru lașitate. Multora le era frică să nu-și piardă cumpătul în avion în ultimul moment și să refuze să sară.

Parașutiștii erau atât de încărcați, încât de-abia se puteau mișca și trebuiau împinși sau trași pe scări în avioane. Aveau căștile acoperite cu plasă de camuflaj și asigurate sub barbă, chingi, ranițe cu efecte personale, precum setul de bărbierit și țigările, rații individuale pentru trei zile, muniție suplimentară în banduliere din pânză bej, grenade de mână și o grenadă Gammon de explozibil plastic pentru utilizare împotriva tancurilor, propria pușcă M1 sau pușcă-mitralieră Thompson, precum și mortiere, centuri de mitralieră sau o mină antitanc de uz general și, bineînțeles, fiecare om își căra parașuta în spate. Purtătorii de aruncătoare de rachete, de mortiere, mitraliere și transmisioniștii își duceau pe umăr dacă nu toate, măcar parțial armele sau stațiile radio. În medie, fiecare om căra echivalentul propriei greutăți. Pentru că puțini dintre ei puteau ajunge la buzunar, un sergent se plimba printre rânduri înmânându-le și aprinzându-le țigări.

Înainte de a se îmbarca în avionul său, generalul de brigadă Jim Gavin a vorbit cu ofițerul său atașat neerlandez, căpitanul Arie Bestebreurtje, care i-a dezvăluit că nu mai sărise niciodată prin ușa unui C-47. O mai făcuse doar prin podeaua unui avion britanic, așa că Gavrin i-a dat o lecție pe loc. „Pur și simplu cobori, ca și cum ai coborî dintr-un autobuz.“[307] Bestebreurtje, care la 1,90 metri era mai înalt decât Gavin, purta bereta verde a trupelor de comando și uniforma de luptă britanică cu o emblemă care înfățișa un leu portocaliu și „NEDERLANDS“ scris dedesubt. Era membru al unei echipe Jedburgh – câte o echipă Jedburgh fiind detașată la fiecare divizie aeropurtată și încă una la statul-major al corpului. Aceste echipe, formate de Biroul Executiv britanic de Operațiuni Speciale (SOE), în cooperare cu

Biroul american de Servicii Strategice (OSS), instruia mici grupuri multinaționale să se parașuteze pentru a se alătura grupărilor de rezistență locale și a crea haos în spatele liniilor germane. Sarcina lor principală în Țările de Jos era să creeze legături cu rețelele Rezistenței și să le organizeze activitățile pentru a ajuta forțele Aliate.

Primul avion care decola transporta unitățile de cercetare ale fiecărei divizii. Acestea aveau să aterizeze în zonele desemnate, să anihileze o eventuală ripostă germană și să monteze radiofaruri de aterizare Eureka și grenade cu fum colorat, pentru a dirija valurile de transportoare. 12 avioane RAF Stirling din Fairford, Gloucestershire, duceau Compania 21 Independentă de Parașutiști pentru a marca zonele de lansare și de aterizare pentru Divizia 1 Aeropurtate. Cel puțin 20 dintre membrii companiei erau evrei germani și austrieci care se transferaseră din Corpul Pionierilor. În caz de capturare, tăblițele și actele lor de identificare purtau nume scoțiene sau englezești, cu „Biserica Anglicană“ trecută de obicei în dreptul religiei, astfel încât să nu poată fi identificați ca evrei. Aveau să lupte cu ferocitate, tachinând inamicul în propria lui limbă.

Următoarele erau remorcherele și cele 320 de planoare ale lor transportând Brigada 1 Planoare, comandamentele diviziilor și spitalele de campanie. Pe lângă soldați, provizii și muniție, planoarele Horsa mai transportau jeepuri, remorci, motociclete și tunuri antitanc de 57 mm, în timp ce planoarele mai mari Hamilcar cărau transportoarele blindate și tunurile de 76,2 mm. Remorcherul avansa încet, până când frânghia de remorcare se întindea și în cele din urmă planorul începea să se miște pe pistă. Pilotul planorului striga atunci peste umăr: „Prindeți-vă centurile de siguranță, frânghia de remorcare s-a întins… O să ne zguduim puțin… Țineți-vă bine!“[308]

Apoi, cu o smucitură, își amintea un sublocotenent, „coada se ridica, botul se lăsa în jos, placajul începea să trosnească și o luam la goană spre capătul pistei. Mult înainte ca remorcherul să părăsească solul, viteza trimitea planorul ușor spre cer.“

În sfârșit, venea rândul transportoarelor de trupe C-47. Cu un huruit asurzitor, motoarele lor accelerau brusc, suflul elicei culca la pământ iarba de la marginea pistei, apoi avionul plin ochi se îndepărta accelerând. În cușca metalică ranforsată a fuzelajului, parașutiștii erau fixați în scaunele

lor cu un cadru de aluminiu, stând față în față de o parte și de alta a culoarului îngust, în principiu evitând contactul vizual până când atingeau altitudinea de croazieră.

În Belgia, generalul Horrocks i-a cerut colonelului Renfro, ofițerul de legătură al 101 Aeropurtate, să-l informeze din nou despre planul operațiunii.

„Cu câte rații zilnice vor sări?“ a întrebat el. „Cât de mult pot rezista?“[309]

Aceste întrebări l-au luat puțin prin surprindere pe Renfro, după ce Horrocks declarase la ședința de informare că Divizia Blindate de Gardă urma să ajungă la Eindhoven în câteva ore. Horrocks și șeful statului său major, generalul de brigadă Harold Pyman, l-au întrebat apoi pe Renfro ce părere avea despre planul lor.

„E în regulă“, a răspuns acesta rece.

Observându-i ezitarea, Horrocks a râs. Renfro nu și-a putut da seama dacă era un râs nervos sau nu.

În timpul discuției lor, artileria corpului și cea divizionară de pe țărmul canalului și-au continuat pregătirile pentru susținerea atacului Gărzii Blindate. Un regiment de artilerie grea, trei de artilerie medie și zece de artilerie ușoară erau gata în pozițiile din care să asigure un foc de baraj care avea să avanseze cu aproximativ 200 de metri pe minut. Li se ordonase să evite șoseaua cu orice preț. Din fericire, aceasta era destul de dreaptă.[310] Convoiul uriaș de vehicule care avea să urmeze Divizia Blindate de Gardă era organizat în spate de ofițeri de trafic și polițiști militari.

Bombardierele și avioanele de vânătoare și bombardament au atacat pozițiile antiaeriene din Nijmegen chiar înainte de 10.30. Energia electrică a fost întreruptă în toată zona aproape imediat, din cauză că fusese lovită uzina electrică PGEM, aflată pe malul Waal. Cei chibzuiți au început imediat să-și umple cu apă căzile și gălețile, în caz că pompele nu aveau să

repornească. Cei care aveau binocluri sau telescoape vechi s-au urcat pe acoperișuri încercând să urmărească acțiunea.[311] Trebuiau să se miște rapid. Avioanele Mosquito țipau la joasă înălțime pe deasupra Arnhemului, atacând cazarma principală, Willemskazerne, dar lovind și restaurantul Royale, aflat peste drum. Un anticar din apropiere a văzut „germani care se împleticeau printre ruinele cazărmii Willemskazerne, cu sângele șiroindu-le din nas și urechi".[312] Bombardierele Aliate au lovit din greșeală un azil de bătrâni, St Catharina Gasthuis, din apropierea unui depozit german pe care, de fapt, Wehrmachtul îl abandonase. Un număr de rezidenți ai azilului au fost îngropați sub ruine. Avioanele de vânătoare Strafing coborau mult. Sora Christine van Dijk[313] a văzut soldați germani ascunzându-se pe după trunchiurile copacilor, încercând să evite focul mitralierelor.[314]

Neerlandezii obișnuiau să spună în glumă că locul cel mai sigur în care trebuie să te duci în cazul unui raid aerian era gara, pentru că RAF nu reușea niciodată să o lovească, dar în unele zone din Arnhem chiar nu existau motive de râs.[315] Un număr mare de case din jurul cazărmii luaseră foc și nu se putea face nimic pentru a stinge incendiile. „Mașinile pompierilor [sunt] incapabile să intervină, pentru că germanii trag în ele"[316], scria un anonim în jurnalul său, documentând acest prim exemplu de răzbunare împotriva neerlandezilor pentru că susțineau atacul Aliaților, cu toate că în jur de 200 de civili fuseseră uciși în timpul raidului. Țintele-cheie ale RAF erau bateriile antiaeriene din zona podului rutier din Arnhem, dar statul-major al lui Model a presupus instinctiv că „raidurile aeriene asupra pozițiilor bateriilor de lângă Arnhem erau percepute a avea ca scop distrugerea podului".[317]

Ton Gieling, un tânăr îngrijitor de la grădina zoologică din Arnhem, era pe drum spre casă în acea dimineață de duminică în care a început bombardamentul Aliaților. Soldați germani morți și răniți zăceau în fața unei cafenele din Bloemstraat. Apoi, spre surprinderea lui, „un iepure ars rău de tot a țâșnit peste stradă prin fața mea și a dispărut".[318] Mai departe a dat peste un om care îl urca pe o targă pe un altul, grav rănit. Gieling, care era un tip puternic, a apucat de un capăt al tărgii și împreună au fugit cu rănitul spre spitalul St Elisabeth, unde au aflat că omul murise pe drum. Ca mulți alți, Gieling a rămas la spital pentru a ajuta ca voluntar al Crucii

Roșii. La vest de Arnhem, orașul Ede, unde se aflau doar 180 de soldați germani, a fost distrus de atacurile aeriene.

Wolfheze a fost și el serios lovit la 11.40, la ordinul generalului Urquhart. Din nefericire, una dintre bombe a lovit direct depozitul de muniție pentru artilerie de sub copaci, iar explozia uriașă a provocat distrugeri masive și a ucis mulți oameni. După ce a fost lovit Institutul pentru Nevăzători Wolfheze, a fost organizată o evacuare disciplinată spre un adăpost pregătit în pădure. Mulți dintre cei 1 100 de bolnavi psihic din institutul învecinat însă au fost traumatizați de bombardament. Asistentele au început să întindă pe pământ cearșafuri albe în formă de cruce, în eventualitatea unui nou atac. Dr. Marius van de Beek și alți medici au început să-i opereze pe cei aproximativ 80 de răniți, iar 81 de morți au fost îngropați în vinerea următoare.[319]

În acea dimineață de duminică, nici bisericile catolice, nici cele reformate nu erau la fel de pline ca de obicei, dat fiind că erau prezenți aproape doar copii și femei. Bărbații se „scufundaseră" pentru a nu fi luați ostatici sau împușcați ca represiune pentru atacul asupra viaductului.[320] Exploziile zguduiau ferestrele și întreruperea electricității a făcut ca orgile bisericilor să se oprească odată cu luminile. Unii preoți au binecuvântat congregațiile și toată lumea a luat-o la fugă. Reformații din Oosterbeek s-au gândit că atacul semnifica eliberarea iminentă. Au izbucnit spontan, intonând imnul național, Het Wilhelmus, care data din secolul al XVI-lea, din timpul revoltei împotriva ocupației spaniole.

În Batavia, câmpia joasă dintre Arnhem și Nijmegen numită de neerlandezi Betuwe, oamenii au fugit pe diguri să vadă mai bine coloanele de fum care se înălțau deasupra ambelor orașe. În Nijmegen, populația era evident îngrijorată după dezastruosul bombardament american din 22 februarie, menționat mai sus, dar s-a relaxat curând când a văzut că principalele ținte ale avioanelor Typhoon și Mosquito erau bateriile antiaeriene de lângă podurile din nord și pozițiile germane de pe Hazenkampseweg, din sud-vest. Imediat după ce șuieratul rachetelor a încetat și avioanele au dispărut la orizont, oamenii au ieșit pe străzi. Era un sentiment de așteptare după toate zvonurile premature despre înaintarea Aliaților.

Generaloberst Student și statul său major al Armatei 1 Fallschirm se aflau la sud de Vught, nu departe de renumitul lagăr de concentrare. Student era sufocat sub un maldăr de documente într-o vilă confiscată de comandamentul său. „Birocrația enervantă ne urmărea chiar și aici, pe câmpul de luptă“, se plângea el. „Deschisesem larg ferestrele camerei mele. În orele acelea de dinainte de prânz, activitatea aeriană a inamicului devenise brusc foarte animată. Coloanele de avioane de vânătoare și formațiunile de bombardiere mici zburau constant pe deasupra. În depărtare se puteau auzi exploziile bombelor, mitralierele avioanelor și tirul bateriilor antiaeriene.“[321] Nu i s-a părut nimic semnificativ în acel moment.

În gara din Arnhem, panzergrenadierii din Divizia 9 Panzer Hohenstaufen continuau să încarce arme și echipament în trenurile cu care se întorceau în Germania, unde trebuia reconstruită formația. O anumită cantitate de echipamente fusese deja predată către Divizia 10 SS Panzer Frundsberg și, deși o parte din Hohenstaufen plecase deja în ultimele două zile, în zonă rămăsese încă o forță semnificativă. Aceasta îi includea pe tanchiștii din Regimentul 9 SS Panzer, care nu mai aveau tancuri, două batalioane de panzergrenadieri, un batalion de artilerie, o companie de geniști, compania de escortă a diviziei și câteva autoblindate semișenilate cu tunuri antiaeriene cvadruple, de 20 de milimetri.

La 10.30, chiar în momentul în care au început bombardamentele, Standartenführer Harzer, însoțit de doi dintre ofițerii săi din Hohenstaufen, a mers la baza din Hoenderloo a batalionului de recunoaștere, la limita nordică a aerodromului Deelen. Batalionul cu 500 de oameni, comandat de SS-Sturmbannführer Viktor Gräbner, a fost scos pentru onor într-o piață deschisă, flancat de câteva blindate cu opt roți și semișenilate. Harzer le-a vorbit, apoi l-a decorat pe Gräbner cu Crucea de Cavaler al Crucii de Fier pentru curajul său și pentru capacitatea de conducere demonstrată în Normandia. La finalul ceremoniei, Harzer a mers cu Gräbner și ofițerii săi la masă.

Harzer știa foarte bine că Gräbner, care nu voia să-și cedeze vehiculele Diviziei 10 Frundsberg, își pusese oamenii să le demonteze armamentul, șenilele și roțile, astfel încât să le poată declara „nepregătite pentru

utilizare“.[322] Cea mai apropiată forță inamică aflându-se la cel puțin 90 de kilometri spre sud, părea că nu există motive ca blindatele de luptă să fie rapid gata de a se pune în mișcare.

Grupul Gărzilor Irlandeze a trecut Podul lui Joe și a luat poziții în capul de pod aflat la 1 000 de metri sud de graniță. Puteau vedea postul de grăniceri prin binoclu. Mulți aveau în stomac senzația aceea ciudată a unui pericol iminent. Joe Vandeleur, care fusese un călăreț foarte bun înainte să se rănească grav la picior, descria senzația ca pe cea „de la începutul unei curse. Ne aliniam la start, iar finișul era Zuyder Zee, la 150 de kilometri în față.“ Fusese parțial liniștit de promisiunea unui tir de baraj de artilerie și a rachetelor avioanelor Typhoon, care aveau să atace tunurile inamice din față.[323] Avea un controlor de trafic aerian avansat de la RAF în mașina din spate și legătură directă prin radio cu artileria.

Vandeleur purta combinezonul său obișnuit de parașutist, eșarfa verde-smarald în jurul gâtului și pantaloni de velur. Lui Horrocks, care nu era deloc în poziția de a-l critica, îi plăcea să-l tachineze că nu arăta deloc ca un ofițer al gărzii. Instalat într-un vehicul de cercetare, Vandeleur a luat poziție în spatele celui de-al doilea escadron de tancuri. Infanteriștii săi erau pe tancurile Sherman ale Batalionului 2 (Blindate) al Gărzilor Irlandeze, comandat de locotenent-colonelul Giles Vandeleur. Cei doi veri erau mai apropiați ca frații.

În timp ce avioanele C-٤٧ zburau în cerc așteptând completarea formației, unii dintre oameni au început să aibă rău de avion. Privind prin ușa deschisă a avionului, un locotenent din Divizia ٨٢ a fost hipnotizat de imaginea unei mănăstiri, cu un grup de măicuțe în curte privindu-i uimite.[324] Alții nu-și puteau lua ochii de la „minusculele terenuri cadrilate“[325] ale regiunilor rurale din estul Angliei.

Deoarece era atât de ușor, planorul avea întotdeauna tendința de a zbura mai sus decât remorcherul, ceea ce le dădea pasagerilor șansa de a vedea cerul plin de alte avioane. Dar structura lor fragilă le făcea periculoase. Spre

groaza echipajului unui Stirling, aripile planorului Horsa pe care îl remorcau s-au rupt, iar fuzelajul s-a prăbușit, toți cei din interior fiind uciși. Într-un caz complet diferit, un soldat dintr-un planor Waco al Diviziei 101 Aeropurtate, aflat deasupra regiunii East Anglia, a fost cuprins brusc de panică. „A sărit și a eliberat mecanismul care lega planorul de remorcher. Planorul a aterizat în Anglia.“[326] A fost dus în fața curții marțiale și a primit o pedeapsă de ani lungi de închisoare. Un planorist britanic, uitându-se peste umăr, a văzut uluit că un grup de soldați din regimentul King's Own Scottish Borderers fierbeau o gamelă plină cu ceai pe podeaua de placaj a planorului.[327] A strigat la ei, enervat de o asemenea nechibzuință, dar ei l-au întrebat dacă voia și el o ceașcă. Un alt exemplu de obtuzitate a fost un sublocotenent nou venit în 82 Aeropurtate, care purta o eșarfă albă de mătase pe care era evident că o considera elegantă.[328] A fost sfătuit să o dea jos, pentru că orice pată albă putea deveni o țintă ușoară, dar el nu a făcut-o și s-a ales cu o rană gravă la cap imediat după aterizare.

Linia țărmului se desena la peste 300 de metri mai jos. Erau acum deasupra Mării Nordului, ceea ce piloții americani numeau „Blitz Creek“.[329] După toate operațiunile anulate până atunci, cineva a glumit: „De data asta văd că întârzie un pic cu anularea“.[330]

Privind în jos, la umbrele avioanelor proiectate pe valuri, piloții au zărit două planoare Horsa și un C-47 care amerizaseră forțat. Oamenii erau în picioare pe aripi, așteptând șalupele de salvare ale RAF care goneau spre ei. Un planor „a plutit la suprafață două ore și jumătate și a trebuit să fie scufundat forțat de tirul naval“.[331] Recordul stabilit câteva zile mai târziu i-a aparținut unui planor care a plutit ١٧ ore. Din când în când vedeau câte o navă răzleață, dar cel mai impresionant spectacol era oferit de uriașa flotă aeriană escortată de escadrile de Thunderbolt, Mustang, Spitfire și Typhoon.

„Uau! Ce n-ar da Clevelandul să vadă spectacolul ăsta aviatic!“ remarca un parașutist din Ohio. [332]

În timpul traversării, un soldat al Regimentului Parașutiști își observa camarazii: „Unii [erau] îngâmfați și încrezători, alții, tăcuți și îngânduraţi, iar alții, speriați și cu nervii întinși la maximum. Oarecum ciudat, cei din urmă erau în majoritate veterani ai sălbaticelor lupte din Africa de Nord. Știau ce urma.“[333] Un alt parașutist remarca: „Încercam să schițăm câte un

zâmbet din când în când, dar nu se spuneau prea multe“.[334] În unele avioane, oamenii – cam în fiecare caz, cei noi – încercau să fredoneze vreun cântec de-al parașutiștilor. Unul preferat de toți, cântat pe notele marșului „John Brown’s Body“, era „Gory, Gory what a hell of a way to die […] They picked him off the tarmac like a pot of strawberry jam.“[335]******** Parașutiștii americani cântau și ei pe o melodie similară, „I ain’t gonna jump no more, no more“.********

Unii dormeau sau cel puțin pretindeau că dorm, ținând ochii închiși. Locotenent-colonelul Patrick Cassidy, care era în același avion cu generalul-maior Maxwell Taylor, de la 101, își amintea cum comandantul diviziei „a dormit cea mai mare parte a drumului. S-a trezit o singură dată ca să mănânce rația zilnică, apoi a ațipit la loc.“[336] Deloc surprinzător, în avionul lui nu s-a cântat. Cei mai mulți au dormit și ei și nu s-a vorbit mai deloc.

Piloții erau neliniștiți. Țările de Jos erau cunoscute ca „aleea antiaeriană“, din cauza puternicei defensive antiaeriene a inamicului, care păzea cea mai scurtă rută pentru bombardierele Aliate care se îndreptau spre Germania. Piloții planoarelor, cu atât de puțin control asupra aparatelor lor fragile, se simțeau vulnerabili mai ales când trasoarele virau leneș în sus, către ei. Ideea șrapnelului venind de dedesubt îi făcea pe mulți să stea pe jachete pentru a-și proteja zonele intime. Câțiva piloți chiar își aduseseră saci de nisip pe care să stea, nu că asta i-ar fi ajutat în vreun fel. Nu li se permitea să poarte parașute, pur și simplu pentru că nici pasagerii nu le aveau.

Iminența pericolului dădea naștere premonițiilor morții și superstițiilor. Câțiva citeau diverse pasaje din Biblie pentru a găsi vreun indiciu cu privire la soarta lor. Fruntașul Belcher, din 82, care avea în dotare un aruncător de rachete, părea convins că urma să moară. L-a rugat pe colegul său de pluton, Patrick O’Hagan, să-i dea iubitei lui inelul și Biblia sa. „A fost împușcat în aer, în timp ce cobora“[337], scria O’Hagan. Pe de altă parte, cei mai mulți dintre cei care-și presimțiseră moartea și au supraviețuit au avut tendința de a uita asta ulterior. Cu toate acestea, exista o oarecare logică în cazul veteranilor in Africa de Nord, Sicilia și Italia, care începuseră să creadă că porția de noroc li se cam terminase. Un sergent-major se descria ca „unul care tot fuge de legile probabilității“.[338]

Ajungând deasupra coastei neerlandeze, au ajuns și deasupra liniei de barje ancorate, echipate cu baterii antiaeriene. „Puteam vedea trasoarele“, scria preotul militar Kuehl, din Regimentul 504 Infanterie Parașutată, „și știam că printre atâtea proiectile vizibile erau mult mai multe pe care nu le vedeam. Am văzut parașutiști sărind dintr-unul din avioanele de lângă noi și am fost șocați când am privit în jos și am văzut doar apă. Apoi am observat că avionul luase foc.“[339] Un parașutist descria tirul automat aparent curbat ca pe un „joc de golf cu trasoare roșii“.[340]

Mare parte din pământul de dincolo de țărm fusese inundat deliberat de germani prin spargerea digurilor. Celor care săriseră în iunie deasupra peninsulei Cotentin în Normandia le reveneau amintirile dureroase ale camarazilor care se înecaseră acolo în circumstanțe asemănătoare. Priveliștea dezolantă a satelor inundate, din care nu se mai vedeau decât acoperișurile, o turlă de biserică ori vreun copac singuratic, era extrem de deprimantă. Doar după ce au ajuns deasupra uscatului și-au scos parașutiștii vestele de salvare.

Căpitanul Bestebreurtje, ofițerul neerlandez detașat la statul-major al Diviziei 82 Aeropurtate, a fost profund mișcat la vederea peisajului familiar al țării sale aflate sub ocupație. Țară pe care nu o mai văzuse de patru ani. „Era o senzație de căldură“, explica el ulterior. „Am văzut câmpurile și fermele și chiar o moară de vânt care se învârtea. Îmi amintesc clar că mi-am spus: «Iată-te, bătrâna mea [țară], am venit să te eliberăm»“.[341]

Pe o rută mai sudică, 101 Aeropurtate a trecut pe deasupra Belgiei. La trecerea unui avion care transporta o parte din Regimentul 502 Infanterie Parașutată pe deasupra orașului Ghent, civilii bucuroși din stradă au început să facă semnul victoriei. Un cinic i-a spus unui soldat emoționat: „Uite, pariază 2 la 1 că nu ne mai întoarcem“.[342] Un corespondent BBC dintr-un avion de recunoaștere de deasupra Belgiei a văzut flotila aeriană. „Cerul se înnegrise de avioane de transport în formație perfectă“, scria el. „Erau complet înconjurate de avioane de vânătoare Typhoon, Spitfire, Mustang, Thunderbolt și Lightning. Era un tort aerian […] Cum mi-a strigat pilotul meu, «Fritz n-are loc aici!»“[343]

Unii dintre oamenii din acea flotilă nu mai văzuseră niciodată vreun tir antiaerian. În avionul C-47 în care se afla generalul-maior Maxwell Taylor mai era și un colonel USAAF care îi însoțea ca observator.

– Ce-s alea?, a întrebat el arătând spre globurile negre de fum.

– Domnule colonel, i-a răspuns copilotul, fiți sigur că nu-s din puf.[344]

Parașutiștii urau tirul antiaerian, pentru că se simțeau neajutorați – „nu ai cum să te lupți cu asta".[345] Cei răniți în avion de un astfel de foc, care nu mai puteau sări, erau împinși în spatele aeronavei și duși înapoi în Anglia pentru a fi tratați. Unii ofițeri și-au ridicat oamenii în picioare imediat ce a început focul bateriilor antiaeriene, astfel încât să fie gata să sară dacă avionul era lovit.

Cei din planoare se simțeau și mai vulnerabili. În timp ce un grup din Batalionul 326 Planoare Geniu trecea pe deasupra țărmului, câteva schije au străpuns podeaua, rănindu-l pe pilotul planorului la picior, piept și braț. Nu exista copilot, așa că un genist parașutist pe nume Melton E. Stevens s-a așezat în scaunul gol și pilotul a reușit să-i dea doar câteva „indicații despre zbor și aterizare înainte să-și piardă cunoștința".[346] Și-au continuat drumul până la capăt și au supraviețuit cumva aterizării, cu toate că „pământul răscolit se strânsese în fața botului planorului până deasupra parbrizului". Stevens și camarazii săi au reușit apoi să-l pună pe pilotul rănit în căruciorul pentru muniție manevrat manual și să-l care până la un medic.

Pionierii parașutiști britanici, prinși în centuri într-un planor, și-au petrecut cea mai mare parte a zborului privind neliniștiți la jeepul din fața lor, plin cu explozibil.[347] Chiar și o explozie mai apropiată a unui obuz antiaerian ar fi putut declanșa dezastrul. Singura consolare era că ar fi murit instantaneu. Nu exista alternativă: trebuiau să treacă prin barajul antiaerian.[348] Singura lor speranță erau avioanele de escortă. Imediat ce o baterie antiaeriană germană deschidea focul, avioanele Spitfire, Typhoon (care erau echipate cu rachete) și Thunderbolt P-47 se lansau într-un picaj abrupt trăgând cu toate armele. Oamenii dintr-un planor au văzut deodată un P-51 Mustang apărând lângă ei. Pilotul i-a salutat, a plonjat spre bateria care trăgea, a distrus-o, apoi a revenit sus să-i mai salute o dată, înainte să lanseze un alt atac.

Redutabilul colonel Robert Sink, comandantul Regimentului 506 Infanterie Parașutată, stătea în picioare lângă ușa avionului C-٤٧, privind un alt avion din formație, lovit de antiaeriană. Propriul avion s-a zdruncinat brusc și atunci a văzut că o parte din aripă fusese distrusă. „OK, am pierdut o aripă“[349], le-a spus el celorlalți. Evident, pilotul a reușit un miracol, de vreme ce i-a dus în zona de parașutare, chiar la nord de podul de la Son, primul lor obiectiv. În multe cazuri, piloții transportoarelor de trupe au dovedit curaj și spirit de sacrificiu când avioanele le-au luat foc, iar ei le-au ținut sub control, pentru a le da parașutiștilor de la bord șansa să sară.

Locotenent-colonelul Cassidy privea cum flăcările începeau să cuprindă un avion din apropiere. Pilotul l-a controlat eroic pentru a le permite parașutiștilor să sară, știind că el și echipajul său aveau să se prăbușească. Distras de drama ce se petrecea sub ochii săi, nu a văzut lumina verde aprinzându-se.

– Cassidy, a spus calm generalul Maxwell Taylor, s-a aprins becul verde.

– Da, să trăiți!, a răspuns Cassidy.[350]

Și, încă privind avionul în flăcări, a sărit, urmat de comandantul său de divizie. În mod bizar, generalul Taylor, ulterior șeful statului-major reunit al armatelor în administrația președintelui Kennedy, a fost urmat de garda sa de corp, Stevan Dedijer, un absolvent al Universității Princeton de origine iugoslavă, care susține că a strigat „Trăiască Stalin!“[351] în timp ce cădea în gol.

Inevitabil, au fost unul sau doi parașutiști care s-au panicat. Conform locotenent-colonelului Hank Hannah, ofițerul de operațiuni de la 101, unui parașutist din avionul său „i s-a făcut brusc frică, a tras de mânerul parașutei de rezervă, și a spus: «Vedeți? Acum nu mai pot să sar»“.[352] Hannah a urlat la el și i-a spus că o să sară oricum. Apoi avionul a fost lovit și parașutistul speriat s-a aruncat bucuros cu parașuta de urgență. Un altul, pur și simplu accidental, și-a agățat mânerul parașutei și aceasta s-a deschis. Furios și jenat, a fost nevoit să se întoarcă cu avionul în Anglia.

În timp ce se apropiau de zonele de lansare desemnate, ofițerii au început să caute în jur elemente care să-i ajute să se orienteze. Cu un gest de încântare,

căpitanul Bestebreurtje, a observat culmea împădurită dintre Nijmegen și Groesbeek, unde trebuiau să sară Gavin și cei din statul său major. După faimoasa izbucnire a colonelului Mendez când a cerut să fie aruncați în Țările de Jos sau în iad, unii ofițeri își tachinau pilotul povestindu-i cât de departe de zonele de parașutare fuseseră lansați în Normandia. Locotenent-colonelul Warren R. Williams, din Regimentul 504, a trebuit să-și înghită cuvintele. Pilotul lor a aterizat la mai puțin de 200 de metri de școala care fusese aleasă în Anglia ca post de comandă al regimentului.[353]

Omul de radio Edward R. Murrow, aflat într-un transportor de trupe, a înregistrat pe bandă ce vedea: „De acum, ne îndreptăm spre zona de parașutare și mă uit în lungul fuzelajului. Șeful echipajului este în genunchi, tocmai în spate, vorbind cu piloții prin interfon… [Vedem] primul obuz antiaerian. Cred că vine din satul acela de pe malul canalului. Acum vin mai multe trasoare, trecând chiar prin fața botului avionul nostru. Acum s-au aliniat în fața ușii, așteptând să sară… probabil puteți auzi pocnetele pe care le fac când își verifică legăturile cu linia fixă – îi auziți strigând? 3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18 – gata, au plecat – au sărit toți.“[354] Din fericire pentru ascultătorii lui Murrow, totul a mers conform planului, dar doi parașutiști din Regimentul 506 au avut parte de o moarte îngrozitoare. Avionul lor a lansat corect tot plutonul de parașutiști, dar „apoi un avion care se prăbușea și ai cărui ocupanți săriseră s-a ciocnit de ei și elicea i-a făcut bucăți“[355].

Un maistru de salt din Regimentul 501 stătea în ușa avionului său și le făcea cu mâna neerlandezilor care țopăiau bucuroși la câteva sute de metri mai jos. Unii parașutiști au fost aproape surprinși să afle că zona rurală de sub ei era exact așa cum se așteptaseră, cu diguri, mori de vânt și iarbă verde din abundență. Ofițerul superior prezent sărea de obicei primul, cu următorul în grad pe post de „împingător“, închizând coloana și aruncând afară pe oricine ezita. Căpitanul Ferguson din Divizia 82 stătea pregătit în ușa deschisă, așteptând lumina verde, cu „avionul accelerând în picaj, vântul vâjâind și biciuindu-mi fața, în timp ce mă uitam afară în jos“.[356] Avionul se zdruncina la fiecare explozie antiaeriană, astfel încât lumina verde a venit în cele din urmă ca o ușurare. În graba de a ieși, parașutiștii, clătinându-se, înaintau în linie cât de rapid puteau, atenți să nu alunece în bălțile de urină și vomă de pe podea. Pilotul, de asemenea, trebuia să-și amintească să tragă

de mânerul care elibera coletele cu încărcăturile grele de sub burta avionului. O încărcătură de mine antitanc a căzut ca un bolovan după ce parașuta nu s-a deschis, provocând o explozie uriașă.

„Pregătiți-vă, ne eliberăm!“ a strigat peste umăr pilotul unui planor Waco, în timp ce deconecta cablul de nailon de remorcare.[357]

Planorul s-a înclinat apoi, zburând în cerc pentru a reduce viteza, dar tot avea să lovească pământul cu aproape 90 km/h, săpând o brazdă lungă în teren.

„Să mergem!“ s-a auzit un strigăt când în sfârșit s-a oprit, și toată lumea s-a îngrămădit la ieșirea din lateral.

Aterizarea pe un polder era mai ușoară, fiindcă pământul proaspăt răscolit era moale, dar putea fi dezastruoasă pentru planoarele care nu aterizau în lungul arăturii. Acestea sfârșeau adesea cu botul înfipt în pământ.

„Sanitarii“, scria un medic din Divizia 101, „aveau o grămadă de treabă, încercând să extragă trupurile rănite și însângerate din epavele contorsionate.“[358] Cel mai grav accident a avut loc când două planoare de la Regimentul 506 Infanterie Parașutată s-au ciocnit în aer, ucigându-i pe mulți dintre pasageri și lăsând în zona de aterizare o grămadă de placaj distrus. Chiar în timp ce se întâmpla acest lucru, „un jeep a venit în zbor, împrăștiind pe toată lumea“,[359] își amintea un soldat. „Printre sutele de planoare în cele mai ciudate poziții“, scria un ofițer din Divizia 82, „unul se înfipsese într-o moară de vânt, coada atârnând în aer la un unghi de vreo 65 de grade.“[360]

Divizia I Aeropurtate britanică, venind pe ruta nordică, a ajuns deasupra livezilor și a polderului din Batavia, între râurile Waal și Nederrijn. Tensiunea a început să crească pe măsură ce se apropiau de zona de parașutare. „Lipsa vădită de sinceritate a zâmbetelor lor“, scria colonelul Frost, „și ultimele țigări fumate nervos mi-au reamintit că zborul și

perspectiva saltului mult în spatele liniilor inamice nu era un test ușor pentru sistemul nervos al nimănui.“[361] Începând din spate, plutonul s-a aliniat pe culoar, fiecare om punându-și mâna stângă pe umărul celui din față. Avionul C-47, în care se aflau căpitanul Eric Mackay și oamenii din Escadronul I Parașutiști Royal Engineers, a fost lovit în timp ce se apropia de zona de lansare, când un proiectil, aproape sigur de 20 mm, a distrus becurile de semnalizare de deasupra ușii. În consecință, Mackay a trebuit să privească din ușă pentru a vedea când se lansau parașutiștii din alt avion, ca să știe momentul saltului.[362]

Șansa de supraviețuire a unui planor era mică dacă era lovit de orice armă mai puternică decât o mitralieră. Nu departe de zona de aterizare, echipajul unui remorcher Stirling a simțit o zdruncinătură. Un obuz antiaerian distrusese coada planorului Horsa pe care îl remorca, apoi s-a rupt o aripă și, odată cu ea, cablul de remorcare. Au aflat ulterior de la pilotul unui avion din apropiere că acesta văzuse corpuri căzând din planorul care se dezintegra.[363]

Un planorist descrie apropierea de Nederrijn: „Eram aproape de punctul de eliberare și peisajul de jos arăta exact ca în fotografiile de la ședința de informare din ziua precedentă. Puteam vedea la tribord motivul principal al călătoriei noastre, podul de peste Rin.“[364] În față era haos, cu nenumărate planoare încercând să aterizeze în același timp pe terenul nisipos de la nord-vest de Wolfheze. Nu exista control de trafic aerian, astfel încât copilotul, dacă exista unul, trebuia să fie atent în toate direcțiile la celelalte planoare, în timp ce pilotul se concentra pe aterizare. Cealaltă problemă erau vacile. Sergentul Roy Hatch a urmărit disperat o vacă ce continua să alerge în fața planorului în loc să încerce să fugă într-o parte.[365] Chiar și după ce planorul se oprea, pasagerii tot nu erau în siguranță. Exista întotdeauna șansa ca un alt planor, scăpat de sub control, să se prăbușească peste ei. Pentru că afară era mai sigur, iar ușile se blocau adesea, soldații își croiau drum direct prin pereții fuzelajului.

Generalul Horrocks s-a urcat pe o scară de fier și a luat poziție pe acoperișul unei fabrici de lângă Podul lui Joe. După ce formațiunile de transportoare de trupe și de planoare care aduceau Divizia 101 Aeropurtate

au trecut pe deasupra capetelor lor, i-a spus transmisionistului său că Ora H avea să fie 14.35. Cele 350 de tunuri ale Artileriei Regale din spate au deschis focul exact la 14.00 și, la adăpostul barajului de foc, Gărzile Irlandeze și-au ocupat pozițiile finale la linia de start. Ora H se apropia, în timp ce tunarii continuau să bombardeze pozițiile avansate ale germanilor. Apoi, cu ordinul „Tanchist, înainte!“, tancul din frunte, comandat de locotenentul Keith Heathcote, a pornit.[366]

În primele câteva minute totul părea că merge bine, dar după ce au trecut de postul de grăniceri în Țările de Jos, tancurile au început să fie lovite unul după altul. În scurt timp, nouă dintre ele ardeau. Vandeleur a cerut sprijinul RAF. „Era prima dată când vedeam avioanele Typhoon în acțiune“, avea să își amintească el ulterior, „și, Iisuse, m-a uluit curajul acelor piloți. Veneau unul după altul și zburau chiar prin barajul nostru. Am văzut unul dezintegrându-se chiar deasupra mea. Zgomotul era inimaginabil. Tirul tunurilor, șuieratul avioanelor deasupra și strigătele și blestemele oamenilor. Trebuia să urlu în microfon pentru a fi auzit.“[367] În tot acest haos, comandamentul diviziei a întrebat prin radio cum e lupta. „Adjunctul meu, Denis Fitzgerald, a ridicat pur și simplu microfonul și a spus «Ascultați!»“ În cacofonia de explozii și urlete din jur, un ofițer a găsit că zgomotul interferențelor radio din căștile sale era oarecum reconfortant.[368]

Chiar în spatele mașinii de cercetare a lui Vandeleur veneau două vehicule ale RAF cu controlorii aerieni avansați comandantul de escadrilă Max Sutherland și locotenentul de aviație Donald Love. Love a văzut vacile înnebunite de frică, galopând în cerc pe câmp, în timp ce bătălia tocmai se dezlănțuia. La postul de grăniceri, „una dintre cutiuțele acelea în dungi“[369], a observat și „un cap tăiat, lângă un cadavru decapitat al unui german, zăcând la câțiva metri depărtare.“ Spre groaza lui, Love a aflat că unii dintre piloții Typhoon nu aveau hărțile corespunzătoare, astfel încât, atunci când comandantul de escadrilă Sutherland le-a dat țintele, aceștia nu au prea avut ce să facă. În schimb, au fost nevoiți să se folosească de tancurile incendiate din față ca marcaje pentru pozițiile trupelor avansate.

Avioanele Typhoon veneau atât de aproape, încât Sutherland a vrut să folosească grenade cu fum galben pentru a marca propriile trupe, dar acest lucru era periculos, pentru că artileriștii germani le-ar fi putut folosi imediat

ca ținte. Vandeleur a crezut că avioanele Typhoon atacau Gărzile Irlandeze din greșeală, apoi și-a recunoscut eroarea. Ceea ce credeau tanchiștii că erau gloanțe lovindu-le turelele, s-au dovedit a fi cartușele goale aruncate de avioanele Typhoon care zburau pe deasupra.

Locotenentul John Quinan, care își abandonase Shermanul incendiat, stătea lângă un om care fusese împușcat în inimă de un lunetist. „În timp ce cădea, a spus foarte clar: «O, Doamne!»“, își amintea ulterior Quinan. „De multe ori mi s-a părut o speculație teologică interesantă să mă gândesc dacă a vorbit înainte sau după moarte.“[370]

Imediat după ce tancurile Sherman ale celei de-a doua companii au fost incendiate, maiorul Edward Tyler și-a scos tancurile de pe șosea pe polder, care era din fericire uscat, și s-a întors spre dreapta. Sergentul subordonat Cowan, vestit pentru ochii săi de vultur, a observat un tun de asalt autopropulsat camuflat și l-a anihilat cu Firefly-ul său de 76,2 mm. Comandantul echipajului i s-a predat, astfel încât Cowan i-a spus să sară în spatele tancului său. Apoi și-a continuat înaintarea, până când prizonierul său l-a bătut pe umăr și i-a arătat un alt tun de asalt pe care el nu-l observase. Și acesta a fost distrus. „Iar această combinație extraordinară de comandant de tun autopropulsat fost inamic și sergent al Gărzilor Irlandeze a funcționat și în al treilea caz.“[371] Germanul vorbea o engleză rezonabilă și era încântat de tirul exact al tunului Firefly. Explicația lui pentru comportamentul său bizar a fost că era soldat profesionist și nu suporta să vadă pe cineva adoptând o tactică greșită, cum i se părea că făcuse Cowan.

Infanteriști din Batalionul 3 care însoțeau tancurile s-au întors cu prizonieri. Cei din Garda Irlandeză au fost foarte duri cu lunetiștii, pe care i-au obligat să alerge pe șosea, în timp ce-i împungeau cu baionetele. Un prizonier, probabil panicat, a încercat să scape cu fuga. „Sincer, era deja mort din secunda în care i-a trecut gândul ăsta prin minte. Părea că toată lumea a tras în el. Nu a ajuns decât la vreo 15–20 de metri până să fie făcut bucăți.“[372]

În timp ce prizonierii germani se întorceau cu mâinile pe cap pe lângă șirul de vehicule, „am zărit o mișcare cu coada ochiului“, scrie Vandeleur. „Unul dintre ticăloși a luat o grenadă, pe care o ținuse ascunsă, și a aruncat-o într-unul dintre transportoarele noastre […] Am văzut un sergent de-al nostru întins pe șosea, cu piciorul distrus.“[373] Soldatul german, ucis într-o clipă,

aparținea de Fallschirmjäger-Regiment von Hoffmann, din Kampfgruppe Walther. Din cauza metodelor murdare de luptă ale oamenilor acestui regiment, Gărzile Irlandeze au hotărât că aceștia trebuiau uciși în număr cât mai mare.

Violentul raid de recunoaștere al locotenentului Buchanan-Jardine, din urmă cu câteva zile, scosese la iveală faptul că germanii forțaseră localnicii să sape un șanț antitanc în afara micului oraș Valkenswaard. În consecință, Vandeleur ordonase ca un buldozer să ia poziție în apropiere de capul coloanei. A fost o mișcare inteligentă, pentru că trebuia neapărat să elibereze șoseaua de cele nouă tancuri distruse înainte ca acelea care veneau din spate să își poată continua drumul. După șocul de proporții al ambuscadei în care pierduse atât de multe tancuri, Vandeleur era îngrijorat de ceea ce îi mai putea aștepta în față.

Scos din luptă (n.red.)

„Teribil, teribil, ce moarte groaznică […] L-au cules d epe asfalt ca pe un borcan spart cu dulceață de căpșuni.“ (în lb. engl., în orig.) (n.red.)

„Gata, nu mai sar, nu mai sar“ (n.tr.).

Capitolul 9

Reacția germană

Duminică, 17 septembrie

În acea dimineață de duminică, sub soarele de toamnă timpurie, membrii Batalionului ١٦ SS de Instrucție și Rezerve al lui Krafft care nu erau în cart s-au trezit târziu după ce băuseră toată noaptea. „Auzeam în depărtare“, scria SS-Sturmmann Bangard, „traficul dintre Oosterbeek și Arnhem.“[374]

Krafft însuși era ocupat cu munca de birou în postul său de comandă de lângă halta feroviară Oosterbeek Hoog. Când avioanele Mosquito au atacat Arnhem, iar bombardierele B-17 au bombardat Wolfheze, Krafft a fost nedumerit. Cu greu puteau fi cele două orașe ținte militare importante. Puțin mai târziu, când avioanele de vânătoare și bombardament au atacat bateriile antiaeriene din zonă, le-a ordonat propriilor echipaje ale bateriilor de 20 mm să răspundă. „Ce sunet minunat, precum cel al unei tobe“, s-a entuziasmat Krafft imediat ce le-a auzit intrând în acțiune. „Ne încălzește inimile.“[375]

Lângă Vught, Generaloberst Student era la birou, ocupat cu propriile documente. „Am tresărit brusc“, scrie el, „la auzul unui vuiet care devenea din ce în ce mai puternic. Am ieșit pe balcon. Oriunde mă uitam, vedeam un avion – transportoare de trupe și planoare – care treceau în formații largi și foarte jos.“[376]

Student, bătrânul veteran parașutist, s-a trezit rememorând nostalgic propriile atacuri aeropurtate, fie în Țările de Jos, în 1940, fie în Creta, în 1941. „Eram profund impresionat de acest spectacol de putere ce mi se prezenta deodată. În acel moment, nu mă gândeam la pericolul pe care îl

reprezenta pentru pozițiile noastre, ci, plin de reflecție și de dorință, la propriile noastre operațiuni trecute.“ Când noul său șef de stat-major, Oberst i.G. Reinhard, a năvălit alături de el în balcon, Student i-a spus: „Dacă aș fi avut și eu la dispoziție asemenea mijloace!“ Cei doi au urcat apoi pe acoperișul plat al casei. Dedesubt, șoferii și funcționarii statului-major ieșiseră cu puștile și trăgeau după avioanele care zburau atât de jos pe deasupra lor.

Generalfeldmarschall Model a zăbovit puțin în afara hotelului Tafelberg privind Fortărețele Zburătoare B-17 zburând pe deasupra lui. A presupus că se îndreptau spre Germania. Mai târziu, în timpul prânzului, Oberst i.G. Hans Georg von Tempelhoff a fost chemat la telefon și i s-a spus să privească pe fereastră. Tempelhoff a văzut parașutiștii și planoarele. I-a alarmat pe Model și pe Krebbs, care i s-au alăturat. Amândoi purtau monocluri, care se pare că le-au căzut din orbite din pricina șocului. Krebbs a spus:

– Aceasta va fi bătălia decisivă a războiului.

– Nu fi atât de dramatic, a pufnit Model. E destul de evident. Tempelhoff, treci la treabă![377]

Tempelhoff, care era ofițer de operațiuni, a țâșnit la telefon pentru a suna toate formațiile din zonă, în primul rând Corpul II SS Panzer. După ce a contactat cât de multe trupe posibil, a sunat la statul-major al Generalfeldmarschallului von Rundstedt. Tempelhoff a fost mai degrabă luat prin surprindere de reacția lor imperturbabilă, pe care a descris-o ca „aproape nesimțit de normală“.

Informațiile despre plecarea de la hotelul Tafelberg variază în funcție de surse. Unele spun că a fost o panică generală. Conform Obergruppenführer Bittrich, care nu era acolo, „[Model] a fugit în camera sa și și-a aruncat lucrurile în valiză. S-a precipitat jos, a traversa strada și valiza i s-a deschis brusc, toate articolele de toaletă răspândindu-se pe stradă. Ajutat de oamenii săi, le-a strâns a doua oară și a fugit.“[378] Potrivit altora, Krebbs și-ar fi uitat cascheta și cureaua pistolului și tot setul de hărți operaționale, care arătau pozițiile germane de-a lungul întregului front din Țările de Jos până în

Elveția. Alte versiuni, mai convingătoare, sugerează că deși s-au grăbit, germanii au plecat în deplină ordine.

Au existat, desigur, dificultăți. Un ofițer superior care și-a amintit că își lăsase trabucurile în camera de la Tafelberg s-a înfuriat când și-a dat seama că vreun ofițer inamic se va bucura de ele în locul lui. Mai mult, la fel ca locotenentul Jedelhauser, regreta pierderea lenjeriei, deoarece plecaseră doar cu uniformele pe care le purtau. Toți erau totuși de acord într-o privință. Model și cei din statutul său major erau convinși că operațiunea aeriană făcea parte dintr-un plan care urmărea capturarea capului Grupului de Armate B. Presupuneau că prezența lor în Oosterbeek fusese probabil trădată de neerlandezi.

Convoiul de vehicule al lui Model a plecat rapid spre Arnhem. S-au oprit scurt timp la comandamentul Generalmajorului Kussin, comandantul orașului. Model i-a ordonat să afle exact ce se întâmplă. Convoiul, cu escorta sa de motocicliști din Feldgendarmerie, și-a continuat drumul mai întâi spre comandamentul retras al lui Model de la Terborg și apoi către cel al lui Bittrich, din Castelul Slangenburg, de la Doetinchem, aflat la doar câțiva kilometri depărtare.

În Oosterbeek, după plecarea rapidă a statului-major al Grupului de Armate B, au avut loc scene haotice la hotelul Schoonoord.[379] Ofițerii germani fugeau de colo-colo înnebuniți, aruncându-și bagajele în mașini și camioane, în timp ce femeile din personalul auxiliar, cunoscute ca „șoarecii cenușii“, din pricina uniformelor, se grăbeau să se întoarcă în cantonamentul lor din Utrechtseweg, pentru a-și lua lucrurile și a fugi.

„Serviciile din spatele frontului din Arnhem au început să fugă în panică“, scria un anume dr. Gerhardt. „Automobile cu ofițeri, casieri și asistente militare, pline ochi cu valize și alte bagaje, camioane pline cu oameni, cicliști, soldați mărșăluind în grupuri sau singuri, toți se străduiau să părăsească orașul amenințat cât mai rapid posibil.“[380] Civilii neerlandezi, ieșiți în fața caselor și a porților, erau dornici să afle ce se întâmpla. Energia electrică fusese întreruptă, așa că telegrafele nu mai erau de nici un folos.

Se pare că panica a cuprins și comandamentul Diviziei 3 Vânătoare Luftwaffe din Deelen. Așteptându-se ca acesta să fie capturat de parașutiști,

ofițerul-șef de operațiuni a ordonat distrugerea jurnalelor de luptă din ultimele șase luni. Au transmis apoi un semnal: „Postul de comandă atacat de avioane de vânătoare și bombardament“.[381] Era imposibil să-și părăsească buncărele, susțineau ei, cu toate parașutările „din vestul, sud-vestul, sudul și nord-vestul postului de comandă al diviziei“. Au primit ordin de la Corpul I Vânătoare să-și arunce în aer buncărul și să se retragă la Duisburg, în nordul bazinului Ruhr. În schimb, o forță încropită în pripă din echipele de la sol a fost trimisă în sud pentru a bloca orice înaintare a parașutiștilor britanici către Amsterdamseweg.

Pentru batalionul lui Krafft, lucrurile păruseră să se calmeze din nou spre prânz.[382] „Era duminică și, prin urmare, am primit o masă bună“, scrie Bangard. „Fiecare am primit câte un cotlet nemaipomenit, plus o farfurie plină de budincă la desert.“[383] La ora 13.40, potrivit lui Bangard, „am auzit strigătul «Parașutiști!»“. În primă fază, au crezut că era o greșeală. Krafft a auzit „strigătul terifiant […] «Planoare!»“.[384] A putut vedea peste coroanele copacilor, spre vest, un remorcher eliberând planoarele. „A început să-mi fiarbă stomacul“, își amintea Krafft, cu francheța germană caracteristică în asemenea cazuri. „Mi-am desfăcut cureaua și m-am dus după tufișuri.“ Simțindu-se evident mai bine după aceea, „și-a tras pantalonii“[385], s-a întors în postul său de comandă și a ordonat: „Batalion, pregătiți-vă de marș!“[386]

În timp ce-i ascultau ordinele, oamenii lui Krafft puneau muniție suplimentară și grenade în ranițe și în buzunare. „Ultimele lucruri au fost împachetate într-o grabă febrilă“, spunea Bangard, „casca de oțel pe cap, arma în mână și raus!“[387] Krafft înțelesese deja că operațiunea inamicului trebuia să aibă ca obiectiv principal podul rutier din Arnhem. Era prea mare ca să fie doar un raid asupra comandamentului lui Model, iar podul era singura țintă strategică din zonă. „Depindea de mine să-i opresc“[388], scria el în raport. A decis să stabilească o linie defensivă care să se extindă peste cele două drumuri importante care intrau în Arnhem dinspre vest și peste calea ferată, „dar nu aveam destui oameni să pot ajunge până la Rin“. Batalionul lui Krafft era alcătuit din 13 ofițeri, 73 de subofițeri și 349 de soldați – în total, numai 435 de oameni.[389] Din câte știa, erau doar câteva organizații militare în apropiere, în afara „Grupului de Armate B, pe al cărui ajutor probabil nu ne puteam baza“. Ar fi fost într-adevăr neobișnuit să vezi

ofițerii cu vipuști roșii ale statului-major general purtând căști și pistoale automate în luptă. „Soldații mei erau tineri și necopți, dar aveam ofițeri și subofițeri buni“, își amintea Krafft, „chiar dacă un locotenent a dezertat și a fost dus ulterior în fața curții marțiale.“ Mai puțin convingător, dat fiind faptul că nu există dovezi ale existenței civililor neerlandezi înarmați în acel stadiu, s-a lăudat și că „am avut probleme cu teroriștii neerlandezi. […] Au fost rezolvate corespunzător!“

Krafft susține că a trimis o motocicletă cu ataș cu un mesager la grupul mitraliere-grele și Compania nr. 2 de lângă hotelul Wolfheze, cu ordinul: „Atacați imediat! Trimiteți informații precise despre pozițiile inamicului.“[390] Dar rapoartele britanice nu reflectă imaginea unui contraatac imediat. Krafft mai spunea și că îi ordonase bateriei de mortiere să intre în acțiune. Aceasta era echipată cu un lansator multiplu de rachete Raketenwerfer, care făcea un zgomot înfiorător, și astfel dădea impresia unei puteri de foc mult mai mari decât avea batalionul în realitate. De fapt, lupta nu a început decât peste mai mult de o oră, când primele trupe britanice care înaintau spre Arnhem s-au ciocnit de prima linie defensivă pe care o instalase la vest de pădurea Bilderberg.

Krafft, în stilul său bombastic, a susținut ulterior că raționamentul său fusese că, deși se spunea adesea că o forță mică nu ar trebui să atace una mult mai mare, „în această luptă pentru existență a poporului german, sunt ocazii în fiecare zi în care numai un spirit ofensiv cu adevărat viril poate conduce la succes“.[391] Cu certitudine, oamenii lui au luptat eficient, dar în apărare, nu în atac, așa cum pretindea el.

Imediat după ora 15.00, Generalmajor Kussin, comandantul orașului Arnhem, și-a făcut apariția la hotelul Wolfheze pentru a spune că îl sunase pe General der Flieger Christiansen, comandantul suprem al Wehrmachtului în Țările de Jos. Întăririle urmau să ajungă la apus. Krafft la avertizat pe Kussin să nu se întoarcă prin Utrechtseweg. Dar Kussin, care era însoțit de doi ofițeri și un șofer, era convins că vor trece cu bine. În câteva minute erau toți morți, după ce au intrat direct într-un avanpost al parașutiștilor britanici.

La ora 13.40, spre finalul mesei de prânz, la batalionul de recunoaștere Hohenstaufen, Standartenführer Harzer a primit un apel urgent de la postul său de comandă. Rețeaua de comunicații a Luftwaffe tocmai îl informase pe Obergruppenführer Bittrich despre primele parașutări și aterizări de planoare. Mesajul acestuia către Harzer era: „Parașutiști aterizați lângă Arnhem. Alarmă imediată. Așteptați ordinele.“[392] Harzer nu a putut decât să țipe la Gräbner și să-i ordone să-și pună oamenii la treabă. Voia să știe cât de mult le va lua să monteze la loc semișenilatele și armele acestora. Nu avea nici un sens să se plângă de ghinion. Fără mica stratagemă a lui Gräbner, prin care acesta le scosese temporar din uz, nu le-ar mai fi avut deloc. După ce s-a consultat cu mecanicul-șef, Gräbner a promis că aveau să fie gata în trei ore.

Harzer a încercat să își dea seama rapid ce trupe avea la dispoziție. Unele plecaseră deja spre Siegen, în Germania, și trebuiau rechemate. „Regimentul de panzere [Hohenstaufen] nu avea nici măcar un singur tanc în stare de funcționare“, astfel că echipajele urmau să acționeze ca trupe de infanterie. Cel mai mare regret al său era că fusese obligat să trimită două batalioane de panzergrenadieri la Kampfgruppe Walther, la sud de Eindhoven, și să predea excelentul batalion Euling diviziei-surori, Frundsberg. În consecință, multe aveau să depindă de celelalte elemente al diviziei: detașamentele de pionieri, artilerie și unitățile antiaeriene.

În Brummen, localitate situată la nord-est de Arnhem, pe drumul către Zutphen, SS-Hauptsturmführer******** Hans Möller, de la batalionul de pionieri Hohenstaufen, era afară, bucurându-se de ziua frumoasă cu aghiotantul său, Untersturmführer******** Grupp. Un nor de puncte albe aflate departe pe cer i-a atras deodată atenția.

– Cirocumulus?[393] l-a întrebat pe însoțitorul său.

Apoi s-a contrazis singur:

– Nu, sunt explozii ale obuzelor de antiaeriene! Doamne, sunt prea multe!

A observat că civilii neerlandezi din apropiere se opriseră și ei să privească.

– Dumnezeule mare, Grupp, sunt parașute! a spus Möller și a fugit să dea alarma.

Spre deosebire de cei din armata britanică, ofițerii germani nu așteptau ordine de sus, așa că nu doar batalionul lui Krafft s-a mobilizat din proprie inițiativă. Și batalionul incomplet de pionieri al lui Möller, și regimentul de artilerie Hohenstaufen, care se afla cu câțiva kilometri mai aproape, la Dieren, au plecat cât de repede au putut spre pozițiile inamice. Möller și-a trimis imediat în teren plutonul de cercetare sub comanda Oberscharführer******** Winnerl. Ceilalți au plecat în următoarele două ore. Mottoul vechii armate prusace, „mergi spre locul de unde se aude zgomot de arme“, a fost urmat și de alte unități. Până la apus, comandantul regimentului de artilerie, SS-Obersturmbannführer Spindler, avea să conducă o forță alcătuită din unități Hohenstaufen răzlețe, numită de acum Kampfgruppe Spindler.

Curând, toate unitățile retrase care erau capabile de foc erau mobilizate în Țările de Jos și în Wehrkreis VI, districtul militar învecinat din Reich. Printre ele, batalioane de poliție și chiar Reichsarbeitsdienst******** (RAD), adolescenți din serviciul de muncă al Reichului care, în uniformele lor brune, îi făceau pe neerlandezi să creadă că fac parte din Tineretul hitlerist. Un caporal a notat în jurnal momentul în care au primit ordinul: „Am aflat că forțe aeropurtate aterizaseră în zona orașelor Arnhem și Nijmegen. Ni s-a ordonat să ieșim. Se distribuie arme, muniție și rații de fier. Nu se cunosc detaliile exacte.“[394]

Herbert Stelzenmüller, un cadet din Kriegsmarine, era la o plimbare de duminică în vechiul orașul Kleve, situat imediat dincolo de granița cu Germania, când au început să sune sirenele. Membrii Feldgendarmerie treceau cu mașinile pe străzi, ordonându-le tuturor soldaților din serviciu să se întoarcă în cazărmi. Cadeților li s-au dat puști neerlandeze sau belgiene capturate în 1940 și au fost transportați în Nijmegen. Stelzenmüller și camarazii săi au văzut un ofițer Reichsarbeitsdienst cu doi adolescenți neerlandezi care fuseseră prinși purtând pe braț banderole portocalii. „Comandantul RAD și-a scos pistolul și i-a împușcat cu sânge-rece pe cei doi băieți neerlandezi neînarmați. Au căzut morți pe șosea.“[395]

SS-Brigadeführer Harmel din Frundsberg nu a ajuns în Berlin decât în dimineața acelei zile. Abia atunci a aflat că Waffen-SS Führungshauptamt tocmai plecase spre Bad Saarow, un oraș balnear aflat la est de capitală, pentru a evita bombardamentele. A ajuns la Bad Saarow la amiază. A fost nevoit să aștepte până să înceapă întâlnirea cu SS-Obergruppenführer Hans Jüttner care, cu părul său cărunt, pielea fină și albă și ochelarii fără rame, părea mai degrabă un dentist prosper decât șeful Waffen-SS. Era clar că mișcarea și circumstanțele disperate ale retragerii din Franța lăsase comandamentul într-o oarecare stare de confuzie.

În timpul întâlnirii, un aghiotant a adus la un moment dat un mesaj primit prin telegraf și i l-a pus lui Jüttner în față. Acesta i l-a citit lui Harmel. Era de la Bittrich. „Harmel: reveniți imediat. Aterizări de trupe aeropurtate în zona Arnhem.“ Luându-și cel mai scurt rămas-bun, Harmel a fugit la mașină și i-a spus șoferului să meargă ca un diavol. Avea să fie un drum de cel puțin nouă ore, în mare parte din cauza bombardamentelor asupra bazinului Ruhr și a nevoii de a merge cu farurile camuflate după căderea nopții. Harmel își dorea cu disperare să ajungă înapoi la oamenii lui. Știa că „nu se puteau baza decât pe acțiuni rapide“.[396]

SS-Obergruppenführer Hans Rauter era în Haga când a aflat de parașutări. Prima dată l-a sunat pe Sturmbannführer Helle, de la Batalionul SS Gardă neerlandez Nordwest, care păzea lagărul de concentrare de la Amersfoort. Helle era însă instalat comod cu amanta lui javaneză. Îi dăduse aghiotantului său, Obersturmführer******** Naumann, ordine stricte să nu fie deranjat. Supunându-se instrucțiunilor, Naumann nu a făcut nimic când ofițerul-șef al garnizoanei a sunat să le spună că un număr mare de parașutiști fusese lansat la est. Dar când telefonul a mai sunat o dată și l-a auzit în receptor pe însuși Obergruppenführer Rauter, Naumann „a sărit în picioare“. Batalionul trebuia să fie gata de marș imediat, i-a spus Rauter. Sturmbannführer Helle trebuia să-i raporteze de îndată generalului-locotenent von Tettau. De această dată, Naumann l-a deranjat pe comandantul său.[397]

Comandamentul generalului-locotenent Hans von Tettau se afla la Grebbeberg, lângă Wageningen, la vest de Arnhem. Christiansen

încartiruise majoritatea soldaților demoralizați și neînarmați care scăpaseră din Normandia de-a lungul malului nordic al râului Nederrijn. Nu voia ca aceștia să afecteze moralul propriilor trupe în Țările de Jos, așa că i-a ținut separat. Comandamentul lui Tettau fusese responsabil cu adunarea acestor rătăciți care traversau râul, cu disciplinarea lor și apoi cu încorporarea în unități improvizate. Dar Tettau, cu aerul său obosit și tras la față, cu greu putea fi perceput ca un lider care să inspire și, la fel ca mulți ofițeri superiori, a presupus mai întâi că britanicii aterizaseră pe aerodromul Deelen. „Comandanții noștri sunt pur și simplu lamentabili“, se descărca Oberst Fullriede în jurnalul său. „Tettau și statul lui major lasă impresia unui club pentru gentilomi bătrâni.“[398]

Rauter l-a sunat apoi pe Generalleutnant von Wühlisch, adjunctul generalului Christiansen. I-a spus ce ordine i-a dat batalionului lui Helle, de la Amersfoort. Wühlisch, temându-se că „ziua securii“ sosise în cele din urmă, i-a răspuns:

– Da, dar îți poți slăbi poziția în felul ăsta?

– Acum, linia frontului nostru este Arnhem, a ripostat Rauter. Vreau ca toți soldații capabili de luptă să fie acolo. Dacă există vreo revoltă în spatele frontului, o voi înăbuși cu infirmierii, funcționarii și operatorii de la telefoane. Rezervele mele sunt deja în marș.[399]

Considerând că probabil Helle nici nu se îmbrăcase încă, ideea „rezervelor“ „în marș“ era optimistă.

– Succes, atunci! i-a răspuns Wühlisch și a închis.

Potrivit propriilor declarații, Rauter l-a sunat și pe Reichsführer-SS Heinrich Himmler, la Berlin, pentru a-l avertiza în privința invaziei.

– Ce o să faceți? a întrebat Himmler.

– Plec imediat la Arnhem! Deja mi-am trimis acolo toate rezervele. Sper că Rezistența o să mă lase în pace în acest moment critic!

– Îți doresc putere, Rauter! a replicat Himmler.

Rauter a plecat imediat după aceea și nu a fost atacat de „teroriști“. „Am avut norocul soldatului“, spunea el.

Grad din Waffen-SS echivalent celui de căpitan din armata română (n.red.).

Grad din Waffen-SS echivalent celui de sublocotenent din armata română (n.red.).

Grad din Waffen-SS echivalent celui de plutonier din armata română (n.red.)

Organizație de muncă „benevolă“ fondată în Germania nazistă în 1935 cu scopul de a combate șomajul în rândul tinerilor și de a-i îndoctrina pe aceștia (n.red.)

Grad din Waffen-SS echivalent cu cel de locotenent din armata română (n.red.)

Capitolul 10

Parașutări britanice

Duminică, 17 septembrie

Primii membri ai Diviziei 1 Aeropurtate britanice parașutați au fost cercetașii Companiei 21 Parașutiști Independenți. Au sărit din cele 12 bombardiere Stirling exact în momentul stabilit, la ora 12.40. Un caporal ghinionist și-a scăpat la aterizare pușca Sten, o armă semiautomată notorie pentru nesiguranța în utilizare, iar aceasta s-a descărcat, omorându-l.[400] Zonele de Aterizare S și Z, ca și Zona de Parașutare X au fost securizate de câte un pluton. Apoi au instalat radiofarurile de aterizare Eureka. Un motociclist german a venit să întrebe dacă văzuseră vreun Tommy********. A fost „o eroare fatală“, după cum observa un cercetaș.

La ora 13.00, primele 300 de planoare au început să aterizeze, după ce decuplaseră cablurile de remorcare cu vreun kilometru și jumătate mai înainte. Brigada de aterizare a ajuns chiar la nord de calea ferată, în Zona de Aterizare S. În scurt timp, echipele medicale tratau victimele planoarelor prăbușite. Șaisprezece dintre planoarele brigăzii nu apăruseră, jumătate din ele cu oameni din Regimentul 7 King’s Own Scottish Borderers******** (KOSB). Un cimpoier a început să cânte „Blue Bonnets over the Border“[401] pentru a suna adunarea companiilor. Un apel rapid a arătat că KOSB încă mai avea 40 de ofițeri și 700 de soldați, chiar fără planoarele lipsă. Aceștia aveau sarcina să apere zonele de parașutare și aterizare alături de o parte a Batalionului 2 din South Staffordshire Regiment******** și Batalionul 1 din Border Regiment********.

În următoarele ٤٠ de minute, trupele aduse de Horsa și o parte din cele din Hamilcar au ajuns în Zona de Aterizare Z. Transportau mortierele de 75 mm ale Regimentului Infanterie Ușoară, precum și arme antitanc, jeepuri și transportoare blindate, ca și escadronul aeropurtat al Royal Engineers,

spitalele de campanie și escadronul de recunoaștere. Un Hamilcar „a făcut o aterizare greșită“[402], raporta un ofițer superior medic. „Din câte se pare, a coborât foarte rapid într-un câmp cultivat cu cartofi, a strâns foarte mult pământ sub el, care a acționat ca o frână și l-a întors cu fundul în sus. Un pilot a murit și celălalt a fost rănit și strivit de încărcătură.“

Printre planoarele care nu au reușit să ajungă, se părea că unul care ducea un transportor blindat fusese doborât de un detașament aparținând „unui batalion de mauri“ din Regimentul SS Götz Berens von Rautenfeld.******** Având sarcina de a apăra o intersecție de pe șoseaua Breda-Tilburg, aceștia reușiseră să doboare planorul cu foc de arme ușoare. Comandantul lor, un anume locotenent Martin, scria în jurnalul său că pe planor era inscripționat cu creta mesajul „Călătoria asta e absolut necesară?“[403] Această mostră de umor britanic, trimițând la sloganul guvernamental care îndemna la limitarea călătoriilor interne, pare să-l fi lăsat pe tânărul ofițer mut de uimire.

Un poștaș pe nume Jan Donderwinkel, purtând uniforma obișnuită și o trusă de prim-ajutor, a apărut în Zona de Aterizare Z, pentru a-și oferi ajutorul. A fost șocat să vadă soldați demontând coada unui planor și un jeep ieșind dinăuntru. A găsit un soldat întins pe jos, ale cărui picioare fuseseră strivite la aterizare.

– Ești poștaș? l-a întrebat soldatul.

– Da, i-a răspuns Donderwinkel.

– Deci ai o scrisoare pentru mine?[404]

– Nu, a spus el, dar tu ai o țigară pentru mine?

Soldatul rănit a început să râdă și i-a dat un pachet de Player’s. Donderwinkel l-a cărat pe soldat până la azilul Wolfheze din apropiere, unde Spitalul de Campanie al 131-lea (Parașutiști) pusese deja la punct o stație de triaj al răniților. Pacienții azilului rătăceau prin pădure, încă în stare de șoc în urma exploziei depozitului de muniție. Foarte greu s-au lăsat convinși să se întoarcă.

A apărut ideea că escadronul de recunoaștere al maiorului Freddie Gough pierduse mare parte din cele 32 de jeepuri înarmate, când, de fapt, doar patru nu ajunseseră la destinație. Dar alte șase erau blocate în planoarele prăbușite și nu au putut fi scoase decât după îndepărtarea cozilor aparatelor de zbor. „Șocul aterizării a fost unul foarte mare pentru planorul nostru“, scria un tânăr ofițer de la cercetare, „acesta sfârșind cu coada ridicată în aer. Ne-a luat patru ore și jumătate să-l descărcăm.“[405]

Escadronul de recunoaștere trebuia să fie forța care să lanseze atacul-fulger asupra podului. Întârzierea a fost prelungită de insistența lui Gough de a se parașuta, pentru că ura planoarele.[406] Cei mai mulți dintre oamenii săi îi împărtășeau aversiunea și au ales de asemenea parașutele. În consecință, nu au ajuns cu jeepurile lor, echipate cu mitraliere Vickers K. Gough era furios că nu li se dăduse aceeași sarcină ca în planul Operațiunii Comet, în care escadronul său urma să fie lansat lângă Elst, la sud de Nederrijn, între Arnhem și Nijmegen. În final, prima trupă a escadronului de recunoaștere nu a plecat mai devreme de 15.40, la două ore după aterizarea tuturor planoarelor.

La ora 15.30 au apărut formații de 145 de transportoare C-47 Dakota, din care s-au lansat în jur de 2 700 de luptători, majoritatea din Brigada 1 Parașutiști, comandată de generalul de brigadă Gerald Lathbury. Locotenentul Patrick Barnett, comandantul plutonului pentru apărarea comandamentului brigăzii, sărise primul din avion, iar la aterizare nu a mai văzut restul grupei. Abia mai târziu a aflat că ordonanța sa își pierduse cumpătul în ultimul moment și se așezase pe jos, împiedicându-i pe toți ceilalți să sară. Pilotul fusese obligat să mai dea o tură.[407]

Fermierii locali și nevestele lor își făcuseră deja apariția și ajutau la tăierea sforilor, în unele cazuri, chiar și doar pentru a lua valoroasele pânze de mătase din care se puteau face rochii și lenjerie de corp.[408] În ceva mai mult de zece minute, toți parașutiștii aterizaseră, cu remarcabil de puține oase rupte. Caporalul Terry Brace, care era medic, s-a pieptănat imediat după aterizare. Observându-l, sergentul său major a strigat la el: „Brace, n-are sens să te îngrijoreze părul când o să-ți pierzi naibii capul!“[409]

Odată ajunși la sol, membrii Batalionului 2 Parașutiști au fost adunați de sunetul cunoscut al cornului de vânătoare al locotenent-colonelului John

Frost. Acesta nu a pierdut timpul. Batalionul său a plecat la ora 15.00 spre sud, către Heelsum. Au virat apoi spre est, prin pădurea Doorwerthse, pe ruta cu nume de cod „Leul“, cea mai apropiată de râu. Obiectivul lor principal era marele pod rutier din oțel de peste Rin, cu o lungime de 600 de metri, cu tot cu rampele aflate de ambele părți.

Ca dovadă că viteza era totul în ziua aceea, grupul care a trecut cel mai repede la acțiune a fost detașamentul de poliție militară de 11 oameni.[410] Aceștia au intrat în marș în Arnhem, fără a întâlni vreo opoziție, îndreptându-se spre obiectivul lor, sediul poliției. Au rămas acolo într-o superbă izolare, până când clădirea a fost atacată de trupele SS, aproape 48 de ore mai târziu.

Batalionul 3, între timp, căruia de asemenea i se ordonase să se îndrepte spre Arnhem, a ales ruta centrală, de-a lungul Utrechtseweg, care avea numele de cod „Tigrul“. Hotărând că totul merge bine, Lathbury a ordonat Batalionului 1, rezerva sa, să ia ruta de nord către Arnhem, Amsterdamseweg, cu numele de cod „Leopardul“. Apoi a aflat raportul eronat despre escadronul de recunoaștere, așa că i-a trimis un mesaj lui Frost, spunându-i să avanseze cât de rapid putea. În acest stadiu, radiocomunicațiile păreau să funcționeze destul de bine, dar în scurt timp pădurile și clădirile au făcut ca mesajele să se întrerupă. Pur și simplu, stația 22 Set nu era destul de puternică, așa cum avertizaseră ofițerii transmisioniști. În plus, germanii puseseră în funcțiune o puternică stație de bruiaj. Din nefericire, nu fuseseră distribuite în avans instrucțiuni clare de schimbare a frecvențelor. În sfârșit, la ora 17.30, un mesager a fost trimis cu motocicleta la Brigada 1 Parașutiști, cu un mesaj cu noua frecvență. S-a întors după câteva ore, timp în care nu reușise să-i găsească.

Comunicațiile erau ceva mai bune pentru o mare unitate americană de suport aerian condusă de locotenentul Paul B. Johnson, de la 101 Aeropurtate.[411] Aceștia veniseră cu planorul, odată cu britanicii. Aterizaseră perfect și în cinci minute își și descărcaseră jeepurile și ajunseseră la punctul de adunare. Totuși unul dintre celelalte planoare ale lor se înfipsese cu botul în solul moale, iar oamenii din interior fuseseră „un pic zdruncinați“. Imediat ce echipa lui Johnson a ajuns la postul temporar de

comandă al diviziei, aflat la marginea zonei de aterizare, și-au pornit stațiile radio, dar au descoperit că nu puteau emite. Cealaltă echipă avea aceeași problemă. „În timpul după-amiezii, am reușit de mai multe ori să luăm legătura cu o stație care nu ne dădea autentificatorul, dar cerea puterea de emisie și să le transmitem serii de V-uri.“ Acest lucru le-a dat de înțeles că era o stație de interceptare germană care încerca să-i inducă în eroare. Transmisioniștii au continuat să încerce toată noaptea, fără succes.

La 15.30, imediat după ce Batalionul 1 s-a pus în mișcare, au plecat și jeepurile Escadronului 1 Parașutiști ai Royal Engineers. Pentru ridicarea moralului, cineva prinsese un post de radio la care se auzea „Tiger Rag“.[412] Când au plecat jeepurile care remorcau mortierele Regimentului Infanterie Ușoară, caporalul Jones a luat-o din reflex pe partea stângă a drumului, făcându-l pe sergentul său major să-l înjure pentru că dezvăluise faptul că erau britanici.[413]

Totul părea prea ușor. Parașutiștii erau uimiți de cât de bine mersese lansarea pe timp de zi în comparație cu parașutările de noapte haotice din Sicilia și cu cea a Diviziei 6 Aeropurtate în Normandia. „Numărul de victime fusese mai mic decât cel anticipat, pentru că nu existase practic nici o opoziție în timpul zborului sau la aterizare“[414], scria colonelul Graeme Warrack, director-adjunct al serviciilor medicale. Prima lor impresie a fost că soldații germani se predau individual. Câțiva chiar fuseseră descoperiți în pădure, inclusiv unul însoțit de prietena lui neerlandeză, care părea mult mai rușinată decât iubitul ei Landser, care s-a predat bucuros.

Apoi totul s-a schimbat foarte rapid. Primele ciocniri serioase cu oamenii lui Krafft au avut loc când plutonul locotenentului Bucknell, din escadronul de recunoaștere, a traversat calea ferată la Wolfheze pentru a se îndrepta spre Arnhem de-a lungul liniei, la adăpostul terasamentului.[415] La mai puțin de un kilometru, într-un punct mai îngust, jeepurile au fost atacate de un tir susținut al Companiei nr. 2 a lui Krafft, aflată în poziții bine plasate. Bucknell și alți șase oameni au fost uciși, iar alți patru, răniți și luați prizonieri. Gough, care venea din spate, a auzit focurile. Știa că jeepurile lui erau implicate, pentru că putea distinge focurile mitralierelor Vickers K. S-a întors pentru a preveni Batalionul 1 Parașutiști comandat de locotenent-

colonelul David Dobie că drumul era blocat. Dobie a decis să meargă pe ruta de nord, pentru a ajunge pe Amsterdamseweg în Arnhem.

Cam în același timp, generalul Urquhart, enervat de lipsa informațiilor despre înaintarea trupelor, a mers la postul de comandă al Brigăzii 1 Planoare a lui Hicks, la trecerea la nivel cu calea ferată de la Wolfheze, pentru a afla ce știa acesta. Îngrijorarea cea mai mare a lui Hicks era în acel moment lipsa ofițerului de comandă al Border Regiment, al cărui planor nu apăruse.[416] S-a amuzat totuși când i-a fost adusă o nemțoaică foarte tânără din personalul auxiliar Luftwaffe, ca prim prizonier. Biata fată era absolut îngrozită și a refuzat și ceai, și ciocolată, fără îndoială, de frică să nu conțină cine știe ce în ele.

Tot atunci, lui Urquhart i s-a adus la cunoștință raportul eronat despre jeepurile escadronului de recunoaștere, care nu ar fi ajuns în zona de aterizare. I-a trimis un mesaj lui Gough, care era de fapt foarte aproape de el, spunându-i să se prezinte cât poate de repede. Voia să schimbe rolul escadronului de recunoaștere din cel al unei forțe coup de main la pod, într-unul de cercetare a celor trei rute principale din fața batalioanelor. Gough s-a îndreptat spre postul de comandă divizionar de la marginea zonei de aterizare, dar, între timp, Urquhart plecase pentru a se întâlni cu Lathbury la comandamentul Brigăzii 1 Parașutiști. Prin urmare, Gough a început să alerge după potcoave de cai morți, în timp ce Urquhart – desigur, ajutat de sincopele comunicațiilor radio – a făcut marea greșeală de a pierde legătura cu propriul stat-major. Aproape toate începeau de acum să meargă prost.

Batalionul 1, înaintând spre nord, prin păduri, spre Amsterdamseweg, a intrat direct în bătaia focului unității Luftwaffe adunate în grabă la Deelen și a suferit pierderi serioase. Această Luftwaffe Alarmeinheit a fost întărită în scurt timp de unele dintre primele vehicule blindate al batalionului de recunoaștere Hohenstaufen al lui Gräbner, blocând efectiv ruta nordică „Leopardul“. La căderea serii, Dobie a auzit un mesaj radio, într-unul dintre puținele momente în care comunicațiile au funcționat în ziua aceea, mesaj care spunea că Batalionul 2 al lui Frost înainta spre pod. Așa că Dobie a decis să-și abandoneze sarcina de a securiza nordul Arnhemului. Și-a întors batalionul și s-a îndreptat din nou spre sud, pentru a-l ajuta pe Frost.

Batalionul 3, al cărui pluton de avangardă îl împușcase pe Generalmajor Kussin, a urmat Utrechtseweg, ruta centrală. În apropiere de Oosterbeek au fost atacați de un tun de asalt autopropulsat german, care a reușit să distrugă un jeep și un tun antitanc de 57 mm. În final s-a retras, sub tirul armelor ușoare. Locotenent-colonelul John Fitch, îngrijorat că drumul din față ar putea fi blocat, a trimis Compania C, sub comanda maiorului Peter Lewis, să încerce o altă rută. Lewis și-a dus oamenii până la o linie de cale ferată, pe care au urmat-o până în Arnhem, câștigând fără probleme pe drum câteva mici încăierări. Aveau să ajungă la pod înainte de miezul nopții – o realizare impresionantă.

Probabil una dintre acele mici încăierări cu o parte a batalionului lui Krafft l-a convins pe SS-Sturmbannführer că era în pericol să fie izolat de restul trupelor germane. Acesta a decis să abandoneze orice încercare de a-și păstra pozițiile și și-a retras oamenii spre nord-est după căderea întunericului. S-au întâlnit cu o parte din Kampfgruppe Spindler, care începea să-și formeze propria Sperrlinie, sau linie de blocadă. Bittrich i-a ordonat lui Spindler, care habar nu avusese până atunci de existența lui Krafft, să includă batalionul ca parte a forței proprii.

Generalul-maior Urquhart, de acum profund îngrijorat de lentoarea înaintării, încă îl căuta pe generalul de brigadă Lathbury. L-a găsit pe generalul de brigadă al acestuia, Tony Hibbert. „Generalul a apărut și mi-am dat seama că era nervos“, își amintea Hibbert. „A spus că ne mișcăm «al dracului de încet».“[417] Urquhart a plecat iar în căutarea lui Lathbury. Hibbert i-a transmis lui Frost îngrijorarea lui Urquhart.

La sosirea în Oosterbeek, cu străzile sale de cărămidă roșie, pentru restul Batalionului 3 al lui Fitch au început scene jenante de bucurie și de generozitate. „Oamenii strigau și ne făceau semne cu mâna pe străzi“, scria Jan Voskuil, „râzând și aplaudând. Copiii țopăiau.“[418] Din cauza formei rotunde a căștilor de parașutiști, deosebită de obișnuita „farfurie de supă“ a britanicilor, Jan Eijkelhoff i-a întrebat dacă sunt americani.

„Nici de-ai dracului“, a venit răspunsul ofensat. „Suntem britanici.[419]

Neerlandeze frumoase îi sărutau pe soldații transpirați din cauza căldurii și a marșului. „Peste tot, semnul în V al lui Churchill era folosit ca monedă a prieteniei și ca salut.“[420] Civili însuflețiți, femei și bătrâni, le ofereau fructe și băutură, inclusiv gin. Ofițerii ordonau în gura mare ca nimeni să nu bea alcool ori să se oprească. Bărbați mai tineri ieșeau din ascunzători și îi implorau să-i lase să lupte alături de ei. Unii neerlandezi totuși credeau că înaintarea britanicilor era exagerat de prudentă, chiar ezitantă. „Sosesc soldații britanici“, scria o femeie. „Le facem semn cu batiste albe și eșarfe portocalii pentru a-i încuraja să vină și pentru a le arăta că sunt în siguranță.“[421] Dar au auzit zgomotul motocicletelor germane care se apropiau. „Ca într-o secvență de film derulată cu încetinitorul, britanicii își iau armele care le atârnaseră pe umeri.“ Neerlandezii s-au făcut nevăzuți în case, iar cei mai fricoși au coborât în pivnițe.

Între timp, Freddie Gough se întorsese la postul de comandă divizionar, căutându-l pe Urquhart. Charles Mackenzie, șeful statului-major, îi spusese că generalul era cu Lathbury, așa că într-un final a găsit comandamentul Brigăzii 1 Parașutiști din Oosterbeek, însă Tony Hibbert nu avea idee unde erau Urquhart și Lathbury. Hibbert a ridicat din umeri: „Sunt pe undeva împreună, dar au dispărut amândoi“.[422]

În realitate, lucrurile stăteau mult mai rău. Chiar când recunoștea că este periculos de rupt de realitate, Urquhart a descoperit că un proiectil de mortier german explodase lângă jeepul său cât timp lipsise, iar transmisionistul său era grav rănit. Soldatul Sims, el însuși operator de mortier, avea un respect sănătos față de precizia omologilor săi germani. „Pune o gamelă la o jumătate de milă distanță și nemernicii ăștia o să-ți pună a treia bombă în ea“.[423]

Pe ruta sudică, Batalionul 2 al lui Frost era condus de Compania A, comandată de excentricul și curajosul maior Digby Tatham-Warter. Erau toți în formă, pentru că Frost își instruise soldații într-un marș de 48 de kilometri pe zi, cu 27 de kilograme de echipament în cârcă. După ce a trecut de casa parohială și biserica din Oosterbeek, sub privirile lui Kate Ter Horst și ale celor cinci copii ai ei, Compania C, sub comanda maiorului Victor Dover, s-a îndreptat spre dreapta, pentru a captura podul feroviar. Au avansat rapid peste polderul unde zăceau o mulțime de vaci moarte. Dover

i-a spus locotenentului Peter Barry să-și ducă plutonul pe pod, cu câțiva genieți care să se ocupe de eventualele dispozitive explozive. Erau destul de aproape de pod, când au observat un soldat german străbătându-l în fugă dinspre intrarea sudică. „A ajuns la mijlocul podului și l-am văzut îngenunchind și meșterind ceva. Am pus o grupă la pământ și le-am spus să deschidă focul. Distanța pe care i-am dat-o mitraliorului a fost de 450 de metri. Unei alte grupe i-am ordonat să treacă podul în fugă.“[424] Erau deja pe pod, cu apa curgând dedesubt, când secțiunea centrală a podului le-a explodat în față.

Restul batalionului lui Frost și-a continuat drumul spre Arnhem, urmat de o parte a statului-major al brigăzii lui Lathbury, căpitanul Mackay și genieștii lui, Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști) și o parte din Jedburgh Team Claude, adică locotenentul american Harvey Todd și căpitanul neerlandez Jacobus Groenewoud. Sarcina lor era să avanseze cu elementele de avangardă ale Brigăzii 1 Parașutiști până în Arnhem. Acolo trebuiau să intre în legătură cu fostul burgemeester și fostul șef al poliției și să-i pună să administreze orașul până la sosirea cu Corpul XXX a ofițerilor guvernului militar. Imediat ce aterizaseră, Groenewoud se dusese direct la Oosterbeek pentru a obține ajutor și transport pentru proviziile din zona de aterizare. Se întorsese cu trei furgonete și un camion german Opel Blitz. Îi împușcase pe cei doi soldați germani care stăteau lângă camion. „S-ar fi putut preda“, i-a spus el lui Todd, „dar n-avem timp de prizonieri acum.“[425]

Unul dintre comandanții de pluton ai lui Tatham-Warter credea că înaintarea lor fusese aproape „ca o paradă triumfală“[426], până când fuseseră surprinși de o „arcă“ germană, un blindat cu opt roți, trăgând cu mitraliera și tunul său de 20 mm. Cu cât se apropiau mai mult forțele lui Frost de Arnhem, cu atât mai îndârjită devenea rezistența. Tatham-Warter și-a condus oamenii trecând de la un gard la altul pentru a înconjura pozițiile mitralierelor germane. Acum nu se mai auzea cornul de vânătoare al lui Frost, ci gornistul lui Tatham-Warter sunând atacul. Tatham-Warter, care nu avea încredere să-și transmită ordinele prin radio în timpul luptelor, își obișnuise oamenii cu vechea goarnă a infanteriei ușoare.

Cea mai dură rezistență au întâmpinat-o imediat după ce au ajuns sub linia ferată care venea de la Nijmegen. Deasupra lor, în stânga, era un mal

împădurit numit Den Brink. Acesta fusese ocupat de un grup de avangardă al Kampfgruppe Spindler. Frost i-a ordonat Companiei B, condusă de maiorul Douglas Crawley, să-i anihileze pe germani, în timp ce Compania A trebuia să înainteze, dar totul a luat timp, fiind înregistrate mai multe victime, inclusiv un sergent împușcat în ambele picioare. Medicul, caporalul Terry Brace, i-a pus o țigară aprinsă între buze, pentru a-l calma. Sergentul pierduse foarte mult sânge. L-a strâns pe Brace de mâini și l-a întrebat:

– O să fiu bine?[427]

– Normal că o să fii bine, i-a răspuns Brace.

– Te rog, încearcă să faci ceva pentru mine, l-a rugat sergentul. Am doi copii acasă. Te rog!

– Fii fără grijă, l-a asigurat Brace. O să fii bine.

Dar știa că sergentul avea să moară în curând.

Un moment înfiorător a fost acela când o fetiță neerlandeză, încântată să vadă soldații britanici, a fugit în stradă strigând „Chocolade!“[428] Doi parașutiști au strigat la ea să se întoarcă, dar a fost prinsă în focul încrucișat. Cineva a țâșnit și i-a luat trupul, ducându-l peste drum. Neerlandezii, în ciuda tirului susținut, au tras răniții în case pentru a-i îngriji.

Când au ajuns la bifurcația dinainte de spitalul St Elisabeth, coloana principală a virat la dreapta, către pod. Doctorii și sanitarii Spitalului de Campanie 16 (Parașutiști) au continuat drumul drept până la intrarea în spital, unde „victimele așteptau până în ușă“.[429] Înăuntru, au aflat că medicii neerlandezi îi plasaseră pe răniții britanici într-o parte a spitalului, iar pe cei germani, în alta.

Ofițerii și soldații spitalului de campanie, purtând în spate majoritatea echipamentelor, au avut parte de o primire călduroasă. Când s-au auzit primele știri despre operațiunea aeriană, „zeci de asistente și de medici au ieșit în stradă și au format o horă, înnebuniți de bucurie“.[430] Cele 40 de măicuțe catolice germane care lucrau de asemenea în spital s-au neliniștit

după neașteptata întorsătură a evenimentelor. Tot personalul medical neerlandez s-a adunat în jurul unui pian, cântând „Wilhelmus“, mulți dintre ei cu lacrimi șiroind pe obraji. Apoi au cântat „God Save the King“.

„În timp ce cântau a apărut un soldat britanic cu pușca proptită în spatele unui ofițer german.“[431] S-a dovedit că germanul era chirurg și a stat în poziție de drepți până când au terminat de intonat imnul. Doctorul german a fost obligat să lucreze în spital. Personalul includea acum doctori neerlandezi, britanici și germani, măicuțe germane, asistente neerlandeze, infirmieri britanici, voluntari neerlandezi din rețeaua de Rezistență și asistenți ai Crucii Roșii.

Sora van Dijk i-a spus mândră doctorului german capturat:

– Acum suntem liberi.[432]

Doctorul a clătinat din cap.

– Nu spune asta. E doar începutul.

Unul dintre prizonierii germani răniți a întrebat-o dacă știa unde avea să fie dus.

– Probabil în Anglia, i-a răspuns ea încrezătoare.

– Slavă Domnului! a mai spus el.

Neurologul spitalului St Elisabeth l-a întrebat pe unul dintre ofițerii britanici ce credea că avea să urmeze.

„Păi, o să avem două zile de lupte îngrozitoare, iar apoi va veni Monty.“[433]

În acea noapte, vreo ٣٠ de austrieci din personalul Luftwaffe, care fuseseră forțați să lupte ca infanteriști, au venit la spital, făcând o gălăgie teribilă pe tema rănilor pe care le aveau și care erau superficiale. Erau toți înarmați, așa că personalul spitalului a trebuit să le ia armele și să le încuie într-o cameră sigură. Austriecii și-au predat armele bucuroși, pentru că nu voiau să lupte pentru germani, după cum au declarat răspicat.

Generalfeldmarschall Model și statul său major au ajuns la postul de comandă al lui Bittrich în jurul orei 15.00.

„Îmi caut un nou comandament“, a anunțat el. „Au fost aproape să mă prindă.“[434]

Bittrich trebuie să-și fi ascuns zâmbetul în fața vanității superiorului său de a se crede ținta principală. Bittrich bănuise inițial că planul Aliaților era să înconjoare Armata a 15-a a generalului von Zangen. Acum, scopul operațiunii era destul de clar. Generaloberst Student se entuziasmase peste măsură în seara aceea, când o patrulă s-a întors cu ordine Aliate detaliate găsite într-un planor Waco prăbușit lângă Vught, dar imediat ce comandamentul german a făcut legătura între atacul asupra podurilor și cel al Corpului XXX, intențiile Aliaților au devenit evidente. Însă adevărata importanță a acelor documente a fost că dezvăluiau detaliile valurilor aeropurtate subsecvente, lucru care le-a dat germanilor ocazia să-și concentreze bateriile antiaeriene în zonele de aterizare.

Bittrich transmisese deja ordinele pentru Corpul II SS Panzer. „Divizia va executa misiuni de recunoaștere în direcția Arnhem și Nijmegen“[435], l-a instruit el pe Standartenführer Harzer, de la 9 Hohenstaufen. „Acțiunea rapidă este imperativă! Capturarea și asigurarea podului de la Arnhem este de o importanță decisivă.“ Dat fiind că Bittrich plănuia să dea Diviziei 10 Frundsberg responsabilitatea apărării Nijmegenului, menționarea orașului către Harzer a fost o greșeală, pentru că i-a permis batalionului de recunoaștere de sub comanda lui Viktor Gräbner să atace prea departe de obiectivul-cheie.

Model a fost mult mai limpede. El voia ca Hohenstaufen să-i împiedice pe britanicii să cucerească Arnhemul, în timp ce Frundsberg trebuia să traverseze Nederrijnul și să se asigure că Armata 2 britanică nu putea ajunge la parașutiști. Câmpia Bataviei, cu singura șosea importantă ce trecea prin Elst, era locul perfect în care să-i oprească. Model a respins orice sugestie de a arunca în aer podurile din Arnhem și Nijmegen. Trebuiau păstrate pentru a permite un contraatac masiv. Bittrich a fost de acord cu păstrarea podului Arnhem, dar ideea că podul peste Waal din Nijmegen nu putea fi atins îl exaspera.

Deși Grupul de Armate B al lui Model pierduse legătura cu comandamentul lui Rundstedt, mai putea încă transmite prin Luftwaffe West. Un torent de ordine și de instrucțiuni curgea prin stații, inclusiv codul „Gneisenau“ care a declanșat mobilizarea imediată a tuturor Kampfgruppen vizate. Corpului Feldt, cu Landesschützen-Division 406, i s-a ordonat să atace 82 Aeropurtate la sud-est de Nijmegen, dinspre Kleve și Goch. Corpului II Fallschirm i s-a ordonat să se deplaseze la Kleve, „cu toți oamenii apți să poarte o armă“.[436] Misiunea lor era să respingă 82 Aeropurtate și să se alăture trupelor care apărau Nijmegen, cu toate că, în acel stadiu, nici Meindl, nici Model nu aveau idee care erau respectivele trupe.

Generalfeldmarschallul a cerut de la statul-major al lui Rundstedt „asigurarea cât mai rapidă a întăririlor cu arme grele mobile antitanc. Lipsa armelor antitanc cu rază scurtă [Panzerfaust] și a combustibilului întârzie toate măsurile de contracarare.“[437] Model a cerut, de asemenea, redirecționarea Brigăzii 107 Panzer și a brigăzii de tunuri de asalt, care se îndreptau spre Aachen, din Danemarca. În plus, voia ca un batalion de tancuri grele Tiger, baterii antiaeriene de 88 mm și orice alte unități disponibile să fie trimise pentru a împiedica o străpungere Aliată.

Model a criticat virulent Luftwaffe. „Lipsa aproape completă a contraatacurilor aeriene și la sol a avut o semnificație decisivă. Este absolut esențial să avem avioane de vânătoare în aer zi și noapte.“[438] Se pare că și-a urlat nemulțumirile în telefon, în timpul unei convorbiri cu Generalleutnant Bulovius, de la Corpul 2 Vânătoare. Bulovius a încercat să susțină că piloții săi doborâseră 90 de avioane Mustang, o minciună sfruntată și inutilă.

Lucrurile nu prevesteau nimic bun pentru General der Flieger Werner Kreipe, șeful statului-major al Luftwaffe la comandamentul Führerului din Prusia Orientală. În timpul după-amiezii, au venit primele rapoarte despre „parașutări și aterizări deasupra Țărilor de Jos“[439], scria acesta în jurnalul său. Wolfsschanze era asaltat de apeluri telefonice și „instrucțiuni pentru contramăsuri“. În panica aceea, Oberkommando der Wehrmacht (OKW) a informat comandamentul lui Rundstedt că o divizie aeropurtată americană[440] „a aterizat în Varșovia“.[441]

Kreipe a observat „destulă agitație“[442] când a fost chemat la o ședință cu Führerul și cu Jodl. Hitler era furios că Luftwaffe nu atacase armada aeriană. A spus că Luftwaffe fusese „ineficientă, lașă și nu l-a susținut“. Kreipe se obișnuise cu genul acesta de ieșiri. I-a cerut Führerului exemple.

„Refuz din acest moment orice discuție cu dumneavoastră“, a ripostat Hitler. „Vreau să-l văd mâine pe Reichsmarschall [Göring]. Sper că măcar asta veți putea aranja.“

Hitler a fost extrem de afectat când a fost informat de felul în care Model scăpase ca prin urechile acului de trupele aeropurtate britanice. A decis ca defensiva Wolfsschanze să fie întărită masiv pentru a împiedica Armata Roșie să lanseze un atac similar asupra sa. Era terorizat de gândul de a fi capturat de sovietici și dus la Moscova ca un trofeu.

„Iată-mă aici, cu tot comandamentul meu suprem. Iată-l pe Reichsmarschall; iată OKW-ul; pe Reichsführer-SS; pe ministrul de externe al Reichului. Asta da pradă, normal! N-aș ezita nici eu să-mi asum riscul să parașutez aici două divizii, dacă aș putea pune mâna dintr-o lovitură pe întregul comandament german.“[443]

În jargon, soldat britanic (n.tr.)

Regiment britanic de infanterie înființat în 1689 și activ până în 2006. Din 1805, baza sa a fost în districtul scoțian Scottish Border, de unde și numele pe care l-a purtat aproape două secole. (n.red.)

Regiment de infanterie al armatei britanice, activ în perioada 1881–1959. A luptat în al Doilea Război al Burilor (1899–1902) și în Primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial. (n.red.)

Regiment britanic de infanterie activ în perioada 1881–1959. A luptat în al Doilea Război al Burilor (1899–1902) și în primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial. (n.red.)

Prezența în Țările de Jos a musulmanilor din Divizia 13 SS Handschar, care încă mai lupta pe atunci împotriva partizanilor din Iugoslavia, este surprinzătoare, dar nu imposibilă, căci ar fi putut fi detașați la XII SS Armeekorps.

Capitolul 11

Parașutări americane

Duminică, 17 septembrie

Generalul Reinhard, comandantul Corpului LXXXVIII, tocmai se întorcea de la cartierul său general din Moergestel, de la est de Tilburg, unde luase prânzul, când a zărit flota aeriană. Mai fusese nevoit de cinci ori până atunci să-și abandoneze mașina de serviciu și să se arunce în șanț în timpul unor atacuri la joasă altitudine ale avioanelor de vânătoare. „Pentru a oferi o țintă cât mai mică avioanelor inamice jabo [de vânătoare-bombardament], mi-am continuat drumul în atașul uneia dintre motocicletele din escortă.“[444]

Când a ajuns în cele din urmă la comandamentul său din Villa Zonnewende, ofițerii l-au înștiințat despre parașutările de la Son, dar mai primiseră și o informație eronată despre alte parașutări, de la Udenhout, la nord de Tilburg. Reinhard a adunat în jur de 1 000 de oameni în unități improvizate și a trimis o forță la Son, alta la Udenhout și două companii din 245 Infanterie-Division la Best. Singura rezervă rămasă era „un batalion de poliție din Tilburg, alcătuit în întregime din bătrâni“.

În Eindhoven, Knokploegen – aripa militară a Rezistenței – a pus mâna pe centrala telefonică. Neerlandezii au descoperit că germanii nu distruseseră sistemul la plecare și că puteau suna chiar și la Amsterdam și la Haga. „Peter Zuid“, nome de guerre al lui Johannes Borghouts, și-a sunat soția în Oosterbeek. A izbucnit în plâns la auzul vocii ei, după ce nu mai vorbiseră deloc în tot timpul cât el stătuse ascuns.

În Nijmegen, huruitul motoarelor avioanelor și roiul de siluete negre care se apropia din sud-vest a provocat o bucurie uriașă. Oamenii strigau „Vin Tommy!“[445], iar unii au început să se cațăre pe acoperișuri, ca să vadă mai bine. Aveau să fie dezamăgiți că nici un parașutist nu a apărut în câmpul lor

vizual. Unul dintre ei a observat la un moment dat, pe acoperișul unei case învecinate, casca unui mitralior german. Avea un MG-42********, căruia Aliații îi spuneau „Spandau“, și banduliere încrucișate pe piept, „ca un bandit mexican“.[446]

Mulți dintre militarii germani au început să plece din Nijmegen, majoritatea pentru a da piept cu parașutiștii, câțiva pentru a fugi peste graniță, în Germania. Cei rămași au instalat în grabă cuiburile de mitraliere și au început să blocheze străzile cu baricade din sârmă ghimpată. Dacă vedeau civili pe stradă, strigau: „Plecați sau veți fi împușcați!“[447] Au început să vină și întăririle. Un camion a adus un grup de parașutiști tineri și aroganți care să apere Hunner Park și marele sens giratoriu Keizer Lodewijkplein dinspre podul principal. Unul dintre ei le-a spus civililor că „Fallschirmjägerii i-au respins imediat pe americani“.[448]

Proprietarii de magazine au tras repede obloanele peste vitrine, chiar dacă asta nu însemna mare lucru când avea să înceapă schimbul de focuri. În același timp, liderii rețelei locale de Rezistență au început să transmită ordine din restaurantul Bonte Os, din Molenstraat. Au împărțit orașul în patru sectoare, pentru ca OD – Serviciul de Ordine – să poată menține securitatea, deși nu aveau decât șapte pușți. Grupările Knokploegen erau mult mai bine înarmate.

Mai jos pe Molenstraat, în fața sediului Gestapo, erau încărcate în grabă lăzi grele într-un camion militar gri. Oamenii care priveau din spatele perdelelor erau convinși că lăzile erau pline cu prăzi de război. Un agent Gestapo oprit de OD avea buzunarele pline cu ceasuri și bijuterii. Colaboratorii și toți membrii NSB care mai rămăseseră au șters-o în acea după-amiază, majoritatea spunând că trebuie să ia ceva de acasă. Totuși mulți polițiști germani nu au încercat să plece, așa cum a făcut detestatul inspector Verstappen, un ultracolaboraționist care s-a predat puțin mai târziu la secția de poliție din Groenestraat.

În afara orașului, oamenii s-au grăbit spre zonele de aterizare, oferindu-și ajutorul. Toți voiau să le strângă mâna eliberatorilor. Și, după tot rumegușul din țigările Consi din timpul ocupației, perspectiva de a primi un Lucky Strike părea un vis pentru împătimiții fumători neerlandezi. Gustul primelor

țigări americane le-a dat multora senzații din cele mai intense, aceștia lăudându-le apoi prietenilor care nu trecuseră încă prin acest ritual.

Pentru majoritatea parașutiștilor americani, operațiunea era cu totul diferită de împrăștierea haotică pe care o experimentaseră în Normandia; de fapt, au coborât în formații atât de compacte, încât mai aveau puțin și aterizau unul peste altul. Vreo doi chiar s-au încurcat unul în corzile celuilalt sau au fost loviți de containerele cu arme. Părintele Sampson, un preot catolic din 101 Aeropurtate, aproape că i-a închis parașuta unui soldat care cobora mai jos de el. Incidentul apare în memoriile lui publicate după război, pe care le-a și numit de altfel Atenție mai jos!

Când se trăgea de la sol, aproape fiecare parașutist simțea că germanii îl țintеau pe el și doar pe el. Locotenentul James Coyle a coborât trăgând de la distanță în soldații germani cu un pistol automat .45. Nu se aștepta să împuște vreunul, dar îi mai potolea senzația de neputință. După ce atingeau solul, se luptau să scape din harnașamentul parașutei. Un soldat încurcat în corzi s-a uitat îngrozit în sus la civilul care stătea deasupra sa cu un cuțit uriaș în mână, însă acesta venise să-l ajute. Un neerlandez care își îmbrăcase cu mândrie tunica militară și casca din 1940, apoi plecase pe bicicletă să-i întâmpine pe parașutiști, „a fost cât pe-aci să fie împușcat din cauza uniformei sale străine“.[449] S-a dovedit a fi de mare ajutor însă, pentru că vorbea și engleză, și germană.

Locotenent-colonelul Cassidy a aterizat pe un gard de sârmă ghimpată și i-au trebuit vreo cinci minute să se elibereze. Câteva grenade Gammon – arma individuală antitanc a parașutiștilor – au explodat când gențile de picior s-au desprins și au căzut pe pământ. Prima sarcină era localizarea și deschiderea baloților aruncați de sub avion. Un sergent din 101 a fost emoționat de o neerlandeză al cărei soț fusese ucis în urmă cu doar două zile de avioanele Aliate care atacaseră pozițiile antiaeriene și care, cu toate acestea, i-a ajutat să recupereze baloții parașutați de pe câmpul de lângă Son.[450] Parașutiștii au fost impresionați de ajutorul primit din partea localnicilor.

„Neerlandezii“, raporta un caporal prin contrast cu scenele de lângă Wolfheze, „ne-au adunat până și parașutele pe marginea șoselei pentru a le pune bine, în loc să fugă cu ele, așa cum făceau adesea francezii.“[451] Ofițerii americani, pe de altă parte, au fost încă o dată îngroziți de obiceiurile proaste ale multora dintre soldații lor. „Când un soldat ateriza cu o piesă de echipament greu“, observa un membru al Regimentului 506 Infanterie Parașutată, „și nu găsea imediat pe cineva care să aibă piesele corespunzătoare, era înclinat să o arunce pe-a lui.“[452] Batalionul 2 a aflat în seara aceea că nu mai avea decât două mortiere complete.

Mai grăbiți decât britanicii din nord, parașutiștii americani s-au îndreptat spre primul lor obiectiv pe două coloane, câte una pe fiecare bandă a șoselei. Spectatorii neerlandezi îi priveau uimiți cum mestecau gumă în marș. Erau șocați și de lipsa practică de formalitate a uniformelor. Ofițerii de la aprovizionare au încercat să găsească vehicule civile pentru transportul muniției și a rațiilor alimentare din zona de parașutare, dar mulți fermieri neerlandezi, bănuind care le erau nevoile, au sărit în ajutor cu căruțe trase de câte doi cai. Au refuzat formularele tip care le-ar fi dat dreptul ulterior să fie răsplătiți în bani. Mai mulți parașutiști au folosit chiar vite pentru transportul muniției, spre marele haz al camarazilor.

Câteva planoare au aterizat forțat în teritoriul inamic. Neerlandezii i-au ascuns pe cei de la bord în căpițe de fân și apoi le-au dat biciclete și ghizi pentru a-i ajuta să ajungă înapoi, la ai lor.[453] Un planor a intrat în focul intens al soldaților germani chiar înainte să aterizeze, la doi kilometri sud-est de Boxtel. Civilii neerlandezi au fugit să ajute și au încercat să evacueze un tunar pe nume James Seabolt, care își fracturase un picior. A început să se tragă iar asupra lor și a americanilor. Câteva momente mai târziu, „o neerlandeză frumoasă a venit cu o roabă“.[454] Seabolt a fost pus în ea și cărat la adăpost. Avea dureri atât de mari, încât camarazii săi au fost nevoiți să-l lase într-un hambar, în grija fetei. I-au administrat o doză de morfină și i-au înmânat un pistol, ceea ce părea o combinație destul de nesigură, dar și ei, și Seabolt ajungeau la liniile americane o săptămână mai târziu, mulțumită ajutorului primit de la neerlandezi.

Divizia 101 Aeropurtate s-a lansat la nord de Eindhoven, în patru locuri diferite aflate împrejurimile localităților Veghel și Son. Americanii din Regimentul 501 Infanterie Parașutată care se îndreptau spre Veghel au întrebat cum pot ajunge la ceea ce numeau „podul dublu A“. Nedumerit la început, dr. Leo Schrijvers a înțeles în cele din urmă că întrebau de podul de peste râul Aa.[455] Regimentul 502, lansat mai în sud, a trebuit să-și împartă forțele, un batalion plecând către sud-vest, spre St Oedenrode, aflat pe râul Dommel, și apoi spre Best, în timp ce obiectivul Regimentului 506 Infanterie Parașutată al colonelului Sink era podul din Son, de peste canalul Wilhelmina.

Generaloberst Student susținea că preluase personal controlul bătăliei împotriva Diviziei 101. „Știam mai bine ca oricine că trupele aeropurtate sunt cel mai slabe în primele câteva ore, astfel că era nevoie de o acțiune rapidă și decisivă din partea noastră.“[456] Nu avea nici o rezervă la îndemână, dar erau câteva mii de înlocuitori pentru unitățile de Fallschirmjäger la ’s-Hertogenbosch. Un batalion de marș încropit în mare grabă a fost trimis să atace St Oedenrode, iar altul, Veghel. A ordonat Diviziei 59 Infanterie a Generalleutnant Walter Poppe, prima dintre formațiile Armatei a 15-a, să se îndrepte spre Boxtel de îndată. Unitățile avansate ale divizei trebuiau să meargă însă spre Son, unde podul era ținut de o parte din batalionul de instrucție al Diviziei Hermann Göring, care învățase rapid tehnicile de luptă în bătălia de la Beverloo, din urmă cu câteva zile.

În timp ce ٥٠٦ era lansată la nord-vest de Son, parașutiștii s-au alarmat când au văzut cinci, unii spun opt, tancuri inamice.[457] Acestea aparțineau batalionului de instrucție și rezerve al Oberstleutnant Fullriede, din Divizia Hermann Göring, pe care îl surprinsese raidul de fotorecunoaștere al lui Urquhart. Din fericire pentru parașutiști, „avioanele de vânătoare-bombardament le-au atacat, distrugând două dintre ele și punându-le pe fugă pe celelalte“.[458] 506 a aterizat pe un câmp proaspăt arat, iar cea dintâi impresie a lui Sink a fost că regimentul său era „în formă“.[459] În timp ce primele grupuri ajungeau în pădurea în care era punctul de adunare, Sink a trimis o parte a Batalionului 1 spre podul de la Son. Ar fi fost prea mult să spere să obțină o surpriză totală. „Aproape de primul obiectiv“, raporta un locotenent, „am dat peste trei ofițeri germani într-un Volkswagen. Au fost «neutralizați» imediat cu mitralierele. Am ucis doi dintre ei și l-am rănit

grav pe al treilea.“[460] Generalul-maior Taylor, în calitate de comandant al Diviziei 101, s-a apropiat de scenă, iar garda sa de corp susține că singurul său comentariu a fost: „Parcă trebuia să mergi în fața mea“.[461]

Un soldat german care nu bănuia nimic a intrat cu bicicleta exact în plutonul de avangardă care ajunsese la marginea localității Son. Strigând „Kamerad!“ și ridicând mâinile în semn de capitulare, a căzut. Un moment mai târziu, un tun de 88 mm aflat pe una dintre străzile principale a deschis focul. Din fericire pentru Batalionul 1, obuzul a lovit o casă, fără să provoace vreo victimă. Compania din avangardă s-a desfășurat imediat pentru a rezolva problema tunului. Fără sprijinul infanteriei, tunul nu avea nici o protecție pe flancuri, așa că o echipă de lansatori de rachete a reușit să-l scoată din funcțiune, iar fruntașul Thomas G. Lindsey l-a distrus. Supraviețuitorii au luat-o la fugă, dar sergentul Rice i-a doborât cu semiautomatul său Thompson.

Până în acel moment, totul mersese bine pentru americani, dar, deși luate prin surprindere, trupele germane din Son au reacționat rapid, mai ales cei din Batalionul de instrucție Hermann Göring, care se împărțise pentru a apăra podurile-cheie.[462] Ei au demontat mecanismele de detonare ale încărcăturilor explozive și le-au reinstalat în pivnița garajului Konings, de pe malul sudic al canalului. Soldații germani dintr-o casă de peste canal au deschis focul cu mitraliere și puști asupra Companiei D care înainta spre pod. Alte tunuri de 88 mm, plasate în lungul canalului, au început să tragă asupra restului batalionului care ataca din pădure. Copacii loviți au provocat răni îngrozitoare; în total, 12 parașutiști au fost uciși sau schilodiți de așchiile care zburau în toate părțile.

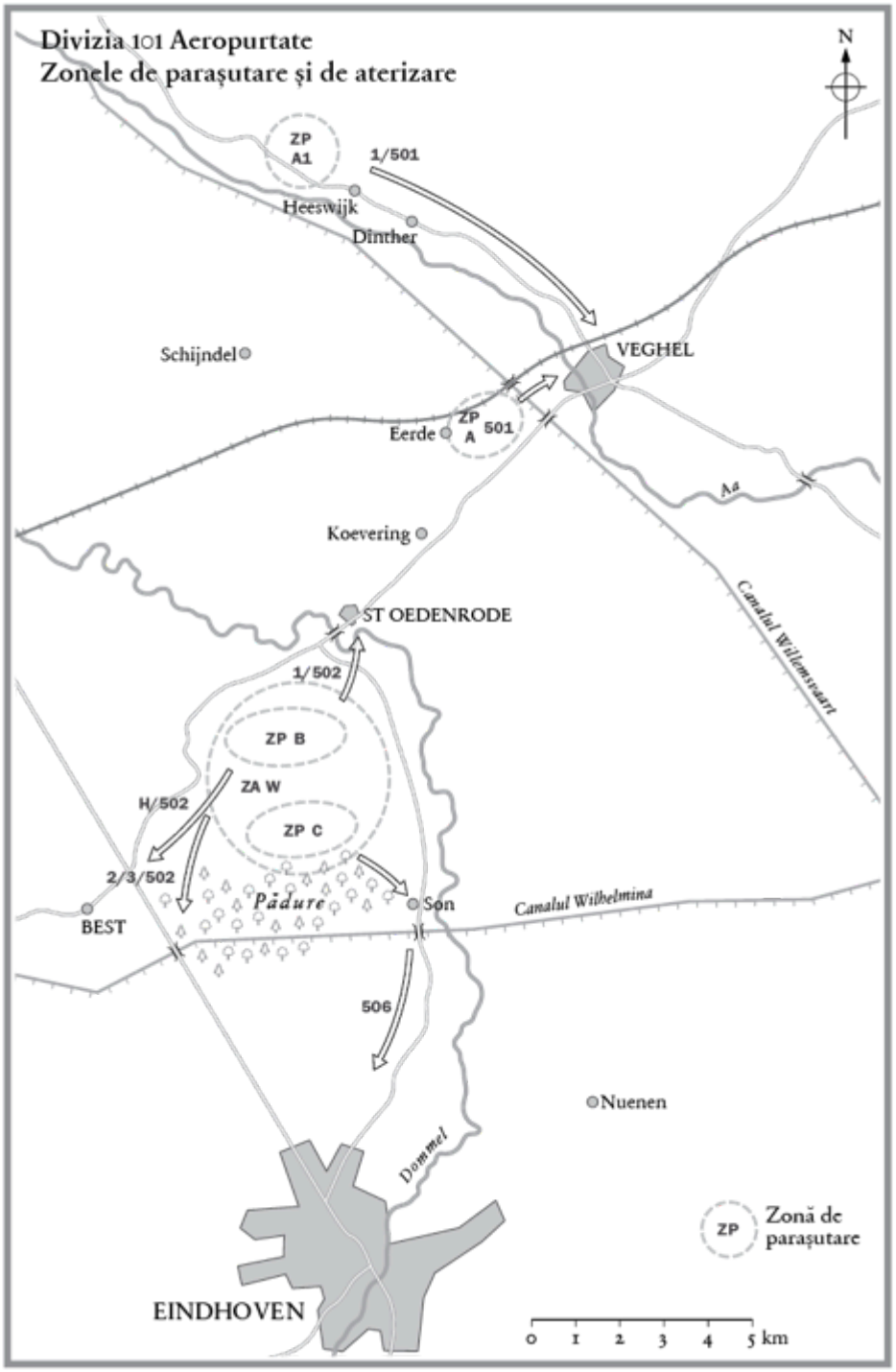

Faptul că germanii au încetat focul le-a permis altor parașutiști să se apropie. Tăcerea era apăsătoare. A urmat o explozie puternică, în momentul

în care podul le-a sărit în aer în față. Molozul cădea din cer peste soldații „înmărmuriți de șocul exploziei“.[463] Maiorul Dick Winters, de la Compania Easy a Regimentului 506 Infanterie Parașutată, s-a aruncat la marginea drumului, prin ploaia de bucăți de beton, cu un singur gând în minte: „Dumnezeule, cum să mori în război lovit de o piatră?“[464]

Colonelul Sink s-a simțit debusolat de neputința de a captura podul întreg. Regimentul său trebuia să fie acum în Eindhoven, gata să întâmpine Corpul XXX. Dar a reținut că pilonul central era cel puțin întreg, așa că podul putea fi reparat. Maiorul James L. LaPrade a sărit cu încă doi oameni în canal, traversându-l înot. (Winters susține că au smuls niște uși de garaj din lemn și le-au aruncat în canal, în încercarea de a-l traversa fără să-și ude picioarele.) Alții au găsit bărci și, în curând, o parte a batalionului era pe malul opus. În mai puțin de două ore, geniștii aeropurtați improvizaseră o punte. Soldații Batalionului 236 Geniu Aeropurtat, care îl transportaseră pe pilotul planorului lor pentru a fi tratat de sanitari, și-au făcut apariția pentru a construi „o plută din butoaie și bușteni îndeajuns de trainică pentru a susține ceva trafic peste canal, cu ajutorul unui cablu tras manual“.[465]

Geniștii și parașutiștii au primit tot ajutorul posibil din partea locuitorilor, după cum își amintea locotenent-colonelul Hannah: „Am fost întâmpinați cu ovații, urale, zâmbete, ni s-a oferit mâncare și am fost acceptați din toată inima – atât de diferit față de primirea de care am avut parte în Normandia –, încât aproape că mi-au dat lacrimile. Tot satul a venit să ne întâmpine, iar tânărul ofițer neerlandez care a sărit cu mine a fost copleșit cu aplauze – a fost, fără îndoială, cea mai frumoasă zi din viața lui.“[466] Dr. Schrijvers, de la Spitalul St Joseph, a ajutat la tratarea fracturilor de maxilar sau de gleznă apărute în urma salturilor.[467] A fost fascinat să vadă pentru prima dată că penicilina era asigurată fără restricții serviciilor medicale americane.

Regimentul 502 Infanterie Parașutată, care a sărit imediat la nord de regimentul lui Sink, a avut de îndeplinit temuta sarcină a împărțirii forței. Batalionul 1 s-a îndreptat spre nord, către St Oedenrode. „Am mărșăluit printr-o arșiță îngrozitoare, iar oamenii sufereau teribil din cauză că purtau prea multe haine.“[468] Au ajuns la un pod vechi, care nu apărea pe hărțile lor. Imediat după acesta era o biserică, iar germanii ascunși în cimitirul bisericii

au început să tragă cu mortiere. Plutonul de mortiere al Batalionului 1 a ripostat cu proiectile de 60 mm, dar germanii erau foarte bine protejați printre pietrele funerare. În final, schimbul de focuri a fost câștigat când câțiva parașutiști au reușit să traverseze în fugă podul și i-au forțat pe nemți să se retragă. Tot restul drumului au întâmpinat doar o rezistență slabă. Câțiva soldați germani s-au ridicat cu grijă din tranșee, cu mâinile sus, în semn de capitulare, când s-a apropiat plutonul din avangardă. Până la asfințit, St Oedenrode era securizat, iar batalionul a trimis o patrulă pe șosea spre nord-est, pentru a face legătura cu Regimentul 501 în Veghel.

Pe cei din Compania H, trimiși în sens opus, pentru a securiza satul Best și podul de după localitate, îi aștepta o misiune mult mai periculoasă. Generalul Taylor își dăduse seama de riscul pe care îl presupunea pierderea podului de la Son și hotărâse să-l asigure pe cel de la sud-est de Best, ca soluție de rezervă. Potrivit informațiilor disponibile, pentru misiune nu părea să fie nevoie de mai mult de o companie și de un pluton de geniști. Această mică forță, aflată sub comanda căpitanului Robert Jones, a plecat din zona de parașutare, urmând liziera pădurii dintre Son și Best. Și oamenii lui supraîncărcați au suferit din pricina căldurii. Câțiva dintre înlocuitori au aruncat în tăcere pe drum parte din muniția pentru mitraliere.

Cercetașii din față și-au pierdut orientarea în pădure, prin urmare compania a ieșit dintre copaci prea aproape de satul Best, în loc să o facă la 500 de metri mai la sud, de unde putea ataca podul, intrând astfel imediat sub focul armelor inamicului. Plutonul locotenentului Wierzbowski s-a desfășurat pentru a înconjura pozițiile germane, dar a fost atacat cu focuri foarte precise venite din alte clădiri. Wierzbowski și-a amintit mai târziu cum sergentul-major White, care își presimțise moartea cu o seară înainte, „a ieșit de după colțul unei clădiri, țintind cu arma o fereastră de la etajul al doilea. Lunetistul ascuns acolo a fost mai rapid și l-a lovit fix între ochi. În timp ce cădea, mi-am amintit premoniția lui din seara precedentă.“[469] White a fost prima lor victimă.

În scurt timp, situația Companiei H a devenit și mai complicată. „Pe șosea se apropia o coloană germană de 12 camioane cu infanteriști“[470] și trei semișenilate cu tunuri antiaeriene ușoare de 20 mm, echivalentul german al ceea ce americanii numeau „mașini-de-tocat“********.[471] Convoiul era

condus de o singură motocicletă de escortă. Căpitanul Jones, sesizând ocazia unei ambuscade, a strigat să nu se deschidă încă focul. Spera să ciuruiască coloana în momentul în care ar fi trecut prin fața lor, dar „unii dintre soldații de la statul-major nu au auzit ordinul, au deschis focul asupra motociclistului, iar trupul lui a părut că s-a oprit în aer în timp ce motocicleta și-a continuat drumul“. Camioanele au frânat brusc și soldații din spate au sărit jos și s-au desfășurat în linie, angajându-se în luptă.

Ambuscada eșuată a atras în lupta pentru Best întăririle pe care le trimitea generalul Reinhard în Son. Compania lui Jones înfrunta acum aproape 1 000 de oameni, susținuți de șase tunuri de 88 mm și trei semișenilate cu tunuri de 20 mm. Ascunși în spatele unei linii de copaci pitici, Wierzbowski și plutonul său au încercat să încercuiască noua forță, dar căpitanul Jones l-a chemat înapoi.[472] Americanii pierdeau prea mulți oameni, mai ales din pricina copacilor distruși de tirul tunurilor de 88 mm, iar Jones tocmai primise de la locotenent-colonelul Robert Cole, comandantul lor de batalion, ordinul de a ajunge la pod cu orice preț. Compania s-a retras în pădure, de unde și-au putut croi drum spre canal.

Grupul lui Wierzbowski, căruia i se dăduse misiunea de a cuceri podul, fusese redus la 18 soldați din plutonul său și 26 de geniști. Ei și-au croit drum cu grijă prin pădure și prin pepinierele de brazi, traversând în fugă, în grupuri mici, fâșiile antiincendiu. La un moment dat a început să plouă, iar din cauza norilor negri întunericul s-a lăsat mai devreme. Continuând mai mult târâș, cu doi cercetași în față, au ajuns nevăzuți la digul canalului. Temându-se de vreun eventual fulger care le-ar fi putut deconspira în orice moment poziția, s-au oprit imediat înaintea podului, pe care îl puteau întrezări profilându-se pe cerul nopții. Wierzbowski și unul dintre cercetași s-au strecurat târâș pentru a arunca o privire mai de aproape, dar pe când aproape ajunseseră sub zona santinelelor, parașutiștii rămași în spate au început să se foiască și să șușotească. Gărzile germane i-au auzit și au început să arunce grenade, apoi o mitralieră a deschis focul.

Câțiva parașutiști, aflați în poziția expusă de pe partea dinspre canal al digului, au intrat în panică și au luat-o la fugă. Wierzbowski s-a văzut nevoit să se întoarcă spre a duce restul grupului înapoi, în spatele digului, unde le-a ordonat oamenilor să-și sape adăposturi. Deja ajunsese la un

număr de 18 oameni. A încercat să ia legătura prin radio cu căpitanul Jones, pentru a-i raporta poziția lor, dar a descoperit că o schijă distrusese stația. Patrulele pe care căpitanul Jones le-a trimis în căutarea lor nu au reușit să-i găsească, deși tirul intermitent a continuat în noapte. Wierzbowski nu știa dacă voia sau nu să vină dimineața.

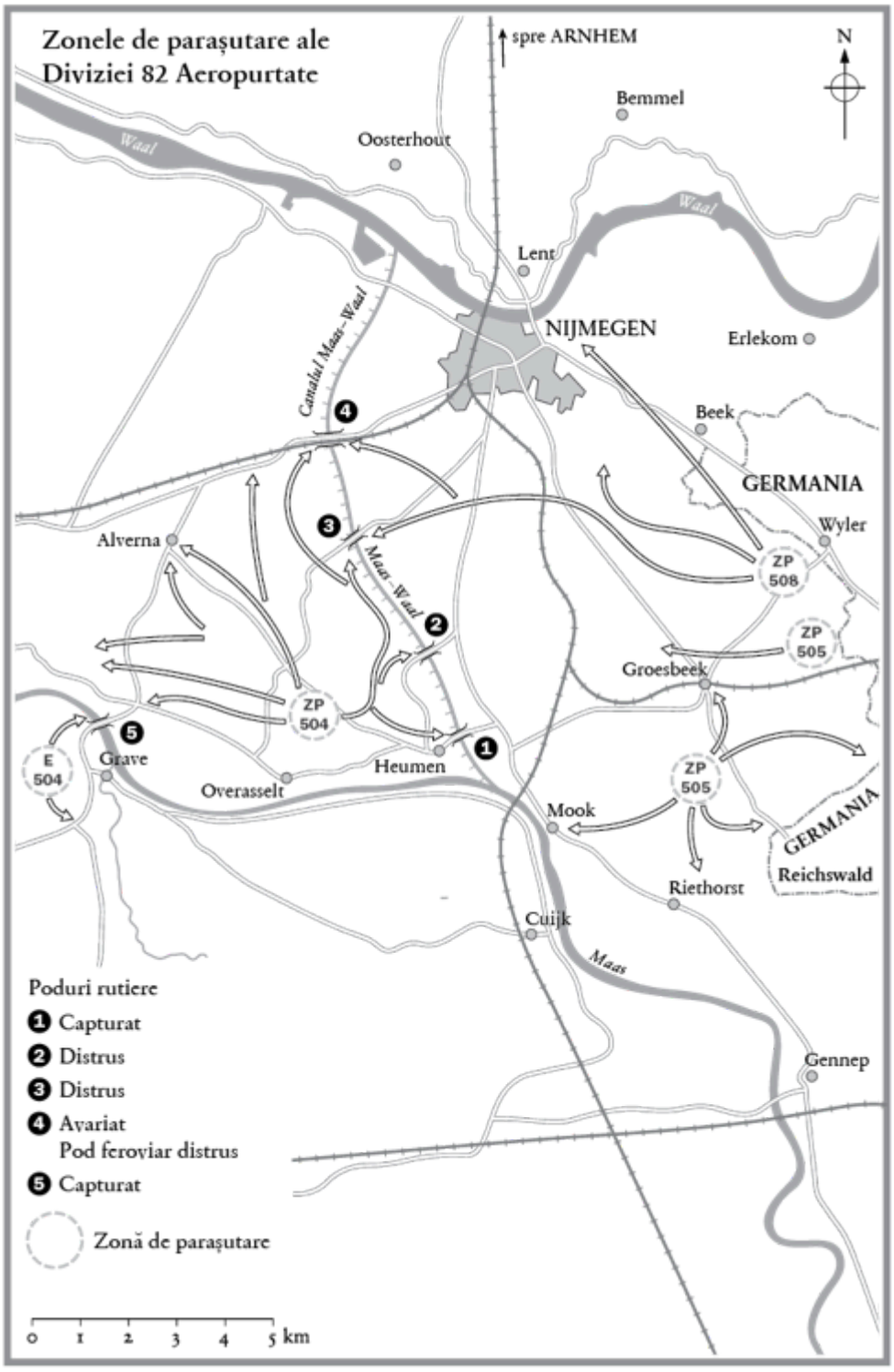

Micul oraș Veghel fusese cucerit de Regimentul 501 Infanterie Parașutată al colonelului Howard Johnson. Batalionul ١, comandat de un tânăr

locotenent-colonel texan pe nume Harry Kinnard, a venit din nord-vest. Restul regimentului a venit dinspre zona de parașutare din sud, securizând pe drum podul de peste râul Aa. La auzul veștii că primarul NSB-ist fugise[473] (unele surse insistă că a fost linșat), Kinnard l-a remarcat pe Cornelis de Visser, un cetățean distins, și i-a spus: „Dumneata ești primarul.“ [474]

Preotul catolic din oraș, un lider al rețelei locale de rezistență, a venit pentru a-și oferi oamenii ca cercetași sau gardieni pentru prizonieri. Însă Kinnard s-a temut că dacă neerlandezii își vor demonstra prea deschis patriotismul și germanii vor recaptura ulterior orașul, vor urma represalii sângeroase.

Curând după sosirea sa, colonelul Johnson stătea pe pod, „arătând extrem de marțial, cu crenguțe înfrunzite în plasa de camuflaj de pe cască“[475], așa cum îl descria Cornelis de Visser. O mașină cu doi soldați germani s-a apropiat și a frânat brusc când șoferul a văzut că erau americani. Johnson a strigat: „Hände hoch! Raus!*********“

Cei doi au încercat să coboare în fugă terasamentul înalt al șoselei, dar un parașutist polono-american i-a împușcat pe amândoi cu pistolul de serviciu. Johnson și-a stabilit postul de comandă în casa doctorului Kerssemakers, în centrul orașului Veghel, și i-a dat numele de cod Klondyke. Orășelul a fost împodobit rapid cu pânze portocalii și drapele neerlandeze în dungi orizontale roșii, albe și albastre și toți localnicii au început să sărbătorească.

Padre Sampson, care aproape doborâse parașuta unui soldat de sub el când sărise cu batalionul lui Kinnard, a aterizat în șanțul larg al castelului Heeswijk. Împreună cu medicul batalionului, Sampson a hotărât să amenajeze postul sanitar în acea fortăreață din secolul al XI-lea. Pastorul a descoperit apoi că fusese deja transformat într-un muzeu, cu „roți de tortură, instrumente de mutilat, bice, măști de fier“, scrie el. „Nu prea era locul care să le inspire pacienților încredere într-un medic militar.“[476] După ce toate victimele salturilor cu parașuta au fost aduse acolo, Sampson a plecat în căutarea lui Kinnard, pentru a-i propune mutarea lor în Veghel, dar, până la întoarcerea sa, trupele germane capturaseră castelul și postul sanitar. Toți răniții lor erau acum prizonieri.

Transportoarele C-47 Dakota care aduceau Divizia 82 Aeropurtate au întâmpinat „un tir antiaerian destul de serios“[477] când s-au apropiat de zona de parașutare de lângă Groesbeek. Cinci avioane au fost lovite. „Unul ardea din vârful unei aripi în vârful celeilalte. Oamenii se aruncau din avionul în flăcări.“ Un ofițer de aviație rememora experiența. „Toți cei 18 parașutiști au sărit. Transmisionistul nostru a sărit de la 150 de metri și aproape că și-a rupt spatele. Mecanicul-șef a sărit și el, dar a fost ucis până jos. Primul pilot, locotenentul Robert S. Stoddard, a rămas în avion și a ars de viu după ce s-a prăbușit. Eu am sărit de la 60 de metri. Mi-am fracturat o gleznă. Neerlandezii ne-au cărat pe mine și pe ceilalți răniți în casele lor. Mai târziu, ne-au ajutat să ajungem într-un spital de campanie.“[478]

Probabil că Arie Bestebreurtje, ofițerul neerlandez de legătură cu 82 Aeropurtate, o fi fost prea emoționat să recunoască peisajul din apropiere de Groesbeek ce i se desfășura în față, dar pilotul nu a luat înălțime pentru a compensa creșterea în altitudine a solului. Drept urmare, generalul de brigadă Jim Gavin „a avut parte de o aterizare strașnică“[479] de la doar 120 de metri. „Parcă nu ieșisem niciodată din avion, așa am aterizat. Am dat cu fundul de pământ mai serios decât dădusem vreodată.“ De fapt, și-a fisurat coloana vertebrală în două locuri. „Sunt atât de surescitat, germanii erau în pădurea din apropiere, trăgând spre noi. În timp ce încercam să ies din harnașament, mi-am luat pistolul și l-am pus pe pământ ca să-l iau repede dacă avea să fie nevoie; și mai aveam și pușca.“

Gavin era renumit printre oamenii săi pentru că își purta mereu pușca M1 ca un soldat obișnuit. Născut în Brooklyn, se înrolase în armata SUA ca orfan. Inteligența și calitățile sale militare erau atât de evidente, încât a fost ales pentru West Point și a avansat rapid, devenind cel mai tânăr general al generației sale. Alura de star de cinema, inteligența și farmecul său le-au atras pe Marlene Dietrich și pe Martha Gellhorn, cu care a și avut relații.

Deși cu mari dureri, Gavin a pornit împreună cu un ofițer genist și cu Bestebreurtje pe o potecă adâncită care ducea la o pepinieră de brazi. O mitralieră a deschis brusc focul asupra lor, dar ori ofițerul genist, ori Bestebreurtje (depinde de sursă) a reușit să împuște mitraliorul în frunte cu un singur foc.[480] Acestui mic grup de ofițeri i s-a alăturat în scurt timp comandantul batalionului de artilerie al lui Gavin. Își rupsese o gleznă la

aterizare, așa că unul dintre oamenii săi îl căra de colo-colo într-o roabă. Astfel, a reușit să-i raporteze personal lui Gavin: „Toate tunurile sunt gata de foc la ordin“.[481]

Gavin insistase să aibă acest batalion de artilerie parașutat în primul val, pentru că nu uitase nici un moment cum înfruntase doar cu o bazooka tancurile Tiger ale Diviziei de panzere Hermann Göring.

Indiferent de regulile războiului, parașutiștii americani nu s-au purtat cu mănuși cu germanii care tocmai încercaseră să-i ucidă. „Am scăpat de parașute și ne-am îndreptat spre zona unde văzuserăm bateria de 20 mm“, scria unul dintre ei. „Patru germani stăteau lângă tunuri, cu mâinile ridicate, strigând «Kamerad!» Kamerad pe dracu’! Au fost ciuruiți de automate.“[482] Totul s-a întâmplat lângă Hotel Berg en Dal, în apropiere de Beek, chiar pe granița cu Germania. Parașutiștii din Regimentul 508 au descoperit în camere câțiva ofițeri germani care se schimbaseră în haine civile.

Mai târziu în ziua aceea, Bestebreurtje l-a găsit pe unul dintre liderii Rezistenței locale lângă același hotel, care se afla la numai trei kilometri de centrul orașului Nijmegen, apoi și-a instalat comandamentul în hotelul Sionshof, pe drumul către Groesbeek. De acolo a început să telefoneze în oraș, pentru a afla forța de luptă și pozițiile germanilor. Gavin a refuzat să-și instaleze postul de comandă în Berg en Dal. A preferat o tabără de corturi în pădurea aflată la câteva sute de metri distanță.

Și generalul Browning alesese sectorul pentru postul său de comandă și își stabilise tabăra în pădure, în apropierea lui Gavin.[483] După aterizarea planorului său, Browning și-a montat mândru un fanion de mătase cu un Pegas pe antena jeepului său. (Calul înaripat fusese o altă sugestie a soției lui, Daphne du Maurier.) Soldații din statul său major i-au pregătit apoi generalului spațiul de dormit, adică au săpat o groapă adâncă în pământ, ca un mormânt, în care au pus patul de campanie, cu un cort ridicat peste groapă.[484]

O companie din 508 a avut două transportoare pline cu parașutiști care, în loc să se lanseze deasupra înălțimilor Groesbeek, au sărit opt kilometri mai la est și au aterizat în Germania. „Am glumit și am râs în timp ce ne îndreptam spre graniță“, povestește Dwayne T. Burns. „E greu de crezut că

suntem pe teritoriul german, la kilometri de liniile noastre. Tot aștept să se întâmple ceva.“[485] Locotenentul Combs, care fusese rănit de tirul antiaerian înainte să sară, a reușit „cu ajutorul unui dezertor ucrainean din armata germană“[486] să-și readucă cei ٢٢ de soldați alături de batalionul lor. Potrivit raportului oficial, aceștia au ucis în jur de ٢٠ de germani pe drum și au adus cu ei ٤٩ de prizonieri.

Aproape de limita sudică a zonei de aterizare Groesbeek se afla o companie de convalescenți din Ersatz-Bataillon 39. Aceștia fuseseră trimiși din Cleve pentru a aduna soldații rătăciți care se retrăgeau din Franța și Belgia. Erau conduși de un tânăr locotenent care nu avea nici un fel de experiență în luptă, așa că Hauptfeldwebel******** Jakob Moll, un veteran al campaniei franceze și al frontului de est, l-a asigurat că avea să preia el comanda dacă trebuiau să lupte. Compania patrula în pădure când a început să aterizeze Divizia 82 Aeropurtate. Ajunși la marginea pădurii, au aruncat o privire și au fost uluiți de ceea ce vedeau. „Câmpul era plin de planoare, iar parașutiștii coborau în fugă, strângeau echipamentele la un loc și descărcau planoarele de transport.“[487] Germanii au fost șocați de organizare și de cantitățile de material aduse. Au observat apoi civilii neerlandezi care veneau în ajutor. Tânărul locotenent a vrut să atace imediat, dar Moll l-a convins că ar fi fost o sinucidere în condițiile în care oamenii lor erau prost înarmați. Compania avea câteva mitraliere vechi, dar nici un afet. Pentru a le folosi, mitraliorii erau nevoiți să sprijine țeava pe umărul cuiva care avea să treacă printr-o experiență asurzitoare. La Breedeweg, un cătun aflat la sud de Groesbeek, preotul local povestea că ofițerii germani au sărit în mașini și au fugit, în vreme ce un soldat tânăr „și-a pierdut cumpătul“[488] atât de rău din pricina operațiunii aeriene a inamicului, încât s-a împușcat.

În Groesbeek, militarii germani capturați au fost duși în marș, cu mâinile sus, până la școală. Alții au fost puși cu fața la peretele fabricii de încălțăminte. Locuitorii i-au întâmpinat cu bucurie pe americanii care alergau de-a lungul drumului. „Abia dacă ne-au băgat în seamă“, scria o femeie în jurnalul ei. „Eliberatorii noștri arătau ciudat și lugubru cu fețele lor înnegrite de crema de camuflaj și cu albul ochilor ieșind în evidență. Hainele lor păreau mai degrabă combinezoane decât uniforme, cu buzunare în cele mai neobișnuite locuri.“[489] Imediat ce au început să-și sape

adăposturile individuale, și-au făcut apariția „puști zâmbitori“[490] care se rugau să fie lăsați să sape ei cu micile lor lopeți și cu târnăcoape.

Membrii Rezistenței neerlandeze apăruseră imediat pe străzi pentru a da o mână de ajutor. Erau „bărbați bine făcuți, în combinezoane albastre care arătau ca niște uniforme improvizate, și toți erau înarmați“[491], notează același jurnal. I-au adunat pe membrii NSB, provocând admirația concetățenilor. „Oamenii care terorizaseră satul în ultimii ani sunt acum întinși pe jos, la marginea drumului, alcătuind o adunătură mică și tristă, mulți trecători aruncându-le remarci răutăcioase și insulte prin care își descarcă ura și fricile reținute atâta vreme.“ Acești prizonieri au fost duși ulterior în tabăra amenajată în jurul depozitului de muniție din pădurea Wolfsberg, imediat la vest de Groesbeek.

Un localnic povestea că un soldat german nu fusese închis cu ceilalți. „Unul dintre americani își rupsese glezna la aterizare și luase un prizonier german în uniformă care îl căra pe ulițe într-un cărucior pentru copii. Stătea tolănit ca Madame Récamier, fumând o țigară cu un rânjet satisfăcut.“[492] Mai la sud, în Mook, sătenii au ridicat steagul neerlandez pe școală și au dansat cântând „Cowboy Joe“[493], singurul cântec american pe care-l știau.

În timp ce Regimentele ٥٠٨ și ٥٠٥ Infanterie Parașutată au securizat înălțimile Groesbeek spre Reichswald, ٥٠٤ a avut dificila misiune de a captura marele pod de peste râul Maas de la Grave și cinci poduri peste canalul Maas-Waal. Doar cel mai sudic pod din cele cinci, cel de la Heumen, a fost capturat complet intact. Trei au fost aruncate în aer de germani, iar al patrulea a fost avariat serios.

Avioanele C-47 s-au apropiat de zona de parașutare pentru podul Grave la 180 de metri înălțime. Când un tun antiaerian de 20 mm a început să tragă, sergentul Johnson și-a agitat pumnul în aer, strigând: „Fritzi împuțiți! Stați un pic și coborâm imediat la voi!“[494]

Colonelul Reuben Tucker[495], redutabilul comandant al Regimentului 504, considera parașutarea lor un „salt de paradă“. Din 1 936 de oameni, cât număra regimentul său, un soldat a murit pentru că nu i s-a deschis

parașuta, iar 44 au fost răniți. Unul dintre răniți, aghiotantul lui Tucker, s-a prăbușit printr-un acoperiș.[496]

În vreme ce două companii ale Batalionului ٢ din ٥٠٤ au sărit în partea de nord a râului Maas, lângă Grave, Compania Easy s-a lansat în sud. O parte a ei sărise prea devreme, dar plutonul cel mai apropiat nu a așteptat. S-a adunat pe șosea, „într-o ordine aproximativă".[497] Când s-au apropiat de podul uriaș, înaintând cu greu prin șanțurile de drenare a apei, oamenii au intrat sub tirul armelor ușoare ale inamicului. Apoi o mitralieră a deschis focul dintr-un turn antiaerian camuflat. Două camioane germane și-au făcut apariția și s-au angajat la rândul lor în luptă. Din fericire, soldații din camioane nu au fost prea curajoși și s-au făcut curând nevăzuți. Asta i-a permis plutonului să atace o clădire aflată la aproximativ 50 de metri de pod și apoi să anihileze echipajul unei baterii antiaeriene ușoare montate pe o cazemată. Tunul de 20 mm a rămas neatins, iar ei l-au întors către cazemata similară din capătul nordic. Podul era al lor.

Restul batalionului care sărise pe malul nordic al râului a făcut joncțiunea. Au început pregătirea unui atac de noapte asupra orașului Grave. „Cam atunci, pe drumul care venea dinspre sud, a apărut un tanc. A tras la mai puțin de 25 de metri de minele noastre și s-a oprit. Aveam trei echipe de aruncătoare de grenade care să se ocupe de tanc, dar înainte să apuce să deschidă focul, cineva a urlat: «Nu trageți! Nu trageți! E un blindat britanic!» (Ni se spusese că englezii aveau să apară peste 6 până la 24 de ore.) Până când necunoscutul a terminat de strigat «Blindat britanic!»[498], tancul [german] deja trăsese cu un proiectil de 75 mm. După vreo șase focuri asupra pozițiilor noastre, tancul s-a retras. Un ofițer a fost ucis și vreo 15 soldați răniți." Singura consolare a fost că un blindat de recunoaștere și două motociclete germane au sărit în aer trecând peste minele pe care le puseseră.

La căderea serii, tensiunea a crescut la cote insuportabile în Nijmegen. „Locuitorii erau agitați, la fel și germanii"[499], scria Martijn Louis Deinum, directorul marii săli de concerte, în jurnalul său. Focurile puteau fi auzite de la distanță. Aliații aterizaseră undeva în afara orașului, dar nimeni nu știa cu adevărat ce se întâmpla. Germanii, temându-se să nu piardă controlul, au

trimis trupe „să mărșăluiască în pasul lor de gâscă pe străzi, cu armele gata să tragă“[500]. Altcineva a scris în jurnal că sunetul bocancilor cu ținte mărșăluind rapid era „cel mai neplăcut sunet imaginabil în acel moment“.[501] Combinația de teamă, așteptare și nerăbdare a făcut ca puțini să poată dormi în noaptea aceea.

O masă de oameni a năvălit în depozitul fabricii Turmac, unde credeau că Wehrmachtul depozitase alcoolul prădat. Ușile au fost puse la pământ, iar oamenii au ieșit triumfători, cu lăzi sau brațele pline cu sticle. Unii au fost îngroziți de riscurile pe care și le asumaseră alți civili, care jefuiseră un tren în gară, în timp ce germanii încă mai erau acolo, cu trupe înarmate până-n dinți. „Bărbați, femei și copii cară pachete, lăzi și butoaie și pare că nici nu se obosesc să vadă pe ce au pus mâna. Văd o fetiță care cară o grămadă de saboți de lemn, o tânără cu brațele pline de cozi de mătură. Și toți sunt înnebuniți, înjurându-se de mama focului.“[502]

Bestebreurtje era frustrat de insistența lui Gavin de a asigura înălțimile Groesbeek înaintea oricărei încercări serioase de a captura podul. „Nu ne interesează podul în acest moment“[503], i-a spus comandantul, pentru că încă se aștepta la „o reacție [germană] strașnică dinspre Reichswald“. Gavin i-a permis cu mare reticență lui Bestebreurtje să întreprindă o misiune de recunoaștere în oraș. Îi ordonase totuși colonelului Roy E. Lindquist, din 508, să trimită un batalion în Nijmegen, pentru a fi pregătit în eventualitatea destul de improbabilă că va trebui să captureze podul după ce zona de nord a orășelului Groesbeek avea să fie securizată. Gavin a admis ulterior că nu-l aprecia pe Lindquist nici măcar pe aproape cât pe ceilalți doi comandanți din regimentul său, pentru că îi lipsea „instinctul de ucigaș“[504] și nu „sărea la beregată“. Gavin i-a spus lui Lindquist să nu-și trimită batalionul prin oraș, ci să ocolească prin est, înaintând spre pod dinspre câmpul de pe malul râului.

Însă Lindquist și comandantul Batalionului 1, locotenent-colonelul Shields Warren, au ignorat ordinul. Urmând sfatul unui membru al Rezistenței locale, Batalionul 1 s-a deplasat direct spre Nijmegen, pe șoseaua principală dinspre Groesbeek. Vestea prezenței lor s-a răspândit ca fulgerul. Mulțimile s-au adunat să-i ovaționeze, să le strângă mâinile, să le admire bocancii maro de parașutiști, atât de silențioși cu tălpile lor de cauciuc. Acești soldați

erau atât de relaxați, atât de diferiți de nemți cu strigătele și cu tropăiala lor. Gândindu-se că momentul eliberării venise, cu trupele germane retrase în nordul orașului pentru a apăra podul, doi tineri s-au cățărat pe fațada cazărmii, spărgând bucată cu bucată marele vultur nazist de piatră până când acesta a căzut la pământ, sfărâmându-se, iar mulțimea s-a năpustit să distrugă fragmentele mai mari.[505]

Tirurile au izbucnit în jurul orei 22.00, nota directorul sălii de concerte. „Am auzit primul strigăt de moarte al unei ființe umane. Înfiorător.“[506] Parașutiștii răniți strigau „Sanitar!“, dar neerlandezii îi trăgeau rapid în casele lor și îi îngrijeau acolo. Au urmat lupte haotice în întunericul nopții, unele corp la corp, cu cuțitul. Deși o companie a avansat suficient de departe încât să poată vedea podul, batalionul nu a reușit în nici un moment să înainteze în întregime dincolo de marele sens giratoriu Keizer Karelplein, pe care întăririle nemților începuseră să-l apere. S-a tras asupra jeepului în care se aflau Bestebreurtje și camaradul său din echipa Jedburgh Clarence, George Verhaeghe. Acesta din urmă a fost rănit grav la coapsă, iar Bestebreurtje, ceva mai ușor, la mână și la braț.

Fusese ratată o ocazie perfectă. La începutul nopții, podul rutier Nijmegen fusese apărat de numai 19 soldați SS din Frundsberg, o duzină din Batalionul de instrucție Hermann Göring și o mână de luptători Landsturm, lipsiți de tragere de inimă.[507] Încărcăturile explozive fuseseră plasate – 950 de kilograme în partea sudică, la fel la capătul nordic –, dar nu fuseseră cablate. Batalionul lui Warren s-a ciocnit de întăririle germane care, literalmente, abia veniseră.

Pentru parașutiștii lansați doar cu câteva ore mai devreme într-o țară străină, mult în spatele liniilor inamice, acea primă noapte a fost năucitoare. „Foarte aproape de marginea de est a orașului Groesbeek“, povestea un locotenent din 505, „ne aflam la vreo 100 de metri de o cale ferată. Unii dintre noi discutau așezați pe jos, când, venind din spate, a trecut pe lângă noi un tren în care se aflau inamici. Am fost atât de surprinși, încât l-am privit pur și simplu trecând.“[508] Generalul de brigadă Gavin, încercând să doarmă sub un copac, s-a trezit imediat ce a auzit trenul și a cerut să afle de ce nu fusese oprit.

În noaptea aceea, pe „linia copacilor“[509], linia frontului de pe înălțimile Groesbeek dinspre Reichswald, o santinelă panicată a împușcat în beznă o vacă indiscretă. Pe terenurile de aterizare, unii membri ai batalionului au furat fără jenă provizii din planoarele altor unități. Departe, la est de Nijmegen și la vest de Utrecht, Comandamentul Bombardierelor din cadrul RAF a lansat parașute cu manechine pentru a deruta inamicul.[510] Generalul Eisenhower a transmis un anunț radio către cetățenii Țărilor de Jos, cerându-le să nu se ridice în masă împotriva inamicului, ci să folosească orice acțiune sub acoperire pentru a sabota transporturile acestuia.

În nordul Belgiei, la comandamentul Corpului XXX de lângă Hechtel, locotenent-colonelul Renfro, ofițerul de legătură al ١٠١ Aeropurtate, era neliniștit. Înfrângerea suferită în după-amiaza aceea de tancurile Sherman ale Gărzilor Irlandeze însemna că „preconizatul «raid invizibil» rapid nu s-a materializat“.[511] Încrederea în reușita misiunii nu i-a fost redată nici de șeful statului-major al lui Horrock, generalul de brigadă Pyman, care pretindea că totul mergea bine.

Colonelul Joe Vandeleur oprise Gărzile Irlandeze în Valkens-waard, la ordinele generalului de brigadă Norman Gwatkin, comandantul Brigăzii 5 Gardă, care i s-a alăturat acolo. În timp ce beau împreună un pahar de șampanie din captura de război, Gwatkin i-a spus „să nu se grăbească să ajungă în Eindhoven, pentru că podul de la Son fusese distrus și vor trebui să aștepte să fie refăcut.“[512] Este evident că această decizie a fost aprobată de Horrocks, care scria ulterior: „După părerea mea, a fost actul unui comandant experimentat acela de a se opri, a-și odihni soldații etc., cât timp era reparat podul“.[513] Dar nu are nici un sens. Son era la nord de Eindhoven, iar lucrările nu puteau începe până nu ajungeau geniștii care însoțeau Divizia Blindate de Gardă pentru a monta un pod Bailey. Dacă Horrocks chiar și-a imaginat că geniștii Diviziei 101 Aeropurtate puteau construi un pod capabil să susțină tancurile, ar fi trebuit să-l întrebe pe colonelul Renfro. Este incredibil că Gwatkin, probabil cu acordul lui Horrocks, i-a putut spune lui Vandeleur să nu se grăbească.

Mitralieră de producție germană, intrată în dotarea Wehrmachtului și a Waffen-SS în 1942. Folosea cartușe Mauser de 7,92 x 57 mm. (n.red.)

Meat-choppers (în lb. engl., în orig.) (n.tr.)

„Mâinile sus! Afară!“ (în lb. germ., în orig.) (n.tr.)

Grad din Wehrmacht echivalent celui de sergent-major din armata română (n.red.).

Capitolul 12

Arnhem, zi și noapte

17–18 septembrie

Un neerlandez care ținea un jurnal – și din a cărui casă se putea observa înaintarea spre marele pod rutier de la Arnhem – s-a gândit că britanicii trebuie să fie aproape când a văzut o rachetă de semnalizare înălțându-se pe cer. O santinelă germană a putut fi auzită strigând panicată: „Ich bin ganz allein!“ – „Sunt singur!“[514]

Plutonul de conducere al Batalionului 2 al lui Frost a ajuns la podul rutier Arnhem în jurul orei 20.00, imediat după căderea nopții. Maiorul Digby Tatham-Warter și-a ținut oamenii din Compania A ascunși sub pod, lăsând traficul germanilor să continue. A trimis două plutoane de fiecare parte pentru a pregăti câteva dintre casele învecinate pentru apărare. Sergenții și caporalii au bătut respectuoși la uși, explicând ce aveau de făcut și recomandându-le familiilor să se adăpostească în altă parte pentru a evita luptele care urmau. Deloc surprinzător, mulți au fost iritați. Casele lor imaculate au fost pregătite rapid pentru luptă. Căzile și chiuvetele au fost umplute pentru a asigura o provizie de apă, pentru că energia electrică avea să fie din nou întreruptă. Draperiile, obloanele și orice astfel de obiecte inflamabile au fost date jos, mobila, mutată pentru a crea posturi de tragere, iar ferestrele, sparte pentru a reduce riscul rănirii din pricina cioburilor. Pastorul batalionului, părintele Bernard Egan, care îi ajuta pe acești parașutiști, mărturisea că simțise „o oarecare încântare păcătoasă aruncând un scaun printr-o fereastră, știind foarte bine că nu era nici un polițist prin preajmă care să mă admonesteze“.[515]

După lăsarea întunericului, locotenent-colonelul Frost și-a amintit că în armata germană se spunea că „noaptea nu e prietena nimănui“ și totuși noaptea chiar părea să-i ajute pe parașutiștii lui. A ajuns și el alături de

restul Companiei A, întinși în tăcere pe rambleul podului, în timp ce germanii încă mai treceau încolo și încoace. Frost a ajuns probabil la vreo oră după ce majoritatea celor din batalionul de recunoaștere al lui Gräbner, din SS 9 Hohenstaufen, au traversat spre sud, către Nijmegen, la ordinul lui Bittrich. Însă Standartenführer Harzer, comandantul divizionar al Hohenstaufen, omisese partea a doua a instrucțiunilor lui Bittrich – aceea de a asigura podul. Doar câțiva oameni din detașamentul de gardă inițial au rămas pe pod.

Frost a fost dezamăgit să afle că podul de pontoane pe care-l traversaseră cu un kilometru mai înainte fusese distrus. După pierderea podului feroviar în urma exploziei, acum îi era imposibil să-și mai trimită oamenii pe malul opus pentru a captura capătul sudic al podului altfel decât pe apă, grupurile plecate în căutarea unor bărci întorcându-se cu mâna goală. Tatham-Warter așteptase să poată ataca ambele capete în același timp, dar nu mai putea amâna. Pentru această misiune a fost ales plutonul locotenentului John Grayburn. Grayburn, care primise Crucea Victoria pentru actele sale de curaj, părea să fie hotărât să-și demonstreze cât mai clar eroismul.[516] Și-a condus oamenii pe trepte spre șosea. Lipit de grinzile masive din oțel de pe ambele părți, plutonul său a atacat, sub tirul unui blindat și al două tunuri antiaeriene de 20 mm. Grayburn a fost împușcat în umăr și alți soldați au fost răniți, astfel că au fost nevoiți să se retragă.[517]

În timpul acestei prime tentative de a securiza podul, au fost ocupate împrejurimile și tot mai multe case cu vedere la rambleu (vezi planul). Jeepurile și tunurile antitanc de 57 mm au fost parcate în primă fază într-un spațiu protejat de case, la vest de pod. Comandamentul și un pluton de apărare al Brigăzii 1 Parașutiști (fără generalul Lathbury, care încă mai era cu generalul Urquhart și Batalionul 3 în partea cealaltă a Ooesterbeekului) au ocupat clădirile din partea de vest a rambleului de lângă postul de comandă al lui Frost.

Maiorul Freddie Gough din escadronul de recunoaștere și-a făcut apariția cu statul său major în trei jeepuri și s-a prezentat la Frost în timpul celei de-a doua tentative de preluare a podului. Un alt pluton și un genist parașutist cu un aruncător de flăcări au intrat în poziție pentru a anihila o cazemată de lângă pod. Dar ajutorul operatorului l-a bătut pe acesta pe umăr chiar când

se pregătea să tragă, iar el a tresărit speriat. Prin urmare, jetul de foc a trecut pe deasupra cazematei, aprinzând două barăci de lemn din spate. Probabil că în barăci erau muniție, combustibili și dinamită, pentru că a urmat o explozie uriașă. Părea că incendiaseră tot podul, lucru care a generat câteva comentarii sarcastice despre faptul că podul trebuie capturat, nu distrus. Exista un avantaj. Trei camioane pline cu soldați germani s-a apropiat de pe pod și, în timp ce șoferii încercau să treacă de incendii, parașutiștii lui Frost au început să tragă. În scurt timp, toate cele trei vehicule ardeau, la fel ca și mai mulți soldați ghinioniști, care fuseseră secerați de gloanțe.

Amintindu-și cum germanii aruncaseră în aer podul de cale ferată chiar sub nasul lor, Frost încă era îngrijorat că marele pod rutier putea fi, la rândul lui, distrus, dar un ofițer din Royal Engineers l-a asigurat că până în acel moment căldura generată de incendii ar fi distrus firele care ar fi legat încărcăturile explozive. Cu toate astea, Frost nu a avut liniște toată noaptea. Atacul principal avea să fie lansat dimineața și, în ciuda eforturilor disperate ale transmisioniștilor, încă nu luaseră legătura cu comandamentele diviziilor sau ale celorlalte batalioane. Motivele pentru care comunicațiile Diviziei 1 Aeropurtate au fost atât de proaste nu au fost încă lămurite în totalitate; și probabil că nu vor fi lămurite total nici odată. Printre motive se aflau configurația terenului, cu păduri și clădiri, stațiile insuficient de puternice, bateriile descărcate și, în cazul unor stații, componentele nepotrivite.

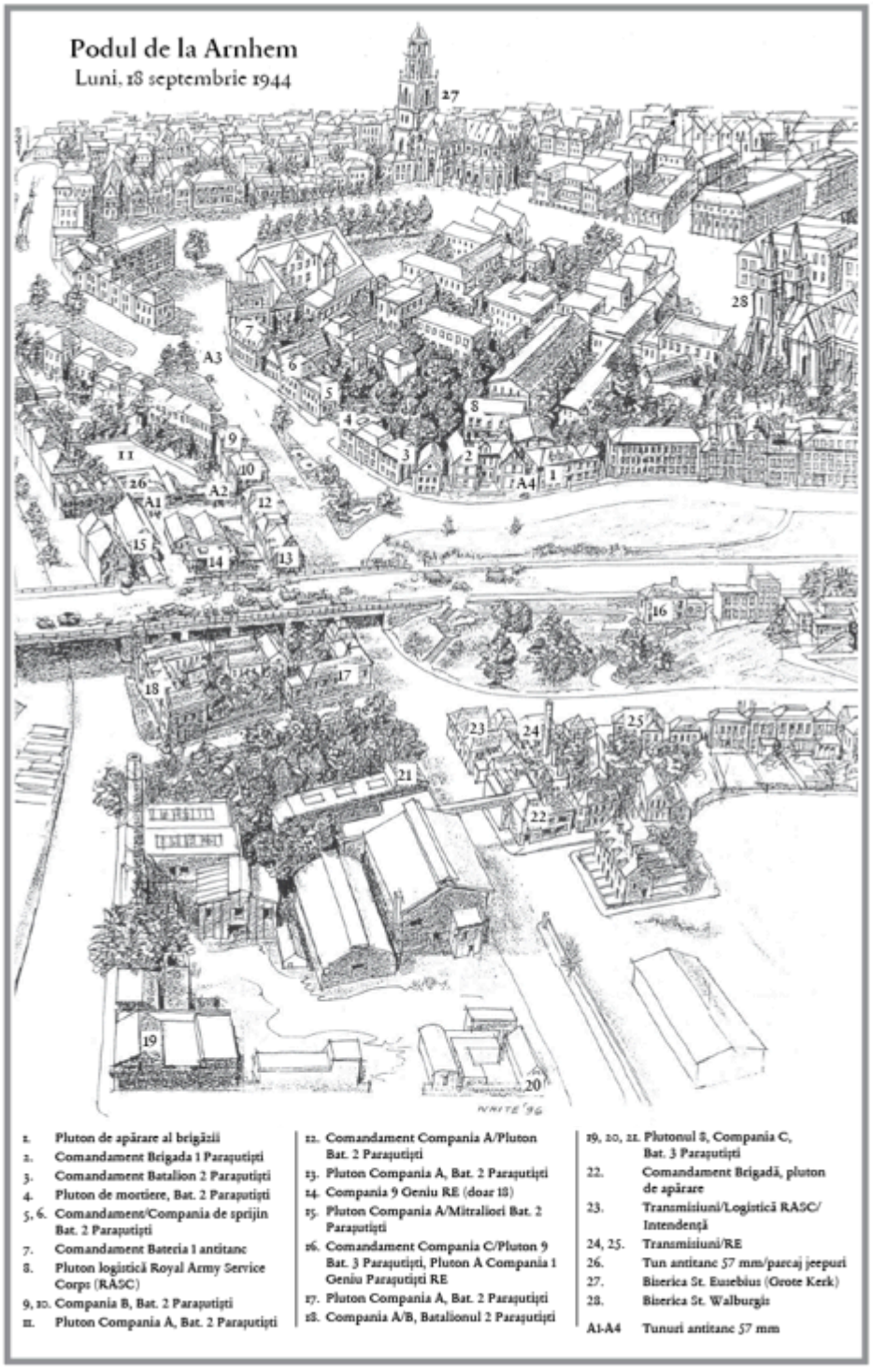
Podul de la Arnhem
Luni, 18 septembrie 1944
1. Pluton de apărare al brigăzii
2. Comandament Brigada 1 Paraşutişti
3. Comandament Batalion 2 Paraşutişti
4. Pluton de mortiere, Bat. 2 Paraşutişti
5, 6. Comandament/Compania de sprijin Bat. 2 Paraşutişti
7. Comandament Bateria 1 antitanc
8. Pluton logistică Royal Army Service Corps (RASC)
9, 10. Compania B, Bat. 2 Paraşutişti
11. Pluton Compania A, Bat. 2 Paraşutişti
12. Comandament Compania A/Pluton Bat. 2 Paraşutişti
13. Pluton Compania A, Bat. 2 Paraşutişti
14. Compania 9 Geniu RE (doar 18)
15. Pluton Compania A/Mitralioei Bat. 2 Paraşutişti
16. Comandament Compania C/Pluton 9 Bat. 3 Paraşutişti, Pluton A Compania 1 Geniu Paraşutişti RE
17. Pluton Compania A, Bat. 2 Paraşutişti
18. Compania A/B, Batalionul 2 Paraşutişti
19, 20, 21. Plutonul 8, Compania C, Bat. 3 Paraşutişti
22. Comandament Brigadă, pluton de apărare
23. Transmisiuni/Logistică RASC/ Intendenţă
24, 25. Transmisiuni/RE
26. Tun antitanc 57 mm/parcaj jeepuri
27. Biserica St. Eusebius (Grote Kerk)
28. Biserica St. Walburgis
A1-A4 Tunuri antitanc 57 mm

Fixând perimetrul care trebuia apărat în jurul capătului nordic al podului rutier, Frost ar fi vrut să se poată baza și pe Compania C a maiorului Dover,

dar transmisionistul său nu i-a putut chema prin radio. După ce fusese aruncat în aer podul feroviar, Compania C se îndreptase spre al doilea obiectiv al său, comandamentul german din Nieuwe Plein. În trecere pe lângă spitalul St Elisabeth, compania lui Dover a surprins 30 de soldați germani care coborau din două autobuze. I-au ucis aproape pe toți într-o luptă complet dezechilibrată și au capturat 5. Însă, continuându-și drumul, au început să dea peste soldații și vehiculele a ceea ce avea să devină în scurt timp Kampfgruppe Brinkmann, formată cu rămășițele batalionului de recunoaștere al Diviziei SS Frundsberg. Cu toate că a reușit să scoată din luptă o mașină blindată cu un lansator antitanc PIAT, Compania C a fost nevoită să se retragă. Au fost în cele din urmă înconjurați, dar au reușit să-și păstreze poziția încă 16 ore, până când li s-a terminat muniția.[518]

Ca pentru a compensa pierderea Companiei C a lui Frost, în sprijin a venit pe neașteptate Compania C comandată de maiorului Lewis. Aceasta făcea parte din Batalionul 3, cel care intrase în Arnhem de-a lungul liniei ferate. În timp ce se târau spre podul rutier prin centrul orașului, au avut parte de o ciocnire haotică și sângeroasă pe străzile cufundate în beznă.

O unitate de adolescenți Reichsarbeitsdienst, dintr-un detașament de artilerie antiaeriană, aștepta în gara Arnhem pentru a se întoarce în Germania. Spre seară în ziua aceea, aflând de operațiunea aeriană inamică, comandantul lor, Hauptmann Rudolph Mayer, a mers în biroul comandantului orașului, pentru a afla ce aveau de făcut. S-a întors, anunțându-și soldații că vor fi înarmați și puși sub comanda SS. Băieții au fost duși într-o cazarmă din apropiere, unde li s-au dat niște puști vechi. Percutoarele nu funcționau cum trebuie și singurul mod în care puteai deschide camera cartușului era să lovești pușca de ceva tare. „Moralul lor nu era oricum cine știe ce, dar s-a prăbușit când au văzut armele astea vechi“[519], povestea unul dintre ofițerii lor. În seara aceea, încă nu primiseră nici ordine, nici mâncare. De fapt, din cauza întârzierii plecării, nu mai mâncaseră de aproape 48 de ore.

La căderea nopții, SS-Obersturmführer Harder a venit și i-a anunțat că făceau acum parte din Kampfgruppe Brinkmann, din SS Panzer-Division 10 Frundsberg. Urmau să atace din centrul orașului spre Rin. În bezna adâncă, și-au dat seama că se află în prezența altor soldați, despre care au presupus

că făceau parte din aceeași Kampfgruppe. Deodată, un parașutist englez a strigat: „Germani!“

În panică, toată lumea a început să tragă. Scena nebunească era luminată din când în când de explozii. De la mică distanță, puștile britanice Sten au fost mult mai eficiente decât puștile ruginite ale tinerilor RAD. Aproape jumătate din băieții lui Mayer au fost uciși, iar restul probabil traumatizați, dar și compania lui Lewis a pierdut un comandant de pluton și un sergent, iar o treime din efective au fost capturate de panzergrenadierii SS.

Rămășițele companiei Batalionului 3 i s-au alăturat corpului de geniști condus de căpitanul Mackay în două clădiri ale școlii Van Limburg Stirum, pe partea estică a rambleului podului. Nu mult după aceea, atât panzergrenadierii din Kampfgruppe Brinkmann, cât și cei ai batalionului SS Euling s-au apropiat târâș și au aruncat grenade prin ferestrele casei celei mai îndepărtate de pod.

„Ne-am luptat corp la corp în interior“, scria Mackay. „Unul dintre ei a luat un Spandau [MG-42] și l-a vârât direct prin fereastră, trăgând la întâmplare în cameră. Stăteam acolo cu pistolul meu .45, și pur și simplu i l-am băgat în gură și am apăsat pe trăgaci. I-am zburat creierii și tot ce nu era ținut în loc de curelușa căștii. I-am luat pușca și am întors-o spre germanii de afară.“[520] În alte părți ale clădirii s-a luptat cu pumnii, cu picioarele, cu paturile puștilor și baionetele, până când germanii au fost îndepărtați. Mackay a observat că cea mai mică dintre cele două case de pe partea nordică era mult prea vulnerabilă, cu tufișuri în care atacatorii se puteau ascunde, așa că a decis să o abandoneze. Și-au luat răniții, pe care a trebuit să-i treacă peste un zid înalt de doi metri, cu Mackay încălecându-l și preluând fiecare om.

Cu totul, efectivele lui Frost ajungeau probabil la peste 700 de oameni cu toate armele și serviciile atașate, de la Royal Engineers până la Royal Army Ordnance Corps. În comandamentul brigăzii, transmisioniștii s-au instalat sub acoperiș, scoțând câteva țigle pentru a face loc antenelor. Și-au petrecut noaptea încercând să ia legătura cu comandamentul diviziei și cu celelalte două batalioane, transmițând că Batalionul 2 se afla la pod și avea urgent nevoie de întăriri.

Maiorul Dennis Munford de la Regimentul Ușor Artilerie Regală știa că fără o stație radio funcțională nu putea direcționa tirul de sprijin al artileriei de munte aflate în jurul bisericii din Oosterbeek. Împreună cu un alt ofițer au decis astfel să se întoarcă cu jeepurile în seara aceea, printre pozițiile germane, la Wolfheze. Acolo și-au recalibrat stațiile radio Nr. 22, au adunat mai multe baterii, au raportat situația de la pod și au plecat înapoi, trecând din nou liniile germane. Doar jeepul lui Munford a reușit să se strecoare. Celălalt ofițer a fost rănit grav la abdomen și a fost capturat. În zori, Munford avea să îndrepte tunurile artileriei de munte spre traseele pe care se putea apropia inamicul, atât dinspre capătul sudic, cât și în jurul zonei de nord a perimetrului. Unul dintre oamenii dintr-o casă aflată în imediata apropiere a bisericii și a aliniamentului artileriei povestea cum un tunar britanic ciocănise politicos la ușa lor, avertizându-i să nu se sperie când vor începe să tragă tunurile. „Când auziți un bum și apoi un fluierat, sunt ale noastre“, le-a explicat el. „Când auziți înainte fluieratul și apoi bubuitura, sunt ale lor.“[521]

Locotenent-colonelul Dobie și Batalionul 1 de sub comanda sa, renunțând să mai urmeze ruta nordică spre Arnhem, hotărâse să ajungă la pod pentru a-l ajuta pe Frost după ce operatorul său radio recepționase unul dintre mesaje. Oamenii săi și-au făcut drum spre sud în acea primă noapte, până când Dobie a decis să meargă pe Utrechtseweg, pentru a scurta drumul. Dar când a ajuns la terasamentul căii ferate de la est de Oosterbeek, compania care deschidea drumul a dat peste Batalionul 9 SS de Pionieri al lui Möller. Möller însuși scria melodramatic: „Odată cu venirea zorilor, a început dansul. […] A fost o luptă a bărbaților – «Diavolii Roșii» împotriva «Oamenilor în Negru», elită contra elită.“[522] Batalionul 1 nu a putut trece. Încă lipsindu-i o companie după ciocnirea cu Luftwaffe Alarmeinheit, iar acum slăbit de noile pierderi, batalionul a coborât în zigzag spre șoseaua din sud, din apropierea râului. Oamenii lui Dobie erau obosiți, dat fiind că nu se putuseră odihni aproape deloc.

Batalionul 3 al locotenent-colonelului Fitch, care rămăsese în cea mai mare parte a nopții în apropierea hotelului Hartenstein, aflat în partea de vest a satului Oosterbeek, a pornit din nou la drum la ora 04.30. Fitch a ales și el ruta sudică. Atât generalul de brigadă Lathbury, cât și generalul-maior

Urquhart au luat-o înainte, alături de compania din frunte: o densitate nechibzuit de ridicată de ofițeri superiori în prima linie. Batalionul a trebuit să treacă printr-o zonă împădurită, unde pușcașii germani se ascunseseră în copaci. Atacurile lor au ținut în loc un timp jumătatea din spate a coloanei lungi de doi kilometri. Un localnic din Oosterbeek era încântat văzând un soldat britanic care ucisese un lunetist german „exact cum ai împușca o cioară“[523].

Au mai apărut și alte întârzieri pe măsură ce înaintau cu grijă în zori spre Oosterbeek. Localnicii își deschideau larg ferestrele și strigau:

– Good morning!

– Good morning to you! venea răspunsul lipsit de entuziasm al celor cărora tocmai le fusese trădată prezența.[524]

În scurt timp, familiile au început să iasă pe străzi, unii purtând doar un pardesiu aruncat peste pijama sau peste cămașa de noapte, pentru a le oferi roșii, mere și pere din grădinile proprii, precum și căni de cafea sau de ceai.

După schimbul de focuri, toate aceste evenimente au întârziat și ele partea din spate a batalionului, care a pierdut contactul cu avangarda care trecuse deja pe sub podul feroviar aflat la un kilometru est de biserica din Oosterbeek. Încurcând lucrurile și mai rău, Batalionul 1 al lui Dobie a mers tot pe drumul sudic, amestecându-se cu coada Batalionului 3, care nu a urmat ruta companiei din frunte, unde se aflau Lathbury și Urquhart. Unitățile din avangardă pierduseră timp prețios așteptând celelalte companii. Continuându-și înaintarea, au dat peste capătul sudic al celei de-a doua Sperrlinie a lui Spindler, cea din jurul spitalului St Elisabeth, aflată la vreo doi kilometri înainte de podul rutier. Forța de apărare a lui Spindler primea deja întăriri sub forma tunurilor de asalt autopropulsate (descrise adesea greșit drept tancuri de unele surse britanice). Între timp, Batalionul 1 a intrat curând sub tirul inamicului aflat pe colina Den Brink. Strategii din Anglia nu sesizaseră pericolul pe hartă. Cele două drumuri care veneau din vest intrau în Arnhem coborând pe versantul unei coline aflate între calea ferată și râu. Poziția asigura un punct ideal de sugrumare până la oprire a înaintării britanicilor.

*

Bineînțeles că și germanii aveau de suferit din pricina confuziei. Probabil ca urmare a mesajului radio primit de la forța de recunoaștere a lui Gräbner, care șarjase în sud în seara precedentă, Grupul de Armate B al lui Model raportase la ora 20.00 „șoseaua Arnhem–Nijmegen liberă de inamici. Podurile Arnhem Nijmegen sub control german.“[525] Dar nu la mult timp după aceea, două telefoniste germane de la centrala din Arnhem l-au anunțat pe Bittrich că parașutiștii britanici cuceriseră capătul nordic al podului rutier, iar informația s-a tot transmis pe tot parcursul nopții. După bătălie, Bittrich le-a decorat pe cele două cu ordinul Crucea de Fier. Dis-de-dimineață, Bittrich și-a făcut apariția la postul de comandă al lui Harzer, furios că Gräbner ignorase „ordinul [său] ca podul să fie luat și apărat cu orice preț“.[526]********

Model a apărut și el la postul de comandă al lui Herzer, instalat în comandamentul Generalmajorului Kussin din nordul Arnhemului. Plafonul de nori era jos în ziua aceea, a observat el, ceea ce măcar avea să frustreze forțele aeriene ale Aliaților. I-a spus lui Harzer că Batalionul 503 Tancuri Grele, dotat cu tancuri Panzer VI, tocmai era adus prin Blitztransport din partea cealaltă a Germaniei, de la Königsbrück, de lângă Dresda. Asta însemna că Reichsbahn trebuia să elibereze drumul de toate trenurile, cu excepția trenului personal, Sonderzug, al Führerului. Alte ١٤ tancuri Tiger aparținând Batalionului 506 Tancuri Grele de la Paderborn erau deja pe drum. Echipajele lor, încartiruite în cazarma din Sennelager, fuseseră trezite la jumătate de oră după miezul nopții, iar până la ora 8 dimineața, toate tancurile fuseseră încărcate pe platformele trenurilor. Model a mai anunțat și că va tăia aprovizionarea cu apă a Oosterbeekului, dat fiind că acolo urmau să fie forțați să se retragă majoritatea britanicilor. Deși încă mai respingea cererea lui Bittrich de a arunca în aer podul de la Nijmegen, Model a trimis un ordin scurt prin teleimprimator mai târziu în dimineața aceea: „A se începe distrugerea porturilor Rotterdam și Amsterdam“.[527] Aceasta a fost una dintre primele etape ale represaliilor germane pentru greva feroviară în favoarea Aliaților.

Pe tot parcursul nopții, statul-major al lui Model transmisese ordine pentru trimiterea de întăriri spre Arnhem, folosind orașul Bocholt drept cap de linie. Brigada 280 Tunuri de Asalt, aflată pe drum spre Aachen din Danemarca, a fost redirecționată spre Arnhem. Alte unități includeau trei batalioane cu aproximativ 600 de oameni fiecare; nouă Alarmeinheiten din unități improvizate, cu un efectiv total de 1 400 de soldați; două companii panzerjäger de distrugătoare de tancuri din Herford; șase companii motorizate Luftwaffe, cu un total de 1 500 de oameni; și o Flakkampfgruppe alcătuită din zece baterii, cu un total de 36 de tunuri de 88 mm și 39 de 20 mm. Acestea erau „temporar motorizate“[528], adică trase de tractoare și camioane civile. Tunurile antiaeriene de 20 mm au fost trimise înainte către zonele de aterizare, pentru a se ocupa de orice operațiuni aeriene care ar mai fi urmat.

Când toate aceste unități au ajuns în zona Arnhem, Bittrich le-a distribuit către cele două divizii. Lui Harzer i-a alocat un batalion de poliție din Apeldoorn[529], un batalion de veterani rezerviști din Hoogeveen și o brigadă antiaeriană care urma să ajungă puțin mai târziu. Aceste adăugiri aveau să ducă efectivele diviziei Hohenstaufen la aproape 5 000 de oameni. Frundsberg a lui Harmel avea să primească compania de tancuri Tiger Mark VI din Paderborn, deși, din cauza defecțiunilor, doar trei mașini de luptă aveau să mai ajungă. În plus, i se adăugau un batalion de pionieri dotat cu aruncătoare de flăcări, adus de la Glogau********, și un batalion panzergrenadier de instrucție și rezervă, venind de la Emmerich.

Această ultimă unitate nu prea putea ridica moralul general al trupelor. Mulți dintre soldați suferiseră amputări și chiar comandantul ei, maiorul Hans-Peter Knaust, își conducea batalionul în cârje. Dar Knaust, care-și pierduse un picior în bătălia pentru Moscova cu Panzer-Division 6, era un lider extraordinar. Fără a se consulta cu autoritățile locale, le-a ordonat oamenilor săi să confișteze rezervele de combustibil din orașul Bocholt, pentru a-și alimenta tancurile. Mergând înaintea oamenilor săi în singura semișenilată care îi fusese alocată, s-a prezentat la comandamentul lui Bittrich la ora 02.00 dimineața. Aghiotantul SS al lui Bittrich l-a anunțat disprețuitor pe Knaust ca pe „cineva din armată“.[530] Bittrich, care avea oricum relații bune cu armata regulată, a fost evident încântat să-l vadă. Avea nevoie de orice unitate disponibilă, iar Knaust, cu cele patru companii

de panzergrenadieri ale sale, avea să mai primească un pluton de tunuri de asalt și o companie de șapte tancuri Panzer III și opt Panzer IV de la o școală de tanchiști din Bielefeld.

Planul lui Model era nu doar să împiedice restul Diviziei 1 Aeropurtate să ajungă la podul rutier de la Arnhem, ci să o strivească între două forțe germane. În timpul nopții îi trimisese prin teleimprimator instrucțiuni generalului Christiansen, comandantul trupelor Wehrmachtului în Țările de Jos. Forțele generalului von Tettau trebuiau să atace „inamicul aterizat dinspre vest și nord-vest“[531] și să facă joncțiunea cu Corpul II SS Panzer în nord. Tettau nu făcuse prea multe în 17 septembrie, în afară de a-i spune Sturmbannführerului Helle să-și ducă Wachbataillonul SS din lagărul de concentrare de la Amersfoort la Ede. Cumva, regretând fără îndoială despărțirea bruscă de amanta lui, Helle își imagina că britanicii avansau spre vest către el, când ei înaintau spre est, către Arnhem. Batalionul său de gardă, care – i se promisese – nu avea să lupte nici odată, începuse să se reducă numeric chiar înainte să se tragă vreun foc. O treime din efective dezertaseră pe drum sau la scurt timp după prima experiență de luptă.

O unitate mult mai sigură a fost SS Unteroffizier Schule, comandată de Obersturmbannführer Hans Lippert. În timp ce își aștepta oamenii la Grebbeberg, lui Lippert i s-a alocat și un contingent naval – Schiffs-Stamm-Abteilung 10 –, al cărui comandant l-a avertizat că oamenii lui nu aveau instrucție în infanterie, și un așa numit Fliegerhorst-Bataillon, format din personal de sol Luftwaffe, oameni a căror experiență „se limita la rostogolirea butoaielor de combustibil“.[532] Forța din ce în ce mai mare, dar și mai diversă, a lui Lippert a fost numită „Westgruppe“, chipurile echivalenta mai puternicei „Ostgruppe“, bazate pe Divizia Hohenstaufen. Bittrich a prezis eronat că „un contraatac simultan din est și vest va distruge forțele inamicului pe 19 septembrie“.[533]

Conștient că doar o mică parte a unei divizii aeropurtate ajunsese la pod, Bittrich i-a ordonat lui Harzer să concentreze toate forțele disponibile pe crearea a două linii de apărare pentru a se asigura că nici un soldat britanic nu mai putea trece. Batalionul de pionieri al lui Möller din Hohenstaufen ocupase deja poziții la limita de est a Ooosterbeek, de-a lungul căii ferate care ducea spre sud, către Nijmegen. Forța lui fusese cea care respinsese

Batalionul 1 al lui Dobie în noaptea aceea. „În jur, oamenii înspăimântați ne priveau ostili din case“, scria el. „Ne-am ocupat pozițiile în mijlocul acestei jungle de grădini, vile și imitații de castele, de garduri și de curți.“[534] Au primit în scurt timp întăriri, sub forma unui detașament divizionar de antiaeriană. În spatele lor, Möller dispusese o altă companie, comandată de Obersturmbannführer Voss, în jurul și în interiorul unei case mari aflate pe colțul Utrechtseweg, parțial ascunsă de arbuști deși de rododendron.

Astfel, în timp ce Hohenstaufen acoperea partea de vest pentru a opri restul Diviziei 1 Aeropurtate, grosul Diviziei Frundsberg a lui Harmel a primit ordin să distrugă rezistența de la pod cât de repede posibil, pentru a putea fi trimise către sud întăriri pentru apărarea Nijmegenului. Singura rută alternativă ocolea prin est, după care trupele și vehiculele trebuiau trecute cu podul plutitor peste Nederrijn la Pannerden, la doi kilometri nord de râul Waal.

Batalionul 1 al Regimentului 12 SS Panzergrenadier a primit ordin să ocupe clădiri-cheie aflate imediat la nord de pod. Una dintre companii avea o singură semișenilată, pe care panzergrenadierii o numeau de obicei „sicriu pe roți“. Un proiectil britanic antiblindaj de 57 mm a intrat printr-o parte și a ieșit pe cealaltă, fără a provoca alte avarii decât cele două găuri circulare. Uluit de norocul pe care-l avuseseră, cei din echipajul blindatului s-au retras rapid. „Am făcut toți pe eroii“, recunoștea unul dintre panzergrenadieri, pe nume Horst Weber, „când, de fapt, pe dinăuntru tremuram de frică.“[535]

Compania lor primise ordin să ocupe impunătorul tribunal – Paleis van Justitie. Convinși că parașutiștii britanici erau deja înăuntru, au adus tunul antitanc și au tras pur și simplu într-un perete lateral până când au creat o spărtură prin care să poată intra. Un soldat din regimentul de panzere al companiei, cunoscut doar ca „Panzermann“, deoarece încă mai purta uniforma sa neagră, a fost primul care a trecut prin spărtură. Era o clădire uriașă, cu coloane din marmură în hol și multe încăperi la subsol, dar nici urmă de britanic. Și-au instalat acolo mitralierele pentru a acoperi Walburgstraat și piața.

Un alt membru al batalionului său „a văzut niște civili neerlandezi în timpul luptelor. Ieșeau în stradă pentru a bandaja răniții. De obicei, încercam să evităm să-i împușcăm, deși nu întotdeauna era posibil.“[536]

*

La capătul nordic al podului rutier, oamenii lui Frost au luat poziție înainte de venirea zorilor în acea dimineață de luni. Cu încărcătoare și grenade gata amorsate la îndemână, au așteptat să vadă ce le va aduce lumina zilei. „O pâclă rece care se ridica deasupra Rinului ascundea aproape cu totul podul“[537], scria un membru al plutonului de mortiere. Locotenentul său a decis să-și instaleze postul de observație pe acoperișul depozitului din fața podului, unde fuseseră montate mitralierele batalionului lui Vickers. „Gurile lor urâte erau un pic retrase în umbră în spatele ferestrelor, dar tot aveau la dispoziție o linie de tragere foarte bună.“ În așteptarea contraatacului inevitabil al germanilor, mitraliorii și-au ocupat timpul cu mici sarcini inutile în atmosfera tensionată. Dar când comandantul plutonului de mortiere a verificat linia pe care tocmai o instalaseră pentru telefonul de campanie într-unul dintre adăposturile pentru mortiere, a descoperit că aparatul pe care-l aduseseră cu ei nu funcționa. L-a aruncat în perete, înjurând cu patimă. A trebuit să apeleze la altă metodă, cu un parașutist preluând de la el distanța estimată pe hartă și strigând-o de pe acoperiș, în spatele clădirii, către adăposturile săpate printre peticele de iarbă de ambele părți ale drumului.

Câteva camioane germane, ai căror șoferi păreau să nu știe nimic despre evenimentele recente din zona podului, au fost ciuriuite de tirul rapid al transportoarelor blindate, al puștilor automate și al pistoalelor-mitralieră Sten. Soldații care nu fuseseră uciși au fost luați prizonieri. Câțiva dintre ei veneau dintr-un grup care avea rachete V-2, dar, firește, nu le-au dezvăluit acest lucru celor care-i prinseseră. Echipele dotate cu aruncătoare de grenade și echipajele tunurilor antitanc de 57 mm s-au abținut. Știau că nu e cazul să consume muniție pe vehicule fără blindaj. Ofițerul OSS american, locotenentul Harvey Todd, a fost instalat cu echipa Jedburgh în podul comandamentului brigăzii, după cum scria acesta în raportul de după bătălie. „Am avut un p[ost] [de] o[bservație] bun și o poziție de lunetist între grinzi, lângă o mică fereastră în acoperiș, cu vedere la drum și la pod. Am ucis trei germani aici, în timp ce încercau să traverseze strada.“[538] „Un

german rănit grav“, nota un operator de mortier, „s-a târât câțiva metri la adăpost și apoi a fost trimis pe lumea cealaltă de unul dintre lunetiștii noștri care îi urmărise progresul cu un interes detașat.“[539]

La ora 09.00, ascunsă imediat în partea sudică a podului, se formase deja o coloană de vreo 20 de mașini aparținând batalionului de recunoaștere al Sturmbannführerului Gräbner, din Hohenstaufen. Gräbner se oprise pentru scurt timp pe pod, în afara razei vizuale a inamicului. Purta la gât decorația Ritterkreuz, pe care o primise cu o zi înainte. Gräbner era renumit pentru că ura jumătățile de măsură. Evident convins că un atac surprinzător la viteză maximă urma să aibă efectul scontat, a ridicat brațul. Toți șoferii au început să-și ambaleze motoarele. Gräbner a dat semnalul și toate mașinile au accelerat. Vehiculele blindate Puma, varianta mai nouă a celor cu opt roți, au deschis drumul, urmate de semișenilate deschise, iar în spate de camioane Opel Blitz, echipate doar cu saci de nisip ca protecție pentru soldații din spate.

Un transmisionist din podul unei case a strigat: „Vin blindate pe pod!“[540]

Pe Frost l-a încercat un val irațional de speranță că ar putea fi avangarda Corpului XXX sosind mai devreme, dar a fost trezit rapid la realitate. Împreună cu oamenii săi, a privit fascinat cum coloana a încetinit pentru a-și croi drum printre camioanele arse către rambleul nordic. Parașutiștii așteptau ca vehiculul din fruntea convoiului să sară în aer la trecerea peste șiragul de mine antitanc plasate de ei de-a latul podului, dar primele patru Pume, trăgând cu mitralierele și tunurile lor de 50 mm, au accelerat și au trecut de ei, intrând în oraș.

Hotărâți să-și repare greșeala unei reacții întârziate, parașutiștii lui Frost au început în sfârșit să tragă cu toate armele pe care le aveau. Tirul de mortiere și mitralierele Vickers au avut un efect devastator. Tunarii antitanc din Regimentul Ușor și-au reglat tragerea, iar următoarele șapte vehicule au fost lovite și incendiate. Oamenii lui Gräbner, neexperimentați în bătălii purtate în spații atât de mici, au încercat să scape, dar vehiculele s-au ciocnit unele de altele. O semișenilată a dat cu spatele în cea din spatele ei și ambele vehicule s-au blocat. Mașinile deschise s-au dovedit a fi capcane mortale. Atacatorii lor au putut arunca cu grenade și în conducătorii vehiculelor, și în compartimentele panzergrenadierilor. Una dintre semișenilate a încercat să

scape coborând rambleul și s-a înfipt în clădirea școlii. O alta a spulberat o barieră și a căzut pe drumul de pe malul râului, care trecea pe sub pod.

Unii dintre cei prinși pe pod au sărit peste parapete în Nederrijn. Se spune că însuși Gräbner ar fi fost ucis când încerca să se ridice din blindata sa Humber capturată pentru a încerca să gestioneze haosul. Mirosul de carne arsă a rămas ore întregi în aer, combinat cu fumul înecăcios degajat de vehiculele în flăcări. Cadavrul lui Gräbner nu a fost niciodată identificat printre toate celelalte corpuri carbonizate.

De sus, din pod, locotenentul Todd le indica țintele tunarilor de jos. „Câțiva infanteriști germani au încercat să traverseze podul, dar nu aveam cum să-i ratez din PO-ul meu“, raporta el. „Am ucis șase în timp ce încercau să treacă de baricadă pe lângă rampa podului. Apoi cineva m-a observat. Glonțul unui lunetist a trecut prin geam și mi-a șters casca, dar cioburile de sticlă mi s-au înfipt în ochi și în față.“[541] Todd a fost dus jos, la postul de prim-ajutor din subsol. Parașutistul care i-a luat locul în pod purta bereta maro în locul căștii. Un lunetist german a văzut-o și l-a ucis.

Pionierii lui Mackay din clădirea școlii nu aveau nici o armă antitanc, așa că nu puteau face mare lucru în afară de a trage cu armele personale și de a arunca grenade jos, în spatele semișenilatelor. La un moment dat, au început să cadă obuze de mortiere pe școală, dar Mackay și-a dat seama repede că erau trase de una dintre propriile echipe. „Încetați focul, idioților!“ a strigat el. „Suntem aici.“[542]

Maiorul Lewis, aflat în aceeași clădire, povestea că se putea auzi un soldat german grav rănit, care se târâse probabil dintr-una dintre semișenilatele incendiate, strigându-și mama. Nu-l puteau vedea, dar strigătele au continuat toată ziua și în prima parte a nopții, după care s-a lăsat liniștea. „A fost o senzație sinistră“[543], își amintea Lewis.

Când a încetat tirul nebunesc, s-a auzit un „Whoa Mahomet!“******** sfidător.[544] Era strigătul de luptă din Africa de Nord al Brigăzii 1 Parașutiști. „Curând, răsuna de jur împrejurul podului ăluia“, povestea Mackay. De atunci încolo, avea să fie folosit aproape după fiecare luptă, pentru că era și un mod foarte bun de a stabili ce clădiri mai stăpâneau la final apărătorii. Când au încetat strigătele, tot ce se mai auzea era o sirenă urlând în

depărtare. „O să fim plătiți suplimentar pentru asta, domnule?“ a strigat un glumeț. „Tocmai s-a sunat de schimb.“[545]

După o scurtă pauză, germanii au lansat un alt atac din direcția opusă, cu infanteria, mai multe semișenilate și tir intens de mortiere. Echipele cu aruncătoare de grenade și cele ale tunurilor antitanc au mai distrus încă patru vehicule blindate, dar strigătele disperate după sanitari indicau pierderi masive și de partea britanicilor. Când nu erau destui infirmieri, răniții erau cărați pe uși scoase din balamale în subsolul comandamentului brigăzii. Acesta a început să se umple rapid. Cei doi medici, căpitanii Logan și Wright, și cei ce-i ajutau erau copleșiți, dar nu era nici o speranță de evacuare a vreunui rănit spre Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști) din spitalul St Elisabeth. Morții au fost duși într-o curte din spatele comandamentului.

Colonelul Frost se întreba cum Dumnezeu aveau să hrănească grupul de prizonieri care creștea continuu. Unul dintre ei, aflat în pivnița clădirii administrative, a fost identificat ca fiind un Hauptsturmführer din Panzer-Division 9 Hohenstaufen. Frost a coborât și l-a întrebat ce făceau în Arnhem diviziile de panzere SS.

– Credeam că sunteți terminați după punga Falaise,[546] a spus Frost.

Ofițerul SS i-a răspuns că or fi luat ei bătaie acolo, dar că își refăcuseră forțele lângă Apeldoorn.

– Noi suntem primul episod, i-a spus încrezător lui Frost, și vor mai urma.

Deși focul înceta din când în când, orice deplasare între case putea fi periculoasă, cu pușcașii germani căutând permanent ținte. Parașutiștii britanici au observat că, la început, germanii nu prea aveau precizie, probabil din pricina tensiunii.

Comandantul plutonului de mortiere de pe clădirea cu mitralierele Vickers a reușit să calculeze ușor tirul pe o hartă. În scurt timp, mortierele sale de 81 mm își lansau de jos, din adăposturile lor, bombele asupra vehiculelor

germane adunate la capătul sudic al podului. A putut vedea prin binoclu câteva lovituri directe, extrem de satisfăcut de bombardamentul atât de eficient. Dar până la amiază Kampfgruppe Knaust, inclusiv compania de panzere din Bielefeld, se adunase chiar la est de rambleul podului, într-o lăptărie de pe Westervoortsedijk.[547] Pe strada aceea și pe cea paralelă din lungul liniei, aceștia au atacat casele ocupate de Compania A a lui Digby Tatham-Warter. Deși au capturat două clădiri și au pătruns sub pod, Knaust a fost vizibil afectat de pierderea a trei dintre cei patru comandanți de companie ai săi în luptele crâncene.

Cu luptele de la pod, câteva grupuri de englezi încercuite în apropierea centrului și o bătălie majoră desfășurându-se la vest de spitalul St Elisabeth, orașul Arnhem devenise un câmp de bătălie mai real decât își dădeau seama mulți dintre locuitorii săi. Cei din partea de nord a orașului nu aveau nici o idee despre ce se întâmpla în centru și spre pod. Au presupus că luptele pe care le auzeau se duceau la sud de Nederrijn.[548] Cei care au ieșit să încerce să cumpere pâine s-au întors rapid, „albi ca varul din cauza împușcăturilor de pe străzi“.[549] Multe clădiri, inclusiv două cazărmi, Willemskazerne și Saksen-Weimar-kazerne, la fel ca și marele depozit al Wehrmachtului, erau încă în flăcări.

Mare parte din centrul orașului era de asemenea incendiat. Ceea ce suna ca o ploaie torențială „s-a dovedit a fi pârâitul flăcărilor“[550], scria cineva. Convinși că în uriașul turn al bisericii St Eusebius, cunoscută ca Grote Kerk, erau observatori și lunetiști inamici, germanii continuau să tragă în el. Compania 21 Panzergrenadier a început chiar să tragă în turn cu tunul antitanc de 75 mm. „Zgomotul pe care-l făcea pe străzile acestea înguste era asurzitor.“[551] Mai mulți oameni au văzut „limbile ceasului de pe biserică rotindu-se nebunește – de parcă timpul o luase la goană“.[552]

Din Den Brink, până la fațada sumbră a spitalului St Elisabeth și dincolo de el, germanii aveau avantajul terenului înalt. Batalioanele 1 și 3 parașutiști s-au chinuit în van să-i scoată de pe poziții. Mai rău, încercând să atace spre nord în jurul bifurcației, s-au expus tirului bateriilor antiaeriene germane dispuse pe malul sudic al râului Nederrijn. Iar în fața acestora mai apărea un

Panzer IV german, un tun de asalt sau un blindat care trăgea în ei, apoi se retrăgea imediat ce vedea tunul antitanc de 57 mm.

Un comandant de pluton din Batalionul 1 a fost inițial încurajat de mersul lucrurilor. „Avansăm spre terenul înalt“, nota el rapid în jurnal. „Ni s-a ordonat să capturăm colina din față, cu case și o filatură cu coșuri înalte. Am ajuns la case. S-a tras serios asupra noastră dintr-o casă încă ocupată de neerlandezi care țipau. Ce tărăboi! O fetiță de vreo ١٠ ani din altă casă a fost lovită, împușcată în coapsă. Sanitarii mei au mers la ea, dar a trebuit să o ținem pe mamă când și-a ieșit din minți. Fritzii fug.“[553] Dar apoi atacul a slăbit, iar germanii s-au întors cu întăriri. „Am fost lovit de un lunetist, apoi de o mitralieră.“ Comandanții de plutoane erau hărțuiți într-un ritm teribil. „Trag în noi de peste râu“, scria altul. „Rănit grav de o grenadă germană. La brat și ochi. A fost ca și cum mi-ar fi înfipt cineva un ac încins. Mi-era groază că am orbit.“[554]

Erau multe imagini înfiorătoare. „Fumul și focurile au înnegrit străzile. Sticla spartă, mașinile distruse și dărâmăturile au umplut străzile.“[555] Un parașutist din Batalionul 1 descrie „cadavrul fumegând al unui locotenent“[556] din fața lor. Un trasor aprinsese bomba cu fosfor din rucsacul său, iar el arsese de viu. Un tată înnebunit de durere a fost văzut împingând un cărucior în care era trupul unui copil. „Un civil mort, îmbrăcat într-un combinezon albastru, zăcea în șanț, apa [dintr-o conductă spartă] clipocind încet în jurul cadavrului său.“[557] Au existat și momente bizare în toiul acestei bătălii. Un neerlandez a ieșit din casă și a întrebat în engleză doi soldați britanici dacă vor un ceai. Un pic mai în spate, pe drumul pe care veniseră, cadavrele parașutiștilor englezi zăceau „peste tot, multe pe după pomi sau stâlpi“[558], povestea Albert Horstman, membru al Rezistenței din Arnhem. Apoi a văzut „un bărbat între două vârste care purta o pălărie. Omul acesta mergea în dreptul fiecărui soldat mort, își ridica pălăria și rămânea acolo în tăcere câteva secunde. Era ceva ceva teribil de chaplinesque în scena aceea“, încheia Horstman.

Ca urmare a confuziei generale, au fost mulți rătăciți din ambele batalioane, 1 și 3. Sergentul-major John C. Lord, un grenadier mustăcios și impozant, recrutat de Boy Browning (și cunoscut de parașutiști ca „Domnul Iisus Hristos“), încerca să ia din nou în mână frâiele situației din zona spitalului

St Elisabeth, când a fost lovit de un glonț german. „Am simțit de parcă m-ar fi lovit un ciocan în braț“[559], povestea el. Impactul l-a făcut să se rotească și a căzut lat pe spate. „Brațul îmi era paralizat și sângera masiv, dar, în mod destul de ciudat, nu mă durea.“ Lord a fost dus în spital, unde a încercat curând o admirație profundă pentru profesionalismul asistentelor, dar și pentru dezvoltatul simț al umorului al acestora. Nici una dintre ele nu alesese să plece nici măcar când bătălia se dezlănțuise în preajma spitalului și clădirea fusese lovită de obuze grele antiaeriene trase de peste râu.

Una dintre măicuțele germane hrănea cu lingura un pacient de 90 de ani când acesta fusese efectiv decapitat de un obuz care trebuie să fi trecut milimetric pe lângă ea. Înmărmurită de groază, „a rămas acolo, cu farfuria încă în mână, privind în gol“.[560] Din cauza tirului intens, medicii neerlandezi au început să transfere pacienții civili către Diaconessenhuis, o clinică din afara zonei de luptă. Pentru a se deosebi de soldați și civili, s-au învelit în cearșafuri și și-au vopsit căștile cu alb și cu o cruce roșie. Sora van Dijk a spus că arătau ca niște cruciați.[561]

Curând după prânz, încă optimist, Bittrich a estimat că forța de la pod a lui Frost număra doar „vreo 120 de militari“.[562] Britanicii suferiseră pierderi masive în dimineața aceea, dar Frundsberg nu avea să-i distrugă atât de repede cum spera el.

La podul rutier, Tony Hibbert, șeful statului-major al brigăzii, a sugerat că, în lipsa lui Lathbury, locotenent-colonelul Frost ar fi trebuit să devină comandantul în funcție al brigăzii, iar adjunctul său să preia batalionul. Sperau că aceasta avea să fie o măsură strict temporară. Unul dintre operatorii radio ai lui Frost a prins rețeaua Corpului XXX. Transmisia suna atât de bine, încât au presupus că nu puteau fi prea departe. Frost și ofițerii săi își imaginau că sosirea Diviziei Blindate de Gardă era o chestiune de ore.

Statul-major al comandantului suprem al Wehrmachtului în Țările de Jos era încă atât de obsedat de o insurecție a Rezistenței neerlandeze, încât a raportat într-o transmisiune radio din dimineața zilei de 18 septembrie că podul rutier de la Arnhem este ocupat de teroriști“. (WBNdl, 18.9.44, BArchMA RH 19 IX/12, 219)

Astăzi Głogów (Polonia) (n.red.)

Se pare că strigătul de luptă al parașutiștilor britanici a fost adoptat de la localnici în timpul Campaniei Tunisiene, din Africa de Nord, fiind preluat ulterior la scară largă în timpul operațiunii Market Garden. (n.tr.)

Capitolul 13

Arnhem – al doilea transport

Luni, 18 septembrie

Statul-major al diviziei își petrecuse noaptea lângă terenul de aterizare de dincolo de Wolfheze, fără să știe mai nimic despre ce se întâmpla. În zori, încă nu aveau nici un semn de la generalul Urquhart și nici vreo informație legată de unde ar fi putut fi, așa că șeful său de stat-major, colonelul Mackenzie, și ceilalți ofițeri au hotărât să plece spre Arnhem. Au presupus că Urquhart își petrecuse noaptea la comandamentul Brigăzii 1 Parașutiști. Mackenzie nu era prea îngrijorat, dar lipsa unui contact radio sau a informațiilor îl încurca.

Mackenzie și ofițerul-șef al artileriei, locotenent-colonelul Robert Loder-Symonds, au plecat să-l caute pe generalul de brigadă Hicks, pe care l-au găsit după ora ‧6.00 într-o casă de pe Utrechtseweg. L-au convins să preia comanda diviziei până la reîntoarcerea lui Urquhart ori a lui Lathbury. Hicks a fost de acord și cu recomandarea lor de a întări Batalionul 2 al lui Frost, la pod, cu încă un batalion. I-au sugerat să trimită înainte Batalionul 2 al Regimentului South Staffordshire, deși acestuia îi lipseau două companii. Restul putea urma după aterizarea primelor planoare. Alte întăriri pentru atacul asupra podului puteau fi sub forma Batalionului 11 Parașutiști din Brigada 4 Parașutiști a lui Hackett, care trebuia să aterizeze la ora 10.00. Batalionul 11 fusese ales pentru că zona de parașutare a acestuia era cea mai apropiată de Arnhem. Foarte în temă cu temperamentul „volatil“[563] al generalului de brigadă Hackett, Mackenzie, căruia Hackett îi era superior, preluase comanda diviziei.

Hicks nu a privit cu ochi buni această promovare temporară. Era un moment nepotrivit, pentru că ofițerul care urma să-l înlocuiască la comanda Brigăzii 1 Planoare „era zob – pur și simplu își pierduse stăpânirea de

sine“.[564] Trebuia găsit un alt colonel din statul-major divizionar. Hicks considera situația statului-major „cumva ambiguă“[565], cu comandanți lipsă, comunicații defectuoase și o lipsă evidentă de claritate. Singura certitudine era că reacția germană fusese „rapidă și energică“. „Au fost unele dintre cele mai cumplite ore din viața mea“, recunoștea Hicks ulterior.

Regimentul Staffordshire nu a plecat până la ora 09.30. Părea că nu-i presa nici o urgență, pentru că și-au respectat rutina standard de 50 de minute de marș urmate de 10 minute de pauză.[566] Pe drumul spre Oosterbeek au pierdut câțiva oameni în urma atacurilor la joasă înălțime ale avioanelor Messerschmitt, iar apoi, când au ajuns la terasamentul căii ferate apărat de batalionul de pionieri al lui Möller, au înregistrat și mai multe pierderi. După care, la fel ca și predecesorii lor, au fost nevoiți să meargă pe drumul de mai jos, de lângă Nederrijn, și au intrat și ei sub tirul greu al tunurilor germane din Den Brink. Nu aveau să facă joncțiunea cu Batalioanele 1 și 3 Parașutiști, în apropierea spitalului St Elisabeth decât aproape de ora 19.00 în seara aceea.

Ofițerul USAAF lt. Bruce E. Davis, din Escadronul 306 Control Avioane Vânătoare, se deplasa în dimineața aceea cu statul-major divizionar spre Oosterbeek. Rolul său era acela de a aduce avioanele aliate în ajutorul trupelor de la sol. „În jurul orei 10.30 am observat aproximativ 60 de avioane zburând la mare altitudine“, raporta el ulterior. „Crezând că erau avioane Typhoon, am încercat să le contactăm prin VHF, să facă o recunoaștere pentru noi. Ne-am simțit destul de prost când, în loc să ne răspundă, au intrat brusc în picaj și ne-au atacat în zbor razant, dovedindu-se a fi Me 109.“[567]

Celelalte două batalioane, care protejau încă zonele de parașutare și aterizare pentru sosirea celui de-al doilea val, King’s Own Scottish Borderers și Border Regiment, erau deja atacate în zori. Dat fiind că erau răspândite pe o suprafață mare, înconjurată de păduri, le-a fost aproape imposibil să-și apere zonele eficient.

O companie din Border Regiment, aflată la Renkum, a trebuit să se refugieze într-o fabrică de cărămizi când a fost înconjurată de Schiffs-Stamm-Abteilung******** 10. Comandantul, Fregattenkapitän Ferdinand Kaiser, s-a plâns că oamenii săi erau înarmați cu puști vechi Mauser și o

mitralieră franțuzească Hotchkiss din Primul Război Mondial. Comandantul lor de Kampfgruppe, Obersturmbannführer Lippert, a vrut să se întâlnească cu el în timpul acestei lupte, dar un obuz de mortier a explodat lângă ei. „Am fost aruncat într-un boschet, lovit în coapsă de un șrapnel. Un SS-ist care primise o întreagă «salată de schije» în față urla cât putea că nu mai vedea nimic. Toți ceilalți au scăpat nevătămați.“ Kaiser a fost evacuat spre spitalul militar german din Apeldoorn, unde chirurgii operau în schimburi de câte 24 de ore. „A fost cumplit“, își amintea el.

Compania din Border Regiment, net depășită numeric, a trebuit să se salveze ulterior, după pierderea a șase jeepuri și a ambelor tunuri antitanc. La nord de ei, lângă landa Ginkel, o companie a Scottish Borderers a fost atacată în zorii zilei de o companie din SS Wachbataillon Nordwest al lui Helle. Un pluton izolat, fără contact radio, a fost înconjurat și forțat să se predea. În consecință, acești SS-iști neerlandezi au ocupat poziții din care au putut deschide focul direct asupra Brigăzii 4 Parașutiști a lui Hackett, când aceasta a aterizat mai târziu în cursul zilei. O altă companie din Scottish Borderers s-a descurcat mai bine, distrugând o semișenilată dintr-un singur foc al tunului antitanc de 57 mm.

Spre ultima parte a dimineții, chiar și personalul statului-major al batalionului lua parte la atacul la baionetă asupra atacatorilor germani. Adriaan Beekmeijer, un ofițer de comando neerlandez detașat la serviciul lor de informații secrete, s-a trezit în toiul unei lupte pe viață și pe moarte. Una dintre sarcinile lui Beekmeijer era aceea de a-i interoga pe prizonierii inamici. „A descoperit cu rușine că mulți dintre ei erau neerlandezi“.[568] I-a identificat ca membri ai SS Wachbataillon de la Amersfoort, condus de Helle. Unul dintre prizonieri era un anume Hauptsturmführer Fernau, care fusese servitorul kaiserului la Doorn.

În jurul orei ١١.00, ambele batalioane au supraviețuit atacurilor razante ale avioanelor Jagdgeschwader 11, dar trasoarele au provocat incendii periculoase în zonele unde trebuiau să aterizeze parașutiștii și planoarele.[569] Intrarea întârziată în luptă a Luftwaffe din acea dimineață fusese accelerată de furia lui Hitler față de eficiența limitată a acesteia din ziua precedentă.******** Au fost alocate circa 300 de Messerschmitt Me 109 și Focke-Wulf 190. Cele mai multe însă au fost ținute pe loc, cu piloții în

carlingă, așteptând semnalul radio din partea garnizoanei asediate din Dunkerque care să le anunțe apropierea unei alte flote aeropurtate.

Vremea era frumoasă, dar fiindcă nu avea legătură radio cu comandamentul lui Browning, generalul de brigadă Hicks nu știa că, în Anglia, vizibilitatea slabă amânase plecarea. (Generalul Brereton îl avertizase pe Eisenhower că „vremea în Regatul Unit este adesea diferită de cea de pe continent“[570], un alt motiv pentru care bazele aeriene ar fi trebuit mutate în Franța.) „Orele se târau, literalmente“[571], își amintea Hicks. Așteptarea era și mai insuportabilă din cauza lipsei de informații clare despre situația de la pod și a luptelor din jurul spitalului St Elisabeth, dar un raport clar ar fi fost greu de obținut din tot haosul luptelor. Spitalul a fost capturat de germani, care i-au luat prizonieri pe majoritatea celor din Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști), lăsând pe loc doar echipele de chirurgi. Britanicii l-au reocupat seara, dar nu au reușit să-l păstreze prea mult.

În timp ce avangarda Batalionului ٣ Parașutiști aștepta în apropierea spitalului St Elisabeth sosirea celorlalte companii, atât bateriile antiaeriene de peste râu, cât și tirul mortierelor și al armelor ușoare de pe colină i-au obligat să se adăpostească. Blocați în casele de pe partea nordică a Utrechtseweg, singurul mod în care puteau răspunde tunurilor de asalt autopropulsate care huruiau pe stradă era să arunce câte o grenadă Gammon pe fereastră. În plus, nici unul dintre generalii Lathbury și Urquhart nu se putea mișca. Aceștia se aflau într-o casă de pe Alexanderstraat, stradă care mergea în paralel cu Utrechtseweg până la spitalul St Elisabeth.

Abia la ora 15.00 a ajuns și restul batalionului, cu un transportor blindat plin cu muniția atât de necesară. Maiorul Peter Waddy a insistat să ajute la descărcarea muniției și a fost ucis. Rata pierderilor din rândul ofițerilor era alarmantă și a contribuit ulterior din plin la haos. Colonelul Fitch, încă hotărât să ajungă la pod, a decis că singura șansă era să atace spre nord și să se deplaseze de-a lungul liniei de cale ferată, însă intensitatea tirului german a împiedicat orice tentativă.

Cu un curaj nesăbuit, Lathbury și Urquhart au ieșit de la adăpost încercând să găsească o cale de a înainta. O rafală de mitralieră l-a atins pe Lathbury

în coapsă. Urquhart și alți doi ofițeri l-au târât într-o căsuță unde au fost primiți de un cuplu de localnici curajoși. O clipă mai târziu, în ușă a apărut un german. Urquhart a reușit să-și scoată rapid pistolul și să-l împuște cu două focuri. L-au cărat pe Lathbury în pivnița casei, apoi Urquhart și cei doi ofițeri s-au strecurat afară prin spate. Fugind, nu s-au îndepărtat nicicum de nemți, ci au rămas prinși în încercuirea lor. Comandantul Diviziei 1 Aeropurtate, plin de nerăbdare și frustrare, și-a petrecut a doua noapte a bătăliei ascunzându-se într-un pod.

Deși Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști) încă opera în spitalul St Elisabeth, luptele din jur făceau imposibilă orice altă evacuare a răniților de acolo.[572] O soluție trebuia găsită în Oosterbeek. Hendrika van der Vlist, al cărei tată deținea hotelul Schoonoord, descria apariția unui medic britanic într-un jeep. Acesta a întrebat-o direct: „Putem să transformăm acest hotel într-un spital într-o oră?“[573]

I-a explicat că hotelul era într-o stare deplorabilă din pricina germanilor care-l folosiseră drept cantonament. Medicul i-a spus să recruteze oameni de pe stradă dacă era necesar. Când au auzit, vecinii s-au grăbit să ajute la curățarea locului. O oră mai târziu, pacienții au început să fie aduși pe tărgi. Paie și saltele au fost puse pe jos în salonul mic, iar în cel mare au fost instalate rânduri de paturi.

Hotelul Schoonoord era „o clădire lungă cu două niveluri. Pe latura de pe strada Arnhem, de ambele părți ale intrării principale erau camere cu ferestre mari, folosite ca sală de mese și bar.“ Spitalul de Campanie 18 (Planoare) din Brigada lui Hicks a preluat atât hotelul Schoonoord, cât și Tafelberg, pe care Model îl abandonase cu o zi înainte.[574] Tafelberg a devenit anexă chirurgicală, cu mese de operații portabile așezate în birouri. Schoonoord se afla la doar 300 de metri de comandamentul divizionar din hotelul Hartenstein, dar poziția sa proeminentă pe Utrechtseweg avea să-l facă mai târziu foarte vulnerabil. Alte tinere neerlandeze au ajutat în orice fel au putut, chiar dacă unii dintre pacienți erau atât de desfigurați de răni încât erau greu de privit. Le-au aprins țigări, lucru care era de obicei prima lor rugăminte, în timp ce a doua era să scrie o scrisoare către familiile lor în cea mai bună engleză de care puteau da

dovadă. Tinerele nu se puteau abține să nu plângă când devenea evident că cei mai grav răniți își luau rămas-bun.[575] Printre primele victime aduse erau și răniții din centrul de ajutor improvizat aflat într-un depozit de lângă râu, care fusese lovit de focul unei baterii Nebelwerfer de lansatoare multiple de mortiere de pe malul sudic.[576]

În timp ce Urquhart încă lipsea din divizia sa, SS-Brigadeführer Harmel se întorsese în dimineața aceea de la Berlin la postul de comandă avansat al Diviziei Frundsberg, aflat la marginea estică a orașului Arnhem. „Slavă Domnului că v-ați întors!“[577] era felul în care susține el că l-a întâmpinat șeful statului său major. Bittrich comandase Frundsberg în absența lui Harmel. Harmel l-a sunat pe Bittrich, apoi s-a dus să se întâlnească cu Standartenführer Harzer la postul de comandă al Hohenstaufen din nordul Arnhemului. Folosindu-se de rangul său superior față de mai tânărul Harzer, care îi raporta situația, Harmel a spus abrupt: „Mi s-a ordonat să merg la Nijmegen cu divizia mea. Ați deschis podul? Scapă de Tommy-i ăștia, Harzer.“[578]

„Eu?“ susține Harzer că ar fi replicat. „Eu am grijă ca parașutiștii să nu ajungă în Arnhem. N-am vreme să mă ocup și de pod în același timp.“[579] Harzer a fost evident luat prin surprindere de faptul că Harmel încă nu avea o idee clară a responsabilităților lor și a trebuit să-i explice clar situația încă o dată.

Harmel era furios mai ales pe goana după himere a Batalionului Recunoaștere Hohenstaufen de la Nijmegen, pentru că, după ce fusese „făcut praf și pulbere“[580] la pod, Bittrich îi spusese diviziei sale să predea batalionul de recunoaștere către 9 Hohenstaufen. Găsea comportamentul lui Gräbner „de-a dreptul inexplicabil“[581] și acum „semișenilatele în flăcări sunt distribuite pe toată lungimea podului și blochează calea de acces“. A plecat într-un vehicul blindat să arunce o privire la luptele pentru capătul nordic al podului. „Puteam vedea un soldat mort zăcând acolo, pe care n-am putut să-l îndepărtăm din cauză că era în linia de foc englezilor. Erau o mulțime de lunetiști. Am decis că singura cale de a-i anihila era să folosim tunurile asupra caselor. Era acolo un grup de artilerie și le-am ordonat să tragă, începând chiar de sub acoperiș, și apoi în jos metru cu metru, până când

casa era distrusă.“[582] Artileria germană aflată în acel moment în centrul Arnhemului însemna un singur tun de 150 mm. Echipajul său a început să tragă asupra clădirilor de pe partea de vest a largului bulevard Eusebiusbinnensingel, care ducea către pod. „A fost cel mai bun și mai eficient tir de artilerie pe care l-am văzut vreodată“, își amintea tânărul Panzergrenadier Horst Weber. „Au tras metru cu metru, începând de sus. Clădirile se prăbușeau în cele din urmă ca niște căsuțe de păpuși.“[583] Frost a început să se gândească să pună la cale un raid-surprinză care să anihileze tunul, când o lovitură norocoasă ori din partea unui obuzier, ori a unui mortier, a ucis echipajul și l-a scos din funcțiune.

O altă amenințare a fost sosirea bateriilor antiaeriene germane de 40 mm la sud de râu. Acestea au început să distrugă acoperișul clădirii de unde mitralierele Vickers controlau podul. În scurt timp, toată clădirea luat foc și plutonul de mitraliori a trebuit să fugă și să caute noi poziții. Totuși obuzierele de 75 mm ale Regimentului Artilerie Ușoară au continuat să primească ținte de la maiorul Munford, care acționa ca observator înaintat. Fusese atent la calcule pentru a ține tirul în împrejurimile podului și în același timp departe de podul însuși de care aveau nevoie intact pentru Corpul XXX.

După o lungă așteptare în zonele de aterizare și de parașutare, motoarele avioanelor s-au putut auzi în sfârșit chiar înainte de ora 14.00. Imediat a venit și strigătul de ușurare:

„Au ajuns!“[584]

Cele 127 de avioane C-47 Dakota transportând Brigada 4 Parașutiști a lui Hackett se îndreptau spre landa Ginkel, pe care King’s Own Scottish Borderers se chinuia să o apere. Alte 261 de planoare, care-și aruncaseră cablurile de remorcare, se îndreptau spre zonele de aterizare. Acestea aduceau restul statului-major divizionar și personalul acestuia, împreună cu vehiculele, restul Regimentului Artilerie Ușoară Regală, o parte din escadronul antitanc polonez și restul brigăzii de planoare, inclusiv ultimele companii ale South Staffords.[585] Erau urmate de alte 31 de avioane RAF Stirling încărcate cu provizii.

Prezența mult crescută a Luftwaffe a ținut ocupate cele 259 de avioane RAF Spitfire, Tempest, Mustang și Mosquito, chiar dacă în a doua zi au fost mai puține baterii antiaeriene de anihilat. A Opta Forță Aeriană s-a ciocnit cu 90 de Messerschmitturi 109, pierzând 18 avioane, în timp ce RAF a pierdut șase. Pierderile din timpul traversării fuseseră comparativ mai mici, dar operațiunea de lansare și de aterizare a avut parte de „o primire mult mai caldă decât în ziua precedentă“[586], scria locotenentul Davis. Echipa sa americană încă încerca să contacteze avioanele Aliate prin VHF, dar fără succes.

Lămurindu-se unde aveau să fie zonele următoarelor lansări, germanii își reinstalaseră toate bateriile antiaeriene disponibile. Parașutiștii care se pregăteau să sară simțeau o zdruncinătură amețitoare de fiecare dată când un obuz antiaerian exploda în apropiere. Căpitanul Frank King, din Batalionul 11 Parașutiști, își amintea cum, în timp ce se apropiau în avioanele lor C-٤٧, a observat că șeful de echipaj american adormise, „prăbușit pe spate, cu bărbia în piept“.[587] S-a apropiat să-l trezească și a descoperit că era mort. În spatele lui era o gaură în fuzelaj. King s-a așezat în ușă și a observat că celălalt avion din formația lor lua altitudine, în timp ce al lor, nu. Apoi a văzut că unul dintre motoare era în flăcări. S-a întors și a strigat către sergentul-major Gatland, aflat în capătul celălalt al grupului: „Am luat foc! Spune-i pilotului.“

Când a deschis ușa cabinei piloților, flăcări imense au izbucnit înăuntru, iar Gatland a trântit-o înapoi. King le-a ordonat parașutiștilor să sară imediat, iar el a deschis drumul. Se aflau în picaj ușor, la doar 60 m altitudine, ceea ce însemna că parașutele lor de-abia aveau timp să se deschidă. Mulți dintre ei s-au zdruncinat serios la aterizare. Parașuta unuia nu s-a mai deschis deloc.

Maiorul Blackwood, tot din Batalionul 11, a ținut un jurnal detaliat: „La 13.55, pilotul a aprins lumina roșie, iar eu le-am ordonat oamenilor să se pregătească. Aveam o vedere bună, dar neliniștitoare, din poziția mea la ușă. Tirul antiaerian era acum periculos de aproape. Am trecut peste o pădure la vreo 450 m înălțime și toată liziera a izbucnit în flăcări. Au apărut găuri în aripa de la babord, dar fără vreun efect serios. Două dintre avioanele batalionului nostru au fost lovite cam în același moment și s-au prăbușit în

flăcări. Chiar dacă treceau printr-un baraj de foc, piloții zburau magnific în formație. Am avut verde la 14.10. Le-am strigat oamenilor mei un ultim «Hi-de-hi!» și i-am auzit răspunzându-mi în timp ce săream.“[588] Dar smucitura de la deschiderea parașutei i-a smuls pachetul de arme, iar el și-a pierdut pistolul-mitralieră Sten, încărcătoarele, două pachete de rații de 24 de ore și kitul de toaletă.******** „Le-am privit zdrobindu-se de pământ.“ A observat apoi că parașuta sa avea „câteva găuri de gloanțe“. Se aflau sub tirul unei mitraliere germane de la marginea pădurii, iar șrapnelul de mortiere cădea din cer. „Oamenii ajungeau jos morți în harnașament, iar alții erau împușcați înainte de a se putea extrage.“ Blackwood și-a aruncat imediat în acțiune oamenii care mai erau pe picioare, pentru a ataca SS-ul neerlandez. „Tânărul Morris a adus voios o pușcă cu lunetă de vreo două ori cât el“, scria el.

Tirul german a provocat pierderi și în Zona de Aterizare X, la doi kilometri vest de Wolfheze. Mai multe planoare au fost incendiate, confirmându-și porecla de „cutii de chibrituri“. Pastorul G.A. Pare a luat un steag al Crucii Roșii și a fugit în câmp deschis însoțit de sanitari. „Cinci dintre planoare erau deja scrum, iar pe iarbă zăceau mai multe corpuri. Primul om era mort. Altul gemea recunoscător. M-am mutat la următorul. Am făcut semn cu mâna și jeepul a ieșit din pădure, cu ceilalți sanitari. Toate victimele fuseseră împușcate în spate în timp ce încercau să se adăpostească. Nici unul dintre planoare nu fusese descărcat. Ultimul om la care am ajuns stătea lângă un cadavru. Am descoperit șocat că nu fusese rănit, ci era sfâșiat de durere în fața morții prietenului său și nu voia cu nici un chip să-l părăsească. M-am cam răstit la el, iar un sanitar l-a ajutat să se ridice.“[589]

Pe landa nisipoasă plină de urme, sergentul-major Les Frater a văzut un jeep ars, iar lângă el ceva ce părea a fi un sac de făină carbonizat.[590] L-a împins cu piciorul și a sărit înapoi îngrozit când a observat că era un tors uman. Un planor a aterizat în bot, iar vehiculul din interior i-a strivit pe pilot și pe copilot, care au rămas în viață, dar complet blocați în aparatul de zbor. Li se puteau face injecții cu morfină, dar ulterior s-a spus că, dat fiind că nu se mai putea face nimic pentru ei, nu a existat alternativă. „Cineva i-a împușcat probabil pe amândoi și le-a curmat suferința.“[591] Se pare că un maior din South Staffords, găsit de asemenea zăcând cu picioarele distruse după prăbușirea altui planor, a implorat la rândul lui să fie împușcat.

Nu au fost singurele întâmplări groaznice din zona de aterizare. Un comandant de pluton din Batalionul 156 a fost lovit de trasoare de 20 mm, iar când soldații au ajuns la el, rănile din piept îi fumegau. Avea dureri atât de mari, încât i-a implorat să-l împuște, „așa că i-am dat pistolul armat“[592], își amintea unul dintre ei, „și s-a împușcat“. Din cauza focurilor de pe câmp și a tirului mortierelor germane, cutiile cu muniție explodau imediat după aterizare. La punctul de întâlnire a batalionului, sergentul-major al companiei i-a spus maiorului John Waddy că unul dintre comandanții săi de pluton, locotenent John Davidson, nu sosise. Se părea că Davidson, care își fracturase piciorul când aterizase pe un petic de vegetație în flăcări, se împușcase înainte ca grenadele cu fosfor pe care le avea asupra lui să ia foc.[593] Un număr de parașutiști ale căror parașute se prinseseră în coroanele copacilor de pe marginea opusă a landei au devenit ținte neputincioase pentru SS-ul neerlandez al lui Helle.

Cele cinci echipaje antitanc poloneze care aterizaseră cu planorul voiau să intre cât mai curând în acțiune. Nu-i tulburaseră nici măcar tinerele din WAAF********, care le înmânaseră zâmbind rațiile pe aerodromul de lângă Salisbury. „Sunt tinere și frumoase“, scria în jurnalul său un parașutist polonez. „Și noi suntem tineri, dar singurele [noastre] gânduri sunt [concentrate] la faptul că nu am primit nici un raport despre aterizarea primului contingent.“[594]

Cercetașii Companiei Independente 21 Parașutiști au rămas la locurile de aterizare pentru a-i ajuta pe noii sosiți – și pentru a ucide germani. Un membru britanic al companiei a fost șocat de „ura unuia dintre evreii noștri germani care și-a golit încărcătorul Sten într-un german“.[595] Și erau motive pentru cruzimile dimprejurul landei Ginkel. Sergentul Stanley Sullivan „a găsit trei băieți cu vârstele între 12 și 14 ani, toți morți și zăcând cu brațele deschise pe pământ, purtând brasarde portocalii“[596], probabil victime ale batalionului SS de gardă din Amersfoort, angajat în propriul război civil.

Un ofițer neerlandez detașat la comandamentul lui Hackett s-a înfuriat când a văzut soldați britanici dându-le țigări unor SS-iști neerlandezi – „toți trădători“[597] – pe care-i păzeau. Un ofițer de legătură polonez s-a enervat de asemenea. Când unul dintre prizonieri s-a plâns vehement despre ceva

anume, s-a repezit imediat spre el și l-a amenințat, făcându-l să tacă instantaneu.

Comandantul cercetașilor, maiorul Bob Wilson, un bărbat între două vârste, dar extrem de robust, descria cum oamenii săi îi auziseră pe soldații germani strigând din pădurea apropiată, cerându-le să se predea. „Englezii le-au strigat înapoi că le era frică să se ducă acolo și să vină ei să îi ia. ٦٠ de germani au ieșit și au fost seceraţi de două mitraliere Bren, de la o distanță de vreo 150 de metri. Au murit urlând.“[598] O furgonetă germană și-a făcut apariția și a pus muzică în megafoane. O voce a anunțat că o divizie de panzere înainta spre ei, că generalul lor fusese capturat și că vor fi tratați bine dacă se vor preda. Cineva a reușit s-o reducă la tăcere cu un lansator de grenade.

Au fost și momente mai puțin încrâncenate. Major John Waddy își amintea cum capturaseră un soldat în uniformă germană imediat după aterizare. „L-am interogat într-o germană dureroasă, școlărească, și după cinci minute ne-a întrebat într-o engleză perfectă: «Do you speak English?» Era polonez.“[599]

*

Colonelul Mackenzie, șeful statului-major al lui Urquhart, l-a găsit pe Hackett în zona de aterizare și i-a spus direct că Hicks preluase comanda.

– Ascultă, Charles, a răspuns Hackett. Îi sunt superior lui Hicks, așa încât voi prelua eu comanda diviziei.

– Vă înțeleg, domnule, a replicat Mackenzie. Dar generalul mi-a dat ordinul referitor la succesiune, iar apoi generalul de brigadă Hicks a fost aici 24 de ore și este mult mai la curent cu situația.[600]

Eșecul lui Urquhart dinaintea plecării din Anglia de a informa generalii de brigadă în legătură cu succesorul său desemnat se dovedea acum o tulburare inutilă. Îi dăduse prioritate lui Hicks pentru că avea mai multă experiență

decât Hackett – îndrăznețul tânăr cavaler – în gestionarea batalioanelor de infanterie pe teren.

Și Hackett era nemulțumit pentru că nu fusese consultat în avans despre transferul Batalionului ١١, dar părea să accepte aranjamentele. Mackenzie a mers apoi la hotelul Hartenstein și a urcat în cameră pentru a se odihni. O jumătate de oră mai târziu i s-a spus că ar trebui să coboare, pentru că „cei doi generali de brigadă, Hicks și Hackett, se certau îngrozitor“.[601] Pregătit să îi ia partea în totalitate lui Hicks, Mackenzie a ajuns când lucrurile se liniștiseră. Hackett își descărcase furia și acceptase noua stare de lucruri.

Batalionul 11 Parașutiști nu s-a pus în mișcare atât de inteligent precum ar fi putut-o face spre Arnhem, pe Amsterdamseweg. Stuart Mawson, medicul batalionului, a fost chemat să-l trateze pe maiorul Richard Lonsdale, al doilea om în ierarhie și un războinic de excepție. Dar Lonsdale, care fusese grav rănit la mână în timp ce se afla încă în avion, era mai interesat să studieze o hartă. Mawson l-a avertizat că s-ar putea să nu-și mai poată folosi mâna dacă nu va fi tratat corespunzător, însă Lonsdale i-a spus să nu se mai agite „ca o curcă plouată“[602] și nu i-a arătat nici un interes. „A încerca să-l conving să își privească rana din punct de vedere medical“, scria Mawson, „era la fel de inutil ca a trece o sticlă de lapte din mână în mână la popota sergenților.“

Potrivit maiorului Blackwood, Batalionul 11 nu a plecat spre Arnhem decât la căderea serii, „luând pe drum și tunurile antitanc care aterizaseră cu bine în planoare. Am întâmpinat puțină rezistență în această fază, câțiva lunetiști amatori, și am putut aprecia nudul din Esquire al lui Vargas, pe care un idiot vesel îl fixase pe un trunchi de copac cu niște baionete.“[603] Alte surse indică o plecare mai rapidă, în jurul orei 17, dar și așa trecuseră aproape trei ore de la aterizare.

Restul brigăzii lui Hackett, Batalioanele 156 și 10, nu au plecat nici ele mai repede, parțial din pricina haosului de pe terenul de aterizare din landa Renkum, unde jeepurile din planoarele zdrobite s-au dovedit a fi foarte greu de extras. Răniții trebuiau tratați și spitalul de campanie escortat spre est. Mawson observa că rănile pacienților săi „păreau că mai mult îi surprind decât îi dor“.[604] Hacket a arătat că pierduse 200 de oameni, fie în aer, fie la aterizare, ceea ce reprezenta o zecime din forța brigăzii sale, înainte ca

bătălia măcar să fi început. Dar absența lui Urquhart și cearta dintre cei doi generali de brigadă au contribuit probabil și ele la întârziere. Batalionului 10 i-a urmat imediat Batalionul 156 de-a lungul căii ferate către Arnehm. Planul era să forțeze înaintarea spre nord, printre linia de cale ferată și Amsterdamseweg, cucerind dealul de la Koepel.

În față, lucrurile nu stăteau mai bine. Batalioanele ١ și ٣ Parașutiști suferiseră pierderi semnificative și erau blocate chiar în vestul spitalului St Elisabeth. Cei care nu fuseseră acolo, inclusiv cei doi generali de la hotelul Hartenstein din Oosterbeek, nu aveau habar ce teren propice le oferea zona nemților pentru a-i prinde în capcană pe soldații care încercau să intre în Arnhem.

Pe partea cealaltă a podului rutier, soldații germani au început să perchiziționeze casele din prelungirea sudică a orașului. Erau în mod evident extrem de stresați, iar asta-i făcea periculoși. „Cea mai mare parte a infanteriștilor germani nu aveau mai mult de 17 sau 18 ani, fumau și bravau foarte mult“, spunea unul dintre locuitori. „Unii priveau agitați în jur. Un soldat mai în vârstă a venit urmat de cinci dintre acești «copii», palizi și neliniștiți. Îl urmau ca niște căței. Puteai vedea clar că băieții ăștia erau complet dependenți de acest bărbat mai în vârstă. Cinci soldați germani și un Feldwebel******** au intrat în grădina unui vecin și mi-au ordonat mie și încă altor patru bărbați să ne așezăm cu spatele la zid. Ne-au spus că vom fi împușcați pentru că se trăsese asupra lor din direcția caselor noastre. Unul dintre vecinii mei, care simpatiza mai degrabă cu germanii, a început să vorbească cu Feldwebelul. A ridicat două degete și a jurat că nimeni nu trăsese din cvartalul nostru. Soldații au plecat, iar noi am fost profund ușurați.“[605]

În jurul perimetrului britanic din capătul nordic al podului, moralul tinerilor panzergrenadieri era ridicat, chiar dacă în sufletul lor erau înspăimântați. „Eram nerăbdători să luptăm“[606], își amintea Horst Weber. Panzergrenadierii purtau căști, erau înarmați până în dinți cu pistoale-mitralieră MP-40 și grenade și erau îmbrăcați în combinezoane de camuflaj Waffen-SS (similare trupelor britanice aeropurtate, dar cu un model „mai spre leopard“[607], cum se exprimase un sergent englez). Fuseseră încurajați de fețele demoralizate

ale localnicilor, care-i priveau intrând în oraș. „Cu puțin timp înainte, neerlandezii îi primiseră pe britanici ca pe învingători“, spunea mândru Weber. „Acum o luau la goană când ne apropiam.“ Dar, reconsiderându-și amintirile, s-a văzut nevoit să admită: „Eram doar niște băieței care se jucau de-a soldații. Eram idioți. Dar eram absolut convinși că vom învinge.“

Spre finalul după-amiezii, Batalionul SS 10 Recunoaștere, o forță mult mai slabă decât cea a lui Gräbner, a ajuns pentru a se alătura bătăliei de la pod. „Luptele din această parte a orașului deveneau cu fiecare oră mai dure“[608], scria SS–Brigadeführer Harmel. „Inamicul părea să fie excelent antrenat în luptele de stradă și își apăra cu îndârjire pozițiile de rezistență stabilite rapid.“

Căderea nopții le-a adus doar o pauză temporară apărătorilor britanici. Colonelul Frost a mers să viziteze casele din zonă. Le-a spus oamenilor că se puteau aștepta la sosirea Corpului XXX a doua zi. Unii au considerat bătălia „cea mai plăcută luptă a noastră“[609], în timp ce își împărtășeau câți nemți omorâseră în ziua aceea. Dar nu prea au avut ocazii de odihnă. Germanii au reușit să incendieze școala de pe partea de est a rambleului în noaptea aceea. Pionierii lui Mackay și oamenii lui Lewis au încercat să stingă flăcările cu extinctoarele și chiar cu combinezoanele de parașutiști. Abia spre primele ore ale dimineții au reușit să controleze focul. Pentru tot restul nopții, licărul altor focuri a stresat santinelele la maximum.

Unitate de instrucție inițială din marina germană (n.red.)

Șeful statului-major al Luftwaffe a descris un alt acces de furie al lui Hitler din dimineața aceea. „Führerul devine de-a dreptul violent în legătură cu eșecul Luftwaffe, vrea să știe imediat câte și ce avioane de vânătoare sunt dedicate apărării Țărilor de Jos. În urma apelului meu telefonic la Luftwaffe Reich, am aflat că nu erau consemnate decât efective minore. Führerul a folosit raportul meu drept scuză pentru cele mai severe pedepse: întreaga Luftwaffe, care este incompetentă și lașă, l-a trădat.“ (18.9.44, Jurnalul Kreipe, FMS P069)

Fiecare pachet de rații de 24 de ore conținea cuburi de carne, terci de ovăz concentrat, dulciuri fierte, ciocolată simplă, țigări, tablete de benzedrină și o pudră de ceai, zahăr și lapte praf, gata preparată pentru a adăuga doar apă fiartă.

Women’s Auxiliary Air Force (n.tr.)

Grad din Wehrmacht echivalent celui de plutonier în armata română (n.red.)

Capitolul 14

Diviziile americane și Corpul XXX

Luni, 18 septembrie

Din nefericire, Frost se înșelase când își asigurase oamenii că până marți Corpul XXX avea să li se alăture. Grupul Gărzilor Irlandeze, convins de părerea eronată a generalului de brigadă Gwatkin că nu trebuie să se grăbească până nu va fi reconstruit podul de la Son, a plecat din Valkenswaard „în pas de voie“[610], după cum descria însuși Joe Vandeleur.

Germanii, pe de altă parte, încă mai aduceau întăriri. Generaloberst Kurt Student și-a arogat meritele concentrării din sectorul Eindhoven împotriva Diviziei 101 Aeropurtate.[611] Prima formațiune importantă adusă, Infanterie-Division 59, condusă de Generalleutnant Walter Poppe, a ajuns pe calea ferată la Boxtel, la numai 10 kilometri nord-vest de Best, unde plutonul locotenentului Wierzbowski era atât de primejdios izolat pe malul canalului Wilhelmina. Divizia 59 nu era nici pe departe o divizie în deplinătatea forțelor.[612] Avangarda avea cinci batalioane cu mai puțin de 200 de oameni fiecare. Piesele de artilerie trase de cai veneau în spate deplasându-se doar pe timpul nopții pentru a evita avioanele Aliaților. Ariergarda diviziei încă mai era adusă de peste Schelde, iar cea mai mare parte a muniției fusese lăsată în Breskens, la sud de estuarul acestui râu. Toată divizia nu avea mai mult de 100 de cartușe de 105 mm. Eșecul lui Montgomery de a asigura țărmul nordic al estuarului le permisese germanilor să extragă cea mai mare parte a Armatei 15, pentru a o folosi împotriva flancului stâng al Operațiunii Market Garden.

În timpul nopții, căpitanul Jones, comandantul Companiei H, trimisese mai multe patrule pentru a lua legătura cu Wierzbowski, dar toate se loviseră de o rezistență puternică. Locotenent-colonelul Cole, comandantul Batalionului 3, era convins că plutonul lui Wierzbowski și geniștii fuseseră

nimiciți. „Au fost anihilați, fără îndoială“[613], i-a spus el șefului său de stat-major.

Zorii zilei i-au oferit lui Wierzbowski imaginea împrejurimilor. Se aflau foarte aproape de podul rutier din beton și puteau vedea podul feroviar, aflat la vreo 300 de metri mai departe. Aproape de pod era o cazarmă germană înconjurată de tranșee și de adăposturi individuale pentru pușcași. Când vreunul dintre oamenii lui Wierzbowski ridica puțin capul, urma imediat o salvă de mitralieră. La un moment dat, niște germani au încercat să se furișeze lângă ei printre copaci. Wierzbowski le-a spus soldaților să aștepte fără să tragă până în ultimul moment, când au provocat un adevărat măcel.

În jurul orei ١٠.00 și-a făcut apariția un ofițer german într-o mașină. A dat câteva ordine, apoi a plecat. La scurt timp după aceea a avut loc o explozie uriașă. Germanii aruncaseră acum în aer podul de la Best. Parașutiștii americani s-au ascuns în adăposturile individuale, în timp ce bucățile de beton cădeau din cer. Cu stația radio nefuncțională, Wierzbowski nu-i putea anunța nici pe căpitanul Jones, nici pe cei din comandamentul batalionului. Mulți dintre oamenii săi erau deja răniți și, deși au putut fi pansați de sanitar, nu se întrevedea nici o speranță să poată fi evacuați. Ca lucrurile să stea și mai rău, au fost apoi atacați de propriile avioane P-٤٧ Thunderbolt, ai căror piloți au ignorat fumul portocaliu al grenadelor pe care le activaseră pentru a se identifica. Cu toate astea, în cursul zilei, Wierzbowski și soldații lui au reușit să le provoace nemților mult mai multe victime decât cele înregistrate în rândul lor. Echipa bazooka a reușit chiar să distrugă una dintre bateriile de ٨٠ mm de pe canal.

După-amiază au auzit motoare și au presupus că erau întăriri germane. În schimb, au fost bucuroși să vadă pe partea cealaltă a canalului un blindat britanic și un autoblindat ușor de recunoaștere al Cavaleriei de Gardă. Această jumătate de escadron i-a gonit cu foc de mitralieră pe cei mai apropiați germani. Strigând peste canal, Wierzbowski le-a spus să ia legătura prin radio cu Divizia 101 Aeropurtate și să-i anunțe că podul fusese distrus, însă transmisionistul blindatei nu a reușit să-i contacteze. Sergentul de cavalerie și-a anunțat în schimb propriul escadron și le-a cerut să transmită mesajul către americani.

Neputând să îi evacueze pe răniții lui Wierzbowski, Cavaleria de Gardă le-a dat toate proviziile medicale și rezervele de muniție, pe care le-au trimis peste canal într-o barcă cu vâsle aproape distrusă. Mai târziu, a mai apărut un pluton al companiei căpitanului Jones, iar comandantul, locotenentul Nick Mottola, a fost de acord să ocupe poziții pe flancul stâng al lui Wierzbowski. Escadronul britanic de recunoaștere, presupunând că plutonul era acum în siguranță, și-a părăsit poziția. Dar Wierzbowski era departe de finalul experienței unei bătălii duse în încercuire. Din fericire, trei dintre oamenii săi au făcut un mic raid în urma căruia au capturat un ofițer german și doi sanitari. Aceștia au fost puși la muncă la îngrijirea răniților, dar tot nu exista plasmă pentru cei care pierduseră mult sânge.

Comandantul Regimentului 502 Infanterie Parașutată, colonelul John Michaelis, avea în ziua aceea o problemă serioasă pe flancul său vestic, aproape de Best, problemă care depășea cu mult bănuita distrugere a plutonului lui Wierzbowski. Comandantul batalionului lui Wierzbowski, locotenent-colonelul Robert Cole, primise Medalia de Onoare în lupta pentru Carentan din Normandia împotriva SS Panzergrenadier-Division 17 și a Fallschirmjäger-Regiment 6, comandat de Oberstleutnant von der Heydte. Renumit atât pentru temperamentul, cât și pentru bunătatea și curajul său, Cole era cunoscut drept „colonelul spurcat la gură din Carentan“.[614]

Batalionul lui Cole era blocat în pădurea Sonsche, între Son și Best, așa că Michaelis a trimis Batalionul 2, sub comanda locotenent-colonelului Steve Chappuis, pentru extragere. „În acel moment, germanii ne prinseseră în câmp deschis“, scria unul dintre comandanții de companie ai lui Chappuis, „și reușiseră o mișcare strategică genială care, practic, a țintuit locului cele două batalioane. Batalionul ٢ era în rezervă regimentară și ne-am retras pentru a încerca încercuirea nemților.“[615]

Dar Chappuis avea să afle în scurt timp că era greu de înaintat printr-o zonă atât de deschisă și plată fără sprijinul artileriei și al tancurilor. Neerlandezii își cosiseră fânul, iar „câmpurile erau presărate cu aceste grămăjoare de fân nestrâns. Asta era singura noastră acoperire“[616], scria în raport. Au atacat sărind de la o căpiță de fân la alta, care le ofereau o protecție minimă.

Trasoarele au aprins fânul și mulți oameni au fost împușcați. „Conducătorii plutoanelor și-au forțat oamenii să continue. Cei care nu s-au oprit, în mare parte au supraviețuit. Cei care au rămas pe loc au fost uciși.“ Chappuis a fost nevoit să renunțe în final, cel puțin pentru moment, pentru că pierdea prea mulți oameni.

„Într-o zi și jumătate, 50% din efectivele batalionului nostru căzuseră“[617], povestea medicul batalionului, exagerând evident cifrele. Cele reale erau mai aproape de sfert. „A trebuit să pun răniții în tranșeele în zigzag și să le administrez plasmă. Lupta era foarte dură.“ Tot conform medicului, germanii au împușcat un sanitar care încerca să care un rănit, iar când au încercat evacuarea pacienților cu un jeep cu patru tărgi, au tras și asupra lui, chiar dacă „jeepul era marcat clar cu Crucea Roșie“.

În vremea asta, oamenii lui Cole din pădure erau supuși unui tir intens de artilerie, iar germanii începeau deja să le infiltreze pozițiile, în ciuda riscului de a cădea victimele propriilor arme. Cole avea nevoie de suport aerian, dar „un obuz tocmai îi lovise transmisionistul în cap și îi zburase creierii. Cole s-a apropiat de stație și a șters-o de sânge și resturi de creier. Încă mai funcționa.“[618] S-a cerut un raid al avioanelor P-47 Thunderbolt. Cole a vrut să verifice panourile de recunoaștere plasate la marginea pădurii pentru identificarea propriilor poziții. A ieșit dintre copaci, a pus mâna streașină pentru a se uita pe cer și, dintr-o casă aflată la vreo 200 de metri, s-a auzit o singură împușcătură. Glonțul l-a lovit în tâmpla stângă și a ieșit pe partea cealaltă. Un german a fost zărit la scurt timp după aceea fugind de după colțul casei. A fost doborât, iar oamenii lui Cole s-au convins că cel puțin îl prinseseră pe ucigaș. I-au pus trupul într-un adăpost individual și l-au acoperit cu o parașută.

Oamenii lui Chappuis fuseseră obligați să-și sape adăposturi în locurile în care se aflau. „Eram într-o tranșee îngustă, în câmp deschis, iar eu eram la mitralieră când au început germanii atacul de peste câmp. Un tip și-a pierdut cumpătul și a început să se dea cu capul de peretele tranșeei și să plângă ca un copil.“[619] Victimele au început din nou să se adune. Medicul batalionului și-a instalat postul de prim-ajutor într-o adâncitură din pământ. „Când aveam un pacient care avea nevoie de plasmă, îl puneam pe fundul gropii, pentru că puteai sta în picioare acolo [ținând punga de plasmă] fără

să fii în linia de tragere a mitralierelor ale căror gloanțe șuierau printre pomi din nord și din vest.“[620] După aceste încercări, tot ce mai puteau spera cele două batalioane era să reziste până a doua zi și să se roage pentru ajutor.

Batalionul 1 al Diviziei 502, detașat la St Oedenrode, bănuia că forțele germane se adunau la vest de ei, lângă Schijndel, și se pregăteau de atac. Așa încât, locotenent-colonelul Cassidy s-a înfuriat în dimineața aceea, când șapte jeepuri au trecut prin St Oedenrode gonind „ca niște lilieci din iad“.[621] Se îndreptau spre Schijndel și nu se obosiseră să oprească să vadă care era situația.

Germanii erau chiar mai aproape decât credea Cassidy. Coloana de jeepuri a intrat direct într-o ambuscadă la doar doi kilometri depărtare. Doar ultima mașină din acest grup de turiști de război a reușit să întoarcă la timp și să fugă. În ea se afla colonelul Cartwright, de la Divizia 1 Aeropurtate, care s-a întors în mare grabă să-i spună lui Cassidy să-și trimită oamenii imediat acolo. Trebuia să-i salveze pe cei din celelalte jeepuri, care se aruncaseră în șanțurile de la marginea drumului și erau țintuiți de tirul mitralierelor. Cassidy era indignat pentru că „pura lor nerozie“ însemna că trebuia să-și sacrifice câțiva oameni pentru a-i scoate din ghearele germanilor. „De ce dracu’ ați luat-o pe drumul ăla?“ a întrebat el revoltat. Cartwright a replicat că un ghid crezuse că era sigur.

Din fericire, unul dintre plutoanele lui Cassidy, comandat de locotenentul Mewborn, zărise jeepurile, dintre care două ardeau. În cele din urmă au reușit să dejoace ambuscada germanilor și chiar să aducă înapoi două jeepuri. Generalul Taylor, plecat din Son într-un tur de inspecție cu bodyguardul său comunist de la Princeton, ajunsese între timp la St Oedenrode. Când a aflat ce se întâmplase, i-a spus lui Cassidy: „Să nu mai trimiți nici un om într-o astfel de misiune. Sarcina ta este să ții orașul.“

Fără a ști nimic de bătălia disperată pe care Divizia 502 o ducea lângă Best, colonelul Sink lăsase în Son doar un pluton și un detașament de geniști, în timp ce Divizia 506 plecase în marș forțat spre sud, către Eindhoven. Cea mai mare parte a regimentului său traversase pe puntea improvizată, iar mai multe jeepuri fuseseră trecute pe malul celălalt pe plute făcute din butoaie

de combustibil. Batalionul 3, aflat în față, a fost oprit cu focuri de artilerie, mortiere și puști la Woensel, la limita nordică a orașului Eindhoven. Căpitanul John W. Kiley a fost ucis de un lunetist din turnul unei biserici. „O rachetă bazooka a lovit apoi turnul și l-a anihilat pe lunetist.“[622]

Un polițist neerlandez care insistase să însoțească Batalionul 3 a văzut că oamenii se ascundeau în casele de pe Woenselsestraat. Spre disperarea parașutiștilor, a început să strige: „Oamenii ăștia nu sunt germani, ci americani – eliberatori!“[623]

Ultimul lucru de care aveau nevoie parașutiștii atunci era ca oamenii să dea năvală din case ca să-i întâmpine, să le strângă mâinile și să-i sărute, mai ales când erau implicați în ciocniri sporadice cu germanii care se retrăgeau. Străzile s-au eliberat abia când a început să tragă un tun german de 88 mm de pe Kloosterdreef.

La ora 12.15, un escadron al Regimentului de Cavalerie a Casei Regale, care găsise o cale de a ocoli Aalst și Eindhoven, s-a întâlnit cu colonelul Sink în Woensel. Pentru a raporta că se întâlniseră cu Screaming Eagles, comandantul patrulei a transmis prin radio, folosind porecla propriului regiment în Divizia Blindate de Gardă: „Grăjdarii au luat legătura cu prietenii înaripați.“[624]********* O parte a acestui escadron și-a continuat apoi drumul de-a lungul malului sudic al canalului Wilhelmina către Best și ei au fost cei care au ajutat plutonul lui Wierzbowski. La scurt timp după aceea, mulțumită serviciilor telefonice neerlandeze de dincolo de liniile germane, un maior american din Son le-a furnizat celor din Royal Engineers toate dimensiunile podului.

Colonelul Sink și-a trimis apoi al doilea batalion spre est, către centrul orașului, pentru a captura podurile, dar a deviat una dintre companii pentru a se ocupa de tunul german de ^^ mm care le provoca probleme. S-au dovedit a fi două tunuri, de fapt. Compania de parașutiști a fost călăuzită de un localnic care știa exact unde erau poziționate tunurile. Chiar când se pregăteau americanii să atace din două părți primul tun, sergentul Taylor a văzut o femeie care îi făcea disperată semne cu mâna de la fereastră. I-a arătat că veneau trei germani. Taylor, ușurat că nu atacaseră chiar atunci, s-a retras până când aceștia au trecut, apoi i-a luat prizonieri. O echipă cu aruncătoare de grenade condusă de locotenentul Hall a început să vâneze

bateria. Nu prea aveau linie de tragere, dar una dintre grenade a lovit ținta. Apoi un mortier de 60 mm, adus fără placa de bază și fixat pur și simplu între picioarele parașutistului, a distrus al doilea tun.

Până să fie capturate echipajele rănite ale celor două tunuri într-o casă din spatele bateriei, locuitorii deja dansau în piața Woenselse. Un locuitor descria cum „mulțimea o ia razna și «băieții» care sunt obosiți și transpirați abia reușesc să-și croiască drum. Trebuie să dea mâna cu toată lumea.“ Unul dintre ofițerii lui Sink scria: „Civilii neerlandezi s-au adunat în jurul soldaților, oferindu-le mere, borcane cu gem și câte o înghițitură de gin. Primirea a fost incredibilă. Aerul părea să emane ură față de germani.“[625]

Au mai existat „focuri din alergare“[626] în timp ce americanii au continuat să elibereze orașul, ceea ce îi făcea pe civilii care sărbătoreau să se arunce la pământ ca să se ferească. Membrii PAN (Partisanen Actie Nederland) au ieșit rapid la vedere, gata să dea o mână de ajutor. Oamenii au fost uluiți de apariția lor bruscă. „Oriunde te uiți, vezi oameni în salopete albastre, cu banderole pe care scrie «PAN». Poartă o armă pe umăr și gonesc pe motociclete și în mașini cu steaguri.“[627] Toți soldații germani și NSB-iștii care mai rămăseseră au fost scoși din case și întinși cu fața în jos, în stradă. Soldați ai armatei neerlandeze forțați să capituleze în 1940 au reapărut în vechile lor uniforme, gata să păzească prizonierii. „După patru ani, patru luni și șase zile, suntem eliberați“[628], scria un locuitor cu recunoștință. Faptul că se treziseră în dimineața aceea fără gaze și electricitate părea acum o nimica toată.

Colonelul Sink fusese foarte îngrijorat că nu vor fi eliberat orașul la timp pentru Divizia Blindate de Gardă. Dar la ora 13.00, chiar înainte de sosirea generalului Taylor, a aflat de la locotenent-colonelul Robert L. Strayer din Batalionul 2 că securizaseră toate cele patru poduri de peste Dommel și le verificaseră de potențiale încărcături explozive. Taylor s-a urcat în clopotnița unei biserici pentru o vedere mai bună asupra orașului. A luat legătura prin radio cu colonelul Strayer.

– Unde ai spus că ești? l-a întrebat comandantul divizionar.

S-a auzit replica triumfătoare:

– Sunt pe toate podurile, domnule general.[629]

Oamenii lui Strayer capturaseră și secția de poliție.

„Steagurile sunt peste tot“, scria cineva în jurnalul său. „Oameni cu eșarfe și coifuri de hârtie portocalii jubilează dansând pe stradă.“[630] Tinerii au smuls semnele Wehrmachtului și au dat jos plăcuțele cu numele străzilor care fuseseră schimbate de ocupanți. Nu a trecut mult până ce un portret uriaș al prințesei Juliana să fie expus pe fațada hotelului Royal și fotografiile familiei regale neerlandeze să apară la ferestre.

Încă mai erau momente de nervozitate. Doi parașutiști care se bucurau de atenția câtorva fete în timp ce supravegheau atent Augustijnerdreef au sărit agitați când au observat o siluetă într-o uniformă neagră apropiindu-se pe o bicicletă. Dr. J.P. Boyans, care era prezent, i-a văzut ridicând pistoalele-mitralieră și a strigat:

– Nu trageți! Nu trageți! E polițist neerlandez![631]

Parașutiștii au părut surprinși o clipă.

– OK, a spus unul dintre ei. Credeam că e SS-ist.

Boyans l-a întrebat ce s-ar fi întâmplat dacă nu l-ar fi atenționat.

– A, mai nimic. S-ar fi ales doar cu o găurică între ochi.

A râjit.

– Sunt un trăgător foarte bun.

După ocupația îndelungată, dorința de răzbunare era aproape palpabilă. Maiorul Dick Winters a auzit deodată huiduieli. S-a întors și a văzut o prostituată venind spre ei într-un fel foarte sugestiv. „Și oamenii au prins-o“, povestea el, „și ultima dată când am văzut-o bănuiesc că o duceau să o tundă.“[632] Locuitorii orașului s-au amuzat când au aflat că burgemeesterul NSB era îngrozit că va fi linșat. „A mers împreună cu soția lui să ceară adăpost la Marechaussee-kazerne [cazarma jandarmeriei]; [dar] pe drum, un soldat german fugar i-a luat bicicleta.“[633]

„La ora 03.00“, scria altcineva în jurnal, „cu țipete și strigăte din mulțime, un grup întreg de NSB-iști sunt adunați și închiși în școala de lângă cimitirul evreiesc.“[634] Din ce în ce mai mulți tineri se rugau de ofițerii Diviziei 101 să le dea armele și uniformele celor morți sau răniți pentru a continua ei lupta. Americanii erau mult mai puțin birocrați decât englezii în această privință și, chiar dacă era complet contrar regulamentelor, un număr de civili li s-au alăturat sub arme. Câțiva chiar au rămas până la finalul războiului.

La 15:30 în acea după-amiază plină de evenimente, al doilea val a ajuns în zona de aterizare de la nord-est de Son. Poetul Louis Simpson, încorporat în Regimentul 327 Infanterie Planoare, descria sosirea: „Când ajungem deasupra zonei de aterizare, pilotul trage de maneta care eliberează cablul de remorcare. Pentru prima dată, zmeul are propriul caracter. Se avântă în zbor ca o pasăre. Apoi planează în liniște pe curenții de aer. Tot ce auzim e scârțâitul lonjeroanelor. Apoi se izbește de pământ, înclinându-se pe o aripă. Viața ta e în mâinile piloților.“[635] A fost o senzație generală palpabilă de ușurare când planorul s-a zdruncinat târându-se pe câmp până s-a oprit.

„Terenul e întins și pretutindeni sunt risipite planoare, întoarse în toate direcțiile“[636], scria el. Companiile au plecat în grabă, în formație deschisă. „La orizont, o moară de vânt, ca o pictură neerlandeză. Undeva se aud tunurile. Soarele este fierbinte; începi să transpiri sub bluza de lână. Pe seară, am ajuns într-un sat. La intrare, un tanc german fusese aruncat în aer. Pe el și sub el erau formele înnegrite ale membrilor echipajului; păreau vulcanizați, topiți; prin crusta neagră sclipeau fâșii de carne rubinie.“

Simpson a fost intrigat de mentalitatea soldatului german. „Am ocolit un adăpost individual săpat ca un mormânt. La capătul gropii era o cruce de care atârna o cască americană găurită de glonț. Pe cruce era scris cu litere gotice «Bun venit, Divizia 101 Aeropurtate». Fritzii sunt ciudați. Imaginați-vă, în toiul bătăliei să-ți vină o astfel de idee și s-o mai și pui în practică!“[637]

Din cele 450 de planoare care decolaseră remorcate de avioane C-47 Dakota, 428 au ajuns în zona de aterizare a Diviziei 101. Nu au adus doar Regimentul 327 Infanterie Planoare, ci și două batalioane de artilerie

parașutată, unul de geniști, și chiar o echipă de chirurgi cu un aparat cu raze Roentgen.[638] Regimentul 327 a raportat că, „în unele locuri, soldații germani se vedeau aliniați în coloane și trăgând după planoare. În general, nu prea aveau țintă, dar câteva raze de lumină au început să apară în spatele aparatului colonelului Harper.“[639] Colonelul Joseph H. Harper, comandantul regimentului, nu avea de gând să încaseze pur și simplu tirul inamic, așa că el și șoferul jeepului său au ripostat cu foc din planor.

Generalul de brigadă Anthony McAuliffe, comandantul adjunct al lui Taylor și artileristul-șef al Diviziei 101 Aeropurtate, a venit cu Batalionul 377 Artilerie de Câmp Parașutată. În același planor era și un tânăr oarecare, pe nume Walter Cronkite******** de la United Press. „Căștile ne-au zburat de pe cap la impact“[640], scria Cronkite ulterior, cu un anume tușeu de stil jurnalistic, „și erau mai periculoase decât proiectilele din jur. Am apucat una, ranița mea devotată cu [mașina de scris] în ea, și am început să mă târăsc spre canalul care era punctul nostru de întâlnire. Când m-am uitat înapoi, am văzut o jumătate de duzină de oameni târându-se după mine. Se pare că purtam casca locotenentului, cu tresa aceea elegantă la ceafă.“

La scurt timp după aterizarea tuturor planoarelor, bombardierele B-24 Liberator au survolat zona de aterizare parașutând provizii. Regimentul 327 a regretat faptul că lăsase garda jos în noaptea aceea. „75% din proviziile ancorate în planoare au fost luate de alți soldați și de civili neerlandezi“[641], raportau ei. Din acel moment, au pus santinele înarmate în jeepuri să patruleze zona, pentru a preveni alte furturi.

Cei din Divizia 101 Aeropurtate au înțeles că avuseseră foarte mult noroc. Garnizoana germană care apăra Eindhovenul număra puțin peste 100 de oameni. Generalul de brigadă Jim Gavin, pe de altă parte, știa că germanii aveau să trimită întăriri la Nijmegen cât de repede posibil. Își concentraseră, de asemenea, trupele în centrul și în nordul orașului. După parașutările de duminică și infiltrările dinspre sud în oraș ale cercetașilor batalionului locotenent-colonelului Warren, germanii își aruncaseră în aer depozitele de muniție într-o serie de explozii uriașe la primele ore ale dimineții, trezind populația orașului.

Potrivit lui Harmel din 10 SS Frundsberg, responsabilă acum de apărarea Nijmegenului, în momentul operațiunii aeriene Aliate, garnizoana consta din „cei mai proști soldați ai Germaniei“[642] și avea sub 750 de oameni. În afară de arogantul Regiment 1 de Instrucție Fallschirmjäger, condus de Oberst Friedrich Henke, care ajunsese la scurt timp după parașutări, orașul fusese apărat cu „gardieni de la căile ferate, câteva miliții locale, membri ai unui detașament de poliție, câțiva SS-iști rătăciți și alte unități“.[643] Mulți dintre ei erau înarmați cu puști din Primul Război Mondial și chiar, susținea Harmel, din Războiul Franco-Prusac din 1870. Li se distribuiseră câte cinci cartușe fiecăruia, pe care și le îndesaseră pur și simplu în buzunare, dat fiind că nu aveau cartușiere. Singurele lor arme antitanc erau bateriile antiaeriene care mai funcționau la podul rutier.

Pentru a împiedica Corpul XXX să se unească cu Divizia 1 Aeropurtate la Arnhem, Obergruppenführer Bittrich voia să arunce în aer atât podul feroviar, cât și marele pod rutier de la Nijmegen. Dar pentru asta trebuia ca podurile să fie mai întâi bine apărate. În consecință, îi transmisese ordinele lui Harmel imediat după miezul nopții, în primele ore ale zilei de 18 septembrie. „SS Panzer-Division 10 va pleca din Arnhem spre sud-est pentru a traversa Rinului Inferior cu podul plutitor și pentru a ține un cap de pod pe malul sudic al râului Waal. Podurile vor fi pregătite pentru demolare.“[644]

Cea mai evidentă metodă de a împiedica joncțiunea Aliaților era distrugerea podului de la Nijmegen, dar Generalfeldmarschall Model a trecut din nou peste Bittrich. „Încă mai avem nevoie de poduri“, a insistat el. „Ne trebuie ca să contraatacăm.“[645] Bittrich nu era convins, fiind sigur că nu dispuneau de forțe suficiente pentru un contraatac eficient. Frustrat și nervos, se îndoia că Model avea vreun plan special, dar cel puțin el, Bittrich, nu mai era răspunzător acum, odată ce făcuse cererea formal.

O companie din Batalionul 10 SS Genișți al lui Harmel plecase în zori, pe biciclete rechiziționate, către satul Pannerden, aflat pe Nederrijn, imediat la nord de punctul în care râul se ramifica din Waal. Unul dintre avantajele drumului cu bicicleta era capacitatea de a descăleca rapid și de a te arunca într-un șanț în eventualitatea unui atac aerian al inamicului. Compania era urmată de avangarda a ceea ce urma a fi Kampfgruppe Reinhold. Reinhold,

comandantul regimentului de panzere Frundsberg, își adusese echipajele de tanchiști, batalionul Euling de panzergrenadieri, de doar 200 de oameni, și o baterie de artilerie. SS-Hauptsturmführer Karl-Heinz Euling, comandantul Batalionului 2 al SS Panzergrenadier-Regiment 21, era, conform lui Harmel, „un tip fantastic și un bun soldat“.[646]

În ciuda întârzierilor pricinuite de trecerea panzergrenadierilor peste Nederrijn în bărci de cauciuc legate unele de altele, batalionului lui Euling a ajuns la podul rutier pe la amiază. Reinhold nu a pierdut timpul și a preluat imediat comanda dispozitivului defensiv al orașului, pregătindu-și forțele pentru a respinge „cu vigoare“[647] orice atac al Aliaților. Transportul tunurilor și al semișenilatelor peste râu avea să se dovedească însă extrem de frustrant. Din cauza forței aeriene a Aliaților, nu au putut traversa decât noaptea și fără să folosească vreo lumină, astfel încât comandanții s-au văzut nevoiți să-și ghideze șoferii mergând cu spatele și fluturând în beznă o batistă albă pentru a le indica să vireze spre stânga sau dreapta și pentru a-i direcționa spre podul plutitor.

Imediat după ce a ajuns, Reinhold a ordonat concentrarea tuturor forțelor în nordul orașului, în proximitatea celor două poduri. Vechea fortăreață Valkhof, care data de pe vremea lui Carol cel Mare, avea să devină nucleul apărării. De asemenea, i-a adus în perimetrul apărat și pe tinerii din Reichsarbeitsdienst.[648] Reinhold avea pentru ei o misiune specială, dat fiind că intenționa să apere podul Nijmegen cu foc.

*

Generalul Browning îi subliniase lui Gavin că principala amenințare erau tancurile din Reichswald. Deși până la urmă s-a dovedit a nu fi așa, aproape orice unitate imaginabilă din nord-vestul Germaniei era mobilizată pentru un contraatac în flancul estic al 82 Aeropurtate. O forță numită optimist Corpul Feldt se adunase deja la nord de Krefeld sub comanda General der Kavallerie Kurt Feldt. Includea Divizia 406 a Generalleutnant Gerd Scherbening, pe care Feldt o descria ca fiind o formațiune complet

„improvizată“[649], alcătuită din membri de la o școală de subofițeri și unități de rezervă, precum și din batalioane de „urechi“ și „stomacuri“ – convalescenți cu deficiențe de auz și bolnavi care aveau nevoie de diete speciale.

Era doar o soluție temporară. Model și Student voiau să aducă Corpul II Fallschirmjager, mult mai profesionist, comandat de General der Fallschirmtruppen Eugen Meindl, imediat ce putea fi adunat. Generalul Feldt recunoștea ulterior: „N-am avut nici un pic de încredere în acest atac, pentru că era o misiune aproape imposibilă pentru Divizia 406 să atace cu adunătura aceea haotică niște trupe de elită“.[650] În afară de insistența Grupului de Armate B pentru o înaintare imediată, Feldt credea că singurul scop al unui atac era întârzierea înaintării americanilor spre est și încercarea de a da impresia de forță.

Unitățile Diviziei 406 au intrat în panică la sud-vest de Mook. „Împreună cu General Scherbening am reușit cu greu să ne oprim trupele în poziții ofensive. Cu această ocazie, am evitat la limită să fiu eu însumi luat prizonier în zona colinei Papen.“[651] La amiază, Feldt a aflat că detașamentele de avangardă ale diviziilor 3 și 5 Fallschirmjäger ajunseseră la Emmerich. A plecat imediat acolo, dar a rămas înmărmurit când a descoperit că „erau doar două batalioane firave, câte unul din fiecare divizie, alcătuite din soldați de mentenanță care supraviețuiseră Bătăliei pentru Normandia. Nu aveau practic nici un fel de armament greu.“ Întors la postul său de comandă, Feldt i-a găsit acolo pe Model și pe generalul Meindl. Feldt și-a exprimat stupefacția în privința condiției celor două divizii de Fallschirmjäger. A spus că trebuie să le combine într-o Kampfgruppe sub comanda maiorului Karl-Heinz Becker.

După ce dormise sub copacul de unde auzise trenul, generalul de brigadă Gavin abia a putut să se miște în primă fază, din cauză că își fracturase coloana vertebrală. Ignorând durerea, și-a luat pușca M-1 și s-a târât pentru a verifica pozițiile. Una dintre sarcinile-cheie din ziua aceea era curățarea zonelor de aterizare pentru cele 454 de planoare ale 82 Aeropurtate care trebuiau să aterizeze în acea după-amiază. Dar mai întâi s-a întâlnit cu

căpitanul Bestebreurtje la Hotel Sionshof. Bestebreurtje adunase aproape ٦٠٠ de membri cu banderole portocalii ai Rezistenței.

Gavin i-a atenționat că germanii aveau să-i lichideze dacă îi capturau. „Nu ne pasă“, i-au răspuns aceștia. „Dați-ne armele soldaților voștri uciși sau răniți și vom lupta cu voi.“[652] Gavin a căzut de acord și le-a spus că principala lor misiune era să se asigure că germanii nu aveau să arunce podul în aer.

Conform lui Martijn Louis Deinum, directorul sălii de concerte De Vereeniging, câțiva parașutiști americani care eșuaseră în tentativa de a ajunge la pod rămăseseră pe loc toată noaptea luptând de unii singuri cu germanii. „Trei tineri parașutiști, cu o înfățișare cumplită și mizerabilă, au intrat cu mitralierele lor și au început să tragă de la ferestre. Am coborât în pivniță. Nu aveam curent electric.“[653] Deinum s-a întrebat dacă nu cumva erau băuți. Unul dintre ei i-a spus: „Germanii ăștia sunt niște trăgători penibili“.

Ce nu știa Denium era că batalionul locotenent-colonelului Warren, care nu reușise să ajungă la pod, încă lupta în Nijmegen împotriva Kampfgruppe Henke. În alte zone ale orașului, parașutiștii americani erau invitați în case să se spele și să se bărbierească. „Unii se spală pe dinți de câte trei ori pe zi“, a aflat cu surprindere doamna Wisman. „Nu le place să fie comparați cu Tommy-i“, a adăugat ea. „Li se pare că sunt cam înceți și că ei, americanii, trebuie să intre primii.“[654]

După întâlnirea de la Sionshof, Gavin a mers la postul de comandă al Regimentului 508 Infanterie Parașutată, pentru a afla exact ce se întâmplase cu batalionul lui Warren. Rapoartele precedente despre cucerirea podului s-au dovedit a fi false. Gavin era furios pentru că Warren nu urmase malul râului, cum i se ordonase, și intrase în schimb direct în oraș, gândindu-se că „va fi în regulă“.[655] Batalionul lui era încă blocat în centrul Nijmegenului, în timp ce 508, în afara orașului, era presat din est.

Pe la jumătatea dimineții, lui Gavin i s-a raportat că germanii se apropiau de zona de aterizare a planoarelor. Această mutare făcea parte din tentativa de contraatac a Corpului Feldt. A fost lansat și un atac asupra orașului Groesbeek, văzut de observatorii americani din turla bisericii. Părintele

Hoek, preotul paroh, a insistat să meargă din casă în casă pentru a-și verifica credincioșii, în ciuda tirului și a bombardamentelor sporadice. Parașutiștii s-au obișnuit rapid cu ideea, iar preotul își amintea că, atunci când situația devenea periculoasă, se ițea un cap dintr-un adăpost individual și striga: „Părinte, culcat!“[656] Iar el se arunca la pământ.

În prima noapte, în timp ce ocupau „liziera“ dinspre Reichswald, soldații din Regimentul ٥٠٨ Infanterie Parașutată erau foarte conștienți că se aflau chiar pe granița cu Germania. Li s-a ordonat să nu provoace pe nimeni din fața lor, ci doar să tragă, „pentru că, oricine ar fi, e inamic“[657]. Inevitabil, au apărut erori tragice, inclusiv un comandant de pluton împușcat de oamenii săi. Un locotenent a recunoscut, la rândul său, că oamenii lui „nu prea aveau grijă la felul în care curățau un oraș. De exemplu, localizau un german într-o casă. Mergeau la ușă și spuneau «Kommen Sie hier!». Dacă auzeau mișcare în casă, ciuruiau interiorul cu automatele lor de Tommy.“[658]

Neerlandezii totuși păreau a fi în stare să le ierte aproape totul eliberatorilor lor. „Oamenii ieșeau din case“, își amintea Dwayne Burns, din 508, „și dădeau peste gropile adânci săpate în curțile lor și peste capetele soldaților ițindu-se din ele. Erau foarte prietenoși și bucuroși să ne vadă și ne dădeau mâncare și băutură, dar voiau mai ales să vorbească și să ne dea toate informațiile pe care le aveau.“[659] Un soldat din echipa lui Burns fusese ucis în timpul nopții. „L-am îngropat într-un colț al unui teren viran de peste drum de barajul de pe șosea. Un soldat al cărui tată era pastor a citit niște versete din Biblia sa și a rostit o rugăciune. Apoi noi, tovarășii lui, l-am acoperit cu pământ și am nivelat mormântul, punând pe el casca și o plăcuță de identificare. Ulterior, neerlandezii din zonă veneau și puneau flori din grădinile lor pe mormânt.“

În Mook, la vreo ١٠ kilometri spre sud, un parașutist care fugea de la o casă la alta sub tirul inamic s-a speriat când una dintre uși s-a deschis brusc. „Am scos revolverul și era să trag“, scria el. „În ușă era o bătrână neerlandeză ținând în mână o cană cu cafea și o bucată de tort între două felii de pâine.“[660] Parașutistul, încă speriat, i-a mulțumit pentru ospitalitate, dar a implorat-o să rămână în casă pentru siguranța ei.

Atacurile din dimineața aceea ale germanilor asupra satelor și barajelor de pe șosele au fost exact atât de prost coordonate precum le descria generalul

Feldt, dar unele dintre ele chiar au prezentat amenințări reale pentru zonele de aterizare. Niște germani ascunși în căpițe de fân au tras asupra Companiei C a căpitanului Anthony Stefanich din 505, aflată la sud-est de Groesbeek. Stefanich, un catolic practicant și „o legendă a regimentului“[661], era foarte iubit de oamenii săi. A dat ordinul, iar compania a înaintat în linie extinsă pentru a-i goni pe nemți de pe câmp chiar în timp ce planoarele se apropiau pregătindu-se de aterizare. „Soldații Companiei C trăgeau“[662], scria unul dintre ofițerii săi, „iar germanii fugeau de noi. Arăta ca o linie de vânători gonind iepurii. Dintr-odată, un soldat german singuratic care alerga printr-o ravenă, la vreo 70–100 de metri în fața noastră, s-a oprit, s-a întors, și a tras un singur foc în direcția mea și a căpitanului Stefanich. Glonțul l-a lovit pe «Stef» lângă inimă, iar el a căzut la picioarele mele.“ Altcineva spunea că Stefanich încerca să salveze pilotul unui planor asupra căruia se trăgea, dar finalul este același. Doi dintre locotenenții săi au rămas lângă el până a murit, nu înainte de a le spune de mai multe ori să aibă „grijă ca soldații Companiei C să-și facă treaba cum trebuie“. Soldații săi au plâns pentru comandantul pe care îl pierduseră și i-au acoperit trupul cu o parașută pe post de lințoliu.

În total, ٣٨٥ de planoare din cele ٤٥٤ care decolaseră au aterizat cu bine. 19 au ajuns pe teritoriul german, spre groaza celor care le priveau de la sol. Unele au răscolit o cultură de sfeclă, aruncând căpățânile la zeci de metri înălțime. Multe s-au prăbușit, dar pasagerii și încărcăturile lor au scăpat. Gavin a aflat cu ușurare că nou sositul batalion de artilerie pierduse doar șase mortiere din 36. Piloții planoarelor reușiseră să facă imposibilul. Dar, spre deosebire de Regimentul britanic Piloți de Planoare, care își instruise oamenii să lupte alături de parașutiști după aterizare, omologii lor americani aparțineau USAAF și nu aveau nici un fel de abilități de infanteriști. De fapt, ei așteptau să fie protejați imediat după ce aduceau la destinație oamenii și încărcătura. Potrivit unui ofițer USAAF, după ce Corpul XXX a ajuns la 101 Aeropurtate, piloții planoarelor au început să facă autostopul pentru a se întoarce prin Bruxelles. „Câțiva dintre cei mai descurcăreți își îmbrăcaseră uniformele de paradă pe sub combinezoanele de zbor și au plecat spre Paris în loc să se întoarcă în Anglia. Se pare că unul a ajuns chiar pe Riviera.“[663] Gavin nu a tolerat o astfel de situație. Prefera sistemul britanic în care planoriștii luptau ca infanteriști, însă disputele interarme erau la fel de îndârjite de ambele părți ale Atlanticului.

Gavin nu prea a avut alte opțiuni decât să respecte ordinele superiorului său direct, generalul locotenent Browning. Dar a avut grijă să specifice circumstanțele exacte în jurnalul operațiunii. „La 15.30, pe 18 septembrie, generalul Gavin a avut o convorbire cu generalul Browning, în care acesta a cerut planurile pentru următoarele 24 de ore. Generalul Gavin a spus [că] planul său pentru noaptea de 18–19 septembrie era să cucerească podul de la Nijmegen folosind un batalion de la 504 și, în același timp cu 508, să înconjoare podul de la est și vest. Generalul Browning a aprobat planul în general, dar, după un moment de reflecție asupra situației Corpului XXX, a fost de părere că păstrarea înălțimilor din sudul Nijmegenului era mai importantă și a spus că misiunea principală trebuie să fie apărarea înălțimilor și păstrarea pozițiilor din vestul canalului Maas–Waal. Drept urmare, generalul Gavin a chemat la apel comandanții de regiment și le-a dat ordin să-și apere pozițiile.“[664]

Având posturile de comandă atât de apropiate, Browning nu se putea abține să nu privească peste umărul lui Gavin. Chiar și așa, este oarecum ciudat, după cum arată înregistrările lui Gavin, că Browning a considerat atât de importantă apărarea flancului și atât de neimportantă securizarea podului de la Nijmegen, care era absolut esențial pentru salvarea propriei Divizii 1 Aeropurtate.

Browning era evident frustrat. Își petrecea mai tot timpul alergând de colo-colo în jeepul său, cu fanionul Pegas fluturând semeț pe antenă. Se aștepta cumva ca orice pasager să poată citi o hartă în timp ce era aruncat dintr-o parte în altă în vehiculul care se zdruncina și sărea prin șanțurile de pe drum. „Conducea cu o viteză nebună și n-avea nici un fel de teamă de pericole“, își amintea aghiotantul său. „O făcea în mod firesc – era comandantul și așa trebuia să fie.“[665] Acest comportament exagerat trăda exasperarea sa că bătălia era dusă individual de diviziile aeropurtate până când a apărut Horrocks și a preluat comanda. Browning tot nu putea admite că el și numerosul său stat-major erau efectiv de prisos.

Corpul XXX al lui Horrocks, condus de grupul Gărzilor Irlandeze, era cu peste 24 de ore în întârziere față de programul stabilit, în mare parte din cauza opririi la Valkenswaard pentru „o noapte liniștită“[666] și a plecării

întârziate ca urmare a sfatului generalului de brigadă Gwatkin. Nu au plecat până la ora 10.00, iar jurnalele de luptă ale celor două batalioane motivează diferit întârzierea. Batalionul 3 a susținut că așteptaseră să fie înlocuiți de un batalion de infanterie din Divizia 50, în timp ce Batalionul 2 (Blindate) a spus că fuseseră „amânați până la ora 10.00 de rapoarte privind prezența unui Jagd Panther și a două tunuri autopropulsate la Aalst“.[667]

Un blindat al Cavaleriei de Gardă a deschis drumul pe Ruta Club spre Aalst, aflat la doar șase kilometri sud de Eindhoven. Colonelul Joe Vandeleur a indicat ținta pentru atacul escadrilelor de Typhoon controlorului aerian RAF care îl însoțea, locotenentul Love. După pierderile masive din ziua precedentă – nouă tancuri Sherman, 23 de morți și 37 de răniți –, Gărzile Irlandeze ezitau să atace din nou pe o șosea descoperită.[668]

În așteptarea avioanelor Typhoon, Vandeleur a oprit coloana pe durata prânzului. Împreună cu vărul său, Giles, a găsit la marginea drumului o vilă cu piscină proprie. Au înotat și apoi s-au înviorat cu șampanie, după ce li s-a alăturat o tânără corespondentă de război. În sfârșit, la două ore după lansarea cererii, Love a aflat că misiunea fusese anulată din cauza condițiilor proaste de zbor. Vandeleur s-a înverșunat.[669] „Care e treaba?“, a întrebat el sarcastic. „RAF se teme de strălucirea soarelui?“[670] Singurul ajutor pe care l-au primit în ziua aceea a fost o recunoaștere tactică în urma căreia a fost confirmată distrugerea podului de la Son.

Un director de la compania de electricitate Philips din Eindhoven a traversat liniile cu o hartă pe care erau marcate pozițiile tuturor tunurilor germane.[671] Acest lucru a reprezentat un ajutor substanțial, dar mai multe întârzieri încă afectau înaintarea. A mai existat o ciocnire mai târziu, când au fost descoperite patru tunuri de 88 mm susținute de infanterie, care apărau o linie la nord de Aalst.[672] În timp ce Escadronul nr. 2 a atacat echipajele tunurilor, pentru a le ține ocupate, Escadronul nr. 1 și o companie de infanterie au încercat să le încercuiască, dar tranșeele late împiedicau deplasarea vehiculelor. A fost adusă artileria și s-a deschis focul. La ora 17.00 au sosit generalul-maior Adair și generalul de brigadă Gwatkin, veniți să vadă ce anume provoca întârzierea, iar la scurt timp după aceea trupele Cavaleriei de Gardă au raportat că germanii se retrăseseră. Coloana s-a pus din nou în mișcare pe Aalsterweg la ora 17.30 și jumătate de oră mai târziu

blindatele goneau prin Eindhoven. Echipajele lor țineau trapele închise, crezând că orașul încă mai era ocupat de germani. Drept urmare, au ratat primirea entuziastă a localnicilor.

În jurul orei ١٩:٣٠, oamenii din Eindhoven au auzit strigăte pe străzi. „Vin englezii pe șoseaua Aalsterd!“[673] Abandonându-și cina pe masă, au năvălit afară din case și în curând în jur erau doar „strigăte de bucurie, râsete și tineri și bătrâni țopăind laolaltă“.

Gardienii din tancuri și din celelalte vehicule făceau cu degetele semnul victoriei spre mulțimea de oameni, în timp ce coloana era aproape oprită de civilii bucuroși. Miraculos, nimeni nu a fost zdrobit sub șenilele tancurilor, deși oameni de toate vârstele scriau cu creta mesaje și sloganuri pe tancurile care treceau. Conform unei femei din Eindhoven, soldații britanici spuneau că „orice nevoi or avea neerlandezii și belgienii, sigur nu le lipsește creta“.[674] Un ofițer din Gărzile Irlandeze, uluit de prezența culorilor naționale oriunde te uitai, observa că „toate aceste steaguri portocalii te făceau să te simți ca în Ulster“.[675] Bănuia și că parașutiștii americani „au reușit să sărute toate fetele care voiau să fie sărutate“.

În timp ce Gărzile Irlandeze își strecurau tancurile prin mulțime, Joe și Giles Vandeleur s-au făcut nevăzuți într-un blindat de recunoaștere și au luat-o prin oraș, spre canalul Son. Au găsit o barcă cu vâsle și au traversat pe malul opus, unde au dat peste câțiva parașutiști din 101 Aeropurtate. „Beau cafea și fumau țigări. Parcă nu erau în toiul unui război, erau complet relaxați“[676], nota Joe Vandeleur, uitând probabil de piscina de mai devreme în aceeași zi. „I-am salutat, iar ei s-au ridicat în picioare, salutându-ne cu inima îndoită.“

Nici cetățenii din Eindhoven, răgușiți de atâta bucurie, nici cei din 101 Aeropurtate nu știau că Panzer-Brigade 107 era în apropiere.[677] Comandate de maiorul Berndt-Joachim Freiherr von Maltzahn, tancurile Panther fuseseră aduse în dimineața aceea în Venlo pe calea ferată. Cam în același timp cu sosirea celor doi Vandeleur pe malul canalului Son, brigada de tancuri se oprea la podul Soeterbeek de peste râul Dommel, la limita de nord-est a orașului Eindhoven. Pentru că germanii nu aveau avioane de recunoaștere, Maltzahn nu prea știa unde se aflau forțele Aliate. O legendă locală spune că Maltzahn a fost informat de un grădinar isteț pe nume

Willem Hikspoors că podul din față nu era destul de solid să poată fi traversat de tancuri. Se pare că Maltzahn a decis atunci să nu riște și și-a întors din drum coloana.

Gavin își ieșise din minți în seara precedentă, când trenul german reușise să scape din Nijmegen, pufăind printre liniile diviziei sale. Urciorul însă n-a mai mers și a doua oară la apă. „S-a apropiat un tren care se îndrepta spre Germania“, povestea un parașutist. „Câteva rachete bazooka trase în locomotivă au oprit trenul. Avea o serie de vagoane de pasageri în care erau tot felul de opere de artă.“[678] Potrivit locotenentului Jack P. Carroll de la 505, „erau destui oameni în trenul plin ochi cu pradă de război pe care încercau s-o ducă înapoi în Germania. Prada consta din trabucuri, articole de galanterie și haine luate de la neerlandezi. Unul dintre vagoane era plin cu ciorapi de lână, altul, cu batiste noi. Am ucis cinci soldați în tren și am capturat 40.“[679] Unul dintre parașutiști a fost impresionat profund de „un grup de oameni în uniforme frumoase – negre decorate cu roșu, cu cizme și curele lustruite“.[680] L-a întrebat pe unul dintre americanii care-i păzeau dacă făceau parte din statul-major german. Americanul a râs și i-a spus: „Nu, ăsta e echipajul trenului“.

La 12 kilometri nord de Nijmegen situația era în schimb foarte serioasă. Sosirea Kampfgruppe Reinhold a marcat startul unei bătălii necruțătoare lansate mai ales împotriva locuitorilor orașului. Pentru a băga frica în oameni, patrulele SS au curățat străzile de civili. Pe Smidstraat, un detașament s-a oprit în fața unei case unde au auzit copii plângând. Unul dintre ei a strigat să tacă, dar plânsetele au continuat. A scos o grenadă, dar din fericire însoțitorii săi l-au convins să n-o arunce în pivniță.[681]

În timp ce Kampfgruppe Reinhold se pregătea să apere Valkhof, Belvedere, Keizer Lodewijkplein și Hunner Park, aflate pe ruta sudică spre marele pod rutier, artileria germană a ocupat poziții în Keizer Karelplein, imensul sens giratoriu din centrul orașului. La căderea serii, Reinhold a trimis câteva grupuri de soldați și tineri din RAD care să declanșeze incendii în diverse

puncte din oraș. Aceștia au mers din casă în casă, bubuind în uși și strigând: „Mai e cineva aici? Trebuie să ieșiți imediat, casa va fi incendiată!“[682]

Au dat buzna și în mănăstirea carmelită de pe Doddendaal, pretinzând că se trăsese asupra lor din incinta ei. „În timp ce starețul încerca să-i convingă că greșeau“, își amintea părintele Wilhelmus Peterse, „soldații aruncau deja în camere vreascuri udate cu benzină.“[683]

Potrivit unor relatări, germanii încercau să-și adune curajul bând gin din rezerva prădată. Se practica jaful la scară largă. Doi soldați au spart cu paturile puștilor vitrina unui magazin de pe Molenstraat, apoi au intrat și au furat tot ce au putut. Grupul de rezistență KP a profitat la rândul său de confuzie. „Pe St Annastraat, un camion german abandonat este jefuit de cei din Rezistență“, scria un jurnalist. „Iau o mulțime de pușți, muniție și grenade, le încarcă într-un căruț și le duc repede la cartierul lor general.“[684]

Membrii unui grup de asistență în caz de bombardament îi avertizaseră pe proprietarii de locuințe din nordul orașului să-și deschidă ferestrele, pentru nu se sparge geamurile în caz că podul de peste Waal era aruncat în aer. Dar, odată ce focurile au început să mistuie case întregi, sunetul geamurilor care explodau din cauza căldurii a umplut străzile.

„Incendiile iau proporții fantastice“[685], scria Albertus Uijen. Cvartale întregi erau în flăcări, în vreme ce bătălia continua, cu mitralierele germane și americane trăgând încontinuu. „Flăcările se ridică la înălțimi uriașe. […] Zidurile și grinzile se prăbușesc, iar peste toate acestea se aud țipetele oamenilor care fug și zgomotele puternice ale puștilor și ale mitralierelor care trag. […] Este o panică teribilă. Nimeni nu rămâne în zona periculoasă. Câțiva și-au salvat doar minimul necesar, precum haine și pături, și le cară înfricoșați spre un loc mai sigur. Mamele își țin pușții înspăimântați lângă ele. Tați disperați își duc în brațe copiii mai mari și valizele umplute în grabă. Teama li se citește limpede pe fețe.“

Doar organizațiile de apărare civilă și Crucea Roșie au reușit, într-un mod impresionant, să prevină panica totală. Evacuarea spitalului protestant a mers ca pe roate și a avut loc la timp, pacienții fiind transportați în altă parte cu mașini și cărucioare trase de mână. Imediat ce pompierii stingeau un incendiu, germanii îl reaprindeau. Se spune că au împușcat un pompier care

a mers la comandamentul lor pentru a-i implora să se oprească și, încercând să blocheze complet activitatea brigăzii de pompieri din Nijmegen, le-au ordonat acestora să treacă granița în Kleve. Pompierii au plecat în direcția indicată, dar, odată ce au ieșit din raza vizuală a germanilor, s-au întors și și-au ascuns mașinile într-o fabrică. „Pare că tot orașul va fi făcut scrum“[686], scria șocat Albertus Uijen în jurnalul său, în noaptea aceea.

Ofițerii britanici credeau că limbajul lor secret, cu multe porecle, metafore legate de crichet și jargon specific elevilor, era impenetrabil pentru stațiile de interceptare germane. De mult prea multe ori nu era deloc cazul.

Important jurnalist american, celebru pentru emisiunea CBS Evening News pe care a moderat-o în perioada 1962–1981 (n.red.)

Capitolul 15

Arnhem

Marți, 19 septembrie

După lupta haotică de luni, cu Batalioanele 1 și 3 încercând să pătrundă spre pod, ultima speranță a acestora era un alt atac în seara aceea. Până la urmă, aceasta nu a avut loc decât la primele ore ale dimineții de marți. La consiliul de război dintr-o casă ruinată, în lumina lumânărilor, locotenent-colonelul Dobie, de la Batalionul 1 Parașutiști, a condus discuțiile în absența oricărui comandant de formație. Erau aproape de hotelul Rijnpavilijoen********, o clădire aflată pe coastă, sub spitalul St Elisabeth. Un raport greșit, conform căruia germanii recuceriseră capătul nordic al podului, a făcut ca statul-major al diviziei să le spună să anuleze atacul, dar apoi s-a revenit asupra deciziei.

Alături de Dobie erau locotenent-colonelul Derek McCardie, de la South Staffords, și locotenent-colonelul George Lea, de la Batalionul 11 Parașutiști. Nu aveau contact cu Fitch de la Batalionul 3 Parașutiști, cu toate că aceasta nu putea fi prea departe. Dobie încă era extrem de hotărât să-l sprijine pe Frost la pod, în ciuda faptului că urmau să fie iar sub tirul mitralierelor din stânga, al tunurilor de asalt din față și al bateriilor de peste râu în flancul lor drept. Ideea era să atace pe întuneric și să se ajungă la pod înainte să se lumineze.

Germanii își retrăseseră linia de blocaj. Asta le-a permis britanicilor să reocupe spitalul St Elisabeth, iar generalului Urquhart – să iasă din ascunzătoarea sa din pod. Dar decizia luată de Standartenführer Harzer de a se retrage pe o nouă linie, dincolo de un teren deschis, la vreo 500 de metri est de Rijnpavilijoen și la 200 de metri în spatele Muzeului Municipal Arnhem, avea ca scop să creeze o mai bună linie de tragere.

Imediat după ora 03.00, batalionul lui Dobie a înaintat rapid în lungul râului, doar pentru a se întâlni cu Batalionul 3 al lui Fitch, care se retrăgea după încercarea dureroasă de a străpunge liniile inamicului. Fitch mai avea puțin peste 50 de oameni teferi în tot batalionul. Dobie a refuzat să creadă că nu au putut trece și și-a continuat drumul. Fitch și-a întors oamenii extenuați și a căzut de acord să sprijine atacul lui Dobie. Pe Utrechtseweg, în susul colinei, South Staffords, urmați de Batalionul 11 Parașutiști, au trecut pe lângă muzeu și au dat peste linia de tunuri de asalt a lui Harzer. Au intrat și ei în tirul acestora, al mitralierelor de pe rambleul de dincolo de linia ferată din stânga lor și al bateriilor de calibru mai mare care trăgeau de peste râu, unde germanii ocupaseră o fabrică de cărămizi. Proiectilele de 88 mm au avut un efect devastator, în timp ce focul tunurilor duble ale bateriilor de 20 mm arunca asemenea flăcări, încât doar suflul acestora putea ucide.

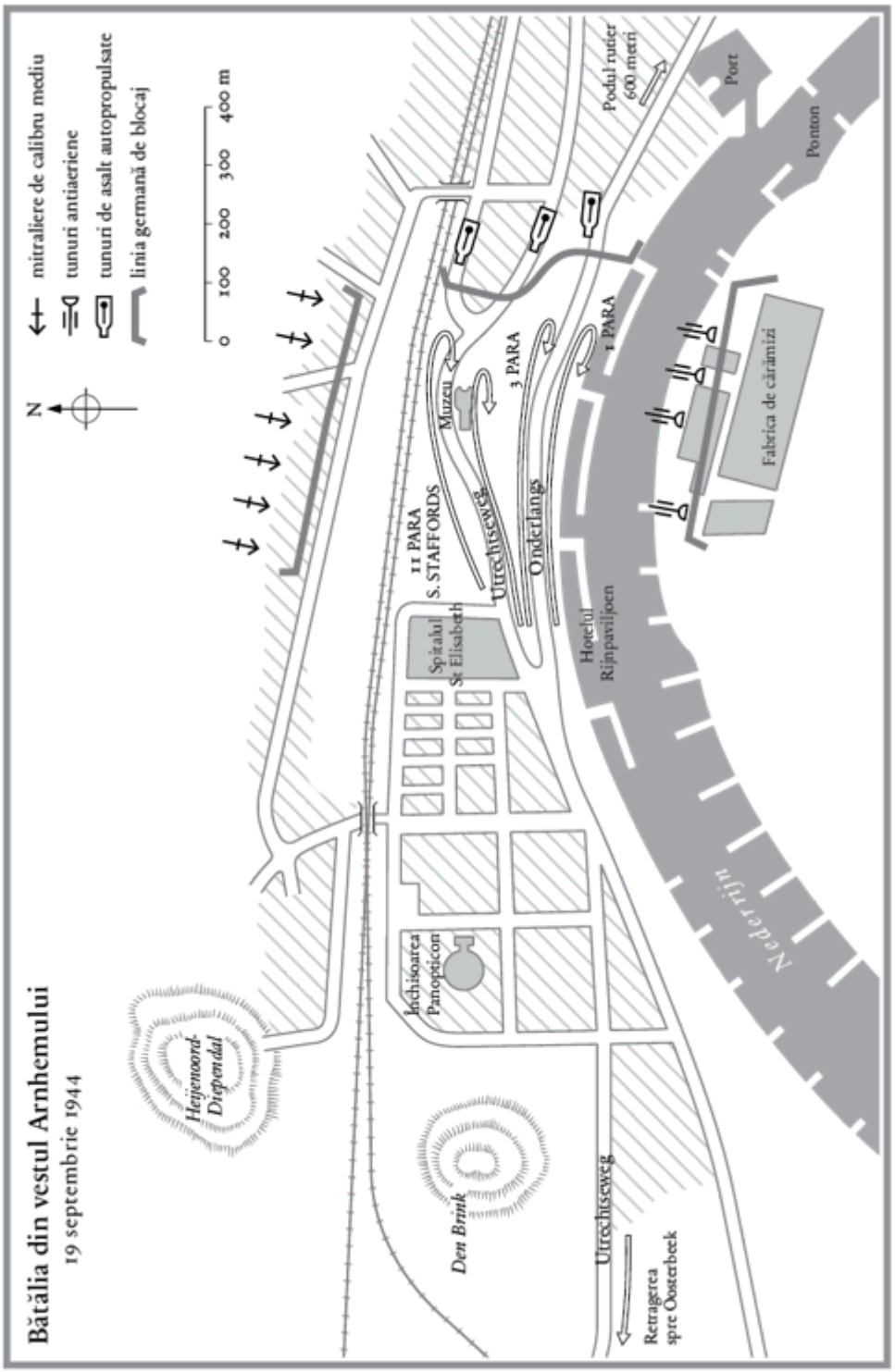

Un locotenent din Regimentul Parașutiști, identificabil doar ca „David“, scria câteva impresii în timp ce se ascundea după bătălie: „M-au obsedat

niște scene de coșmar care tot reveneau – Mervyn cu brațul atârnându-i, Pete întins într-o poziție grotescă, de nerecunoscut, Angus căzut în întuneric, agățându-se de iarbă în agonia lui, soldatul strigând zadarnic după un sanitar – nu mai era nici unul –, omul zburdând peste o deschidere, rafala rapidă și aerul lui surprins când și-a dus mâna la ceafă, salturile sale convulsive în timp ce îl loveau tot mai multe gloanțe. Cât de stupid e tot jocul ăsta al războiului, sper doar ca tot sacrificiul nostru din aceste zile să fi adus un cât de mic folos – deși chiar acum simt că nu. Va rămâne un simplu gest.“[687]

Oamenii lui Möller din SS 9 Pionieri, bine ascunși la marginea de est a Oosterbeekului, au prins în ambuscadă trupele britanice care veneau din spate. „Pionierii au tras“, rememora el. „Panzerfaustele au făcut literalmente bucăți grupuri întregi de parașutiști, iar aruncătoarele de flăcări au incendiat inamicii. […] Utrechtseweg era un canal al morții.“[688]

Restul Kampfgruppe Spindler, aflat în nord, între calea ferată și Amsterdamseweg, se lupta cu Batalioanele 10 și 156 Parașutiști. În același timp, îi hărțuiau și pe cei din King’s Own Scottish Borderers, care pregăteau defensiva Zonei de Aterizare L, la nord de pădurea Bilderberg, unde trebuia să vină al treilea val, mai târziu în ziua aceea. Și cu forțele generalului von Tettau împingând din vest, Divizia 1 Aeropurtate era aproape înconjurată.

Mai departe în est pe Utrechtseweg, în apropiere de spital, maiorul Robert Cain de la 2 South Staffords a văzut un om făcându-i semne. Omul i-a dat lui Cain o pușcă și un pachet. Îngrijea înăuntru un soldat britanic și nu voia să sufere consecințele păstrării unei arme în casă. „Germanii“[689], s-a scuzat el și, pentru a întări, și-a pus două degete la tâmplă, ca pe un pistol.

La scurt timp după aceea, Cain și compania sa au ocupat altă poziție pentru a respinge un atac german dinspre centrul Arnhemului. Cain a luat automatul și a descărcat toată magazia de cartușe. Când și-a dat seama că stătea pe o grămadă de pietre netede, s-a uitat în jos și a văzut că erau pietre funerare cu inscripții evreiești. Erau într-un cimitir evreiesc care fusese distrus probabil de naziștii germani sau neerlandezi.

Cu întăririle germane sosind cu armament greu, britanicii nu aveau nici o șansă în fața tirului intens din trei părți. După ce Batalionul 3 al lui Fitch fusese aproape distrus, Batalionul 1 al lui Dobie era serios afectat de atacurile sinucigașe împotriva pozițiilor germane. Aproape nimeni nu scăpase nerănit. Singura salvare era să se adăpostească în casele din jur, dar panzergrenadierii, sprijiniți de tunurile de asalt, i-au prins în cursă și i-au luat prizonieri pe cei mai mulți dintre ei, o oră mai târziu.

La câteva sute de metri spre nord, South Staffords rămânea fără muniție pentru aruncătoarele de grenade. Muzeul, căruia britanicii îi spuneau Mănăstirea, fusese postul lor de prim-ajutor. Acum trebuise evacuat, dar doctorul de acolo, „Basher“ Brownscombe, a rămas cu cei care nu puteau fi deplasați. A fost ucis câteva zile mai târziu în spital de un membru danez al SS, care a fost ulterior judecat și spânzurat pentru omucidere. O poziție defensivă în vâlceaua din spatele muzeului a fost de asemenea abandonată din cauza tirului concentrat al mortierelor.

Sosind cu Batalionul 11, maiorul Blackwood a văzut semnele luptei din ziua precedentă: „Fire și cabluri căzute, câte o baricadă din vehicule arse, câțiva germani morți pe străzi. Ne-am mutat, sub tirul inamic, într-o poziție pe colina de lângă spitalul cel mare și ne-am săpat acolo adăposturile, în timp ce un batalion a început un atac mai jos. Zgomotul era teribil. Undeva în spatele spitalului se auzea un tun de mare calibru, dar când am vrut să aflu mai multe despre el, gloanțele de Spandau au început să-mi șuiere cu zecile pe la urechi. Așa încât, în cea mai mare parte a timpului am stat pe burtă, cu ochii în patru, uitându-ne la cadavrele sinistre ale unui ofițer și câtorva soldați din Brigada 1, care blocau ieșirea de pe flancul nostru.“[690]

Pe la 9.00 au apărut tancurile germane Panzer IV, precum și tunurile de asalt. Fuseseră ținute pe loc în primă fază de ultimele câteva rânduri de focuri executate de aruncătoarele de grenade, așa cum povestea cineva din South Staffords, „dar pe la 11.00, muniția s-a terminat și tancurile au invadat pozițiile, provocând pierderi grele și rupând batalionul în grupuri mici și izolate“.[691] Nu mai aveau în față nici un tun antitanc, deoarece curba convexă a colinei proteja vehiculele blindate inamice până când acestea ajungeau aproape deasupra lor. În timp ce Staffords se retrăgeau lângă spitalul St Elisabeth, același soldat a văzut un britanic sărind prin fereastra

de la etajul unei clădiri în spatele unui tanc, încercând să arunce o grenadă prin turelă, dar a fost împușcat înainte de a apuca să o facă.

În spatele South Staffords, Batalionul 11 Parașutiști a încercat să înainteze pe linia ferată și pe rambleul stâng, dar atacul nu a reușit. Între Utrechtseweg și râu, supraviețuitorii din batalioanele de parașutiști ١ și ٣ s-au retras la hotelul Rijnpaviljoen. Colonelul Fitch nu era printre ei. Fusese ucis de un mortier. Nemaiavând aproape nici un sanitar sau medic, răniților li s-a spus să încerce să-și facă drum cum or putea spre spitalul St Elisabeth, cu toate că acum acesta era din nou sub controlul germanilor.

La 10.30, colonelul Warrack, adjunctul șefului serviciilor medicale, a reușit să ia legătura cu Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști) din spitalul St Elisabeth.[692] Folosea telefonul unui civil din Oosterbeek, al cărui fiu era membru al SS-ului neerlandez. Warrack a aflat că, deși germanii îi luaseră pe șeful spitalului și pe alți mulți membri ai personalului, două echipe de chirurgi încă mai operau. Aveau aproape 100 de victime, mulți răniți grav. Warrack a putut auzi sunetul luptelor în fundal, cu focul continuu al mitralierelor și al tunurilor de asalt, în timp ce vorbea cu stomatologul spitalului de campanie. Mai târziu în dimineața aceea, generalul de brigadă Lathbury a fost adus de la ascunzătoarea sa în spitalul St Elisabeth, rănit grav în coapsă. Își scosese gradele și s-a dat drept caporalul Lathbury.

Oarecum bizar în circumstanțele unui asemenea dezastru pentru britanici, un panzergrenadier SS rănit ușor plângea în spital.[693] Unul dintre doctorii britanici rămași i-a spus să-și țină gura, că n-o să moară. O asistentă neerlandeză i-a explicat că omul nu plângea de durere, ci pentru că Führerul decretase că Aliații nu trebuie să treacă Rinul nici odată, iar ei o făcuseră.

Chiar și Batalionul 11 Parașutiști din spatele South Staffords s-a văzut obligat să se retragă, după cum povestea maiorul Blackwood: „Ora 13.00, mesaj că atacul nostru asupra podului Arnhem a fost respins, iar tancurile germane ne-au încercuit. […] Compania B a ocupat poziții în casele din intersecțiile principale. Ordinele noastre au fost succinte – să așteptăm tancurile, să le dăm tot ce avem în materie de grenade, să împușcăm cât de mulți infanteriști putem înainte să murim. Am intrat cu Scott într-una din casele de pe colț, am spus «Bună dimineața!» proprietarului îngrijorat, și am urcat la etaj, în camera cu cea mai bună poziție. Era o cameră cum nu se

poate mai potrivită în care să mori. O statuetă din ipsos a Fecioarei Maria în colț, două crucifixe, trei texte înrămate și o poză a Papei. Am pus toată sticlăria și porțelanurile într-un colț mai ferit, ne-am pus grenadele, muniția și armele pe pat și am băut niște apă. Scott, care este romano-catolic, s-a folosit pe furiș de obiectele de cult și am spus și eu o vorbuliță sau două.“[694]

Afară, maiorul Cain se adăpostea într-o tranșee lungă de pe partea estică a spitalului St Elisabeth.[695] Le-a spus oamenilor săi să rămână cât mai jos, căci se auzea un tun de asalt german care se apropia. Era la ceva mai mult de 50 de metri depărtare. Aruncând o privire peste buza tranșeei, Cain l-a putut vedea pe comandantul tunului stând în picioare, cu capul și umerii expuși. Purta mănuși negre și ținea un binoclu. Cain, care nu avea nimic altceva decât revolverul de serviciu, s-a îngrozit auzind o rafală din lungul tranșeei. Unul dintre oamenii săi încercase fără succes să-l împuște pe comandant, care s-a lăsat în interior și a închis trapa cu un zgomot sec, după care tunul de asalt s-a întors spre ei. Trei dintre soldații lui Cain au intrat în panică. Au ieșit din tranșee și au fost doborâți de o mitralieră. Cain s-a târât afară din tranșee în timp ce tunul de asalt se apropia, apoi s-a rostogolit pe rampa din spate, care ducea la o cădere abruptă în curtea spitalului. Chiar dincolo de spital, a dat peste câțiva oameni din Batalionul 11. Voia să se răzbune pe tunul de asalt, dar aceștia nu mai aveau muniție pentru aruncătorul de grenade.

În schimb, lui Cain i s-a spus să adune cât mai mulți oameni și să cucerească colina Den Brink.[696] Planul era ca forța lui Cain să acționeze pe Den Brink ca un pivot pentru atacul Batalionului 11 Parașutiști asupra altei coline din nordul căii ferate, numită Heijenoord-Diependal. Cain și oamenii săi au trecut de închisoarea panoptică și apoi au atacat Den Brink din lateral. Spre ușurarea lui Cain, au întâmpinat o rezistență firavă, așa încât au ocupat rapid dealul, însă rețeaua de rădăcini a copacilor făcea tranșeele dificil de săpat. Și-a îndemnat soldații să se grăbească. Știa cât de repede puteau ajunge mortierele germane la ei, și așa s-a și întâmplat. În scurt timp, două treimi din efective suferiseră răni provocate de șrapnel. Imediat după ora 14.00, Cain a înțeles că nu mai avea de ales și trebuia să se retragă. Nu doar că tentativa de a ajunge la oamenii lui Frost a fost oprită, dar patru batalioane au fost distruse. Cu cei mai mulți ofițeri uciși sau răniți,

retragerea era deja haotică. Oamenii apăreau din fumul bătăliei, alergând câte doi sau trei „ca animalele care fug de un incendiu de pădure“.[697]

Ieșit din ascunzătoare în zori, generalul Urquhart și cei doi însoțitori ai săi au găsit un jeep și au plecat la Hartenstein. „Coboram și pe cine văd? Nimeni altul decât generalul“, scria preotul Regimentului Piloți Planoare. „L-au văzut mai mulți, dar nimeni n-a zis nimic. Eram complet uluiți. Întoarcerea sa a fost semnalul unei renașteri a încrederii.“[698]

Era nevoie de încredere ca de aer, după cum tocmai aflase șeful statului-major al lui Urquhart, Charles Mackenzie. În timpul unei inspecții a zonei divizionare, descoperise uimit un cuib de mitralieră și un transportor blindat abandonat. Apoi dăduse peste un grup de vreo 20 de soldați panicați, unii dintre ei strigând: „Vin germanii! Vin germanii!“[699] Împreună cu Loder-Symonds, îi calmase, iar Mackenzie dusese transportorul înapoi la Hartenstein. L-a găsit pe Urquhart stând pe trepte, în pragul unei crize de furie, fără îndoială pentru că la întoarcere aflase că nimic nu mergea conform planului. „Domnule general, am presupus că ați dispărut de tot“, i-a spus Charles Mackenzie.

În jurul hotelului Hartenstein, membri înarmați ai grupului de rezistență LKP[700] i-au obligat pe colaboratorii NSB pe care îi adunaseră să sape tranșee. Alți voluntari neerlandezi strângeau cadavrele pentru a le duce în gropi amenajate special. Părintele planorist, între timp, s-a urcat într-un jeep cu doi tineri SS-iști prizonieri, îmbrăcați încă în uniformele lor de camuflaj tigru. Mergeau să-i înmormânteze pe generalul Kussin și pe însoțitorii săi.

În zorii acelei zile, ofițerii superiori de la Hartenstein au descoperit deodată că „o stație radio BBC, adusă pentru a transmite la Londra buletinele de știri, putea intra în legătură cu stația de bază, așa că am primit permisiunea de a ne transmite mesajele prin intermediul ei. BBC a aranjat la Londra aducerea cuiva de la SHAEF pentru a recepționa mesajele și a le retransmite către comandamentul trupelor aeropurtate britanice din Moor Park.“[701] Pentru următoarele două zile, „acesta a fost singurul contact radio stabil pe care l-a avut divizia cu lumea exterioară“.

*

Imediat la nord de Oosterbeek, în timp ce celelalte patru batalioane încercau fără succes să ajungă la pod, Brigada 4 Parașutiști a lui Hackett dusese propria bătălie. În timpul nopții, Batalionul 156 Parașutiști, sub comanda locotenent-colonelului sir Richard Des Voeux, își continuase înaintarea printre calea ferată și Amsterdamseweg spre Arnhem. Planul lui Hackett era să cucerească înălțimile Koepel de dincolo de drumul de nord-sud din pădure, numit Dreijenseweg, care ajungea la Oosterbeek, dar aceasta era linia de blocaj a Kampfgruppe Spindler. Era o poziție puternică, cu o culme abruptă împădurită pe partea estică a drumului, unde se aflau panzergrenadierii și tunarii lui Spindler, sprijiniți de blindate cu opt roți, semișenilate și tunuri de asalt. Pe la miezul nopții, Batalionul 156 ajunsese la avanposturile din vestul drumului. Colonelul Des Voeux a decis să se retragă și să aștepte să se lumineze, pentru a-și face o idee mai bună despre forța inamicului.

Așteptându-se la un atac în zori, germanii și-au retras avanposturile. Prima dată a plecat la atac o companie din 156, dar imediat după ce a traversat drumul a suferit pierderi masive din cauza concentrării puterii de foc a germanilor. A fost pur și simplu distrusă. A fost trimisă o altă companie care trebuia să ocolească flancul german, dar germanii erau dispuși într-o linie continuă. Nici această a doua companie nu a reușit să vadă tranșeele și cuiburile pușcașilor bine camuflate în pădure.

Maiorul John Waddy a zărit o semișenilată germană cu un tun dublu de 20 mm și a început s-o urmărească. Undeva într-un copac însă era un lunetist care l-a împușcat în vintre înainte ca el să apuce să-și descarce aruncătorul de grenade. Unul dintre sergenții lui Waddy, un rhodesian uriaș, l-a luat în brațe ca pe un copil, spunându-i: „Haideți, domnule. Aici nu e de noi.“[702] După care l-a dus înapoi la postul de prim-ajutor al batalionului. Chinul lui Waddy nu se terminase însă. Ca pacient în hotelul Tafelberg a mai fost rănit de două ori, o dată de tirul mortierelor germane și apoi, spre finalul bătăliei,

de fragmente dintr-un proiectil al artileriei britanice care trăgea de la sud de râu.

În cursul dimineții, Batalionul ١٥٦ a pierdut aproape jumătate din efective. Generalul Hackett a trebuit să îl retragă. În nord, Batalionul 10 Parașutiști comandat de locotenent-colonelul Ken Smyth a avansat pe lângă victimele aduse înapoi de o coloană de jeepuri și care ofereau o priveliște descurajatoare. Compania avansată a lui Smyth a fost întâmpinată cu un foc similar ca volum cu cel de care avusese parte 156, așa că au rămas la pământ. Refuzând să mai sacrifice o companie, Smyth i-a cerut lui Hackett permisiunea să încerce să ocolească capătul liniei de blocaj, trimițând o companie pe la nord de Amsterdamseweg. În scurt timp, Batalionul ١٠ a fost țintuit de Kampfgruppe Spindler – mult mai puternică și mai bine aprovizionată cu muniție.

Brigada lui Hackett trebuia să țină linia, chiar dacă nu mai era posibil nici un avans, pentru că la mai puțin de un kilometru vest de Dreijenseweg se afla Zona de Aterizare L, unde urma să ajungă în acea după-amiază o parte din al treilea val. King's Own Scottish Borderers se luptau deja din greu să-și apere perimetrul. Între timp, forțele generalului von Tettau avansau spre Wolfheze, în vreme ce terasamentul foarte înalt al liniei ferate aflat de-a lungul flancului lor sudic risca să-i blocheze într-o poziție extrem de vulnerabilă. Atât Urquhart, cât și Hackett au înțeles brusc pericolul în care se afla Brigada 4 Parașutiști.

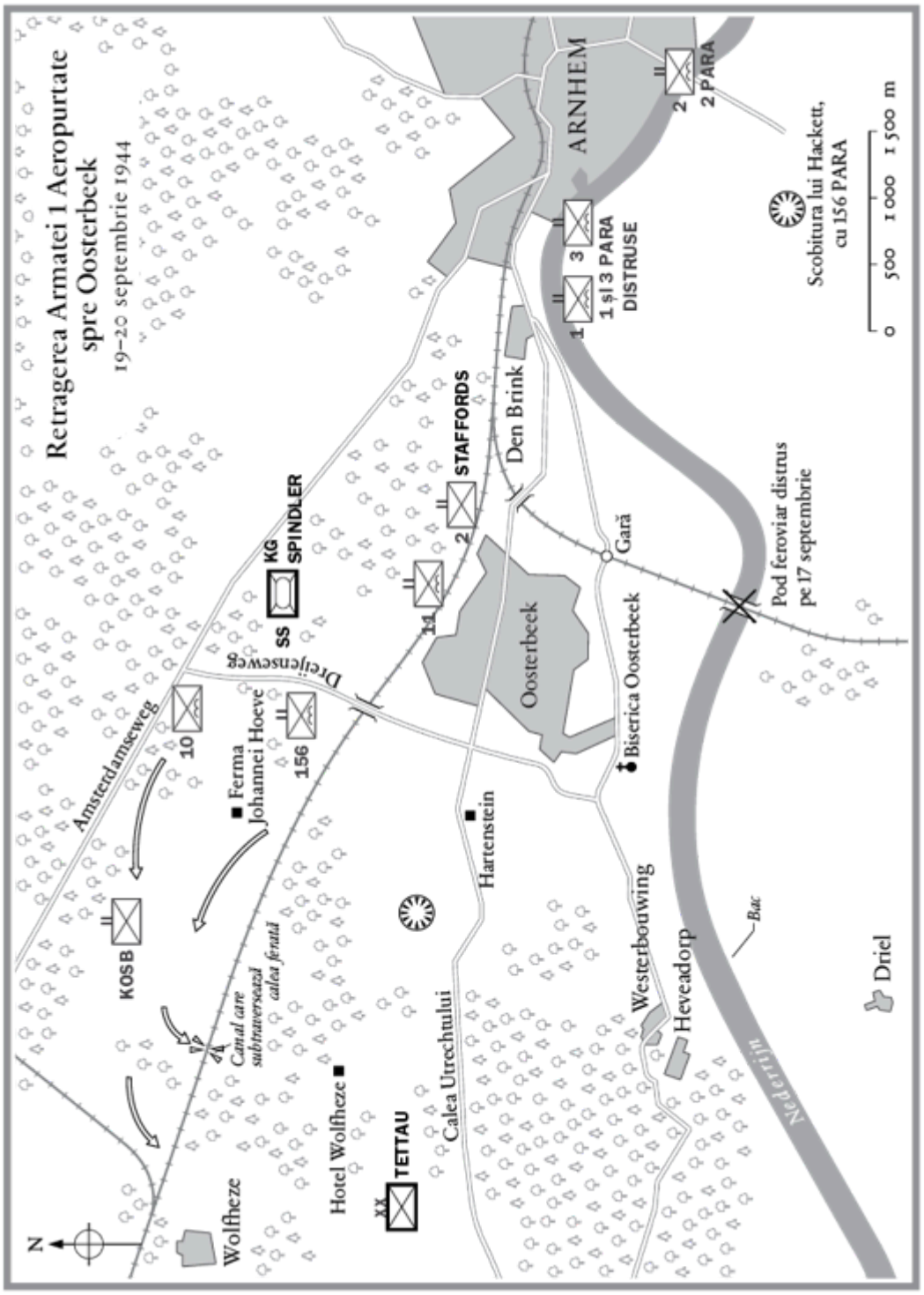

Când ordinul de retragere a ajuns la Batalionul 156, maiorul Geoffrey Powell s-a enervat. Aveau la dispoziție doar 15 minute, iar retragerea prin

câmp deschis în plină zi era o invitație la dezastru. „A fost absurd, o nebunie. Ni se ordonase să rupem rândurile pur și simplu și să ne retragem. Mișcarea a fost haotică.“[703] Atacat constant de germani, batalionul s-a rupt și apoi s-a fragmentat.

Căpitanul Lionel Queripel preluase comanda Companiei 10 a batalionului, aflată la nord de Amsterdamseweg. Cu aerul său ușor ștrengăresc, Queripel nu părea omul care să primească Crucea Victoria pentru o serie întreagă de acțiuni. Oamenii lui îi ziceau Captain Q și spuneau că părea mai degrabă „un popă de țară decât un soldat“.[704] Dar eroismul nu trebuie judecat după aparențe. Deși el însuși rănit la față, a scos mai întâi un sergent schilodit din zona periculoasă. Apoi a atacat o poziție germană care avea două mitraliere și un tun antitanc britanic de 57 mm capturat, omorându-i pe servanți. A fost rănit din nou. Apoi, când germanii au aruncat cu grenade cu mâner, el le-a luat și le-a aruncat înapoi. „În sfârșit, când contraatacul german a crescut masiv în intensitate, le-a ordonat oamenilor săi să se retragă, în timp ce el i-a ținut pe loc pe germani cu grenade de mână și un automat.“[705] Acțiunea plină de curaj a lui Queripel nu se putea sfârși decât cu moartea lui.

Sergentul Fitzpatrick, omul pe care îl cărase în afara pericolului, era îngrijit de medicul companiei, căpitanul G.F. Drayson, care stătea în genunchi alături de el. Atunci a căzut un proiectil de mortier. Când a explodat, aproape l-a decapitat pe doctor, care a căzut peste Fitzpatrick, țintuindu-l la pământ. Sergentul Fitzpatrick a izbucnit în hohote de plâns, șocat că Drayson trebuise să moară în timp ce încerca să-l ajute pe el.

Batalionul împrăștiat a ajuns în zona de aterizare când planoarele care aduceau escadronul antitanc polonez începuseră să se apropie. Înapoi la hotelul Hartenstein, echipa care se ocupa de dirijarea avioanelor de vânătoare americane, condusă de locotenentul Davis, încerca să contacteze avioanele Aliate de vânătoare pentru a proteja valul al treilea. Davis nu a reușit decât un dialog scurt cu pilotul unui Spitfire, care apoi nu a mai înțeles nimic din cauza exploziilor din jur ale proiectilelor antiaeriene. „Pe toată durata operațiunii, Luftwaffe a fost activă, dar într-o manieră foarte aparte“, raporta Davis după bătălie. „Exceptând două zile, avioanele FW 190 și Me 109 au fost în aer în fiecare zi, iar tactica lor a fost mereu aceeași. Zburau încoace și încolo pe la 1 300 de metri, coborau la 600 și

apoi veneau în picaj, ca și cum ar fi vrut să ne mitralieze. Dar nu cred că au tras 500 de gloanțe în aceste raiduri pe care le-au făcut asupra noastră. Parcă le era frică să-și consume muniția și apoi să rămână neînarmați, în caz că veneau avioanele noastre de vânătoare, și atunci încercau măcar să ridice moralul trupelor germane.“[706]

La sol, retragerea Batalioanelor 10 și 156 le-a permis germanilor să înceapă să atace din pădure zona de aterizare. King’s Own Scottish Borderers s-au trezit sub un tir intens. „Am văzut primul Fritz viu și am vârât un glonț în el“, își amintea unul dintre Borderers. „A căzut în genunchi, așa că m-am rostogolit din calea lui Tony Morgan, iar el l-a ciuruit cu o rafală. Mai mulți fritzi ies din pădure sub acoperirea focului de M.G.34 și Schmeisser, la care noi ripostăm. Am mai omorât unul.“[707]

Pe la patru, cineva a strigat „Al treilea val!“[708], povestea preotul Regimentului Piloți Planoare. „Tot ce puteam face era să-i privim stupefiați pe prietenii noștri mergând inevitabil la moarte. Am privit în agonie îngrozitoarea dramă. A fost de un eroism extrem. Am văzut nu unul, ci mai multe avioane luând foc și totuși continuând pe cursul lor. Era deja clar că înfruntam o opoziție teribilă.“

În vreme ce plecarea Brigăzii Poloneze de Parașutiști de pe aerodromurile din Midlands fusese anulată din cauza vizibilității reduse, al doilea grup de 35 de planoare, care aducea restul escadronului antitanc, a reușit să decoleze de pe aerodromurile din sud, de pe câmpia Salisbury. Însă în Zona de Aterizare L nu au ajuns decât 26, pe lângă planoarele britanice. „Aterizarea a avut loc în mijlocul unei bătălii crâncene și au existat pierderi enorme“, afirmă o sursă poloneză. „Planoarele au fost efectiv spulberate în aer, în timpul aterizării, și la sol.“[709] Mulți oameni au fost răniți la aterizare. „Britanicii nu ne-au putut ajuta, dat fiind că aveau propriile probleme.“[710]

Germanii trăgeau asupra terenului de aterizare până și cu lansatoarele multiple de mortiere Nebelwerfer. Confuzia era atât de mare, încât soldații polonezi au deschis focul asupra parașutiștilor Batalionului 10, care se retrăgeau traversând zona de aterizare, crezând că erau germani. Au ucis mai mulți dintre ei, inclusiv pe locotenentul Paddy Radcliffe, comandantul plutonului de mitraliori. „Pur și simplu un iad!“, scria maiorul Francis Lindley de la Batalionul 10. „Germanii înconjuraseră terenul deschis cu

baterii și mitraliere. Planoarele aterizau peste tot în jurul nostru. Un C-47 a trecut pe deasupra cuprins de flăcări. Un Stirling s-a prăbușit lângă drum. Polonezii au început pur și simplu să tragă în tot ce mișca.“[711] Într-un final, polonezii au înțeles, după triunghiurile galbene fluturate spre ei, că trăgeau în britanici. Se pare că locotenent-colonelul Smyth din Batalionul 10 avea „lacrimi în ochi“[712] când a privit către ce mai rămăsese din cei de sub comanda sa.

„Mai târziu au apărut aeronavele de reaprovizionare Stirling și Dakota, care au intrat într-un baraj teribil“, se scria într-un raport. „Prea multe sunt lovite și cad în flăcări și prea multe provizii cad la germani. […] Ne așteptam să controlăm zona unde vor fi parașutate proviziile. Evident, nu s-a primit nici un mesaj legat de schimbarea ZP. Am încercat să contactăm prin VHF echipajele avioanelor în timp ce treceau pe deasupra noastră, dar nu am primit răspuns pe nici una dintre cele trei frecvențe. S-a încercat semnalizarea cu panouri de sol galbene și cu fumigene, însă doar câteva avioane au văzut, din cauza copacilor înalți și a altitudinii mici la care zburau.“[713]

Încă o medalie Crucea Victoria a fost acordată postum pentru curaj în lupta din acea după-amiază. Locotenentul comandor David Lord își coborâse avionul C-47 Dakota sub plafonul de nori la nord de Nijmegen. O baterie antiaeriană germană a deschis focul și motorul de la tribord a luat foc. Lord a întrebat cât mai era până la zona de parașutare. „Trei minute de zbor“[714], a venit răspunsul. Avionul a început să se încline, în timp ce focul se întindea. Lord și-a anunțat echipajul prin intercom: „Au nevoie de marfă. Intrăm și sărim după aceea. Puneți-vă parașutele!“ I-a spus navigatorului să meargă în spate și să-i ajute pe soldații Corpului de Mentenanță al Armatei Regale care împingeau afară baloții. Mecanismul se stricase, așa că au fost nevoiți să scoată manual fiecare container cu muniție. Au reușit să arunce doar șase din cele opt containere, așa că Lord a insistat să se întoarcă și să le arunce și pe ultimele două. Imediat ce le-au lansat, Lord a strigat: „Evacuați! Evacuați!“ A menținut avionul stabil îndeajuns cât să sară toți, dar nu destul de mult și pentru el.

Ofițerul de zbor Henry King, navigatorul său, nu știa după parașutare dacă Lord murise sau reușise să aterizeze forțat cu avionul. „Lord era un tip

ciudat“, observa el ulterior. „Studiase teologia, dar abandonase seminarul pentru a se înrola în RAF în ١٩٣٦. Era un tip extrem de înverșunat și de hotărât.“ King s-a întâlnit cu câțiva membri ai Batalionului ١٠. Aceștia i-au oferit o cană de ceai și niște ciocolată.

– E tot ce avem, i-a spus unul dintre ei.

– Cum adică e tot ce aveți? a replicat King. Tocmai ce v-am aruncat provizii.

– Normal că ne-ați aruncat conservele de sardine, dar le-au primit germanii. Noi n-am primit nimic.

Multe, dacă nu cele mai multe, dintre containere au plutit spre pozițiile germane, spre frustrarea parașutiștilor. „Acum fumam și noi țigări englezești și mâncam ciocolată englezească“[715], exulta SS-Hauptsturmführer Möller.

Comandantul divizionar al lui Möller, Standartenführer Harzer de la Hohenstaufen, povestea cum Model vizita zilnic postul său de comandă. Venea cu o mică escortă și cerea scurt un raport de situație imediat ce intra pe ușă. De câte ori era vreo problemă, comandantul respectiv trebuia să vină cu trei soluții diferite. Odată ce se termina această etapă, lui Harzer i se permitea să ceară mai mulți oameni, mai multe vehicule, arme, muniție și provizii. Model lua apoi decizia și îi telefona șefului său de stat-major, generalul Krebs, „și câteva ore mai târziu coloanele de transport și trupele erau redirecționate spre Arnhem“.[716] Dat fiind că Hohenstaufen nu avea mijloace de transport, camioanele Wehrmacht livrau obuzele direct pe linia tunurilor. Când au fost cerute aruncătoare de flăcări pentru luptele de stradă, Model le-a adus cu avionul de la un departament de tehnică de luptă din Germania centrală. Armata germană se baza pe o prioritizare lipsită de scrupule, pe care armata britanică a eșuat vădit în a o egala.

După ce termina cu Harzer, Model mergea mai departe, inspectând fiecare post de comandă al fiecărei Kampfgruppe, unde îi chestiona pe ofițeri și pe soldați deopotrivă despre progresul atacului și despre starea de spirit. După cum spunea Möller, moralul era ridicat nu doar datorită certitudinii câștigării acestei bătălii după înfrângerea din Normandia, ci și datorită

abundenței de containere Aliate parașutate care cădeau peste ei. După capturarea ordinelor care dezvăluiau codurile radio și panourile de identificare care direcționau parașutările proviziilor Aliate, erau de așteptat aprovizionări și mai generoase. Panourile au fost făcute rapid și distribuite a doua zi.

În plus, britanicii, aflați în retragere, pierdeau controlul asupra zonelor de parașutare, dar le lipsea legătura radio pentru a avertiza RAF-ul de acest fapt. Avioanele Aliate aveau să înfrunte curând riscuri și mai mari. Forța lui Harzer era pe cale să fie întărită de sosirea unei brigăzi de baterii antiaeriene sub comanda Oberstleutnant Hubert von Swoboda, un austriac din Luftwaffe. Brigada era alcătuită din cinci batalioane antiaeriene din Ruhr, cu o combinație de baterii de 20 mm, 47 mm, 88 mm și chiar 105 mm. Cele mai multe tunuri trebuiau remorcate de tractoare sau chiar de camioane care funcționau cu lemne, dar Corpul II SS Panzer tot reușea să asambleze aproape 200 de baterii antiaeriene la vest de Arnhem, poziționate atât pentru a sprijini trupele de la sol, cât și pentru a ataca aparatele de zbor ale Aliaților. Și totuși, potrivit maiorului Knaust, Bittrich tot avea emoții în legătură cu rezultatul bătăliei. Când l-a vizitat pe Knaust în ziua aceea la postul său de comandă din estul rampei, Bittrich l-a întrebat: „Knaust, mai rezistăm aici încă 24 de ore? Trebuie să câștigăm timp până ajung diviziile din Germania.“[717] Ambele Kampfgruppen, și a lui Knaust, și a lui Heinrich Brinkmann, suferiseră pierderi grele în luptele de stradă de la nord de pod. Tancurile foarte uzate ale lui Knaust ori se stricaseră, ori fuseseră scoase rapid din funcțiune de tunurile antitanc britanice de 57 mm. „Pare un miracol felul în care au reușit să urce armament greu la etajele superioare“, comenta Harzer ulterior. „Armele grele de infanterie trag din pivnițe sau din poziții retrase în spatele ferestrelor, ca să nu poată fi observate.“[718]

În Arnhem, în timpul nopții precedente, germanii îi evacuaseră forțat pe civilii neerlandezi care mai rămăseseră în casele din apropiere de capătul nordic al podului rutier. Unul dintre ultimele sunete pe care și le amintea Coenraad Hulleman înainte de a-și părăsi casa a fost tărăboiul nepământean pe care îl făcea un pian de la etaj care era ciuruit de gloanțe.[719]

După cum era de așteptat, atacul german a venit în zori. Apărătorii de la pod auziseră deja schimbul de focuri din vest, unde celelalte batalioane din jurul spitalului St Elisabeth încercau să pătrundă spre ei. Divizia Frundsberg a lui Harmel părea să-și concentreze eforturile pe distrugerea școlii de pe partea de est a rambleului, folosind Kampfgruppe Knaust și cele câteva tancuri pe care le mai avea aceasta. „Marți dimineața“, își amintea locotenentul Donald Hindley, „tancurile s-au întors și au început să bombardeze din greu casa asta.“[720] Trei dintre pionierii parașutiști au reușit să scoată din funcțiune unul dintre tancuri. „Tanchiștii au ieșit și s-au târât pe lângă zidurile casei până când s-au oprit sub fereastra la care stăteam eu. Am aruncat o grenadă peste ei și asta a fost. Am ținut-o vreo două secunde înainte să-i dau drumul.“

Pionierul John Bretherton a fost împușcat în frunte. „Pentru o fracțiune de secundă, Bretherton a părut surprins. Apoi a căzut la pământ fără să scoată vreun sunet.“[721] Un alt pionier l-a apucat brusc de braț pe sergentul Norman Swift și l-a întrebat dacă era bine. Switf nu a înțeles, pentru că se simțea bine. A urmărit privirea soldatului și a văzut o mare baltă de ceea ce părea a fi sânge, lățindu-se la picioarele sale, apoi și-a dat seama că era apă cu rugină care se scursese dintr-unul dintre caloriferele lovite de gloanțe. Alt pionier, șocat serios de bombe, a ieșit din clădire. Urla: „O să murim cu toții!“[722] Toată lumea a strigat la el să se întoarcă, „dar era prea dus ca să mai înțeleagă și a intrat direct în linia de foc a germanilor“.

Într-o casă de peste drum de școală, pe panzergrenadierul Rottenführer******** Alfred Ringsdorf îl exaspera felul în care apărătorii școlii „trăgeau prin ferestre în casa scării, ca să nu putem folosi scările“.[723] Singurul fel în care puteau fi eliminați, a spus el, era să tragă cu un Panzerfaust care să explodeze exact sub pervaz. Astfel ar fi ucis orice pușcaș care aștepta să se ridice pentru un alt foc. La fel ca restul companiei conduse de Obersturmführer Vogel, nu mai avea țigări și era disperat să ia niște prizonieri de la care să facă rost de ele.

Căpitanul Mackay le dăduse oamenilor săi dozele de amfetamină, care le-a provocat unora vedere dublă și ocazional halucinații, dintre care cea mai comună a fost aceea cu Corpul XXX care ajunsese pe partea cealaltă a podului. Unii soldați au devenit obsedați de această viziune. Alții, fără să fie

sub influența amfetaminei, așteptau cu nerăbdare parașutarea brigăzii poloneze în mlaștinile din apropierea capătului sudic al podului. Știind că pe polonezi îi aștepta acolo o bătălie cruntă, Frost crease o „trupă sinucigașă“ condusă de Freddie Gough, care ar fi trebuit să treacă peste pod pentru a li se alătura. Nu avea de unde să știe că Sosabowski însuși fierbea de furie, pentru că i se spusese în ultimul moment că doar escadronul său antitanc avea să intre în luptă în ziua aceea.

Cu lunetiștii germani concentrându-se pe ferestrele școlii, pionierii și parașutiștii din Batalionul 3 trebuiau să fie tăcuți și invizibili. „Ne-am înfășurat picioarele cu zdrențe pentru a nu face zgomot când ne deplasam prin casă“, scria Mackay. „Podelele de piatră erau acoperite cu sticlă și tencuială și, mai ales pe scări, erau alunecoase din cauza sângelui.“[724] Precizia germanilor se îmbunătățise. „Erau acum un număr considerabil de gloanțe trase de lunetiști care ajungeau în casele noastre“, scria în jurnalul său un alt parașutist, „ca să nu mai vorbesc de numărul considerabil al victimelor, deși nouă ni se părea că îi provocaserăm inamicului pierderi cel puțin duble. Tot nu reușeam să contactăm Comandamentul Divizionar, cu toate că echipa radio recepționase Armata 2 destul de clar, dar, din păcate, ei nu ne recepționau pe noi.“[725]

Locotenentul american OSS Harvey Todd a înregistrat satisfăcut alți trei germani uciși în timpul atacului declanșat de inamic din zori. A părăsit poziția de pe acoperișul comandamentului brigăzii puțin mai târziu. Pe la prânz, germanii au lansat un nou contraatac[726], unul mult mai serios. Todd a mai ucis cinci inamici din poziția sa de pe acoperiș, dar apoi a trebuit să dispară rapid de acolo, când un mitralior german l-a luat în vizor. Un mitralior din clădire a fost ucis, așa că Todd i-a luat locul. A luat la ochi o baterie de 20 mm care ataca o altă casă și a reușit să împuște servanții.

„O mare bucurie“[727] a izbucnit când un Focke-Wulf 190 a trecut urlând dinspre sud pe deasupra podului și a lansat o bombă care nu a explodat, țopăind pe ieșirea Eusebiusbinnensingel spre centrul orașului. Pionierii din școală au tras cu mitralierele spre avion. Pilotul a înclinat avionul pentru a evita rafalele, dar aripa stângă a lovit turla bisericii și avionul s-a prăbușit într-o explozie uriașă. Asta a declanșat un alt val de „Whoa Mahomet!“ din toate clădirile din jurul podului.

Sfidarea masca faptul că forța lui Frost suferea din greu. „Aveam acum peste 50 de victime doar în clădirea noastră“[728], raporta locotenentul Todd. Medicul batalionului, căpitanul Jimmy Logan, și oamenii săi au fost elogiați pentru felul în care și-au făcut treaba în absența apei curente și având în vedere faptul că nu mai aveau aproape deloc bandaje curate, morfină și celelalte echipamente medicale necesare într-un război. Pacienții erau nevoiți să urineze în sticle și borcane goale. Preotul Bernard Egan colaborase bine cu Logan încă de la bătăliile batalionului în Africa de Nord. Logan știa deja care dintre pacienți erau catolici și îl chema pe părintele Egan imediat ce unul dintre ei avea nevoie de ultima împărtășanie.[729] Chiar înainte de a muri din cauza rănilor sale, un soldat a spus: „Și când te gândești că îmi era teamă că n-o să mi se deschidă parașuta!“[730]

Căpitanul Jacobus Groenewoud, liderul neerlandez al echipei Jedburgh, a încercat să sune la spitalul St Elisabeth, dar linia era moartă. Groenewoud și Todd au decis să fugă până la casa unui doctor din apropiere, pentru a suna de acolo. Pe la jumătatea distanței, chiar când își luau inima în dinți pentru următorul salt peste stradă, căpitanul Groenewoud a fost ucis de un lunetist. „Glonțul i-a intrat prin frunte și a ieșit prin ceafă“[731], scria Todd. Todd s-a ascuns în pragul unei uși, unde a găsit pe cineva care vorbea puțină engleză. Au reușit să se strecoare până la casa învecinată, unde au găsit un telefon care funcționa. A sunat la spital, dar doctorul cu care a vorbit i-a explicat că este imposibil să-i trimită o ambulanță. Încercaseră asta deja, dar germanii îi avertizaseră că vor trage asupra oricărei ambulanțe care ieșea din spital. Medicul i-a mai spus și că germanii care controlau împrejurimile spitalului, unde se dădeau lupte serioase, voiau ca răniții britanici să fie mutați pentru a le face loc propriilor victime. Când Todd a reușit să revină la comandamentul brigăzii, veștile de acolo au fost la fel de proaste. În una dintre puținele legături radio care au funcționat, aflaseră că trupele Corpului XXX încă nu cuceriseră podul de la Nijmegen, dar urmau să facă o încercare în seara aceea.

Mai târziu, germanii au bombardat școala cu obuze Panzerfaust. Crezând că îi uciseseră pe cei dinăuntru, au înconjurat școala. Mackay le-a spus oamenilor săi să pregătească fiecare câte două grenade pe care, la comanda sa, le-au aruncat de la ferestrele de la etaj. Și-au luat apoi armele și i-au terminat pe toți cei care nu fuseseră spulberați de grenade. „S-a terminat în

câteva minute, în jurul clădirii rămânând un covor verde-cenușiu.“[732] Mackay a fost recunoscut de oamenii săi ca unul dintre acei puțini oameni care practic nu știau ce este frica.

Un altul era maiorul Digby Tatham-Warter. I-a inspirat pe toți, aproape făcând pe nebunul, fâțâindu-se la vedere de colo-colo în timp ce învârtea o umbrelă și având pe cap o pălărie ca a lui Charlie Chaplin. Când Freddie Gough i-a povestit colonelului Frost, acesta a spus simplu: „Ah, da, Digby e un astfel de lider“.[733] Locotenentul Patrick Barnett, care comanda plutonul defensiv al brigăzii, l-a văzut pe Tatham-Warter mergând în lungul străzii, într-un baraj intens de mortiere, cu umbrela deasupra capului. Barnett s-a holbat uluit la el și l-a întrebat unde se duce.

– M-am gândit să mă duc să-i văd pe băieții de colo.[734]

Barnett a pufnit în râs și a arătat spre umbrelă, în timp ce mortierele germane continuau să tragă.

– Nu prea vă e de folos.

Tatham-Warter s-a uitat la ei, cu ochii mari, mimând surprinderea.

– O, Doamne, dar dacă începe să plouă?

Câțiva soldați au devenit însetați de sânge. Soldatul Watson a fost trimis să-l înlocuiască pe un scoțian căruia i se spunea, previzibil, „Jock“. „Mi-a spus să ies dracului de-acolo. A zis că are deja zece crestături pe pat[ul armei] și că voia să mai omoare încă zece ticăloși înainte să-l omoare ei pe el. Părea genul de nebun care putea să reușească.“[735] Watson s-a întors peste câteva ore. „Jock era întins pe jos. Încasase un glonț fix în gură.“ Freddie Gough își amintea că unul dintre cei mai buni lunetiști ai lor era caporalul Bolton, unul din puținii soldați de culoare ai diviziei. Bolton, un tip „înalt, molatic“[736], era foarte satisfăcut de ce făcea, „târându-se peste tot, vânând cu luneta lui“ și „rânjind cu gura până la urechi“ după fiecare reușită.

Brigadeführer Harmel le-a ordonat oamenilor săi să înceteze focul cât a trimis un soldat britanic capturat la colonelul Frost pentru a-i propune să se întâlnească ca să discute capitularea. Panzergrenadierii au profitat de ocazie

ca să mănânce ori să tragă un pui de somn. „După o pauză, parașutiștii englezi au scos deodată un urlet înfiorător: „«Whoa Mahomet!»“, scria Horst Weber. „Am sărit toți în picioare, întrebându-ne ce se întâmplă. La început am fost îngroziți de urletul teribil. […] Apoi a început iar să se tragă.“[737]

Frost era hotărât să continue lupta, dar, pentru că mai aveau foarte puțină muniție, s-a simțit obligat să dea ordin să nu se tragă decât pentru a respinge atacurile germanilor. În timpul următorului asalt, cineva a strigat la inamici: „Stați locului, blestemaților, gloanțele astea costă bani!“[738]

Împinse acum departe de pod, spre vest, rămășițele celor patru batalioane care încercaseră străpungerea se retrăgeau hărțuite de urmăritorii lor germani. „În dreptul fiecărei case pe lângă care treceam era un bărbat sau o femeie cu un ciubăr cu apă și câteva căni. Aveam nevoie de apa aia“[739], scria maiorul Blackwood, din Batalionul 11 Parașutiști. „Oamenii se adunau în jurul nostru, zâmbind, râzând, oferindu-ne fructe și de băut. Dar, când le-am spus că vin nemțălăii, au dat din râs în plâns. Ne-am apucat să ne săpăm tranșeele în grădini și printre noi a început procesiunea tristă a refugiaților trăgând de păturile sub formă de boccele.“

Oamenii lui Blackwood nu au ocupat prea mult timp acele tranșee, pentru că retragerea s-a accelerat și a devenit și mai haotică. Majoritatea plutoanelor și a companiilor își pierduseră ofițerii în luptă. „Un sergent ai cărui bocanci musteau de sângele care-i curgea din răni ne-a ordonat să încercăm să scăpăm și să ne croim drum înapoi până la prima unitate organizată pe care o întâlnim“[740], rememora un soldat din South Staffords. „Toți cei încă în viață păreau să fie răniți sau profund șocați.“

Cealaltă retragere spre vest, cea a Brigăzii 4 Parașutiști, căuta să evite prinderea în capcana terasamentului abrupt al căii ferate. Nu erau decât două ieșiri: trecerea la nivel de la Wolfheze și un canal pe sub calea ferată prin care încăpea exact un jeep, dacă i se plia parbrizul și șoferul se culca pe o parte. Tunurile antitanc de 57 mm și 76,2 mm erau prea mari. Cu ultimele puteri, câteva echipaje antitanc au încercat să împingă tunurile pe rampa

abruptă a terasamentului. Germanii au profitat de ocazie și au trimis grupuri de mitraliori care să tragă în lungul șinelor de tren.

Când au apărut tunurile de asalt autopropulsate, chiar și cei mai curajoși parașutiști s-au temut, știind cât de prost înarmați erau. Un furier din Brigada 4 Parașutiști povestește despre un maior care striga „Nemernici lași! Veniți încoace!“[741] Nu a rezistat prea mult, fiind doborât de tirul germanilor în momentul în care s-a aruncat în atac. Un sergent de cercetași de lângă Wolfheze văzuse „sute de parașutiști fugind cuprinși de panică. Se retrăgeau haotic, unii erau fără arme. […] Am mers de-a lungul liniei ferate și îmi amintesc că am văzut un polonez sus pe terasament, încercând să tragă cu un tun antitanc de 57 mm. Striga ceva în poloneză. Am văzut că piedica tunului fusese scoasă. Am încercat să-l facem să înțeleagă că tunul n-o să tragă nici odată, dar degeaba. L-am lăsat acolo. O luase razna, iar mie îmi părea foarte rău pentru el.“[742]

King’s Own Scottish Borderers a luat de asemenea parte la retragerea dezastruoasă din zona de aterizare și de la ferma învecinată a Johannei Hoeve. Comandantul lor, colonelul Payton-Reid, descria cum batalionul său, „care la ora 4 după-amiază era o unitate în efectiv complet, cu toate armele, mijloacele de transport și organizată, al cărei moral bun fusese întărit de o acțiune reușită împotriva atacului inamic și care era pregătită să înfrunte orice, a rămas în decurs de o oră la o treime din efective, cu mare parte din mijloacele de transport și din armamentul greu pierdute, cu o companie lipsind complet și alte două la jumătate“.[743] Payton-Reid și-a condus ce-i mai rămăsese din batalion înapoi în nordul Oosterbeekului, până la micul hotel Dreijeroord, pe care regimentul avea să-l numească mereu „Casa Albă“. Payton-Reid a bătut la ușă la ora 21.00, fiind primit ca un eliberator, dar se simțea un ipocrit. Știa că nu le aduce decât „pericole și distrugeri. Până în noaptea celei de-a doua zile, din clădire nu au mai rămas decât zidurile.“

Îngrijirea răniților într-o astfel de retragere devenea de două ori mai dificilă. Cu forțele generalului von Tettau avansând dinspre vest, colonelul Warrack a trebuit să organizeze evacuarea rapidă a pacienților din stația de triaj de la Wolfheze. Majoritatea au fost mutați la hotelul Schoonoord. Warrack l-a vizitat la ora 11.00 și a văzut că „victimele se adunau cu repeziciune“.[744] De

fapt, numărul total trecuse de 300 și ocupaseră și clădirile învecinate pentru a adăposti surplusul de răniți. Hendrika van der Vlist, fiica proprietarului, își pusese uniforma de ghid, pentru că era dintr-un material rezistent. Împreună cu alte tinere voluntare, a început să spele fețele și mâinile răniților, pentru a reduce riscul infecțiilor.

Și-a asumat de asemenea și rolul de traducătoare. Erau aduși atât răniți britanici, cât și germani, iar la început a fost prea complicat să-i separe. Deși germanii erau prizonieri, atitudinea lor nu se schimbase. Unul dintre ei i-a ordonat: „Soră, prosop rece! Mă doare capul.“[745] Hendrika van der Vlist observa că „Herrenvolk******** s-au obișnuit atât de mult să dea ordine, încât nu știu să se comporte altfel“. Pe de altă parte, un german care nu-și dorise niciodată să fie înrolat s-a împrietenit în scurt timp cu soldații britanici de lângă el. Au început să se învețe unii pe ceilalți cuvinte și expresii în limba fiecăruia.

A descoperit apoi un tânăr neerlandez în uniformă germană care fusese împușcat în maxilar. Era un trădător, dar tot i s-a făcut milă de el. Ulterior, spre sfârșitul săptămânii, a descoperit că era „deficient mintal“. A fost surprinsă să afle cât de repede s-a obișnuit cu imaginea rănilor oribile. „Acum o săptămână, aș fi fost îngrozită la vederea unei fețe atât de oribil distruse. Acum m-am obișnuit. Nu sunt decât răni. Și mirosul greu și grețos al sângelui pretutindeni.“[746]

Urquhart a mers la Schoonoord în după-amiaza aceea pentru a-i vizita pe răniți. La scurt timp după, ce a mai rămas din Spitalul de Campanie 131 (Parașutiști) a venit de la Wolfheze, reușind să plece cu puțin înainte de sosirea SS Wachbataillonului lui Helle. Pentru a asigura hrana atâtor oameni, fermierii au adus animalele ucise în timpul luptelor, iar localnicii au venit cu produse din grădinile și livezile lor, în special roșii, mere și pere. Răniților nu le era foarte foame, dar aveau nevoie urgent de apă, cea mai mare problemă a spitalului. Din fericire, ca precauție, toate căzile din hotel fuseseră umplute duminică, imediat după aterizarea parașutiștilor Aliați. Voluntarii începuseră acum să golească sistemul de încălzire centrală și caloriferele pentru a reumple căzile.

Alți civili și-au făcut apariția la Schoonoord, în special „scafandri“ care ieșiseră din ascunzători, inclusiv deținuți politic și câțiva evrei. Veniseră

pentru că se gândeau că locul era mai sigur pentru ei. Impresia generală că Aliații aproape câștigaseră războiul se dovedea deja foarte periculoasă pentru mulți din Europa ocupată.

După pierderile suferite de germani la pod în ziua aceea, Brigadeführer Harmel s-a bucurat la sosirea Brigăzii 280 Tunuri de Asalt din Danemarca, care fusese redirecționată spre Arnhem în loc de Aachen. Unul dintre noii sosiți își amintea ulterior că pierduse ٨٠٪ din vehicule în luptele din Arnhem și împrejurimi, pe care le-a descris ca fiind mult mai grele decât orice văzuse în Rusia. Parașutiștii britanici se abțineau să tragă și lăsau tunurile de asalt să treacă, apoi le împușcau din spate, pentru că blindajul era mult mai subțire acolo. Luptele din oraș au distrus nervii echipajelor, adăuga el. Oamenii erau îngroziți la gândul că vor fi arși de vii de grenadele cu fosfor.

Mai presus de toate, Harmel aștepta cu nerăbdare sosirea Companiei Hummel din Batalionul 506 Panzere Grele, cu tancurile sale Tiger. Fuseseră debarcați devreme în dimineața aceea la Bocholt, în apropiere de granița neerlandeză, din Blitztransportul cu care traversaseră Germania. Însă doar două dintre tancuri supraviețuiseră drumului de 80 de kilometri. Restul fuseseră abandonate pe parcurs, cele mai multe din cauza șenilelor sau a roților rupte. Cele două tancuri în stare de funcționare au intrat în acțiune în seara aceea, apărate de panzergrenadierii din SS Frundsberg. Proiectilele lor antiblindaj treceau pur și simplu prin case, lăsând câte o gaură pe fiecare parte. „Arătau teribil de amenințător și de sinistru în penumbra serii“, își amintea colonelul Frost, „ca niște monștri preistorici cu tunurile lor imense legănându-se dintr-o parte în alta și scuipând flăcări.“[747] Când au trecut pe muniție explozivă, tunurile lor de 88 mm au început să spulbere casele peste capetele celor din interior. În anumite momente devenea imposibil de respirat, atât de mult praf se ridica din zidurile distruse. Clădirea care găzduia comandamentul batalionului a fost lovită, iar Digby Tatham-Warter și părintele Egan au fost răniți.

În școală, maiorul Lewis le-a ordonat oamenilor săi să meargă la subsol, pentru că tancurile Tiger nu-și puteau coborî tunurile pentru a trage atât de jos. Odată retrase tancurile, apărătorii au reocupat parterul. Un curajos

servant al unui tun antitanc a atacat de unul singur unul dintre tancuri. A fugit afară, și-a încărcat tunul și a tras, apoi s-a ascuns în spatele clădirii. Din fericire, era deja la adăpost când tancul a distrus tunul, dar unul dintre cele două tancuri Tiger a fost spulberat chiar în seara aceea.[748] Proiectilul unui alt tun de 57 mm a lovit turela, rănindu-i grav pe comandant și pe un alt membru al echipajului, în timp ce un al doilea proiectil a distrus tunul principal. Al doilea Tiger a avut apoi probleme mecanice și a trebuit retras la rândul lui la Doetinchem, pentru reparații majore. „Astfel, bătălia primei zile s-a încheiat cu un fiasco“[749], scria unul dintre membrii Companiei Hummel.

Harmel a ordonat să fie aduse lansatoare grele și mai multe tunuri de asalt pentru a prelua sarcina distrugerii de aproape a punctelor de rezistență britanice. Pentru apărătorii britanici, asta sugera că germanii nu se grăbeau, ceea ce însemna că oamenii din Corpul XXX nu trecuseră încă de podul de la Nijmegen. În realitate, Harmel era presat serios. Generalfeldmarschall Model voia ca Divizia 1 Aeropurtate să fie distrusă și podul de la Arnhem, deschis rapid pentru a putea grăbi trimiterea de întăriri la Nijmegen, după ce aflase că forțele Corpului XXX ajunseseră la marginea orașului.[750] În seara aceea, Model a trecut așa-numita Divizie von Tettau, care tocmai ocupase Wolfheze, sub comanda Corpului II SS Panzer „pentru distrugerea completă a inamicului din vestul orașului Arnhem“.[751] Germanii nu s-au putut abține să nu exagereze în privința succesului lor și așa considerabil din ziua aceea. Bittrich a susținut că fuseseră luați 1 700 de prizonieri, iar patru tancuri britanice și trei blindate fuseseră distruse. Se pare că transportoarele blindate erau considerate acum tancuri.

Bombardamentul asupra caselor din jurul podului a fost mult mai rău decât orice îndurase Batalionul 2 în Sicilia. „Părea imposibil ca bombardamentul cu mortiere să devină și mai greu, dar asta s-a întâmplat“, scria soldatul James Sims. Bombele veneau una după alta, exploziile separate se combinau acum devenind parcă o singură detonare continuă, pământul se cutremura și se zguduia pe măsură ce exploziile se suprapuneau.“[752] Se chircise pe fundul unei tranșee de pe Eusebiusbinnensingel. „Singur în tranșeea aceea, parcă zăceam într-un mormânt proaspăt săpat, așteptând să fiu îngropat de viu.“ Nu doar șrapnelul ucidea. În comandamentul brigăzii,

locotenentul Buchanan, ofițerul de informații, a căzut mort din cauza suflului exploziei unei bombe, fără măcar o zgârietură.

La un moment dat în timpul luptelor din ziua aceea, locotenentul Barnett din plutonul defensiv a văzut doi sanitari germani fugind să ajute un rănit britanic din stradă, până au fost împușcați de un MG-34 german și au căzut peste corpurile celor pe care încercau să-i trateze. „Au fost împușcați de oamenii lor.“[753] Observatorul înaintat era grav rănit, așa că locotenentul Todd i-a luat locul, dat fiind că servise în compania de tunari a diviziei sale americane. Pentru a grăbi lucrurile, Harmel a trimis pionierii nou-sosiți cu aruncătoarele de flăcări să incendieze casele. „Când s-a lăsat noaptea, rânduri întregi de case au fost înghițite de flăcări“, își amintea Harmel. „Dar britanicii tot nu renunțau.“[754] Când o casă era incendiată, se refugiau imediat în alta. Nu exista apă cu care să stingă flăcările.

Unele focuri fuseseră provocate pentru a lumina constant străzile, după cum explica un panzergrenadier. „Astfel, dacă încercau să treacă strada, deveneau ținte sigure.“[755] Dar acum și panzergrenadierii lui Harmel sufereau din pricina flăcărilor. „Casele ardeau și totul în jur era fierbinte“, își amintea Alfred Ringsdorf. „Mi-a intrat în ochi jar de mai multe ori, iar fumul ustura teribil. Te făcea și să-ți scuipi plămânii. Cenușa și funinginea făceau lucrurile și mai rele. Era un iad.“[756] Încă nu-și revenise complet după ce scăpase cu viață ca prin urechile acului mai devreme în aceeași zi. „Am luat prizonier un om puternic, destul de masiv. I-am spus să se ridice cu mâinile sus, ca să-l percheziționez. M-am aplecat și în clipa aia a scos un «Oh» și a căzut grămadă, mort. Glonțul trebuia să mă omoare pe mine. Pentru o secundă, am paralizat. Apoi, cu transpirația scurgându-se rece pe față, din obișnuință, m-am aruncat la pământ.“

Ringsdorf ura lupta corp la corp, pentru că „era unul împotriva altuia, față în față, și nu știai niciodată când te trezești cu un inamic în fața ta“.[757] Evita să se deplaseze noaptea și să dea peste vreun dușman. Singurul lucru pe care tânjea să-l facă era să-și scoată casca, pentru că era atât de grea, încât îl durea ceafa. „Englezii erau niște țintași foarte buni. Majoritatea soldaților germani, morți sau răniți, erau împușcați în cap.“ Credea că singurul motiv pentru care supraviețuise era că fusese tot timpul în față. „Inamicul trage rareori în primul om, căci așteaptă să vadă dacă vin mai mulți soldați. De

obicei lasă primii câțiva oameni să treacă, apoi îi atacă pe cei care urmează.“

La fel ca incendiile provocate deliberat, mare parte din centrul orașului era în flăcări, inclusiv turlele celor două biserici, St Eusebius și St Walburgis. Clopotele lovite de gloanțe scoteau sunete stranii. Din cauza flăcărilor, directorul închisorii din Arnhem deschisese toate celulele, cu excepția celor în care se aflau deținuții cei mai periculoși. Deținuții eliberați au ieșit cu fețele albe și capetele rase, îmbrăcați în hainele din închisoare. Incendiile continuau să se extindă. „Poți să citești ziarul la lumina focurilor“[758], scria laconic un anonim în jurnalul său. Civilii fugeau din orașul în flăcări de fiecare dată când se mai calma bombardamentul. Bătrânii și bolnavii erau transportați în cărucioare sau chiar cu roabele.

Britanicii de la pod nu-și făceau iluzii. Trosnetele clădirilor arzând și tavanele sau fațadele care se prăbușeau dădeau o impresie apocaliptică. Frost și Gough au urcat în pod să privească. Dacă vântul își schimba direcția, aveau să fie prinși în capcană de incendiul care se putea transforma într-o furtună de foc.

Hotel ridicat în 1931. Serios deteriorat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost atent restaurat în perioada postbelică. Astăzi poartă numele de Rijnhotel. (n.red.)

Grad din Waffen-SS echivalent celui de caporal din armata română (n.red.)

Rasa superioară (n.red.)

Capitolul 16

Nijmegen și Eindhoven

Marți, 19 septembrie

După toate întârzierile Corpului XXX, Escadronul 14 Royal Engineers a lucrat toată noaptea la Son. S-au depășit pe ei înșiși montând un pod Bailey peste canalul Wilhelmina în mai puțin de opt ore, iar marți, în jur de ora 6.15, blindatele Cavaleriei de Gardă huruiau deja pe el. Recuperând timpul pierdut, jumătate de oră mai târziu treceau pe malul celălalt al râului Aa și prin Veghel. Grupul grenadierilor preluase comanda de la Gărzile Irlandeze și a mers toată dimineața spre podul de peste râul Maas și Grave. „Nici urmă de inamic, cu excepția prizonierilor“[759], notau Gărzile Irlandeze în jurnalul de luptă.

În timp ce șarpele imens al Corpului XXX venea din urmă, un escadron de tancuri Cromwell din ١٥/١٩ Husari a fost redirecționat pentru a ajuta Regimentul ٥٠٢ Parașutiști Infanterie, prins în lupte la Best. În cele două batalioane de la marginea pădurii Sonsche, nimeni nu știa deocamdată că plutonul lui Wierzbowski încă mai rezista în zori lângă podul distrus, la mai puțin de un kilometru distanță. Wierzbowski spera că mesajul despre problemele lor, trimis cu un blindat al Cavaleriei de Gardă, avea să ducă la evacuarea lor.[760]

Rămășițele micuței forțe a lui Wierzbowski erau acum pe cont propriu, pentru că plutonul lui Mottola, prins la stânga lor, se dezintegrase și dispăruse în timpul nopții. Wierzbowski și oamenii săi erau atât de extenuați, încât abia mai puteau sta treji, dar știau că nu-și puteau abandona camarazii răniți.

Zorii zilei au sosit cu o ceață groasă peste canal. Dintr-odată, au început să se întrezărească siluete venind din toate părțile. Wierzbowski a strigat

avertizându-și oamenii, dar germanii au apucat să-și arunce grenadele. Câțiva au fost destul de iuți încât să iasă din tranșee înainte ca acestea să detoneze, dar una a explodat în fața unui parașutist, orbindu-l complet. O alta a căzut în tranșee lângă Wierzbowski și chiar în spatele fruntașului Mann, care era „sprijinit de peretele tranșeei, cu ambele brațe rănite bandajate și prinse de gât cu eșarfe“.[761] Mann a strigat „Grenadă!“, iar Wierzbowski l-a văzut „aruncându-se intenționat pe spate peste grenadă“. Grenada a explodat, înăbușită de sacrificiul soldatului. Wierzbowski l-a prins de umeri. Mann l-a privit și i-a spus: „Domnule locotenent, mi-a distrus spatele“. A tăcut și a închis ochii. Wierzbowski și alți doi oameni din tranșee nu au fost decât ușor răniți. Mann a fost decorat post-mortem cu Medalia de Onoare.

Curând, plutonul lui Wierzbowski trăgea ultimele cartușe.[762] Nu mai aveau altă opțiune decât să se predea. Doi sanitari germani, pe care îi capturaseră mai devreme, au sărit în picioare, implorându-și camarazii să nu ucidă pe nimeni. Wierzbowski și o jumătate de duzină de supraviețuitori au fost luați și duși la un spital de campanie german. Ceva mai târziu, germanii au devenit foarte agitați când au început să se simtă o vibrație foarte puternică, însoțită de un zgomot infernal. Se apropiau tancurile Diviziei Blindate de Gardă. Cu ajutorul unuia dintre oamenii săi, care vorbea germană, Wierzbowski l-a convins pe maiorul care era la comandă să lase armele jos, iar americanii le-au confiscat imediat. Întoarcerea lor la 502 a doua zi a provocat uluire, pentru că toată lumea îi credea morți.

*

Înaintarea rapidă a Diviziei Blindate de Gardă, confruntată cu o opoziție neglijabilă, a dat naștere unui optimism nefondat. „A fost o traversare în viteză a Țărilor de Jos“, relata Frank Gillard pentru BBC, „presărând tot drumul cu parașutiști și forțe aeropurtate care s-au ocupat cu pregătirile la sol și au făcut posibilă înaintarea cucerind podurile și intersecțiile. În cinci ore – doar cinci ore – s-a avansat pe o distanță de aproape 50 de kilometri. […] Este un succes incredibil.“[763]

Aflând că Divizia Blindate de Gardă a ajuns la podul Grave, Browning i-a cerut colonelului Chatterton să meargă cu el pentru a se întâlni cu generalul de brigadă Gavin la Overasselt.[764] Browning, deși în aparență calm, era profund îngrijorat de lipsa contactului cu Divizia 1 Aeropurtate din Arnhem. Felicitările pe care le primise într-un mesaj de la Montgomery păreau acum amare, dar nu putea recunoaște asta. Un zvon ciudat apăruse de asemenea în Marea Britanie. Soția lui Browning, scriitoarea Daphne du Maurier, fusese sunată la 3 dimineața de un jurnalist care „a întrebat dacă era adevărat că soțul meu fusese luat prizonier".[765]

Browning nu l-a recunoscut pe ofițerul care l-a întâmpinat, pentru că fața acestuia era acoperită de praful și de pământul ridicat de blindate. „Generalul «Boy» Browning", scria acesta, „însoțit de o escortă de planoriști cu o înfățișare foarte dură, era, ca de obicei, imaculat, în contrast cu aspectul nostru mizerabil."[766] Gavin a exultat la vederea tancurilor. „Trăiam cu adevărat"[767], spunea el ulterior. Izolarea Diviziei 82 Aeropurtate luase sfârșit și, cu tancurile Diviziei Blindate de Gardă, era acum încrezător că vor putea atât să cucerească podul de la Nijmegen, cât și să facă față oricărui atac dinspre Reichswald.

Gavin și Browning s-au întâlnit cu generalul-maior Allan Adair, comandantul Diviziei Blindate de Gardă, care a înmărmurit când a aflat că americanii nu cuceriseră încă podul. Crezuse că fusese prioritatea principală a Diviziei 82 Aeropurtate și că tancurile sale doar vor „zbura"[768] prin oraș spre Arnhem. Gavin, care își ținuse până atunci cel mai bun batalion în rezervă, a propus acum să meargă cu tancurile Sherman ale Grenadierilor de Gardă și să atace podul alături de batalionul de infanterie. În schimb, a cerut un batalion Coldstream pentru a-l înlocui în sectorul Groesbeek. Toți ofițerii britanici au fost de acord, neștiind de întăririle Diviziei Frundsberg, care ajunseseră în nordul Nijmegenului. De fapt, „s-a sugerat că orașul nu era puternic apărat și că o demonstrație de forță a tancurilor ar fi putut determina retragerea inamicului".[769]

Grupul Grenadierilor de Gardă, cu ducele de Rutland – căpitanul Charles Manners – comandând compania motorizată din frunte și maiorul Alec Gregory Hood, escadronul de blindate, fusese între timp deviat spre est, prin Groesbeek. După verificarea podurilor, cei din Royal Engineers au

decis că doar cel de la Heuman era suficient de rezistent încât să susțină tancurile.

Grenadierilor li se ordonase să i se alăture căpitanului Bestebreurtje la mănăstirea Marienboom, aflată la cinci kilometri sud de Nijmegen. Și-au oprit tancurile afară, dar au fost atacați de un avion. Locotenent-colonelul Rodney Moore, care avea un antitalent renumit în recunoașterea avioanelor, era convins că era un avion de vânătoare Aliat. A început să arunce grenade de semnalizare galbene pentru a se identifica. Acestea l-au orbit în schimb pe propriul aghiotant, căpitanul Tony Heywood, care trăgea înnebunit cu mitraliera de pe turela unui Sherman asupra Messerschmittului care îi ataca.

După ce avionul s-a îndepărtat, Bestebreurtje i-a condus pe ofițeri la hotelul Sionshof. Vestea despre întâlnire s-a răspândit rapid și aproape toți membrii diferitelor grupări din Rezistență s-au adunat acolo, provocând haos. Maiorul grenadier Henry Stanley descria scena astfel: „Era o zi însorită minunată, iar cafeneaua atrăsese deja atenția mulțimilor. Grupuri de civili bucuroși se înghesuiau să intre și să vorbească cu oricine era dispus să-i asculte. Susținătorii mișcării de rezistență erau conduși de ofițerul de legătură neerlandez într-o încăpere, unde vorbeau toți deodată. Gărzile neerlandeze, sub povara evidentă a importanței momentului, încercau fără succes să împiedice intrarea sau ieșirea oricui. Afară, o baterie americană trăgea cât putea și, când au început să sosească tancurile noastre, și mai mulți spectatori emoționați și bucuroși s-au alăturat mulțimii deja prezente. Între timp, în cafenea, proprietarii făceau un profit record. În mijlocul acestui haos încercam să planificăm cucerirea celor două poduri de peste unul dintre cele mai mari râuri din Europa.“[770]

A venit și Gavin, împreună cu cel mai de încredere comandant al său de batalion, locotenent-colonelul Benjamin H. Vandervoort, și planul a fost aprobat rapid. Membrii Rezistenței neerlandeze au spus că detonatorul destinat aruncării în aer a podului principal se afla în oficiul poștal ocupat de nemți. Gavin le-a promis încă un pluton de parașutiști care să-i ajute să ocupe locul. A ieșit și a luat primul pluton peste care a dat. Între timp, Bestebreurtje alesese patru membri ai Rezistenței care să fie călăuze pentru cele trei echipe de luptă și pentru grupul pentru oficiul poștal.********

Gavin a plecat însoțit de Adair să se întâlnească cu generalul Horrocks într-o școală de lângă Malden.[771] Gavin i-a spus lui Horrocks că are nevoie de bărci pentru a lansa un atac asupra capătului nordic al podului, în caz că nu reușeau să-l cucerească în noaptea aceea. Horrocks a fost de acord, iar Adair a spus că putea face rost de vreo 28 de bărci de asalt. Astfel, contrar părerii multora în acel moment, planul de a lansa o traversare în sens invers a râului Waal a fost în totalitate al lui Gavin.

Grenadierii și-au ocupat tancurile și au început înaintarea în Nijmegen. O parte a Batalionului 2 al lui Vandervoort s-a urcat pe punțile motoarelor tancurilor, iar restul alergau pe flancuri de la un copac la altul, pe largul bulevard Groesbeekseweg. Conform unei relatări a unei surse americane, în timp ce avansa spre uriașul sens giratoriu Keizer Karelplein, coloana s-a oprit la un moment dat. Au început să se audă tirurile tunurilor de 88 mm, iar un trasor a zburat pe deasupra lor în josul străzii. Căpitanul Robert Franco, chirurgul Batalionului 2, a decis să-și lase jeepul și a plecat pe jos cu un aghiotant, pentru a vedea ce se întâmplă. „Domnule căpitan, priviți!“ a strigat deodată aghiotantul.[772]

„Sursa uluielii sale erau doi tanchiști cu beretele lor negre, așezați în mijlocul străzii și pregătind un ceai pe obișnuita cutie de tablă umplută pe jumătate cu nisip stropit cu benzină. Mi-am privit ceasul. Era ora 16.00.“ Chiar dacă ne gândim la numeroasele povești înflorite ale soldaților, există prea multe relatări asemănătoare pentru a le ignora. Maiorul Dick Winters de la 101 Aeropurtate își amintea că „obiceiul englezilor de a vrea – insistent – să se oprească pentru a «pregăti o cană de ceai» ne lăsa muți de uimire“.[773] A conchis că britanicii, cu excepția unităților aeropurtate, „nu erau agresivi“.[774]

Grupul Grenadierilor consta din Batalionul 1 Motorizat și Batalionul 2 (Blindate), întărite acum cu batalionul lui Vandervoort. Mai era sprijinit și de o baterie a Regimentului 153 Artilerie de Câmp și de Q Battery din Regimentul 21 Antitanc. În timp ce tunurile britanice și americane bombardau zona de dincolo de capătul nordic al marelui pod rutier, principalele două coloane de atac au înaintat în oraș. Una dintre ele s-a îndreptat spre podul feroviar, iar cealaltă, spre cel rutier, dar au întâmpinat o rezistență îndârjită la Keizer Karelplein. Tunurile germane de 88 mm, bine

protejate de adăposturile săpate, erau apărate și de clădirile incendiate. Grupurile de incendiatori au continuat distrugerile începute în ziua precedentă, iar artileria germană aflată la nord de râul Waal bombarda de asemenea orașul.

Singurul grup care a avut un oarecare succes a fost cel mai mic. Căpitanul George Thorne, comandând un escadron de tancuri Sherman, un pluton de grenadieri și unul de parașutiști, s-a îndreptat spre oficiul poștal, „unde se zvonea că un omuleț oribil stătea lângă un detonator, așteptând să arunce în aer podul de la distanță“. Când au ajuns în partea de sud a Nijmegenului, oamenii au ieșit din case pentru a-i întâmpina. Potrivit maiorului Stanley, „ghidul care era cu ei a dat dovadă de o capacitate impresionantă de a primi admirația mulțimii până s-a tras primul foc, moment în care s-a aruncat sub tanc, refuzând să se miște măcar un centimetru. În cele din urmă a fost scos de ceafă și descusut cu forța despre localizarea Oficiului Poștal. S-a uitat în jur și a arătat spre clădirea lângă care trăsese tancul. Oficiul Poștal a fost atacat și ocupat, dar nu a fost găsit nici un omuleț oribil.“ Grenadierii erau pe bună dreptate sceptici față de toată povestea, dat fiind că, logic, orice dispozitiv detonator ar fi trebuit să se afle pe malul nordic al râului Waal, nu în oraș. Dar, deși germanii din oficiul poștal s-au predat imediat, opt santinele au fost ucise de un obuz tras de peste râu, care a explodat în fața clădirii.

Câțiva soldați SS, inclusiv un Obersturmführer, au fost capturați, complet beți, în zona de birouri de pe Van Welderenstraat. Au fost duși înapoi la oficiul poștal, alături de ceilalți prizonieri. Aflând că Gerardus Groothuijsse era membru al Rezistenței, iar acum, gardian, Obersturmführerul i-a spus că el și toți tovarășii lui teroriști vor fi împușcați când germanii vor recuceri orașul. Un grenadier l-a trântit pe Obersturmführer jos, l-a împușcat și i-a luat apoi ceasul, pe care i l-a oferit mândru lui Groothuijsse, ca pe un „suvenir drăguț“.[775]

De la oficiul poștal, oamenii lui Thorne s-au deplasat spre Keizer Lodewijkplein, un sens giratoriu mai mic, aflat în apropiere de capătul sudic al podului. Dar, în fața zonei deschise a parcului Hunner, au ajuns în plină rază de acțiune a tunurilor de 88 mm și au fost nevoiți să bată rapid în retragere, suferind mai multe pierderi. Sistemul de apărare german din fața

lor era extraordinar. La vest de pod, pe marginea falezei, era Valkhof, citadela carolingiană, și Belvedere, un turn de observație din secolul al XVII-lea, refăcut la sfârșitul secolului al XIX-lea. Iar Kampfgruppe Reinhold, incluzând Batalionul Euling de panzergrenadieri SS, întărit de un grup mixt sub comanda maiorului Bodo Ahlborn, nu pierduse deloc timpul după sosire, săpând adăposturi individuale și tranșee. Drumul spre pod era de asemenea blocat de vehicule distruse.[776]

„Orașul era în flăcări", relata unul dintre ofițerii lui Vandervoort, „iar flăcările luminau tancurile britanice, oferindu-le drept ținte perfecte tunurilor germane de 88 mm. Tancurile au fost nevoite să se retragă. Eu eram blocat lângă pod. Aveam două plutoane și 15 Tommy-uri britanice. Germanii au încercat să ne flancheze. Ne-am adunat răniții, șase soldați americani și britanici, și i-am cărat printr-un bloc în flăcări, în curtea din spate."[777] Acolo au văzut că zidul care împrejmuia curtea avea trei metri înălțime, deci avea să fie dificil de trecut răniții peste el. Observaseră și soldați germani care săpau tranșee pe malul nordic al râului, așa încât câțiva parașutiști s-au urcat pe acoperișurile de peste drum și i-au împușcat unul câte unul.[778]

Cu toate că atacul asupra podului a eșuat, se pare că sosirea tancurilor grenadierilor în Nijmegen a salvat destule vieți. Un grup de soldați germani urmărea un polițist care avea legături cu Rezistența și care încercase să fure un camion german plin cu muniție. Polițistul a intrat în sediul apărării aeriene și a ieșit prin spate. Germanii au năvălit înăuntru și și-au îndreptat armele spre cei care lucrau acolo. Tot personalul, aproape 40 de oameni, a trebuit să stea cu mâinile sus în timp ce ofițerul german declama sosirea de noi trupe germane din toate direcțiile. „Orașul e înconjurat!" a țipat el.[779] Apoi a pretins că asupra lui și a oamenilor săi se trăsese din respectiva clădire. „Facem scrum tot orașul." În acel moment, unul dintre oamenii care stăteau cu mâinile sus a întrebat dacă își poate stinge țigara care îi ardea degetele. Întrebarea a provocat o explozie de râs nervos din partea celorlalți, lucru care nu a fost deloc pe placul nemților. Ofițerul le-a spus că îi va preda Gestapoului, dar atunci huruitul tancurilor care se apropia i-a făcut pe germani să o ia la sănătoasa. „Doar când privești moartea în față", observa unul dintre cei prezenți, „îți dai seama de adevărata valoare a vieții."[780]

Acest sentiment era comun pentru marea majoritate a populației. Obligați să-și abandoneze bunurile și casele pradă flăcărilor, oamenii au dat dovadă de o resemnare remarcabilă. Erau pur și simplu recunoscători că ei și familiile lor erau cel puțin în viață, așa cum fugeau printre scânteile care săreau din clădirile incendiate. Bineînțeles, destui au cedat tensiunii și ororilor cărora le-au fost martori. După incendiile provocate de soldații germani și de adolescenții din Reichsarbeitsdienst în seara precedentă, cele mai multe familii își pregătiseră „valize de urgență“ cu lucrurile esențiale și valoroase, gata de o plecare precipitată.

Cineva descria în jurnalul propriu întreaga stradă în flăcări, incendiile provocate de germani, oamenii nevoiți să fugă din case sărind peste garduri. „Niște germani aruncă grenade în spatele lor“, scria, „dar un soldat ajută la trecerea copiilor și a valizelor peste ziduri.“[781] Un grup de germani chiar s-a scuzat în fața proprietarilor casei pe care se pregăteau s-o incendieze. „Ne pare foarte rău, dar trebuie să-i dăm foc.“

Într-o altă casă, un soldat german beat continua să cânte la pian. Chiar la sud de liniile lor de apărare de la Valkhof, SS-iștii dădeau o petrecere nebună, aruncând cu sticle de bere. Din câte se pare, vreo doi dintre ei au dansat cu manechine de lemn furate din vitrinele distruse ale magazinelor. Locuitorii care fugeau îi ocoleau cu grijă, temându-se de ce le-ar fi putut face în nebunia lor.

O femeie descria cum începuseră să urle pe străzi tinerii germani din RAD și SS: „Trăgeau în stânga și-n dreapta și stropeau casele cu benzină. […] Ne-au incendiat tot orașul.“[782] Altcineva scria: „Am auzit că un cuplu de vârstă mijlocie a fost gonit înapoi în flăcări de ticăloșii aceia! Numele lor era Frederiks și erau oameni al căror fiu fusese executat în anul precedent, în timpul grevelor din 1943. Fusese prins distribuind manifeste.“[783]

Luptele printre clădirile în flăcări au devenit extrem de intense după căderea nopții. Un locotenent din batalionul lui Vandervoort le descria ca pe „o feroce bătălie corp la corp, în care pumnalele au fost sigurele arme folosite“.[784] Adăuga că „vânătoarea neîncetată a lunetiștilor ne transformase pe toți în niște psihopați“. Directorul sălii de concerte descria luptele din jurul Keizer Karelplein, unde germanii provocaseră foarte multe incendii: „Gălăgia pe care o făceau tunurile, mortierele și mitralierele era teribilă“.[785]

Cele mai multe clădiri din zona Keizer Karelplein erau în flăcări, inclusiv clădirea universității, tribunalul și casele de lângă St Josephkerk. Fumul făcea aerul irespirabil. „Se lasă seara peste oraș, iar aerul se colorează în roșu de la nenumăratele incendii.“[786] Au fost înregistrate multe asemenea imagini ale incendiilor din Nijmegen. „Centrul orașului pare un iad. Un halou roșu se desenează pe cerul negru. Trosnetul flăcărilor poate fi auzit de la mare distanță.“[787] Din ce în ce mai mulți locuitori înfricoșați și disperați au început să fugă din oraș.

SS-Brigadeführer Harmel din Divizia Frundsberg refuza să recunoască după război că incendiile fuseseră provocate deliberat de oamenii săi, încercând să explice că fuseseră pur și simplu o consecință nefericită a luptelor. „După luptele violente de stradă, s-a văzut că întreaga parte de nord a Nijmegenului a fost cuprinsă de flăcări.“[788] La 21.30 în seara aceea, superiorul lui Harmel, Obergruppenführer Bittrich a trimis un mesaj la comandamentul lui Model: „Generalul comandant al Corpului II SS Panzer subliniază că garnizoana Nijmegen este foarte slabă“.[789] Ascunderea acestor slăbiciuni prin violențe extreme era un răspuns standard al SS.

Comandanții Aliați din Nijmegen au înțeles repede că atacul lor frontal asupra podurilor avea să eșueze. Era nevoie de o abordare diferită. Trebuiau să curețe orașul sector după sector, iar ideea lui Gavin de a ataca traversând râul Waal a devenit esențială.

Gavin apăruse brusc la postul de comandă al Regimentului 504 Infanterie Parașutată. După cum relata căpitanul Louis A. Hauptfleisch, aghiotantul colonelului Reuben Tucker, Gavin își exprimase regretul pentru planul de atacare a râului în plină zi. Hauptfleisch a crezut că ordinul venise de la generalul Browning, când, de fapt, ideea îi aparținuse în întregime lui Gavin. Tucker a dat dovadă de tărie sufletească. „OK, o să facem tot ce putem“, a fost răspunsul său.[790] I-a spus lui Hauptfleisch să-i convoace pe cei trei comandanți de batalion pentru a le da noi ordine la întoarcerea sa de la ședința de la comandamentul lui Gavin, din pădurea de lângă Berg en Dal.

Browning, însoțit de colonelul George Chatterton de la Regimentul Piloți de Planoare, era acolo, alături de ofițeri superiori ai Corpului XXX. Chatterton descria un general de brigadă al Gărzilor (probabil Gwatkin) care purta pantaloni de catifea reiată și bocanci din piele întoarsă pentru deșert, așezat pe un scaun pliant. Reuben Tucker purta o cască, avea un pistol robust prins într-un toc sub brațul stâng și un cuțit de tranșee la curea. Tucker mesteca un trabuc „și îl scotea din când în când, doar cât să scuipe. De fiecare dată când o făcea, zăream o umbră de surpriză trecând peste fețele ofițerilor de la Gărzi.“[791]

Planul era ca, după securizarea orașului, Batalionul 3 al lui Tucker, la adăpostul unei perdele de fum și al tirului de susținere al tancurilor Sherman din Batalionul 2 Blindate al Gărzilor Irlandeze, să vâslească peste râul Waal, mult la vestul podului rutier și a celui feroviar. Apoi să țină malul râului și, când va atinge capătul nordic al podului rutier, tancurile Grenadierilor să atace de pe celălalt mal. Nu părea deloc complicat.

Batalionul 3 al Regimentului 504 Infanterie Parașutată era comandat de maiorul Julian Cook. Acesta și-a informat ofițerii în aceeași noapte despre situația Armatei 1 Aeropurtate și despre necesitatea de a traversa râul Waal pentru a cuceri podul de la Nijmegen. Ofițerii săi au fost destul de surprinși să afle că lucrurile nu erau chiar roz în Arnhem. În timpul ședinței a fost tras un foc de armă. Soldatul Gittman, care îi curăța pistolul căpitanului T. Moffat Burriss, l-a descărcat accidental, uitând că are un cartuș pe țeavă. Glonțul i-a trecut prin palmă. A doua zi, imediat după ce au aflat care le era misiunea, camarazii săi l-au tachinat sugerând că o făcuse intenționat, pentru a evita plecarea în misiune. Enervat că cineva ar fi putut bănui că își provocase singur rana, Gittman a fost hotărât să li se alăture a doua zi cu orice preț.[792]

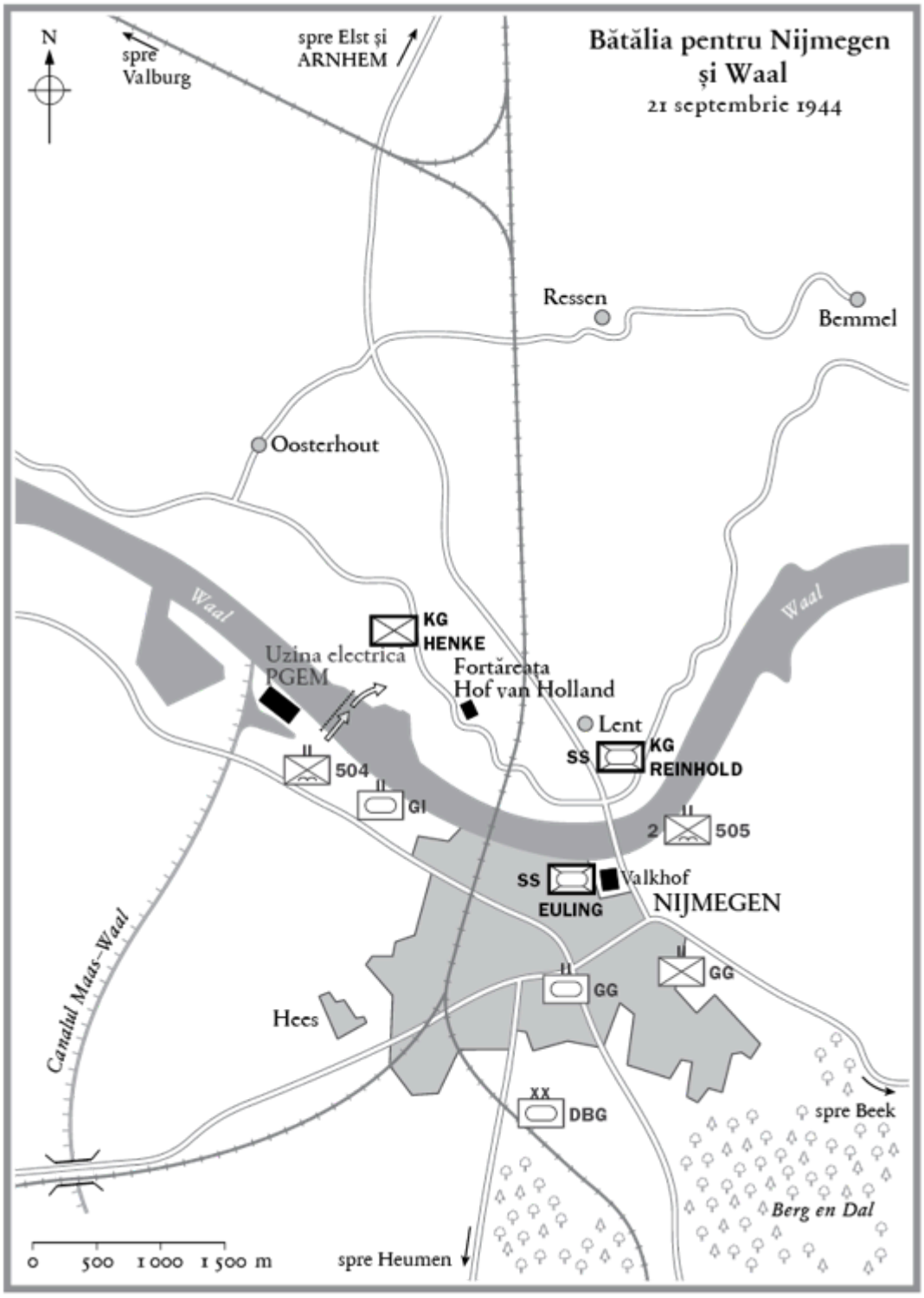

Valul de încredere al generalului Gavin, determinat de sosirea Diviziei Blindate de Gardă, nu avea să dureze mult. În acea noapte, un contraatac

german asupra sectorului 508 de lângă colina din pădurea Den Heuvel a fost respins cu ajutorul batalionului de blindate al Gărzilor Coldstream. Dar în dimineața următoare, tancurile au trebuit deplasate rapid spre sud, din pricina unei situații mult mai periculoase apărute lângă Mook, amenințând podul vital de la Heumel. Atacurile germane pregătitoare asupra liniei de aprovizionare a Corpului XXX amenințau întreaga operațiune. Prietenoasa denumire dată de Horrock – Ruta Club – a fost rapid uitată. Numele american de „Șoseaua Iadului“ era mult mai potrivit.

St Oedenrode, prin care Divizia Blindate de Gardă trecuse în dimineața aceea, era de asemenea atacat. Din fericire pentru colonelul Cassidy și Batalionul 1 al Regimentului 502 Infanterie Parașutată, unul dintre tancurile Gărzilor Irlandeze avusese probleme mecanice în orășelul respectiv și rămăsese în urmă pentru reparații la motor. Când Compania C a raportat că germanii se apropiau de oraș, căpitanul James J. Hatch a fugit la tancul comandat de sergentul Paddy McCrory, întrebând dacă puteau da o mână de ajutor. „La naiba, normal că da!“ a venit răspunsul.[793]

Mișcându-se cu cel mult opt kilometri pe oră, tancul s-a târât pe o altă stradă, pentru a întări apărarea. McCrory a înaintat cu capul scos prin turelă, în ciuda ploii de gloanțe. Apoi, zărind un drum mai la stânga, l-a urmat. După vreo 200 de metri a văzut deodată în față o baterie de trei tunuri ușoare germane de 20 mm care trăgeau asupra Companiei C. Soldații erau atât de concentrați la ce aveau de făcut, încât nu au observat tancul decât când tunarul acestuia a deschis focul, anihilându-i. McCrory și-a continuat atacul, traversând spre șoseaua Schijndel. Un parașutist american din tanc a observat în față un tun camuflat. A strigat la McCrory, iar turela s-a îndreptat spre țintă. Câteva momente mai târziu, tunarul a mai lovit și un camion german, care, după dimensiunea exploziei, s-a dovedit a fi plin cu muniție. Au fost numărați în jur de 30 de germani morți și au fost luați 53 de prizonieri.

Când colonelul Cassidy i-a mulțumit ulterior lui Paddy McCrory pentru contribuția sa, spunând că tancul lui schimbase întregul curs al luptei, sergentul i-a răspuns simplu: „Când ești la ananghie, dă tot ce poți.“

Cassidy a decis că ăsta va fi și mottoul său. Oamenii lui nu aveau să se odihnească prea mult. Un alt atac asupra orașului St Oedenrode a avut loc

în acea după-amiază, după cum raportase comandamentul lui Model: „16.00, contraatac al Infanterie-Division 59, care câștigă încet teren la limita vestică Oedenrode“.[794]

Tancurile britanice au avut o contribuție vitală într-o bătălie mult mai mare, ceva mai la sud, la Best. Aici, celelalte două batalioane ale Regimentului 502 lansau un contraatac din pădurea Sonsche, cu susținerea a două batalioane din Regimentul 327 Infanterie Planoare. Un raport menționează de asemenea prezența a aproape 100 de membri înarmați ai grupului de rezistență neerlandez PAN.

Escadronul format din tancurile Cromwell ale diviziilor 15/19 Husari a fost întâmpinat cu entuziasm de parașutiști. Comandantul escadronului le-a cerut americanilor să stea deoparte pentru a se putea alinia la marginea pădurii. Tancurile Cromwell au deschis apoi focul, menținând un ritm alert de reîncărcare a muniției. „Tancurile au întors soarta bătăliei“, raporta locotenentul John L. Cronin. „Germanii au văzut tancurile și au început să fluture batiste și hârtii albe. Câțiva dintre germanii mai îndârjiți i-au împușcat pe cei care voiau să se predea.“[795] Se pare că ofițerii germani le ordonaseră mitraliorilor să-i împuște.

„Oamenii noștri voiau să-i omoare pe germani“, continua Cronin, „dar comandantul batalionului a spus că trebuie să luăm prizonier orice german care vrea să se predea. Apoi i-am văzut stând acolo, ferindu-se de armele noastre. Arătau ca niște oameni distruși. Până și cei mai tineri păreau distruși. Au fost întrebați de ce nu se predaseră mai devreme. «Nu ne-au lăsat ofițerii» a fost răspunsul.“[796]

Locotenent-colonelul Chappuis a fost de acord că „tancurile au fost factorul decisiv“.[797] Relatările variază; conform unora dintre ele, au fost luați 2 600 de prizonieri, iar 600 de oameni au fost uciși. Căpitanul LeGrand K. Johnson l-a numit „unul dintre cele mai mari masacre pe care le-am văzut vreodată. Tirul era atât de intens, încât majoritatea germanilor se predau și destul de mulți n-au avut nici o șansă, fiind nevoiți să stea acolo pur și simplu și să o încaseze.“[798] Un alt ofițer a spus simplu: „Operațiunea n-a fost nimic altceva decât o curățare. În decurs de două ore, Batalionul 2 a luat ٧٠٠ de prizonieri.“[799] Chappuis a trebuit să ceară prin radio mai mulți polițiști militari pentru a se putea descurca cu atât de mulți prizonieri. Șeful

statului-major al Batalionului 3 „a adunat un grup de bucătari, curieri și alți soldați din corpul administrativ și a preluat sarcina pazei prizonierilor până la sosirea Poliției Militare“.

Până la ora 14.15, Regimentul 502, încă susținut de tancurile Cromwell, cucerise Best și preluase resturile garnizoanei care fusese deja distrusă de locotenentul Wierzbowski și de oamenii săi. Spre seară, escadronul de Husari 15/19 a trebuit să plece rapid spre est, către Son. Tocmai primiseră un mesaj conform căruia Comandamentul 101 era atacat de o parte a Brigăzii de tancuri 107 a maiorului von Maltzahn.

Hauptmann Wedemeyer găsise o trecere peste Dommel, un canal de mari dimensiuni care separa râul de canalul Wilhelmina.[800] Cu un grup de tancuri Panther, Wedemeyer l-a surprins pe generalul-maior Taylor în postul său de comandă din Son, unde nu avea decât un pluton pentru apărarea noului pod Bailey. Obuzele au început să explodeze în micul orășel și un camion britanic aflat pe pod a luat foc. Taylor a trimis câțiva oameni care să atace tancurile cu bazooka, iar el a plecat cu o mașină spre zona de aterizare din apropiere. A adunat câțiva soldați și un tun antitanc de 57 mm de la 327 Infanterie Planoare și s-a întors în grabă. O lovitură de bazooka și încă una a tunului antitanc l-au convins pe Wedemeyer că podul era mai bine apărat decât crezuse el, iar acesta și-a retras oamenii chiar înainte de sosirea Escadronului de husari 15/19.

Generalul Taylor, acum perfect conștient de cât de vulnerabilă era de fapt Șoseaua Iadului, a adus înapoi de la Eindhoven un batalion din 506 pentru asigurarea podului Bailey. Atacul din est al Panzer-Brigade 107 ar fi trebuit să se coordoneze cu atacul Diviziei 59 dinspre vest, așa că Aliații avuseseră noroc că sincronizarea nu funcționase.[801] Dar subliniase faptul că germanii putea ataca după voie oriunde de-a lungul rutei, întrerupând-o. Celelalte două corpuri din Armata 2 ale generalului sir Miles Dempsey, corpurile VIII și XII, care ar fi trebuit să flancheze înaintarea Corpului XXX, fuseseră întârziate – Corpul XII de o rezistență acerbă a germanilor, iar Corpul VIII, în flancul drept, de o criză de combustibil.

Eindhovenul avusese parte de încă o zi de sărbătoare, cu cântece și dansuri pe străzi. Fetele s-au îmbrăcat în portocaliu, „cu funde mari, portocalii, în păr“[802], și pretutindeni se vedeau steagurile cu dungi orizontale roșii, albe și albastre. „Un manechin îmbrăcat într-o uniformă a naziștilor neerlandezi a fost spânzurat de un stâlp de iluminat, iar străzile și-au recăpătat denumirile originale.“[803]

„Suntem liberi, slavă Cerului!“ scria cineva în jurnal. „De dimineață, toate steagurile au fost scoase. Orașul e plin de trupe, majoritatea americane. O coloană nesfârșită de vehicule (Armata 2 britanică) vine din sud, îndreptându-se spre nord. PAN sau Partizanii Neerlandezi (sute de oameni înarmați) apără instituțiile publice și adună NSB-iști, pe care îi țin sub pază. Femeile și fetele care au fraternizat cu germanii sunt tunse cu forța. În Stijp, într-o mănăstire de pe Bezemstraat, treaba asta a căzut în sarcina unei coafeze NSB-iste.“[804]

Dr. Boyans a văzut un grup care înconjurase două tinere atrăgătoare, undeva la marginea orașului. Tinerele erau pe cale să fie tunse. Frizerul își agita foarfecile, când doi parașutiști americani din 101 Aeropurtate cu semiautomate au spart cercul. Și-au îndreptat armele spre frizerul ad-hoc. „Terminați cu prostia asta!“ au ordonat ei.[805] După care, fiecare a luat câte o femeie de braț și le-au condus prin mulțime în oraș. Cei care căutau răzbunare nu au putut face altceva decât să mormăie frustrați. Un bătrân din apropierea lui Boyans a remarcat în șoaptă: „Nu-s proști americanii ăștia. Caută femei cu experiență de viață, și, dacă mă-ntrebi pe mine, au ales fix ce trebuia.“

Atât generalul Brereton, comandantul Armatei 1 Aeropurtate Aliate, cât și generalul-maior Matthew Ridgway, comandantul Corpului XVIII Aeropurtate, au ajuns în seara aceea la Eindhoven. Brereton stătea la comandamentul lui Dempsey, deoarece știa că lui Browning nu i-ar fi plăcut prezența lui acolo.[806] Iar Ridgway era evident încă nervos că ambele divizii aeropurtate americane de sub comanda sa fuseseră trecute acum sub comanda lui Browning. Oricum, cei doi generali nu ar fi putut alege un moment mai prost pentru a vizita Eindhovenul. Ridgway susținea ulterior că a fost bombardat „de fiecare dată când a mers undeva cu Brereton“.[807]

În primul rând, s-a răspândit vestea dezastrului pe care-l provoca Panzer-Brigade 107 în nordul orașului. „Nu vom uita niciodată seara și noaptea aceea de teroare“, scria o femeie în jurnalul său. „Pe la ora 7 s-a răspândit zvonul că germanii aveau să reintre în Eindhoven și că va urma o mare bătălie a tancurilor. A trebuit să ne întoarcem repede în case. Tocmai când intraserăm, ni s-a spus să luăm și steagurile înăuntru – steagurile pe care le scosesem atât de mândri și plini de speranță în dimineața aceea. Ne-au spus că germanii vor trage în casele care arboraseră steaguri.“[808]

Dar adevăratul pericol a venit din cer. Mai devreme în ziua aceea, două escadroane ale Regimentului Cavaleriei de Gardă începuseră să escorteze peste 800 de vehicule care plecau din nordul orașului Leopoldsburg spre Nijmegen. Tocmai se înnoptase când capul interminabilei coloane a trecut prin Eindhoven. Rachete de semnalizare lansate în aer au dat întregului oraș o paloare cadaverică. Acesta a fost semnalul unui raid extins al bombardierelor Luftwaffe. 18 camioane cu muniție și cisterne de combustibil ale corpului care se ocupa de serviciile de mentenanță ale armatei regale britanice au fost cuprinse de flăcări, provocând „explozii uriașe“.[809] Când flăcările au atins muniția pentru arme ușoare și obuzele, părea că se dezlănțuise o bătălie uriașă. Căpitanul John Profumo, al doilea om în ierarhia Escadronului A (și mulți ani mai târziu secretarul de stat pentru război al Marii Britanii), a organizat foarte rapid grupuri de lucru civile care să strângă resturile și să permită coloanei să-și continue drumul. Dacă rămâneau blocați în Eindhoven, bombardierele aveau să se întoarcă iar și iar. Pompierii nu puteau nici ei să facă mare lucru, pentru că bombele le distruseseră și rezervoarele de apă, cu toate că soldații britanici și americani au făcut tot ce au putut pentru a stinge incendiile și a salva oamenii.

„O noapte cumplită“, scria o localnică. „Un bombardament de jumătate de oră. Curenții de aer șuieră prin subsolurile și pivnițele unde s-au adăpostit oamenii. Un întârziat e aruncat înăuntru de suflul unei explozii. După bombardament, rămâne un bubuit asurzitor, ca de tun, dar am aflat mai apoi că erau camioanele cu muniție care ardeau.“[810] Femeia a fost la rândul ei zguduită. „În seara aceea, am aflat toți ce-i frica. Oamenii erau uciși în pivnițele lor, iar noi, cei care nu aveam beci, stăteam în bucătărie și ne rugam fără încetare. Era cu noi un preot care își începuse vizita înainte de

bombardament și care ne-a dat dezlegarea de păcate, iar asta ne-a mai calmat. Părea că nu se va sfârși nici odată. Cădeau țigle și tot felul de obiecte și totul era însoțit în permanență de urletul bombelor ce se auzea deasupra capetelor noastre.“[811] În total, au murit 227 de civili și 800 au fost răniți.[812] Cu Arnhemul și Nijmegenul în flăcări și cu centrul Eindhovenului distrus de explozii, bucuria eliberării fusese curmată brutal.

Un voluntar ale cărui servicii au fost refuzate era Jan van Hoof, un tânăr cercetaș înalt și deșirat. Bestebreurtje a refuzat să-l folosească pe motiv că „era foarte tânăr și părea foarte agitat“. După război însă, în Nijmegen a luat naștere o legendă, promovată de un preot iezuit, conform căreia Jan van Hoof tăiase toate fitilurile încărcăturilor explozive de sub pod, salvându-l. Povestea este greu de confirmat. Jan van Hoof a fost ucis în luptă la foarte puțin timp după aceea și n-ar fi avut șansa să se apropie de pod, care era deja foarte bine păzit. Și, dacă ar fi tăiat firele mai înainte, de ce nu i-ar fi spus asta lui Bestebreurtje, așa cum ar fi fost evident de datoria lui s-o facă? Încă o dată, salvarea podului s-a datorat ordinului categoric al lui Model de a nu fi sub nici o formă aruncat în aer. (Pr. Anton Timmers SJ, Raportul Oficial Waalbridge din 13.3.49, pentru Municipalitatea Nijmegen, CRCP 102/17, și RAN; Cpt. Arie Bestebreurtje, CRCP 93/1 și ١٠١/٧)

Capitolul 17

Nijmegen – Traversarea râului Waal

Miercuri, 20 septembrie

După încercarea nereușită de a ajunge la podul rutier de la Nijmegen cu o seară înainte, cei doi comandanți de divizie care erau atât de diferiți – Jim Gavin cel deșirat și generalul-maior Allan Adair, cu mustața lui din Primul Război Mondial – erau acum perfect de acord unul cu celălalt. Singura lor speranță era să curețe partea de nord a orașului, stradă cu stradă. Fiecare companie de infanterie, fie că erau parașutiștii lui Vandervoort, fie grenadierii, urma să fie susținută de o grupă de tancuri.

Maiorul Stanley a așteptat dimineața cu compania sa de grenadieri în Parcul Juliana, înconjurați de incendii. „Situația era destul de tensionată“, scria el. „Noi doar așteptam, casele ardeau și incendiile se apropiau de noi, gonind grupuri de oameni rămași fără adăpost. Ți se rupea inima văzându-i așa neajutorați.“[813] Numeroșii locuitori rămași fără case s-au adunat în spitalul St Canisius, care se specializase în gestionarea dezastrelor după bombardarea accidentală a Nijmegenului de către aviația americană în urmă cu șapte luni. Personalul trebuia să hrănească până la 4 000 de persoane zilnic.[814]

Sarcina echipelor de luptă implicate în fiecare etapă devenea de două ori mai periculoasă din cauza tunurilor de asalt germane care se mutau de colo-colo și deschideau brusc focul. În consecință, Ardair a ordonat ca fiecare stradă, odată curățată, să fie închisă de un M-10 Ahile din Q Battery, Regimentul 21 Antitanc.[815] Tunul puternic de 76,2 mm al acestui distrugător de tancuri putea spulbera chiar și un Tiger. Dar, cu majoritatea caselor în flăcări, eliberarea străzilor una câte una avea să fie dificilă în fața hotărâților panzergrenadieri SS. Incendierile au continuat în timpul retragerii treptate a nemților spre Valkhof. Geniștii cu aruncătoare de flăcări spărgeau câte o

fereastră la fiecare casă, apoi aruncau un șuvoi de lichid în flăcări în interior.

„Din primele cinci minute, lupta nu a avut nici cea mai mică legătură cu planul meu inițial“[816], recunoștea Stanley. Sufereau pierderi masive pe străzi, așa că au fost nevoiți să treacă prin case și să sară zidurile curților, deși incendiile se răspândeau rapid. Stanley a văzut un german aruncând o grenadă de mână care a explodat la picioarele unui ofițer și ale sergentului Partridge. „A fost un bubuit teribil, dar, uluitor, singurul afectat a fost sergentul Partridge, care a primit suflul exploziei în plină figură și apoi a fost doar amețit câteva minute, după care s-a înfuriat de-a binelea și pe bună dreptate pe germanul acela.“ O casă foarte mare se vedea în față și „nu aveam destui oameni să o curățăm“, continua Stanley. „Că tot dădeau dovadă de impertinență, am decis să acoperim ieșirile cu automatele și să-i prăjim. Grenadele cu fosfor și o grenadă incendiară împrumutată de la americani au rezolvat problema.“ Casa a luat foc și mai târziu a explodat. Frundsberg o folosise ca depozit de muniție. Prizonierii interogați ulterior au susținut că încă mai erau mulți soldați SS prinși în interior în acel moment.

Într-un târziu, Stanley a putut raporta că zona sa fusese curățată. „Atunci s-a dezlănțuit Charlie Rutland. După ce am asistat la plecarea Companiei Nr. 2, m-am întors să vorbesc cu comandantul, care își instalase postul de comandă în Oficiul Poștal.“[817] Acolo, comandantul a ațipit puțin, obosit după o noapte lungă. „Dar liniștea era spulberată constant și nepoliticos de un tun inamic, uriaș și peste măsură de necuviincios, de 150 sau 210 mm, care bubuia intermitent zgâlțâind întreaga zonă și lăsa un dezastru îngrozitor oriunde lovea“, nota Stanley, cu acea aroganță frivolă a Gărzilor Pedestre.

A treia fază s-a dovedit a fi cea mai dificilă. Din cauza fumului gros, comandanții tancurilor au fost nevoiți să stea cu capetele ițite prin turele dacă voiau să vadă ceva. Lunetiștii și mitraliorii germani de pe acoperișurile clădirilor au reușit să ucidă sau să rănească grav patru comandanți de tancuri din escadronul maiorului James Bowes-Lyon. Escadronul maiorului Gregory Hood, care își croia drum dinspre est alături de parașutiștii lui

Vandervoort, a dus o bătălie cruntă cu panzergrenadierii SS care apărau sensul giratoriu Keizer Lodewijkplein din apropierea Parcului Hunner.

În vest, parașutiștii colonelului Reuben Tucker și tancurile locotenent-colonelului Giles Vandeleur au eliberat zona din spatele uriașei uzine electrice PGEM, de pe malul sudic al râului Waal. Cei doi se întâlniseră în acea dimineață la postul de comandă al Corpului XXX, de unde plecaseră împreună cu un blindat de recunoaștere. Uzina electrică era aproape de locul unde batalionul maiorului Julian Cook urma să-și lanseze bărcile. Din nefericire, camioanele care transportau bărcile au fost întârziate la Son, unde Panzer-Brigade 107 ataca din nou. Un proiectil german a redus numărul bărcilor utilizabile de la 32 la 26.

O misiune incredibilă îi aștepta mai târziu în ziua aceea pe grenadierii din King's Company. Obiectivul lor era fortăreața carolingiană Valkhof. King's Company a cucerit înainte de toate secția de poliție, care se afla într-o poziție avantajoasă. Plutonul de mitraliori era de părere că oferea „o rază de acțiune grozavă".[818] Au continuat apoi cucerind portul, iar de acolo au putut trage din flanc spre Valkhof. „Nu știam decât că trebuie să dăm tot ca să înaintăm spre podul ăla nenorocit." În timp ce divizia sa lupta alături de parașutiștii lui Gavin pentru a elibera căile spre capătul sudic al podului, generalul Allan Adair se aștepta ca germanii să arunce în aer întreaga structură în orice moment. „Stăteam acolo scrâșnind din dinți, așteptând cu groază sunetul unei explozii."[819]

O grupă de tancuri ale grenadierilor fusese „lăsată în afara luptei".[820] Comandantul grupei, sergentul Peter Robinson, un soldat din armata regulată rezistent și experimentat, știa că nu există pauze gratuite în timpul unei bătălii și se întreba care o fi fost rolul lor. Imediat după prânz a primit de la comandantul escadronului, maiorul John Trotter, ordin să meargă cu el cu un blindat de recunoaștere pentru a cerceta podul rutier. Trotter i-a spus să-și pregătească grupa de tancuri Sherman pentru a ataca la semnal. „Trebuie să treci podul cu orice preț." Trotter a încercat apoi să-l liniștească pe Robinson spunându-i că va lua legătura cu soția lui „dacă ți se întâmplă ceva".

Spre miezul zilei, după ce sectorul de nord-vest fusese eliberat, maiorul Cook, comandanții săi de companie și căpitanul Henry Keep, ofițerul operativ al batalionului, au mers cu jeepurile la uzina electrică de pe malul râului Waal, în apropierea locului de unde urmau să lanseze atacul peste râu. Au urcat la etajul 9, de unde aveau o vedere clară asupra pozițiilor germane de pe malul opus. Erau însoțiți atât de comandantul regimentului, colonelul Tucker, și de Giles Vandeleur, cât și de Browning, Horrocks și Gavin.

Ofițerii au studiat prin binoclu malul opus al râului lat de aproximativ 300 de metri în acel punct. „Se vedeau câmpuri verzi, acoperite de iarbă, până pe la vreo 800 de metri în adâncime“, scria Henry Keep, „după care terenul se înălța, formând un dig pe care se întindea o șosea cu două benzi. Aceasta era ruta pe care aveam să o urmăm până la poduri. […] Am văzut pozițiile mitralierelor inamice atât de-a lungul digului, cât și pe terenul plat. Am observat unități de artilerie și mortiere în spatele digului și tunuri de 20 mm pe podul feroviar. […] Aveam o senzație ciudată. Cred că toți ceilalți se simțeau la fel, deși nimeni n-a scos o vorbă – doar am privit.“[821] În tot acest timp, avioanele Aliate de aprovizionare care zburau la nord de Arnhem au fost întâmpinate de „un veritabil zid ridicat de armele ușoare și de bateriile antiaeriene“[822] din pozițiile de peste râu. Horrocks i-a spus lui Gavin cât de impresionat era că parașutiștii săi reușiseră să doarmă înaintea unui asemenea coșmar. „Din fericire, nici unul dintre ei nu văzuse ce văzuserăm noi“[823], remarca Henry Keep.

Ideea inițială fusese ca unitățile de atac să se îmbarce pe canalul Maas–Waal, chiar la vest de clădirea PGEM, unde ar fi fost ascunși vederii inamicului. Dar „curenții erau prea puternici în locul în care canalul se vărsa în râu“[824], așa că au trebuit să lanseze bărcile de pe mal, în amonte de uzina electrică.

Vandeleur, ale cărui tancuri trebuiau să asigure foc de acoperire pentru traversare, îl adusese și pe maiorul Edward Tyler, pentru a discuta detaliile cu colonelul Tucker. Planul traversării râului „mi-a băgat frica-n oase“[825], spunea Tyler. L-a întrebat pe Tucker dacă parașutiștii săi erau instruiți pentru traversări de atac. Tucker a replicat că se vor instrui „văzând și făcând“. A adăugat apoi:

– Tu fă ca germanii să nu mai tragă în noi, iar eu mă ocup de restul.

Grija lui Tyler era că tancurile vor lovi parașutiștii, dar Tucker i-a spus să continue să tragă. Dacă aveau să se apropie prea mult, oamenii săi urmau să lanseze rachete de semnalizare sau să fluture steaguri.

Tyler se temea că siluetele profilate pe cer ale celor ١٦ tancuri ale sale le vor face vulnerabile, așa că le-a răspândit cât de mult a putut, la 20 de metri unul de celălalt. În fața lor era un gard înalt de sârmă, pe care tancurile Sherman aveau să-l pună la pământ avansând încet. Tyler a fost șocat să afle că de la nivelul solului pozițiile tunurilor germane bine camuflate erau imposibil de identificat, lucru care fusese foarte ușor de făcut din uzina electrică. Oamenii din Batalionul 2 al lui Tucker, cu toate mitralierele pe care putuseră pune mâna, au ocupat de asemenea poziții din care să crească puterea de foc. Mult în spatele lor, Leicestershire Yeomanry********, cu tunurile lor Sexton autopropulsate de 87,6 mm, aveau să asigure o perdea de fum.

Întârzierea camioanelor cu bărci nu i-a ajutat pe cei din batalionul lui Cook să se liniștească. „Pe măsură ce se apropia ora trei“, observa locotenentul Virgil F. Carmichael, „oamenii deveneau din ce în ce mai neliniștiți și încordați. Îmi amintesc foarte clar un soldat care și-a scos o țigară Camel, a aprins-o cu un Zippo de colecție, apoi a aruncat pachetul, a aruncat bricheta și a spus că nu mai are nevoie de ele. Și chiar n-a mai avut.“[826] Maiorul Cook a încercat să mai detensioneze atmosfera glumind că „o să-l imite pe George Washington în celebrul tablou cu traversarea râului Delaware. O să stea drept în barcă și cu pumnul drept strâns întins în față și va striga: «Înainte, soldați, înainte!»“ Doar pentru că alt ofițer era așteptat să preia comanda batalionului, Cook nu fusese primit prea bine la sosire, dar lucrurile aveau să se schimbe radical după dovezile de eroism și de talent de comandant pe care avea să le dea în ziua aceea.

În spatele digului și al tancurilor, ofițerii lui Cook și-au împărțit plutoanele, alocând câte 30 de oameni fiecărei bărci de asalt. Când au ajuns în cele din urmă camioanele, chiar înainte de ora 15.00, parașutiștii au aflat cu groază că acele mult așteptate 26 de bărci erau doar niște prelate întinse pe o plută de lemn. Două companii, H și I, aveau să formeze primul val. Compania G le urma imediat ce reușeau să revină cei trei geniști ai Diviziei 307 care

manevrau bărcile. După cum au recunoscut mulți, geniștii aveau cea mai groaznică misiune dintre toți.

Leicestershire Yeomanry a deschis focul cu proiectile fumigene exact la ora 15.00. Când a fost dat ordinul, la ora 15.15, parașutiștii și geniștii „au luat pe umeri bărcile ca pe niște sicrie, în mâinile libere ducându-și armele, și au fugit peste coama digului, apoi în jos, pe rambleu. Au alunecat și au patinat pe noroi, luptându-se să-și țină bărcile drepte în apă în timp ce încercau să urce în ele.“[827]

Imediat ce bărcile de asalt au fost lansate la apă, Gărzile Irlandeze au deschis focul cu cele 32 de mitraliere Browning, odată cu cele ale Batalionului 2 al lui Tucker. Batalionul 376 Artilerie de Câmp Parașutată a țintit pozițiile inamice mai depărtate.[828] La început, Leicestershire Yeomanry și-a făcut treaba destul de bine, dar curând au început să apară găuri mari în perdeaua de fum. Tucker a cerut ajutorul tancurilor lui Giles Vandeleur. Fiecare Sherman era echipat doar cu câte o duzină de proiectile fumigene, așa încât contribuția lor nu a avut efect de durată. La rândul lor, Gărzile Irlandeze s-au trezit cu mitralierele Browning atât de încinse, încât „au luat-o razna“[829], ceea ce însemna că armele continuau să tragă până la consumarea benzii de cartușe, chiar și după eliberarea trăgaciului.

Locotenentul Carmichael, care se afla în prima barcă alături de maiorul Cook, un catolic practicant, l-a auzit „spunându-și rugăciunea, repetând continuu în timp ce vâslea «Bucură-te Marie, cea plină de har»“.[830] Nici vorbă de stat drept la prova, ca Washington. Toți vâsleau cât puteau, unii folosindu-se de patul puștii sau chiar de mâini. Henry Keep, care fusese cârmaci la Princeton, număra „un-doi-trei-patru“[831], dar efortul oamenilor era haotic. Keep „își închipuia într-un fel ridicol că ar fi cârmaciul nostru pe lacul Carnegie bătând ritmic în coaja fragilă a bărcii și că noi trăgeam la unison în ritmul impus de el“.[832] Apoi germanii au început să tragă zdravăn, cu arme ușoare și mitraliere de pe pozițiile avansate, cu mitraliere și tunuri de 20 mm din mica fortăreață de secol XIX Hof van Holland, aflată ușor la dreapta lor, și chiar dinspre podul feroviar, aflat la aproape un kilometru dincolo de fortăreață.

La început, focul a fost întâmplător, dar apoi germanii au început să-și regleze ținta și tirul a crescut în intensitate. „Era fum pe apă“, observa

locotenentul John Gorman, de la Gărzile Irlandeze. „Se puteau vedea gloanțele lovind apa [și] americanii din bărci răsturnându-se brusc peste bord.“[833] Unii au comparat efectul gloanțelor pe suprafața apei cu grindina. „Era o priveliște oribilă, îngrozitoare“, își amintea Giles Vandeleur. „Bărcile erau literalmente aruncate din apă. Am văzut gheizere uriașe de apă provocate de obuze care explodau, iar tirul armelor ușoare de pe malul nordic făceau ca râul să pară un cazan în clocot.“[834] Dacă unul dintre geniștii care cârmeau bărcile era lovit, barca lui începea să dea roată în derivă, până când altcineva îi lua locul.

„Nu auzeam decât vuietul constant al proiectilelor de artilerie“, scria Henry Keep, „bubuitul înfundat al tunurilor de 20 mm, ori șuieratul îngrijorător al gloanțelor.“[835] Mai era și pocnetul inconfundabil al gloanțelor care loveau un corp uman. Una dintre bărci fusese atât de găurită, încât oamenii scoteau apa din ea cu căștile. Mușchii brațelor celor care vâsleau stăteau să plesnească. Locotenentul Hyman S. Shapiro, ofițerul sanitar adjunct, recunoștea că, într-o astfel de bătălie, tot ce putea face era să ia cu el mai multe pansamente și morfină. „Medicii erau doar foarte puțin mai mult decât niște infirmieri“, spunea el. „M-am uitat în sus, la omul care stătea lângă mine, și am văzut cum i-a dispărut capul“[836], probabil ca urmare a unei lovituri directe a unui proiectil de 20 mm. La fel ca și în cazul preotului militar care stătea în spatele său, rostul lui Shapiro era să asigure suport moral. Preotul, căpitanul Delbert Kuehl – „genul dur și aspru de căutător de aur din Alaska, care văzuse lumina – chiar o văzuse“ –, era extenuat de cât vâslise. Shapiro nu a observat când i-a dat vâsla altcuiva, așa că, văzând că nu avea nimic în mână, i-a dat vâsla sa lui Kuehl.

Toți cei care au traversat au trăit o senzație intensă de vulnerabilitate. „Mă simțeam gol ca un nou-născut“, scria Henry Keep. „Eram uzi fleașcă, trăgeam cu greu câte o gură de aer, rupți de oboseală și ne așteptam să simțim în orice moment senzația aceea arzătoare a glonțului care te străpunge. Voiam să vomit; mulți o făceau. Cum necum, parcurseserăm trei sferturi din distanța până la malul opus. Toți strigau să ținem ritmul, dar nimeni nu prea mai avea putere. […] Dar în sfârșit am ajuns pe partea cealaltă. Ne-am cățărat peste răniții și morții de pe fundul bărcilor. Și ne-am împleticit în apa până la genunchi până la mal, unde ne-am prăbușit în

spatele unui mic dig, luptându-ne să ne recăpătăm suflul, pentru moment la adăpost de tirul neîncetat.“[837]

Din cele 26 de bărci care începuseră traversarea nu s-au mai întors decât 11 să adune al doilea val. Unele se scufundaseră, altele fuseseră luate de curentul puternic, cu tot cu încărcăturile lor de oameni morți sau atât de grav răniți încât nu mai puteau face nimic. Departe, în aval, civilii neerlandezi care văzuseră ce se întâmpla, au intrat în apă pentru a trage victimele la mal.

Locotenentul Gorman, de la Gărzile Irlandeze, a privit primul val ajungând pe malul opus. „M-a îngrozit numărul lor mic. Nu-mi imaginam cum ar putea vreodată să instaleze un avanpost cu doar atâția oameni.“[838] Alături de Browning, Horrocks și Tucker, Giles Vandeleur a avut o priveliște cuprinzătoare de pe uzina electrică. „Dumnezeule! Ce imagini eroice! Au înaintat încontinuu peste câmpul acela. Nu am văzut nici măcar un singur om care să cadă din picioare înainte să fie lovit.“[839] Dar, de peste râu, distanța făcea să pară că parașutiștii defilau. După ce primul val a ajuns la mal, maiorul Tyler le-a ordonat celor ١٦ tancuri din subordinea sa să-și ridice tunurile de 75 mm și să înceapă să bombardeze Hof van Holland. Au început cu proiectile antiblindaj, trecând apoi la explozive de mare putere. Acest lucru i-a determinat pe servanții celor două tunuri duble de 20 mm din fort să-și mute tirul spre tancurile Sherman, ucigându-l pe unul dintre comandanții tancurilor lui Tyler.

La un moment dat, Tyler a văzut un cal sur trăgând de unul singur un tun antitanc spre podul feroviar. Probabil că servanții fuseseră omorâți. A ordonat să se tragă asupra tunului. Iar unul dintre tanchiști, un fost rândaș care iubea caii, a reușit să lovească arma cu un proiectil antiblindaj, distrugând-o fără să rănească deloc calul. Distanța era de aproape un kilometru. Calul și-a continuat drumul „atât de nepăsător de parcă nu făcea altceva decât să distribuie laptele de dimineață“.[840]

Tancurile începuseră să rămână fără muniție, iar pâcla generată de bătălie făcea soldații americani greu de deosebit de cei germani. Dar era deja evident cine avea să învingă. „Pe toată linia țărmului apăreau acum trupele

noastre, desfășurate pentru ambuscadă“, continua relatarea lui Keep. „Alergau spre tirul criminal de pe digul aflat la 700 de metri, dar continuau să înainteze de-a latul câmpiei, într-o singură linie lungă de sute de metri. Înjurau și strigau unii la ceilalți, ofițerii și subofițerii dând ordine, trăgând de la șold cu BAR-urile********, mitralierele și puștile lor. Înaintau constant. În tot acest timp, Batalionul 2 și tancurile de pe malul celălalt ne ofereau o susținere extraordinară.“[841]

„Am văzut de multe ori soldați cuprinși de un soi de febră. Soldați care, pentru un scurt interval de timp, se transformă în fanatici înnebuniți de furie și de setea de a ucide. Oameni care uită pentru o vreme ce înseamnă frica. Acelea sunt momentele care definesc marile realizări militare ale istoriei ce sunt apoi comemorate atât de glorios în manuale. Este o priveliște înălțătoare, deși nu una frumoasă.“ Sergentul-major Clark Fuller își descria experiența acestei metamorfoze bruște de la teamă la curaj. „Când am ajuns în sfârșit pe malul celălalt, am simțit ceva ce nu mai simțisem nici odată. Toată frica din ultimele 15–20 de minute parcă a dispărut, locul fiindu-i luat de un val de abandon nesăbuit care a aruncat pe apa sâmbetei orice precauții. Simțeam că aș fi fost în stare să pun pe fugă toată armata germană.“[842] Curajul și agresivitatea parașutiștilor americani l-au făcut pe unul dintre ofițerii de la Gărzi să remarce: „Cred că parașutiștii ăștia sunt hrăniți cu dinamită și carne crudă!“[843]

Orice noțiune de apartenență la un anumit pluton ori companie dispăruse. Ofițerii adunau ce oameni se nimereau pe lângă ei și înaintau în grupuri mici pentru a ataca punctele de rezistență izolate de pe drumul spre pod. Majoritatea trupelor germane care apărau acest sector al râului proveneau dintr-un batalion de rezervă care venise din Herford cu o zi în urmă. SS-Untersturmführer Gernot Traupel, aghiotantul lui Reinhold, fusese șocat la sosirea lor. „Soldații erau foarte tineri, în jur de 17 ani, și mi se păreau niște copii, chiar dacă nici eu nu aveam decât 21 de ani.“[844] Când îi omorau în adăposturile lor individuale, parașutiștii le scoteau trupurile afară și, folosindu-le ca pe sacii de nisip, trăgeau de după ei până își mai veneau în fire. Colonelul Tucker, prinzându-și oamenii din urmă, l-a scos de guler din adăpost pe unul dintre acești băieți. Tremurau toți de frică. Le-a spus în germană că erau prizonieri de război și că nu aveau să fie împușcați.

Imediat ce Tucker și-a slăbit strânsoarea, băiatul a sărit înapoi în gaura lui, ascunzându-se acolo.

Deplasându-se spre est către podul feroviar, de-a lungul digului, oamenii lui Cook au trebuit să treacă întâi de fortul Hof van Holland, înconjurat de șanțurile sale cu apă. Potrivit locotenentului Carmichael, unul dintre oameni a reușit „printr-o acțiune viguroasă [traversând înot șanțul și escaladând zidul] să ajungă pe acoperișul Fortului van Holland și oamenii să-i arunce acolo grenade de mână cărora el le scotea cuiul și le arunca în gurile de aerisire, din poziția sa protejată de pe acoperiș".[845] În același timp, un mic grup de soldați a lansat un atac peste podul de lemn și prin tunelul care ducea către curtea deschisă din interior. Cei dinăuntru s-au predat rapid. Bill Downs, de la CBS, relata că 75 de cadavre ale nemților au fost aruncate în șanțul acoperit de alge.[846]

Înaintând spre podul feroviar, locotenentul Richard G. La Riviere, cunoscut doar ca „Rivers", a raportat că au dat peste un grup de germani care voiau să se predea. A estimat că erau 30–40 de „soldați de rând"[847], dar, dat fiind că parașutiștii nu erau decât 15–20 de oameni, îi împușcaseră pe loc pe toți. În haosul luptei, parașutiștii au găsit bani risipiți pe drum de un casier german care își aruncase valiza în timp ce fugea. Au luat doar câteva bancnote ca suvenir, fără să-și imagineze că aveau vreo valoare.[848]

Deja se înserase. Dacă priveai înapoi peste râu, vedeai priveliștea înfiorătoare a Nijmegenului incendiat, cu flăcările oglindindu-se în apă. Ajungând la podul feroviar, oamenii căpitanului Carl W. Kappel au văzut germani cuprinși de panică sărind de pe marginea podului, de la aproape 30 de metri înălțime, în apele de dedesubt. Unii erau atât de speriați, încât săreau cu toate că se aflau încă deasupra uscatului. Conform unor relatări, aceștia încercaseră să se predea, dar li se spusese să o facă în mâinile parașutiștilor de pe malul sudic.[849] „Confuzia era omniprezentă", relata un căpitan, „și în acel moment câțiva nemți au aruncat grenade spre oamenii noștri, care au deschis focul cu puștile și mitralierele."[850] Odată porniți, nu i-a mai putut opri nimeni. Unii dintre parașutiști au încercat să-i împuște în aer pe germanii care săreau de pe pod, dar Kappel le-a ordonat să se oprească, pentru a economisi muniția. Au luat atunci mitralierele germane montate pentru apărarea podului și au tras cu ele.

Prinși în capcană de Batalionul 2 pe malul sudic, germanii au fost pur și simplu masacrați. „Am văzut soldați germani în vârstă apucând țevile puștilor noastre și implorând îndurare“, își amintea caporalul Jack Bommer. „Au fost împușcați direct. Așa e în război.“[851] Și-a amintit că un ofițer le-a spus înainte să se urce în bărci: „Nu luați prizonieri. Împușcați-i. Nu avem timp.“

Căpitanul Kappel a vorbit cu comandantul de companie din Batalionul 1 care-i însoțise. Acesta se lăuda că luaseră mai mulți prizonieri decât batalionul lui Cook.

„Voi i-ați capturat pe ai voștri“, i-a replicat Kappel. „Noi i-am împușcat pe ai noștri.“[852]

Fără cei care săriseră, au fost strânse 267 de cadavre doar de pe podul feroviar, dar unul dintre rapoarte menționează 175 de prizonieri luați acolo.[853] Se pare că au existat și cazuri de parașutiști care le-au luat inelele de aur nemților uciși, lucru care necesita de obicei tăierea degetului.[854] Mulți dintre camarazii lor s-au arătat indignați, dar nu prea mai conta în nebunia victoriei. În armata germană s-a răspândit vestea masacrului. Oberst Fullriede a scris în jurnalul său, o săptămână mai târziu: „Americanii s-au purtat – ca de obicei – într-o manieră vrednică de tot disprețul. Au aruncat răniții de pe pod în Waal și i-au împușcat pe puținii pe care i-au luat prizonieri.“[855] Aproape sigur, partea cu aruncatul răniților de pe pod nu era adevărată – cu toate acestea, reflecta frica și ura pe care le simțeau soldații germani la adresa parașutiștilor americani, după ce propaganda nazistă le inoculase ideea că erau recrutați toți din cele mai dure închisori.

Gărzile Irlandeze au transmis un mesaj radio anunțând că Batalionul 3 ajunsese la podul feroviar, dar Divizia Blindate de Gardă a înțeles că ajunsese la marele pod rutier, un kilometru mai departe. Maiorul Trotter i-a ordonat sergentului Robinson să se pregătească. Însă grenadierii încă mai luptau cu batalionul de panzergrenadieri SS al lui Euling, în interiorul și în împrejurimile fortăreței Valkhof, iar restul tancurilor lui Trotter executau un tir rapid de acoperire. Postul de comandă al lui Euling era în turnul de cărămidă din secolul al XVII-lea, Belvedere, situat între Valkhof și pod. Un observator al artileriei germane a reușit să ceară foc de susținere de peste

râu chiar și după distrugerea stației sale radio, trăgând cu rachete de semnalizare spre ținte.[856]

„Grenadierii din King's Company, cei mai înalți oameni din regiment", scria maiorul Stanley, „au invadat fortul după ce au pătruns printr-o intrare nepăzită."[857] Comandantul lor a fost ucis cu un glonț în cap. Panzergrenadierii lui Euling și-au revendicat 19 grenadieri britanici împușcați în cap. Ulterior, căpitanul Bestebreurtje a văzut sloganurile pe care oamenii lui Euling le scriseseră pe pereții din Valkhof. „Noi, cei negri, credem în Führer"; „Onoarea mea este loialitatea" (mottoul SS); „Mai bine moartea decât tirania"; „Un laș e o lepădătură"; „Moarte ucigașilor Patriei!" și „Credem în Adolf Hitler și în victoria noastră".[858]

Robinson își comanda oamenii dintr-un tanc Sherman Firefly, dotat cu puternicul tun de 76,2 mm. Avea prioritate radio absolută, pentru a putea rămâne permanent în legătură cu comandamentul divizionar. „Parcă ardea tot orașul"[859], își amintea Robinson ulterior momentului în care cele patru tancuri atacaseră rambleul. Tancul său a fost lovit chiar când ajungeau la pod, iar stația radio a fost distrusă, așa că a preluat următorul Sherman, spre furia sergentului care îl comanda.

Căpitanul lord Carrington, al doilea în ierarhia Escadronului nr. 1 (și peste ani ministru de externe în guvernul Margaret Thatcher), a stat în turela tancului său, știind că era rândul lui. Lângă el, locotenentul Tony Jones, din Escadronul 14 Royal Engineers, era de asemenea pregătit. Sarcina lui era să elimine orice eventuale cabluri și încărcături explozive după trecerea tancurilor. „Imaginea trasorului luminând mijlocul uriașului pod m-a făcut să cred că aveam o șansă să-l cucerim intact", spunea el. „Văd și acum fața lui Peter Carrington când s-a uitat în jos prin turela tancului înainte să trecem podul. Părea foarte preocupat, ca să nu spun mai mult."[860]

Colonelul Vandervoort își amintea ulterior că „a fost chiar spectaculos. Când primul tanc a atins marginea podului, asupra lui a început să tragă un tun de ٨٨ mm baricadat cu saci de nisip pe marginea șoselei, la vreo 100 de metri sau cam așa ceva de capătul nordic al podului. Tancul și tunul au tras cam șase focuri fiecare, cu tancul scuipând permanent trasoare de 7,32 mm. Un adevărat spectacol în lumina asfințitului. Tancul a scăpat neatins, iar

tunul de 88 a încetat focul.“[861] Sergentul Robinson a crezut că tancul său îl distrusese cu o lovitură directă.

În timpul tirului încrucișat peste pod, Robinson nu-și dăduse seama că un pușcaș german aflat sus, în suprastructura podului, trăgea spre el. Era prea ocupat să direcționeze focul tancului său și să opereze Browningul de pe turelă pentru a doborî infanteriștii germani care se retrăgeau. Robinson și echipajul său puteau simți cum tancul trecea peste cadavrele celor pe care-i omorâseră, iar mai apoi au văzut că șenilele le erau pline de sânge. Scena a fost observată și din satul Lent de Brigadeführerul Harmel, care spunea: „Țineam tot timpul un trabuc în colțul gurii, pe care îl aprindeam în momente critice. […] Când am văzut primele tancuri britanice am aprins trabucul.“[862]

Robinson și tancurile sale și-au continuat deplasarea încă o bucată de drum prin Lent, până unde șoseaua trece pe sub calea ferată. Parașutiștii din ٨٢ Aeropurtate au deschis focul asupra lor, iar ei au ripostat, dar, din fericire, ambele părți și-au dat seama de greșeală înainte să fie cineva rănit. Bucuroși, parașutiștii au sărit pe tanc, sărutându-l atât pe el, cât și, se pare, pe comandantul acestuia. De aici însă, lucrurile au început să se complice radical, Gărzile refuzând să mai înainteze fără ordin, iar parașutiștii acuzându-i de lașitate și de abandonarea camarazilor lor. Carrington a sosit la ceva timp după aceea și s-a format un perimetru defensiv cu cele patru tancuri întoarse spre exterior. Robinson, Carrington și echipajele lor au stat treji, fie plimbându-se de colo-colo, fie sprijiniți de vreun tanc. Au împărțit sticla de whisky pe care o adusese Carrington, așteptând să li se alăture o companie a Gărzilor Irlandeze.

Unele relatări foarte colorate ale americanilor povestesc despre ofițerii Diviziei 82 Aeropurtate săpunindu-l pe Carrington pentru că refuzase să mai înainteze deoarece i se ordonase să aștepte susținerea infanteriei.[863] Unul dintre ei a susținut chiar că i-a pus la tâmplă țeava semiautomatului său Thompson. Mai degrabă, indignarea îndreptățită a americanilor a fost atât de intensă, încât aceștia s-au convins în subconștient că, de fapt, chiar le spuseseră britanicilor ce părere aveau despre ei.********

Chiar în spatele tancurilor lui Robinson, locotenentul Jones din Escadronul 14 de Câmp începuse să taie firele încărcăturilor explozive, imediat ce

ajunsese pe pod. O trupă de genişti din Royal Engineers a sosit imediat după aceea şi a început să înlăture explozibilul. Era o muncă epuizantă, după cum au aflat şi ofiţerii din batalionul lui Cook. „Nenumăraţi fritzi care fuseseră prinşi în mijlocul podului când fuseseră securizate ambele capete şi-au căutat un refugiu provizoriu sus de tot, în armătura de oţel. Din aceste poziţii avantajoase au continuat să tragă în noi şi în vehiculele care treceau pe sub ei. În ciuda întunericului, am tras încontinuu în ei la foc automat. Zorii zilei ne-au înfăţişat o priveliştе înspăimântătoare. Cadavrele fritzilor erau încolăcite printre armăturile de oţel, arătând aidoma unui grup de gargui holbându-se hidos la trecătorii aflaţi la zeci de metri mai jos.“[864]

Atât Grenadierii, cât şi paraşutiştii lui Cook erau convinşi că ei cuceriseră podul de la Nijmegen. Oarecum inevitabil, date fiind circumstanţele, puţine relatări coincid, chiar de aceeaşi parte. Mai multe versiuni americane arată că tancurile au trecut primele, iar câteva dintre cele britanice spun că paraşutiştii americani erau deja acolo. O asemenea polemică este însă inutilă. Este mult mai important să cunoaştem motivele eşecului înaintării britanicilor spre Arnhem în noaptea aceea. Lesne de înţeles, Tucker şi paraşutiştii săi erau furioşi. Batalionul lui Cook şi geniştii care manevraseră bărcile pierduseră ٨٩ de oameni, la care se adăugau 151 de răniţi. Credeau, evident, că singurul motiv pentru traversarea aproape sinucigaşă a râului Waal fusese faptul că fiecare oră conta în tentativa Corpului XXX de a salva Divizia 1 Aeropurtate din Arnhem. Altfel, atacul ar fi putut aştepta căderea întunericului.

Horrocks poartă vina consecinţelor negative în relaţiile anglo-americane. El susţinuse planul lui Gavin de traversare a râului Waal. Pentru a sublinia urgenţa, accentuase în faţa ofiţerilor lui Tucker situaţia disperată în care se afla Divizia ١ Aeropurtate, iar paraşutiştii americani înţelegeau mai bine decât oricine altcineva prin ce urmau să treacă şi camarazii lor britanici. Apoi, după ce îşi îndepliniseră misiunea cu preţul unor pierderi grele şi cu un curaj aproape incredibil, nu s-a mai întâmplat nimic. Horrocks chiar a scris în memoriile sale: „A mai fost depăşit un obstacol, iar eu m-am culcat fericit“.[865]

Au fost multe motive serioase pentru care Divizia Blindate de Gardă şi în special Grenadierii nu au putut continua înaintarea în noaptea aceea. În

primul rând, grupul Grenadierilor suferise pierderi masive în Nijmegen și chiar și după ora ٢٢.00 încă se mai luptau cu panzergrenadierii lui Euling, așa că nu s-au putut elibera. Și, cu excepția grupei lui Robinson, tancurile lor nu prea mai aveau nici muniție, nici combustibil. Din acest motiv deciseseră generalii Gwatkin și Adair să revină la varianta cu Gărzile Irlandeze la conducere, dar în tot haosul din Nijmegenul incendiat, tancurile Gărzilor Irlandeze nu fuseseră încă realimentate cu muniție după consumul masiv pentru focul de acoperire a traversării.

Pe de altă parte, Horrocks ar fi trebuit să prevadă aceste probleme și să asigure un grup bine pregătit de luptă, gata să se deplaseze rapid în nord, spre Arnhem, în timpul nopții. Nu era genul de ofițer cu ideea fixă că blindatele nu ar fi trebuit să opereze decât pe timpul zilei. „Eram un adevărat partizan al folosirii tancurilor noaptea“, scria el. „Am încercat-o în trei ocazii diferite și de fiecare dată cu succes. Are un efect devastator asupra moralului inamicului.“[866] Horrocks era probabil extenuat din pricina rănilor sale mai vechi, dar chiar nu era momentul să se culce „fericit“.

Un alt motiv de discuții aprinse fusese întrebarea dacă drumul spre Arnhem era sau nu liber în noaptea aceea, dar chiar și cele mai proaspete trupe, biciuite de însuși generalul George Patton, ar fi trecut cu greu. În după-amiaza respectivă, germanii recuceriseră podul rutier din Arnhem și trimiteau panzergrenadierii și tancurile Tiger în sud, spre Nijmegen. Adevărul este că pur și simplu Corpul XXX a venit prea târziu, la fel cum a venit și cucerirea podului de la Nijmegen, ca rezultat al apărării înălțimilor Groesbeek.

În partea germană stăpâneau furia, frustrarea și consternarea. Imediat după ce tancurile lui Robinson trecuseră podul, Brigadeführerul Harmel – care urmărea lupta din Lent – s-a dus direct la tancul de comandă al lui Reinhold. L-a anunțat prin radio pe Bittrich că Aliații trecuseră de râul Waal. Telexurile au început să țăcăne și telefoanele să sune în diverse comandamente, printre multe strigăte și urlete. Șeful de stat-major al lui Model, Generalleutnant Hans Krebs, a trebuit să gestioneze o mulțime de convorbiri dificile, uneori pretinzând că nu se schimbase nimic. La 18.35, „întrebat de șeful statului-major Befehlshaber Niederland al Wehrmacht

despre distrugerea podului de peste Waal, șeful statului-major al Grupului de Armate i-a explicat că podurile de la Nijmegen nu ar trebui aruncate în aer deocamdată“.[867] Tot atunci, într-o altă convorbire, a insistat că, având în vedere forțele trimise rapid din Arnhem, inclusiv două batalioane de panzergrenadieri, mai multe tancuri Tiger și tunuri de asalt, „trecerea inamicului spre malul nordic al râului va fi blocată“.[868] În mai puțin de o oră, ofițerul operativ al Corpului II SS Panzer a sunat la comandamentul lui Model, raportând că inamicul trecuse categoric de acum Waalul. „Situația este extraordinar de tensionată.“[869]

Câțiva ofițeri, printre care și Brigadeführer Harmel de la SS Frundsberg, au pretins că, în ciuda ordinului lui Model, detonatorul destinat distrugerii podului fusese acționat, dar nu se întâmplase nimic.[870] Harmel a spus chiar că el însuși dăduse ordinul în timp ce tancurile Grenadierilor treceau podul, dar varianta sa a fost probabil reacția ofițerului care spera să se pună la adăpost de furia lui Hitler. Alții au fost chiar mai puțin credibili, susținând că distrugerea fusese amânată pentru a salva ce mai rămăsese din batalionul lui Euling.

Model era furios și stânjenit. În dimineața aceea refuzase din nou cererea lui Bittrich să arunce în aer cele două poduri și să se retragă pe malul nordic. „Capul de pod trebuie păstrat“[871], insistase el. Fusese convins că panzergrenadierii SS ai lui Reinhold și Euling vor putea să mențină pozițiile, așa încât, când a aflat că Aliații trecuseră râul, a făcut un întreg scandal urlând că îi va trimite pe cei doi în fața curții marțiale. (În realitate, atât Reinhold, cât și Euling au primit Crucea de Cavaler pentru curajul și autoritatea pe care o avuseseră la comandă.) Model nu putea nega existența propriului ordin. SS-Obergruppenführer Rauter declara: „Comandantul suprem al Grupului de Armate, Generalfeldmarschall Model, m-a informat personal că își rezervase decizia de a arunca în aer podul de la Nijmegen. Voia ca podul să rămână intact în orice circumstanțe.“[872] Model era un comandant suprem brutal, dar nu era genul care să paseze responsabilitatea unui eșec subordonaților. Când a început nebunia telefoanelor de la Wolfsschanze, statul-major al lui Bittrich a descris simplu rezultatul: „În fața statului-major al Wehrmachtului, responsabilitatea faptului că cele două poduri nu fuseseră distruse a fost asumată de Grupul de Armate.“[873] În acea

etapă a războiului, doar Model ar fi putut face față cu succes furiei lui Hitler.

Generalul Gavin nu-și putuse vedea oamenii traversând râul. În jurul orei 13.30, când încă se mai afla la uzina electrică, a primit un apel urgent prin radio de la șeful statului său major, care îl căuta fără succes de aproape o oră și jumătate. „Domnule general, trebuie să vă întoarceți dracului aici, dacă mai vreți să mai găsiți ceva din divizie!“ Atacuri masive începuseră să se desfășoare în nord, la Wyler și Beek, la Groesbeek, în centru și în sud, la Mook. Ofensiva era alcătuită din Kampfgruppe Becker în nord, Kampfgruppe Greschick din Divizia 406 în centru și Kampfgruppe Hermann în sud, cu primele șase batalioane din Corpul II Fallschirmjäger al lui Meindl susținute de câteva tancuri Panther.[874]

Gavin a plecat rapid cu jeepul său înapoi la postul de comandă al diviziei. Era nemulțumit că vremea proastă din Anglia și numărul prea mic de avioane amânaseră din nou sosirea Regimentului 325 Infanterie Planoare. Forțele sale erau mult prea risipite pentru a apăra un sector lung de vreo 50 de kilometri. Cel mai mare pericol era în sud, unde atacul de la Mook amenința podul de la Heumen și linia de aprovizionare a Corpului XXX. Insistența lui Gavin pentru aducerea artileriei aeropurtate a fost răsplătită când Batalionul 456 Artilerie de Câmp Parașutată a reușit să încetinească avansul german cu ajutorul unui escadron de tancuri al Gărzilor Coldstream. Pe străzile și în casele din Mook se dădeau lupte grele.

Ajuns la postul său de comandă, Gavin a fost surprins să-l găsească pe generalul-maior Matthew Ridgway, comandantul Corpului XVIII Aeropurtate, discutând cu membrii statului său major. Gavin s-a concentrat pe studierea hărții operative, în loc să-și informeze politicos superiorul. Situația părea atât de gravă, încât a simțit nevoia să plece imediat la Mook. Și chiar a făcut-o, fără să ia în seamă prezența lui Ridgway. Ridgway nu i-a iertat asta multă vreme lui Gavin. Era deja într-o dispoziție proastă după bombardamentele din Eindhoven, unde se despărțise de generalul Brereton, dar, mai presus de aceasta, din cauză că Browning comanda în locul său corpul intrat în acțiune. Proasta planificare a britanicilor și lipsa lor de energie părea să-i confirme cele mai sumbre prejudecăți.

Când a ajuns aproape de Mook, Gavin a dat peste un parașutist cu o bazooka „tremurând vizibil“[875] și un tanc al Gărzilor Coldstream în flăcări după ce trecuse peste o mină americană. Le-a spus sergentului și locotenentului care îl însoțeau să urce pe rambleu și să înceapă să tragă cât mai repede, pentru a da impresia unei defensive puternice. Un parașutist de la 505 a apărut apoi cu un prizonier, „un puști de vreo 18 ani, rumen în obraji, arătos și cu o înfățișare dură“. Purta uniforma Fallschirmjäger. Gavin a înaintat târâș, traversând un drum și apoi ajungând la linia de adăposturi individuale pentru a-și asigura oamenii că urmau să primească întăriri. Gestul său era cu atât mai impresionant cu cât tânărul comandant avea dureri de spate atât de puternice, încât mâinile începuseră să-i amorțească. Câteva zile mai târziu, într-o perioadă de acalmie, a fost consultat de un medic care, neștiind de vertebra fisurată, i-a spus că era doar o reacție a sistemului nervos la stresul bătăliei. Gavin și-a văzut mai departe de treabă. „Rănile pe care le suferi nu înseamnă mare lucru când ești cu adevărat implicat în luptă“, observa el ulterior. „Când te ia valul și ești agitat, nu te gândești la asemenea lucruri. Poți fi împușcat fără să-ți dai seama ce ți se întâmplă.“ Gavin își făcuse un obicei din a bagateliza astfel lucrurile. Pe Horrocks îl distra teribil felul cum spunea Gavin „Ah, doar patrulăm un pic“[876], când oamenii săi lansau un raid sau un atac major.

Mook a fost recucerit în urma unui contraatac, dar Gavin se mutase deja în nord. Kampfgruppe Becker înaintase prin Wyler pentru a ataca micul oraș Beek și avansa acum spre Berg en Dal. Informat despre mișcările de trupe, generalul de brigadă Gwatkin a trimis la Beek o unitate de Q Battery din Regimentul 21 Antitanc în distrugătoarele lor de tancuri M-10 Achilles, lucru care a fost evident de ajutor. Venit în prima linie să-și încurajeze oamenii, Gavin fost ușurat să vadă că locotenent-colonelul Louis Mendez, comandantul lor de batalion, părea să țină bine frâiele comenzii.

Kampfgruppe Greschick, care ataca Groesbeek, s-a dovedit a fi ultima dintre grijile lui Gavin. Pușcași germani se infiltraseră în oraș în noaptea precedentă printr-un canal de sub calea ferată și reușiseră astfel să ajungă în centru. Nu prea aveau nici o șansă împotriva parașutiștilor mai bine antrenați și mai bine înarmați. Părintele Hoek își amintea că săpaseră în ziua aceea o groapă mare pentru șapte soldați germani uciși, dar o lăsaseră deschisă în caz că vor mai fi urmat și alții, ceea ce s-a și întâmplat.

Locuitorii orașului au admirat felul relaxat în care mergeau parașutiștii americani la luptă, cu pușca într-o mână și un măr în cealaltă.[878]

Mai în sud, 101 era de asemenea presată de germanii care voiau să taie Șoseaua Iadului în două locuri. În zorii zilei, Panzer-Brigade 107, alături de un batalion motorizat de Fallschirmjäger, a atacat din nou Son. „Au venit cu tancurile până pe malul canalului“, raporta locotenent-colonelul Hannah, „ținând pe loc aproape toți oamenii dintr-unul din batalioanele noastre.“[879] Generalul-maior Taylor s-a trezit cu postul său de comandă, aflat într-o școală, sub tirul direct al inamicului. Un convoi al Corpului XXX care se deplasa spre nord era în pericol, dar din fericire Husarii 15/19 erau încă în zonă și au contraatacat împreună cu Batalionul 1 al Diviziei 506. Au fost apoi ajutați de o parte a Regimentului Regal 44 Tancuri, care se îndrepta spre Helmond împreună cu Batalionul 2. Au fost momente tensionate pentru Plutonul Poliție Militară al 101 Aeropurtate, care păzea aproape 2 000 de prizonieri închiși într-o îngrăditură, undeva la puțin peste 400 de metri de tancurile Panther. „Postul nostru de comandă și trupele de susținere s-au retras și ne-au lăsat practic pe linia frontului“, scrie un sergent. „I-am pus pe translatori să le spună prizonierilor să se culce pe jos și să nu scoată un zgomot.“[880] A fost și un atac al Luftwaffe, dar nici un prizonier nu a fost rănit, din fericire.

Panzer-Brigade 107 s-a retras, fiind destul de afectată de loviturile aplicate escadroanelor de blindate britanice. În seara aceea a raportat pierderea a șapte tancuri și a 12 semișenilate. Cu toate astea, colonelul Hannah a fost șocat de cât de mult „subestimaseră [spionii Aliați] forța inamicului și gradul său organizare încă de la începutul operațiunii. În orice caz, germanii ne-au depășit mult așteptările în privința ritmului de reorganizare, reușind să lanseze un atac coordonat cu trupe de infanterie și blindate în ziua Z plus 2 [19 septembrie], complet pe neașteptate.“[881]

Nici un camion de aprovizionare al Diviziei 101 Aeropurtate nu a reușit să treacă prin aglomerația de pe Șoseaua Iadului și, în consecință, parașutiștii au rămas fără rații.[882] Rezervele inițiale pentru trei zile fuseseră consumate, așa că au fost nevoiți să se hrănească cu napi și cu alimentele capturate de la germani ori donate de generoșii civili neerlandezi. Din fericire pentru Aliați,

Escadronul B al Cavaleriei de Gardă a descoperit în ziua aceea un uriaș depozit de alimente german la Oss. (În același timp, a atacat și un vapor sub pavilion nazist și trei barje de pe Waal, determinând statul-major al regimentului să răspundă raportului: „Felicitări pentru extraordinara operațiune navală! Trageți o dușcă!“[883])

Generalul Taylor a întărit poziția de la Son cu un batalion și a decis să-și mute comandamentul la Kasteel Henkenshage, aflat la marginea de vest a orașului St Oedenrode. O echipă de securitate s-a întors apoi să raporteze că tancurile germane atacau noul post de comandă. Taylor l-a sunat pe locotenent-colonelul Cassidy și l-a întrebat: „Poți să le elimini? Nu-mi place să am tancuri în preajmă.“[884]

Cassidy, care avea în batalionul său șase tancuri din Regimentul Regal 44 Tancuri, le-a trimis să rezolve situația.

În ziua aceea, unul dintre plutoanele lui Cassidy a capturat un prizonier din Regimentul 6 Fallschirmjäger al lui Heydte. Acesta le-a spus că patrula sa fusese trimisă cu misiunea de a distruge tancul sergentului McCrory. Între timp, sergentul de Gărzi Irlandeze fusese pus de Cassidy să vadă dacă putea ajuta la evacuarea supraviețuitorilor care ar mai fi putut fi în cele două tancuri britanice distruse de aruncătoarele de grenade Panzerfaust pe drumul către Koevering. „Și o bazooka dacă au acolo, o s-o distrugem“[885], a replicat McCrory. Americanul care scria raportul către comandamentul lui Brereton era evident fascinat de impresionantul sergent McCrory.

Când au ajuns la cele două tancuri Sherman avariate, McCrory a coborât din tancul său și s-a îndreptat spre primul dintre ele. Comandantul era foarte grav rănit. A văzut că încă mai respira, dar capul îi era căzut pe spate și creierul îi atârna din el, iar altă schijă îi spintecase abdomenul, dezvelindu-i intestinele. Nu se mai putea face nimic pentru el. Un soldat american l-a văzut apoi pe McCrory care „brusc, a sărit de pe tanc și a luat-o la fugă vreo 15–20 de metri spre șanțul din dreapta drumului, scoțându-și în vremea asta revolverul. Ajungând la șanț, a tras patru sau cinci focuri undeva în față și în jos.“[886] McCrory s-a întors la tanc cu un purcel de lapte în mână. I l-a aruncat americanului, spunând: „Diseară mâncăm!“

McCrory și-a continuat drumul, luându-le locul celor două tancuri distruse. A mers încet mai departe în vehiculul său chiar și când a intrat sub tirul unui tun german de 88 mm ascuns într-o casă. A tras trei proiectile de 75 mm în casă, „apoi a mai tras indirect trei focuri în curte, distrugând tunul“[887]. Șase germani morți au fost găsiți înăuntru. Tancul Sherman era deja aproape în dreptul unei mănăstiri. „McCrory și-a dat seama că clopotnița era folosită [ca post de observație] și i-a spus tunarului «Țintește crucea». Tunarul a ezitat. McCrory i-a spus din nou: «Ți-am zis să țintești crucea». Așa că a tras, distrugând orice utilitate o fi avut clopotnița aceea.“ A apărut un vehicul blindat de recunoaștere german și tunarul l-a lovit din primul foc.

Podul Bailey de la Son reprezentase o gâtuire evidentă pe ruta de aprovizionare a Corpului XXX, dar după Generaloberst Student, „punctul cel mai sensibil era Veghel, «talia de viespe» a coridorului inamicului“.[888]

În cuvintele căpitanului Laurence Critchell, Veghel era „un orășel curat, vesel și plăcut, […] cu platani și o piațetă“.[889] Deși dezamăgit că nu vedea lalele sau mori de vânt, căpitanul a savurat felul în care „colonelul Johnson s-a trezit în genul de loc care îi plăcea cel mai mult. Era ca un război de operetă.“ Atât de mulți oameni voiau să dea informații despre germani, încât subordonații lui Johnson au fost nevoiți să posteze membri de încredere ai Rezistenței la intrarea în comandament pentru a-i filtra pe toți cei care cereau o audiență. „Colaboratorii au fost scoși din casele lor pentru pedepsele mult așteptate. Femeilor, cele mai multe tinere și senzuale, li se tăia părul; păreau să accepte asta cu fatalism, […] iar neerlandezii care priveau această justiție de frizerie nu arătau nimic din bucuria grețoasă și aproape animalică de care dăduseră dovadă francezii în ocazii asemănătoare. Erau amuzați, atâta tot.“

Veselia copiilor care cântau și dansau pe străzi, îmbrăcați simbolic în haine portocalii și cu eșarfe făcute din pânză de parașută, era contagioasă. Iar părinții lor nu se plângeau nici măcar o dată în legătură cu adăposturile și tranșeele înguste pe care le-au săpat soldații în peluzele și grădinile lor. Însă poezia eliberării a fost întreruptă abrupt în seara zilei de marți, 19 septembrie, când artileria germană și-a început bombardamentul asupra

micului oraș. Parașutiștii s-au făcut nevăzuți în adăposturile lor individuale „precum câinii de prerie“.[890]

Infanterie-Division 59 a atacat Veghel din Schijndel. Însuși Student a venit să observe. „Am privit un pluton de antiaeriană de la Reichsarbeitsdienst trăgând cu cele două tunuri mari de 88 mm ale sale în lunetiștii americani care stăteau în copacii înalți și ne îngreunau atacul din flanc. În vremea asta, la est de canalul care trecea pe lângă Dinther, în mlaștinile și tufele pădurii, Fallschirm-Marsch-Bataillon comandat de maiorul Jungwirth ducea propriul război mai mic. […] Cu armele lor ușoare, nu au putut însă împiedica Batalionul 1 suplimentat al 501 să cucerească Dinther și Heeswijk pe 20 septembrie.“[891]

Batalionul nu era aproape deloc întărit. A fost doar excelent condus și a executat o manevră genială de încercuire. Colonelul Johnson cedase în sfârșit rugăminților locotenent-colonelului Harry Kinnard de a executa un atac de-a lungul canalului spre nord-vest, către Heeswijk, unde toți răniții în urma saltului lor fuseseră capturați de germani și duși în castelul de acolo. Kinnard argumentase spunând că, din cauza coridorului foarte îngust, singura speranță de a le ține piept germanilor era o acțiune ofensivă. Operațiunea lui din ziua aceea a avut un succes imens, capturând 480 de prizonieri cu prețul a numai doi răniți. Unii dintre prizonieri erau atât de tineri, încât nici nu începuseră să se radă. Dacă batalionul lui Kinnard ar fi primit întăriri, așa cum pretinsese Student, aparatul auxiliar ar fi constat din voluntari neerlandezi pe biciclete acționând ca iscoade neînarmate, pedalând în față ori pe flancuri. Impresionat de rezultatul obținut de Kinnard, Johnson a decis să repete exercițiul a doua zi, de data asta cu două batalioane care aveau să atace pe timpul nopții spre vest. Bătălia pentru Șoseaua Iadului urma să se încingă rapid.

Deși în sfârșit liberi de ocupația germană, cetățenii orașului Nijmegen nu aveau chef de sărbătorit. Carnajul din timpul bătăliei pentru pod îi șocase pe toți cei care îi fuseseră martori. „Acolo am văzut exact ce înseamnă războiul“[892], scria părintele Wilhelmus Peterse, pe care americanii l-au numit „preotul de pe pod“ după slujbele sale de după luptă. „Trupuri mutilate. Soldați extrem de grav răniți și muribunzi. Șoseaua era acoperită

de grenade.“ Toate victimele erau germane, dar, evident, asta nu l-a împiedicat pe părintele Peterse să îngenuncheze pentru a-i alina pe muribunzi și a-i ajuta pe răniți, în timp ce sanitarii germani prizonieri îi îngrijeau pe compatrioții lor sub supravegherea unui ofițer american.

Soldații germani au ieșit din ascunzătorile lor de sub poduri pentru a se preda. Locotenentul Jones, genist în Royal Engineers, a fost ajutat de un prizonier desculț care vorbea o engleză excelentă și care i-a arătat unde erau ascunși explozibilii. Prizonierii, printre care și câțiva pușcași marini și voluntari ruși în uniforma Wehrmachtului, au fost duși la capătul sudic. S-a auzit deodată o împușcătură și un ofițer american a căzut mort. Ofițerul SS care trăsese se ascundea printre grinzile podului. A fost ciuruit de gloanțe.

Când prizonierii germani de la pod au intrat în oraș sub escortă, „primirea pe care le-a făcut-o populația civilă nu a fost deloc amicală“, remarca părintele Peterse, „dar războaiele nu se câștigă așa“. Albertus Uijen a fost de asemenea martorul primirii prizonierilor. „Lumea îi fluieră și îi huiduie pe prizonierii de război germani. […] Merg cu mâinile sus. Unul dintre ei nu poate merge așa. O mână îi e practic distrusă, doar un ciot de carne. Sângele îi curge șuvoi. Înfățișarea lor este îngrozitoare. Pământii sau negri de funingine, transpirați, cu uniformele rupte, fără căști, fără însemne, chiar fără nasturi. Este o imagine care îți dă fiori. Mă șochează din nou bestialitatea, absurdul războiului.“[893] Parașutiștii americani care îi escortează le spun neerlandezilor care huiduie și fluieră să rămână calmi.

„Centrul orașului era un morman uriaș de ruine“, rememora părintele Peterse. „Pe Burchtstraat, un tanc enorm fusese îngropat sub molozul unei case care se prăbușise. Împușcături sporadice se auzeau printre ruine. Fără îndoială, niște germani nesăbuiți care voiau să-și verse furia.“[894] Voluntarii, în salopete și cu mănuși, strângeau deja morții de pe străzi în căruțe trase de cai și marcau proiectilele neexplodate pentru fi dezamorsate ulterior. În partea sudică, mai puțin lovită, a Nijmegenului, un parașutist american a „observat o mulțime de movile de pământ și cruci de lemn înfipte în fâșia acoperită cu iarbă dintre stradă și trotuar. Localnicii adunaseră cadavrele germanilor și le îngropaseră.“[895] Dar luptele și incendiile teribile fuseseră prea mult pentru mulți oameni, nu doar pentru cei rămași fără adăpost. Se târâseră spre satele învecinate, unde au fost impresionați de generozitatea

străinilor, care îi primiseră în casele lor. Flăcările și fumul din oraș puteau fi văzute de la mare distanță.

În noaptea aceea, feldmareșalul Montgomery i-a trimis un mesaj care emana siguranța lui caracteristică generalului Eisenhower: „Aprecierea mea în legătură cu situația din zona MARKET este că lucrurile se vor așeza cum trebuie. […] Divizia aeropurtată britanică din Arnhem a avut o perioadă grea, dar situația lor ar trebui să se ușureze acum, că putem înainta spre nord din Nijmegen pentru a-i ajuta. Avem șanse mari să cucerim podul din Arnhem, care este în prezent intact în mâinile germanilor.“[896]

Regiment de rezerviști al armatei britanice, fondat în Leicestershire în 1794, în urma temerilor legate de o invazie franceză. A fost în serviciul activ până în 1957. (n.red.)

BAR (Browning Automatic Rifle) – pușcă automată Browning (n.tr.)

Șeful statului-major al lui Eisenhower, generalul Walter Bedell Smith, spunea după război: „Nu am crezut că blindatele britanice vor ajunge acolo [la Arnhem]. Ale noastre, poate.“ (Interviul lui Pogue cu Bedell Smith, 13.5.47, OCMH WWII Interviews, USAMHI)

Brigadeführerul Harmel, pe de altă parte, insista că „n-ar fi avut nici o șansă odată ajunși acolo, pentru că în momentul acela […] Arnhemul era în mâinile germanilor“. (Harmel, GACB 2171/17)

Capitolul 18

Podul de la Arnhem și Oosterbeek

Miercuri, 20 septembrie

Ziua de miercuri a început cu o ploaie ușoară, care nu a reușit să stingă flăcările din capătul nordic al podului de la Arnhem și din centrul orașului. Unul dintre cei câțiva civili rămași privea îngrozit biserica St Walburgis, remarcând mai apoi că „turnurile păreau niște coloane imense de foc“.[897]

Oamenii lui Frost bănuiau că nu aveau șanse atât de mari să țină podul, cum credea Monty, dar și că prezența lor le era mai mult decât incomodă germanilor. Dirijând operațiunile din Nijmegen de pe malul nordic al râului Waal, Brigadeführer Harmel își dorea din suflet să afle că Divizia 1 Aeropurtate britanică fusese zdrobită. „Să-i ia naiba de încăpățânați ce sunt!“[898], a înjurat el.

Avea nevoie cu disperare de podul rutier, deoarece sistemul de poduri plutitoare improvizat la Pannerden pur și simplu nu putea prelua întăririle și proviziile. Statul-major al lui Bittrich s-a simțit dator să le explice superiorilor că întârzierea eliminării batalionului lui Frost era provocată de „perseverența [lor] fanatică“.[899] Frost și oamenii săi nu ar fi acceptat niciodată termenul de „fanatic“, dar și-ar fi recunoscut îndărătnicia profund britanică.

Muniția aproape se terminase. Nu mai rămăsese nici măcar o încărcătură de grenade pentru vehiculele blindate. Chiar dacă Frost nu mai era la fel de optimist în privința șanselor pe care le aveau, se instalase convingerea că „ăsta e podul nostru și n-o să faceți nici măcar un pas pe el“.[900] Un transmisionist i-a spus că stabilise legătura cu comandamentul diviziei. Frost avea pentru prima dată ocazia de a vorbi cu Urquhart, care i-a spus că și pentru ei situația era foarte dificilă. Frost l-a asigurat că aveau să reziste

cât de mult posibil, dar problema era muniția, pe lângă lipsa consumabilelor medicale și a apei. Apoi a întrebat de Corpul XXX. Urquhart nu știa mare lucru în plus, iar Frost a presimțit că el și oamenii săi nu aveau să fie ajutați. Glumele despre Divizia Blindate de Gardă care se oprea să-și lustruiască centurile și bocancii nu mai erau amuzante. Cu o zi înainte discutase cu Freddie Gough de la escadronul de recunoaștere despre ce ar fi trebuit să facă dacă aveau să fie nevoiți să scape din încercuire. Direcția evidentă era către vest, spre Oosterbeek, dar Frost era de părere că ar fi fost mai bine să se răspândească în grupuri mici spre nord, prin curțile caselor.

Toată lumea voia să știe unde se afla mai exact Corpul XXX. Căpitanul Bill Marquand din statul-major de brigadă a trimis în pod un transmisionist cu o stație 38. Încercând cu disperare o legătură, acesta transmitea în clar iar și iar: „Armata 2, aici Brigada 1 Para. Recepție!“[901] Nu răspundea încă nimeni.

Din ce în ce mai multe clădiri erau distruse de incendii sau de bombardamente. Adesea, cele două fenomene aveau legătură, dat fiind că germanii foloseau bombe cu fosfor pentru a accelera arderile. După capturarea penultimei case de pe partea estică, germanii au trimis pionierii să monteze încărcături explozive sub pod, astfel încât să poată fi aruncat în aer dacă tancurile britanice ieșeau din Nijmegen. Un contraatac condus de locotenentul Jack Grayburn i-a obligat să se retragă, iar pionierii au îndepărtat explozibilul. Germanii au atacat din nou și Grayburn, rănit deja a doua oară, a fost ucis de o rafală de mitralieră de pe un tanc. A fost decorat post-mortem cu Crucea Victoria.

Însoțit de panzergrenadieri în combinezoanele lor de camuflaj, un batalion de tancuri Tiger II a ajuns în Arnhem în dimineața aceea, traversând cu un zgomot teribil Willemsplein din direcția Velp. „Și totuși un colos de panzer de 60 de tone nu poate fi prea eficient pe străduțele înguste și în luptele purtate din casă în casă“[902], recunoștea Generaloberst Student. Măcar în cazul lor nu exista riscul de a-i zdrobi pe servanții tunurilor. Piesele de artilerie trăgeau de pe suprafața netedă de asfalt, ceea ce făcea ca tunul să se deplaseze cu până la zece metri în spate la fiecare recul și nu era ușor să te ferești mereu la timp. Concomitent, Kampfgruppe Brinkmann „a trecut de la o perioadă de lupte de noapte excepțional de intense la o tehnică prin care

scoteau inamicul din adăposturile individuale cu Panzerfaust și aruncătoare de flăcări“[903], scria Brigadeführer Harmel. Cu britanicii orbiți de fum, forța lui Brinkmann și-a continuat înaintarea. „Au fost luați o mulțime de prizonieri, majoritatea răniți.“

În școală, căpitanul Eric Mackay le-a împărțit câte două doze de amfetamină pionierilor săi, dar el nu a luat nici una. „Oamenii erau epuizați și murdari“, își amintea Mackay. „Mi se făcea rău de la stomac de câte ori mă uitam la ei. Descompuși și mizerabili, cu ochii roșii înfundați în orbite. Aproape toți aveau hainele pline de noroi și peste tot era sânge.“[904] Chipurile lor, cu bărbi de trei zile, erau înnegrite de focurile luptei. Combinezoanele de parașutiști și pantalonii de luptă fuseseră tăiați de sanitari pentru a le îngriji rănile. Toți sufereau de o sete îngrozitoare. Băuseră apa plină de rugină din radiatoarele care scăpaseră neatinse.

Școala Van Limburg Stirum era acum ciuruită. „Oriunde întorceai ochii, puteai vedea lumina zilei.“[905] Era ultima redută britanică de la est de pod, motiv pentru care germanii au concentrat din nou puterea de foc asupra ei. Mackay se temea că școala s-ar putea prăbuși peste ei, cum sperase Harmel, cu tactica lui de a bombarda sistematic clădirea începând de sus în jos. Proiectilele unuia dintre tancurile Tiger nou-sosite au provocat încă un incendiu după-amiază.

Mackay a recunoscut că trebuia să facă urgent ceva pentru cei 35 de răniți din subsol. Maiorul Lewis fusese el însuși rănit într-o explozie. Nu mai rămăseseră decât 14 oameni zdraveni, deci, dacă focurile din interior se intensificau, ori dacă podeaua se prăbușea, nu ar mai fi avut timp să-i scoată. Au decis să se retragă, astfel încât școala să poată fi înconjurată, iar germanii să aibă grijă de răniții rămași. Cu șase oameni înarmați cu puștile Bren care le mai rămăseseră în avangardă și opt pe post de brancardieri, au încercat să iasă. Dar drumul lor spre libertate s-a terminat brusc. Au fost capturați aproape toți.

Ringsdorf din Kampfgruppe Brinkmann își amintea că văzuse pe cineva uitându-se afară printr-o deschidere din subsol. „Reacția mea imediată a fost să arunc o grenadă prin fereastra aceea. Atunci am auzit un strigăt: «Nu! Nu!», apoi gemete. Scosesem deja cuiul grenadei, așa că am aruncat-o spre altă clădire. Apoi am coborât în acest subsol, atent la orice eventuale

capcane, și am intrat spunând: «Mâinile sus!» Subsolul era plin de soldați englezi răniți. Erau foarte înspăimântați, așa că am spus «E OK, e bine». I-am luat prizonieri și i-am dus în spatele liniilor pentru a fi tratați. […] Acești oameni răniți erau chiar neajutorați și mulți au trebuit cărați de noi. Arătau îngrozitor.“[906] Ringsdorf a dat dovadă de o stăpânire de sine impresionantă, deoarece comandantul său de companie, Obersturmführer Vogel, pe care chiar îl admira, tocmai fusese aproape tăiat pe jumătate de tirul unei mitraliere britanice.

Frost discuta situația cu maiorul Douglas Crawley, unul dintre comandanții săi de companie, când au fost răniți grav amândoi de explozia unui mortier. Medicul, căpitanul Jimmy Logan, a propus să le dea morfină, dar Frost a refuzat, pentru că avea nevoie să fie lucid. S-a luptat cât de mult a putut cu durerea și greața, neputând nici măcar să bea whisky. I-a spus maiorului Freddie Gough să preia comanda, dar să se consulte cu el în privința oricăror decizii importante. Într-un târziu, a acceptat injecția cu morfină și a fost dus pe o targă în subsolul comandamentului brigăzii.

Cu toate că Frost tot mai voia să-și păstreze pozițiile, oamenii săi pierduseră casele cele mai apropiate de pod. Germanii urcau în scurt timp rampa. Au răsturnat cu tancurile pe o parte caroseriile arse ale blindatelor de recunoaștere ale lui Gräbner. Așa încât, chiar înainte ca parașutiștii lui Tucker și Grenadierii să asigure podul rutier din Nijmegen, Divizia Frundsberg trimitea deja acele prime întăriri de panzergrenadieri și tancuri Tiger.

În seara aceea, când Frost s-a trezit, era deja întuneric. A auzit „câțiva oameni șocați de bombardamente bâlbâindu-se“.[907] Mulți alții începeau să tremure necontrolat de câte ori era câte o explozie. Se pare că unui soldat îi albise părul în mai puțin de o săptămână din cauza stresului. Doctorul, căpitanul Logan, i-a spus lui Frost că în clădire izbucnise un incendiu, așa că acesta i-a transmis lui Gough să preia cu totul comanda. Mai întâi s-au mutat cei capabili să lupte și răniții care puteau merge pe picioare – doar vreo 100 rămași –, apoi Gough trebuia să ceară un armistițiu pentru a le preda răniții germanilor. Un parașutist scria: „Fără îndoială, a fost decizia corectă, dar unii dintre noi care erau într-o stare gravă s-au simțit abandonați, chiar dacă medicul batalionului și sanitarii rămâneau cu ei.“[908]

Imediat după intrarea în vigoare a armistițiului, germanii au strâns lațul. Au insistat să ia jeepurile englezilor pentru a evacua răniții. Gough era deja în poziția în care nu putea refuza o asemenea condiție. Locotenent-colonelul Frost și-a scos gradele, iar căpitanul Logan a ieșit cu un steag cu Crucea Roșie. S-a auzit un foc de armă, iar el a strigat: „Nu trageți! Sunt doar răniți aici."

Tirurile au încetat. Afară, i-a explicat unui ofițer german că trebuia să-i scoată pe toți din clădire, înainte ca aceasta să ardă în întregime sau să se prăbușească. Ofițerul a încuviințat și a dat ordine oamenilor săi. Când soldații germani au coborât în subsol, „un parașutist rănit grav a scos o pușcă Sten cu încărcătorul plin, cu intenția clară de a le asigura nemților primirea potrivită, dar din fericire a fost oprit și dezarmat".[909]

Un ofițer german în manta și cu cască de oțel a intrat în subsol purtând o pușcă semiautomată MP-40. A privit în jur imaginile îngrozitoare, apoi le-a spus celor care-l urmau să ajute răniții. Germanii și englezii i-au scos împreună, înainte să ardă de vii. Frost a fost scos pe o targă și pus pe rambleul podului. S-a trezit lângă Crawley, alături de care fusese rănit.

– Ei bine, de data asta se pare că n-am mai scăpat, a remarcat el.

– Nu, a replicat Crawley, dar le-am dat ceva de furcă.[910]

Frost însă regreta din plin faptul că-și lăsase batalionul să ajungă aici. „Trei ani am făcut parte din Batalionul 2. L-am comandat în toate bătăliile pe care le-a dus, iar acum mă durea îngrozitor pierderea lui."

Când i s-a spus să se predea, caporalului John Crook i s-a părut culmea să fie înconjurat exact de prizonierii germani pe care-i păzise. A dat cu pușca de pământ, „un gest inutil în circumstanțele acelea".[911] Un „panzergrenadier SS uriaș" a îndreptat spre el pușca semiautomată și a strigat:

– Hände hoch!

Apoi câțiva dintre prizonierii germani au încercat să-i consoleze pe el și pe camarazii săi, bătându-i pe umăr și spunându-le „Kamerad". În total, erau 150 de prizonieri germani, mulți dintre ei răniți.

Afară, în curte, parașutiștii britanici răniți au fost întâmpinați de imaginea unui tun antitanc de 57 mm răsturnat pe-o parte, cu anvelopele încă în flăcări și servanții morți în jurul lui. Unii dintre paznicii lor, soldați din armată, nu din Waffen-SS, i-au lăsat să mănânce și să bea ceva înainte de plecare. Parașutiștii erau atât șocați, cât și mulțumiți în sinea lor de numărul germanilor morți din jur. Însă priveliștea i-a înrăit pe unii dintre panzergrenadierii SS.

După o percheziție amănunțită în căutarea armelor ascunse, o jumătate de duzină de parașutiști și de pionieri au fost puși în picioare în fața unui zid. Panzergrenadierii SS s-au dispus în semicerc cu fața la ei, iar un soldat foarte tânăr cu un aruncător de flăcări s-a așezat în mijlocul lor. Unul dintre ei a ordonat să se pregătească să tragă. „Spuneți-vă rugăciunile, băieți“[912], a spus tare un parașutist. Un altul a început să recite: „Domnul mă paşte şi nimic nu-mi va lipsi“. Deodată, un ofițer SS a venit fugind și strigând: „Das ist verboten. Nein! Nein! Nein!********“ Panzergrenadierii și-au coborât furioși armele.

Un membru al Rezistenței care luptase alături de parașutiști a fost identificat de germani după mâinile bandajate în urma arsurilor suferite. Încercase să ridice o bombă cu fosfor și s-o arunce mai departe. „A fost pus în genunchi și împușcat în ceafă de un ofițer german.“[913]

După ce armistițiul s-a încheiat, maiorul Digby Tatham-Warter a preluat comanda supraviețuitorilor care părăsiseră clădirile din care erau evacuați răniții. Aceștia au ocupat poziții noi în grădinile din spatele comandamentului brigăzii și printre ruinele câtorva case, dar perimetrul lor era acum minuscul și toate clădirile erau în flăcări. Alții au încercat să străpungă în timpul nopții încercuirea germană, sperând să ajungă la Divizia 1, în Oosterbeek. Foarte puțini au reușit.

Majoritatea răniților au fost duși în jeepurile capturate la o biserică, unde un medic britanic le-a tratat rănile. Cazurile mai grave au fost duse direct la spitalul St Elisabeth. Chirurgul Pieter de Graaf, care ordonase ca răniții să fie mutați din dreptul ferestrelor din cauza focurilor din zonă, a fost uimit de cât de puțin se striga în armata britanică. Când un grup de SS-iști a venit

să-i caute pe militarii germani care se prefăceau a fi răniți, medicul SS a început să urle dând ordine în toate direcțiile. „Nimeni nu dădea doi bani pe urletele lui“, observa De Graaf. „Omul țipa pentru că nu putea face altceva decât gălăgie. Medicii englezi și neerlandezi și-au văzut de treabă, ignorându-l.“[914] Un pacient mai în vârstă scosese capul pe o fereastră de la etaj să vadă ce se întâmplă și a fost împușcat de un lunetist. A fost îngropat în curtea spitalului, alături de soldații britanici.

Cu toate că luptele din jurul spitalului încetaseră, germanii încă erau agitați. Un tanc s-a apropiat huruind, cu șenilele metalice scârțâind teribil.[915] Turela s-a rotit spre dreapta, îndreptând țeava tunului spre intrarea principală a spitalului. Trapa s-a deschis și din interior și-a făcut apariția un ofițer german în uniforma neagră a tanchiștilor. A strigat că vrea să vorbească cu directorul, pretinzând că se trăsese asupra lor din clădirea spitalului și spunând că dacă aceasta nu venea imediat avea să deschidă focul. A ieșit în schimb chirurgul german. Capturat inițial de britanici, acesta preluase, teoretic, controlul când germanii recuceriseră spitalul, dar continuase să lucreze ca și până atunci cu medicii neerlandezi și britanici. I-a spus tanchistului că fusese tratat foarte bine și că era sigur că nimeni din spital nu trăsese vreun foc. Comandantul tancului s-a calmat și și-a continuat drumul spre Oosterbeek, unde urma să aibă loc următoarea bătălie.

Cu o zi în urmă, rătăciții din celelalte batalioane care încercaseră să ajungă la pod începuseră să-și facă apariția în Oosterbeek. Era o imagine deprimantă. Numărul mare de ofițeri și subofițeri căzuți în ultimele două zile însemna că marea lor majoritate nu mai aveau comandanți. Dezastrul pe care-l trăiseră încercând să intre în Arnhem riscase să submineze ordinea și disciplina militară. Un sergent-major din Batalionul 11 își amintea că în timpul retragerii un sergent pe care îl pedepsise cândva pentru insubordonare și-a scos revolverul să-l sperie, spunând: „Acum suntem toți egali. Nimeni n-o să știe.“[916] Și totuși, într-un mod liniștitor, sergentul-major auzise și un soldat spunându-i camaradului său, evident tot londonez și tot uns cu toate alifiile: „Ce-o să mă mai bucur când o să mă întorc la porumbeii mei!“

Comandantul Regimentului Ușor, locotenent-colonelul „Sheriff“ Thompson, s-a alarmat când a aflat că nu mai exista nici o forță de acoperire în fața obuzierelor sale, imediat mai jos de biserica din Oosterbeek. „Câțiva soldați din Batalionul 11 Para [care] tremurau foarte tare“[917], observa. Thompson a început să organizeze rămășițele celor patru batalioane într-o linie defensivă cu fața spre est, pentru a-i proteja aruncătoarele. După ce pierduseră trei sferturi din efective, atât Batalioanele 1, 3 și 11 Parașutiști, cât și South Staffords erau acum reduse la sub 450 de oameni în total. Pentru moment, deveniseră cunoscuți ca Forța Thompson. Sub comanda redutabilului maior Robert Cain, cei din South Staffords și-au instalat baza lângă biserică, în spălătorie. Vechea casă parohială a familiei Ter Horst, care era deja punctul de prim-ajutor al Regimentului Ușor, avea să devină și ea un spital improvizat pentru sectorul sud-estic al perimetrului.

Soldatul William O'Brien din Batalionul 11 Parașutiști a intrat șchiopătând în biserică și s-a întins pe bănci să doarmă. Biserica fusese bombardată serios, iar el putea vedea cerul prin acoperișul distrus de bombe. „Am început să mă gândesc la propria piele“, recunoștea el. „Mi se părea că ne băgaseră unde nu ne fierbea oala.“[918] Dar, conform poveștii sale, o neerlandeză anonimă (probabil Kate Ter Horst) a venit pentru a-i încuraja pe cei răniți, spunându-le: „Aveți curaj, Dumnezeu e cu voi“. Mulți erau convinși de contrariul, dar au fost impresionați de eroismul ei din timpul bombardamentelor, iar cei – puțini – care se mai prefăceau a fi răniți s-au întors rușinați la posturile lor.

Brigada 4 Parașutiști, sub comanda lui Hackett, nu reușise încă să atingă un grad de siguranță cât de mic după înfrângerea dezastruoasă din ziua precedentă în fața liniei Diviziei Hohenstaufen, de-a lungul Dreijenseweg. Supraviețuitorii din Batalioanele 10 și 156 Parașutiști era acum mai puțin de jumătate din forța inițială. Au pregătit poziții defensive cu statul-major al brigăzii, la sud de calea ferată. Hackett voia să atace la est, spre Oosterbeek, în orele de întuneric, cu plecare înainte de miezul nopții, dar generalul Urquhart i-a ordonat să rămână pe loc și să atace dimineața.

Hackett era pe bună dreptate îngrijorat. Urquhart evident nu știa că Border Regiment își retrăsese compania din intersecțiile-cheie din sud, de care ar fi

avut nevoie forța lui Hackett. În timpul nopții, germanii avansaseră și ocupaseră poziții în zona respectivă, atât pe șoseaua Wolfheze, cât și în zona în care Breedelaan se întâlnea cu Utrechtseweg. Astfel încât, când Batalionul 156 a plecat primul a doua zi de dimineață, a dus o luptă crâncenă împotriva infanteriștilor și a tunurilor de asalt pentru a elibera drumul. Din 270 de oameni, efectivele batalionului au fost reduse la doar 120 de soldați apți de luptă.

Sub presiunea din ce în ce mai puternică a Kampfgruppe Krafft, în nord, și a școlii de subofițeri SS Unteroffizier Schule Arnheim din Kampfgruppe Lippert, în vest, oamenii lui Hackett au fost foarte aproape să capituleze. Hackett a ordonat Batalionului 10 să înainteze spre nord-est, aceasta părând singura cale de ieșire. Dar în pădure s-a pierdut legătura radio, iar Hackett s-a trezit avansând doar cu resturile Batalionului 156, statul său major și un escadron de pionieri.

Adăpostit într-o tranșee, maiorul Geoffrey Powell l-a văzut pe Hackett fugind sub tirul inamic spre locul unde se aflau trei jeepuri. Unul era în flăcări, cel de lângă el era plin de muniție, iar al treilea avea o remorcă în care, legat pe o targă, era locotenent-colonelul Derick Heathcoat-Amory, grav rănit. Hackett a sărit pe locul șoferului, acoperindu-și fața pentru a se proteja de flăcări, a pornit jeepul și l-a scos din raza de acțiune a focurilor, salvând astfel viața rănitului.[919] După părerea lui Powell, Hackett merita o medalie Crucea Victoria. Heathcoat-Amory, comandantul detașamentului Phantom cu legătură radio directă cu Ministerul de Război, a fost ulterior cancelar al trezoreriei în guvernul Harold Macmillan.

Tirul inamic a continuat cu atâta intensitate, încât Powell și ce mai rămăsese din Batalionul 156 au găsit un crater uriaș în pădure, s-au aruncat în el și au început să se apere din toate părțile. Împreună cu ceilalți oameni din brigadă, erau în jur de 150. Se aflau la mai puțin de 1 000 de metri de Hartenstein și de siguranță, dar forța germanilor era din ce în ce mai mare. Sergentul-major Dudley Pearson, furierul-șef al lui Hackett, s-a trezit lângă un soldat tânăr îngrozit, care trăgea pur și simplu în sus.[920] Expuși tirului de mortiere, pierderile lor au fost masive, mai ales în rândul ofițerilor. Pearson a văzut unul murind chiar lângă el, împușcat în gât. Comandantul 156,

locotenent-colonelul sir Richard Des Voeux, a fost ucis, la fel și aghiotantul său, maiorul Ernest Ritson, și șeful statului-major al brigăzii lui Hackett.

După ce au reușit să respingă atacurile germanilor pentru cea mai mare parte a zilei, Hackett i-a anunțat că urmau să străpungă liniile inamice atacând spre pozițiile britanice aflate la aproximativ 400 de metri distanță. Powell a fost de acord că, oricât de sinucigașă ar fi părut manevra, era oricum mai bună decât să stea acolo, așteptând să li se termine muniția. „Așa că ne-am aliniat la marginea craterului, așteptând ordinul lui Hackett.“[921]

Hackett și-a luat mai întâi rămas-bun de la răniții pe care erau nevoiți să-i abandoneze. Un caporal a refuzat să plece. A insistat să rămână pentru a-i acoperi cât se putea. Când brigadierul de cavalerie a strigat „La atac!“, parașutiștii au ieșit din crater urlând și trăgând cu puștile Sten. Pearson l-a văzut pe Hackett, înarmat la rândul lui cu pușcă și baionetă, cum s-a oprit deasupra unui tânăr soldat german care se ferea de el, s-a răzgândit și a plecat mai departe. Germanii din fața lor s-au risipit uluiți și, pierzând o jumătate de duzină de oameni, cei 90 rămași au ajuns la pozițiile Border Batallion din Brigada de planoare. Batalionul 10 a ajuns de asemenea în perimetrul Hartenstein, aducându-l cu ei pe comandantul lor rănit, locotenent-colonelul Smyth. Mai erau doar 70 de oameni, aproape o zecime din forța inițială.

Compania Independentă 21 Parașutiști, întărită cu 60 de piloți de planoare și o trupă de pionieri parașutiști, a respins Luftwaffe Kampfgruppe de la Deelen, susținută de tunuri de asalt. Se aflau la un kilometru nord de Hartenstein, cu baza într-o casă mare numită Ommershof. Germanii traversaseră calea ferată în timpul nopții și sperau să se strecoare printre liniile lor pentru a le tăia. Neexperimentații recruți Luftwaffe înfruntau luptători extraordinari, inclusiv deschizătorii de drumuri evrei, vorbitori de germană, care nu aveau nici o intenție să cedeze teren. Un ofițer german s-a apropiat strigând „Hände hoch!“, cerându-le să se predea. Comandantul detașamentului de pionieri le-a spus oamenilor săi să nu tragă, dar apoi a început să-l înjure pe germanul care continua să le ceară capitularea. O

rafală de semiautomat l-a făcut pe enervantul ofițer să se arunce pe burtă, iar lupta a continuat.

Spre seară, într-o perioadă de relativă acalmie care urma unui alt atac, apărătorii au fost surprinși să audă muzică de dincolo de copaci. Dintr-un megafon german se auzea „In the Mood“ a lui Glenn Miller.[922] Parașutiștii s-au amuzat și mai tare când melodiei i-a luat locul o voce care li se adresa în engleză: „Domnilor din Divizia 1 Aeropurtate, nu uitați de soțiile și iubitele voastre de acasă“. A continuat pretinzând că mulți dintre ofițerii lor superiori, inclusiv generalul Urquhart, fuseseră capturați, deci era perfect onorabil să capituleze și ei. Asta a provocat înjurături și fluierături, apoi focuri de armă. „Am stat pe poziții toată ziua“, scria un parașutist pe nume Mollett. „O mulțime de focuri de mortiere și lunetiști, așa că mi-am făcut o tranșee mică, dar strașnică. […] Am avut parte de câteva ținte sigure, plus de câteva acceptabile, când un grup de fritzi a ieșit în linia de foc, chiar în fața noastră. Se auzea undeva un megafon – e amuzant să împușți fritzi pe muzică.“

Un pic mai jos pe calea ferată spre Arnhem, erau King’s Own Scottish Borderers, minus două companii oprite în timpul retragerii din zona de aterizare. Își săpaseră adăposturile în jurul „Casei Albe“, micul hotel Dreijeroord. Colonelul Payton-Reid, care fusese foarte jenat de primirea ca eliberator, nu putea decât să se pregătească pentru una dintre cele mai devastatoare bătălii din istoria regimentului. În fața lor se afla Kampfgruppe Krafft, suplimentată și susținută de tancuri și tunuri de asalt. Miercuri, 20 septembrie, Borderers au respins atacurile de încercare fără prea multă dificultate, dar adevărata luptă avea să vină a doua zi.

Pe flancul vestic, Border Regiment, care nu avusese parte până atunci de lupte grele, a fost implicat în mai multe bătălii pe măsură ce SS Kampfgruppe Eberwein a început să înainteze. Retragerea în fața Diviziei von Tettau însemnase abandonarea Institutului Wolfheze, unde un Hauptsturmführer SS era convins că era tratat în secret un general britanic. Când dr. Van de Beek a negat acest lucru, a fost amenințat cu arma: „Dacă minți, o să-ți pierzi capul“.[923] Încă sub amenințarea armei, dr. Van de Beek a trebuit să-i ofere SS-istului un tur al tuturor încăperilor institutului. Nu a

fost găsit nici un general, așa că germanii l-au luat cu ei pe preotul militar britanic care ajuta la tratarea răniților.

Companiile din Border Regiment erau clar mult prea risipite în timp ce retragerea s-a accelerat pe parcursul zilei de marți. Trei dintre ele au fost retrase și aduse împreună pe un front de maximum un kilometru și jumătate, întins la sud de Utrechtseweg. Dar, din cauză că pădurea era foarte densă, comunicațiile nu prea funcționau. Cei din Border Regiment au fost nevoiți să-și sape adăposturi adânci, deoarece bombardamentul de mortiere concentrat i-a surprins pe cei descoperiți. Iar din cauza spațiilor dintre cele trei companii, grupuri mici de SS-iști și chiar un tanc au reușit să se infiltreze. Unul dintre puținele tunuri antitanc de 76,2 mm, direcționat personal de colonelul Loder-Symonds, i-a aplicat lovitura decisivă. Compania D fusese suplimentată cu câțiva operatori radar ai RAF, care nu mai trăseseră vreodată cu pușca. Așa încât „sergentul nostru major se tot plimba în sus și-n jos pe parapetul tranșeei, instruindu-i în mânuirea armei în timpul luptei“[924], scria comandantul companiei.

Compania A era pe cont propriu, între calea ferată și Utrechtseweg. Cu un pluton de planoriști în dreapta, înfrunta SS Unteroffizier Schule Arnheim condusă de Lippert, probabil cea mai bună unitate a Diviziei von Tettau. Un locotenent pilot de planor pe nume Michael Long s-a ciocnit de un soldat german în tufărișul dens. Au tras amândoi unul în celălalt, germanul cu o semiautomată, iar Long, cu revolverul său Smith and Wesson. Long, împușcat în coapsă, a fost cel rănit mai grav. Nu reușise să-i atingă decât urechea germanului, așa că, imobilizat, a căzut prizonier. Germanul i-a bandajat piciorul, iar Long i-a bandajat lui capul. Apoi și-a făcut apariția comandantul de pluton al germanului, Oberleutnant Engelstadt. El și Long și-au povestit locurile prin care luptaseră în război. Engelstadt fusese în Italia, Rusia și pe frontul de vest. Long l-a întrebat unde îi plăcuse cel mai mult. Engelstadt și-a privit oamenii din jur, apoi s-a aplecat cu un rânjet pe față. „În vest“, a răspuns el. „Oriunde e mai bine decât în Rusia.“[925]

În timp ce perimetrul a început să se închidă în ultima parte a zilei de miercuri, mulți locuitori ai Oosterbeekului au încercat să fugă. Au luat tot

ce puteau duce și și-au făcut steaguri albe improvizate, adesea doar o batistă ori un șervețel legate de un băț.

Un corespondent de război polonez, aflat în pădurea de la sud de Amsterdamseweg, a fost abordat de o femeie în lacrimi care l-a întrebat unde s-ar putea refugia. „Am auzit amândoi țipete peste bubuitul artileriei", scrie el. „Un grup de copii venea în fugă printre copaci, încercând să-și croiască drum peste terenul denivelat, căzând și ridicându-se iar. Erau peste zece copii, conduși de o fată în jur de 16 ani. Cel mai mare dintre ei nu avea mai mult de 10 ani și toți fugeau după ea."[926] Civilii care se hotărâseră să rămână și-au mutat saltelele jos, în pivnițe, dacă credeau că beciurile sunt destul de rezistente, ori s-au refugiat la vecini. Mulți și-au dat seama că soldații britanici voiau doar să se spele, să bea o cană de ceai ori să se odihnească puțin. Dar chiar și cei care aveau căzile pline ochi se temeau că apa va deveni în scurt timp o problemă majoră.

În mijlocul zonei nordice a perimetrului, hotelul Hartenstein își pierdea eleganța cu fiecare oră. Parașutiștii au luat draperiile pentru a-și acoperi tranșeele. Obuzele germane începuseră deja să distrugă acoperișul, iar fumul degajat de jeepurile incendiate înnegrise pereții albi. Prezența impunătoare a generalului Urquhart îi liniștea pe mulți, dar nici el nu putea face mare lucru acum, când erau prinși în încercuire. Resturile jalnice ale diviziei sale aveau să încerce să reziste, în speranța că, dacă aveau să păstreze capul de pod din nordul Rinului, Armata 2 îl va putea folosi după ce elibera drumul dinspre Nijmegen care traversa polderele Bataviei (sau „Insula", cum o mai numeau unii).

Controlorul aerian american al Diviziei 1 Aeropurtate, locotenentul Paul Johnson, descria cum au ajuns sub un tir intens de mortiere. Un sergent RAF care ajuta echipa fusese ucis. El și oamenii săi erau bine adăpostiți, dar vehiculele și echipamentele lor rămăseseră descoperite. „Bombardamentele au devenit din ce în ce mai intense, așa că restul oamenilor practic se înghesuiau deja în tranșeele înguste."[927] Credea că transmisioniștii se comportaseră eroic, dat fiind că erau pentru prima dată în luptă.

Celălalt locotenent american, Bruce Davis, nu prea avea ce face pe lângă Hartenstein, așa că a plecat să patruleze în noaptea aceea. „Trei dintre noi am plecat să căutăm un cuib de mitralieră și l-am găsit la vreo 400 de metri

de comandamentul diviziei. Șase oameni stăteau lângă mitralieră și nu făceau nimic. Am aruncat două grenade și ne-am întors. Pe drumul de întoarcere, eu am împușcat un lunetist, care a căzut de la vreo 6 metri dintr-un copac, împușcat în cap. Cred că a fost una dintre cele mai satisfăcătoare imagini pe care le-am văzut în viața mea. Ori a fost neglijent, ori prea încrezător, pentru că alesese un copac mai înalt decât ceilalți, cu frunzișul nu prea des, devenind astfel o țintă grozavă. Nici măcar nu m-a văzut.“[928]

Încercuirea reușită de forțele SS la Oosterbeek reprezenta un pericol și mai mare pentru numeroșii voluntari neerlandezi care îi ajutau pe britanici. Unul dintre cei mai remarcabili era Charles Douw van der Krap, un ofițer de marină care luptase pentru apărarea Rotterdamului în timpul invaziei germane din 1940. Fusese închis de nemți într-un lagăr din Polonia din care evadase recent pentru a lua parte la prima fază a Insurecției Varșoviei. Ajuns în Arnhem chiar înaintea operațiunii aeriene a Aliaților, Van der Krap era pregătit să-și ofere serviciile la Hartenstein. Locotenent-comandorul Arnoldus Wolters, un ofițer de legătură neerlandez care-i știa reputația, i-a spus să organizeze vreo 40 de voluntari neerlandezi într-o companie. Dar, din cauza crizei de arme și de muniție, misiunea lor principală a fost să recupereze proviziile parașutate în spatele liniilor germane.

Douw van der Krap își dorea să se răzbune pe nemți, dar nu credea că britanicii puteau câștiga, iar asta ar fi însemnat ca sacrificiul acestor tineri eroi să fi fost în van. „Britanicii vor fi luați prizonieri, băieții neerlandezi vor fi împușcați pe loc“[929], i-a explicat el ofițerului de informații al lui Urquhart, maiorul Hugh Maguire. Maguire l-a ascultat atent și s-a văzut nevoit să fie de acord cu opinia lui pesimistă. Tinerilor voluntari li s-a spus să se demobilizeze și să se întoarcă acasă. Majoritatea au plecat reticenți, însă destul de mulți au insistat să lupte până la capăt, iar alții au ales să lucreze într-unul dintre spitalele improvizate.

În timp ce erau încercuiți, britanicii mai aveau pe cap și un număr considerabil de prizonieri germani, pe care i-au dus sub pază pe terenurile de tenis ale hotelului. Sergentul-major însărcinat cu paza lor a fost uimit când a văzut cât de puțini erau răniți, „ceea ce atunci m-a enervat, pentru că noi o încasam serios în afara terenurilor“.[930] Era probabil confirmarea acurateței renumite a echipelor germane dotate cu mortiere. Rațiile

prizonierilor predate unui ofițer german erau identice cu cele pe care le primeau britanicii. „O porție însemna o jumătate de biscuit și cam o șesime de sardină. Totul era calculat cu atenție și toți germanii au primit câte o porție, de care s-au arătat foarte nemulțumiți.“

Când Hartenstein a început să fie intens bombardat cu mortiere în ziua aceea, unul dintre transmisioniștii americani ai lui Bruce Davis a fost lovit. Colonelul Warrack l-a dus cu un jeep direct la punctul de prim-ajutor de la hotelul Schoonoord, dar, cât încă mai era acolo, germanii au ocupat spitalul. Pentru a nu cădea prizonier, Warrack „și-a scos gradele și decorațiile și și-a continuat lucrul ca un soldat obișnuit“.[931] Warrack, un uriaș vesel, nu era ușor să treacă neobservat, dar cumva a scăpat.

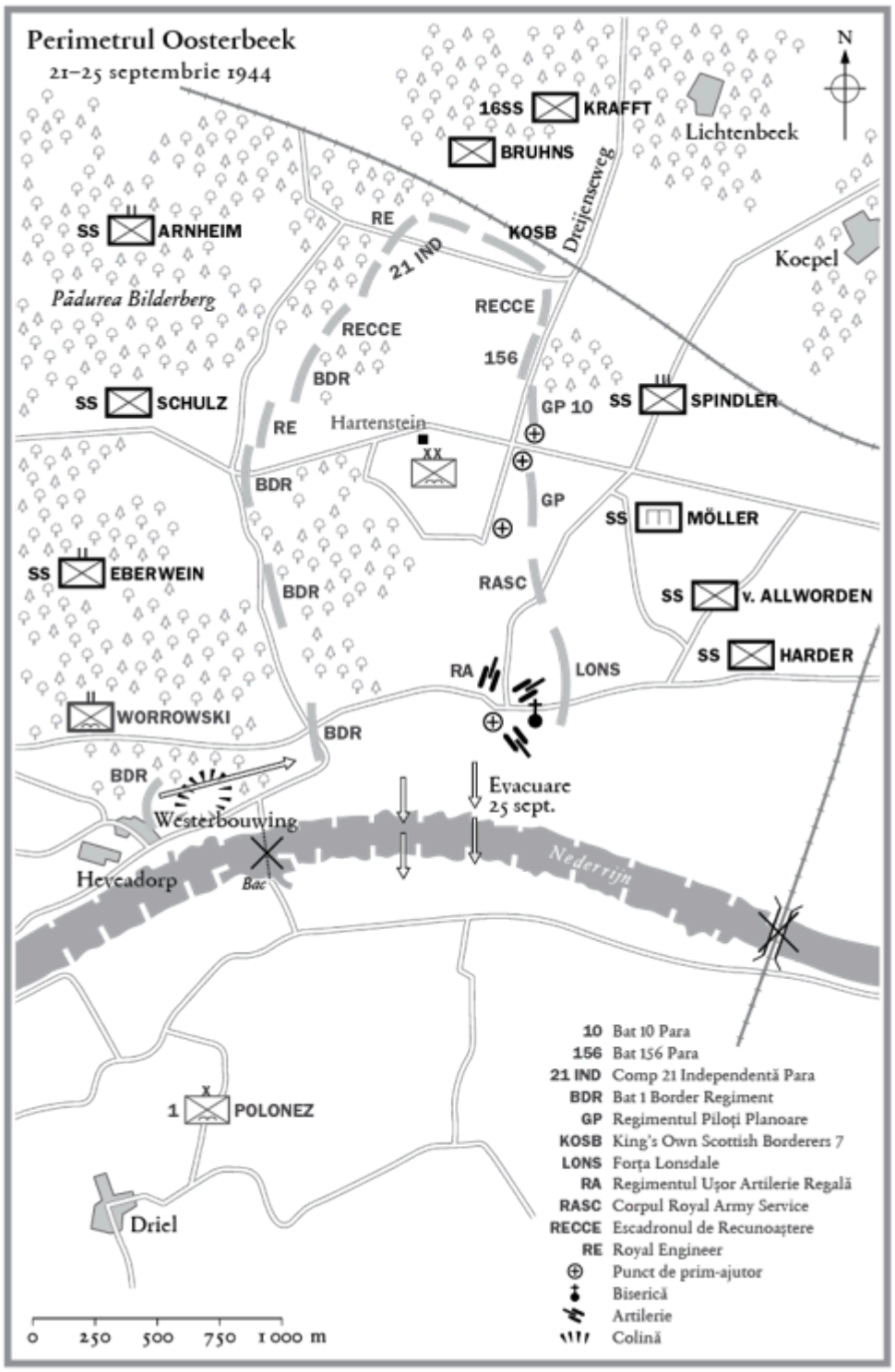

Drumul din sud, spre biserica din Oosterbeek, nu a fost singura rută lăsată deschisă după retragerea din luptele din jurul spitalului St Elisabeth. La

vreun kilometru spre nord, un grup din South Stafford s-a oprit să-și tragă sufletul. Mulți dintre rătăciți au pretins că panzerele erau chiar în spate, pentru a-și justifica panica, iar apariția a trei tancuri germane a dovedit că nu exagerau. Din fericire, era prezentă o trupă din Bateria 2 Antitanc (Planoare), care a reușit să le respingă.

Atacatorii făceau parte din Kampfgruppe Möller. Potrivit lui Hans Möller, tunul antitanc britanic de 57 mm pe care l-au înfruntat îl ucisese și pe Obersturmbannführer Engel, comandantul companiei sale. Nu prea mai rămăsese mare lucru din el în urma loviturii directe. Pionierii lui Möller din Divizia Hohenstaufen erau susținuți acum de câteva baterii ușoare de 20 mm, de două tancuri și de un tun de asalt. Acestea le-au accelerat înaintarea prin Utrechtseweg, culcând la pământ gardurile caselor. Kampfgruppe fusese întărită și cu oameni din RAD, Kriegsmarine și cu personal Luftwaffe. Nu aveau nici un fel de instruire în luptele de stradă, „dar cei care au supraviețuit au învățat repede“.[932]

Cererile de capitulare erau ignorate, scria ulterior Möller, „ori ni se răspundea cu remarci acide, precum «focken Germans»“.[933] Möller susținea că britanicii au dat și câteva „răspunsuri amuzante prin megafoane“, punând melodii ca „Lili Marlene“ sau „We’ll Hang Out our Washing on the Siegfried Line“. Dar nu a fost nici un dubiu despre intensitatea luptelor. „Oricine făcea imprudența de a se uita afară pe fereastră se trezea cu o gaură în cap.“

În ciuda tirului intens din afara Schoonoord, voluntarii au continuat să-i spele pe răniți cu bureți înmuiați în gălețile cu apă. Îngenuncheați lângă ei, se aruncau pe burtă la fiecare explozie. Răniții care nu erau schilodiți de tot și-au pus căștile de parașutiști învelite în plasă. Hendrika van der Vlist povestește cum unul dintre medicii britanici a anunțat că pacienții trebuie să aibă grijă de fișa medicală prinsă de uniformă, pentru că toate detaliile medicale erau înregistrate în ea. „Nu trebuie să o pierdeți, altfel s-ar putea să vă amputăm piciorul ori mâna care nu trebuie“[934], a glumit el. Se pare că gluma a provocat un hohot uriaș de râs.

Deodată, din bucătăria hotelului au început să se audă strigăte. Unii dintre evreii care fuseseră eliberați din închisoarea din Arnhem se aflau în bucătărie, unde discutaseră până atunci cu câțiva dintre cei mai ușor răniți și

cu sanitarii. Neștiind de persecuțiile rasiale ale naziștilor, soldații britanici nu puteau înțelege cum fuseseră închiși doar pentru că erau evrei. Știau incredibil de puține lucruri despre politicile rasiste naziste. În toiul acestor discuții, a apărut un ofițer Waffen-SS. Și-a îndreptat arma spre unul dintre sanitarii britanici și a strigat: „Arme. Aveți arme?“[935] Apoi a deschis ușile batante către ceea ce fusese cândva sala de mese și care acum era un alt salon.

Uriașul ofițer a apărut în ușă, echipat complet de luptă. Avea barba neagră nerasă de câteva zile, fața murdară și o jachetă Waffen-SS de camuflaj. Hendrika van der Vlist povestește cum a privit de jur împrejur cu ochii strălucind. Au apărut apoi și alți germani. Toți sanitarii britanici au ridicat mâinile. Nici unul nu era înarmat. Între timp, evreii au fugit printr-o ieșire din spate. Sora Suus a intrat în sala de mese și l-a apucat de braț pe ofițer, spunându-i pe un ton foarte calm:

– Tocmai s-a tras asupra acestui spital.[936]

– Nu, soră, nu! a răspuns el. Noi nu suntem ca americanii. Noi nu tragem într-un spital.

Ea i-a arătat găurile lăsate de gloanțe în perete. El s-a grăbit să ceară să-și vadă compatrioții răniți. S-a apropiat un medic britanic, iar Hendrika van der Vlist l-a însoțit pe post de translator. Medicul i-a arătat ofițerului răniții germani. Ofițerul i-a strâns mâna primului dintre ei, felicitându-l pentru că era din nou liber. L-a întrebat cum fuseseră tratați. Avea o notă provocatoare în voce. Lui Hendrika nu i s-a părut că rănitul era prea încântat de vestea eliberării sale. A răspuns doar că fusese foarte bine îngrijit. Conform colonelului Warrack, care urmărea incognito scena, se pare că ar fi fost o excepție, nu din vina personalului medical. Un tânăr nazist mai pătimaș refuzase morfina și orice ajutor timp de patru ore. Avea un genunchi zdrobit și trebuie să fi suferit destul de mult. „În cele din urmă a renunțat și a strigat «Kamerad!», lăsându-se tratat.“[937]

Ofițerul a insistat de asemenea să vadă sala de operații, unde un soldat german tocmai suferea o intervenție minoră. Privindu-și compatriotul, a întrebat brusc: „Muss das sein?“*********[938] O spunea de parcă războiul era doar o neînțelegere cu consecințe tragice. Ofițerii germani pretindeau

adesea că ei nu-și doriseră niciodată războiul. „Wir haben es nicht gewünscht.“ Le fusese impus. Comandantul spitalului, imperturbabilul locotenent-colonel Arthur Marrable, continuând să-și pufăie elegant pipa, le-a spus oamenilor săi: „Bravo, băieți! Nu-i băgați deloc în seamă pe fritzi. Continuați ca și cum nu s-a întâmplat nimic.“[939]

Înaintarea subită a germanilor la est de Oosterbeek a dat naștere unei alte probleme serioase. A făcut mult mai periculos transportul răniților de la Schoonoord la secția de chirurgie din hotelul Tafelberg, deși asemenea transferuri mai erau uneori posibile când tirul slăbea în intensitate. Prin urmare, unul dintre medicii lui Marrable a trebuit să-i amputeze piciorul unui soldat cu o pânză de bomfaier folosită pentru tăierea gratiilor închisorii, pentru că toate pânzele de amputare se aflau în Tafelberg, de cealaltă parte a frontului.

Hotelul Vreewijk, aflat chiar peste drum de Schoonoord, fusese transformat în bloc post operator, dar a devenit curând mult mai mult. O tânără curajoasă pe nume Jannie van Leuven a sosit cu o căruță plină cu răniți, pe care îi adunase și îi transportase prin schimbul de focuri. Hainele îi erau atât de pline de sângele răniților, încât i-a fost dată o uniformă de luptă pe care a purtat-o până în momentul în care au fost toți capturați. Cu toate că Schoonoord fusese marcat clar cu mai multe Cruci Roșii, tirul mitralierelor a continuat, iar un tun de asalt a tras patru focuri spre clădire. Ferestrele mari de pe fațada hotelului erau „niște spații uriașe, mărginite de pumnale de sticlă blestemate“.[940] Răniții complet vulnerabili nu au putut decât să-și tragă păturile pe față pentru a se proteja de schijele de sticlă, precum niște copii care încearcă să se ascundă sub cearșaf. Tirul de mortiere era constant și mai mulți oameni au fost răniți din nou de șrapnel. Praful de tencuială acoperea fețele și capetele sanitarilor, de parcă tocmai se bătuseră cu făină. Atât voluntarii neerlandezi, cât și personalul corpului medical al armatei regale erau uluiți de cât de puțin li se plângeau pacienții, nearătând nimic mai mult decât „rânjetul trist al durerii“.[941]

Luptele din Arnhem și Oosterbeek au provocat de asemenea răni mentale adânci. Căderile psihice cauzate de extenuare pot duce la forme stranii de comportament. Un soldat fără răni fizice se dezbrăca complet și rătăcea prin cameră „pompând“ cu brațele și pufăind ca o locomotivă. Din când în când,

dădea drumul unei serii de înjurături, spunând apoi: „La naiba cu fochistul ăsta, n-a fost niciodată bun de nimic!“[942]

Alt pacient trezea oamenii în miezul nopții, se apleca peste ei și îi privea fix, întrebând: „Ai credință?“

La spitalul St Elisabeth, sora Stransky a avut o experiență ciudată cu un soldat german care suferea de extenuare de luptă. Acesta și-a făcut apariția cu un pistol în mână. Sora Stransky, o vieneză, nu i-a permis să intre. Soldatul repeta încontinuu: „Vin tocmai din Siberia cu o armă nouă pentru a-l salva pe Führer“.[943] Până la urmă, nepermițându-i-se să intre, s-a așezat pe scările de la intrarea în spital și a început să plângă. Alții au murit foarte calm. Un sergent care știa că e pe moarte i-a spus unui sanitar: „Știu că nu o să supraviețuiesc. Poți, te rog, să mă ții de mână?“[944]

Atacul german principal din ziua aceea a țintit colțul de sud-est, care dădea spre drumul către biserica din Oosterbeek. Colonelul Thompson ceruse mai mulți ofițeri care să ajute la organizarea pentru apărare a sectorului, motiv pentru care i-a fost trimis maiorul Richard Lonsdale, al doilea om din comanda Batalionului 11 Parașutiști. Lonsdale, un irlandez decorat cu Ordinul de Serviciu Deosebit în Sicilia, era ofițerul rănit la mână de schije în tirul antiaerian, exact înainte de salt. Acesta a mers pe linia frontului pentru a organiza pozițiile, aproximativ un kilometru în fața mortierelor colonelului Thompson.

Un soldat a strigat deodată: „Atenție, vin!“[945] Lonsdale a văzut trei tancuri germane ieșind din pădure pe drumul aflat la aproximativ 300 de metri distanță. De asemenea, erau și infanteriști care înaintau în spatele tunurilor autopropulsate. Caporalul John Baskeyfield din South Staffords se afla la comanda unui tun antitanc de 57 mm. El și echipajul său au distrus două tancuri, așteptând de fiecare dată până când ținta s-a apropiat la mai puțin de 80 de metri. Deși rănit grav la picior și rămas singur după ce restul oamenilor săi fuseseră uciși sau răniți, Baskeyfield a continuat să încarce și să tragă. În timpul unui nou atac german, tunul său a fost distrus, așa că el s-a târât peste drum până la un altul, ai cărui servanți fuseseră uciși cu toții. Baskeyfield l-a manevrat cu o singură mână și, trăgând două focuri, a mai

distrus un tun autopropulsat. „În timp ce se pregătea de a treia salvă, a fost însă ucis de obuzul unui tanc inamic“.[946] Baskeyfield a fost decorat post-mortem cu Crucea Victoria.

Puțin mai târziu, aruncătorii de flăcări au creat panică, iar un grup din South Staffords care fugise a trebuit adunat de un ofițer și trimis înapoi pe poziție. Germanii au atacat de mai multe ori în acea după-amiază. La un moment dat, un tun german de asalt autopropulsat a fost adus lângă o casă, iar maiorul Robert Cain[947] a pierdut foarte mult timp jucând un soi mortal de petanque, aruncând grenade peste acoperișul casei, ca și cum ar fi manevrat un mortier. Locotenentul Ian Meikle a escaladat curajos coșul casei, încercând să direcționeze tirul asupra țintei. L-a costat viața, căci un proiectil german a lovit coșul, în timp ce tirul constant al aruncătorului de grenade i-a perforat timpanele lui Cain.

Două tancuri și-au făcut apariția, iar Cain le-a atacat și pe acestea cu aruncătorul său. Încercând să se asigure că tancul lovit este complet distrus, a tras din nou, însă de data aceasta proiectilul a explodat în lansator. „A fost ca un fulger, apoi maiorul a aruncat lansatorul în aer și a căzut pe spate“, raporta un sergent pilot. „Toată lumea a crezut că a fost lovit de un proiectil din tancul care exploda. Era jos, acoperindu-și ochii cu mâinile. Fața i se înnegrise și se umflase. «Cred că am orbit», a spus.“[948] Fața îi era ciuruită de fragmente metalice minuscule. L-au ridicat pe o targă și a fost evacuat. La punctul de prim-ajutor, vederea i-a revenit, așa că după o scurtă pauză s-a „externat“ și s-a întors în luptă. Curând, a auzit un strigăt: „Tigers!“[949] și a fugit la un tun antitanc de 57 mm. Cain a mai chemat un soldat care să-l ajute și împreună au reușit o lovitură din primul foc, scoțând din uz tancul respectiv.

– Reîncarcă! a strigat Cain.

– Nu pot, domnule, a venit replica. Mecanismul de recul e terminat. Trebuie dus în service.

Cain a apreciat evident răspunsul calm și profesionist.********

Spre seară, lui Lonsdale i s-a permis să se retragă la biserică cu resturile celor trei batalioane. În timp ce majoritatea oamenilor încercau să-și revină

în biserica bombardată, Lonsdale, bandajat la cap și cu brațul prins într-o eșarfă, a urcat în amvon și le-a vorbit cu pasiune. Forța Thompson a fost redenumită oficial Forța Lonsdale a doua zi. Soldații batalioanelor 1 și 3 au fost poziționați la sud de biserică, pe polderul care se întindea până jos, la râu, cu South Staffords în jurul bisericii și Batalionul 11 la nord de drum. Sergentul-major Dave Morris de la Batalionul 11 a intrat în Vredehof, sau Casa Păcii.[950] Ușa era baricadată cu două piane, așa că oamenii lui au intrat pe o fereastră. În pivniță au găsit 15 civili, inclusiv trei copii și un bebeluș de numai o lună. Spre surprinderea parașutiștilor, proprietarul Casei Păcii, Frans de Soet, i-a implorat să-i dea o pușcă, după care, a doua zi, i s-a alăturat lui Morris în podul casei, trăgând din dreptul unei lucarne.

Înapoi în Anglia, Brigada poloneză Independentă Parașutiști a generalmaiorului Sosabowski era măcinată de agonia nerăbdării și a frustrării. Urmăriseră duminică decolarea primului val. Locotenentului Stefan Kaczmarek i s-a părut o imagine atât de puternică, încât a simțit „o bucurie aproape dureroasă“[951] la ideea că războiul s-ar putea termina în curând. Dar apoi, după două zile de anulări, Sosabowski și ofițerii săi au devenit pe bună dreptate nervoși din cauza lipsei de informații. Merseseră deja o dată la aeroport, de unde fuseseră trimiși înapoi.

Miercuri dimineață, la ora 8.45, locotenent-colonelul George Stevens, ofițerul de legătură între Corpul 1 Aeropurtat și polonezi, a venit cu un ordin nou. Nu aveau să aterizeze lângă podul Arnhem, ci în vest, în apropiere de satul Driel. Dacă podul de la Arnhem mai era în mâinile parașutiștilor, s-au întrebat, atunci de ce aveau să fie lansați hăt, în vest? Au început să suspecteze că lucrurile luaseră o întorsătură foarte urâtă. Tot ce a spus colonelul Stevens a fost că brigada va fi lansată la sud de Nederrijn și „va traversa cu podul plutitor“.[952]

Sosabowski și-a informat comandanții de batalion și companie despre noul plan, iar brigada s-a îmbarcat în avioane pentru a decola la ora 12.30. Plecarea a mai fost amânată o oră. Însă „după pornirea motoarelor, decolarea [a fost] din nou amânată pentru 24 de ore din cauza condițiilor meteo“. Un raport de la Armata 1 Aeropurtate Aliată sugera totuși că motivul real era acela de a da prioritate lansărilor de provizii, dar „cea mai

mare parte a proviziilor lansate pentru Divizia 1 Aeropurtate a căzut în mâinile inamicului“.[953] „Soldații, epuizați după o zi întreagă de tensiune, s-au întors cătrăniți în cazarmă“, scria un parașutist polonez. „Seara, s-au strâns în jurul aparatelor de radio pentru știrile din Varșovia – acum pe moarte – care le așteptase ajutorul.“[954]

În seara aceea, la ora 22.00, colonelul Stevens a revenit pentru a le spune că „situația era disperată“.[955] Divizia 1 Aeropurtate, înconjurată, avea nevoie urgent de întăriri. Comunicațiile cu partea continentală evident nu se îmbunătățiseră deloc, dat fiind că Stevens credea că nordul Nijmegenului și podurile erau încă în mâinile nemților. A recunoscut că starea lucrurilor era în acel moment „complet diferită față de cea anticipată“. Nu a trebuit să mai adauge că rolul brigăzii poloneze era acum doar acela de a scoate castanele britanice din foc. Era de la sine înțeles.

Sosabowski, care nu avusese nici un moment încredere în tot planul pentru Market Garden, și-a pierdut acum cumpătul. Obiectase constant față de decizia de a duce tunurile sale antitanc cu planoarele, odată cu britanicii, pe malul de nord. Acum, că germanii ocupau podul de la Arnhem, însemna că brigada sa va fi lansată pe malul sudic, fără nici un fel de apărare antitanc. Sosabowski i-a spus lui Stevens să informeze comandamentul Armatei 1 Aeropurtate Aliate că, dacă nu primea o informare completă în legătură cu ce se întâmplă la Arnhem, nu avea de gând să plece. A spus că generalului Brereton trebuie să „i se ceară să ia o decizie. [Sosabowski] a susținut că dacă misiunea precedentă a fost anulată, aruncarea brigăzii în luptă ar trebui precedată de informații adecvate privind pozițiile trupelor proprii și ale inamicului“.[956] O oră mai târziu, colonelul Stevens a aflat că generalul Brereton se găsea undeva pe continent, dar nici măcar propriul comandament nu știa exact unde, iar generalul Browning nu mai fusese contactat de mai bine de 24 de ore. Nu era deloc surprinzător faptul că Sosabowski își pierduse încrederea în superiorii săi.

„Este interzis. Nu! Nu! Nu!“ (în lb. germ., în orig.) (n.red.)

„E chiar necesar?“ (în lb. germ. în orig.) (n.tr.)

Cain, singurul dintre cei decorați cu Crucea Victoria care au supraviețuit bătăliei de la Arnhem, a fost socrul lui Jeremy Clarkson.

Capitolul 19

Nijmegen și Șoseaua Iadului

Joi, 21 septembrie

În partea germană, confuzia a continuat pe tot parcursul nopții, neștiind nimeni dacă trupele germane mai luptau încă în Nijmegen, la sud de podul rutier peste Waal. Bittrich raporta către comandamentul lui Model: „Nu au mai fost primite rapoarte de la capul de pod în ultimele 24 de ore, garnizoana pare a fi distrusă.“[957]

Hauptsturmführer Karl-Heinz Euling comandase apărarea fortăreței Valkhof și a Parcului Hunner parțial din turnul Belvedere, parțial dintr-o casă din apropiere. Lupta se desfășurase bine după atacul trupei sergentului Robinson. Și totuși, pe la miezul nopții, Euling reușise cumva să fugă cu aproape 60 dintre oamenii săi, precum și cu un mic grup de Fallschirmjäger comandați de maiorul Ahlborn.

Euling a susținut că prăbușirea clădirilor în urma incendiilor violente dăduse impresia că el și oamenii lui pieriseră. În realitate, coborâseră versantul abrupt de lângă Valkhof și se ascunseseră sub pod, în vreme ce tot mai multe tancuri britanice huruiau pe deasupra lor. Erau în beznă acolo jos, pentru că faleza din zona fortăreței Valkhof îi ascundea de focurile de sus, din oraș. Euling își condusese apoi oamenii pe stradă „într-o manieră relaxată, de parcă ar fi fost americani“.[958] Euling susținea că el și oamenii lui au mers de-a lungul râului, spre partea de est a Nijmegenului, unde au găsit niște bărci și au traversat pe malul nordic al râului Waal. Nici americanii, nici luptătorii din Rezistență nu găsiseră nici o barcă, prin urmare se pare că Euling a avut un noroc incredibil.

În vreme ce Euling și panzergrenadierii lui SS erau admirați peste măsură pentru curajul lor, o unitate de rezervă sub comanda maiorului Hartung,

aflată pe malul nordic, se împrăștiase aparent „fără ordin“[959] la apariția tancurilor britanice. Oamenii fugiseră înapoi la Bemmel și chiar până la Elst, unde au fost adunați de o parte a Regimentului 10 SS Panzer și aduși înapoi în linie, fără îndoială sub amenințarea armelor. În dimineața zilei de 21 septembrie, Corpul II Panzer a raportat că fusese stabilită o linie defensivă de la Oosterhout la Ressen și mai departe, spre Bemmel, blocând înaintarea Aliaților la mai puțin de patru kilometri nord de podul rutier.[960] Această linie a fost întărită cu câteva tancuri Tiger IV, care fuseseră trecute peste râu pe podul plutitor de la Pannerden. Aceste forțe erau ajutate de Regimentul de Artilerie Frundsberg, aflat de asemenea la Pannerden.[961] Harmel și-a mutat postul de comandă în punctul de traversare, deoarece proviziile nu erau trecute peste râu în cantități suficiente.

Cu toate că Generalfeldmarschall Model își asumase responsabilitatea eșecului distrugerii podului, Generaloberst Jodl nota că Hitler încă mai avea adevărate crize de furie pe tema „tâmpeniei de a permite podurilor intacte să cadă în mâinile dușmanului“.[962] Generalmajor Horst Freiherr von Buttlar-Brandenfels[963], din înaltul comandament al Wehrmachtului, continua să ceară mai multe detalii pentru a se lămuri „de ce nu fusese distrus la timp podul de la Nijmegen“. Șeful de stat-major al lui Model a trebuit să explice că ordinul fusese dat imediat după prima aterizare a Aliaților. Situația din Arnhem dovedise că ordinul era complet justificat. Dacă podul de la Arnhem ar fi fost distrus, ar fi fost imposibil să se trimită întăriri la Nijmegen. Cât despre podul de la Nijmegen, acela putea fi oricând recucerit printr-un atac dinspre est al Corpului II Fallschirmjäger.

Atât comandanții britanici, cât și cei americani erau conștienți de pericol. La ordinele generalului Gwatkin, distrugătoarele de tancuri M-10 ale Regimentului 21 Antitanc au urmat în primele ore ale dimineții prima companie a Batalionului 3 Gărzi Irlandeze. Și căpitanul Roland Langton era pe drum, cu un escadron al batalionului lor de tancuri, dar, pe întuneric, acestea i-au găsit cu greu pe infanteriștii Batalionului 3. În ciuda pierderilor din ziua precedentă, batalionul maiorului Julian Cook a continuat înaintarea în zori, ajutat preț de încă un kilometru de distrugătoarele de tancuri. „S-a luptat din greu pentru fiecare centimetru al acestei înaintări“, scria Cook. „Germanii au avut toate avantajele. Controlau livada, șanțurile, fermele

etc.“[964] Cook și oamenii săi ajunseseră la linia defensivă a lui Harmel. Nu prea mai aveau ce face până când grupul Gărzilor Irlandeze nu era pregătit să se desfășoare.

Ca urmare a luptelor duse dincolo de Waal și a contraatacurilor dinspre Reichswald, în ultimele 24 de ore, pierderile suferite de 82 Aeropurtate se ridicau la 600 de oameni care necesitau spitalizare. Compania Medicală 307 Aeropurtate tocmai crease un punct de evacuare a răniților într-o fostă mănăstire dintr-o suburbie aflată în sudul Nijmegenului. Parașutiștii au numit-o „Fabrica de bebeluși“ deoarece se spunea că acolo soldații SS se împerecheaseră cu tinere selectate pe criterii rasiale.******** Localnicii glumeau, spunând că acest centru Kraft durch Freude******** ar fi trebuit să se numească „Lustwaffe“.[965]********

Medicii și sanitarii americani au fost ajutați din plin de un mare număr de voluntare. Au fost nevoiți să facă față unor situații neobișnuite, precum cele în care a fost implicat un infirmier care bea spirtul medicinal folosit pentru sterilizarea instrumentelor sau parașutiștii americani disperați să trimită acasă suvenire. Un soldat a continuat să-i ofere unei asistente neerlandeze din ce în ce mai mulți bani pentru broșa ei cu Crucea Roșie. Aceasta era însă șocată de tensiunile rasiale din armata SUA. De câte ori îngrijea soldații de culoare dintr-un batalion de intendență, câte un soldat alb făcea un comentariu meschin: „E noul tău prieten?“[966]

În ziua aceea, 307 a reușit să trimită câțiva răniți la Spitalul de Evacuare 24 de la Leopoldsburg, aflat dincolo de granița cu Belgia. Această soluție nu a durat decât până în momentul în care germanii au început să atace cu furie Șoseaua Iadului. Compania, întărită cu un grup suplimentar de chirurgi, a avut categoric de lucru. A executat 284 de operații majore și 523 de operații obișnuite. Deloc surprinzător, 78% au fost „cazuri de extremități, mâini, brațe și picioare“.[967]

Rata mortalității în 307 în aceste circumstanțe a fost impresionant de mică, doar 2,5%. Medicina militară făcuse progrese uriașe de la Primul Război Mondial, cu penicilina, perfuziile cu glucoză, oxigenul, injecțiile antitetanos, sulfamidele și anestezicele îmbunătățite. Evacuările rapide cu ajutorul jeepurilor au făcut de asemenea diferența. Medicii companiei au avut de-a face cu un singur caz de cangrenă gazoasă – o victimă care nu a

ajuns la spital decât după 30 de ore de la rănire. Vechiul sistem de triaj din războiul precedent, care-i lăsa să moară pe cei cu răni la cap sau la abdomen, a fost înlocuit în mare parte. „Procedura urmată în mod obișnuit era de a-i trimite pe cei răniți grav din camera de primire direct în camera de urgențe.“ Folosirea în total a aproape 50 000 de litri de oxigen și a 45 de milioane de unități de penicilină G a făcut o diferență enormă. La fel și transfuziile de sânge. „Sângele a fost un factor important în salvarea cazurilor de șoc și a celor mai multe hemoragii masive“[968], specifica un raport al 307. Pe lângă folosirea a 1 500 de unități de plasmă, echipa a suplimentat banca de sânge rugându-i pe pacienții cu răni ușoare să doneze.

Sergentul Otis L. Sampson, rănit grav de un șrapnel dintr-un proiectil de 88 mm, a fost dus cu jeepul la Fabrica de bebeluși. „Am fost dus în spital pe o targă cu picioare scurte“, povestea el, „și așezat pe podea, în hol. Aici mi s-au dat doi litri de sânge: am putut simți cum îmi revine viața înapoi în corp. Un maior m-a consultat și i-a spus unui sanitar să mă dezbrace și să mă întoarcă pe spate. L-am informat: «Domnule maior, sunt lovit la spate». «Știu, dar șrapnelul e în stomac. Dacă eram în Primul Război Mondial, cu rana pe care o ai, nu ai fi supraviețuit. Poți să bei puțină apă dacă simți nevoia, n-o să-ți facă rău.»“[969]

Sanitarul a încercat să plece cu bocancii lui de parașutist, spunându-i: „N-ai nevoie de ei unde mergi“. Înfuriat, Sampson a încercat să se târască de pe targă pentru a-l opri, astfel că maiorul i-a ordonat sanitarului să-i aducă înapoi. În salon, Sampson i-a privit pe medici trăgând cearșafurile peste fețele celor care muriseră. Dar nu toți pacienții erau grav răniți. Un pilot german se parașutase din avionul său și coborâse în fața ferestrelor salonului. „Parașuta i se agățase de ceva și el a rămas bălăngănindu-se în aer.“ Doi parașutiști răniți, dar pe picioare, au ieșit imediat pentru a-l ușura de ceasul de la mână și de pistol.

Pilotul german era dintr-unul din avioanele de vânătoare care atacaseră Nijmegenul mai devreme, în timpul zilei, provocând o criză de panică. Oamenii care mai rămăseseră în oraș au crezut că urmau să fie bombardați ca în Eindhoven și s-au înghesuit în cel mai apropiat adăpost antiaerian. Avioanele au mitraliat și Fabrica de bebeluși. Când căpitanul Bestebreurtje s-a prezentat pentru a-și trata rănile, medicul i-a spus: „Știi ce au făcut

ticăloșii de nemți? Au trecut pe deasupra și au mitraliat spitalul, cu toate că are o cruce mare roșie pe el. Și știi ce făceam eu când s-a întâmplat asta? Îi salvam viața unui neamț – și întâmplător sunt evreu.“[970]

După bătălia podurilor de la Nijmegen au fost multe lucruri de clarificat. Multora le rămăsese în minte o imagine: pe podul rutier, pe partea dinspre Nijmegen, un german mort, intrat în rigor mortis, avea brațul întins, părând că arată peste râu. În total, au fost găsiți 80 de germani morți pe pod, iar „dimineața“, scrie locotenentul Tony Jones din Royal Engineers, „au fost scoși la iveală mult mai mulți prizonieri – un amestec extraordinar, bătrâni și tineri, SS-iști, polițiști, Wehrmacht, pușcași marini, unii aroganți (doar pentru scurt timp), dar cei mai mulți complet confuzi și derutați. Echipamentele capturate erau și mai variate – tunuri de 88 mm, 50 mm, 37 mm, un mic tanc franțuzesc, mitraliere Hotchkiss, automate, puști noi și vechi din 1916, cu țeava și baioneta lungi, mine și lansatoare de rachete, grenade de toate felurile și dimensiunile. Aproape că puteai deschide un Muzeu al Războiului.“[971]

Chiar în oraș, în Nijmegen, lucrurile stăteau mult mai rău, mare parte din zona nordică fiind făcută scrum. „Orașul arată groaznic și este serios avariat“, scria directorul sălii de concerte. „Cartiere întregi arse, cratere pe străzi, munți de geamuri sparte și de moloz, copaci smulși din rădăcină, o priveliște incredibil de tristă.“ Însăși marea sală de concerte De Vereeniging se alesese cu peste 1 000 de ferestre sparte.

Bineînțeles, în toată zona Valkhof distrugerile au fost și mai grave, „un haos de tranșee bombardate, bucăți de uniforme, bălți de sânge uscat, vehicule ciuruite și arme“.[973] Cadavrele germanilor încă zăceau pe străzi, unele dintre ele acoperite cu mantale. Un martor ocular povestea că americanii se plimbau agale prin toată această scenă. „Un parașutist american mânca dintr-o cutie de conserve lângă cadavrul unui soldat german.“[974] Civilii răniți au fost duși la spitalul St Canisius, „unde erau operați câte opt sau zece în același timp“.[975] Locuitorii satelor din jur, aflând de distrugerile din Nijmegen, au donat imediat tot ce au putut, în special alimente, pentru a-i ajuta pe cei care pierduseră totul.

Din cei 540 de evrei care trăiseră în Nijmegen în 1940, patru ani mai târziu mai rămăseseră doar vreo 60. Simon van Praag fusese ascuns de un preot catolic și obligat să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în întuneric, pentru a nu fi descoperit sau denunțat.[976] Probabil că fusese înfiorător să rămână ascuns în timp ce bătălia se dezlănțuia și casele erau incendiate. Când coșmarul a luat sfârșit, sentimentul de ușurare i-a dispărut imediat în fața imaginii de la lumina zilei a orașului distrus de lupte.

Deși obuzele artileriei încă mai cădeau în Nijmegen, plecarea germanilor a însemnat scoaterea din nou a steagului neerlandez roșu, alb și albastru, și reluarea epurărilor. „Prostituatele care i-au servit pe membrii forțelor de ocupație germane", scria Cornelis Rooijens, „sunt tunse cu foarfeci mari și înfășurate în portretele naziștilor de seamă de toată prostimea și de toți pierde-vară ai orașului."[977] Iar Martijn Louis Deinum a văzut de asemenea membri ai NSB capturați și plimbați pe străzi, inclusiv „o femeie cu un portret al lui Hitler agățat de gât și cu capul ras complet".[978] Multora le-au displăcut aceste acte de răzbunare, în timp ce alții s-au arătat ofensați de felul în care soldații britanici au încercat să intervină. „În general, ei nu au aceeași ură pe nemți ca noi", scria o femeie. „Le-am spus că nu-și pot imagina cum au fost toți anii aceștia pentru noi. Ei au impresia că a le tunde pe cele care au avut relații cu germanii e atât de îngrozitor încât, de câte ori au ocazia, încearcă să împiedice asta."[979]

La ora 11.00, în acea dimineață, comandamentul lui Model aflase că, „până acum, 45 tancuri ale inamicului au trecut podul spre nord".[980] Acestea erau probabil o combinație de distrugătoare de tancuri ale Q Battery și tancuri Sherman ale Gărzilor Irlandeze. Generalul Gwatkin le ordonase verilor Vandeleur să înainteze cu viteza normală de marș – 25 de kilometri în două ore. Dar aceștia au văzut imediat că digul, cu o șosea de-a lungul coamei și flancat de ambele părți de un polder mlăștinos, „era un loc ridicol în care să faci manevre cu tancurile".[981] O deplasare cu un front de lățimea unui tanc, fără nici o șansă de a-l manevra în afara șoselei, era sinucidere curată. Dar, evident, nu aveau altă opțiune decât să respecte ordinul. Refuzul lui Montgomery de a urma sfatul prințului Bernhard și faptul că strategii nu îi consultaseră pe ofițerii armatei neerlandeze fuseseră două greșeli majore.

La 10.40, căpitanul Langton a primit ordin să înainteze în 20 de minute, deși jurnalul de război al Gărzilor Irlandeze indică faptul că, până la urmă, nu au înaintat decât la 13.30. Langton a crezut inițial că locotenent-colonelul Giles Vandeleur glumea. Nu aveau decât o hartă rutieră. Ordinul spunea: „Nu vă opriți sub nici o formă!“[982] Langton s-a înfuriat când avioanele Typhoon care îi fuseseră promise nu au apărut. De fapt, veniseră, dar comunicațiile nu funcționau.[983]

„Avioanele Typhoon începuseră să vină, câte o escadrilă odată“, povestea controlorul de trafic aerian avansat, locotenentul de aviație Donald Love. „[Liderul escadrilei] Sutherland a încercat să-i contacteze, dar stația VHF murise. Era groaznic. […] Avioanele dădeau roată pe deasupra, iar la sol bombardamentele de artilerie și tirul cu mortiere continuau. Eram frustrat și exasperat. Nu era nimic de făcut. Piloții aveau instrucțiuni stricte să nu se avânte în atacuri hazardate.“[984] Love s-a înfuriat și mai tare când transmisionistul RAF a cedat nervos.

Cele patru tancuri Sherman din frunte au fost distruse unul după altul. Primele trei, „în decurs de un minut“.[985] După cum descrie un alt ofițer al Gărzilor, erau aliniate „ca niște rațe metalice într-un stand de bâlci, așteptând să se tragă în ele“.[986] În linia defensivă erau tunuri de 88 mm, tunuri de asalt autopropulsate și cel puțin două tancuri Tiger ascunse în pădure. Giles Vandeleur i-a strigat vărului său, peste drum, că dacă mai trimit tancuri pe șosea „o să fie crimă“.[987]

Lui Langton, care mai avea doar patru tancuri Sherman rămase în escadron, i s-a alăturat câteva minute mai târziu colonelul Joe Vandeleur, care a venit cu vărul său, Giles. Langton a întrebat dacă pot obține ajutor. Vandeleur a clătinat din cap și i-a spus, incorect de altfel, că toate avioanele fuseseră trimise să ajute la lansarea Brigăzii poloneze de Parașutiști. „Dar am putea ajunge acolo dacă am avea sprijin aerian“, a insistat Langton. Vandeleur și-a scuturat din nou capul și i-a spus că îi pare rău. I-a ordonat lui Langton să rămână pe loc până la alte ordine. După cum relatează locotenentul Love, colonelul Joe Vandeleur a plecat apoi pe jos în pădure pentru o misiune de recunoaștere, cu revolverul scos, arătând „ca [picat] dintr-un western“.[989] Langton era nervos și s-a înfuriat și mai tare în acea după-amiază, când a

văzut în stânga lor avioanele de vânătoare germane atacând parașutiștii polonezi lansați lângă Driel, fără nici un avion Aliat care să le vină în ajutor.

„Când am văzut «Insula» aceea, mi-a stat inima“[990], povestea comandantul Diviziei Blindate de Gardă. „Insula“ era numele dat polderului întins, plat și umed al Bataviei, cuprins între Waal și Nederrijn. „Nu vă puteți imagina ceva mai nepotrivit pentru tancuri.“ Adair nu prea avea trupe de infanterie, când sarcina era clar „treaba infanteriștilor“, așa că a încercat să-l convingă pe Horrocks să trimită în locul tancurilor Divizia 43 Infanterie. Urma o luptă crâncenă. Cu podul de la Arnhem acum deschis, linia defensivă a lui Harmel era întărită de o parte a Kampfgruppe Brinkmann, cu Batalionul Knaust și o companie de tancuri Panther ajungând la Elst.

La primele raze de lumină din acea dimineață, Cavaleria de Gardă a trimis două grupe din Escadronul D peste Waal, pentru a face o recunoaștere în zona de vest. Cercetașii au intrat în focul intens al tunurilor; trei blindate de recunoaștere au fost avariate, dar au reușit să se strecoare prin linia lui Harmel, dispărând în ceață. S-au îndreptat spre Driel, unde trebuia să aterizeze Brigada poloneză de Parașutiști.

Blocați în Anglia de amânările succesive, generalul-maior Sosabowski și oamenii săi erau într-o stare de tensiune imposibil de suportat. Își doreau să intre în bătălie în Țările de Jos, dar mintea le era la Varșovia, alături de acțiunea disperată a Armatei Teritoriale. La ora 3.00 a zilei de 21 septembrie, locotenent-colonelul Stevens a primit un mesaj de la Armata 1 Aeropurtate Aliată care confirma noua zonă de lansare de lângă Driel și susținea că podul plutitor era încă în mâinile britanicilor. Spunea și că podul de la Nijmegen fusese cucerit, iar artileria britanică avea să ajungă curând în zonă pentru a susține divizia aeropurtată la Oosterbeek. Mai târziu în acea dimineață, generalul de brigadă Floyd L. Parks, șeful statului-major al Armatei 1 Aeropurtate Aliate, l-a asigurat din nou pe Sosabowski că podul plutitor era în mâinile Diviziei 1 Aeropurtate.[991] În acel moment, acest lucru era adevărat, dar un atac al germanilor din aceeași dimineață avea să respingă compania din Border Regiment care îl păzea, permițând astfel Wehrmachtului să-l distrugă.

La ora 7.00, soldații din Brigada poloneză Parașutiști au ajuns la cele trei aerodromuri. Ceața era atât de densă, încât siluetele hangarelor, avioanelor și clădirilor abia puteau fi deslușite, dar era mai cald decât în zilele precedente, așa că polonezii erau hotărâți să creadă că de data asta vor decola. Un tânăr ofițer polonez descria scena: „De jur împrejur, parașutiștii forfotesc pe lângă avioanele Dakota, iar echipamentele și kiturile personale sunt împrăștiate pe pista de ciment. Unii sunt angajați în discuții în grupuri, alții profită de timp pentru a se odihni, alții își vizitează prietenii din avioanele învecinate. Nimeni nu pleacă prea departe însă, fiind gata să se îmbarce în orice moment. Oamenii caută semne care le-ar putea spune că de data asta decolarea nu va fi anulată. Dar este amânată iar și iar, după fiecare oră.“[992]

Puțin după ora 14.00, ceața s-a risipit exact cât să fie dat semnalul de plecare. 72 de avioane au decolat de la Saltby și Cottesmore, iar alte 46 de la Spanhoe. Grupul mai mare a reușit să găsească o fereastră de vreme bună deasupra Mării Nordului, dar transportoarelor de trupe din Spanhoe li s-a ordonat să se întoarcă, spre dezamăgirea și furia pasagerilor. După ce au aterizat și au aflat că celălalt grup continuase drumul, senzația lor de inutilitate, „deși nu e din vina noastră, ne aruncă în disperare și trezește sentimente de furie neputincioasă și un soi de invidie față de camarazii noștri de la sol“.[993]

La 16.05, un transmisionist german din Dunkerque a raportat prezența unui mare număr de avioane Aliate. Standartenführer Harzer a ordonat brigăzii antiaeriene comandate de Oberstleutnant von Swoboda să rămână în așteptare pe noua sa poziție, la sud-vest de podul de la Arnhem. 60 de avioane de vânătoare de pe aerodromurile apropiate au primit ordin să decoleze. Tonul rapoartelor germane din acel moment este plin de optimism. „Tirul antiaerian concentrat i-a lovit ca un pumn de foc“[994] este doar una dintre frazele triumfătoare. Germanii au susținut că doborâseră 43 de avioane Aliate. Un martor ocular german estima o rată a pierderilor parașutiștilor de 60%, însă rapoartele poloneze arată că asemenea declarații erau exagerat de optimiste.

Tirul antiaerian german era cu adevărat intens. Parașutiștii polonezi, catolici practicanți în cea mai mare parte a lor, descriau trasoarele ridicându-se spre

ei ca pe niște „mătănii scânteietoare“.[995] Cinci transportoare de trupe C-47 au fost doborâte și alte 16 avariate. O forță germană aproximativ de dimensiunile unei companii se afla în zona de aterizare sau în apropiere. „S-a tras intens atât asupra avionului, cât și a parașutiștilor aflați în coborâre“[996], scrie în jurnalul de război al brigăzii.

Doar o mână de oameni au fost împușcați în timpul coborârii. „Au aterizat și cei care au fost găsiți de câte un glonț“, sună descrierea romantică a unui polonez a morții în luptă. „Trupurile lor pluteau în jos sub lințoliul alb, încet, maiestuos, ca și când și ei se pregăteau să intre în luptă.“[997] Cu toate astea, din efectivele reduse la doar 957 de oameni ale lui Sosabowski au fost uciși doar patru oameni, iar 25 au fost răniți. „Au urmat lupte la baionetă și cu grenadele de mână. Rezistența inamicului a fost înfrântă rapid și au fost luați 11 prizonieri.“[998] Marea lor neliniște era absența inexplicabilă a Batalionului 1 și a unei jumătăți din Batalionul 3. Nu știau că li se ordonase să se întoarcă și se temeau că fuseseră distruse.

Preotul lor militar, părintele Alfred Bednorz, a văzut turla bisericii din Driel și a plecat imediat pentru a-l vizita pe preotul local, vorbind cu el probabil în latină. „Mă prezint ca preot în armata poloneză. Vicarul este surprins: «Cum a ajuns aici un preot polonez?» Zâmbesc și arăt spre cer. Înțelege că parașutiști care tocmai au aterizat aici sunt polonezi. Ne îmbrățișăm ca frații. Vicarul fuge la biroul lui și îmi înmânează o minunată cruce veche. «Păstrați această cruce în amintirea eliberării noastre de sub hitleriști».“[999]

La scurt timp după aterizare, Sosabowski a fost întâmpinat de Cora Baltussen, o membră a Rezistenței, care a venit pe o bicicletă. Aceasta l-a avertizat că podul plutitor fusese distrus și că germanii ocupau acum acea porțiune a malului nordic. În timp ce își instala postul de comandă într-o fermă de la marginea Drielului, Sosabowski a trimis o patrulă de recunoaștere spre malul râului Nederrijn pentru a verifica podul plutitor. Patrula a revenit confirmând ceea ce îi spusese Cora Baltussen. Divizia 1 Aeropurtate se afla pe malul celălalt sub tirul mitralierelor și al mortierelor, iar rămășițele podului feroviar erau de asemenea în mâinile nemților. Nici urmă de vreo barcă.

La 22.30 în seara aceea a apărut căpitanul Ludwik Zwolański, ofițerul de legătură polonez de la comandamentul lui Urquhart, încă ud și plin de

noroi, în tricou și chiloți, după ce înotase în râu. I se spunea „banditul negru“ din pricina tenului său închis. Neștiind parola, a înjurat suficient de tare încât vocea să-i fie recunoscută de un coleg ofițer, care l-a lăsat să treacă de santinele.[1000] I-a arătat postul de comandă al lui Sosabowski și Zwolański a intrat și s-a prezentat, salutând elegant

– Căpitan Zwolański, raportez, să trăiți![1001]

Sosabowski, care era aplecat asupra unei mese pe care se afla o hartă, s-a întors și l-a privit uluit.

– Ce dracu’ faci aici, Zwolański? l-a întrebat el.

Zwolański i-a explicat că Urquhart îl trimisese să-i spună că i se vor asigura plute pentru a-și trece oamenii pe malul celălalt în noaptea aceea. Faptul că Zwolański fusese nevoit să înoate nu prea era încurajator. Cu toate astea, Sosabowski și-a coborât ambele batalioane spre malul râului. Nu a apărut nici o plută până la ora 3.00, așa că Sosabowski și-a trimis majoritatea oamenilor înapoi, la Driel, în tranșee. Malul râului era mult prea expus pe timpul zilei.

Zwolański i-a transmis de asemenea lui Sosabowski ordinul lui Urquhart de a traversa el însuși râul cu prima ocazie pentru a se prezenta la comandamentul Diviziei 1 Aeropurtate.[1002] Lui Sosabowski nici nu-i trecea prin cap să facă așa ceva. Credea că ar fi fost o nebunie ca un comandant să-și părăsească astfel oamenii, iar când a aflat ulterior ce pățiseră britanicii, cu comandantul de divizie, un general de brigadă și comandantul escadronului de recunoaștere, și-a considerat decizia și mai justificată.

În timp ce Browning voia ca Brigada Poloneză să traverseze râul pentru a întări Divizia 1 Aeropurtate și a evita dezastrul, Obergruppenführer Bittrich și membrii statului-major al lui Model erau de părere că scopul noii operațiuni aeriene din Batavia, de la sud de Nederrijn, era „să facă legătura cu forțele inamice venind în nord dinspre Nijmegen“.[1003]

Linia defensivă a lui Bittrich din jurul satului Ressen reușea să blocheze drumul spre nord, către Elst și Arnhem. Gărzile de Dragoni 4/7 au avut mai mult noroc în vest, în jurul orașului Oosterhout. „Tancurile britanice

deplasându-se în coloană“, raporta Batalionul 1 din 504, „au pătruns în zona din fața companiei în jurul orei 17.30. Au curățat punctele de rezistență germane, au gonit un tanc Panzer IV care ieșea din Oosterhout, au distrus două tancuri și o semișenilată pe drumul spre Oosterhout și au eliminat o poziție de mortiere germane. Mitraliorii au ucis, rănit și pus pe fugă în jur de 50 de germani din livadă.“[1004] Aceasta era traseul corect pe care trebuia să-l alegi dacă voiai să treci examenul pentru școala de ofițeri neerlandeză. Întâmplător, în ziua aceea, soldații neerlandezi ai Brigăzii Prințesa Irene au trecut prin Eindhoven și Nijmegen întâmpinați cu emoție de concetățenii lor. Au avut noroc, pentru că traseul Corpului XXX tocmai se pregătea să-și câștige numele de Șoseaua Iadului.

*

Pe 21 septembrie, colonelul Johnson de la Regimentul 501 Infanterie Parașutată, urmând strategia ofensivă a lui Kinnard pentru apărarea Veghelului, a lansat un atac de noapte al regimentului asupra orașului Schijndel. Generaloberst Student a mers să se întâlnească cu Generalleutnant Poppe în școala pe care o transformase în post de comandă, la marginea de sud a orașului. Student a întrebat cum era situația. Poppe a răspuns sec: „Situația e cam pestriță“.[1005] Prin asta voia să spună că erau atacați în Schijndel și că trebuiau să se retragă, dar americanii erau pe cale să primească un șoc serios în urma atacului din est al Brigăzii 107 Panzer, întărită cu parașutiști și cu un batalion SS condus de Oberst Walther.

Batalionul 1 al lui Kinnard se afla în plin marș, când un tun de 20 mm montat pe un camion a deschis focul. Kinnard și-a văzut oamenii aruncându-se în șanțurile de la marginea șoselei. Germanii trăgeau intenționat în sus cu tunul de 20 mm folosind trasoare. În același timp, o altă mitralieră trăgea în rafale cu muniție obișnuită la înălțimea genunchilor. Fără să își dea seama de trucul nemților, Kinnard a luat-o la fugă pe șosea, ordonându-le oamenilor săi să se ridice și să atace.

– Mișcați-vă! striga el. Tirul e mult mai sus.[1006]

– O fi, domnule colonel, i-a răspuns un soldat din întuneric, dar avem deja opt oameni împușcați în picioare.

Alții au înaintat prin șanțuri, alergând pe vine până când au putut ataca servanții tunului de 20 mm, obligându-i să se retragă.

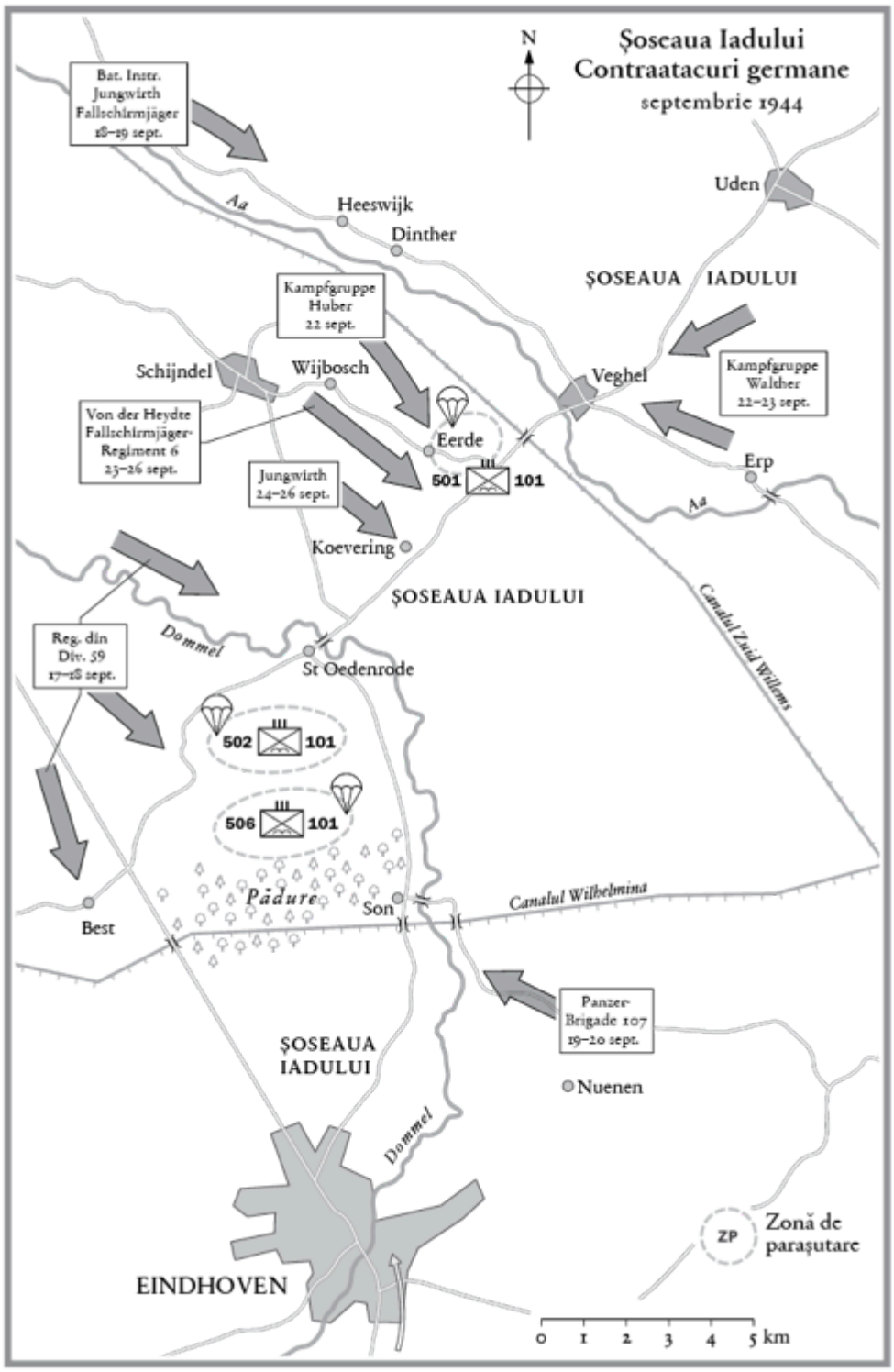

Când au intrat în Schijndel, au aflat că în mai multe case erau soldați germani adormiți. Până dimineața, orașul fusese securizat. Kinnard a fost

contactat de preotul local, care era și unul dintre organizatorii Rezistenței. „Țineți-vă oamenii ascunși“, l-a implorat el. „Spuneți-le să nu iasă din ascunzători și să se comporte ca și cum nu am fi bine-veniți. Transmiteți-le în seara asta. Probabil va exista un contraatac, iar ei s-ar putea să nu reușească să apere orașul.“[1007] Preotul a fost de acord și a promis de asemenea că va trimite iscoade pe biciclete pentru a vedea unde ar putea fi concentrate forțele germane. Oamenii din Schijndel au făcut din fericire ce li s-a spus și au rămas în casele lor chiar și după ce s-a luminat de ziuă. Un parașutist de pe stradă s-a speriat teribil când lângă el s-a deschis brusc un oblon prin care a apărut o mână oferindu-i o ceașcă de înlocuitor de cafea.[1008]

Strategia germană de atac continuu pe toată lungimea Șoselei Iadului a afectat și St Oedenrode. Batalionul locotenent-colonelului Cassidy s-a pregătit de contraatac la ora 6.30, pe 21 septembrie, însă tirul de sprijin al artileriei dinaintea atacului a dat greș, ucigând trei oameni de-ai săi și rănind alți cinci. Atacul împotriva mănăstirii pe care o ocupaseră germanii a continuat. Fiecare pluton avea două tancuri britanice de sprijin. Au fost întâmpinați de tirul intens al germanilor, dar acesta era foarte imprecis, ca și cum inamicii trăgeau fără să țintească deloc. Când oamenii lui Cassidy au ocupat și percheziționat clădirile, toți germanii fugiseră. Însă, în jur de ora 10.00, un bombardament de artilerie german neașteptat a lovit postul de comandă al Regimentului 502, rănindu-i în explozie pe colonelul Michaelis și pe majoritatea ofițerilor săi. Cassidy, care se întorcea la postul de comandă, a fost aruncat într-un șanț și rănit ușor. A trebuit să preia comanda regimentului și a hotărât să mute postul de comandă temporar în mănăstire, unde era puțin mai bine protejat.

Lupta a continuat cu încrâncenare. „Sergentul James A. Colon a fost ucis de un lunetist. Fruntașul Robert L. Deckard a fost ucis de un german care a tras de pe un acoperiș din apropiere în timp ce încerca să îl ajute pe un rănit german. Locotenentul Larson, sub acoperirea tirului mai multora dintre oamenii săi, a escaladat acoperișul și i-a lichidat pe germani cu două grenade și un foc tras cu pistolul său de 11,4 mm. Comandantul Plutonului 2, locotenentul Wall, un sergent-major și alți patru oameni au fost și ei grav răniți.“[1009]

Situația s-a îmbunătățit doar când un tanc britanic, aflat undeva departe în flancul stâng și la aproximativ 150 de metri în fața parașutiștilor, și-a întors turela. „A tras direct într-un 88 care îi ținea pe loc pe infanteriști și l-a distrus. Apoi a lovit în plin un tun autopropulsat din apropiere.“[1010] Asta „a părut să scoată dopul sticlei“. Germanii „au început să răsară ca ciupercile după ploaie“ pe câmpul din față, gata să se predea. „Ofițerii aveau ținuta impecabilă, ca și cum și-ar fi planificat capitularea.“ Un soldat german insista să-și scoată săpunul și trusa de toaletă din raniță. „Cineva i-a dat un șut în spate și atunci s-a mișcat.“ La ora 16.00, un tanc a trecut prin fața companiei la vreo 550 de metri distanță. „Un [tun antitanc de] 57 mm a tras un foc spre el, proiectilul lovind chiar în spatele tancului, făcându-l să se întoarcă cu spatele spre Compania C. Un tanc Sherman a tras apoi trei focuri în Tiger, iar acesta a explodat și a luat foc.“

Cassidy a primit ordin să se retragă la St Oedenrode, dar în noaptea aceea germanii au reocupat mănăstirea. Două zile mai târziu, britanicii au recucerit-o cu prețul unor pierderi grele – un regiment de blindate și un batalion de infanterie. Ruta Club a lui Horrocks era mult prea îngustă pentru a putea fi apărată eficient din pricina întârzierilor celor două formații britanice care flancau Corpul XXX. Batalioanele de parașutiști americane și escadroanele blindate britanice erau nevoite să alerge de colo-colo, ca niște pompieri. Generalul Taylor compara rolul lor cu cel al trupelor Cavaleriei SUA care apărau calea ferată, avanposturile și traseele coloniștilor de atacurile triburilor nativilor americani.

Întreruperile constante provocate de artileria germană care trăgea asupra convoaielor au făcut ca mare parte a unităților americane să primească doar o treime din rațiile alimentare de care aveau nevoie. Uriașul depozit german de alimente de la Oss, descoperit de Cavaleria de Gardă, a fost folosit pentru a suplimenta rațiile. Dar pentru că nici una dintre părți nu se putea lipsi de numărul de soldați necesar pentru asigurarea orașului, a apărut o situație ciudată. Fiecare parte a trimis grupuri înarmate după provizii. „De acum, lucrurile stăteau în așa fel încât britanicii se aprovizionau dimineața, iar germanii, după-amiaza. Ce nație minunată suntem pentru că așteptăm să ne vină rândul“[1011], scrie în jurnalul de război al Cavaleriei de Gardă. Un ofițer britanic a observat că rezerve germane de la Oss i-au obligat pe oamenii săi să recunoască faptul că, probabil, rațiile lor de „compo“ nu erau

chiar cele mai rele din lume. „Rațiile germane nu sunt gustoase“[1012], sublinia un ofițer american. Cu un cârnat uscat din carne de cal și o pâine tare ca piatra numită dauerbrot, parașutiștilor americani li se păreau chiar mai rele decât varietățile de compo britanic, pe care le primeau din când în când. Din pachetele compo britanice le plăceau doar budinca de melasă. Cât despre țigările Player's, „aveau gust de pârțuri calde și trăgeai cu greu din ele“.[1013] Un alt parașutist spunea că atunci când fumezi țigări britanice „parcă sugi vată printr-un pai“.[1014]

Pentru Divizia 82 Aeropurtate a lui Gavin, atacurile veneau nu de pe cele două laturi ale șoselei, ci din Reichswald. Corpul II Fallschirmjäger al lui Meindl luase sub comanda sa grupele de luptă ale lui Feldt, deoarece „forțele sale nu erau capabile să facă față unui atac serios, sistematic, și cu atât mai puțin să întreprindă la rândul lor un atac“.[1015]

Una dintre cele mai intense lupte s-a dus pentru un post de comandă, Den Heuvel, care a devenit, previzibil, cunoscut drept Colina Diavolului. Kampfgruppe Becker, din Divizia 3 Fallschirmjäger, l-a atacat fără încetare. La un moment dat, Compania A din 508 a rămas fără muniție pentru mitraliere, cei mai mulți pușcași mai având doar câte cinci cartușe fiecare. Un subofițer care fusese la comandantul batalionului a apărut exact la timp cu patru banduliere. Oamenii nu mai aveau nici mâncare. Atacurile constante, mai ales cele din timpul nopții, epuizaseră compania. Au legat bandulierele de pânză golite una de alta, între adăposturile individuale, pentru a se trezi unii pe alții când inamicii mai făceau câte o incursiune. Compania A a reușit să-și mențină poziția până când au fost în sfârșit evacuați în noaptea de 23 septembrie.

Batalionul 3 din Beek a fost lovit de un atac violent, neașteptat, în zorii zilei de 21 septembrie. O companie a fost înconjurată complet, dar celelalte au lansat un contraatac feroce și, până seara, tinerii Fallschirmjäger au fost goniți definitiv din oraș.

După căderea serii, parașutiștii din 508 au putut vedea departe, în stânga, razele reflectoarelor din Nijmegen scrutând cerul. Bateriile antiaeriene trăgeau în bombardierele de noapte germane care încercau să distrugă podul

de peste Waal, pe care Generalfeldmarschall Model refuzase cu atâta încăpățânare să-l arunce în aer.

În 1942, la ordinele lui Himmler, SS a ocupat această mănăstire numită Berchmanianum pentru proiectul său Lebensborn. Un Vorkommando SS din München a adaptat chiliile și spațiile călugărilor astfel încât 60 de femei „ariene“ și 100 de copii „de rasă pură“ să poată fi adăpostiți acolo, în „Lebensborn Gelderland“ (Trouw, 25.5.96). Până la urmă, nici un copil nu s-a născut acolo, deoarece lucrările nu s-au terminat decât spre finalul anului 1943.

„Forță prin bucurie“ – organizație de petrecere activă a timpului liber fondată în Germania nazistă în 1933 (n.red.)

Joc de cuvinte intraductibil între denumirea forțelor aeriene germane – Luftwaffe – și lust, care are același înțeles atât în neerlandeză, cât și în engleză – „poftă trupească“. (n.tr.)

Capitolul 20

Oosterbeek

Joi, 21 septembrie

Deși rezistența la podul rutier din Arnhem aproape încetase în seara precedentă, unele grupuri încă nu cedaseră. Plutonul defensiv al locotenentului Barnett era hotărât să continue lupta. Prinși într-o clădire în flăcări, știau că singura lor șansă era să scape prin spate, unde îi așteptau germanii. „Am luat vreo duzină [de soldați]“, își amintea Barnett, „le-am spus să-și pună baionetele și i-am atacat. Erau într-o curte și s-au ridicat și au fugit înainte să ajungem la ei. Strigam «Whoa Mahomet!» și cred că mai mulți au murit speriați decât de gloanțe.“[1016] Și-au croit drum spre râu, pentru a ajunge sub pod, dar brusc au zărit silueta inconfundabilă a unui tanc Tiger. Au împietrit și le-a luat ceva timp să-și dea seama că acesta fusese distrus și abandonat. Era un tanc din Panzer-Kompanie Hummel. Și-au petrecut restul nopții ascunși sub pod, în timp ce patrulele germane căutau supraviețuitori.

La auzul ordinului maiorului Gough de a străpunge liniile spre Oosterbeek, ofițerul OSS american, locotenentul Todd, a luat-o la fugă cu un mic grup. În tot fumul și confuzia momentului, a reușit să iasă din zona luptei. Trezindu-se singur, s-a urcat într-un copac care scăpase cumva de prăpăd și s-a legat cu cureaua de o creangă. O noapte întreagă, extrem de incomodă, nu a făcut altceva decât să încerce să rămână în libertate până dimineață, când a fost găsit.[1017]

Panzergrenadierii au pieptănat câmpul de bătălie. „A fost îngrozitor“, scria Horst Weber. „Tranșeele erau pline de cadavre. Erau cadavre peste tot.“[1018] Weber a descoperit atunci doi parașutiști britanici care se prefăceau a fi morți. „Trecând pe lângă două cadavre, m-am întors într-o doară să mă uit… și le-am văzut ochii. I-am amenințat cu pistolul și le-am spus

zâmbind: «Bună dimineața, domnilor! Să vă aduc acum micul dejun?»“ I-a escortat până la biserică. Afară, armele fuseseră aruncate într-o grămadă. Și-a urmărit atent prizonierii, pentru că, judecând după cât de feroce se apăraseră, nu putea exclude posibilitatea ca vreunul dintre ei să înhațe una.

Caporalul transmisionist John Smith fusese într-un alt grup de soldați. Aceștia încercaseră să străpungă încercuirea, dar dăduseră peste un detașament SS și fuseseră luați prizonieri. Au fost duși într-o sală care părea a fi o biserică, cu un pian pe scenă. Unul dintre parașutiști nu s-a putut abține să urce pe scenă și a început să cânte o piesă de jazz. Gărzile germane, într-o dispoziție bună după victoria lor, s-au tăvălit de râs.[1019]

Un parașutist, care a rămas pe timpul nopții în tranșeele strâmte din spatele comandamentului brigăzii, își amintea cum fuseseră bombardați cu mortiere și fuseseră nevoiți să respingă mai multe contraatacuri. „Până spre prânz, mai rămăseserăm câteva grupuri mici și unul dintre ofițerii noștri ne spusese că de-acum fiecare trebuia să-și păzească singur pielea.“[1020] A decis, cu încă trei soldați, să se îndrepte spre spitalul St Elisabeth, ascunzându-se pe după fiecare casă de pe drum. Aveau două automate și o mână de cartușe. S-au ascuns într-un birou, dar au fost descoperiți repede de una dintre nenumăratele patrule germane care căutau supraviețuitori. „În jumătate de oră ne reîntâlneam cu un număr considerabil de compatrioți, dădeam mâna cu soldații SS și le fumam țigările. Am descoperit că luptaserăm împotriva multora dintre ei în Africa de Nord, Sicilia și Italia. Iar eu am fost cel mai surprins să aflu că încă aveau impresia că pot câștiga războiul – cum să contrazici un fanatic?“ Un număr de soldați SS au încercat ceea ce un parașutist numea „tactica lor obișnuită «ar-trebui-să-fim-de-aceeași-parte»“[1021], argumentând că britanicii ar fi trebuit să li se alăture în lupta împotriva hoardelor sovietice.

Un parașutist din compania lui Lewis, aparținând Batalionului 3, a fost surprins să descopere că tânărul soldat german care-l percheziționa tremura.[1022] Mult mai mulți panzergrenadieri însă erau într-o dispoziție exuberantă. Unii împărțeau ciocolata luată din containerele britanice parașutate pe care le adunaseră. „Din când în când, câte unul se mai oprea și bătea vreun soldat britanic pe umeri, felicitându-l: «Frumos luptat, Tommy!»“ Un ofițer german l-a întrebat pe un pionier unde mai luptase.

Respectând ordinele, acesta a refuzat să răspundă. Cu un accent englezesc perfect, ofițerul a replicat: „Nu are importanță, ești un om foarte curajos, dar și foarte nesăbuit“.[1023]

Un alt ofițer german și-a lovit unul dintre soldați pentru că își bătea joc de prizonieri britanici. Victoria de la Arnhem le-a dat celor din Waffen-SS ocazia să arate cât de ritterlich – cât de galanți – puteau fi. La punctul de adunare, după ce își aruncaseră armele, maiorul Gough a transmis cuvântul de ordine ca toți prizonierii să facă o impresie bună când vor pleca. Așa că s-au aliniat prompt și au mărșăluit cu capul sus.[1024] Un grup și-a făcut chiar de cap cu un ultim „Whoa Mahomet!“[1025]

Panzergrenadierul Rottenführer Alfred Ringsdorf reflecta la cele prin care tocmai trecuseră: „Nimeni dintre cei care au trecut printr-o experiență atât de teribilă, când viața i-a atârnat de un fir de păr, nu poate spune că nu i-a fost frică. Poate să aibă și Crucea de Cavaler cu diamante, sunt sigur că i-a fost frică.“[1026] După bătălia de la pod, supraviețuitorii companiei au fost adunați într-un parc de la periferia orașului Arnhem. „În momentul în care ne-am adunat toți, am devenit conștient că se auzea ciripitul unei păsări. Era ca o revenire la viață, ca și cum în timpul bătăliei viața fusese suspendată. Brusc trăiam din nou și mi-am dat seama că am ieșit de acolo în viață.“

Horst Weber, din același Panzergrenadier-Regiment 22 SS, scria: „Când englezii au ieșit după ce se predaseră, țineau capetele sus. Arătau mândri și în nici un caz înfrânți. Dar m-a întristat că arătau atât de ponosiți, descompuși și extenuați. Când a fost evident că cei pe care îi învinseserăm erau englezi, primul lucru la care m-am gândit a fost să punem mâna pe proviziile lor de alimente și de țigări. Eram atât de hotărât să prind o parte din pradă, încât am refuzat să ajut un soldat englez ale cărui picioare fuseseră retezate. Stătea sprijinit de un perete, neajutorat, fără să poată face nimic.“[1027] Weber descria cum el și camarazii săi, tineri de 17–18 ani „mereu înfometați“, nu-și puteau crede ochilor văzând rațiile alimentare, kiturile de prim-ajutor, cafeaua instant și toate bogățiile pe care le găseau în containerele parașutate. „Și era săpun“, își amintește Weber, „ceva ce nu mai văzuserăm de ani de zile. Ne spălaserăm cu nisip. Voiam toți să înhățăm toate lucrurile astea și să ducem și acasă din ele. Eram copii ai războiului, interesați doar de ce puteam lua cu noi.“ Au fost impresionați în

special de sulfamidă. „În armata noastră, mulți soldați muriseră din pricina cangrenelor, pentru că nu aveam penicilină.“

Unii dintre camarazii lui Weber nu s-au sfiit să ia elemente din uniformele inamice ale cadavrelor. Chiar și în Waffen-SS, în mod normal bine echipat, putea exista un amestec de uniforme. Unii purtau jachete cu camuflaj tigru, unii cu camuflaj gri de câmp, iar mulți aveau pantaloni britanici sau americani, pentru că erau mult mai rezistenți decât cei nemțești, care se dezintegrau. Bocancii parașutiștilor americani erau cei mai apreciați, dar orice german capturat care purta o pereche era pasibil de a fi împușcat pe loc. Echipamentele Aliaților deveniseră o asemenea preocupare, chiar și la cele mai înalte niveluri, încât șeful de stat-major al lui Model a dat curând un ordin care le interzicea trupelor aflate în poziții stabile să doboare planoare. „Acestea transportă pradă valoroasă, în special armament greu, vehicule motorizate și motociclete.“[1027]

Imediat ce rezistența din partea oamenilor lui Frost a încetat, Kampfgruppe Knaust și panzergrenadierii din 10 SS Frundsberg au fost trimiși în sud, pentru a întări linia din jurul orașului Elst. Potrivit lui Knaust, unii dintre oamenii lui Gräbner din Batalionul de Recunoaștere Hohenstaufen au fost găsiți grav răniți, dar încă în viață, în semișenilatele asupra cărora se trăsese pe pod cu trei zile mai înainte.[1029] Mulți aveau arsuri îngrozitoare. Ringsdorf descrie și drumul spre Elst parcurs în semișenilate în dimineața aceea: „Am trecut podul plin de vehicule arse. Conducătorii acestora erau încă înăuntru. Erau carbonizați.“[1030]

Reacția lui Knaust la vederea câmpiei joase a Bataviei, sau Insula, a fost identică cu a generalului Adair. Era imposibil de traversat pentru tancuri, cu mlaștini pe ambele părți ale drumului elevat. Compania de panzere a grupului său fusese întărită de curând cu tancuri Tiger și câteva Panther – Knaust estima în jur de 45 în total. În plus, batalionul său primise un batalion de marinari de pe crucișătoare și submarine U-boot – „erau niște oameni grozavi, majoritatea subofițeri, dar din păcate habar nu aveau să lupte pe uscat. Cât despre așa-numitul Batalion de Câmp Luftwaffe, acesta s-a prezentat în Elst pe înserat. A fost prima și ultima dată când am zărit

acest batalion. Până dimineața, deja dispăruse.“[1031] Knaust a stat treaz cu ajutorul Pervitinului, pastilele de metamfetamină ale armatei germane.

Bittrich l-a vizitat în ziua aceea pe Knaust. „Încă 24 de ore“, i-a spus Bittrich, „avem nevoie de încă 24 de ore.“[1032] A subliniat faptul că nu trebuie să-i lase pe britanici să treacă, pentru că nu eliminase încă Divizia 1 Aeropurtate din Oosterbeek. Doar după aceea aveau să poată deplasa majoritatea Corpului II Panzere în sud. Knaust, experimentatul comandant de panzere, a amplasat el însuși fiecare tanc. În loc să se ajute de cârje, comandantul cu un singur picior se deplasa într-un ataș de motocicletă, care era mult mai manevrabil și o țintă mai greu de atins în eventualitatea unui atac aerian.

Bittrich așezase nou-sositul batalion SS Nederland între pod și gara Arnhem ca pe un limitator de viteză în spatele Knaust Kampfgruppe. Comandamentul din Prusia Orientală al Führerului încă se temea că Montgomery ar fi putut străpunge liniile, pur și simplu prin numărul mare al tancurilor. Bittrich era presat de Oberkommando der Wehrmacht (OKW) să elimine rămășițele Diviziei 1 Aeropurtate de la Oosterbeek cât mai repede. Hitler cerea o rezolvare rapidă a bătăliei pentru a putea lansa un contraatac major spre Nijmegen. Credeau că britanicii din Oosterbeek trebuie să fi rămas fără muniție, și, pentru că „nu e nici un dubiu că Luftwaffe controlează spațiul aerian de deasupra Arnhemului“[1033], liniile de aprovizionare erau întrerupte. Rezistența, concluzionau ei, avea să fie astfel foarte scurtă.

Bittrich raportase cu o noapte înainte că luaseră deja 2 800 de prizonieri la nord de Nederrijn și că flancul stâng al generalului von Tettau, aflat pe calea ferată de la est de Wolfheze, făcuse contactul cu flancul drept al Batalionului Hohenstaufen al lui Harzer, așa că britanicii erau complet încercuiți.[1034] Dar nu totul era bine în așa-numita Divizie von Tettau și asta din cauza scandalurilor pe care le avea comandantul acesteia cu SS Obersturmbannführer Lippert.[1035] Așa încât Bittrich a decis să dea Diviziei Hohenstaufen comanda tuturor forțelor care încercuiau Divizia 1 Aeropurtate.

*

Cu o oră înainte să se crape de ziuă, ofițerii britanici din perimetrul Oosterbeek și-au trezit cu fluierul oamenii din tranșee pentru a fi gata de luptă. Un mucalit a strigat „Off-side!“[1036] –o glumă slăbuță, dar care a dat naștere hohotelor de râs atât de necesare. Câțiva piloți de planoare care nu se deșteptaseră la fluierul ofițerului s-au trezit mai târziu, descoperind șocați un german întins lângă tranșeea lor. Așteptase ca cei doi să se trezească pentru a se preda. Avea 40 și ceva de ani și, pur și simplu, nu mai voia să lupte. Având în vedere situația precară a celor cărora li se preda, omul era ori prost informat, ori disperat.[1037] Un soldat din Batalionul 1 Para fusese atât de extenuat, încât adormise în timpul bătăliei. Când s-a trezit, și-a șocat unul dintre camarazi, care-l crezuse mort.[1038]

Atacul nu s-a declanșat până la ora 08.00, cu jumătate de oră de bombardament de artilerie și de mortiere susținut înainte de atacul infanteriei. Zgomotul era copleșitor. „Singurul mod în care puteam vorbi cu Taffy era să urlăm fiecare în urechea celuilalt“[1039], scria un soldat din South Staffords. Tirul mitralierelor era atât de intens, încât maiorul Lonsdale a fost nevoit să inspecteze pozițiile de la nord de biserica din Oosterbeek într-un transportor blindat.[1040] Secretarul-șef al lui Hackett îl descria pe Lonsdale ca „o apariție ce inspira teroare“[1041], cu un braț agățat de gât cu o eșarfă plină de sânge, un bandaj însângerat înfășurat în jurul capului și un altul în jurul piciorului.

„«Ura» matinală obișnuită, imediat după ce s-a crăpat de ziuă“[1042], scria maiorul Blackwood din Batalionul 11 Parașutiști în ziua aceea. „John Douglas și un proiectil de mortier au ajuns simultan în același punct. Bunny Speake a primit o porție mai mare de explozibil în burtă și în piept. Astfel, Guy Blacklidge și cu mine am rămas singurii ofițeri. O zi interesantă, bombardați continuu, iar tancurile nu ne-au lăsat nici un moment de respiro. Servanții noștri au fost magnifici și au făcut praf cel puțin două tancuri Tiger. Ghinionul a făcut să ocup o tranșee la vreo 20 de metri de tunul nostru de 76,2 mm, care aproape că-mi zbura capul de pe umeri la fiecare salvă.“

Maiorul Robert Cain de la South Staffords s-a remarcat din nou, recuperându-se peste noapte după ce un aruncător de grenade i-a explodat în față. „În dimineața următoare“, continuă citarea pentru decorarea sa cu Crucea Victoria, „acest ofițer a anihilat încă trei tancuri folosindu-și curajos aruncătorul de grenade, de fiecare dată părăsindu-și acoperirea și luând poziție în teren deschis, făcând complet abstracție de siguranța proprie.“[1043] După, Cain a fost nevoit să se retragă la biserica din Oosterbeek, cu majoritatea oamenilor săi în spălătoria alăturată, pe care proprietarul refuzase să o părăsească.

Apărătorii urmau să aibă nevoie în curând de fiecare proiectil antitanc. La amiază, Batalionul 503 Tancuri Grele a ajuns la Arnhem cu 45 de tancuri Tiger, pe lângă un alt batalion de panzergrenadieri, Regimentul 171 Artilerie din Zutphen și cei de la SS-Landstorm Nederland, care cuprindea naziști neerlandezi voluntari, pe care Bittrich i-a plasat în spatele podului Arnhem.

Partea sud-vestică a perimetrului ocupat de Border Regiment era obiectivul principal al forțelor generalului von Tettau. Trei plutoane au fost trimise înainte pentru a apăra colina apruptă din Westerbouwing, care se ridica deasupra râului Nederrijn și a podului plutitor spre Driel. Pe culmea colinei era o cafenea care profita de frumoasa priveliște asupra râului și a câmpiei Bataviei. Colina avea o importanță aparte, dar Border Batallion nu-și mai putea permite să trimită oameni care să o apere.

La ora 08.00, Batalionul Worrowski al Școlii de Subofițeri a Diviziei Hermann Göring a atacat, susținut de câteva tancuri Renault vechi, capturate în 1940. Bătălia a fost crâncenă. Plutoanele au fost respinse. Compania B a contraatacat apoi, dar a suferit pierderi atât de mari, încât a trebuit să se retragă în uzina de gaz de pe malul râului. Un soldat cu un aruncător de grenade a reușit să distrugă trei tancuri din cele patru.

Compania B a dus o luptă evident eroică împotriva unei forțe mult superioare. „Parcă erau sute“, își amintește un caporal, „ca spectatorii unui meci de fotbal. Am tras cu tot ce aveam.“[1044] Oberstleutnant Fullriede scria în jurnalul său că „Batalionul Worrowski și-a pierdut toți ofițerii în timpul

atacului asupra Oosterbeek, mai puțin un locotenent, și jumătate din soldați“.[1045] Fullriede, care făcea parte din Divizia Hermann Göring, a fost șocat de numărul victimelor provocate doar de niște unități de-abia antrenate trimise în luptă. „În ciuda interdicției OKH“, scria el despre înaltul comandament al armatei, „aproximativ 1 600 de recruți au fost trimiși înapoi în Germania, căci desfășurarea lor ar fi însemnat pur și simplu uciderea unor copii.“

Rămășițele Companiei B s-au retras în vila albă Dennennoord, care îi aparținea lui Jonkheer Bonifacius de Jonge, un fost guvernator-general al Indiilor de Est Olandeze care se retrăsese la Oosterbeek, atras de liniștea renumită a locului. Acesta a încercat să filosofeze când terenul de tenis i-a fost distrus de un proiectil și toată casa s-a cutremurat. Iar criza de apă a însemnat că au fost nevoiți să umple găleți cu apă dintr-o fântână a fermei învecinate, lucru care era extrem de periculos. În ziua aceea, De Jonge scria în jurnalul său cum au apărut 12 răniți și li s-a dat ceva de mâncare în bucătărie. „Voiau să se predea, pentru că nu mai aveau muniție aproape deloc. Le-am spus atunci că era imposibil, atât timp cât mai aveau fie și un singur glonț. Un ofițer a venit să vadă ce se întâmplă și, slavă Cerului, i-a luat cu el. Dar peste o oră au revenit. Nu există autoritate și coeziune. Situația este mai mult decât precară. Parașutiștii sunt lansați în ideea că își pot purta singuri de grijă timp de trei zile, dar apoi Armata trebuie să le vină în ajutor, iar Armata nu a venit. Casa încă e în picioare, dar e tot ce pot spune.“[1046] Peluzele din jurul casei au fost apoi distruse de tranșee și gropi pentru mitraliere, iar răniții au fost mutați în crama lui Jonkheer de Jonge.

Compania D din Border Regiment, aflată la jumătatea distanței dintre râu și Utrechtseweg, a fost de asemenea lovită în plin în timpul acelui prim atac important asupra perimetrului. A fost bombardată intens cu mortiere în timpul zilei, pierzând mulți oameni în urma exploziilor bombelor cu fragmentare. Iar în pădurea destul de deasă din jur, soldații din SS Kampfgruppe Eberwein au reușit să infiltreze această linie extinsă fără prea mare dificultate. Una era să lupți cu trupele care atacau direct, dar tirul constant de hărțuire din spate nu era deloc bun pentru moralul soldaților. Compania se afla în apropierea unui sătuc și, dat fiind că nu-și putea trimite rănițiii în altă parte pentru a fi tratați, sanitarii și câțiva localnici curajoși i-au îngrijit în casele lor.

Batalionul 7 King's Own Scottish Borderers, un alt batalion din brigada aeropurtată a lui Hicks, s-a pregătit de asemenea pentru a-și apăra Casa Albă de pe limita nordică a perimetrului, hotelul Dreijeroord. Comandantul, locotenent-colonelul Payton-Reid, descria „atmosfera sinistră a unei case bântuite. Luna lumina prin găurile lăsate de proiectile în pereți, aruncând umbre ciudate, se puteau auzi pași și ți se părea că se văd fețe privind înăuntru la toate ferestrele."[1047] Toți copacii din jur fuseseră ciopârțiți de schije. Un castan uriaș fusese doborât și peste tot în jurul hotelului erau țigle sparte. Draperiile sfâșiate fluturau în vânt „ca niște stafii".

„Bătălia pentru Casa Albă" a început în zori, cu lunetiștii germani care se legaseră de trunchiurile copacilor, sus, printre crengi. Toate pozițiile au fost bombardate intens cu Nebelwerfer, aruncătorul de proiectile de mortier prevăzut cu șase țevi, cunoscut de unii britanici drept „isterica", din cauză că sunetul pe care-l făcea semăna cu un țipăt strident. Mașini dotate cu megafoane difuzau mesaje care spuneau că Montgomery i-a uitat și că trebuiau să se predea, pentru că erau înconjurați.

Atacul principal a început în acea după-amiază. Kampfgruppe Krafft a avansat în spatele unui baraj intens de mortiere, dar când a venit momentul să atace, „am început să tragem cu tot ce aveam"[1048], își amintea colonelul Payton-Reid. „Pușcașii și mitraliorii s-au întrecut în tirul rapid; operatorii mortierelor, cu lansatoarele practic verticale, lansau bombe peste capetele noastre la distanța minimă posibilă, tunurile antitanc apărau flancurile, iar mitralierele Vickers scuipau șuvoaie de gloanțe cum doar un Vickers poate. Larma era dublată de un potop de înjurături cu un accent predominant scoțian." Supraviețuitorii din rândul germanilor s-au aruncat la pământ, dar au fost lichidați când „i-am atacat ca pe vremuri, cu baionetele și urlete înspăimântătoare".

Borderers, deși rămași doar 270, au reușit să le provoace pierderi masive atacatorilor. Jurnalul lor a înregistrat cum au luptat cu ardoare ofițerii din statul-major. „Maiorul Cochrane și tamburul-major Tait, cu automatele Bren, iar sergentul de poliție Graham, cu o mitralieră Vickers, au ucis zeci de germani."[1049] Inamicii nu au fost cruțați de nici o parte. Se pare că „maiorul Gordon Sherriff, care îl însoțea pe comandant într-o inspecție a

poziţiilor Regimentului 7 KOSB, a dat peste un german şi l-a ucis cu mâinile goale“. Compania A a fost învinsă, iar restul batalionului forţat să se retragă, dar terenul a fost recucerit într-un atac sălbatic la baionetă. Nu mai rămăsese nici un comandant de companie şi un singur sergent-major rănit mai era în picioare.

În noaptea aceea, generalul-maior Urquhart le-a ordonat celor din Borderers să se retragă într-un cartier aflat la doar câteva sute de metri nord de Hartenstein. Noile poziţii s-au transformat într-un câmp de luptă suburban, în care tunurile de asalt autopropulsate aveau să domine străzile, iar lupta din-casă-în-casă a căpătat o intimitate sălbatică. Soldaţii britanici susţineau că puteau simţi prezenţa germanilor doar după mirosul de tutun stătut.

Pe la amiază, o parte a escadronului de recunoaştere ataşat resturilor Batalionului 156 Para a intrat sub presiune. „Am văzut şi noi pentru prima dată infanteria fritzilor în mişcare“, scria locotenentul John Stevenson în jurnalul său. „Intrau şi ieşeau din casele aflate pe partea opusă a intersecţiei dinspre o brutărie, care era cea mai mare clădire din zona noastră defensivă. Pe cât de repede au apărut, pe atât de repede i-am lichidat. Aveam trei oameni şi o mitralieră în brutărie. [Germanii] i-au dat foc cu gloanţe incendiare şi băieţii noştri au fost nevoiţi să iasă. Nu ştiam dacă [germanii] au intrat în brutărie şi, deoarece clădirea ne domina celelalte poziţii, ne-am gândit că mai bine o distrugem de tot. Am întors aruncătoarele de grenade spre ea, de la aproape 50 de metri distanţă, şi i-am dat o gaură în zid şi probabil că am creat destul disconfort înăuntru. Ne-am asigurat de asta apropiindu-ne şi aruncând grenade în ce mai rămăsese din ea, până când am fost destul de siguri că nu mai era nimeni acolo. Ne-au lăsat mai mult sau mai puţin în pace restul zilei, abandonându-şi morţii şi răniţii. Deja omorâserăm o grămadă de fritzi.“[1050]

Soldaţii din defensiva perimetrului nu doar că picau din picioare de oboseală, dar nu mai aveau nici muniţie şi sufereau de foame. Ofiţerul american de sprijin aerian, locotenent Paul Johnson, raporta că „raţiile erau pe sfârşite, aşa că am hotărât să le micşorăm, ca să rezistăm cât de mult posibil cu ce mai aveam“.[1051] Dar cei din grupul său o duceau mai bine

decât alții, pentru că încă mai aveau jeepurile, cu care fuseseră bine aprovizionați.

Cheia problemei erau containerele cu provizii lansate în afara perimetrului, dat fiind că, din cauza lipsei contactului radio, RAF nu avea o imagine clară a zonei ocupate. Fumul luptelor masca panourile colorate și nu avea nici un rost să se lanseze rachete de semnalizare sau să se declanșeze grenade fumigene, pentru că germanii făceau același lucru după ce capturaseră planurile care le dezvăluiseră toate semnalele. Iar când erau recuperate, adesea containerele nu conțineau alimente. „Au ajuns proviziile“, scria caporalul George Cosadinos, „dar majoritatea au fost aruncate în locul greșit. Nu am primit decât proiectile [antitanc] de 57 mm. Nu poți să mănânci proiectile!“[1052] Oamenii erau și mai furioși când descopereau containere pline nu cu alimente sau muniție, ci cu berete, uniforme de luptă, centuri și chiar blanco********.

Alte unități aveau cu disperare nevoie de proiectile de 57 mm, dar probabil primeau obuze de 76,2 mm, după ce tunul lor de 76,2 mm fusese distrus. Germanii, de cealaltă parte, păreau că nu au deloc probleme cu muniția. Mulțumită organizării lui Model, fiecare unitate primea muniție din aceleași camioane care o aduceau în Țările de Jos. Locotenentul Johnson observa că de fiecare dată când apărătorii perimetrului deschideau focul, „aproape imediat germanii ripostau cu mortiere, bombardând cu simț de răspundere toată zona“.[1053]

Atenția tuturor era îndreptată spre cer când se apropiau avioanele de transport RAF și mulți recunoșteau că aveau inima în gât imaginându-și curajul necesar pentru a menține direcția avionului prin tirul bateriilor antiaeriene. „Mi-a atras atenția unul dintre avioanele Dakota în flăcări“, scria fruntașul bombardier Jones. „Pentru o clipă, două siluete au apărut în ușa avionului. Unul avea o parașută, celălalt nu, și săreau amândoi cu singura parașută. După ce au sărit, s-au despărțit. Primul a deschis parașuta, plutind încet spre sol; celălalt a căzut ca o piatră. Încă îl mai văd căzând, cu mâinile în șold, plonjând spre pământ cu capul înainte.“[1054] În ciuda pierderilor, lansarea din 21 septembrie a proviziilor s-a dovedit a avea mai mult succes față de celelalte de până atunci și cu siguranță față de cele din zilele următoare. Regimentul Ușor Artilerie Regală mai avea sub 30 de

proiectile de fiecare tun, iar eficiența sa a fost salvată de livrarea în ziua aceea a aproape 700 de proiectile de 75 mm pentru obuziere.[1055]

Cu un autocontrol impresionant din partea găsitorilor, o mare parte din rațiile parașutate a fost distribuită celor răniți. În vreme ce soldații germani exultau de pe urma pomenii căzute din cer și adesea își chinuiau adversarii cu asta, unii soldați britanici erau atât de înfometați, încât uneori frigeau imprudenți păsări sau iepuri fără a-i curăța de intestine. Nu aveau nici un fel de mustrări de conștiință să buzunărească morții, indiferent că erau germani sau britanici, în căutare de rații alimentare. Micul dejun al celor norocoși consta dintr-o jumătate de cub de terci de ovăz, fărâmițat în apă. În cea mai mare parte se hrăneau cu legume din grădini și fructe din livezi și mulți parașutiști erau loviți de accese de diaree în urma consumului de pere și de mere necoapte. Cei aflați departe de Hartenstein au fost nevoiți să se bazeze pe cămările gospodăriilor generoase. Soldații britanici erau adesea prea afectați pentru a se mai gândi cu cât de puțin supraviețuise o familie neerlandeză tipică în tipul ocupației. Iar această problemă avea să devină mult mai serioasă după bătălie. Singurul lucru care părea să mai existe încă în cantități rezonabile erau frunzele de ceai. Soldații le dădeau familiei a cărei casă o apărau, iar proprietarii le pregăteau tuturor ceai. Dar laptele nu se găsea aproape deloc, iar criza de apă se acutiza.

Disperarea după ceai era atât de mare, încât unii soldați făceau aproape orice pentru a obține mai mult. Ordonanța locotenentului Jeffrey Noble, soldatul McCarthy, a ieșit sub tirul german, căutând containerele unul după altul. A reușit într-un final să găsească o cutie și a fugit înapoi, unde a fost mustruluit de Noble pentru riscul pe care și-l asumase, dar, fără îndoială, pentru camarazii săi a fost un erou.[1056]

Pe lângă ceai, britanicii le ofereau gazdelor neerlandeze și țigări, dulciuri și ciocolată, precum și conserve de carne de vită și sardine din containerele parașutate. Fiind oarecum prea generoși cu țigările la început, au fost nevoiți apoi să ceară înapoi câte o țigară. Au fost de asemenea surprinși când au aflat că în Oosterbeek mulți oameni își cultivau propriul tutun. Dar britanicii aveau multe motive să fie recunoscători, mai ales pentru felul în care civilii le îngrijeau rănițiii sau chiar și pe cei extenuați. Un cap de familie povestea că imediat ce ajunseseră în pivnița lui câțiva parașutiști

obosiți și murdari, din cauză că nu exista apă, „soția mea le-a curățat fețele cu apă de colonie“.[1057]

Unii puști neerlandezi se strecurau printre pozițiile germane pentru a aduce mere și legume. Alții, provocați de pericol, și-au asumat riscuri nebunești pentru a obține provizii din containerele britanice și chiar din surse germane. Lucianus Vroemen și un prieten au dat peste o semișenilată în care nu era nimeni. Au găsit conserve de sardine, câteva sticle de vin franțuzesc și pachete de tutun unguresc. Au ezitat întrebându-se dacă să ia și un pistol, dar s-au hotărât să-l lase acolo. Au fost mai degrabă intrigați decât speriați de soldații germani morți cărora le-au căutat prin buzunare. Când au revenit cu prada, parașutiștii britanici i-au implorat să nu mai fie atât de nechibzuiți.[1058]

Asigurarea hranei pentru sute de răniți devenise o sarcină din ce în ce mai dificilă. Lângă Tafelberg, au fost văzute patru oi rătăcite. Jan Donderwinkel, un voluntar localnic, a scris că acestea au fost împușcate prompt, jupuite, tranșate și făcute tocană.[1059] De asemenea, îngrijirea răniților devenea tot mai dificilă în mijlocul câmpului de luptă. Pentru moment, nu se mai puteau face operații în Tafelberg pentru că tavanele fuseseră distruse de bombe în ambele birouri folosite ca săli de operații.[1060]

O parte din Brigada 4 Parașutiști a lui Hackett a reușit să-i scoată pe germani din hotelul Schoonoord. Criza de apă le făcuse viața imposibilă asistentelor medicale, care nu-i mai putea spăla pe răniți, iar cei din personalul medical nu se mai puteau spăla pe mâini. Tifonul pentru bandaje și pansamentele erau atât de puține, încât voluntarii mergeau din casă în casă cu coșuri, cerând cearșafuri care puteau fi transformate în bandaje. În unele cazuri, personalul medical a ajuns chiar să le ia de la cei morți pentru a le refolosi, însă cu fiecare oră veneau din ce în ce mai mulți răniți.

„Urletul luptei a devenit vădit neplăcut“[1061], raporta preotul Regimentului Piloți Planoare, din spitalul improvizat. Dădea exemplul unui „flăcău care, fizic, era nevătămat, dar mental șocat profund“.

„Părinte, mi-e frig“, i-a spus băiatul. „Poți să-mi mai aduci o pătură?“ I-a explicat că nu existau pături în plus, pentru că mulți răniți nici nu aveau una. Băiatul l-a rugat să-l învelească și să spună o rugăciune. „Mi-e frică din cauza zgomotului.“

Zgomotul luptelor continua pe străzile din jur. După ce a reușit aparent să-l liniștească, preotul și-a continuat rondul. A doua zi nu l-a mai găsit pe băiat și a întrebat unde era. „A murit la două ore după ce ați plecat de lângă el“, i s-a răspuns. „Din cauza zgomotului de afară.“

Părintele Pare a continuat să încerce să-i liniștească pe cei tulburați sau să preia mesajele către mame ori iubite. Trebuia să pară optimist, indiferent de cât de sumbră era perspectiva. Colonelul Warrack raporta că răniții erau „disperați să afle noutăți despre Corpul XXX“.[1062]

Pe Marienbergweg, în partea de est a Oosterbeekului, soldații SS au împușcat o tânără neerlandeză care încerca să ajute un parașutist englez rănit, dar, din fericire, nu au ucis-o. A fost dusă la Schoonoord, cu un braț zdrobit.[1063] Cu toate astea, focul înceta când sanitarii care transportau răniți traversau șoseaua dintre Schoonoord și Vreewijk. La un moment dat, în timpul luptei, un sanitar a văzut un bătrân venind dinspre gară. „Când a ajuns la intersecție, s-a uitat în stânga și în dreapta, și-a deschis umbrela și a traversat calm, dispărând în direcția hotelului Tafelberg.“[1064]

În timp ce Schoonoord, Tafelberg, Vreewijk și casa Ter Horst de lângă biserică erau din ce în ce mai afectate de lupte, sanitarii din teren păreau adesea veniți din războaiele trecute. Arie Italiaander, un luptător din trupele de comando neerlandeze atașat escadronului de recunoaștere, s-a trezit pe post de chirurg după explozia unui obuz de mortier în apropierea hotelului Hartenstein. „Rănitul avea laba piciorului aproape desprinsă“[1065], iar Italiaander, care avea un cuțit bun, a fost pus să-l taie complet, ceea ce a și făcut. „Rănitul, căruia i se administrase o injecție cu morfină și fuma o țigară, a zâmbit curajos.“ Germanii, care vedeau ce se întâmplă, au încetat focul. Ulterior, Italiaander a îngropat bocancul, cu laba piciorului în el, undeva lângă tranșeea în care era.

În teorie, fiecărui om căruia i se administra morfină trebuia să i se marcheze pe frunte doza cu un creion chimic. Când rămâneau fără morfină, nu le

spuneau răniților. Sanitarul întreba în schimb: „Pentru ce îți trebuie morfină? Morfina este pentru dureri mari. Pe tine nu te doare atât de rău.“[1066]

Divizia 1 Aeropurtate a primit până la urmă o nouă tranșă, spre finalul bătăliei. Un avion Mosquito de vânătoare-bombardament a venit la altitudine foarte mică și a aruncat proviziile de morfină înfășurate în pături.[1067]

Cu răniții germani și britanici întinși unii lângă alții în spitalele improvizate, ostilitatea câmpului de luptă lăsa adesea locul umanității comune a suferinței. Pionierul Tim Hicks fusese împușcat în gât. Îi amorțise corpul și îi era teamă că rămăsese paralizat, dar, spre ușurarea lui, a apărut durerea, iar el a simțit că va putea merge din nou. Camarazii săi l-au dus la un punct de prim-ajutor. „Era un soldat întins lângă mine“, scria el. „Nu-l puteam vedea, dar îl auzeam. Gemea și plângea. Am fost bombardați, iar el s-a întins și mi-a strâns mâna. Părea că s-a mai liniștit și mi-a dat și mie o senzație de calm. Dimineața, m-am uitat spre el și am văzut că era german. Era tânăr, cam de vârsta mea, 21 sau 22 de ani. Avea o rană îngrozitoare pe partea dreaptă. Era conștient și, când m-a văzut privindu-l, a zâmbit și a bălmăjit ceva. Am împărțit cu el apa pe care o mai aveam în sticlă.“[1068]********

Nici măcar spitalul St Elisabeth, controlat de nemți, nu avea apă. Așa că, pentru a curăța petele de sânge, sora van Dijk a organizat o coloană de asistente și voluntari care să meargă sub steagul Crucii Roșii până pe malul râului, pentru a umple cu apă găleți și alte recipiente. Nu s-a tras asupra lor nici măcar o dată, dar au fost nevoiți să-și croiască drum printre morți. „Erau cadavre peste tot – britanici și germani. Pe jos erau brațe și picioare fără oameni și trebuia să fim foarte atenți să nu călcăm pe grenade.“[1069]

Postul de prim-ajutor al Regimentului Ușor din casa parohială Ter Horst de lângă biserica Oosterbeek era într-o stare și mai degradată. Casa era distrusă de bombe și acolo erau aproape 100 de răniți și un singur medic, căpitanul Martin. În ziua aceea, un tanc german a deschis focul asupra casei. „Un obuz a distrus unul dintre pereții camerei cu răniți“, scria un sanitar. „Oamenii au fost acoperiți de cărămizi și lemne. Împreună cu căpitanul Martin, am început să-i scoatem de sub dărâmături. A mai fost încă o

explozie și apoi beznă. Cinci răniți grav au fost uciși de a doua explozie. Căpitanul Martin a fost rănit la ambele picioare.“[1070] Martin s-a bandajat singur și a continuat.

Generalul Urquhart, inspectând sectorul alături de colonelul Loder-Symonds, a fost șocat de numărul cadavrelor adunate într-o grămadă în grădină. I-a spus colonelului Thompson din Regimentul Ușor să se ocupe de îngroparea acestora, pentru că nu făceau „bine moralului“.[1071]

Urquhart, Loder-Symonds și Thompson au intrat apoi în postul de comandă înghesuit al bateriei, aflat în spatele spălătoriei. La ora 09.35, observatorul înaintat intrase pe frecvența radio a unei unități britanice neidentificate, spunând „noi suntem cei cu care încercați să vă întâlniți“.[1072] I s-a ordonat să părăsească frecvența, dar a insistat. „Suntem bombardați puternic. Ne puteți ajuta?“[1073] Folosind un limbaj codificat, cei doi ofițeri au început cu precauție o procedură de identificare, complet conștienți de tentativele nemților de a induce inamicul în eroare.

Observatorul i-a înmânat microfonul și receptorul lui Loder-Symonds. Acesta s-a identificat, spunând „Aici Rază-de-Soare“[1074], codul standard pentru un comandant. Mergând mai departe cu procedura, a spus că prenumele era Robert. Apoi i s-a cerut să identifice un prieten comun. A făcut-o și, complet satisfăcut, s-a întors spre Urquhart spunându-i că a luat legătura cu Regimentul Mediu 64 al Diviziei 43. Nu numai că, în sfârșit, erau în legătură cu Corpul XXX, dar puteau și cere foc de sprijin din Nijmegen. „Atmosfera tensionată din postul de comandă a lăsat locul bucuriei“, scria Thompson.

Regimentul 64 se deplasase pe timpul nopții de la frontiera belgiană până la Nijmegen. În decurs de o oră de la primul contact cu observatorul înaintat din Oosterbeek, una dintre trupe avea tunurile de 113 mm îndreptate spre una dintre cele trei ținte indicate. Tirul de sprijin a continuat pe parcursul zilei asupra mai multor ținte, iar la ora 16.00 regimentul a fost completat cu o baterie de obuziere Long Tom de 155 mm. Cu toate că bătaia era de 15 kilometri, Divizia 1 Aeropurtate a înregistrat în jurnal tiruri de o „acuratețe incredibilă“[1075], chiar asupra pozițiilor germane infiltrate în perimetru.

Americanul Paul Johnson, din grupul de sprijin aerian, care a recunoscut eșecul în a ajuta divizia aeropurtată, a descris felul în care observatorii înaintați ai Regimentului Ușor „au reușit să ajusteze tirul unora dintre tunurile de 155 mm ale Corpului XXX. Au reușit să distrugă două tunuri de asalt și să avarieze un al treilea, salvând astfel flancul de sud-est de un atac periculos.“[1076]

Celălalt avantaj al Regimentului Ușor a apărut după-amiază. Brigada Independentă Parașutiști polonezã s-a lansat în apropiere de Driel și toate tunurile germane au început să tragă în direcția lor. Acest lucru le-a dat în sfârșit ocazia tunarilor din Oosterbeek să aducă muniție, să îmbunătățească pozițiile tunurilor și să îndepărteze cartușele folosite.

Orice calmare a tirului în ziua aceea era o ușurare pentru civilii din Oosterbeek, blocați încă în pivnițele lor. În timpul bombardamentelor, unii părinți le puneau copiilor pe cap castroane pe post de căști.[1077] Aceste pauze ofereau puțină liniște și copiilor care plângeau și chiar ocazia de a urca scările și a face puțină mișcare în casele care adăposteau și 25 de oameni la un loc.[1078] Unii se mai strecurau afară, pentru a vedea ce case mai erau încă în picioare și cine mai trăia. Câteva familii profitau de ocazie pentru a pleca, luându-i cu ei pe bătrâni și pe infirmi, adesea așezându-i pe perne într-o roabă. Câțiva bătrâni au refuzat pur și simplu să plece. Locotenentul Michael Dauncey din Regimentul Piloți Planoare verifica o casă pentru a vedea dacă putea fi transformată într-un punct de rezistență. A urcat la etaj și a deschis o ușă. Acolo, așezată în capul oaselor pe un pat mare, era o bătrână în cămașă de noapte. S-au salutat zâmbind și înclinând capetele, iar Dauncey s-a retras, închizând ușa. Nu a aflat niciodată ce s-a întâmplat cu ea după ce bătălia s-a intensificat.[1079]

Adevăratul pericol pentru populația civilă erau panzergrenadierii SS, care „curățau“ casele aruncând grenade în pivnițe. Un risc neașteptat erau copiii care se jucau cu grenade și proiectile neexplodate. Un sergent a fost martorul unei situații în care un soldat s-a apropiat de un copil care ținea o grenadă cu cuiul scos. A reușit să i-o ia, dar și-a pierdut mâna.[1080]

Rănile au fost complet imprevizibile, mai ales în timpul unuia dintre frecventele tiruri de mortiere din acea zi. Cineva a înregistrat la un moment dat 18 lovituri de mortiere într-un singur minut. Locotenentul american

Bruce Davis a fost lovit în picioare de schije chiar când se arunca într-un adăpost individual lângă Hartenstein. După ce bucățile de metal i-au fost îndepărtate, nu prea i-a mai rămas mare lucru de făcut decât să șchiopăteze printre soldați în perioadele de acalmie, încercând să le ridice moralul cu zvonuri despre sosirea Corpului XXX. „Cred că le-am promis o divizie de blindate la micul dejun patru zile la rând“[1081], povestea el ulterior.

Davis era mai presus de toate interesat de inamic. A observat că SS-iștii erau gata de atac, dar infanteriștii germani obișnuiți erau speriați de beretele roșii „și nu atacau fără sprijinul blindatelor sau al tunurilor autopropulsate“. Ca indiciu al nervozității germanilor, a cronometrat la un moment dat o rafală de 30 de secunde a unei mitraliere MG-42. Faptul că mitraliorii germani trăgeau în rafale atât de lungi, de la cinci până la 30 de secunde, arăta cât de înspăimântați erau, scria el în raport. „Erau dovezi constante că infanteria britanică îl speriase de moarte pe Fritz. Și uimitor în privința infanteriștilor britanici era că se purtau ca și când ar fi chiulit cu nepăsare de la școala de duminică pentru primul picnic al primăverii.“

Mulți au întâmpinat în lacrimi avioanele de aprovizionare ai căror piloți demonstrau un curaj incredibil, dar în același timp moartea era atât de omniprezentă, încât aproape toți deveniseră imuni. Pe flancul estic, chiar la nord de Utrechtseweg, câțiva planoriști care jucau cărți se mai opreau din când în când pentru ca unul dintre ei să mai împuște un soldat german.[1082]

Mașina cu megafoane a revenit în nordul perimetrului, difuzând din nou „In the Mood“ a lui Glenn Miller, înainte de a trece la îndemnurile la capitulare.[1083] Acestea au fost urmate rapid de „strigătele evreilor germani din [Compania Independentă Parașutiști] 21 «Să v-o trageți singuri», în germană“.[1084] În anumite ocazii însă ura lor devenea irațională și incontrolabilă. Un sergent cercetaș povestea cum un grup numeros de germani a ieșit din pădure fluturând batiste albe. Un evreu german din plutonul sergentului Sullivan a strigat în germană:

– Cine sunteți?[1085]

– Telegrafiști, au răspuns ei.

– Veniți!

La jumătatea drumului, parașutiștii au deschis focul, ucigându-i pe toți.********

Un alt cercetaș scria în seara aceea în jurnalul său: „Se poate auzi foarte bine acum artileria noastră pe malul celălalt. Sper să se grăbească și să ni se alăture, pentru că nu mai rezistăm mult.“[1086] Iar maiorul Blackwood din 11 Para scria: „Corpul XXX al Armatei 2 trebuia să ajungă aici de ieri, dar cel puțin am luat legătura prin radio. Intermediarele lor ne sprijină cu generozitate, astăzi după-amiază oprind un puternic contraatac inamic înainte măcar să înceapă cum trebuie. Până seara, singurul tun antitanc pe care îl mai aveam a fost distrus și un nenorocit de Tiger încă se mai fâțâia pe culme. L-am așteptat cu 82 de grenade, dar nu s-a apropiat, și ce ne-am mai bucurat când au apărut niște polonezi cu un tun antitanc și au luat poziție printre noi! După câte ne putem da seama, rămășițele Diviziei 1 Aeropurtate ocupă acum un pătrat cu latura de vreo doi kilometri, cu Fritz pe trei laturi și Rinul pe a patra.“[1087]

Blanco – o mixtură folosită de soldații din Commonwealth pentru curățarea și colorarea echipamentului de luptă (n.tr.)

Merită amintit că poetul elisabetan sir Philip Sidney a murit la Arnhem, în ٢٢ septembrie ١٥٨٦, în urma rănilor letale suferite pe câmpul de luptă de la Zutphen. Deși rănit grav, i-a oferit apa pe care o mai avea unui alt rănit, spunându-i: „Nevoia ta este mai mare decât a mea“. Luptase alături de neerlandezi împotriva furia española a infanteriei castiliene.

Gerald Lamarque, comandantul unui pluton din Compania Independentă 21 Parașutiști, a scris, sub pseudonimul „Zeno“, un roman de succes despre cercetașii de la Arnhem, intitulat The Cauldron (Cazanul, n.tr.). L-a scris în închisoare, unde își ispășea o pedeapsă pentru crimă, și a primit premiul Arthur Koestler.

Capitolul 21

Vinerea Neagră, 22 septembrie

Parașutiștii americani din Divizia 101 Aeropurtate și regimentele de blindate britanice care au apărat Șoseaua Iadului își amintesc de ziua de 22 septembrie ca de Vinerea Neagră. Acesta fost începutul a trei zile de atacuri neîncetate ale germanilor asupra șoselei. „La un moment dat, oamenii erau atât de epuizați, încât, atunci când li s-a ordonat odihnă, au picat toți deodată la pământ, fără să încerce măcar să-și dea jos ranițele, căzând într-un somn adânc“[1088], scria un căpitan din Regimentul 506 Infanterie Parașutată.

Principalul obiectiv al germanilor era încă Veghel, pe care Generaloberst Student îl identificase ca fiind cel mai bun punct de sugrumare a rutei Corpului XXX. Colonelul Johnson, aflat la Veghel, a înțeles repede că atacul regimentului său de la Schijndel fusese inoportun. În dimineața zilei de 22 septembrie, câțiva germani rămași blocați în Schijndel au tras focuri sporadice, iar „o campanie hotărâtă de vânătoare din casă în casă“[1089] a batalionului lui Kinnard i-au ucis pe 15 dintre aceștia. Adevărata amenințare viza însă Veghelul.[1090]

La ora 09.30, Generalfeldmarschall Model a transmis un ordin prin care cerea ca „atacul de astăzi să taie definitiv calea de înaintare a inamicului“.[1091] A cerut de asemenea ca diviziile 245 și 712 Infanterie să fie aduse în cel mai scurt timp. „Întăriți-mi flancul stâng!“ Dinspre vest, trei batalioane din Kampfgruppe Huber, din Divizia 59, sprijinite de cinci tancuri Panther și de artilerie, înaintau „pentru a cuceri podul de la vest de Veghel și a-l arunca în aer“.[1092] Între timp, generalul von Obstfelder trimisese din est Kampfgruppe Heinke, iar de la nord de Helmond, Panzer-Brigade 107.[1093]

Când amenințarea a devenit evidentă, Johnson a luat legătura cu generalul-maior Taylor, care mutase postul de comandă al Diviziei 101 Aeropurtate în Kasteel Henkenshage, la periferia orașului St Oedenrode. Spre deosebire de cel din Son, acest post de comandă era acum bine apărat de Regimentul 502

Infanterie Parașutată și de 377 Artilerie de Câmp Parașutată. Taylor îi trimisese deja lui Johnson un escadron al Regimentului 44 Tancuri Regale, iar acum i-a promis câteva piese de artilerie autopropulsate britanice.

În timp ce Kampfgruppe Walther și Panzer-Brigade 107 înaintau din est, atacul de încercuire dinspre vest al germanilor a tăiat Șoseaua Iadului între Veghel și Uden.[1094] Acest lucru l-a obligat pe generalul Adair, aflat în Nijmegen, să trimită înapoi Brigada 32 Gardă pentru a o redeschide. Batalionul 2 al 506, inclusiv compania maiorului Winters, a ajuns în Uden odată cu câteva tancuri britanice. Un atac violent asupra patrulei germane care se apropiase de Uden a dat impresia că orașul era bine apărat. Contraatacul german a provocat panică în Veghel. Locuitorii au încercat să se îngrămădească în adăpostul spitalului. „La un moment dat, sute de oameni speriați și isterici se îngrămădeau afară, în fața intrării principale, așteptând să fie lăsați înăuntru“[1095], povestea dr. Schrijvers. A trebuit să le vorbească, îndemnându-i să se întoarcă în propriile pivnițe. Subsolul spitalului era folosit pentru a adăposti răniții.

Tancurile britanice care sprijiniseră batalionul lui Kinnard la Schijndel fuseseră rechemate de urgență la Veghel, unde generalul de brigadă Anthony McAuliffe (care a condus ulterior defensiva la Bastogne, în Ardeni) a preluat comanda. Batalionul 3 al locotenent-colonelului Julian Ewell a fost adus înapoi la Eerde, pentru a sprijini tancurile. Ewell a reușit să predea cei 150 de prizonieri ai săi Rezistenței neerlandeze, ai cărei membri i-au păzit cu arme germane capturate. Kinnard a lăsat prizonierii răniți în grija medicilor germani, perfect conștient că aveau să fie reîncorporați în Wehrmacht, dar era cu totul lipsit de alternative în circumstanțele date. A predat Rezistenței toate vehiculele germane pe care le capturaseră, cu excepția unei bucătării mobile de teren bine aprovizionate. Această mașină de gătit pe roți, cu coș, era cunoscută drept gulaschkanone********. Kinnard i-a înarmat de asemenea pe membrii Rezistenței cu puști și pistoale automate germane și le-a cerut să-i escorteze pe cei 250 de prizonieri ai săi înapoi la Veghel, în timp ce batalionul său a desfășurat o linie defensivă de-a lungul câtorva dune de nisip de la sud-vest de Eerde.

Când a început atacul, la ora 10.30, Johnson avea un singur batalion și 377 Artilerie de Câmp Parașutată în Veghel. A avut noroc că o parte a Regimentului 506 Infanterie Parașutată al colonelului Sink se afla în apropiere, iar 321 Artilerie de Câmp Planoare a ocupat poziții pe malul canalului, pentru a ataca tancurile Panther în câmp deschis. Un alt escadron britanic de tancuri și artilerie autopropulsată, trimis de generalul Taylor, a ajuns de asemenea exact la timp pentru a înclina balanța.

Chiar în toiul luptelor violente, o familie de neerlandezi l-a invitat la cină pe fruntașul John Cipolla. Acesta nu a putut rezista ideii de a sta la o masă adevărată. Imediat după ce s-au așezat, sergentul său a trecut prin dreptul ferestrei și l-a zărit, și-a văzut de treabă mergând mai departe, apoi a făcut stânga-mprejur și s-a întors țipând la el să-și miște fundul afară, unde-i era locul. Cipolla a înhățat un copan de pui și pușca, le-a mulțumit gazdelor și a fugit afară.[1096]

Până după-amiază, era clar că germanii nu vor putea distruge podul de la Veghel. La 16.30, Student a informat comandamentul lui Model că Divizia 59 fusese la mai puțin de 1 000 de metri de acesta.[1097] Germanii au reușit totuși să arunce în aer podul de peste canalul Zuid Willems, dar Kampfgruppe Huber a fost încercuită și aproape distrusă în bătălia pentru pod. Când colonelul Sink i-a spus lui McAuliffe că anihilaseră un atac german, omorând 140 de inamici, McAuliffe a ripostat: „Exagerați!“[1098] Sink a insistat să vină și să numere cadavrele.

Un locotenent parașutist care fusese rănit în timpul atacului de la Veghel recunoștea ulterior: „M-am temut că, dacă germanii capturau punctul de prim-ajutor, aveau să mă împuște, așa cum făcuseră mulți dintre ai mei cu germanii în Normandia“.[1099] Un sergent admitea că doar preotul militar, părintele Sampson, reușise să-l împiedice să comită o crimă în Veghel, unde dăduse peste un soldat german grav rănit. „Mă gândisem de multe ori că, dacă ajung așa, sper ca un soldat german să-mi tragă un glonț în cap și să-mi curme suferința. Tocmai mă pregăteam să fac același lucru pentru amărâtul ăla, când am simțit o mână pe umăr. Era părintele Sampson. M-a oprit, lucru pentru care îi sunt recunoscător.“[1100]

Când germanii au început să se retragă, generalul Taylor a chemat Forța Aeriană Tactică 2. Aceasta a trimis o uriașă escadrilă de Typhoon ale RAF,

înarmate cu rachete, pentru a ataca tancurile. Atacul aerian a declanșat urale din partea parașutiștilor de la sol, care priveau fiecare avion cum se înșuruba, se rostogolea și plonja spre pământ, urmat de șuierul rachetelor. În ziua aceea, plecarea Brigăzii 107 Panzere din Helmond a permis Corpului VIII, aflat în flancul drept al Corpului XXX, să stabilească acolo un cap de pod cu pierderi minime. Confuzia și comunicațiile proaste subminaseră atacul german. Haosul a fost atât de mare, încât, dimineața devreme, câțiva ofițeri aflați într-o mașină a statului-major au intrat în Veghel crezând că era încă în mâinile germanilor și au fost împușcați sau luați prizonieri. Chiar și un casier a intrat cu mașina în oraș înainte ca luptele să înceapă, raporta un ofițer american, „vrând să ducă bani garnizoanei germane din oraș, pentru a afla cu regret că garnizoana era într-o cușcă pentru prizonieri de război din josul străzii, așa că l-au aruncat și pe el acolo. Spumega de furie.“[1101] După încetarea luptelor, restaurantul local a făcut profit rapid cu soldații înfometați, vânzându-le șuncă și ouă la prețul de trei guldeni, sau un dolar și zece cenți, adică 15,30 dolari la valoarea din prezent.

Chiar dacă era satisfăcut de rezultatul de la Veghel, generalul-maior Taylor nu era mulțumit că „ne-a luat șapte zile să aducem toate elementele Diviziei 101 Aeropurtate. În vremea asta, divizia a fost nevoită să protejeze terenul de aterizare cu forțe considerabile, în același timp cu alte misiuni la sol. Acest lucru a redus forța disponibilă pentru sarcinile esențiale ale diviziei.“[1102] 101, sublinia el, și-a apărat doar sectorul său de 24 de kilometri. Existau „slăbiciuni în fiecare punct critic“, ceea ce a necesitat „cele mai energice deplasări de trupe pentru a preîntâmpina numeroasele amenințări pe măsură ce acestea apăreau de-a lungul acestui coridor“.

Moartea era de două ori mai șocantă când venea pe neașteptate, în timpul momentelor de liniște. În Eerde, privind afară pe fereastra unei mori de vânt după ce bătălia pentru Veghel se terminase, caporalul Richard Klein i-a spus lui Jacob Wingard, parașutistul de lângă el, că i se părea că germanii cedaseră anume această zonă. Câteva clipe mai târziu, Wingard a fost împușcat. A știut că rana era mortală. A spus „Sunt mort“[1103] de trei ori, apoi a murit.

În timp ce 101 era suprasolicitată de-a lungul sectorului său din Șoseaua Iadului, Divizia 82 Aeropurtate a lui Gavin încă mai respingea atacurile Corpului II Fallschirmjäger, comandat de Meindl. Și Gavin era complet nemulțumit de cât de mult dura transportul diviziei sale. Regimentul său, 325 Infanterie Planoare, nu sosise încă. Și el înțelesese nevoia de a dezechilibra un inamic superior numeric prin atacuri constante. Rangerii din Sherwood și-au început colaborarea cu Divizia 82 în ziua aceea, sprijinind Batalionul 3 al Regimentului 508 într-o recunoaștere în forță spre Wercheren, la nord-est de Beek.

Serviciul de informații al lui Gavin suferea de o mare lipsă de date legate de forța inamicului, în principal din cauza faptului că nu aveau prizonieri pe care să-i interogheze. Statul-major divizionar trimisese instrucțiuni ferme conform cărora prizonierii germani trebuiau capturați pentru interogare, și nu împușcați. Comandanții de batalioane au început să caute cu disperare să captureze prizonieri, pe măsura cererii tot mai mari din partea comandamentelor divizionare. Au început chiar să ofere călătorii la Paris, cu toate cheltuielile asigurate, oricui aducea unul. Un parașutist din sectorul Beek s-a hotărât să facă o încercare după ce consumase puțin cam mult șnaps nemțesc capturat. „Spre surpriza soldaților din jurul său“, raporta căpitanul Ferguson, „și înainte să-l poată opri cineva, acest soldat își ia pușca, își pune casca pe cap și o ia peste terenul inundabil de pe malul râului Waal spre liniile germane aflate la 200–300 de metri distanță. Toată lumea a urmărit uluită, inclusiv generalul Gavin, cum acest soldat a traversat spațiul deschis, în plină rază de acțiune a inamicului, până la un dig, unde a strigat la nemți să iasă cu mâinile sus. Surprinși, trei sau patru germani au ieșit supuși și, înghiontiți din când în când de soldatul nostru, au parcurs drumul spre liniile noastre. Generalul Gavin s-a dus la soldat, care era încă amețit, și i-a prins Steaua de Argint în piept.“[1104]*********

Capturarea de prizonieri pentru interogatorii era adesea o activitate mult mai periculoasă. „În timpul unei descinderi în Germania“, scria un parașutist, „locotenentul Megellas a capturat mai mulți germani. În noaptea următoare, comandanții regimentului au trimis o altă patrulă (de la o altă companie) în aceeași zonă. Previzibil, patrula a fost prinsă în ambuscadă de o forță germană puternică și a înregistrat multe pierderi, morți și răniți.

Locotenentul care conducea patrula a suferit răni multiple și a rămas infirm pe viață.“[1105]

În ciuda atacurilor lor dinspre Reichswald și asupra Șoselei Iadului, germanii erau îngroziți de rapiditatea cu care forțele britanice se adunau în Batavia, între Waal și Nederrijn. La ora 10.30, Obergruppenführer Bittrich i-a telefonat șefului de stat-major al lui Model, Krebs, pentru a-l avertiza că se confruntau cu o forță mult mai mare pe calea ferată Nijmegen–Arnhem. Era nevoit să-și trimită ultimele rezerve în luptă, la sud de Elst. 15 minute mai târziu, Krebs a revenit cu răspunsul lui Model: „O întâlnire între forțele care se deplasează de la Nijmegen spre Arnhem cu inamicul aflat la vest de Arnhem trebuie împiedicată prin orice mijloace“.[1106] Nu era clar dacă asta însemna Divizia 1 Aeropurtate de la nord de Rin sau brigada poloneză de pe malul de sud. Krebs era sub o mare presiune în dimineața aceea, pentru că Generalfeldmarschall von Rundstedt voia să știe când aveau de gând să distrugă podul de la Nijmegen. Nu i-a putut spune decât că intenționau să-l arunce în aer în noaptea aceea.

Divizia 43 Wessex a generalului-maior Ivor Thomas preluase acum de la Divizia Blindate de Gardă conducerea înaintării pe axa Nijmegen-Arnhem, avansând de asemenea și spre nord-vest, către Driel. Noaptea precedentă, Brigada 214 a generalului de brigadă Hubert traversase râul Waal și pe podul feroviar, și pe cel rutier. Urma să atace Oosterhout cu Regimentul 7 Somerset Infanterie Ușoară și să protejeze flancul stâng al Brigăzii 129, care trebuia să atace linia defensivă germană dintre drumul principal și Ressen.[1107] Aceasta era asigurată de Kampfgruppe Knaust cu două batalioane de infanterie, un batalion de mitraliere, 20 de baterii de 20 mm și, cele mai importante, două baterii de 88 mm. Dar, în noaptea aceea, după pierderea orașului Oosterhout, Knaust avea să retragă aceste forțe în Elst.

„La prima oră, ascunse de ceața dimineții“[1108], două grupe ale Cavaleriei de Gardă se strecuraseră printre forțele germane din jurul orașului Oosterhout, la o jumătate de oră una de cealaltă. S-au îndreptat spre Valburg, cu scopul a găsi cel mai bun traseu spre Driel pentru a face joncțiunea cu Brigada

poloneză Parașutiști a lui Sosabowski. Au fost urmate mai târziu de Batalionul 5 din Regimentul Ducele de Cornwall de Infanterie Ușoară și de Escadronul B din Batalionul 4/7 al Gărzilor de Dragoni Regali.

Dis-de-dimineață, în Oosterbeek, generalul Urquhart l-a chemat la el pe șeful de stat-major, locotenent-colonelul Charles Mackenzie. I-a spus să-l ia pe locotenent-colonelul Eddie Myers, comandantul geniștilor, și să traverseze Nederrijnul. Destinația era Nijmegen, unde trebuia să se întâlnească personal cu Browning și Horrocks, pentru că Urquhart nu credea că cei doi își dădeau seama de gravitatea situației. „Este absolut vital să știe că divizia ca atare nu mai există și că suntem doar o adunătură.“[1109] Mackenzie trebuia să-i facă să înțeleagă foarte clar că, dacă proviziile nu ajungeau la ei în cursul nopții, ulterior avea să fie prea târziu. Myers trebuia să-l însoțească pentru a superviza traversarea. Era același Myers care jucase un rol principal în marea lovitură a SOE – aruncarea în aer a viaductului feroviar Gorgopotamos în Grecia, în 1942.

Mackenzie și Myers au plecat cu un jeep în care au pus barca pneumatică, dar au fost nevoiți să se adăpostească în biserica din Oosterbeek din cauza tirului intens de artilerie. Această întârziere a făcut ca negura de peste râu să se risipească până să ajungă ei pe malul Nederrijnului. Puteau auzi sunetele luptei când au ajuns pe malul opus, dar nu era nici urmă de polonezii care ar fi trebuit să-i aștepte.

Sosabowski, neputând face altceva, își punea oamenii să adâncească tranșeele din livezile ce împrejmuiau Drielul. Se fâțâia în jurul lor pe o bicicletă de damă, strigând întruna: „Mai adânc! Mai adânc!“[1110] Unii dintre oamenii lui l-au întrebat dacă are permis de conducere.

Cam pe atunci a fost ucis sublocotenentul Richard Tice. Tice era un voluntar american în extragerea polonezilor, care se alăturase brigăzii în ciuda faptului că de-abia înțelegea limba. Era îndrăgit de oamenii săi, care îl numeau „Cowboy“ din pricina înfățișării sale autentic americane. Tice și-a presimțit moartea „înainte măcar să fi sărit din avion“[1111], spunea unul dintre sergenții săi. În jurul orei 15.00, un grup de soldați și-a făcut apariția la câteva sute de metri depărtare. Unii dintre oameni au văzut că erau germani, dar Tice era convins că trebuie să fie de-ai lor. Când s-au apropiat la vreo 300 de metri, cineva a strigat:

– Nu trageți, nu trageți!

– Sunt băieții noștri, americani! a strigat Tice bucuros, dar oamenii lui nu erau convinși.

Le-a permis soldaților din față să se apropie. Brusc, aceștia s-au aruncat la pământ și au deschis focul. Plutonul lui Tice a ripostat. Le-a ordonat oamenilor săi să se retragă „unul câte unul spre fermă". El a rămas în spate cu caporalul Gredecki și o mitralieră ușoară, pentru a-i acoperi, dar arma a fost lovită și scoasă din funcțiune. Cei doi, acum vulnerabili, au început să alerge trăgând în spate cu armele personale. Tice s-a aruncat lângă un măr, pentru a trage spre germani cu semiautomatul său, dar a fost împușcat de mai multe ori și ucis.

Ceva mai târziu, când Sosabowski vizita una dintre companiile sale, au fost zărite vehicule blindate. Polonezii au presupus că erau germane, dar s-au dovedit a fi blindatele britanice Daimler și blindatele de recunoaștere albe a două grupuri din Cavaleria de Gardă, conduse de căpitanul Wrottesley și locotenentul Young. Mackenzie și Myers ajunseseră, așa că trupa lui Young a acționat ca un releu pentru a-i permite lui Mackenzie să comunice cu șeful de stat-major al lui Horrocks la Corpul XXX. A transmis mesajul lui Urquhart pentru Horrocks: „Mai avem foarte puțină muniție, puțini oameni, alimente și materiale sanitare. Vehiculele DUKW sunt esențiale, două sau trei ar fi suficiente.******** Dacă proviziile nu ajung la noapte, va fi prea târziu." Mackenzie a insistat să se întâlnească cu Browning în Nijmegen. Între timp, Myers l-a avertizat pe Sosabowski că nu aveau decât bărci de cauciuc pentru a-i transporta oamenii peste Nederrijn.[1112]

Cavaleria de Gardă, ca forță de recunoaștere, trebuia pe cât posibil să evite lupta, dar când au fost observate câteva tancuri germane, Wrottesley și Young au avut „mari dificultăți în a-i împiedica pe polonezi să preia, oarecum natural, blindatele și autoblindatele ușoare de recunoaștere pe post de tancuri"[1113], deoarece erau singurele vehicule disponibile. Oamenii lui Sosabowski aveau doar lansatoare de grenade antitanc, pentru că toate tunurile lor antitanc se aflau pe malul nordic al râului. După ce tancurile s-au îndepărtat, Sosabowski a vrut să trimită patrule în toate direcțiile. S-a primit un mesaj al generalului Horrocks ca răspuns la mesajul lui Urquhart: „Se va face tot ce este posibil pentru a primi materialele esențiale".

Este ușor de imaginat nerăbdarea lui Urquhart, cu Corpul XXX atât de aproape și în același timp atât de departe. Blestemul comunicațiilor proaste făcea totul și mai greu de suportat. Tot ce putea spera să facă era să încerce să mențină ridicat moralul trupelor până la întoarcerea lui Mackenzie cu vești clare. Hotelul Hartenstein era într-o stare proastă, cu acoperișul distrus și pereții ciuruiți pe toate părțile. Afară, toți oamenii trebuiau să stea aproape de o tranșee, pentru a se putea adăposti în orice moment. Din fericire, fundul tranșeelor era destul de moale, căptușit de soldați cu parașutele lor. Însă „partea proastă cu mortierele este că bombele cad fără nici un fluierat care să te avertizeze“[1114], observa maiorul Blackwood.

Celălalt pericol venea din partea lunetiștilor germani postați în fagii înalți. Aceștia așteptau să vadă câte un soldat care fugea să ia apă, apoi trăgeau. Imediat ce poziția unui lunetist era identificată, mitraliorii îl doborau din copac. Muniția pentru aruncătoarele de grenade antitanc era acum prea prețioasă pentru a mai fi folosită. Trebuia rezervată pentru tancuri și tunurile de asalt autopropulsate. Un anumit lunetist german bine camuflat avea un macabru simț al umorului. Era ascuns în niște copaci din care se vedea foarte bine singura fântână din apropiere de Hartenstein. „Ne lăsa să ne apropiem de puț“, povestește un planorist, „de obicei prin grindina de obuze de mortiere, apoi împușca solemn găleata care apărea peste marginea fântânii. Un adevărat sadic!“[1115]

Soldații germani care manevrau mortierele erau extraordinar de precișI, pentru că reușeau mereu să evite terenurile de tenis ale hotelului, unde erau ținuți compatrioții lor. Germanii închiși în cuști acolo se plângeau permanent de lipsa alimentelor, chiar dacă în realitate nu primeau cu nimic mai puțin decât gardienii lor. Un controlor de trafic aerian american, locotenentul Bruce Davis, povestește cum li s-a adresat un maior german, veteran al Primului Război Mondial: „Acești oameni au rezistat celui mai teribil bombardament de artilerie pe care l-am văzut vreodată. Au continuat să lupte fără apă și fără somn, zile întregi. Chiar dacă sunt inamicii noștri, sunt cei mai curajoși oameni pe care i-am văzut în viața mea. Când vă plângeți, mi se face rușine că sunt german. Vă sugerez să vă țineți gura și să le urmați exemplul.“[1116]

Un caporal din Poliția Militară a Diviziei 1 Aeropurtate care îi păzea s-a amuzat când un sergent german rănit ușor s-a plâns că i se părea inechitabil ca americanii să folosească gloanțe de calibrul 11,43 mm, care erau mult mai mari decât cele germane de 9 mm.[1117] Locotenentul său a remarcat că aveau atât de mulți prizonieri înghesuiți, încât „începe să fie ca pe blestematul de Wimbledon“. Foamea și extenuarea după cinci zile de luptă îi afectau pe soldați. Membrii Companiei Independente 21 din nord“ erau atât de obosiți, încât nu-și mai săpaseră adăposturile în noaptea precedentă. „Ne-am trezit printre o mulțime de morminte de-ale fritzilor, așa că a fost mai bine că n-am săpat“, observa un cercetaș. „Slavă cerului că lui Fritz îi place să doarmă și nu prea se agită pe timpul nopții.“[1118]

În dimineața de vineri, 22 septembrie, maiorul Blackwood din Batalionul 11 Para a început cu obișnuita „ură“ matinală față de bombardamentul cu mortiere. Singura diferență era că ploua destul de tare. „Compania a fost retrasă în biserica din beton armat pentru o pauză atât de necesară și pentru a mânca și a-și curăța armele. Noroiul e crimă pentru mecanismele Stenurilor, iar automatele noastre de 11,43 mm s-au dovedit inutile, mult prea sensibile și predispuse la a prinde mizerie și resturi în mecanisme. Am mâcat niște tocană, am băut ceva ceai și am curățat toate încărcătoarele etc. În jur de ora 11.00 ne-am mutat în «sectorul comparativ mai liniștit» al flancului vestic, unde, cu câțiva Borders, am săpat tranșee la marginea unui parc mare din fața unor clădiri ocupate de inamic, aflate la vreo 350 de metri distanță. Dat fiind că mitralierele noastre erau pe poziție în stânga noastră, n-am avut parte de liniște. Tirul mortierelor era permanent și extrem de intens și o mitralieră Spandau trăgea periodic spre noi. Am stat adăpostiți toată ziua, respingând mai multe atacuri de infanterie, ale căror victime au fost adunate de fiecare dată de grupe de sanitari germani sub comanda unui nemțălău foarte agitat și speriat care flutura un steag mare cu Crucea Roșie și striga: «Nu foc! Steag Crucea Roșie!» Când are interes, Fritz cunoaște foarte bine regulile războiului.“[1119]

Blackwood a fost chemat la ordine de generalul Hicks. I s-a spus să pregătească un atac „peste 350 de metri de teren deschis perfect plan, trecând pe drum de patru garduri de sârmă de 4,5 metri, intrând și curățând trei clădiri ocupate de inamic, curățând o livadă lungă de câteva sute de

metri, atacând și curățând o parte din sat și consolidând liniile împotriva contraatacului inevitabil. Era un ordin cam complicat, dat fiind că forța mea consta în zece parașutiști, șase planoriști și doi bucătari.“ Din fericire pentru Blackwood și oamenii săi, atacul a fost apoi anulat. Stătea treaz cu ajutorul pastilelor de amfetamină și al unei sticle mari de brandy neerlandez.

Parcul era aproape sigur Dennenoord, care aparținea fostului guvernator general Jonkheer Bonifacius de Jonge. De Jonge scria în dimineața aceea că fusese destul de liniște până la ora 10.00, când un bombardament brusc lovise casa și grădinile și le distrusese sera. „Ne-am dus saltelele jos, în sala servitorilor.“[1120] Cu răniții zăcând peste tot, aveau acum aproape 60 de oameni în casă și doar câteva lumânări. Caprele și vitele fuseseră ucise pe pajiști, dar îți riscai viața dacă încercai să le tranșezi pentru a lua carnea, sublinia el.

Atacul german asupra flancului vestic al perimetrului începuse cu Kampfgruppe Lippert atacând pe ambele părți ale Utrechtseweg, sprijinită de Regimentul 171 Artilerie. La sud de ea înainta Kampfgruppe Eberwein, sprijinită pe dreapta de batalionul lui Worrowski, care pierduse foarte mulți oameni cucerind înălțimile Westerbouwing în ziua precedentă. Dar cel mai mult au suferit marinarii din Schiffs-Stamm-Abteilung, înarmați cu puști franțuzești din 1940.[1121] Armamentul s-a îmbunătățit doar când au început să fie distribuite armele capturate de la britanici, cu muniție luată din containerele parașutate.

Standartenführer Harzer, care era acum și la comanda Diviziei von Tettau, nota că unitățile improvizate nu aveau bucătărie de campanie, iar unitățile Luftwaffe abandonau tancurile pe care ar fi trebuit să le protejeze. Harzer a adus câțiva subofițeri SS pentru a îmbunătăți disciplina de luptă. „Sarcina Diviziei Hohenstaufen era să insufle spiritul ei de luptă unităților dezorganizate din toate armele.“[1122] Fără îndoială exasperat, generalul von Tettau a transmis un mesaj arătând că „în luptele din ultimele zile, nu mai puțin de șase tancuri au fost pierdute din cauza dispunerii lor nepotrivite în formație de luptă de către comandanții adjuncți și a infanteriei care nu le-a însoțit“.[1123] Compania 224 Panzere mai avea acum doar trei tancuri, iar comandantul ei avea instrucțiuni clare să le retragă în momentul în care sprijinul infanteriei înceta.

Harzer s-a mai liniștit după sosirea la prânz a primelor tancuri Tiger din Batalionul 503 Panzere Grele, dar și-a dat seama rapid că acești monștri de 72 de tone nu puteau fi desfășurați decât câte unul, pentru ca străzile din Oosterbeek să nu cedeze sub greutatea lor. „De câte ori un «Königstiger» ia un viraj, pavajul e aruncat într-o parte“[1124], scria Harzer.

Dintr-odată, ofițerii statului-major al lui Model au fost cuprinși de neliniște. Simțeau că nu pot exclude și alte operațiuni aeriene. „Inamicul poate să mai desfășoare încă trei sau patru divizii aeropurtate“[1125], scria în raportul de situație din ziua aceea.

Locotenentul Johnson, celălalt ofițer american din Oosterbeek, a observat că infanteria germană evita acum să mai atace. „Aduceau în schimb un tanc sau un tun autopropulsat și ne bombardau în vreo casă, apoi retrăgeau tancul înainte să putem aduce vreun tun antitanc sau lansatoare de grenade pentru a riposta. Aveau de asemenea câteva aruncătoare de flăcări, care le dădeau un avantaj imens. Oricând voiau, puteau lansa tiruri grele de mortiere și de artilerie asupra micuțelor noastre puncte de rezistență. Era un proces lent pentru ei, dar păreau să știe că au o grămadă de timp la dispoziție. […] Oamenii noștri au lansat cu succes mai multe contraatacuri pentru a recâștiga aceste poziții pierdute, dar germanii pur și simplu repetau procesul folosind arme antitanc, artilerie și arme automate și, în cele din urmă, n-am mai avut destui oameni pentru a mai putea contraataca.“[1126]

Și locotenentul Stevenson din escadronul de recunoaștere observase schimbările de tactică. „Vineri, nu prea am văzut nici un semn de infanterie germană. Fritz s-a mulțumit să bombardeze zona cu mortiere și să distrugă sistematic casele cu tunurile [autopropulsate]. Aceste tunuri au lovit fiecare casă din zona noastră cel puțin o dată, de la mică distanță. Le auzeam mereu scârțâitul șenilelor apropiindu-se și nu era deloc plăcut.“[1127] Au hotărât să prindă în ambuscadă următorul tun de asalt, așa că un subofițer și un soldat s-au ascuns într-o tranșee din intersecție. „Trecuse vreo jumătate de oră când a mai apărut unul scârțâind de zor. Soldatul nostru a tras și l-a lovit din prima, de la vreo 50 de metri distanță. Din păcate, explozia a imobilizat vehiculul, dar nu i-a distrus și armamentul. Se vede că servanții și-au revenit foarte repede, pentru că au întors mitraliera, omorând un planorist și

rănind un altul în tranșeea de lângă băieții noștri. Din fericire, soldatul și subofițerul au reușit să iasă repede de acolo.“

Rănitul a fost evacuat, dar era mult prea periculos să se încerce o recuperare a celui ucis. Unele dintre cadavre erau acolo de zile întregi și începuseră să intre în putrefacție, cu uniformele stând să plesnească, de parcă ar fi fost umflate cu pompa. Era o imagine foarte neplăcută, iar soldații mai tineri și neexperimentați puteau fi afectați serios. În afara perimetrului, cei doi băieți neerlandezi care plecaseră în căutare de provizii pentru prietenii lor parașutiști au decis să-l îngroape pe unul dintre membrii echipajului unui avion de transport prăbușit. În timp ce săpau, au fost întrerupți de doi soldați ai Wehrmachtului, care i-au întrebat ce făceau acolo. Când li s-a explicat, unul dintre ei a întrebat nervos: „De ce îngropați un criminal? Ne-au bombardat orașele și ne-au ucis femeile și copiii. Nu merită să fie îngropați, ci să rămână pe câmp și să putrezească.“[1128]

Cu apa disponibilă acum doar în bazinele closetelor și în caloriferele din case, oamenii din tranșee au fost nevoiți să bea din bălțile lăsate de roua dimineții. Euforia amfetaminei încă îi mai făcea pe unii soldați să creadă că toată Armata 2 avea să ajungă în curând să-i salveze. Un parașutist, auzind șenilele unui tanc, i-a strigat unui camarad: „Știam eu că n-o să ne lase!“[1129] De după colț a apărut un Tiger.

În ziua a șasea, stresul a început deja să fie evident, când Pionierii SS ai lui Harzer au lansat un atac cu aruncătoare de flăcări sprijinite de bateriile de 20 mm. Cuprinși brusc de panică, parașutiștii au început să fugă înapoi spre comandamentul Hartenstein. Doi sergenți planoriști aflați în tranșee au văzut uluiți un jeep apărând de după colțul hotelului, cu generalul Urquhart stând drept, în picioare. Era roșu la față de furie și a început să urle la parașutiștii loviți de panică: „Treceți înapoi, la loc, ticăloșilor! Nu sunteți buni de nimic!“[1130] Unii dintre soldați au început să se întoarcă, cu capetele în pământ. Vorbind cu un camarad în tranșee, sergentul Hatch a remarcat dezaprobator: „Ditamai generalul să facă treaba unui sergent!“ Extenuarea îi făcea pe unii chiar să se sinucidă, de obicei băgându-și țeava puștii în gură sau sub bărbie.

Cu atât de multe atacuri asupra perimetrului în ziua aceea, tunarii Regimentului Mediu 64 au trebuit să execute nu mai puțin de 31 de misiuni

de foc diferite. A fost adusă și o baterie de tunuri de 127 mm, pentru a crește puterea de foc. Încă o dată, acuratețea tirului lor i-a lăsat pe observatori muți de admirație. Cum scria un ofițer din Somerset Infanterie Ușoară aflat în Batavia: „Mă îndoiesc că există vreun ofițer de infanterie experimentat care să nege că în timpul celui de-al Doilea Război Mondial oamenii din artileria regală au fost cei mai competenți din armata britanică“.[1131] Avea dreptate, dar ar fi trebuit să-i menționeze și pe geniștii din Royal Engineers.

Pivnițele caselor din Oosterbeek aflate în perimetrul din ce în ce mai restrâns erau de acum supraaglomerate. Zgomotul exploziilor și al armelor, imposibilitatea de a te mișca și condițiile neigienice provocate de lipsa apei duceau la un nivel insuportabil de stres, agravat de frică. Un credincios catolic, aflat într-un adăpost cu un mic grup de prieteni, descria că „vocile creșteau în volum într-un «Ave Maria» sfâșietor și sincronizat cu acompaniamentul bombelor. Tot mai tare, rugăciunea suna ca un strigăt de ajutor, în timp ce afară zidurile se cutremurau. Era insuportabil!“[1132]

Celor din beciuri, vestea că erau deja pe linia frontului le-a fost dată cu părere de rău de soldații britanici, care îi anunțau că, de acum, casa lor era o poziție de tragere. Și totuși neerlandezii erau încă amuzați de ceea ce li se părea politețea aproape excesivă a soldatului britanic. „Slavă Cerului că mai există și momente amuzante“, scria o anonimă în jurnal. „Aseară, tocmai când coboram toți în pivniță să ne culcăm, iar copiii erau deja adormiți, un Tommy coboară scările fără zgomot și zice: «Vă rugăm să faceți cât mai puțin zgomot și să nu folosiți nici o lumină». Un nemțălău ar fi zis doar «Gura!»“[1133]

Din cauza comunicațiilor radio imposibile ale Diviziei 1 Aeropurtate, Armata 1 Aeropurtate Aliată a avut imaginea pierderilor suferite abia în a șasea zi a Operațiunii Market Garden. Colonelul Warrack a raportat că divizia înregistrase peste 2 000 de victime, în timp ce „efectivele medicale mai aveau 18 ofițeri și 120 de alți oameni“.[1134] Asta de la un număr inițial de 31 de ofițeri medicali și 371 de alți membri ai personalului. Unii sanitari

fuseseră luați prizonieri de germani din spitalul St Elisabeth, dar pierderile de infirmieri fuseseră dezastruoase. Mulți soldați germani și chiar SS-iști respectaseră simbolul Crucii Roșii, dar alții luaseră la țintă personalul medical pentru că știau ce efect avea aceasta asupra moralului inamicului. Un caporal din Spitalul de Campanie 16 (Parașutiști) a refuzat să poarte banderolă. „Am învățat în Africa de Nord – singurul scop căruia îi serveau simbolurile Crucii Roșii era acela de a te face o țintă mai bună.“[1135]

S-a tras asupra tuturor spitalelor improvizate din interiorul perimetrului. Un tânăr voluntar care a intrat în centrul de prim-ajutor din hotelul Tafelberg a fost uimit că nu se făcuse încă scrum. „Este un adevărat iad pentru pacienți“, scria el. „Încercați să vă imaginați cât de înspăimântător e să zaci pe un pat cu un picior amputat și să te trezești că peretele de lângă tine a fost lovit și, odată cu el, vecinul tău, a doua oară – doar că de data asta nu a mai supraviețuit. Asta se întâmplă aici. Draperiile au fost trase pentru a reține cioburile de sticlă. Pâlpâitul unei mici lumânări este singura lumină din sală. Unii răniți gem la fiecare sunet, alții își mușcă buzele în tăcere. În zona de operații, doctorii englezi și neerlandezi lucrează împreună la lumina lumânărilor. Cred că nu prea au parte de somn. Străbat o sală unde cel puțin 100 de englezi încă stau întinși pe tărgi și pe saltelele de pe jos. Bănuiesc că sunt răniți ușor. Cel puțin așa sper.“[1136]

În vechea casă parohială, casa lui Kate Ter Horst de lângă biserica din Oosterbeek, condițiile erau la fel de jalnice. Zidurile erau ciuruite peste tot, iar în grădină erau 57 de soldați uciși puși grămadă, degajând acel miros dulceag grețos al cadavrelor în putrefacție. Această „neerlandeză blondă, înaltă și suplă, cu ochii ei calmi și albaștri ca gheața“[1137] a devenit cunoscută ca „Îngerul din Arnhem“. A ajutat la îngrijirea celor 250 de oameni aduși la postul de prim-ajutor al regimentului instalat în casa ei, cu toate că avea grijă și de cei cinci copii ai săi. I-a liniștit pe răniți și pe muribunzi citindu-le dintr-o Biblie în versiunea regelui Iacob. Vocea ei și limba familiară alungau teama oricui o asculta.

Kate ter Horst era și o fină observatoare a tinerilor pe care îi aveau în îngrijire. Îl descria pe Rod, un scoțian cu părul nisipiu „care arăta ca un bărbat de 40 de ani. […] Nu încetează să mă șocheze cât control și simț al responsabilității au acești tineri, cei mai mulți dintre ei nu mai în vârstă de

20 sau 25 de ani după voce sau gesturi, câtă autodisciplină, lucruri care îi fac să pară mai mult capi de familie decât tineri abia ieșiți din liceu sau universitate.“[1138] În cinci ani de război, Rod spunea că luptele din Oosterbeek fuseseră cele mai grele din toate câte trăise. „Asta nu e luptă“, i-a spus el. „Asta e crimă.“

Din unele zone ale perimetrului, Aliații au fost nevoiți să se retragă, astfel că hotelul Schoonoord a fost recucerit. Zona spitalului, care includea de acum nouă clădiri, a fost supusă unui tir intens de mortiere. „Un număr de răniți au fost uciși sau răniți din nou, în paturile lor“, raporta colonelul Warrack. „A fost una dintre cele mai tragice experiențe să-i văd pe acești oameni, răniți în bătălie, venind către medici pentru a cere ajutor și protecție și trezindu-se tot pe linia frontului și chiar mai expuși decât în tranșee. Nu au scos nici un sunet, nici măcar când bombele au ajuns în saloane.“[1139] Luptele din jurul spitalului au continuat, dar, de această dată, un soldat britanic, care a început să tragă dintr-un crater din grădină, a fost cel care a compromis neutralitatea spitalului.

Răniților le era permanent sete și, dat fiind că plouase în primele ore ale dimineții, personalul și voluntarii folosiseră toate recipientele și pelerinele impermeabile pe care le găsiseră pentru a capta apa care se scurgea de pe acoperiș și din burlane în găleți și în orice recipient disponibil. „Apă! Avem nevoie acum, atât de mult“, scria Hendrika van der Vlist. „Closetele au devenit niște grămezi de rahat.“[1140] Era încă interesată de diferențele uluitoare dintre pacienții lor germani. Un ofițer, deși prizonier, a cerut zgomotos o injecție antitetanos, despre care insista că este procedura standard în spitalele germane. De asemenea, a cerut să fie eliberat în schimbul unui ofițer britanic prizonier la germani. Ea a întrebat un soldat obișnuit, cu care mai stătea de vorbă, dacă votase cu Hitler. El i-a răspuns că pe vremea aceea era la școală.

– Păi, câți ani ai? a întrebat ea, crezându-l a avea în jur de 30.

– 23, a răspuns el.

Văzând surpriza ei, a adăugat:

– Războiul m-a îmbătrânit.

Încercând să-l mai înveselească, Hendrika a spus:

– Din fericire, războiul aproape s-a terminat, așa că poți întineri la loc.

– Când sufletul a îmbătrânit, nu mai poți întineri la loc, a răspuns el.

Era șocată de pesimismul tinerilor germani în comparație cu optimismul celor mai mulți soldați britanici, chiar grav răniți. Dar apoi se gândea: „Ce fel de viitor îi așteaptă? Dacă reușesc să iasă în viață din acest război, nu-i așteaptă decât suferință.“ Și-a amintit că mama unuia dintre elevii săi remarcase cândva că în curând urma să îți dorești să fii „orice altceva decât german“. Doar un SS-ist ucrainean, un alt pacient, avea probabil să o ducă și mai rău după război. Nu era voluntar, dar asta nu avea să-l salveze dacă urma să fie trimis înapoi în Uniunea Sovietică.

Mai erau și polonezii răniți din escadronul lor antitanc. Au fost puși împreună, pentru a se ajuta între ei și a-și ține moralul ridicat. Pacienților germani le era vizibil frică de polonezi, dar nu și de britanici. Și totuși o soartă comună părea adesea să-i aducă împreună pe răniții din ambele tabere. Când a fost adus un nou rănit grav, Hendrika s-a aplecat și l-a întrebat în engleză unde era rănit. „Verstehe nicht“, a răspuns el. „Nu înțeleg.“ Învelit cum era cu pătura, Hendrika nu observase uniforma germană. Parașutistul britanic de lângă el și-a ridicat curios capul și a întrebat dacă e german. Ea a încuviințat din cap. Parașutistul i-a oferit germanului farfuria lui cu mâncare. Ulterior, germanul a oprit o asistentă să-i dea altui soldat nou venit un pahar cu apă. „Camaradul nu trebuie să bea, soră, are o rană la stomac.“

Numărul morților creștea și la Schoonoord. Sergentul-major al Corpului Medical al Armatei Regale le indica sanitarilor să stivuiască afară în grădină cadavrele, pentru că nu mai era loc în garajul hotelului. Fără electricitate, nopțile erau cele mai dificile. Personalul medical era nevoit să pășească peste corpuri și membre la lumina unui chibrit. Un sergent-major din Batalionul 11 Parașutiști povestește că răniții din jurul lui tânjeau la orice lucru care le amintea de casă și de familie. „A intrat o femeie și a adus cu ea un bebeluș de vreo săptămână. Toți au vrut să vadă copilul.“[1141]

Schoonoord a fost curând recucerit de nemți. Au adus santinele înarmate, pretinzând că-l păzesc, dar, deoarece clădirea se afla pe linia frontului, a fost pentru ei o modalitate de a forța retragerea altor poziții britanice, care nu puteau trage în direcția spitalului.

În noaptea aceea, Sosabowski i-a ordonat locotenentului Albert Smaczny să traverseze râul, dar oamenii lui nu aveau nici o barcă. Compania 9 Royal Engineers, care încercase să improvizeze plute din remorcile unor jeepuri cu o noapte înainte, și-a recunoscut neputința. Pionierii din perimetru aveau să-i transporte în schimb pe polonezi în șase bărcuțe de recunoaștere și într-o barcă a RAF. Sperau să creeze un pod plutitor tras dintr-o parte în cealaltă a râului, care ar fi putut transporta doi polonezi odată, dar curenții erau puternici și cablul se tot rupea, așa că pionierii au fost nevoiți să rămână la vâslit, transportând câte un singur soldat polonez la un drum.

Întunericul a adus și mai mult haos. „Fără nici un mijloc de a traversa râu“, scria Smaczny, „a trebuit să așteptăm îndelung până când au ajuns două bărci de cauciuc manevrate de geniști. Într-una dintre ele nu încăpeau mai mult de doi oameni. După un timp au mai ajuns două bărci pneumatice, cu geniști britanici. Am început să traversăm câte doi, uneori câte unul. Din când în când, inamicul mai lansa o rachetă de semnalizare și rafalele mitralierelor Spandau germane mai măturau râul în căutare de ținte. Am reușit să ajung pe partea cealaltă.“[1142]

Planoriștii trebuiau să-i conducă până la biserica din Oosterbeek, dar cel care a luat grupul lui Smaczny s-a rătăcit și s-au ciocnit de servanții unui antitanc german care tocmai mâncau. „Deodată, la câțiva pași, am auzit o voce înspăimântată: «Herr Feldwebel, sie sind Tommies!» Mi-am dat seama că ajunsesem între trupele germane.“ A urmat o mică luptă haotică, cu polonezii extrăgându-se cu ajutorul unor aruncări sincronizate de grenade. Însă, apropiindu-se de liniile britanice, au fost din nou întâmpinați cu foc, iar Smaczny a strigat la ei să nu tragă. În total, doar 52 de parașutiști polonezi au fost trecuți peste râu în noaptea aceea. [1144]

Alte incidente au inclus două tancuri Sherman ale Gărzilor 4/7 Dragoni care escortau un batalion al Regimentului de Infanterie Ușoară Ducele de

Cornwall spre Driel. Acestea au trecut peste minele poloneze instalate de-a latul șoselei și apoi au tras asupra blindatelor Cavaleriei de Gardă. Această forță avansată din Brigada 130 Infanterie reușise să ocolească pozițiile germane din apropiere de Valburg. Și, peste toate, cele două amfibii DUKW care aduceau proviziile medicale atât de necesare Diviziei 1 Aeropurtate au rămas blocate în noroaiele adânci de pe malul râului.

În cursul zilei, Generalfeldmarschall Model a reorganizat structura comenzii din Țările de Jos, cu Armata 15 preluând responsabilitatea de la Marea Nordului până la Rhenen, iar Armata 1 Fallschirm a lui Student, partea de est, de la Rhenen la Roermond.

Între timp, la Versailles, generalul Eisenhower organizase consultări la comandamentul său din hotelul Trianon Palace, pentru a discuta strategia. „E toată lumea acolo, cu excepția lui Monty“[1144], nota amiralul Ramsay în jurnalul său. Montgomery trimisese un mesaj în dimineața precedentă: „Din rațiuni operaționale, consider că nu pot părăsi frontul pentru a participa mâine la ședința dumneavoastră de la Versailles. Îl voi trimite pe șeful meu de stat-major, care îmi cunoaște viziunea în toate privințele.“[1145] Montgomery a pretins că era prea ocupat cu organizarea bătăliei pentru Arnhem, dar, dat fiind că nu prea avea nimic util de făcut, mulți au luat absența lui ca pe un gest deliberat umilitor la adresa lui Eisenhower.

Decizia lui Montgomery de a-l trimite pe șeful statului-major, generalul De Guingand, a fost privită de ofițerii americani ca o mișcare necinstită. „Un șef de stat-major nu este autorizat să-și ia angajamente în locul lui“, nota aghiotantul lui Bradley. „Monty le poate nega după bunul plac.“[1146] Din câte se pare, înaintea ședinței, se pariase destul de mult la SHAEF că feldmareșalul nu avea să-și facă apariția. Și însuși generalul Omar Bradley a spus ulterior: „Am verificat și am aflat că Monty nu făcuse absolut nimic în ziua aceea, doar se învârtise în jurul postului său de comandă. Nu a existat nici un motiv pentru care să nu poată veni la acea întâlnire, cu excepția propriei vanități și a propriei sale importanțe. Era prea bun ca să vină la comandamentul lui Ike.“[1147]

Poate că mai exista un motiv. În ciuda mesajului lui Montgomery către Eisenhower, conform căruia credea că încă mai exista „o șansă reală“ de a cuceri podul de la Arnhem, probabil că deja simțea ce dezastru teribil avea loc, lucru care i-ar fi putut afecta serios reputația. După toate cererile sale de prioritate în nord pentru a traversa Rinul, nu-și putea dori să dea ochii cu Bradley, Patton și Eisenhower peste masa de la Versailles. Și nu putea să se întâlnească cu generalul Bedell Smith sau cu Strong, ale căror temeri despre forța germanilor din sudul Țărilor de Jos le ridiculizase. Chiar a doua zi, Montgomery scria în jurnalul său: „Eu însumi am acum foarte multe dubii că vor reuși [Divizia 1 Aeropurtate] să reziste și s-ar putea să fim obligați să-i retragem“.[1148] Iar faptul că nu l-a vizitat nici măcar o dată pe Horrocks pe tot parcursul bătăliei confirmă impresia că păstra distanța, ceva rar pentru „Master“.

Celălalt arhitect al planului fatal, generalul-locotenent Boy Browning, a fost mult mai puțin grăbit să recunoască realitatea situației. Generalul Brereton, comandantul Armatei 1 Aeropurtate Aliate, scria pe 23 septembrie în jurnalul său: „A venit un mesaj încurajator din partea generalului Browning în replică la o ofertă a generalului Hakewill-Smith, comandantul Diviziei 52 Lowland [formația de planoare din Armata 1 Aeropurtate Aliată], cerând trimiterea unei forțe complete de planoare în ajutorul Diavolilor Roșii. Iată mesajul generalului Browning: «Vă mulțumesc pentru ofertă, dar ajutorul nu este, repet, nu este necesar, lucrurile stau mai bine decât credeți. Vrem decolările așa cum au fost deja planificate, inclusiv pentru polonezi. Armata 2 are cu siguranță nevoie de compania dumneavoastră și intenționăm să vă transportăm pe aerodromul din Deelen, imediat ce situația va permite.»“[1149] E greu de imaginat cum a reușit Browning să se convingă că lucrurile erau „mai bine decât credeți“.

Browning își mutase comandamentul în Nijmegen, ajungând cu caravana sa într-o grădină de pe Sophiaweg. Aghiotantul său, Eddie Newbury, nota că atmosfera devenea din ce în ce mai încordată, cu Browning incapabil să se abțină să nu-și răsucească mustața. Generalul, care nu suporta inactivitatea, nu avea nici o funcție de comandă utilă, cu excepția celei asupra Diviziei 1 Aeropurtate britanice, cu care nici măcar nu era în legătură. Nu avea nici un motiv să interfereze cu Gavin, care își gestiona impresionant propriul

sector, așa încât singura formație aflată efectiv sub comanda lui era Brigada Prințesa Irene a Armatei Regale neerlandeze care apăra podul de la Grave.

Operațiunea Market Garden fusese devastatoare pentru Divizia 1 Aeropurtate și era pe cale să producă un dezastru umanitar mult mai grav. La cererea generalului Eisenhower, guvernul neerlandez în exil ceruse o grevă generală feroviară pentru a ajuta invazia aeriană. Germanii s-au înfuriat și au pregătit o răzbunare pe măsură. Vineri, 22 septembrie, la ora 18.45, Generalleutnant von Wühlisch, șeful statului-major al comandantului suprem al Wehrmachtului, a sunat la comandamentul lui Model și a discutat cu Generalleutnant Krebs despre măsurile de represalii pentru sprijinul acordat de neerlandezi Aliaților. „Distrugerea Rotterdamului, cu aruncarea în aer a uzinelor electrice etc., va provoca tulburări în rândul populației civile“, a spus el. „Este posibilă instalarea unei stări incontrolabile de panică.“[1150] Krebs a sugerat că puteau amâna distrugerea infrastructurii esențiale, inclusiv rezervele de apă și stațiile de electricitate, pentru 24 de ore.

Wühlisch a continuat atunci: „Ca o contramăsură împotriva grevei feroviarilor neerlandezi, se intenționează punerea sub embargou a orașelor Amsterdam și Haga, forțând astfel reluarea traficului feroviar.“ Aceasta a fost prima fază a răzbunării germanilor pentru „trădarea“ neerlandeză. Urma înfometarea deliberată din Iarna Foamei.

Aprox. „tun cu gulaș“ (în lb. germ., în orig.) (n.tr.).

Divizia 82 a capturat ulterior un panzergrenadier pe nume Heinrich Ullman (Cpt. Arthur W. Ferguson, 3/504/82, CRCP 102/23). Acesta a fost trimis în Statele Unite ca prizonier de război. După eliberare, a cerut cetățenia americană, s-a înrolat în armată și a intrat în Divizia 82 Aeropurtate de la Fort Bragg.

DUKW era un vehicul amfibie cu șase roți.

Capitolul 22

Sâmbătă, 23 septembrie

Soarta Diviziei 1 Aeropurtate la Oosterbeek a fost marcată și de atacurile germane asupra Șoselei Iadului. Acestea l-au împiedicat pe Horrocks să mai aducă trupe pentru întâlnirea celor două divizii aflate la nord de Nijmegen, în Batavia. O singură brigadă de infanterie din Divizia 43 Wessex a putut fi trimise să li se alăture polonezilor la Driel și să traverseze Nederrijnul pentru a întâlniri forțele extenuate ale lui Urquhart. Corpul XXX era efectiv imobilizat de artileria germană, care ataca toate convoaiele de pe ruta de aprovizionare.

Încă o dată, Veghel era principalul obiectiv al germanilor, cu Panzer-Brigade 107 și Kampfgruppe Walther atacând de la est și Kampfgruppe Huber, de la vest. Aceasta din urmă era sprijinită de Fallschirmjäger-Regiment 6, condus de Oberstleutnant von der Heydte, care înainta de la Boxtel spre Veghel. Heydte critica aspru înlocuitorii și rezervele adunate pentru a ține linia în Țările de Jos. Știa că majoritatea soldaților săi pur și simplu nu aveau instruirea necesară pentru a lansa un atac adecvat. Mai rău, i se ordonase să trimită unul dintre batalioane pentru a rezolva o criză în sectorul Diviziei 245 Infanterie. În schimb, Heydte primise de la Regimentul 2 Fallschirmjäger „un batalion de o calitate și mai slabă, cu ofițeri modești, nici pe departe satisfăcători în privința respectului pentru disciplină, care acționau după bunul plac și se dedau la furturi și la crime odioase împotriva populației civile“.[1151]

Colonelul Johnson avea Batalionul 1 din 501, condus de Kinnard, care apăra dunele de nisip de la Eerde, ce se întindeau peste direcția de înaintare a lui Heydte. Tunurile de asalt și un distrugător de tancuri Jagdpanther au bombardat moara de vânt din micul sat și turla bisericii. Un mortier german a lovit în stradă un camion cu muniție, provocând un număr însemnat de victime, atât morți, cât și răniți. Un alt proiectil care a explodat în afara postului de comandă l-a rănit pe ofițerul de legătură britanic și i-a retezat o

ureche colonelului Johnson. Kinnard, care stătea lângă ei, nu s-a ales decât cu o puternică durere de cap.

Johnson a cerut ajutorul Regimentului 44 Tancuri Regale. În scurt timp, au venit nouă tancuri, dar câteva dintre ele au fost „prăjite“ de Jagdpanther. Parașutiștii americani au încercat în zadar să înfrunte flăcările pentru a salva echipajele. Toți cei din tancuri au fost carbonizați. Câteva relatări americane susțin că ceilalți tanchiști britanici au fost apoi atât de reticenți în a mai înainta, încât americanii au trebuit să elibereze singuri dunele. Planul lui Kinnard era o dublă învăluire, dar, după cum descrie un martor ocular, „ceea ce începuse ca o mișcare tactică s-a transformat într-o luptă confuză între soldați de rând“.[1152]

Heydte s-a plâns că tot atacul său începuse cu o jumătate de oră mai târziu. „Batalionul din dreapta a trebuit să atace peste un teren deschis, care nu oferea practic nici o acoperire, în timp ce batalionul din stânga a atacat printr-un hățiș dens. Spre amiază, batalionul drept fusese oprit într-o perdea de pădure de la sud-est de Schijndel, iar cel stâng s-a rătăcit și a ajuns în sectorul batalionului drept.“[1153] Heydte fusese totuși „foarte puțin încrezător în rezultat“[1154] încă de la început, după cum observa Generalleutnant Poppe. După ce văzuse parașutiștii americani în acțiune, Heydte știa că majoritatea oamenilor săi lipsiți de experiență nu aveau nici o șansă într-o luptă directă împotriva adversarilor lor mult mai bine pregătiți.

Johnson a reușit să ceară sprijinul artileriei din St Oedenrode, dar parașutiștii lui Kinnard, atacând pe rând pozițiile adesea în lupte corp la corp, făceau ca observatorilor înaintați să le fie imposibil să direcționeze tirul astfel ca propriii oameni să nu fie loviți. Aruncătoarele de mortiere din adăposturile de lângă Eerde aveau vedere directă și puteau fi mult mai precise. Până la ora 13.00, Heydte a decis să anuleze atacul din cauza pierderilor. Dovedind o rezistență impresionantă, cu toate că rațiile fuseseră micșorate, parașutiștii din 501 își învinseseră de o manieră magnifică atacatorii, așa cum a recunoscut însuși Heydte.

Un comandant de pluton american rememora: „I-am văzut, câte doi, câte trei, sărind în cuiburile de mitraliere. Am văzut câțiva de-ai noștri intrând câte unul în adăposturile cu câte doi-trei germani. Nu prea mai știm ce am făcut în acele momente, pentru că nu aveam timp să gândim. Am avut toți

un curaj cum nu mi-aș fi imaginat vreodată – un curaj aproape nebunesc – și mă îndoiesc că i-ar fi rezistat vreun grup de oameni.“[1155]

La est de Veghel, Kampfgruppe Walther și Panzer-Brigade 107 au fost serios afectate de loviturile Forței Aeriene Tactice 2 a RAF și de contraatacurile Brigăzii 32 Gardă, trimisă înapoi de Horrocks. La ora 20.50, Generalleutnant Krebs a ordonat din noua poziție a Grupului B de Armate, aflată imediat la sud de Krefeld, ca Panzer-Brigade 107 să-și reînnoiască atacul spre nord-vest. Șeful de stat-major al lui Student a replicat că „Brigada 107 a suferit pierderi importante. Comandanții brigăzii de panzere, batalionului de panzere și a celui de panzergrenadieri au căzut.“[1156] Evacuarea maiorului Berndt-Joachim Freiherr von Maltzahn din pricina rănilor sale grave a fost resimțită din plin de oamenii săi. Brigada mai avea doar trei tancuri și două tunuri de asalt funcționale; o estimare ulterioară a corectat numărul de tancuri în stare de luptă la 12.[1157] În orice caz, Kampfgruppe Walther și resturile brigăzii de panzere au fost nevoite să se retragă rapid, deoarece înaintarea prin Helmond a Corpului VIII britanic le amenința ariergarda.

Atacurile germane asupra Șoselei Iadului a făcut imposibilă evacuarea victimelor către Spitalul 24 din Leopoldsburg pentru încă patru zile. 101 Aeropurtate a înregistrat 163 de oameni suferind de extenuare de luptă în toată perioada petrecută în Țările de Jos, iar 30% dintre ei s-au întors la datorie după ce au fost tratați în zona divizionară. Mult mai serioasă a fost criza de plasmă. Nici medicii Diviziei 82 Aeropurtate din Fabrica de bebeluși nu mai aveau multe materiale esențiale. „Nu mai vine nimic din sud“[1158], scria Martijn Louis Deinum în jurnalul său. Izolat temporar de restul armatelor Aliate, Nijmegenul a avut cel mai mult de suferit. Ca rezultat al luptelor și al incendierilor deliberate, peste 16 000 de oameni au rămas fără adăpost.

Un alt motiv al retragerii rapide a Panzer-Brigade 107 din ziua aceea a fost imaginea impresionantă oferită de avioanele C-47 Dakota remorcând planoarele Waco și îndreptându-se spre zona de aterizare de dincolo de canalul Maas–Waal. Soseau, cu cinci zile întârziere, Regimentul 325 Infanterie Planoare al generalului Gavin și Batalionul 80 Antiaeriană

Aeropurtate. Gavin a trimis infanteriștii planoriști, sprijiniți de tancurile Sherman ale Rangerilor din Sherwood, să lărgească capul de pod din apropiere de Mook pentru a fi ocupat de Corpul VIII. La est de Nijmegen, Batalionul 2 al Regimentului 504 Infanterie Parașutată, sprijinit tot de un escadron al Rangerilor din Sherwood, a reușit să împingă flancul nordic al Corpului II Fallschirmjäger al generalului Meindl tocmai până la Erlekom. „A urmat o luptă scurtă, dar crâncenă“, raporta batalionul. „Trei tancuri inamice și o semișenilată au fost distruse, iar inamicul a fost pus pe fugă, lăsând în urmă mulți morți. Am avut sprijinul a două tancuri britanice, care au echilibrat numărul tancurilor inamicului.“[1159]

Meindl s-a plâns că încă nu avea muniție, dar cel puțin a primit Divizia 190 Infanterie sub comanda austriacului Generalleutnant Ernst Hammer. I s-a dat întregul sector Reichswald dintre Kranenburg și Gennep. Și, în timp ce Regimentului 325 Infanterie Planoare i-a revenit responsabilitatea părții de sud, Regimentul 504 Infanterie Parașutată al lui Tucker a preluat sectorul nordic, de la Waal până la Groesbeek. În fața lui se întindeau atât pădurea Den Heuvel, cât și câteva dintre zonele de aterizare inițiale. „Scheletele planoarelor zac risipite ca niște fantome în țara nimănui“, scria căpitanul Adam A. Komosa. „Germanii le-au jupuit învelișul de pânză, probabil pentru a-l folosi la adăposturi.“[1160]

Statul-major al lui Gavin încă mai cerea prizonieri pentru a-i interoga, așa încât Compania F a primit ordin să execute un atac nocturn asupra pădurii, după un baraj de foc al artileriei. A fost o operațiune nu tocmai silențioasă de capturare a unei santinele izolate. „Au avut loc schimburi furioase de focuri de mitralieră și de arme de mână. S-au auzit multe strigăte, țipete și o droaie de înjurături.“[1161] Au revenit cu un prizonier, încă certându-se.

– Lasă-mă să-mi vâr baioneta în ticălosul ăla!

– Băi, tâmpitule! a strigat peste umăr sergentul Bishop. Dacă nu-l ducem viu pe sfrijitul ăsta amărât la postul de comandă, venim din nou mâine noapte și o luăm de la capăt!

Nu mult după aceea, o altă patrulă a fost trimisă să captureze un prizonier. Cât au fost plecați, o patrulă germană a trecut printre liniile Batalionului 3 și l-a ucis pe fratele unuia dintre cei plecați în misiune. Când s-au întors cu

prizonierul lor, aceștia au vrut să-l împuște imediat după ce au aflat ce se întâmplase. Comandantul lor de pluton i-a împiedicat să-l ucidă pe german și l-a dus la postul de comandă al batalionului destul de șifonat. „Prizonierul nu a vrut să vorbească“, nota maiorul Cook. „L-am interogat și, știind că înțelege limba engleză, i-am spus că are două minute să înceapă să vorbească, altfel îl voi ucide, pentru că nu-mi era de nici un folos. Când s-au terminat cele două minute, mi-am scos teatral pistolul și căpitanii S-3 Keep și S-2 Carmichael, care îl încadrau de prizonier, s-au îndepărtat. În sfârșit, am văzut frica în ochii omului, iar el a început să răspundă la întrebări.“[1162]

Rangerii din Sherwood, unul dintre cele mai eficiente regimente blindate britanice, preluaseră misiunea de luptă de la Coldstream. Au colaborat îndeaproape cu Divizia 82 Aeropurtate, pe flancul Reichswald. Parașutiștii americani nu aveau idee ce înseamnă cuvântul Yeomanry, prezent în denumirea lor oficială********, dar recunoșteau cuvântul Rangers și bănuiau că erau echivalentul blindat al forței de elită americane. Cei din cavalerie admirau cu siguranță calitățile de luptă ale Diviziei 82. Într-o luptă din apropiere de Beek, locotenentul Stuart Hills a observat un parașutist care „continua să tragă, deși nu mai avea un picior și un braț“.[1163] Comandantul Rangerilor din Sherwood, locotenent-colonelul Stanley Christopherson, îl admira pe generalul Jim Gavin și îi considera pe parașutiștii săi cei mai buni infanteriști cu care lucrase – „duri, curajoși și veseli“.[1164] „Poate în unele ocazii erau prea duri, mai ales în felul în care își tratau prizonierii pe care îi capturau destul de rar“, scrie Christopherson în jurnalul său. „Nu voi uita niciodată jeepul plin de parașutiști americani trecând prin fața mea cu capul unui german înfipt într-o țepușă de fier și prins pe capotă. Priveliștea încă mă mai bântuie.“

Și parașutiștii britanici din Oosterbeek puteau fi duri. Pe 23 septembrie, un ofițer venit din Batalionul 1 Para se afla într-un post de prim-ajutor de lângă Tafelberg. „Lângă mine era unul dintre băieții noștri, care fuma indiferent o țigară pe care o ținea între cioturile însângerate care fuseseră cândva degete. M-am gândit că întruchipa cumva imaginea soldatului parașutist.“[1165] Tutunul nu mai era principala preocupare. „Mâncarea este din ce în ce mai

puțină“, scria un cercetaș în ziua aceea. „Nu am primit decât câțiva biscuiți și un pic de gem toată ziua. A trebuit să intru în rația de urgență.“[1166]

În ciuda ploii torențiale de dimineață, luptele au continuat fără încetare. „7.00 baraj puternic de mortiere“, scria locotenentul Stevenson din escadronul de recunoaștere. „Tunurile A[uto]P[ropulsate] s-au întors și au început să distrugă sistematic fiecare casă care ar putea fi un adăpost. În tot acest timp, în aproape toate pivnițele erau civili neerlandezi, femei și copii, care fuseseră prinși în mijlocul bătăliei. Deja nu mai aveam noțiunea timpului. Din ce în ce mai multe tunuri AP și obuze.“[1167] Generalul Hicks, care nu era genul care să exagereze, descria bombardamentul de la Oosterbeek ca pe „cel mai rău și mai infernal pe care l-am trăit vreodată, incluzând aici bombardarea tranșeelor din Primul Război Mondial“.[1168]

Cazurile inevitabile de cădere nervoasă s-au înmulțit, chiar și printre cei mai curajoși. Un planorist povestește cum un soldat s-a încuiat într-un șopron de lângă biserica Oosterbeek și a început să tragă cu semiautomatul său Sten în pereți, strigând: „Haideți, nenorociților!“[1169] Într-un final, s-a sinucis. Extenuarea fizică, scria ulterior un căpitan, „aproape ca a atins punctul în care merita să fii ucis“.[1170]

„Flăcăii mei sunt, în mare, OK“, scria în jurnalul său maiorul Blackwood, „deși am avut două cazuri de șoc provocat de bombardament: unul, un războinic voinic care s-a trezit din somn în tranșee, cu capul retezat al prietenului său în poală.“[1171] În biserica din Oosterbeek au mâncat niște compo care fusese îmbogățită cu doi iepuri de Angora aduși de un sergent. „Am rânjit uitându-ne într-o oglinjoară la bărbile noastre mizerabile. Tunarii foloseau biserica drept P[unct de] O[bservație] și șmecherul de Fritz și-a adus 88-urile să le pună pe noi. Unul dintre obuze ne-a distrus tocănița de iepure. A trebuit să abandonăm biserica. Acoperișul s-a prăbușit. În adăposturile individuale de lângă biserică, lângă tunurile britanice de 75 [mm]. Toată zona din jurul mașinilor noastre era plină de gropi, iar între noi și râu zăceau inevitabilele vite moarte și un cal spintecat și curățat ca la carte.“

Hotărârea necruțătoare a SS-iștilor era încă o dată evidentă. Un inginer neerlandez pe nume De Soet a văzut o duzină de soldați germani, cu

mâinile în aer, păziți de patru parașutiștii britanici. A urmat o explozie; se pare că un german aruncase o grenadă printre ei pentru că se predaseră.[1172]

Maiorul Powell din 156 reflecta asupra faptului că avea purici din cauză că statul-major al batalionului se afla într-un coteț pentru găini.[1173] Aștepta ca perimetrul lor să fie invadat în orice moment, dar germanii se bazau pe tancurile și tunurile lor de asalt autopropulsate să distrugă mai întâi casele din jur. În ziua aceea, sprijinul din partea Regimentului 64 Mediu a fost mai slab. Nu au reușit să execute decât 25 de misiuni de tragere. Rezervele de muniție deveniseră îngrijorător de mici, acum, că germanii tăiaseră ruta de aprovizionare a Corpului XXX, iar propria divizie cerea de asemenea sprijin. Unii soldați încercau să-și țină moralul ridicat după vechea metodă, cântând „Lili Marlene“ sau punând muzică la patefon. Un soldat austriac susținea că, atunci când se termina discul lor, britanicii strigau: „Mai pune una, Fritz!“, iar germanii strigau: „Mai pune una, Tommy!“, când se termina discul britanicilor.[1174]

În partea vestică, la Dennenoord, Jonkheer Bonifacius de Jonge scria: „Fiecare zi este mai rea decât ziua precedentă“.[1175] Casa fusese lovită de trei obuze în acea sâmbătă. Doar scara centrală rămăsese intactă. Uzina de gaze, aflată imediat la sud de ei, fusese lovită și ardea. Interiorul casei era sufocant, cu toată lumea înghesuită în beci și cu soldații care stăteau pe jos, spate în spate. Expresiile de pe fețele lor erau lipsite de viață, după atâtea zile fără mâncare și somn. Soția fostului guvernator general i-a oferit unui soldat niște coniac pentru a-l înviora.

„Dar nu sunt rănit“, a spus acesta. „Nu mie trebuie să-mi dați.“

Bonifacius de Jonge a încercat să-i distragă atenția nepoatei lui, Neelsje, scoțând lumânări din pachete și punându-le înapoi la loc. „Dar când toți răniții zac pe jos, o poți vedea pe Neelsje sărind printre saltelele pline de sânge, peste bandajele însângerate și peste uniformele rupte, iar amărâții ăia întind mâna spre ea abia zâmbind. Și nu poți să nu recunoști că ți se rupe inima.“

Hotelul Schoonoord a trecut iar sub control german în acea zi. Un Unteroffizier care părea foarte mulțumit de el însuși a adus un număr considerabil de oameni să păzească locul. După ce s-a asigurat că răniții germani încă primeau tratamentul necesar, a spus: „Înțeleg că britanicii nu sunt ca rușii“.[1176] A anunțat apoi că toți pacienții germani care puteau fi mutați aveau să fie evacuați. Dar a insistat de asemenea să posteze gărzi la toate ferestrele, ceea ce nu a făcut decât să-i încurajeze pe parașutiștii polonezi din zonă să tragă spre ei. Nu puteau privi un german cu o armă fără să vrea să-l ucidă. La un moment dat, un mitralior german a luat poziție în dreptul unei ferestre de la ultimul etaj, provocând proteste furioase din partea medicilor britanici.

Hotelul suferise mari distrugeri de pe urma luptelor. Unele plafoane începeau să se prăbușească, ceea ce nu era nici pe departe liniștitor pentru răniții de sub ele. Un detașament SS i-a selectat de aceea pe britanicii care încă puteau merge și i-a dus la Arnhem. Preotul Regimentului Piloți Planoare s-a trezit la un moment dat antrenat într-o discuție cu unul dintre tinerii panzergrenadieri.

– Pe evrei îi urâm, i-a spus tânărul SS-ist. Pe evrei și pe ruși.

– De ce îi urâți pe evrei?

– Pentru că ei au început războiul.

– De ce îi urâți pe ruși?

– De ce îi urâm pe ruși?

Tânărul nazist i-a zâmbit cu milă preotului.

– Pentru că… ei bine, ai ști dacă i-ai vedea.[1177]

Colonelul Warrack a trebuit să transmită un ordin posturilor de ajutor regimentale, spunându-le să nu mai evacueze răniți, pentru că nu se putea face nimic pentru ei în stațiile de triaj și în spitale. Răniții întinși pe podea erau nevoiți să împartă păturile. Soldații care încă mai luptau le lăsau răniților cea mai mare parte a proviziilor de alimente recuperate din

containere, dar chiar și așa subnutriția rămânea o problemă majoră. Și mai critică era lipsa medicamentelor. „Proviziile de morfină și de bandaje erau pe terminate“[1178], scria Warrack în raportul său. „Situația era oricum gravă din pricina crizei de alimente și de apă“, scria un voluntar neerlandez, „dar cel mai rău era să rămânem fără morfină și să vedem oamenii privind în tavan și plângând de durere în tăcere.“ Fără surse de apă proaspătă, în afara apei de ploaie adunate te miri cum, nu-și puteau spăla sau opera pacienții. „Nu se putea opera, iar lipsa odihnei și a căldurii și fluidele erau o mare problemă.“[1180] Cu toate că apa era atât de prețioasă, locotenent-colonelul Marrable, comandantul Spitalului de Campanie 181 (Planoare), încă insista ca toți ofițerii să bea, ceea ce ei și făceau, împărțind aceeași cană de tablă cu apă rece și tulbure. Toate magazinele din Oosterbeek și cele mai multe case părăsite fuseseră golite. Astfel încât „au fost rechiziționate câteva oi și ucise cu ajutorul unui Sten de căpitanul Griffin, dentistul planoriștilor, și apoi transformate în tocană“.[1181]

Cea mai gravă criză din punctul de triaj din casa Ter Horst a fost cea a serului anticangrenă. „La început, multe dintre răni nu erau grave“, spunea un sanitar, „dar apoi au început să cangreneze. Nu e nevoie decât de câteva ore… Scoteam patru sau cinci morți în fiecare zi.“[1182] Subofițerii din Corpul Medical al Armatei Regale puteau da dovadă de un curaj și de o hotărâre uluitoare, după cum mărturisea un parașutist rănit. Un tanc german a început să bombardeze casa Ter Horst. Un caporal al corpului a luat un steag cu Crucea Roșie și a ieșit, îndreptându-se spre tanc. Când tanchistul a apărut prin turelă, l-a întrebat furios de ce bombarda o casă marcată vizibil cu Crucea Roșie. Tanchistul s-a scuzat, și-a întors tancul și a plecat huruind înapoi, spre Arnhem.[1183]

La ora 13.05, statul-major al Grupului de Armate B, condus de Model, a aflat că Hitler era furios că Divizia 1 Aeropurtate nu fusese încă eliminată. Tocmai ordonase ca „toate cele 15 tancuri Tiger să fie desfășurate de Corpul II SS Panzer“.[1184] În scurt timp a venit un alt mesaj care spunea că tancurile Tiger ale Batalionului 506 Tancuri Grele și Batalionul 741 Panzerjäger erau pe drum pentru a întări Corpul SS Panzer al lui Bittrich și Corpul II Fallschirmjäger al lui Meindl.

Trupele din Batavia ale lui Bittrich au fost forțate de Brigada 129 să se retragă de pe aliniamentul Ressen-Elst. Conștient de acumularea de forțele britanice pentru întărirea polonezilor la Driel, Bittrich voia să atace spre vest, către Valburg, pentru a le tăia ruta, dar compania de panzere din Kampfgruppe Knaust pierduse trei tancuri în urma atacului de la Oosterhout al Batalionului de Infanterie Ușoară Somerset și al Batalionului 4/7 al Gărzilor Dragonilor Regali. Și nu-și putea folosi tancurile Tiger, pentru că drumurile de țară s-ar fi distrus sub greutatea lor. De asemenea, Bittrich a ordonat Batalionului 30 Mitraliere să ocupe poziții de-a lungul râului Nederrijn, pentru acoperi punctele de traversare.[1185]

General Der Flieger Christiansen, comandantul suprem al Wehrmachtului în Țările de Jos, a emis un ordin de zi bombastic, felicitând Divizia von Tettau, aflată „sub comanda infailibilă și energică a generalului von Tettau“.[1186] Probabil că Oberstului Fullriede din Divizia Hermann Göring i s-a făcut rău citindu-l. Christiansen susținea că inamicul era împins spre est, cu toate acestea, Tettau se plângea că nu puteau înainta din pricina tirului Regimentului 64 Mediu, despre care credea că era artileria grea poloneză.

O companie din batalionul de recunoaștere al Diviziei Frundsberg, condusă de Obersturmführer Karl Ziebrecht, a primit ordinul să atace de-a lungul malului nordic al râului Nederrijn, pentru a supraveghea malul opus la Driel. Restul batalionului de recunoaștere se afla pe partea cealaltă a râului, cu brigada de baterii antiaeriene Swoboda de-a lungul căii ferate dintre Elden și Elst, în fața polonezilor. Pe tot parcursul zilei, restul Brigăzii 130 a înaintat prin Valburg spre Driel, parțial sub acoperirea ploii torențiale. În același timp, Brigada 214 a atacat Elst cu Batalionul 7 Infanterie Ușoară Somerset, Batalionul 1 al Regimentului Worcestershire și un escadron al Batalionului 4/7 al Gărzilor Dragonilor Regali.

Rottenführer Alfred Ringsdorf din Regimentul 21 Panzergrenadier era într-o casă din Elst și cânta la pian. A auzit tancurile Sherman apropiindu-se doar când un obuz a intrat direct în încăpere, ratând din fericire pianul.[1187] Însă puternica formație de tancuri Tiger a maiorului Knaust a început să tragă, iar tancurile Sherman s-au retras, după ce au distrus un Panther german.

„Aveam patru tancuri Tiger și trei Panther“, își amintește Horst Weber. „Eram siguri că vom obține aici o altă victorie, că vom zdrobi forțele

inamice. Dar avioanele Typhoon și-au lansat rachetele asupra tancurilor noastre și le-au făcut bucăți pe toate șapte. Și am plâns. Am plâns de nervi, am plâns că ni se întâmpla o astfel de nedreptate, că soldații dintr-o parte trebuie să aibă totul, iar soldații din cealaltă parte să nu aibă nimic. Vedeam două puncte negre pe cer, iar asta însemna întotdeauna rachete. Apoi rachetele loveau tancurile, care luau foc. Soldații ieșeau cuprinși de flăcări și urlând de durere.“[1188]

Weber a recunoscut că, atunci când avioanele Typhoon de vânătoare și bombardament au distrus aceste tancuri, el și camarazii săi panzergrenadieri „am luat-o la fugă să ne salvăm viața, cât de repede am putut“[1189], dar apoi a apărut Knaust în semișenilata lui, agitând o cârjă și strigând: „Înapoi! Înapoi!“ Și pentru că era vorba de maiorul Knaust, li s-a făcut rușine și au făcut ce li se spunea. Tinerii panzergrenadieri îl adorau, chiar dacă nu era membru al Waffen-SS. „A salvat linia frontului nostru la Elst. Aș fi făcut orice pentru el.“

Knaust a reorganizat linia. Le-a dat panzergrenadierilor Frundsberg două tancuri Tiger lângă poziția lor. „Era ca un parteneriat. Ne ofeream unii altora protecție reciprocă. Am avut grijă ca nici o trupă de infanterie să nu poată ataca tancurile Tiger din flanc, iar ei ne-au protejat de tancurile Sherman. Dar, cel mai important, tancurile Tiger ne-au ajutat să ne învingem frica.“

Colonelul Mackenzie a ajuns la comandamentul lui Browning după o serie de aventuri pe care le-ar fi evitat bucuros. Potrivit jurnalului de război al Cavaleriei de Gardă, „a avut parte de o experiență destul de palpitantă când blindatul Daimler cu care călătorea a fost implicat într-un schimb de focuri cu o semișenilată inamică, iar el a tras opt focuri pe post de încărcător“.[1190] Apoi blindatul s-a răsturnat. Mackenzie a fost foarte aproape să fie capturat când infanteriștii germani au avansat în linie extinsă, „de parcă erau la vânătoare de potârnichi“[1191], în căutarea membrilor echipajului și strigând: „Ieși, Tommy!“

Aghiotantul lui Browning, Eddie Newbury, nota că fuseseră șocați de înfățișarea lui Mackenzie. Avea „o barbă țepoasă, iar hainele îi erau

murdare și-i stăteau aiurea și arăta foarte obosit“.[1192] Browning povestea ulterior că Mackenzie și Myers aveau „o culoare pământie, ca și când tocmai ar fi trecut printr-o iarnă în Somme“.[1193]

Orice iluzii și-ar mai fi făcut Browning, acestea au fost spulberate de raportul lui Mackenzie asupra condițiilor din interiorul perimetrului. Mackenzie nu și-a menajat sentimentele, însă ulterior a ajuns la concluzia că Browning tot nu înțelesese gravitatea situației lor. Punându-le încă o dată la dispoziție taxiul blindat, Cavaleria de Gardă i-a dus pe Mackenzie și pe Myers înapoi la Driel, unde trebuiau să treacă peste Nederrijn în noaptea aceea, însoțiți de mai mulți parașutiști polonezi, pentru a se prezenta la generalul Urquhart.

Principala problemă pentru generalul Horrocks nu era bătălia pentru Elst. Era, desigur, situația Diviziei 1 Aeropurtate de la Oosterbeek. El și-a trimis șeful de stat-major, generalul e brigadă Pyman, la o întrevedere cu generalul Dempsey, comandantul Armatei 2, care ajunsese până la St Oedenrode. S-a hotărât că trebuia făcut un ultim efort pentru a întări capul de pod al diviziei aeropurtate. Dacă eșuau, și existau rapoarte că germanii pregăteau o tentativă disperată de a distruge perimetrul, supraviețuitorii aveau să fie evacuați pe malul dinspre Batavia. Dempsey i-a autorizat pe Horrocks și pe Browning să ia acea decizie, fără a mai cere încuviințarea unei autorități mai înalte. Se putea hotărî ce era de făcut nu mai târziu decât a doua zi, la o ședință care urma a se desfășura la comandamentul Diviziei 43 din Valburg.

Urquhart le-a arătat celor doi generali de brigadă ai săi, Hicks și Hackett, și colonelului Loder-Symonds mesajul care descria situația lor, pe care voia să i-l trimită lui Browning. Acesta se încheia astfel: „Moralul este încă adecvat, dar tirul intens și permanent de mortiere și de artilerie are efecte evidente. Trebuie să rezistăm, dar în același timp sperăm ca următoarele 24 de ore să fie mai bune.“[1194]

Ploaia de dimineață a făcut loc unui cer mai limpede. Din proprie inițiativă, locotenentul Johnson din grupul american de sprijin aerian și un ofițer canadian, locotenentul Leo Heaps, traversaseră într-o barcă râul Nederrijn înaintea zorilor. Au mers la postul de comandă din Driel al lui Sosabowski și i-au informat pe ofițerii acestuia despre situația din perimetru. Cei doi

locotenenți au primit o masă caldă și băutură, prima dată după mai mult de o săptămână.[1195]

Cerul fiind senin, au putut privi peste Nederrijn spre malul nordic, de unde veniseră, pentru a urmări avioanele Aliate în acțiune. „Am văzut primul sprijin aerian real al operațiunii. Timp de mai mult de jumătate de oră, avioanele Typhoon și Thunderbolt au mitraliat și au bombardat pozițiile antiaeriene germane. Apoi au apărut Stirling și Dakota cu încărcăturile lor de reaprovizionare. Din Driel am văzut rachetele de semnalizare ridicându-se din perimetrul nostru de peste râu pentru a marca ZP și aproape imediat germanii de pe trei părți ale zonei Diviziei au lansat și ei rachete. Ți se rupea naibii inima să vezi toate proviziile alea de care aveam nevoie cu disperare parașutate la 4 500 de metri depărtare de Divizie. Cel mult 10 procente au fost recuperate de Divizie. Mi-aș fi dat brațul drept pentru o stație radio care să poată contacta avioanele alea pentru a le direcționa spre zona corectă. Două Dakota au fost lovite de tirul antiaerian și au luat foc, dar ambele și-au continuat drumul până când și-au putut lansa încărcătura. Un singur om a ieșit din cele două avioane înainte să se prăbușească.“[1196] În total, 123 de avioane britanice Stirling și C-47 au transportat provizii în ziua aceea. Șase au fost pierdute și 63 avariate.[1197] Tirul antiaerian german împuțina flota de transport RAF într-un asemenea ritm, încât reaprovizionările nu mai puteau continua prea mult timp.

În acea după-amiază, generalul-maior Sosabowski a primit un mesaj telegrafic care îl înștiința că bărcile de asalt erau pe drum. „Nu am fost prea mulțumit“, povestea el. „Nu înțelegeam de ce voiau să sacrifice într-o traversare de asalt trupe special antrenate pentru misiuni aeropurtate, când Divizia 43 avea bărcile și era instruită pentru așa ceva. Dar astea erau ordinele.“[1198]

Spre seară, cerul se înseninase complet, făcând loc unei nopți înstelate. Colonelul Myers supraveghea de pe malul sudic distribuirea bărcilor de asalt ale Brigăzii 130 către brigada poloneză. Avea toată înțelegerea pentru polonezi. Tipul și dimensiunile bărcilor erau diferite față de ceea ce li se spusese. Nu au ajuns înainte de ora 02.00 și doar zece dintre ele s-au dovedit a fi capabile să plutească. Alte două fuseseră găurite pe drum de

gloanțele germane. Nici un pilot nu avea să fie în bărci, așa că polonezii, care nu fuseseră niciodată antrenați în traversarea râurilor, le-au manevrat cu greu. În locul unei traversări a întregului batalion, doar 153 de polonezi au ajuns pe malul nordic în cele câteva ore de întuneric rămase.[1199] Mulți alții au fost uciși sau răniți de Batalionul german 30 Mitraliere, care trăgea peste apă, în linii fixe. Victimele au fost aduse înapoi pe malul sudic. Sosabowski, care privea de pe dig, a oprit operațiunea cu puțin înainte de venirea zorilor. Probabil auzise gluma americanilor despre britanicii care „vor lupta până la ultimul aliat".[1200] Probabil că i-a trecut și lui prin cap în noaptea aceea.

Sherwood Rangers Yeomanry (n.red.)

Capitolul 23

Duminică, 24 septembrie

Petrecându-și aproape toată noaptea pe dig urmărind traversarea Companiei 8, generalul-maior Sosabowski nu s-a culcat decât după ce se luminase. A fost trezit la ora 10.00 pentru a i se raporta că generalul Horrocks sosise într-un blindat, însoțit de locotenent-colonelul Stevens, ofițerul de legătură. Sosabowski a fost plăcut surprins să-l vadă pe Horrocks, mai ales că ruta dinspre Nijmegen prin Valburg era încă deschisă atacurilor germane. S-a întrebat de ce nu venise și Browning, superiorul său direct. Cei doi au urcat în turla bisericii din Driel, iar de acolo Sosabowski a putut indica punctele-cheie, inclusiv înălțimile Westerbouwing, pe care germanii le capturaseră de la Border Regiment. Divizia 1 Aeropurtate a lui Urquhart mai avea o deschidere la râu de mai puțin de un kilometru, iar germanii încercau să o taie complet.

Horrocks l-a ascultat, dar i-a dat la rândul lui foarte puține informații. Nu i-a dezvăluit faptul că șeful său de stat-major, generalul de brigadă Pyman, și generalul-maior Ivor Thomas, comandantul Diviziei 43, plănuiseră deja ca traversarea să aibă loc în noaptea aceea. În schimb, i-a spus doar să vină la comandamentul lui Thomas din Valburg pentru o ședință, la ora 11.30 în dimineața aceea.[1201]

Sosabowski a trimis după interpretul său, locotenentul Jerzy Dyrda, care supraveghea de pe dig malul nordic al râului Nederrijn. Horrocks plecase deja când Dyrda a ajuns la fermă. Sosabowski i-a spus să aducă grenade și o mitralieră. El, Dyrda și Stevens aveau să plece cu un jeep condus de sergentul Juhas. Dyrda era ușor uimit că Sosabowski fusese convocat de pe front pentru o ședință.[1202]

Exista măcar o veste bună pentru Sosabowski, deși este uluitor că nu fusese informat înainte despre asta. Batalionul 1 și parte din Batalionul 3 nu dispăruseră, așa cum se temuse el.[1203] Fuseseră în sfârșit aduse cu avioanele cu o zi înainte pentru a fi lansate în relativă siguranță în sectorul Diviziei 82 Aeropurtate din apropiere de Groesbeek. Vântul suflase cu putere, astfel că

un număr de oameni se aleseseră cu picioarele rupte la aterizare, dar ce era important era că restul brigăzii era pe drum spre Driel.

Chiar înainte să ajungă în micul oraș Valburg, jeepul lui Sosabowski a fost oprit de polițiștii militari britanici, care i-au făcut semn să părăsească șoseaua. Au fost îndreptați spre o livadă în care fusese ridicat un cort uriaș. Horrocks și Browning îi așteptau afară. „Cei doi generali ne-au întâmpinat cu foarte mare răceală“, observa Dyrda. „Nu am sesizat nici cel mai mic semn de prietenie din partea generalilor britanici pentru gral. Sosabowski.“[1204]

Sosabowski nu-l cunoștea pe generalul-maior Thomas, comandantul Diviziei 43. Thomas, lipsit de simțul umorului, dar și foarte plin de el, era probabil generalul cel mai profund antipatic din toată armata britanică. Ofițerii săi îi spunea acestui partizan al disciplinei severe „Generalul von Thoma“, din cauza obsesiei sale prusace. Thomas era în stare să degradeze un ofițer dacă latrinele nu erau săpate cu respectarea regulamentelor în momentul în care trupele cucereau un obiectiv. Era cunoscut și ca „Măcelarul“[1205], din pricina atitudinii sale cinice față de pierderile suferite pentru atingerea unui obiectiv.

Sosabowski l-a întrebat pe Horrocks dacă îl putea aduce și pe locotenentul Dyrda la consultări pe post de interpret, pentru a nu exista neînțelegeri. Horrocks l-a refuzat, insistând că nu era nevoie. Dar Dyrda a apelat la Browning, care îl cunoștea de la întâlnirile precedente, iar acesta a fost de acord. Horrocks nu a mai putut refuza, ceea ce nu i-a îmbunătățit dispoziția. Înăuntru, nu l-a lăsat pe locotenentul Dyrda să se așeze lângă Sosabowski. A insistat să stea el acolo, un gest surprinzător de meschin. Dyrda a început să-l bănuiască pe Horrocks că nu voia ca alt ofițer polonez să fie prezent ca martor. Și mai șocant a fost modul în care Sosabowski și Dyrda au fost lăsați de o parte a mesei, în timp ce toți ofițerii superiori britanici s-au așezat pe partea opusă. Părea o curte marțială, nu consultări între aliați. Nici măcar colonelul Stevens, ofițerul de legătură, nu a stat pe partea polonezilor. Horrocks, flancat de Browning și Thomas, s-a așezat în fața lui Sosabowski.

Relatarea lui Dyrda, singura mărturie detaliată a consultărilor de la Valburg care există, este scrisă într-un puternic ton de indignare morală față de felul

în care a fost tratat Sosabowski de generalii britanici. Dyrda uită totuși că Sosabowski fusese cel mai deschis critic al întregului proiect Market Garden, iar acum, când avertismentele sale se dovediseră perfect justificate, Browning și Horrocks se așteptau probabil la încă o răbufnire la adresa planificării dezastruoase a britanicilor. Este limpede că erau hotărâți să-l țină în frâu pe Sosabowski încă de la început.

Horrocks a condus consultările. A anunțat că intenția era în continuare să stabilească un cap de pod puternic la nord de Rin. Trebuiau executate două traversări în noaptea aceea, sub comanda generalului-maior Thomas, căruia avea să-i raporteze Brigada poloneză de Parașutiști. I-a dat apoi cuvântul lui Thomas, care anunțat că Batalionul 4 al Regimentului Dorset și Batalionul 1 al Brigăzii poloneze vor traversa râul pe partea opusă bacului de la Heveadorp. Vor lua cu ei muniție suplimentară pentru a o distribui Diviziei 1 Aeropurtate. În același timp, restul trupelor Brigăzii poloneze de Parașutiști va traversa în aproximativ același loc ca în noaptea precedentă. „Ambele traversări aveau să fie comandate de generalul de brigadă B. Walton“, nota Dyrda. „Bărcile urmau a fi furnizate de Divizia 43 Infanterie. Toate instrucțiunile au fost livrate cu un ton foarte categoric, cu un aer de superioritate.“[1206] Thomas nu a dat nici un detaliu despre ce fel de bărci ori câte urmau să le fie puse la dispoziție și nici dacă vor fi manevrate de geniști și nu a oferit nici o informație despre perdele de fum sau sprijin din partea artileriei. De fapt, atât de puține informații au fost puse la dispoziție, încât Horrocks l-ar fi putut informa pe Sosabowski la Driel, evitând astfel să-l cheme la Valburg.

Cei doi ofițeri polonezi au rămas tablou. La comanda operațiunii, Thomas nu alesese doar un ofițer inferior în grad lui Sosabowski, ci chiar unul care nu fusese niciodată lângă râu. Părea o provocare deliberată.

Când i s-a spus că Batalionul său 1 avea să-i fie transferat generalului de brigadă Walton, Sosabowski a subliniat, cu un autocontrol remarcabil, că el era comandantul Brigăzii poloneze Independente Parașutiști și că el va decide ce batalion este ales pentru o anumită misiune.

Surse britanice bazate pe istoria oficială a Diviziei 43 Wessex susțin că Sosabowski și-a pierdut cumpătul în acel moment și i-a spus lui Horrocks:

– Sunt generalul-maior Sosabowski, comandantul Brigăzii poloneze Para. Fac ce vreau.

Conform acestei relatări, Horrocks a ripostat:

– Sunteți sub comanda mea! O să faceți dracului ce vă spun eu!

– În regulă, pare să fi cedat Sosabowski. Sunt comandantul Brigăzii poloneze Para și o să fac dracului ce îmi spuneți.[1207]

Aproape sigur, descrierea nu este autentică, fiind doar genul de anecdote povestite în popota ofițerilor după masă. Sosabowski era un patriot pasional care nu suporta deloc proștii, indiferent de grad, și e greu de crezut că ar fi spus „O să fac dracului ce îmi spuneți". În relatarea lui Dyrda nu există nimic de genul acesta.

Dyrda avea destule motive să bănuiască faptul că Horrocks și Browning voiau să plaseze responsabilitatea dezastrului în seama altcuiva și că vor încerca „să argumenteze că obiecțiile, încăpățânarea și rigiditatea lui Sosabowski i-au împiedicat să ofere ajutor eficient Diviziei 1 Aeropurtate".[1208] Dar nu admite faptul că Sosabowski a înțeles greșit situația. Sosabowski a susținut că, în locul planului prezentat de Thomas, o traversare majoră în formație divizionară peste Nederrijn ar fi trebuit făcută mai la vest, iar forțele germane care încercuiau Divizia 1 Aeropurtate să fie la rândul lor încercuite din spate. Sugestia lui era impracticabilă, din moment ce britanicilor le lipseau bărcile și echipamentul pentru podurile mobile necesare să traverseze în timp util cu o forță suficient de mare și, în orice caz, Thomas nu se putea dispensa decât de o brigadă. Dar Sosabowski avea dreptate să arate că planul lui Thomas de a duce Regimentul Dorset și Batalionul 1 la bacul de la Heveadorp, chiar la poalele înălțimilor Westerbouwing ocupate de germani, era cel puțin nechibzuit. Pozițiile mitralierelor germane care acopereau râul făceau ca operațiunea descrisă să nu fie o traversare, ci și o bună cale de a provoca un atac inamic.********

Imediat după ce Dyrda a terminat de tradus, generalul Thomas s-a ridicat și, ignorând tot ce spusese Sosabowski, a anunțat că traversările vor fi executate la ora 22.00 și în locurile stabilite. Sosabowski reușise până atunci să se stăpânească, dar refuzul deliberat grosolan al unui ofițer de rang

egal de a răspunde sugestiei sale l-a înfuriat. Avea mult mai multă experiență decât oricare dintre cei prezenți și cunoștea mult mai bine terenul. Și a înțeles că Horrocks și Browning, care nu a deschis gura nici măcar o dată în timpul ședinței, nu aveau nici o intenție să continue bătălia pentru Arnhem. Operațiunea descrisă de Thomas era, destul de clar, doar o încercare de a salva aparențele.

Privarea de somn i-a intensificat lui Sosabowski exasperarea față de suferința inutilă pe care o provocase această operațiune prost planificată. S-a ridicat și, în engleza lui mai degrabă rudimentară, le-a atras atenția celor prezenți că sacrificiul oamenilor din Dorset și din Batalionul 1 va fi în zadar. A subliniat din nou că Regimentul Dorset era trimis la moarte la Westerbouwing. Dacă britanicii nu aveau mijloacele de a lansa un atac major, atunci trebuiau să retragă divizia lui Urquhart. Thomas am încercat să-l întrerupă, dar Sosabowski a continuat:

– Nu uitați că în ultimele opt zile nu doar parașutiștii polonezi, ci și cei mai buni fii ai Marii Britanii, soldați voluntari ai diviziei voastre aeropurtate, au murit pe Rin degeaba.[1209]

– Ședința s-a încheiat, a anunțat Horrocks nervos. Ordinele generalului Thomas vor fi executate.

După care s-a întors spre Sosabowski:

– Iar dacă dumneata, generale Sosabowski, nu intenționezi să execuți ordinele primite, vom găsi un alt comandant pentru Brigada poloneză de Parașutiști, unul care va îndeplini ordinele noastre.

Ofițerii din Corpul XXX nu i-au mai adresat nici un cuvânt lui Sosabowski în timp ce ieșeau, dar generalul Browning a rămas în urmă și l-a invitat la prânz, la Nijmegen. Invitația l-a mai înseninat pe Sosabowski, care a acceptat, în speranța că l-ar fi putut convinge pe Browning să-l facă pe Horrocks să se răzgândească. Dar, când a aflat de la Browning că nu prea aveau nici o barcă pentru traversarea din noaptea aceea, părerile sale despre încetineala și incompetența Corpului XXX a explodat. Dyrda i-a tras ulterior atenția că fusese lipsit de înțelepciune. Browning și Horrocks erau prieteni vechi și se susțineau reciproc de câte ori simțeau că armata

britanică este criticată. Sosabowski s-a enervat pe locotenentul Dyrda, fiind de părere că întrecuse limitele sincerității. Din acel moment a refuzat să-i mai vorbească, însă după război a înțeles că Dyrda avusese dreptate. Le făcuse jocul oponenților săi.

După cum am menționat, Horrocks era într-o stare fizică și psihică proastă din cauza rănilor sale serioase și avea în permanență dureri. Montgomery nu ar fi trebuit să-l încarce însă niciodată cu responsabilități atât de stresante. Nici Browning nu se simțea bine, suferind de o răceală persistentă de care nu putea scăpa. Sosabowski era într-adevăr un personaj dificil, dar asta nu era o justificare a felului în care fusese tratat. După cum recunoștea Urquhart, fusese o insultă complet inutilă să fie pus sub comanda unui general de brigadă tânăr și neexperimentat. Atât Horrocks, cât și Browning, au avut rolul lor în a-l convinge pe Montgomery că Brigada poloneză de Parașutiști ezitase să lupte.

La întoarcerea sa de la ședința de la Nijmegen cu generalul Browning, colonelul Charles Mackenzie s-a așezat pe malul sudic al râului Nederrijn. „M-am gândit ce să raportez generalului“, a scris el ulterior. „Puteam să-i spun ce gândeam, că, după ce văzusem situația de pe ambele maluri ale râului, eram convins că o traversare de pe malul sudic nu putea avea succes. Sau puteam să-i spun, cum mi se indicase, că [Corpul XXX] făcea tot ce putea, că se va face o traversare și că trebuie să rezistăm.“[1210] După o vreme, „am decis să-i spun ce mi-au spus [Horrocks și Browning]; că făceau tot posibilul și că se va face o traversare. M-am gândit că îi va fi mai ușor să le ceară oamenilor săi să continue dacă îi ofer varianta asta.“ Înapoi la comandamentul diviziei, Mackenzie s-a prezentat la Urquhart, care a avut grijă să nu-și trădeze sentimentele, oricare ar fi fost acestea.

Împrejurimile hotelului Hartenstein erau un dezastru. Curtea cândva imaculată a hotelului era acum ca „o exploatare minieră, cu toate tranșeele și craterele lăsate de bombe“,[1211] în timp ce clădirea părea că „va cădea dacă o împingi puțin“. Erau peste 30 de răniți în postul de prim-ajutor al diviziei. Printre numeroasele victime ale tirului german de mortiere de la Hartenstein au fost și generalul de brigadă Hackett și secretarul său, sergentul-major Pearson.[1212] Pearson fusese ofensat de faptul că generalul său era nevoit să

mănânce cu mâna, așa că plecase să caute niște tacâmuri. Atunci a fost lovit de șrapnelul provenit de la un mortier. A reușit să se târască până la postul de prim-ajutor din Hartenstein, unde i s-a alăturat și Hackett, ținându-se strâns de abdomenul grav rănit. Cei doi au fost evacuați ulterior cu același jeep la spitalul St Elisabeth, ca prizonieri ai germanilor. Hackett avea intestinele perforate de nu mai puțin de 14 ori. Generalul de brigadă Lathbury, care era deja pacient acolo, a auzit că Hackett avea doar 50 la sută șanse de supraviețuire.[1213]

La ora 09.00, pe 24 septembrie, colonelul Warrack a mers la generalul Urquhart. L-a convins să-i permită să ia legătura cu ofițerul-șef medical german pentru a „aranja evacuarea răniților într-o zonă mai sigură din teritoriul ocupat de germani“[1214], dat fiind că evacuarea peste râu era evident imposibilă. „Comandantul de divizie i-a spus cât se poate de clar că nu trebuia sub nici o formă ca inamicul să fie lăsat să creadă că începeau să cedeze, ci să înțeleagă limpede că această măsură era adoptată doar din motive umanitare.“ Focul urma să înceteze pe o perioadă limitată în acea după-amiază, „pentru eliberarea câmpului de luptă de răniți, astfel încât ambele părți să poată continua lupta“.

Colonelul Warrack, care s-a putut deplasa fără dificultate între Hartenstein și Schoonoord sub steagul Crucii Roșii, a abordat un medic german de acolo. Acesta s-a dovedit a fi SS-Stabsarzt******** Egon Skalka, ofițerul-șef din serviciul medical al SS Hohenstaufen. Skalka, un austriac din Carintia, avea doar 29 de ani. Purta o uniformă bine croită, avea părul ondulat și duhnea a apă de colonie. Mâinile sale, cu o manichiură impecabilă și cu un inel cu sigiliul SS, arătau că nu se cobora într-atât încât să opereze el însuși. Warrack a cerut o întrevedere cu comandantul de divizie. Skalka a fost de acord și cei doi au plecat într-un jeep cu steagul Crucii Roșii către postul de comandă al Diviziei Hohenstaufen din Villa Heselbergh, de pe șoseaua care pleca din Arnhem spre Apeldoorn.********

Warrack a trebuit să-l aștepte pe Skalka, care a intrat pentru a se întâlni cu comandantul său de divizie. Skalka susține că Harzer s-a enervat pentru că nu-l legase la ochi pe Warrack și nu ceruse aprobare în prealabil. „Cum să-l cari până aici fără permisiune?“[1215]

Harzer a mers apoi alături, în biroul lui Bittrich, pentru a-l întreba despre armistițiu și evacuarea răniților britanici. Bittrich a fost imediat de acord. Între timp, Skalka l-a sunat pe ofițerul medical șef pe regiune, cerându-i toate ambulanțele și vehiculele disponibile.

Bittrich și Harzer au mers să vorbească cu Warrack și și-au exprimat regretul deja standard pentru germani că „trebuie să existe această luptă între țările noastre“[1216], subînțelesul fiind că ar fi trebuit să lupte împreună împotriva sovieticilor. Încetarea focului și evacuarea au fost stabilite rapid, dar Urquhart avusese dreptate să se teamă că acest demers nu va reuși decât să-i facă pe nemți să creadă că sunt pe cale să câștige. Harzer l-a umplut pe Warrack de sendvișuri și i-a dat o sticlă de brandy pentru Urquhart. El și ofițerii săi i-au oferit de asemenea doze de morfină luate din containerele britanice parașutate în afara perimetrului.********

Skalka l-a dus apoi pe Warrack la spitalul St Elisabeth pentru a-i vedea pe răniții britanici de acolo. Erau în paturi acoperite cu cearșafuri și erau foarte bine îngrijiți atât de medicii și asistentele neerlandeze, cât și de măicuțele germane. Warrack a fost, desigur, șocat de contrastul față de propriii răniți din Oosterbeek, unde lipsa apei făcea operațiile imposibile. Până să se întoarcă la Schoonoord, acordul de încetare a focului intrase în vigoare. Camioanele militare germane erau încolonate, însă, din cauză că tărgile armatei britanice nu încăpeau de-a latul, au putut fi încărcate doar câte trei pe lungime. Asta însemna că era nevoie de un număr triplu de vehicule. Colonelul Marrable le-a spus în secret oamenilor săi că trebuie să-i transporte pe cei răniți grav cât mai repede posibil, dar să-i transfere mai încet pe ceilalți, în caz că ajungea Corpul XXX, pentru a-i salva de lagărele de prizonieri.

După cum se așteptase Urquhart, unul dintre medicii germani a încercat să-l convingă pe colonelul Warrack că britanicii ar fi trebuit să se predea, pentru că aveau atât de mulți răniți. Trebuia să facă tot posibilul să-l convingă pe comandantul diviziei. Conform Hendrikăi van der Vlist, care traducea dialogul, Warrack a ascultat în tăcere, apoi a clătinat încet din cap și a spus calm:

– Nu. N-am venit să ne predăm. Am venit să luptăm.

– Da, înțeleg și eu asta, a trebuit să răspundă medicul SS. Era doar o sugestie.[1217]

În timpul evacuării răniților, germanii au reușit să preia câteva dintre jeepurile Crucii Roșii. (Au mai fost văzute de Aliați când au fost folosite de soldații din trupele de comando ale lui Otto Skorzeny, deghizați în uniforme americane.) Au capturat de asemenea hotelul Tafelberg, plin de răniți.

Un soldat german foarte mic de statură, cu casca trasă aproape de tot peste ochi, a început să țipe la una dintre asistentele neerlandeze pentru că îi ajuta pe soldații britanici. Un sanitar britanic s-a îndreptat spre el și i-a strigat de sus: „Dacă nu taci, îți rup capul!“[1218] Această reacție neașteptată l-a făcut să amuțească definitiv. Încetarea parțială a focului le-a dat ocazia câtorva civili blocați în interiorul perimetrului să scape. În timp ce treceau de pozițiile germane, panzergrenadierii îi luau peste picior pe refugiați, întrebându-i ce le adusese prietenia cu britanicii.

La ora 16.00, germanii au adus trupe în fața hotelului Schoonoord, pentru a-i folosi clădirile ca adăpost împotriva unui atac. Locotenent-colonelul Marrable le-a ordonat ferm să părăsească clădirile spitalului, dar nu i-a putut convinge să se retragă. Prezența gărzilor germane care au rămas i-a provocat pe polonezii nou-sosiți, care au început imediat să tragă în ei. „Asumându-și un risc considerabil din ambele părți, locotenent-colonelul Marrable a traversat pentru a negocia cu polonezii și a reușit să restabilească liniștea pentru moment.“[1219] Un alt medic, căpitanul Mawson, a avut o sarcină mult mai grea, aceea de a încerca să-l convingă pe maiorul Wilson din Compania Independentă 21 Parașutiști să renunțe la pozițiile sale bine stabilite, acum, că înaintarea germană adusese Schoonoord fix în linia focului.

Waffen-SS a continuat presiunea, amenințând să distrugă hotelul Schoonoord dacă britanicii nu abandonau anumite clădiri. Au adus două tunuri de asalt autopropulsate, dar cercetașii lui Wilson au reușit să distrugă unul dintre ele și să-l determine pe celălalt să se retragă. Era un efort constant pentru a-i ține pe panzergrenadieri în afara clădirilor spitalului, totuși, după cum observa Warrack, „a fost mai degrabă surprinzător cât de repede «și-a luat tălpășița» un caporal SS cu un aer de dur, înarmat cu un Spandau și purtând un șirag de gloanțe în jurul gâtului, când i s-a spus (în

engleză) să plece «dracului de aici, și încă repede», toate astea însoțite de o privire furioasă și un gest spre banderola Crucii Roșii“.[1220]

Abia după expirarea celor patru ore de încetare a focului a îndrăznit Bittrich să raporteze la comandamentul Grupului B de Armate. Model s-a înfuriat. „La ce Dumnezeu v-ați gândit?“ a întrebat el. „Inamicul a fost avantajat de acest armistițiu!“[1221] Dar Model tot era gata să-l protejeze pe Bittrich și a făcut tot posibilul ca statul-major al Führerului să nu afle niciodată despre incident. Hitler ar fi făcut o criză de apoplexie. Încă mai dădea ordine care aveau prea puțină legătură cu ce se întâmpla în teren, iar Generalfeldmarschall von Rundstedt le-a transmis în acea dimineață pe cele mai recente. „Führerul a ordonat ca inamicul din zona Arnhem-Nijmegen-Mook și din est să fie distrus cât mai rapid, iar culoarul din linia frontului de la nord de Eindhoven să fie închis prin atacuri concentrice.“[1222] Model a răspuns doar că eliminarea perimetrului Oosterbeek avea să aibă loc a doua zi.

Generalii germani se așteptau ca operațiunile aeriene să continue, iar Bittrich a aflat cu ușurare că mai multe tancuri Tiger ale Batalionului 506 Tancuri Grele aveau să ajungă mai târziu în acea zi. După traversarea râului în noaptea precedentă, batalionul de pionieri al Hohenstaufen se găsea acum în fața parașutiștilor polonezi. Möller a pretins că respectul pentru morți și răniți „s-a schimbat brusc“.[1223] Polonezii nu voiau decât să omoare germani.

Faptul că liniile defensive britanice fuseseră întărite a ridicat foarte mult moralul oamenilor. „La amiază, proprietarul casei iese din beci și ne pregătește masa din rațiile lui sărăcăcioase“, scria în jurnalul său unul dintre cercetași. „Sunt în principal cartofi și spanac, dar, oricum, foarte acceptabil. Chiar când era gata, observăm mișcare în casa alăturată. Niște tipi ciudați îmi arată degetul mare ridicat și semnul victoriei și ne dăm seama că sunt avangarda polonezilor care [se parașutase] probabil pe celălalt mal al râului. Deodată, ne simțim toți mult mai încrezători.“[1224]

Pe de altă parte, polonezii nu prea au găsit motive de încurajare în perimetrul Oosterbeek. „Părea că oriunde te-ai uita, vedeai un cadavru: ori un englez, un polonez, un german, un neerlandez ori o vacă“[1225], scria

caporalul Władysław Korob. Ofițerul cadet Adam Niebieszczański a găsit corpul unui maior britanic zăcând în soare în fața unei tranșee. Temându-se că începea să se descompună, a decis împreună cu un camarad să-l arunce într-o altă tranșee și să-l acopere cu pământ, dar, când l-au apucat de mâini și de picioare, maiorul a deschis surprins ochii. Doar trăgea un pui de somn în aer liber, bucurându-se de încetarea focului.[1226] După scuzele de rigoare, Niebieszczański și camarazii săi au avut norocul să dea peste un container parașutat, plin de conserve cu budincă de Crăciun. Acestea au fost atât de hrănitoare, încât s-au simțit sătui pentru tot restul zilei. Locotenentul Smaczny, care fusese unul dintre primii oameni care făcuseră traversarea, povestea că tactica lor de a recupera un container era ca un grup să lanseze un atac fals într-o parte, cu grenade și multă gălăgie, în timp ce un alt grup se furișa și înhăța containerul.[1227]

În timpul perioadei de acalmie, un tunar care știa limba germană li s-a alăturat polonezilor și a început să discute cu ei. Da, „spre uluirea și disperarea sa totală, unul dintre polonezi a remarcat că, după ce vor fi terminat cu germanii, trebuia să se pregătească de următorul război – cu rușii“.[1228] La fel ca majoritatea soldaților britanici în perioada aceea, știa doar poveștile despre eroismul Armatei Roșii din ziare și jurnalele de știri. Nu avea nici un fel de cunoștințe despre felul în care tratau sovieticii Polonia.

Parașutiștii polonezi nou-veniți au fost șocați de starea aliaților lor britanici. „Toți aveau ochii roșii de nesomn și buzele albe de sete“[1229], observa caporalul Korob. Cei mai mulți slăbiseră cinci kilograme sau mai mult în săptămâna aceea, din cauza extenuării și a malnutriției. Unii dintre răniții care încă erau îngrijiți în pivnițe începuseră să delireze și strigau „Omorâți-i! Omorâți-i!“[1230] În același timp, nimeni dintre cei care mai stăteau în picioare nu mai paria pe cine poate ucide mai mulți germani. Oamenii puteau fi atât de înnebuniți de oboseală, încât începeau să-și dorească să fie răniți ca să se poată întinde undeva. Lângă biserica Oosterbeek, câțiva chiulangii s-au furișat din tranșee într-un dric vechi și prăfuit, din acelea trase de cai negri împodobiți cu pene de struț.

Cu nervii întinși la maximum, oamenii își pierdeau cumpătul mult mai ușor din motive banale. De asemenea, reacționau și înțelegeau mult mai greu.

Ofițerii și subofițerii erau nevoiți să repete de mai multe ori ce spuneau pentru a fi înțeleși. După ce i-a transmis lui Browning mesajul lui Urquhart care descria starea lor groaznică, căpitanul Springett Demetriadi din detașamentul Phantom al statului-major divizionar a spus că „parcă am trimis propriul nostru epitaf".[1231] Și simțul umorului se modificase. Devenise acum profund cinic. Colegul din Phantom al lui Demetriadi, locotenentul Neville Hay, avea o glumă: „Știi de ce i-au spus Operațiunea Market********? Pentru că ne-au făcut la cântar."[1232]

În extremitatea nord-estică a perimetrului, King's Own Scottish Borderers Batallion mai rămăsese cu doar șapte ofițeri și mai puțin de 100 de oameni. Cei care mai aveau putere plecau la vânătoare de lunetiști. Ceilalți așteptau următorul atac în casele bombardate. Cei din escadronul de recunoaștere învecinat s-au însuflețit văzând avioanele Typhoon venite în ajutorul lor, atacând impresionant de precis cu rachete pozițiile germane. „Bineînțeles că lui Fritz nu i-a plăcut și am avut parte de un răgaz de la bombardamente"[1233], scria locotenentul Stevenson în jurnalul său. Spectacolul s-a terminat, iar ei s-au întors sub tirul mortierelor și al lunetiștilor plasați prin case aflate la mai puțin de 50 de metri. „Un dur dintr-ăștia SS fusese rănit în stradă și făcea un tărăboi teribil pe tema asta. Băieții noștri nu puteau ajunge la el din cauza lunetiștilor, așa că i-au cântat de la fereastră Lili Marlene, ca să-l liniștească – genul de lucruri demente pe care le făceau oamenii în zilele alea." Nu mai primiseră rații de patru zile și trăiau mai ales cu fructe, dar „cel mai mult ne lipseau țigările".

Maiorul Blackwood și supraviețuitorii săi din Batalionul 11 Para sufereau de asemenea de o criză cronică de alimente și de țigări, deoarece containerele căzuseră în afara zonei din care le puteau recupera. „Bombardați din greu și țintiți de lunetiști toată ziua", scria Blackwood în jurnalul său. „Avioanele noastre Typhoon au venit și au mitraliat pe ambele flancuri. O priveliște minunată. Ca de obicei, Dakota au venit și au aruncat containerele, majoritatea căzând în teritoriul nemțălăilor. Jos pălăria în fața acestor aviatori! Zboară prin cel mai intens tir antiaerian pentru a ne aduce nouă provizii. Am văzut două avioane incendiate de barajul teribil și, cu toate astea, piloții le-au ținut pe cursul lor, iar echipajele au continuat să lanseze încărcătura. […] E dificil să asigurăm chiar și puținele containere

care cad în liniile noastre. Dacă ne repezim imediat la ele, Fritz trage asupra lor cu toate mortierele. Dacă așteptăm până se întunecă, ajung la ele primii șobolanii din vreun alt sector. Azi n-am recuperat nimic.“[1234]

Era cu atât mai enervant să-și imagineze cum se bucurau inamicii de rațiile lor. „Mâncam bine, chiar foarte bine, mulțumită proviziilor britanice“, își amintea Standartenführer Harzer. „Găseam în containere chestii pe care nu le mai văzuserăm de ani de zile, precum ciocolată și cafea adevărată.“[1235]

Pe 24 septembrie, Brigada 129 din Divizia 43 a lui Thomas a continuat să atace Kampfgruppe Knaust în jurul orașului Elst. Britanicii aflaseră deja că mlaștinile și micile livezi din Batavia erau chiar mai dificile pentru atacatori decât bocage-ul din Normandia.

Șoseaua Iadului, între St Oedenrode și Veghel, rămânea o țintă-cheie pentru germani. Regimentul 6 Fallschirmjäger al lui Heydte a lansat încă un atac, cu toate pierderile suferite în „bătălia dunelor“ de la Eerde și distrugerea virtuală a Kampfgruppe Huber. Succesul neașteptat al Batalionului Jungwirth, care a atacat ruta principală a Corpului XXX în apropiere de satul Koevering, l-a încurajat pe Heydte să atace alături de ei un mare convoi de aprovizionare britanic. Fumul putea fi văzut de la mare distanță, iar mirosul de cauciuc se simțea de asemenea de departe. Americanii au susținut ulterior că britanicii se opriseră în pauza de ceai când au fost atacați, dar în realitate se opriseră pentru că fuseseră raportate tunuri de asalt germane prezente în față. Sprijiniți de câteva baterii ușoare, oamenii lui Hans Jungwirth și cei ai lui Heydte au avut timp din belșug să prade camioanele pe care nu le distruseseră. Au capturat chiar și câțiva ofițeri din mașini, zăpăciți de lovituri, și două tancuri Sherman.

Două batalioane ale Regimentului 506 Infanterie Parașutată au fost trimise pe ruta dinspre Veghel, asistate de câteva tancuri. Un batalion din 502 a venit din direcția opusă, iar o unitate britanică a venit de la Divizia 50. Forța lui Jungwirth, sprijinită de Heydte, a fost aproape înconjurată a doua zi, dar pierderile provocate convoaielor britanice și blocajul Șoselei Iadului pentru încă două zile au reprezentat un succes extraordinar pentru un batalion atât de mic și de neexperimentat. „Bucuria acestui succes a fost de

scurtă durată“[1236], scria Heydte, însă întreruperea aprovizionării Corpului XXX i-a convins pe Dempsey și Horrocks că orice speranță de a întări Divizia 1 Aeropurtate în nordul Rinului era mai mult decât optimistă. Din păcate, traversarea planificată de generalul-maior Thomas pentru noaptea aceea tot nu a fost anulată.

Prioritatea principală era aprovizionarea cu materialele medicale de urgență pe care amfibiile DUKW nu reușiseră să le livreze după ce se împotmoliseră în noroi. Locotenent-colonelul Martin Herford, căpitanul Percy Louis și patru soldați ai Spitalului de Campanie 163 au traversat în plină zi pe malul nordic, „într-o barcă plină cu provizii medicale și sub pavilionul Crucii Roșii. Nu s-a tras asupra lor.“[1237] Dar, imediat după ce au debarcat, trupele germane i-au înconjurat. Li s-a spus că nu puteau duce proviziile Diviziei 1 Aeropurtate, dar că acestea aveau să fie folosite pentru tratarea prizonierilor de război britanici. Louis și cei patru sanitari au fost lăsați apoi să traverseze înapoi. În seara aceea, căpitanul Louis a încercat o nouă traversare după lăsarea întunericului, cu noi provizii. După debarcare, oamenii de pe malul sudic au auzit un tir intens, iar Louis nu a mai fost văzut nici odată.

Locotenent-colonelul Gerald Tilly, comandantul Batalionului 4 al Regimentului Dorsetshire, a primit în după-amiaza aceea o informare. S-a întâlnit la Driel cu generalul de brigadă Ben Walton și împreună au urcat în turla bisericii, la fel cum făcuseră dimineața Horrocks și Sosabowski. Walton i-a spus lui Tilly că trebuia să lărgească baza perimetrului Oosterbeek, așa că batalionul lui urma să traverseze râul în amfibiile DUKW, care erau pe drum. Nu suna prea încurajator, luând în considerare soarta amfibiilor din noaptea precedentă. Walton i-a dat de înțeles că trupele din Dorset vor fi urmate rapid de restul Armatei 2. Dată fiind lipsa ambarcațiunilor și a echipamentelor pentru poduri mobile, sugestia nu părea convingătoare.

Tilly a plecat să-și informeze comandanții companiilor, dar la ora 18.00 a sosit un mesager care i-a transmis lui Tilly să se prezinte încă o dată la generalul Walton, care îl aștepta într-o casă aflată imediat la sud de Driel. Walton i-a spus că operațiunea fusese anulată. Tilly trebuia în schimb să treacă peste Nederrijn cu batalionul său pentru a ajuta la ținerea sub control

a perimetrului până când avea să fie posibilă evacuarea diviziei aeropurtate. Trebuia să ia cât mai puțini oameni cu putință. „Ideea era să creăm o diversiune până când era retrasă divizia aeropurtată.“[1238]

La întoarcerea în livada unde era dispersat batalionul său, Tilly, cu ezitări ușor de înțeles, a ales vreo 300 de soldați și 20 de ofițeri care să meargă cu el. Simțea că batalionul său era „trimis la moarte sigură“[1239] fără un motiv serios, așa că l-a lăsat pe loc pe aghiotantul său, al doilea om în ierarhia batalionului. Tilly l-a luat după aceea deoparte pe maiorul James Grafton, unul dintre comandanții de companie.

– Jimmy, trebuie să-ți spun ceva, pentru că trebuie să mai știe cineva în afară de mine care este adevăratul scop al acestei traversări. Nu trecem dincolo ca să întărim capul de pod. Trecem pentru a încerca să-l menținem până când este retrasă divizia aeropurtată. Mă tem că suntem sacrificați ca să scoată divizia de acolo.[1240]

Grafton a fost șocat și, câteva clipe, doar s-a holbat la Tilly.

– Domnule, pot să vă întreb dacă oamenii au fost informați de această decizie?

Tilly i-a răspuns că nu și că nu trebuia să spună nimic nimănui, nici măcar vreunui ofițer. Walton îi dăduse lui Tilly două copii identice ale planului de evacuare pentru a i le înmâna generalului Urquhart. Tilly a păstrat una și i-a dat-o pe cealaltă lui Grafton.

După căderea nopții, cei din Dorset și Brigada poloneză de Parașutiști s-au pregătit de traversare. Cu cât trecea timpul, cu atât mai furios era Tilly. Rațiile promise nu ajunseseră și nu era nici urmă de bărci la ora 22.00, când generalul Thomas insistase ca operațiunea să înceapă. Ca în mai toată Operațiunea Market Garden, aproape toate au mers pe dos, de obicei din pricina incompetenței dublate de ghinion. O parte din convoiul care trebuia să se îndrepte spre Driel cu bărcile pneumatice a ratat un viraj la stânga și și-a continuat drumul drept pe șoseaua Nijmegen–Arnhem, trecând linia frontului. Germanii au lăsat convoiul să ajungă în Elst, unde camioanele au fost înconjurate de panzergrenadierii lui Knaust, spre șocul șoferilor Royal Army Service Corps. Cei care i-au luat prizonieri au fost destul de

dezamăgiți când au găsit doar bărcile, când ei speraseră la rații alimentare și, desigur, țigări. Alte două camioane din restul convoiului s-au stricat, în final ajungând la destinație doar nouă ambarcațiuni.

Oamenii batalionului din Dorset nu și-au primit bărcile decât la ora 01.00. Cât despre restul Brigăzii poloneze Parașutiști, aceștia aveau trei bărci de cauciuc care puteau duce câte doi soldați fiecare, și alte trei bărci pneumatice cu o capacitate de câte șase pasageri. „Rachetele de semnalizare luminau frecvent zona de traversare“[1241], se scria în jurnalul de război. De asemenea, un depozit de cherestea ardea pe malul nordic, probabil incendiat intenționat de nemți, ca să lumineze zona pentru mitralierele care altfel trăgeau în linii fixe. Flăcările se reflectau pe apă în timp ce luptătorii din Dorsets vâsleau din greu cu paturile puștilor și cu lopețile pentru tranșee, înaintând anevoie împotriva curenților puternici. Polonezii se foloseau chiar de mâini, pentru că nici ei nu aveau vâsle. Trei regimente de artilerie din Corpul XXX trăgeau pe deasupra lor, dar, în ciuda acurateței lor pe timpul zilei, nu au reușit să distrugă pozițiile Batalionului 30 Mitraliere care se aflau aproape de limita perimetrului.

Nerăbdător, colonelul Tilly insistase să ia prima barcă. A debarcat pe o fâșie de nisip de pe malul nordic și a desfășurat o bandă albă, pentru a le indica celorlalte ambarcațiuni locul de acostare. Dar Tilly și grupul său au rămas singuri. Ceilalți nu i-au urmat, din cauză că el își calculase greșit ruta și debarcase în spatele liniilor germane. Tilly și cei din barca lui au început să escaladeze un versant al înălțimilor Westerbouwing, când s-au ciocnit de câțiva rezerviști germani, care s-ar fi putut preda bucuroși. În haosul momentului, colonelul Tilly a fost lovit în cap de o grenadă, care din fericire nu a explodat, dar, pentru că au început să apară din ce în ce mai mulți soldați germani, a fost nevoit să-și distrugă copia planului de evacuare înainte de a se preda.

Compania B, comandată de maiorul White, a fost grav afectată, atât în timpul traversării, cât și după debarcare. Cei din Dorset plecaseră cu 18 ofițeri și 298 de soldați. Doar cinci ofițeri și mai puțin de 100 de soldați aveau să se mai întoarcă. Avertismentul lui Sosabowski pentru generalul Thomas în privința pericolelor rutei Heveadorp–Westerbouwing fusese din păcate justificat. La ora 02.15, după numai 75 de minute, generalul de

brigadă Walton a ordonat oprirea din cauza tirului intens al inamicului. Potrivit jurnalului de război al Brigăzii poloneze Parașutiști, cei din Dorset au mai încercat să traverseze și la ora 04.00. Dar decizia lui Walton a fost o ușurare pentru polonezii din Batalionul 1 care așteptau să traverseze în spatele batalionului britanic. Sosiseră chiar înainte de miezul nopții, după ce merseseră toată noaptea, venind din Valburg. Celelalte două batalioane poloneze aflate mai la est au reușit să debarce doar 153 de oameni teferi pe malul nordic. Browning și Horrocks aveau să încerce să folosească asta ca o dovadă împotriva lui Sosabowski și a brigăzii sale, în ciuda faptului că tirul mitralierelor scufundase jumătate dintre bărcile lor. Browning a dat de înțeles că Sosabowski își ținuse oamenii pe loc, pentru a-i ocroti.[1242]

Spre deosebire de restul luptătorilor din batalionul din Dorset, maiorul Grafton și cea mai mare parte a Companiei A au debarcat în siguranță și au traversat terenul mlăștinos spre biserica din Oosterbeek. Acolo, Grafton l-a găsit pe maiorul Lonsdale, cu rănile încă bandajate, dar perfect liniștit și aparent „ospitalier ca o gazdă a unei case de vacanță de la țară“.[1243] Un preot i-a dus pachetul cu planul de evacuare direct generalului Urquhart, la Hartenstein.

Locotenent-colonelul Eddie Myers, genistul-șef al Diviziei 1 Aeropurtate, a reușit să traverseze neatins într-un DUKW. Avea la el o scrisoare de la Browning pentru Urquhart. Browning îl asigura că „Armata vine în număr mare în sprijinul dumneavoastră“[1244], și încheia spunând că el, Browning, era ocupat cu comanda apărării coridorului, o afirmație care i-ar fi surprins pe generalul-maior Taylor și pe generalul de brigadă Gavin. „V-ar amuza să știți că frontul meu este orientat în toate direcțiile, dar sunt în contact cu inamicul doar vreo 7 500 de metri în sud-est, destul de mult în circumstanțele din prezent.“ Aserțiunea că ar fi comandat bătălia de pe Șoseaua Iadului era chiar mai neconvingătoare în lumina faptului că Browning a recunoscut ulterior în privat că ofițerii din statul său major s-au dovedit a fi complet nesatisfăcători.

Myers a adus și el o scrisoare și mai importantă din partea generalului-maior Thomas. Pregătirile pentru evacuarea Diviziei 1 Aeropurtate erau sub control, iar retragerea avea să fie numită Operațiunea Berlin. Urquhart avea

să trimită un mesaj telegrafic imediat ce decidea că nu-și mai puteau menține pozițiile.

În noaptea aceea, mai mulți membri ai mișcării de rezistență din Arnhem s-au întâlnit în secret în pivnița casei familiei Penseel, de pe Velperplein.[1245] Scopul era să discute ce urmau să facă în continuare, acum, că Divizia 1 Aeropurtate era pe punctul de a fi învinsă. Făcuseră tot ce se putuse pentru a-i ajuta, de la informații vitale despre mișcările trupelor germane până la paza prizonierilor. Sub nasul nemților, aduseseră chiar și provizii medicale lansate în afara perimetrului. Toate astea, în final, nu fuseseră de ajuns.[1246]

Starea de spirit era proastă și era dominată de convingerea că britanicii s-ar fi putut folosi mult mai mult de ei. Un ofițer britanic recunoscuse în fața unuia dintre ei, Albert Horstman, că, date fiind zecile de rapoarte incorecte pe care le primiseră de la Rezistența franceză, presupuseseră că același lucru se va întâmpla și în Țările de Jos.[1247] Unii dintre cei prezenți au fost de părere că ar fi trebuit să intre în luptă, indiferent dacă germanii învingeau sau nu. Alții au considerat că ar fi fost un sacrificiu inutil, mai ales că era evident că războiul avea să mai dureze.

Liderul lor, Piet Kruijff, i-a convins să nu pună mâna pe arme și să-și irosească viețile. Încă mai aveau treabă, dat fiind că ocupația continua la nord de Nederrijn, și încă mai puteau spiona pentru Aliații din Batavia. Și mai erau și o mulțime de soldați britanici ascunși care aveau nevoie de ajutor pentru a se întoarce la ai lor. Însuși Kruijff avea să se furișeze ulterior în spitalul St Elisabeth și să-l extragă pe generalul Lathbury și apoi pe generalul Shan Hackett chiar de sub nasul germanilor. Hackett îl descria pe Kruijff ca pe un tip „pe la vreo 40 de ani, bine făcut, cu o inteligentă figură acvilină și o privire pătrunzătoare".[1248] Ambii ofițeri de rang înalt aveau să fie adăpostiți de familii neerlandeze și apoi trecuți clandestin în spatele liniilor britanice. În mintea comandantului suprem al Wehrmachtului din Țările de Jos însă, membrii mișcărilor de rezistență erau pur și simplu „teroriști". Acesta a spus chiar că populația din zonele eliberate de Aliați era „înarmată și organizată în grupări teroriste".[1249]

Horrocks n-a menționat niciodată consultările de la Valburg în memoriile sale. A susținut că a plecat direct de la Driel pentru a se întâlni cu generalul Dempsey la St Oedenrode. Și, mai uimitor, a scris: „E adevărat că după

război mulți viteji se arată, dar, știind ce știu acum, cred că ar fi fost mai bine să trimit Divizia 43 pe o axă diferită. În loc să-i trec printre Gărzile din 22, ar fi trebuit să-i ordon generalului Thomas să traverseze Rinul Inferior mult mai spre vest și astfel să-i atace din spate pe germanii care se confruntau cu Divizia 1 Aeropurtate.“ (Brian Horrocks, A Full Life, Londra, 1960, p. 231) Pare să fi uitat că era exact ceea ce recomandase Sosabowski, iar el refuzase în pripă. Merită să reamintim și că planul de încercuire dinspre vest al lui Sosabowski a fost singurul acceptat de școala de ofițeri a armatei neerlandeze, spre deosebire de propunerile de înaintare directă pe șoseaua Nijmegen–Arnhem.

Medic militar cu grad de căpitan din armata germană (n.red.)

Skalka a susținut ulterior că el îl abordase pe Warrack, nu invers. A spus că aflase despre problema răniților de la Harzer, care era la curent cu interceptările comunicațiilor Aliate. Conform versiunii sale, Skalka a intrat în perimetru cu un Tommy capturat pe capota unui jeep, fluturând un steag mare alb. (Karl Schneider, „Ein Sieg der Menschlichkeit“, Der Landser, Nr. 847, martie 1993, pp. 67–68, GAA 1557/1478 și SSStabsarzt dr. Egon Skalka, CRCP 131/6)

Harzer i-a scris după război lui Urquhart din lagărul în care era prizonier, sperând într-o mărturie în privința comportamentului cavaleresc al Hohenstaufen. „În urma procesului de la Nürnberg, Waffen-SS a fost declarată în totalitate o organizație criminală. Fac apel la soldații britanici, în semn de recunoaștere a luptelor cinstite de la Arnhem, să-și amintească de acele timpuri și să confirme comportamentul corect măcar al acelor soldați germani care au fost implicați în acea operațiune.“ (Scrisoare Harzer, 15.11.46, GACB 2171/25) A cerut fără succes un răspuns din partea lui Urquhart care să îi „confirme afirmațiile“.

Operațiunea Piața (în lb. engl., în orig.) (n.tr.)

Capitolul 24

Operațiunea Berlin

Luni, 25 septembrie

Una dintre multele ironii ale Operațiunii Market Garden a fost aceea că retragerea germanilor la Elden, în primele ore ale zilei de 25 septembrie, a coincis cu decizia britanicilor de a retrage Divizia 1 Aeropurtate. Kampfgruppe Knaust suferise pierderi atât de grele în luptele împotriva Brigăzii 129 și a Batalionului 4/7 al Gărzilor de Dragoni, încât Bittrich le ordonase să se retragă din Elst tocmai lângă Elden. Adică la mai puțin de doi kilometri de capătul sudic al podului rutier de la Arnhem, pe care Divizia 1 Aeropurtate nu reușise să-l asigure. Întâmplător, Brigada 129 tocmai urma să fie înlocuită de o alta, aparținând Diviziei 50 Northumbria, așa că germanii nu au fost urmăriți în timpul retragerii. Bittrich raporta că „inamicul ne-a urmărit doar cu precauție“.[1250]

După primirea scrisorii lui Thomas cu detaliile Operațiunii Berlin, generalul Urquhart a luat o decizie în două ore. Divizia nu putea supraviețui în starea de extenuare, criza de muniție și de provizii din acel moment. Germanii încercau să le taie ieșirea la râu, iar atunci ar fi fost prinși în capcană. I-a ordonat radiofonistului să ia legătura cu comandamentul Diviziei 43. Decizia a fost transmisă în sus pe lanțul de comandă pentru confirmarea finală. „Am vorbit cu Horrocks folosind codul convenit“, scria general Dempsey în jurnalul său. „Alternativele erau «Cea mică» pentru retragere și «Cea mare» pentru continuarea traversărilor.“[1251]

– Cred că trebuie să fie Cea mică, a spus Horrocks.

– Oricum urma să-ți spun că trebuie să fie Cea mică, i-a răspuns Dempsey.

Apoi l-a informat pe feldmareșalul Montgomery că retragerea va avea loc noaptea, iar acesta și-a dat consimțământul. Nu prea avea de ales.

Biograful oficial al lui Montgomery remarca, legat de acest moment, că „încercarea lui Monty de a ajunge în Ruhr via Arnhem s-a dovedit a fi fost doar o nesăbuință".[1252] Ofițerii din comandamentul tactic nu-l mai văzuseră niciodată pe „Master" atât de tăcut și retras. Sacrificiul Diviziei 1 Aeropurtate era un lucru destul de serios. În plus, Market Garden epuizase forța de atac a Armatei 2 și o atrăsese în fundătura din Batavia, unde nu putea face nimic.

Până și cel mai înfocat susținător al lui Montgomery, feldmareșalul Brooke, a concluzionat că strategia lui fusese greșită. „În loc să înainteze spre Arnhem, trebuia să fie mai întâi sigur de Anvers"[1253], scria el în jurnal. Neasigurarea estuarului Schelde, prin care se ajungea la acel port vital, se vedea acum ca o evidentă eroare de tactică.

După predicțiile făcute de Model la comandamentul Führerului, conform cărora aveau să zdrobească Der Kessel, sau cazanul, cum numeau zona asediată a Oosterbeekului, germanii trebuiau să încerce un atac de amploare în ziua aceea. Tirul a atins cote fără precedent, cu mortiere, focuri de artilerie, tunuri de asalt și tancuri. Kampfgruppe Spindler avea acum propria companie de 15 tancuri Tiger din Divizia 506 Tancuri Grele.[1254] Ofițerul de control american al flotei de vânătoare, locotenentul Bruce Davis, „a numărat 133 de obuze căzute în jurul hotelului [Hartenstein] între 07.20 și 08.05". Un Nebelwerfer cu rachetele sale „isterice" avea cel mai mare efect asupra nervilor celor atacați. Dar, spre surpriza și bucuria lor, avioanele RAF de vânătoare și bombardament au apărut a doua zi la rând, un Typhoon spulberând Nebelwerferul cu rachetele sale.

La 07.50, comandamentul lui Bittrich a raportat către Grupul B de Armate: „Inamicul asediat în zona Oosterbeek încă se apără cu îndârjire. Fiecare casă a fost transformată într-o fortăreață."[1255] La ora 09.00, Urquhart l-a informat pe colonelul Warrack despre decizia de a se retrage peste Nederrijn. Avea să fie imposibil să ia și răniții, așa că personalul medical trebuia să rămână pentru a-i ajuta în captivitate. Warrack a acceptat fără să crâcnească: era rolul corpului medical. A mers la postul de comandă al Regimentului Ușor pentru a se asigura că artileria din sud a Corpului XXX

cunoștea pozițiile exacte ale punctelor de triaj și de prim-ajutor.[1256] Un singur proiectil al Regimentului Mediu 64 se bănuia că ar fi lovit un centru medical.

Peste râu, comandamentul polonez și punctul de prim-ajutor de la Driel erau de asemenea sub un tir intens. „În prima zi de luptă, medicii arătau ca orice alți medici dintr-un spital obișnuit“, scrie locotenentul Władysław Stasiak. „Acum, căștile de parașutiști înlocuiseră bonetele. Pe sub halatele albe purtau veste antiglonț.“[1257] Cel puțin punctul lor de triaj nu avea prea multe exemple de extenuare de luptă de care să se ocupe. Numai doi parașutiști polonezi suferiseră „căderi nervoase complete“[1258], iar un altul se sinucisese în tranșee.

La 10.30, germanii au atacat la sud de Hartenstein din zona Tafelberg, pe care îl cuceriseră în ziua precedentă. „Am găsit 100 de germani în pădure, între Hartenstein și râu“, raporta Bruce Davis. „De teamă că germanii adulmecaseră planul, au cerut prin radio Diviziei 43 să îi bombardeze în pădure, mai ales spre sud, între Hartenstein și malul râului.“ Colonelul Loder-Symonds a fost cel care a vorbit cu Regimentul 64 Mediu. „Trăgeam obuze de calibru mediu la mai puțin de 80 de metri de trupele noastre, ceea ce era destul de complicat“[1260], povestea el ulterior. De fapt, trăgeau mai mult sau mai puțin în centrul perimetrului. Maiorul Blackwood și rămășițele Batalionului 11 Parașutiști erau prea aproape pentru liniștea lor. „Tunarii noștri au cerut un baraj al artileriei medii a Armatei 2 pentru a zădărnici un contraatac care amenința să înceapă. Unele dintre tunuri trăgeau aproape, iar noi am beneficiat din plin de asta. Se cutremura tot pământul, și noi odată cu el.“[1261] Turna cu găleata și odată cu ploaia turna și cu obuze în dimineața aceea. „Am șterpelit o umbrelă dintr-o casă distrusă și am folosit-o“, nota Blackwood. „Deloc milităresc, dar util.“

La amiază, colonelul Warrack a revenit la hotelul Schoonoord. Răniții au fost evacuați cu 30 de ambulanțe germane, jeepuri și chiar și cu roaba, în timp ce focul a continuat. Schoonoord a fost apoi reocupat cu răniți din alte locuri supraaglomerate. Skalka insistase să înceapă doar cu Schoonoord, cu toate că în Tafelberg erau mulți răniți grav. Pentru a-i ascunde starea precară

a diviziei, Warrack îi spusese la prima lor întâlnire că nu erau decât 600 de pacienți, dar cifra reală era de peste trei ori mai mare.

Germanii îi duceau pe răniții britanici într-o cazarmă din Apeldoorn, Willem III-Kazerne, care era transformată de medicii și sanitarii britanici într-un spital improvizat. Hendrika van der Vlist a decis să meargă cu ei pentru a-i ajuta. S-a trezit având de-a face cu SS-iștii neerlandezi. „Mi-a fost rușine cu compatrioții mei în fața englezilor, dar trebuia să încerc să mă înțeleg cu ei.“[1262] Nu prea a avut ce face când SS-iștii au descoperit că răniții britanici aveau bani neerlandezi cu portretul reginei Wilhelmina, care erau interzișI în teritoriul ocupat de germani. Au început să-i buzunărească pe toți și să le ia banii. Britanicii au protestat vehement. „Explică-le, soră! Nu le luăm bani adevărați“, au spus SS-știi. „Sunt doar gunoaie.“

*

Sosirea întăririlor poloneze a însemnat că aceștia puteau prelua pozițiile în care nu mai rămăseseră decât o mână de soldați care nu fuseseră răniți. Mevrouw Kremer-Kingma i-a găsit pe polonezi foarte diferiți când au preluat apărarea casei sale. După ce ofițerul lor fusese ucis, polonezul care l-a înlocuit la comandă a arătat spre ușă:

– Când germanii vor intra aici, ne vom apăra până la capăt, în pivniță.

– Și cu noi ce o să se întâmple? au întrebat îngroziți civilii neerlandezi.[1263]

Polonezii s-au sfătuit și au căzut de acord să nu ducă lupta în subsolul casei. Aveau să lase pivnița familiei. Într-o altă casă apărată de polonezi, părinții plângeau pentru că băiețelul lor își pierduse mare parte dintr-o fesă din pricina unui șrapnel. Ofițerul cadet Adam Niebieszczański i-a dat celui mic ultima pătrățică de ciocolată, iar micuțul erou a reușit să zâmbească în semn de mulțumire în timp ce și-o îndesa în gură.[1264]

Căpitanul Zwolański, ofițerul de legătură de la Hartenstein, care traversase înot râul Nederrijn în ambele sensuri, suferea acum de deshidratare. „Nu am

mai băut apă de două zile“, scria el. „Puținul pe care-l mai avem este doar pentru răniți.“[1265] A decis să dea o fugă până la cel mai apropiat puț, imediat ce a încetat barajul de artilerie. Doi soldați britanici au căzut de acord să meargă cu el, dar, știind că un lunetist avea în vizor ușa, erau perfect conștienți că trebuia să iasă toți odată. Orice pauză între ei i-ai fi lăsat lunetistului timp să țintească. „Am sărit de la un copac la altul, ne-am aruncat în șanțuri și, în final, am ajuns în spatele unor tufișuri de lângă fântână. Cei doi englezi, ascunși în spatele unei ridicături de pământ, s-au târât mai aproape de puț. După ce au ridicat găleata și au pus-o jos, unul dintre ei a văzut că e ușor rănit la mână. Am reușit să ne umplem gamelele cu apă. Am refăcut drumul înapoi, pentru a reveni la ruinele comandamentului înainte să reînceapă barajul de artilerie.“

Fumatul i-a salvat unui om viața. În timpul unuia dintre bombardamentele mai intense, un locotenent britanic dintr-o tranșee de lângă locotenentul Smaczny a dat o fugă până la el să-i ceară o țigară. Tirul artileriei s-a intensificat, astfel că locotenentul nu s-a mai putut întoarce și a rămas să fumeze țigara în compania lui Smaczny. Câteva secunde mai târziu, un mortier a căzut fix în mijlocul tranșeei locotenentului britanic, la doar câțiva metri distanță, spulberând-o.[1266]

Imediat după prânz, atacul german s-a concentrat pe flancul estic, în jurul bisericii din Oosterbeek, într-o tentativă de a le bloca britanicilor ieșirea spre râu. Forța Lonsdale și un grup de planoriști s-au trezit în mijlocul luptelor. Panzergrenadierii SS asistați de pionieri cu aruncătoare de flăcări, tunuri de asalt și mai multe tancuri Tiger amenințau lansatoarele Regimentului Ușor. Unii dintre tunari trăgeau în câmp deschis la distanțe de sub 50 de metri și o baterie a fost scoasă din luptă. Au fost aduse în poziție ultimele tunuri antitanc rămase. „Se auzeau zgomote mai înspăimântătoare decât huruitul și scârțâitul unui tanc care se apropie“[1267], scria în după-amiaza aceea maiorul Blackwood. Dar au rezistat. „Era ceva amuzant într-un mod sinistru în fuga țopăită a nemțălăilor ferindu-se de gloanțele care plescăiau în noroi la picioarele lor.“

Maiorul Cain, de la South Staffords, care se simțea din nou om după ce profitase de o ocazie nesperată pentru a se bărbieri, a demonstrat încă o dată un curaj extraordinar. Rămas fără muniție pentru aruncătorul de grenade, a

apucat un mortier de 50,8 mm și a intrat în acțiune. „Folosind cu îndemânare această armă și conducându-și curajos cei câțiva oameni rămași sub comanda sa“[1268], continua ordinul de decorare cu Crucea Victoria, „a demoralizat complet inamicul, care, după o luptă de peste trei ore, s-a retras în dezordine.“

*

Urquhart le spusese ofițerilor săi să nu anunțe retragerea până spre seară, în caz că era luat cineva prizonier. În noaptea precedentă, la Dennenoord, pe flancul vestic, fostul guvernator general Jonkheer Bonifacius de Jonge crezuse că urmau să fie salvați. Fusese convins că artileria Aliată care trăgea din spre sud sprijinea o traversare majoră a râului. Deziluzia a fost uriașă. „Atât de mulți răniți au venit în timpul după-amiezii, încât nu am mai rezistat. Oamenii zăceau unii peste alții, era imposibil să se pregătească mâncarea. Maiorul a spus că la noapte se vor retrage dincolo de râu, spre Driel, cu toți cei care se mai puteau mișca. Deci tot planul e ratat. Toate victimele, toată suferință, toate astea, pentru nimic!“[1269]

Maiorul Powell a fost de asemenea consternat când a aflat că urma să se retragă în noaptea aceea. Crezuse că sosirea celor din Dorset însemna că Armata 2 urma să treacă râul în orice clipă. I se făcea rău gândindu-se la tot efortul și la toate viețile pierdute.[1270] Maiorul Blackwood, pe de altă parte, nu și-a făcut iluzii când a aflat de evacuare. „A fost un moment greu, dar cu proviziile de hrană și de muniție terminate, cu tunurile antitanc distruse și oamenii buimaci după nouă zile de bombardamente, nu există alternativă.“[1271]

Odată luată decizia plecării, generalul-maior Urquhart i-a chemat la ordin pe Charles Mackenzie, Eddie Myers și pe ceilalți ofițeri ai statului său major. Le-a explicat că, dat fiind că studiase în tinerețe evacuarea forțelor Aliate de la Gallipoli, avea de gând să urmeze un plan similar. În cursul

nopții, grosul diviziei avea să se retragă pe malul râului, urmărind în întuneric benzile albe montate de genișți. O ariergardă avea să rămână pe flancuri până la final, pentru ca germanii să nu-și dea seama de mișcările trupelor. Urquhart își baza planul pe Gallipoli, însă generalul Hicks a bombănit: „Un alt Dunkerque“.[1272] Și nu era singurul.

La ora 17.30, detaliile planului de evacuare au fost aduse la cunoștința tuturor ofițerilor. Vechea regulă a armatei britanice, „ultimul intrat, ultimul ieșit“, însemna că, din păcate pentru ei, polonezii aveau să formeze forța principală a ariergărzii. Un maior britanic a retransmis ordinul către comandantul Companiei 8, locotenentul Smaczny: „Compania 8 va rămâne pe poziții și va acoperi evacuarea. Compania va fi eliberată la momentul potrivit. Ordinul de abandonare a pozițiilor va fi adus de un mesager.“[1273] Smaczny bănuia că ordinul va deveni condamnarea la moarte a lui și a companiei sale.

Pentru parașutiștii polonezi, mai ales, era un moment greu. Nu fuseseră în Varșovia să lupte alături de compatrioții lor. Și, cu Armata Roșie la porțile capitalei, nu aveau idee dacă vor fi lăsați sau nu să se întoarcă acasă. Morții lor din Oosterbeek fuseseră înmormântați unde căzuseră – de obicei în cratere, tranșee ori adăposturi individuale. Pe morminte, camarazii puseseră o cască și o cruce simplă, din crengi de copac, marcată cu o plăcuță de identificare sau un semn cu gradul, numele, naționalitatea și data morții. La final, soldații au spus o scurtă rugăciune. „Ochii li s-au umplut lacrimi – lacrimi de durere pentru pierderea celor căzuți, lacrimi de durere pentru speranțele pierdute.“[1274]

Cu toate că perspectiva plecării din iadul de la Oosterbeek era o ușurare, nu le surâdea ideea traversării râului din nou sub tirul inamicului. Simțeau că fuseseră norocoși prima dată. „Să te aștepți ca un asemenea miracol să se repete ar însemna să abuzezi de răbdarea divinității.“[1275] Ordinul era să lase totul în urmă, cu excepția armelor. „Rănițele sunt aliniate cu grijă, pentru ca germanii să nu poată spune că polonezii au fugit speriați.“[1276] Celor trei jurnaliști detașați la Divizia 1 Aeropurtate, Stanley Maxted și Guy Byam, de la BBC, și Allan Wood, de la Daily Express, li s-a spus că puteau să ia câte o rană. Byam descria în relatarea sa că „mulți erau atât de obosiți, încât, când zâmbeau, zâmbeau de parcă i-ar fi durut gura“.[1277] Bocancii militari

ghintuiți cu oțel trebuiau înfășurați în fâșii de pături, pentru a nu face zgomot. Când a început să plouă, toți s-au bucurat, pentru că avea să-i ascundă de vederea inamicului. „Nu ne-am bucurat niciodată mai mult că plouă“[1278], scria generalul Hicks. Mulți au profitat de ocazie să adune apa în mantale și să bea.

Transmisioniștii din Detașamentul Phantom al statului-major divizionar și-au distrus stația radio și au ars codurile într-un cuptor din bucătăria hotelului Hartenstein.[1279] Locotenentul Bruce Davis a ajutat la arderea documentelor și a folosit cenușa pentru a-și înnegri fața. Apoi a ieșit și s-a așezat într-o tranșee pentru a-și acomoda vederea la întuneric. A aruncat o ultimă privire în jur. „Nu mai văzusem niciodată asemenea distrugeri.“[1280] Fagii uriași din jurul hotelului fuseseră doborâți și distruși de mortiere. „Mirosul de praf de pușcă se simțea încă peste tot. Clădirea de patru etaje era un talmeș-balmeș. Acoperișul se prăbușise în interior. Nici o fereastră nu mai era la locul ei – de zile întregi –, zidurile fuseseră distruse în mai multe locuri și pretutindeni erau morți. Nu reușiserăm să îngropăm nici unul.“

În timp ce ieșeau dintr-o casă distrusă din apropierea bisericii din Oosterbeek, un tunar nu s-a putut abține să observe că semnul din lemn cu inscripția „Home Sweet Home“[1281]******** în engleză era încă la locul lui, pe perete, după ce practic totul fusese distrus în jur. „Când a venit ordinul de retragere, mi s-a făcut o frică teribilă pentru neerlandezii din pivnițe, în special pentru cei mici“, își amintea un sergent de cercetași. „Noi aveam arme. Ei nu aveau nimic. Noi plecam. Ei rămâneau.“[1282]

Oamenii din personalul comandamentului au fost împărțiți în grupuri de câte zece și li s-a spus să nu deschidă focul decât în cazul în care primesc ordin specific de la liderul grupului. Chiar înainte să plece, generalul Urquhart a umplut un pahar cu whisky și l-a dat din mână în mână, ca într-un ritual de rămas-bun, iar apoi preotul planorist a început să spună Tatăl Nostru.[1283]

Trupele din Divizia 43 au lansat din satul Heteren, aflat la 4 kilometri vest de Driel, un atac fals cu foc de mitraliere și mortiere asupra pozițiilor de peste râu pentru a da impresia unei treceri la asalt. Apoi, la ora 21.00,

artileria Corpului XXX a deschis focul într-un baraj de acoperire, lovind ținte aflate de-a lungul limitei perimetrului. „Tunurile Armatei 2 au început să tragă serios“, scria un cercetaș. „Nu am auzit în viața mea așa zgomot, a bătut tot ce a putut face vreodată Fritz.“[1284] Germanii au fost convinși, așa cum fusese și intenția, că intensitatea tirului artileriei trebuia să sprijine o traversare în forță: că britanicii trimiteau întăriri diviziei aeropurtate, nu că o retrăgeau.[1285]

Pentru civilii care mai erau încă în Oosterbeek, bombardamentul a fost înfiorător. Oamenii din pivnițe s-au chircit sub saltelele lor. „În spatele casei noastre a apărut o mare gaură rotundă după explozia unui proiectil“, scria un anonim în jurnalul său. „Ferestrele și ușile au fost făcute țăndări. Găuri uriașe au apărut în tavan. Ușile dulapurilor au fost ciuruite de schije; abajururile, husele scaunelor, totul a fost distrus. De deasupra șemineului, dintr-un portret, [regina] Juliana și [prințul] Bernhard, cu copiii lor, mă priveau de parcă așa ceva s-ar fi întâmplat zilnic.“[1286]

Vizibilitatea era atât de redusă din cauza ploii și a întunericului, încât câteva grupuri de parașutiști au avut nevoie de trei ore pentru a ajunge pe malul râului. Până și benzile albe instalate de pionieri erau greu de văzut. Oamenilor li s-a spus să se țină de teaca baionetei sau de poalele mantalei celui din față pentru a nu se rătăci. Când cineva se oprea, toți cei din spate se ciocneau de omul din fața lor. Cu bocancii lor înfofoliți și consemnul de a păstra tăcerea, puteau auzi răpăitul ploii pe frunze și, când și când, în apropierea perimetrului, soldații germani discutând cu vocea scăzută. La fiecare schimbare de direcție de-a lungul rutei se afla un sergent planorist care se asigura că toată lumea mergea în direcția corectă. „Din când în când, o rachetă de semnalizare se ridica pe flancuri și atunci șirurile lungi de oameni extenuați și înghețați împietreau până când se stingea lumina strălucitoare.“[1287]

Alte unități, inclusiv polonezii, treceau pe lângă poziția companiei lui Smaczny și își exprimau surpriza că aceștia nu plecaseră. Au fost nevoiți să le spună de ordinul primit de Compania 8 de a forma ariergarda. Germanii au început să tragă cu mortiere, ceea ce, în mod normal, nu făceau niciodată noaptea. Mulți se temeau că asta însemna că descoperiseră ce se întâmpla. Dat fiind că aproape toată lumea se afla deja în câmp deschis și nu în

tranșee, pierderile au fost inevitabile. Un soldat din Border Regiment nu a uitat-o niciodată pe una dintre victime. „Am trecut pe lângă șosea și acolo era un tip rănit care își striga mama plângând; și tuturor ne-a părut atât de rău, dar nimeni nu-l putea ajuta.“[1288]

Rămășițele King’s Own Scottish Borderers Regiment, conduse spre Nederrijn de colonelul Payton-Reid, au trecut pe lângă Hartenstein, „care se contura în întuneric fantomatic și lipsit de viață“.[1289] Drumul prin aceste tărâmuri atinse de moarte le-a dat tuturor o dispoziție sumbră. Și mai mulți au murit pe drumul spre râu. Locotenentul Bruce Davis scria în raportul său: „Mergând pe un drum, după ce am depășit un gard viu, am ajuns într-un câmp deschis, dominat de o mitralieră germană. În timp ce ne târam cu greu, a apărut o lumină foarte puternică, dar se pare că nu ne-au văzut. Ne-am grăbit din nou spre pădure. Ne-am oprit să luăm o pauză și, cum stăteam toți pe vine, omul din fața mea a căzut cu fața în jos. Am crezut că văzuse ceva și s-a aruncat pe burtă. Apoi l-am întors și am văzut că murise. A fost al paisprezecelea om ucis la câțiva metri de mine.“[1290]

Aproape de digul de lângă râu, Myers, de la Royal Engineers, le-a ordonat soldaților să aștepte în poziția culcat semnalul de înaintare. „Ne-am întins pe iarbă, așteptând să ne vină rândul la îmbarcare“, continua cercetașul. „Ploua deja destul de tare, iar norii erau foarte jos, ceea ce cred că era singurul lucru care făcea să rămânem nevăzuți. Fritz lansa o grămadă de rachete de semnalizare și de tiruri ocazionale de mortiere spre malurile râului.“[1291] Alții s-au culcat în noroi. Așa cum descria Byam, „rânduri lungi de oameni au luat pământul în brațe, astfel încât să aibă cât mai puține șanse să fie loviți de schije“.[1292]

Operațiunea Berlin, deși organizată rapid, a fost un exemplu mult îmbunătățit de organizare și execuție. Locotenent-colonelul Mark Henniker, comandantul din trupele de Royal Engineers al Diviziei 43, avea sub comandă și companiile canadiene de teren 20 și 23. Canadienii aveau 21 de bărci de atac din lemn cu fundul plat, cu motoare Evinrude, în timp ce pionierii britanici aveau bărci de asalt din pânză de velatură. Când ofițerii canadieni fuseseră chemați la ședința de informare din dimineața aceea, Henniker tot nu aflase câți oameni urmau a fi transportați și nu era sigur

nici măcar de punctul de îmbarcare. „Ordinele erau să continuăm până când eliberam plaja.“[1293] Au aflat apoi că aveau nevoie de echipamente pentru asamblarea podurilor mobile, pentru a traversa digurile și șanțurile.

După rezolvarea tuturor acestor probleme, prima ambarcațiune a fost lansată la ora 21.20, dar aceasta avea o spărtură destul de mare prin care lua apă. A doua barcă a fost lansată, dar a fost scufundată de o lovitură directă de mortier. Echipajul ei nu a mai fost văzut nici odată. A treia barcă a avut mult mai mult succes. Echipajul său avea să facă nu mai puțin de 15 drumuri până la final. Primele ambarcațiuni au atins malul nordic la 21.40, iar oamenii au coborât malul în fugă și pe vine, apoi în apă, pentru a urca la bordul bărcilor. Suprafața apei era încă luminată de flăcările de la fabrica de cherestea. În stânga și în dreapta, tunurile Bofors trăgeau trasoare la intervale regulate, marcând limitele exterioare ale perimetrului și malul către care trebuiau să navigheze bărcile. Nu era ușor, din pricina curentului puternic, iar ploaia deasă le făcea probleme motoarelor. Acestea se înecau frecvent, ceea ce însemna că bărcile erau luate de apă, pionerii fiind nevoiți să le readucă la cursul normal.

Tirul mitralierelor germane încerca să măture râul, dar deoarece erau poziționate la înălțime, nu aveau nici pe departe același efect pe care l-ar fi avut dacă ar fi tras în plan orizontal. Vocile pionierilor canadieni se auzeau vesel și încurajator și reușeau să calmeze temerile pasagerilor lor. Din cauza ploii, un canadian nu a putut porni motorul bărcii. Le-a spus ultimilor doi soldați ajunși să înceapă să vâslească cu patul puștilor. Văzând în fața lui un soldat care părea că nu era rănit, unul dintre ei l-a întrebat de ce nu ajuta și el. Omul s-a întors și a răspuns destul de calm: „Mi-am pierdut un braț“.[1294]

Multe bărci erau lovite fie de mortiere, fie de tirul mitralierelor, așa încât caporalul Korob și un amic parașutist polonez au decis să înoate. Cei doi au găsit un buștean și, ținându-se de el, au început traversarea.[1295] Mulți alții au încercat de asemenea traversarea pe cont propriu. Majoritatea celor care au încercat să ia cu ei armele s-au înecat. Lewis Golden, un locotenent transmisionist, a întrebat dacă mai vrea cineva din grupul lui să înoate cu el. Au răspuns doar sergentul-major Clift și furierul lui Golden, Driver Hibbitt. „Ne-am scos combinezoanele, bluzele, pantalonii și bocancii“, scria Golden, „dar eu, unul, mi-am păstrat bereta bine înfiptă pe cap, deoarece

îmi ținea tabachera de argint pe care chiar voiam s-o păstrez. Ne-am aruncat armele în râu și am plecat înot.“[1296] Hibbitt nu era un înotător prea priceput. Ceilalți doi au încercat să-l salveze când a început să se zbată, dar l-au pierdut după ce le-a alunecat din strânsoare.

Trei piloți de planoare, nemaivrând să stea la cozile lungi, au găsit o bărcuță mai jos, pe malul râului.[1297] În ea erau cadavrele a doi tineri civili care fuseseră împușcați. Au urcat în barcă fără să îndepărteze morții și au început să vâslească cu patru puștilor, dar barca a început să se scufunde. Cele două cadavre au început să plutească lângă ei, iar cei trei piloți au abandonat rapid ambarcațiunea. Au notat înapoi până la mal, unde s-au așezat la coada pentru bărcile canadiene. Un alt grup a avut mai mult noroc. Au găsit o barcă de asalt abandonată, ciuruită serios de mitraliere. După ce au mai adunat câțiva ofițeri și soldați, au plecat. Unii dintre ei vâsleau din greu cu paturile puștilor, în timp ce restul scoteau apa din barcă cu ajutorul căștilor. La câteva minute schimbau rolurile, până când au ajuns pe malul celălalt complet epuizați.

Unii soldați și-au asumat rolul de ajutoare, stând în apă pentru a-i urca în bărci pe cei răniți. Când bărcile plecau, ei pluteau în apă ținându-se de ele. Dar dacă barca intra sub tirul inamic, își dădeau drumul și înotau restul drumului.[1298]

Pe măsură ce trecea timpul, sutele de oameni care încă așteptau să fie evacuați începeau să se agite. „Când cerul a început să se lumineze, au apărut problemele“, raporta Compania 23 de Teren canadiană. „Fiecare drum a devenit mai periculos. Mici arteziene marcau locurile în care obuzele de mortiere loviseră apa, resturile de bărci și oamenii care se zbăteau marcau loviturile directe.“[1299] Echipajele de pionieri ale bărcilor nu au șovăit, continuându-și drumul. Dar „uneori era imposibil de respectat numărul pasagerilor dintr-o barcă. Oamenii se panicau și se aruncau în bărci, în unele cazuri răsturnându-le. De multe ori a fost nevoie să fie îndepărtați cu forța pumnilor sau amenințați cu arma pentru a evita supraîncărcarea ambarcațiunilor. […] Le era teamă că lumina zilei ne va obliga să încetăm operațiunea înainte să fie salvați.“

Sosabowski a auzit de la oamenii săi cum un ofițer a urlat furios către un grup de soldați britanici care se luptau să urce într-o barcă: „Înapoi! Purtați-

vă ca niște englezi!“[1300] Dar și caporalul Harris din Batalionul 1 Parașutiști a fost martorul asaltării unei bărci de un grup de polonezi. „Nu aveau chef să fie luați prizonieri de germani, fără îndoială din cauza a ceea ce se întâmpla în țara lor cu prizonierii de război.“[1301] Harris și-a aruncat pușca în râu și și-a scos bocancii și uniforma de luptă. După ce și-a pus livretul și bricheta în beretă și și-a îndesat-o pe cap, a început să înoate doar în chiloți. Slăbit din pricina lipsei de hrană și a oboselii, s-a temut că va fi luat de curentul puternic, dar a reușit în final să ajungă pe malul opus.

Colonelul Henniker a ordonat încetarea operațiunilor la ora 05.45, „când a devenit evident că orice altă încercare de a mai aduce oameni ar fi sinucigașă pentru echipajele bărcilor“.[1302] Dar locotenentul Russell Kennedy de la Compania 23 de Teren canadiană a continuat chiar și după ce s-a luminat. Artileria a încercat să tragă cu fumigene, dar din cauza ploii nu a reușit mare lucru. La penultimul drum, Kennedy a luat centuri de salvare capturate de la germani, în caz că voia cineva să treacă râul înot. „A făcut două drumuri cu centuri, lăsându-le vreo 100 celor care voiau să le folosească. De fiecare dată s-a întors cu barca plină de oameni. La primul drum a pierdut cinci oameni. La al doilea, aproape nimeni nu a scăpat neatins, mulți fiind uciși. A fost un act de eroism, dar nu l-au mai putut lăsa să mai încerce încă o dată.“[1303]

Ariergarda, Compania 8 a lui Smaczny și un alt grup comandat de locotenentul Pudełko, au așteptat toată noaptea mesagerul care să le aducă ordinul de a-și abandona pozițiile, așa cum li se promisese.[1304] Au așteptat în van, fără să știe dacă mesagerul fusese ucis sau se rătăcise în beznă, ori dacă ofițerul responsabil uitase pur și simplu. Chiar înainte să se lumineze, când nu mai era nici o îndoială că își făcuseră datoria, Smaczny le-a ordonat oamenilor săi retragerea. Pudełko a făcut același lucru, dar când au ajuns pe malul râului au înțeles că era prea târziu. Nu se mai vedea nici o barcă, ci doar mulți răniți zăcând în noroi.[1305] Pudełko a fost ucis în apă. Majoritatea celorlalți au fost capturați când au apărut germanii. Părintele Hubert Misiuda, preotul Batalionului 3, cărase răniți în bărci și a refuzat să-i abandoneze pe cei lăsați în urmă. „În ultimele trei zile, preotul umblase încoace și încolo pe câmpul de luptă, binecuvântând, ascultând spovedanii, bandajând răni, înregistrând morți și recuperând plăcuțe de identificare. În acele zile și nopți, când el însuși era în pragul unei căderi psihice, le-a dat

curaj celor care nu mai rezistau.“[1306] Misiuda a fost împușcat în apă, în timp ce ajuta oamenii să urce într-una dintre ultimele bărci.

La ora 06.00, relata unul dintre polonezi, „ultima barcă rămasă continuă să facă drumul înainte și înapoi. Rachetele germane strălucesc atât de puternic, încât ne luminează clar nu doar pe noi, cei care stăm pe malul râului, ci și pe cei de pe partea cealaltă, care se târăsc peste digul care le oferă acum singura acoperire.“[1307] Sergentul-major regimental al Regimentului Ușor, văzându-și oamenii plecați, a decis că era timpul să plece și el. S-a dezbrăcat complet, pentru că văzuse trei oameni care se înecaseră. Când a ajuns la Driel, l-a găsit acolo pe maiorul J.E.F. Linton „într-o bluză de damă și pantaloni de flanelă“.[1308] Imediat ce înțeleseseră ce se întâmpla, sătenii și fermierii din zonă apăruseră cu toate hainele de care se puteau lipsi, pentru a le da înotătorilor care soseau tremurând incontrolabil. Soldații care traversaseră râul înot se rușinau de goliciunea lor, dar nu și femeile care le înmânau haine și saboți.[1309]

Când a ajuns pe malul sudic al râului, maiorul Geoffrey Powell s-a întors și a privit de unde veniseră. „M-am uitat câteva secunde, apoi, dintr-odată, mi-am dat seama că traversasem. A fost o senzație de neîncredere completă. Pur și simplu, nu-mi venea să cred că scăpasem viu de acolo.“[1310] De la râu, oamenii au urmat o bandă albă peste un dig noroios. Deși epuizat și tremurând, un parașutist a început să cânte cu o voce grozavă „When the Lights Go On Again“.[1311] Din ce în ce mai multe voci i s-au alăturat până când părea că sute de oameni cântau împreună.

Germanii, trezindu-se în sfârșit că Divizia 1 Aeropurtate scăpa, au deschis focul și câteva proiectile au țintit Drielul. Pe drumul spre sat, locotenentul Hay s-a oprit să vorbească cu un căpitan din Divizia 43. „Dumnezeule!“ i-a spus acesta. „Nu sta aici! E periculos.“[1312] Hay a izbucnit în râs, pentru că era cel mai sigur loc în care se afla de mai bine de o săptămână. Ajuns în Driel, maiorul Cain a fost întâmpinat de generalul de brigadă Hicks, care a venit și l-a privit de aproape.

– Ei bine, uite măcar un ofițer care s-a bărbierit, a spus el.

Cain a zâmbit.

– Am fost bine educat, domnule.[1313]

În hambarul din Driel, supraviețuitorilor li s-a dat câte o cană cu ceai fierbinte îndoit cu rom și o pătură pe care să și-o pună pe umeri. În jur de 40 de jeepuri echipate cu tărgi așteptau răniții. Restul încă mai aveau în față un drum lung până la punctul de triaj, de unde aveau să-i adune camioanele. Mulți erau atât de obosiți, încât dormeau în mers. Potrivit Armatei 1 Aeropurtate Aliate, 1 741 de oameni din Divizia 1 Aeropurtate, 160 de parașutiști polonezi, 75 din Dorset și 422 de piloți de planoare fuseseră evacuați în noaptea aceea.[1314] A doua noapte au mai scăpat câțiva. „Ne-am întors patru ofițeri și 72 de soldați“[1315], scria colonelul Payton-Reid, comandantul King's Own Scottish Borderers. Asta însemna aproape o zecime din efectivele batalionului de la apelul de după aterizarea din urmă cu nouă zile.

*

Printre cei rămași pe malul nordic, un ofițer britanic, văzând că nu mai aveau nici o speranță, le-a spus oamenilor din jurul său că nu au de ales și trebuie să se predea. A fluturat o batistă albă, dar germanii au deschis focul în replică, omorându-l pe loc.[1316]

În timp ce germanii veneau spre supraviețuitorii adunați pe malul noroios, un soldat polonez a fost șocat când a văzut patru parașutiști britanici stând în picioare într-un cerc strâns, ținându-se de brațe, iar apoi unul dintre ei scoțând cuiul unei grenade pe care nu aruncat-o. „A explodat și cei patru au murit.“ Locotenentul Smaczny nu mai avea mai mult de 20 de oameni rămași în compania sa în timp ce se apropia de malul râului. Au auzit brusc strigăte și rafale de armă în aer. Smaczny și oamenii săi s-au trezit înconjurați de un grup mare de parașutiști britanici. Le-a ordonat oamenilor săi să își arunce armele imediat. Din fericire, polonezii aveau beretele lor gri în buzunare, și nu pe cap, așa că nu erau identificabili imediat.

Gărzile germane au plecat în marș cu acest grup mare de prizonieri, dar după un timp s-au oprit. Un ofițer SS a strigat ca toți polonezii să facă un pas în față. Cunoscând ura germanilor, și în special a SS-iștilor, pentru polonezi, un ofițer britanic i-a dat lui Smaczny bereta sa roșie și a strigat într-o germană stricată: „Nu e nici un polonez aici“. Smaczny și oamenii lui s-au temut că li se va ordona să-și scoată combinezoanele de parașutiști, lucru care ar fi scos la iveală emblemele cu vulturul alb polonez de pe uniformele de dedesubt, dar în acel moment artileria Corpului XXX a început un nou bombardament de la sud de râu, iar gărzile s-au grăbit să continue drumul.

Un număr de prizonieri adunați pe malul nordic s-au întrebat după aceea dacă ar fi trebuit să riște să traverseze râul înot. Este greu de estimat câți oameni s-au înecat în noaptea aceea. Conform unei relatări din Rhenen, la 25 de kilometri în aval, „soldații englezi morți pluteau pe Nederrijn. Băieții îi scoteau din apă cu cârligele și îi trăgeau la mal, unde erau adunați de Crucea Roșie pentru a fi îngropați în cimitire civile. Devenise o rutină.“[1319]

„Casă, dulce casă“ (n.tr.)

Capitolul 25

Oosterbeek, Arnhem, Nijmegen

Marți, 26 septembrie

Tunurile tăcuseră. Ferestrele care încă mai aveau geamuri nu mai zdrăngăneau din cauza bubuiturilor artileriei. „Era ceva diferit“[1320], își amintea preotul planorist de atmosfera din dimineața aceea din hotelul Schoonoord. „Pentru moment nu îmi dădeam seama ce anume. Apoi am înțeles. Peste tot era o liniște nenaturală.“ I s-a alăturat sergentului-major al corpului medical, care privea afară. Atunci a auzit pastorul Pare vestea. Armata 2 nu traversase noaptea pe malul nordic, cum credeau ei, din pricina tirului greu de artilerie al Corpului XXX. În schimb, rămășițele Diviziei 1 Aeropurtate fuseseră duse înapoi, peste Nederrijn. A fost o pilulă amară, după cum a primit-o el, dar „spiritele au început să se înalțe – bătălia se terminase, iar noi încă eram în viață. Tinerii neerlandezi, băieți și fete, au fost foarte nefericiți. Cred că dezamăgirea lor a fost mult mai mare decât a noastră.“

Aceasta a fost o perioadă foarte periculoasă pentru neerlandezii care îi ajutaseră pe britanici. Germanii erau hotărâți să-i identifice. „Când ne-am trezit a doua zi, totul era tăcut“, scria C.B. Labouchere. „O tăcere pe care n-o trăisem timp de nouă zile. Nu se auzea nici un foc de armă.“[1321] Autoritățile germane au ordonat populației Oosterbeekului să părăsească imediat orașul. De-a lungul șoselei, soldații SS i-au aliniat pe cei 150 de prizonieri germani eliberați de pe terenurile de tenis, pentru a-i identifica pe civilii de la Hartenstein. Știind cât de ușor era de recunoscut din pricina înălțimii și a hainelor sale, Labouchere se întreba cum să treacă de ei fără să fie observat. „Am văzut două doamne care împingeau un mic cărucior plin cu valize și pături. M-am oferit să le ajut. Cu câte o bătrânică de fiecare parte și păturile aruncate pe umeri, m-am aplecat peste cărucior pe care îl împingeam și am făcut tot ce mi-a trecut prin cap să par cel puțin de două

ori mai în vârstă.“ Labouchere a reușit în acest fel să se întoarcă la soția și fiica sa în Velp, în partea cealaltă a Arnhemului – nici unui civil nu i se permitea trecerea prin oraș –, și și-a găsit casa deja plină cu 16 refugiați care se adăpostiseră acolo din cauza luptelor.

Cele câteva echipaje din Sturmgeschütz-Brigade******** care mai supraviețuiseră încălzeau motoarele tunurilor de asalt autopropulsate, gata să plece pentru atacul de dimineață, când au observat o coloană de prizonieri britanici.[1322] I-au privit uluiți, neîndrăznind să creadă că bătălia se terminase, în sfârșit. Scoasă din casă, la fel ca toți ceilalți, Kate Ter Horst a trebuit să-și pună copiii și gențile într-un cărucior și a plecat cu un prieten, neștiind exact încotro. Câțiva SS-iști urlau foarte satisfăcuți către un grup de femei: „Vedeți? Ați sărbătorit prea devreme!“[1323] Una dintre femei filosofa ulterior în scris: „Doar o clipă privesc în spate flăcările și fumul care înghit casa. Ne simțim rupți de ea. Încă ne mai avem viețile.“

Echipe de SS-iști au început să caute rătăciți ascunși în ruinele caselor. „Din când în când, se auzea în depărtare un schimb de focuri, ca și cum cineva ar fi refuzat să se predea“[1324], scria colonelul Warrack. Un număr de parașutiști fuseseră atât de epuizați, încât dormiseră exact cât durase evacuarea, iar acum, treziți brusc, au ripostat cu foc. Majoritatea însă consta din soldați care nu fuseseră luați la punctele de triaj și erau prea grav răniți ca să poată fi trecuți peste râu.

Jan Eijkelhoff era cu trei soldați britanici răniți în beciul unei case, când cineva a strigat de sus în germană:

– E cineva aici?

– Da! au răspuns soldații.

Doi soldați germani au dat năvală pe scări. Unul dintre ei a început să țipe:

– Sunteți prizonierii noștri! Mâinile sus! [1325]

Se isterizase evident de unul singur, pentru că a început să-i insulte, spunând că erau mercenari și cam orice îi trecea prin minte. Eijkelhoff povestea cum unul dintre răniți, ascultându-l impasibil, a scos un pachet de

țigări și i-a oferit una. Germanul a fost atât de șocat, încât a încetat să mai strige și a rămas așa, cu gura pe jumătate deschisă.

Până pe la jumătatea dimineții, germanii găsiseră 300 de soldați britanici în Oosterbeek, un număr care s-a dublat până la amiază.[1326] Răniții au fost cărați afară și lăsați pe caldarâm pentru a fi adunați mai târziu. Frumosul Oosterbeek fusese transformat de lupte într-un haos de copaci și stâlpi rupți, cărămizi sparte pe străzi și cabluri căzute la pământ. În aer, plutea un miros greu de praf de pușcă și fum. Singurul miros plăcut era cel de rășină, emanat de brazii distruși de bombe. Oberstleutnant Fullriede din Divizia Hermann Göring a vizitat Oosterbeekul în dimineața aceea. „Germani și englezi morți zac peste tot", scria el în jurnal. „Pomii sunt împodobiți cu parașutele colorate cu care englezii încercau să-și aprovizioneze trupele. Două dintre tancurile noastre stau acolo, cu echipajele carbonizate încă înăuntru."[1327]

Prizonierii care au putut merge pe picioare au fost adunați împreună. Potrivit unui sergent din Batalionul 10 Parașutiști, ofițerii germani le-au spus prizonierilor britanici: „Pentru voi, războiul s-a terminat".[1328] Un ofițer, cu un aer amuzat, s-a apucat să-l studieze pe un soldat micuț de înălțime, murdar, plin de zgârieturi pe față și care purta o uniformă neobișnuită, bleumarin.

– Nu vreau francezi, doar britanici, a spus el în engleză.[1329]

– Nu-s un franțuz amărât, a ripostat omul. Sunt din Forțele Navale.

– Urmează să-mi spui că ai navigat în sus pe Rin într-un submarin, a replicat ofițerul.

S-a dovedit că acest prizonier era un electrician din Fleet Air Arm******** care lucrase pe aerodromul de pe care decolase unul dintre escadroanele de transport. I se oferise o călătorie până la Arnhem cu unul dintre avioane și el se hotărâse să meargă pentru a ajuta la parașutarea baloților. Dar avionul a fost lovit, iar el nu avut de ales și s-a parașutat odată cu echipajul. Zgârieturile de pe față erau rezultatul aterizării în tufișuri.

Prizonierii au fost duși sub pază în marș forțat la Arnhem, nebărbieriți, cu ochii roșii de nesomn, cu bandajele și uniformele murdare. Au cântat în timpul marșului, rânjind și făcând semnul victoriei de câte ori vedeau camerele sau fotografii propagandei germane. O neerlandeză între două vârste a trecut pe lângă un grup pe o bicicletă de modă veche cântând în engleză din toți plămânii „God Save the King“, fiind răsplătită cu urale.[1330] Unii dintre prizonieri au cântat și „Internaționala“ sau „Steagul Roșu“ pentru a provoca gărzile. Germanii erau de-a dreptul uluiți de dorința nestăpânită a britanicilor de a face haz de necaz. Un planorist capturat, înfruntând un panzergrenadier care-l împungea în piept cu un Mauser, a scos din buzunar o oglinjoară pentru a-și examina barba nerasă. Cu o față imperturbabilă, l-a întrebat pe german dacă era vreun bal în oraș în seara aceea.[1331]

Un număr de prizonieri au fost aleși pentru interogare. Ofițerii germani de informații completau formulare ale Crucii Roșii pentru a obține adresele de domiciliu și detalii despre rudele apropiate, dar mai strecurau și câte o întrebare de importanță militară pentru neatenți. Oamenii epuizați lăsau garda jos și, dornici să-și înștiințeze familiile că erau în viață, scăpau adesea mult mai multe informații decât numele, gradul și numărul.

Colonelul Warrack și-a avertizat medicii rămași că germanii intenționau să mute toți răniții în cazarma din Apeldoorn. În ceea ce mai rămăsese din Schoonoord, „maiorul Frazer a organizat o sală de aplicat ghips pentru a imobiliza cât mai multe fracturi în vederea călătoriei – a muncit la asta toată ziua și fără îndoială a salvat multe oase și membre“.[1332] Warrack a fost surprins și ușurat de ajutorul primit de la Stabsarzt Skalka și de la ceilalți medici germani. „Atitudinea germanilor a fost cu totul una de respect“, scria el în raportul său, „iar ei au fost invariabil corecți în felul în care ne-au tratat.“

*

Model nu știa nimic despre evenimentele din noaptea precedentă când a vizitat dimineață devreme postul de comandă al lui Bittrich de la marginea de nord a Arnhemului. „Bittrich, când se va termina în sfârșit aici?“[1333] a întrebat el. Nici Bittrich nu aflase noutățile. Ulterior, a susținut că abia de apucase să se spele și să se bărbierească în timpul bătăliei și că dormise pe un scaun sau în mașină. „Herr Generalfeldmarschall“, a răspuns el, „ieri și alaltăieri am luptat cum nu am mai luptat nici odată. Am aruncat tot ce aveam împotriva lor.“ În acel moment, a sosit un curier într-o motocicletă cu ataș cu vestea că britanicii încetaseră focul.

„Păi, slavă Cerului!“ a exclamat Model. Bittrich a reușit în sfârșit să trimită prin telegraf mesajul: „Malul nordic al râului Nederrijn la vest de Arnhem liber de inamic“.[1334] Acum își putea concentra forțele la sud de Rin, în Batavia, dar mai întâi a obținut permisiunea lui Model de a-i decora pe Knaust și Harzer cu Crucea de Cavaler. De asemenea, a făcut și o evaluare a pierderilor. Din 3 300 de victime, 1 100 erau morți. Pierderile britanicilor, au estimat ei, ajunseseră la 1 500 de morți și 6 458 de prizonieri, inclusiv 1 700 de răniți, o cifră care avea să crească până la 1 880, trei zile mai târziu.[1336]

Satisfacția germanilor pentru victoria lor a fost imensă. „Trupele SS și-au dovedit încă o dată valoarea într-un mod impresionant și au avut un rol decisiv în distrugerea Diviziei 1 engleze de Parașutiști“[1337], spunea un ofițer Luftwaffe într-o scrisoare. Unul dintre oamenii lui Krafft, Sturmmann Bangard, declara că „victoria de la Arnhem le-a dovedit încă o dată inamicilor noștri că Germania este în continuare în poziția de a administra o lovitură decisivă“.[1338] Un membru al Hohenstaufen s-a lăudat în Velp în fața publicului neerlandez: „O să ne întoarcem la Paris până la Crăciun!“[1339] Iar ofițerul care răspundea de jurnalul de război al Oberkommando der Wehrmacht (OKW) a susținut că Aliații intenționaseră să obțină echivalentul înfrângerii decisive a Țărilor de Jos de către germani în mai 1940, dar „mentalitatea de învingător a fost și a rămas de partea germană“.[1340]

Model și Bittrich nu și-au permis luxul de a sărbători sau de a fi mulțumiți de sine. Grupul B de Armate a alocat Volksgrenadier-Division 363 pentru a fi desfășurată pe malul nordic al râului Nederrijn, în timp ce mai multe

unități au fost improvizate pentru a se pregăti „pentru noi operațiuni aeriene ale inamicului“.[1341] Model a ordonat de asemenea Diviziei 9 Panzer și unei părți din Divizia 116 Panzer să fie imediat gata de deplasare. Aveau să fie folosite pentru contraatacul cerut de statul-major al Führerului pentru a-i izgoni pe Aliați din Batavia.

Faptul că generalul Boy Browning nu a mers la Driel în timpul Operațiunii Berlin nu a fost deloc apreciat de ofițerii din Divizia 1 Aeropurtate. Singurul său gest a fost să-și trimită jeepul pentru a-l aduce pe generalul-maior Urquhart înapoi la comandamentul sau din Nijmegen. Urquhart a sosit la primele ore, încă ud până la piele, murdar și nebărbierit, iar apoi a trebuit să-l aștepte pe Browning. „Când în sfârșit a apărut, era îmbrăcat impecabil, ca de obicei“, a scris Urquhart. „Arăta de parcă venea de la o paradă, nu din patul său din mijlocul unei bătălii. Am încercat să par energic în timp ce am raportat: «Divizia este acum aproape evacuată. Îmi pare rău că nu am reușit să facem ce trebuia să facem.»“[1342] Browning i-a oferit ceva de băut. „Ați făcut tot ce s-a putut“, a spus el. „Acum ați face bine să vă odihniți.“ Urquhart a numit întâlnirea „complet nepotrivită“.

Mai târziu în aceeași zi, Charles Mackenzie și un alt ofițer se târau obosiți pe drumul ce venea de la Driel către jeepurile și camioanele care aveau să-i ducă la Nijmegen. „Nu am schimbat nici o vorbă“, rememora el. „Nu prea era nimic de spus.“[1343]

Pentru parașutiștii polonezi nu fusese asigurat nici un mijloc de transport. Au fost nevoiți să parcurgă pe jos tot drumul până la Nijmegen. Cu 1 283 de ofițeri și soldați rămași dintr-un total de 1 625, Sosabowski îl întrebase pe Browning dacă li se alocau și lor camioane, dar Browning l-a refuzat nervos și ulterior l-a acuzat pe Sosabowski că îi distrăsese atenția cu detalii neînsemnate într-un moment important.[1344] Se pare că tot Browning fusese la originea unei povești despre cum și-ar fi ținut Sosabowski pe loc batalioanele în noaptea de 24–25 septembrie, lăsându-i pe cei din Dorset să traverseze în locul lor. În realitate, generalul-maior Thomas îi ordonase lui Sosabowski la ora 21.45 să predea bărcile către Dorset.

Căpitanul Robert Franco, chirurgul Diviziei 82 Aeropurtate, s-a întâmplat să-i vadă pe supraviețuitorii din Divizia 1 Aeropurtate care ajungeau în Nijmegen. „O singură privire îți spunea toată povestea“[1345], declara el. Locotenentul american Paul Johnson fusese acolo la primele ore ale dimineții, când au început să sosească primii supraviețuitori. „Li s-a dat mai întâi o înghițitură de rom, apoi niște mâncare caldă și ceai fierbinte, iar după ce au mâncat au mers la o masă lungă, unde le-au spus unor furieri numele, gradul și unitatea, primind un pat pentru la noapte și oricâtă pauză aveau nevoie. Ce grup: murdari, uzi, nebărbieriți și descompuși, da, dar nu intimidați și nici înfrânți. Starea de spirit era minunată, la fel ca și disciplina lor. Nici măcar cei care își pierduseră toate hainele în apele râului nu au încercat să sară rândul ca să ajungă mai repede într-un pat cald.“[1346]

Johnson, a cărui echipă de zece americani fusese detașată la Divizia 1 Aeropurtate pentru a asigura comunicațiile aer-sol cu avioanele de vânătoare și cele de vânătoare și bombardament, s-a întâlnit a doua zi cu ofițerul de stat-major al Armatei 2 responsabil cu sprijinul aerian. „A fost foarte surprins când i-am povestit despre dificultățile în a comunica pe frecvențele VHF. […] Se pare că avioanele nu fuseseră deloc pe frecvențele noastre.“[1347]

În seara aceea, generalul Browning a insistat să dea o petrecere pentru a sărbători întoarcerea lor și cea de-a 49-a aniversare a generalului de brigadă Hicks, care fusese cu o zi înainte. Nici Urquhart, nici Hicks „nu prea au avut chef“ de șampanie, date fiind circumstanțele. „Era un chin până și să vezi atâta mâncare, nemaivorbind de a o consuma“, scria Urquhart. Browning îl invitase și pe Horrocks. Urquhart abia aștepta să-l întrebe de ce întârziase Corpul XXX atât de mult, dar a descoperit că Horrocks avea propria tehnică hipnotică. „Avea obiceiul să amețească pe oricine cu mâinile, ochii și vocea sa, iar în timpul ăsta avea tendința de a se apropia din ce în ce mai mult de victima sa.“[1350] În acea seară, Urquhart a „găsit hipnoza sa departe de a fi liniștitoare“ și nu a reușit să-l întrebe de ce fusese atât de lentă înaintarea pe Ruta Club.

Supraviețuitorii diviziei au fost cantonați în trei clădiri de cărămidă ale unei școli din Nijmegen. Mulți au profitat din plin de mâncarea, ceaiul fierbinte

și paturile care le-au fost oferite. Unii au dormit și 48 de ore. Alții încă mai sufereau șocul pierderii camarazilor. „Cineva se tot plimba de colo-colo întrebând «Unde e Batalionul 1?», iar un caporal i-a răspuns cu lacrimi în ochi: «Ăsta e». Lângă el erau o mână de ruine umane.“[1351] Atât de puțini oameni din Regimentul Ușor au apărut, încât și tunarului Christie „îi venea să plângă“.[1352] Brigada 4 Parașutiști a lui Hackett mai avea doar nouă ofițeri și 260 de soldați din peste 2 000.[1353]

Un caporal din Cavaleria de Gardă i-a văzut sosind pe parașutiști. „Arătau ca naiba. Murdari și făcuți harcea-parcea, toți aveau nevoie de o baie, o lamă de ras și niște somn.“[1354] Unii dintre ei strigau furioși la membrii Diviziei Blindate de Gardă:

– Ce, tocmai ați ajuns?

– A fost frumos drumul?[1355]

Sau:

– Unde dracu’ ați fost, prietene?[1356]

Un parașutist a urlat la un irlandez:

– Iei o pauză, cumetre?[1357]

– Slavă Domnului! i-a replicat irlandezul. Luptăm din Ziua Z, nu de vineri!

Prioritatea acordată forțelor speciale și aeropurtate nu prea era pe placul celor din regimentele obișnuite. Potrivit unui ofițer al Gărzilor, tanchiștii lor i-au luat peste picior pe parașutiști, strigându-le: „Unii au tot norocul de rahat – o bătălie și înapoi acasă, în Anglia!“[1358]

Conflictul nu s-a stins de tot cu trecerea timpului. În 1984, la a 40-a comemorare a bătăliei de la Arnhem, colonelul (deja generalul-maior) John Frost a scuturat pumnul în direcția Nijmegen, de unde ar fi trebuit să fi venit Divizia Blindate de Gardă, răcnind: „Aia numiți voi luptă?“[1359]

Operațiunea Market se terminase prost, iar acum Operațiunea Garden trena. Atacurile germane asupra Șoselei Iadului în împrejurimile localităților Veghel și Koevering s-au stins, în principal din pricina avansului Corpurilor VIII și respectiv XII. A doua zi, oamenii Regimentului 327 Infanterie Planoare reușeau să facă prima baie în Veghel. „Dă-i unui soldat o scrisoare, o farfurie de haleală fierbinte, o pereche de șosete curate și o pătură uscată și va spune ca a ajuns în rai“[1360], scria poetul Louis Simpson din 327. „Azi am făcut un duș și mi-am pierdut crusta călduroasă și mirosul de grajd pe care Elisabeth [sic] Arden nu-l va capta niciodată într-o sticlă.“

Principalele câmpuri de luptă rămase active în ultima săptămână din septembrie erau Batavia, la nord de Nijmegen, înălțimile Groesbeek și Mook, în est și sud-est. Mook era deja „un oraș de sticlă spartă, cărămizi și ruine arzând mocnit“.[1361] Punctul sanitar al Batalionului 1 al Regimentului 325 Infanterie Planoare era într-o casă care stătea să cadă. Atacurile din zori ale germanilor veneau prin „ceața densă, joasă“, dar care se putea oricând risipi brusc, dar Gavin știa că și el trebuia să continue să lovească inamicul. Avea acum divizia în efectiv complet și era asistat și de blindatele britanice și de artilerie. În jurul localității Mook au beneficiat și de informații valoroase furnizate de grupul local de rezistență, Den Bark. „Bărbile erau mari și fețele murdare“, își amintea un sergent din 325 momentul în care au fumat o ultimă țigară înainte de un nou marș. „Mai multe tancuri britanice stăteau pe drum cu motoarele pornite. O coloană de soldați a înaintat în liniște de-a lungul tufelor, spre șosea, unde oamenii au urcat pe tancuri.“ Cineva a zărit silueta înaltă a lui Gavin cu pușca sa și vestea s-a propagat rapid, într-un murmur general: „Generalul Jim e aici“.

Mai la nord, 82 s-a confruntat cu o grupare de forțe germane în Reichswald, dar, după ce eliberaseră în sfârșit zona dintre Beek și Groesbeek și securizaseră Den Heuvel sau Colina Diavolului, poziția lor era mult mai puternică. Fusese o luptă crâncenă, cu nici o posibilitate de evacuare a răniților. Un sergent susținea că „în urma atacului asupra Colinei Diavolului am avut cinci oameni cu răni abdominale care au rămas așezați, sprijiniți de copaci. Le-a luat 12 până la 15 ore să moară, dar nu am auzit nici un sunet de la nici unul dintre ei.“[1362]

Ca urmare a insistenței lui Gavin de a organiza patrule ofensive nocturne, un sergent de la 504 și-a luat echipa și a plecat să verifice o fermă din pădurea Den Heuvel. „Un ofițer german a ieșit pe ușă, aruncând furios spre noi o mulțime de cuvinte în germană. L-am luat prizonier. În urma interogării lui la comandament, am aflat că era comandant de companie și crezuse că suntem întăririle pe care le aștepta și care făceau prea multă gălăgie.“[1363] Un parașutist de la 505 a avut parte de o altfel de surpriză. Ațipise în adăpostul individual și s-a trezit speriat, cu un german uriaș deasupra lui. S-a întrebat dacă și-ar fi putut înhăța pușca înainte să fie ucis, dar germanul încerca doar să-i vâre o bucată de hârtie în mână. Tipărită pe ambele fețe în germană și engleză, hârtia promitea că orice german care se va preda va avea parte de un tratament corect.[1364]

Puțini dintre germanii care veneau ca întăriri aveau hărți sau vreo idee despre locul în care se aflau. Un parașutist de la 505 povestea cum a văzut trei nemți venind pe stradă chiar spre poziția plutonului său. „Au fost atacați și au făcut greșeala să încerce să tragă. Au fost doborâți – doi răniți, al treilea mort. Răniții au fost luați de sanitarii noștri.“[1365] La scurt timp după aceea, un neerlandez și soția sa de la o fermă din apropiere și-au făcut apariția cu o roabă, au luat cadavrul celui de-al treilea german și l-au îngropat în spatele hambarului lor.

Și Corpul II Fallschirmjäger al lui Meindl fusese întărit cu câteva piese de artilerie. Când avioanele britanice Lancaster au trecut pe deasupra, într-unul dintre rarele lor raiduri de zi în drum spre Kleve pentru a-l bombarda, tunarii germani au tras cu fumigene colorate spre pozițiile americane, în speranța că escadrila îi va bombarda pe americani. Într-un teren atât de împădurit, bateriile de artilerie sau mortierele erau greu de observat. Într-unul dintre sectoare, un locotenent își amintea că germanii „foloseau un furnal imens [ca post de observație] de zile întregi. A fost o prostie din partea noastră că nu ne-am dat seama de unde veneau toate istericele [rachetele Nebelwerfer] și loviturile directe. Până la urmă am adus un tanc să-l facem praf. Ce imagine să-i vezi pe fritzi zburând 100 de metri fără parașute!“[1366] Rangerii din Sherwood și-au dovedit din nou valoarea două zile mai târziu, când tancurile germane au lansat un contraatac puternic spre Berg en Dal. Escadronul C a reușit să distrugă patru tancuri. Unul dintre ele era un Panther care a încercat să scape dând cu spatele într-o casă, dar

trăgătorul din Sherman „a continuat să pompeze proiectile în el și casa s-a prăbușit în flăcări peste tanc“.[1367]

Oamenii lui Gavin au fost nevoiți să îndure bombardamente grele de artilerie care au declanșat ciudatele cazuri de colaps nervos. În timpul unui bombardament mai intens decât de obicei, un tânăr parașutist continua să repete la nesfârșit: „Ce vor să ne facă? Să ne omoare?“[1368] Incapabil să mai suporte, s-a împușcat în picior pentru a fi trimis acasă pe motiv de invaliditate. Într-un contrast șocant, un alt băiat de la 505, care primise o scrisoare „Dear John“********, „s-a sinucis oferindu-se voluntar pentru toate misiunile periculoase până când a fost doborât de un lunetist“.[1369]

Parașutiștii americani răniți încă mai erau duși înapoi la Fabrica de bebeluși din Nijmegen pentru a fi tratați, iar interesul lor pentru suvenire rămăsese la fel de viu. Într-o zi, a fost adus pe targă un soldat SS luat prizonier în Batavia. „Era calm“, a observat un pacient de la 508, „până când a venit un parașutist deșirat și nebărbierit, care a început să se fâțâie în jurul tărgii.[1370] SS-istul era oricum speriat, dar când parașutistul s-a aplecat și a scos din bocanc un cuțit, a început să tremure de-a binelea de frică. Parașutistul s-a întins și a tăiat dintr-o mișcare banderola Waffen-SS a germanului, luând-o ca suvenir.“ Atât parașutiștii, cât și planoriștii infanteriști luau tot felul de lucruri pe care să le trimită acasă, și germane, și tipic neerlandeze. Mai ales saboții de lemn erau populari, dar cum a reușit poșta militară să se descurce cu aceste suvenire, nu se știe.

Pentru cetățenii care rămăseseră în Nijmegen nu părea să se fi schimbat mai nimic. „Încă mai suntem bombardați zilnic de germani“, scria Martijn Louis Deinum. „Englezii sunt foarte activi pe cer, dar, în momentul în care dispar, vin avioanele germane care bombardează orașul. Nu ne mai e atât de frică, pentru că începem să ne obișnuim cu zgomotul, dar arătăm îngrozitor și am slăbit foarte mult.“[1371] Deinum se grăbise. „Seara am avut parte de un bombardament atroce al nemților. A fost îngrozitor. […] Te simți atât de vulnerabil! Apoi auzi un avion zburând la mică înălțime. Tensiunea crește, nimeni nu mai spune nimic, apoi explozia. Auzim geamurile spărgându-se și zidurile căzând.“ La ordinele comandamentului Führerului, Luftwaffe țintea podul de la Nijmegen cu toate bombardierele disponibile. Pe Hitler îl preocupa atât de mult această problemă, încât comandamentul

Generalfeldmarschallului von Rundstedt a trebuit să sune imediat după atac pentru a verifica dacă avusese succes.[1372] A doua seară, șeful statului-major al lui Rundstedt a sunat la comandamentul lui Model să întrebe „dacă podul Nijmegen ar putea fi aruncat în aer de pionierii armatei“[1373], însă ofițerul-șef operativ i-a răspuns că era necesar prea mult explozibil pentru a putea fi transportat cu ambarcațiuni mici. Luftwaffe a încercat de asemenea un atac „în cârcă“[1374], în care un avion căra un alt avion plin cu explozibil, pe care îl lansa în ultimul moment asupra țintei, dar a ratat de fiecare dată.

La scurt timp după căderea nopții, ultimii răniți britanici au fost transferați de la Oosterbeek în cazarma din Apeldoorn, un oraș pe care Corpul XXX ar fi trebuit să-l cucerească cu două zile înainte, potrivit programului Operațiunii Market Garden. Au fost însoțiți de restul personalului medical și de șase asistente neerlandeze, inclusiv de Hendrika van der Vlist. Un număr de răniți au rămas în spitalul St Elisabeth, printre ei aflându-se și generalii de brigadă Lathbury și Hackett și maiorul Digby Tatham-Warter, toți trei fiind ulterior evacuați în secret de Piet Kruijff și de camarazii săi din Rezistență, înainte ca germanii să afle cine sunt.

Colonelul Warrack se întâlnise deja cu ofițerul medical șef german din Apeldoorn, Oberstleutnant Zingerlin, pe care îl considera „un tip foarte rezonabil și eficient“.[1375] Zingerlin avea în grijă în jur de 2 000 de răniți germani, mulți dintre ei aflați în palatul reginei Wilhelmina, Het Loo, pe care Wehrmachtul îl transformase în spital militar. Împreună, au ales cazărmile pentru răniții britanici, iar personalul Corpului Medical al Armatei Regale a curățat locul și l-a pregătit la timp pentru primii sosiți. Imediat după ce locul s-a umplut cu pacienți de la Oosterbeek, au apărut SS-iștii, suspicioși față de prezența acestui spital britanic în mijlocul lor, și au făcut o percheziție amănunțită.

Încă sperând că Armata 2 va reuși să traverseze Rinul, Warrack a încercat toate trucurile la care s-a putut gândi pentru a ține răniții în Țările de Jos. A insistat chiar că nu pot fi evacuați în Germania decât cu un tren-spital, în condițiile în care germanii își trimiteau înapoi propriii răniți în camioane pentru transportul animalelor. A cerut de asemenea ca Generalfeldmarschall Model să permită lansarea de materiale medicale din partea Aliaților, pentru

că echipele sale nu mai aveau practic nimic, iar germanii nu le puteau pune la dispoziție decât bandaje de hârtie. Trei echipe de chirurgi din Amsterdam au promis să ajute cu pături și pansamente. Au aranjat inclusiv transferul unor cazuri mai complicate către spitalele neerlandeze, dintre care unul era St Joseph din Apeldoorn.

Răniților grav le lua uneori mai mult timp să moară. La St Joseph, un băiat din Carlisle, Cumberland, a țipat atât de tare când infirmierii au încercat să-l ridice pentru a-i face o radiografie, încât au fost nevoiți să îl lase în pace. Starea lui s-a deteriorat rapid. O asistentă germană i-a spus ulterior soldatului Andrew Milbourne că băiatul era pe moarte. În noaptea aceea, cei care stăteau de vorbă în curte l-au auzit „încercând să cânte cu o voce spartă, răgușită, primele versuri din «God Save the King». S-a așternut o liniște mormântală.“[1376] Ascultându-l, Milbourne s-a înfiorat în timp ce a luat instinctiv poziția de drepți întins pe pat. Toată lumea a tăcut. Asistentele l-au mutat pe muribund într-un salon izolat. Milbourne s-a ridicat și l-a urmat acolo. Încă mai încerca să cânte imnul britanic. Jumătate de oră mai târziu era mort.

Brigadă de tunuri de asalt (n.red.)

Parte componentă a Royal Navy care se ocupă de operarea aparatelor de zbor aflate la bordul navelor de război. (n.red.)

O scrisoare „Dear John“ este o scrisoare de despărțire pe care o primește un bărbat, de obicei un soldat plecat pe front, de la partenerea sa. (n.tr.)

Capitolul 26

Evacuarea și jefuirea orașului Arnhem

Din 23 septembrie până în noiembrie 1944

Generalfeldmarschall Model nu a așteptat finalul bătăliei din Oosterbeek pentru a se întoarce împotriva locuitorilor orașului Arnhem, aflat la doar 3 kilometri spre est. Sâmbătă, 23 septembrie, Anna van Leeuwen scria în jurnalul său: „Zvonuri care stârnesc panică – întregul Arnhem trebuie evacuat“.[1377]

Au început să apară povești despre execuții sumare ale locuitorilor care adăpostiseră sau îngrijiseră răniți britanici în timpul bătăliei. Un anonim scria în jurnalul său că „trei familii, inclusiv copiii, au fost împușcate“.[1378] Un altul scria: „Casele noastre erau pline de soldați englezi. Când soldații germani i-au găsit, zece oameni, inclusiv dr. Van Zwol și dl. Engelsman de la magazinul de mobilă, au fost puși la zid și împușcați.“[1379] Oamenii auzeau de asemenea de soldați germani care curățau zonele din oraș unde fuseseră lupte. „În pivnițe au fost aruncate grenade, fără a se da nici o atenție strigătelor oamenilor de acolo. Au fost o mulțime de victime civile.“[1380] Cercetări recente arată că în timpul bătăliei au fost uciși doar în orașul Arnhem 188 de civili, dintre care în jur de 40 se crede că au fost executați sumar de germani.[1381] Stresul evacuării, bombardamentele, activitatea aeriană a Aliaților și alți factori au ridicat cifra morților în rândul civililor cu încă 2 000.

Germanii au dat impresia că evacuarea orașului a fost ordonată de autoritățile municipale conduse de membri ai NSB. În realitate, ordinul fusese primit de burgemeester de la Obersturmführer Helmut Peter, comandantul companiei SS Hohenstaufen Feldgendarmerie.[1382] Acesta a și amenințat voalat că, dacă evacuarea nu era dusă la capăt, „trebuie luate în calcul bombardamente“.[1383]

Comandantul divizionar Standartenführer Harzer a insistat ulterior că primise ordinul de la Generalfeldmarschall Model în persoană. El a susținut că intenția fusese aceea de a evacua orașul și împrejurimile „pentru a evita alte pierderi grele în rândul populației civile, ca urmare a bombardamentelor, tirului artileriei și a luptelor de stradă“.[1384] Asta însemna că 150 000 de oameni urmau să fie scoși din case. Își amintea că „Oberbürgermeister“ venise la postul sau de comandă la scurt timp după aceea și „am căzut de acord asupra faptului că evacuarea populației orașului Arnhem poate și trebuie să se desfășoare în cel mai uman mod posibil“. Asemenea preocupări umanitare sunt prea puțin credibile. Decizia a fost luată la două zile după finalul luptelor din oraș, iar cruzimea adevăratelor motive a ieșit la iveală într-un interval de timp foarte scurt. Într-o scrisoare din 23 septembrie, adresată lui Seyss-Inquart, șeful Kommissariat in den Niederlanden, Harzer susținea că ordonase ca evacuarea să aibă loc pe parcursul a trei zile, „din motive militare“.[1385] În încercarea de a nega responsabilitatea pentru ceea ce a urmat, Harzer a declarat după război că nu mai avusese nici o responsabilitate în Arnhem după 28 septembrie.

Erau vești teribile, și nu doar pentru cei bătrâni sau infirmi. Un număr de dezertori germani care se ascundeau în oraș știau că Waffen-SS prefera să-i omoare în bătaie decât să-i împuște, pentru că nu meritau un glonț. Evreii care se „scufundaseră“ ajutați de concetățenii lor erau la fel de îngroziți ca și zecile de soldați britanici izolați de camarazii lor în timpul bătăliei și ascunși de civili. Nu puteau fi lăsați în urmă fără mâncare și fără să cunoască limba, așa că neerlandezii i-au luat cu ei, deghizați în haine civile, deși adesea bocancii lor militari îi trădau, pentru că nimeni nu avea încălțări care să le prisosească. Unii civili au fost păcăliți de SS-iști îmbrăcați în uniforme britanice care cereau ajutor, astfel că în timpul interogatoriilor aceștia au putut fi obligați să dezvăluie unde ar fi putut sta ascunși alți parașutiști.[1386] Când grupurile de prizonieri britanici capturați la Oosterbeek au trecut prin oraș spre gară, de unde urmau să fie transportați spre lagărele din Germania, civilii neerlandezi i-au aplaudat sau au făcut gesturi de solidaritate, în ciuda avertismentelor că avea să fie împușcați fie și dacă se uită la ei.[1387]

Curând, a devenit evident că evacuarea era parte din „Vergeltungsmassnahmen gegen die Zivilbevölkerung“ – „Măsurile

represive împotriva populației civile“.[1388] Viceprimarul a anunțat că „toată lumea va trebui să se descurce pe cont propriu în privința drumului. Nu există mijloace de transport. Pacienții spitalului vor fi transportați în căruțe trase de cai la Otterloo.“[1389] Afirmația că nu existau mijloace de transport era contrazisă de numărul mare de germani care conduceau nebunește peste tot în jeepuri capturate, cu crucile negre vopsite peste simbolul Pegas. Unii dintre ei păreau beți. Albert Horstman, din organizația LKP aflată în ilegalitate, a văzut un jeep cu doi soldați germani, unul îmbrăcat în rochie de mireasă, și celălalt pe post de mire, după ce jefuiseră vitrinele magazinelor.[1390]

Procesul de evacuare avea să înceapă din centrul orașului Arnhem.[1391] Oricine încerca să rămână în spate risca execuția. Ca o ironie, în dimineața ordinului de evacuare, alimentarea cu apă a orașului a fost în sfârșit refăcută. Mare parte din centru încă mai ardea deschis sau mocnit. SS-iștii dădeau vina pentru incendii pe „vandalismul britanicilor“[1392], dar nu-i lăsau pe neerlandezi să le stingă.[1393] (Pompierii voluntari care au riscat enorm încercând să limiteze proporțiile dezastrului au fost în cel mai necinstit și ilogic mod acuzați de colaboraționism la sfârșitul războiului.) Cei din centru, care dormiseră complet îmbrăcați în fiecare noapte în timpul luptelor pentru a fi gata să fugă în caz că le erau incendiate casele, regretau amarnic că erau nevoiți să plece tocmai când pericolul cel mai mare dispăruse.

O femeie din estul Arnhemului scria în ziua aceea: „Cei din centru vin să caute adăpost în suburbii. După-amiază se zvonește că înainte de finalul nopții trebuie evacuat tot orașul și că oamenii vor trebui să meargă pe jos până la Zutphen sau Apeldoorn. La ora 17.00 apar afișe pe care scrie că tot centru orașului trebuie eliberat până la ora opt. S-au format coloane de oameni care plecau cu tot felul de mijloace de transport. O imagine tristă. Au venit toți în Velp. Cum or fi găsit toți unde să stea e un mister. În Molenbeke nu mai au loc. 20 într-o casă e ceva normal. A venit o femeie care născuse chiar cu o noapte înainte, împingându-și bebelușul într-un cărucior.“[1394] Drumul spre Velp era plin de vehicule militare arse în urma luptelor.

A doua zi, duminică, 24 septembrie, aceeași femeie scria: „La 4 dimineața, și mai mulți oameni au fost goniți din oraș. […] La 11 a fost dat ordinul ca întregul oraș să fie evacuat, iar drumul spre Apeldoorn este încă deschis.“[1395] Ordinele au fost lipite pe pomi și pe clădiri. Unii au comparat evacuarea cu „un Exod biblic“[1396], cu fumul gros și negru deasupra orașului și funinginea și hârtiile arse căzând încet din aer „ca o ninsoare neagră“. Germanii incendiaseră și mai multe case „ca represalii pentru așa-zisul colaboraționism“.

Un inginer de telefonie pe nume Nicholas de Bode descria scena astfel: „O bătrână trece prin oraș cu o pasăre într-o colivie într-o mână, cu un album foto de familie în catifea roșie în cealaltă și cu o pernă sub braț.“[1397] A întrebat-o de ce a luat lucrurile acelea în loc de alimente sau haine de iarnă. I-a răspuns că pasărea era singura ființă pe care o mai avea. Dacă pierdea albumul, își pierdea familia și nu putea să doarmă dacă nu avea perna ei preferată. O altă bătrână era împinsă într-un scaun normal, de picioarele căruia fuseseră prinse niște roți. „Nu erau zeci sau sute, erau mii și nu știau încotro să o apuce.“ Era convins că nu plângeau, ci erau „împietriți, cu inimile frânte“.

Anna van Leeuwen a văzut în coloanele lungi de refugiați pacienți ai institutului de boli mintale din Wolfheze. „Mulți sunt nevoiți să meargă pe jos, ceea ce este foarte trist; cei bolnavi sunt transportați în căruțe. Cei foarte tulburați au fost legați unii de alții cu sfoară, ca să nu fugă.“[1398] Albert Horstman observa „o femeie îmbrăcată cu o haină de blană și pantofi cu toc, mergând pe drumul spre Ede, plângând din toată inima“.[1399] A văzut de asemenea „un bătrân cu o barbă sură căzând mort la marginea drumului și panica și durerea care i-au cuprins copiii și nepoții care erau cu el“.

Pentru a fi identificați ca noncombatanți, adulții purtau o banderolă albă sau duceau un steag alb, adesea doar o față de pernă prinsă de o coadă de mătură. Copiii se târau prin ploaie pe lângă părinții lor. Imitându-i pe cei mari, își legaseră câte o batistă de un băț. Familia Voskuil a fost obligată să părăsească Oosterbeek pe 26 septembrie, cu mevrouw******** Voskuil într-un cărucior, pentru că fusese grav rănită de o grenadă. În timp ce răniții britanici erau scoși din casă, un SS-ist a făcut un gest către toate distrugerile din jur, cu cablurile tramvaielor căzute, crengi și copaci scoși din rădăcini

pretutindeni: „Ei bine, iată rezultatul prieteniei cu britanicii!“[1400] La un moment dat, o mamă și-a văzut fiul cel mic privind fix un cadavru care fusese rupt în două de o explozie. S-a îngrozit la gândul că avea să fie traumatizat de acea imagine, dar el s-a întors către ea, a arătat în jos și a spus: „Uite, mami, o jumătate de om“.[1401] Apoi a pășit peste cadavru și și-a continuat drumul, cu bățul și batista pe umăr.

Mulți își duceau averea în spate, în boccele înnodate din cearșafuri albe. Bebelușii erau duși în brațe, deoarece în cărucioare erau puse provizii, cum ar fi un sac de cartofi. Câinii stăteau adesea într-o cutie pe portbagajul bicicletei, care nu era încălecată, ci împinsă de ghidon. Cei mai norocoși, care aveau cărucioare de marfă, își luaseră iepurii și găinile în cuști din răchită împletită, unii aveau chiar și câte o capră legată care venea în spate. În nordul Arnhemului, treceau pe lângă cimitirul aflat într-o stare îngrozitoare, cu pietre de mormânt răsturnate și oase împrăștiate peste tot de bombele care răscoliseră mormintele.

„O mare problemă a oamenilor care fugeau din Arnhem au fost animalele lor domestice“, arăta directorul grădinii zoologice, Anton van Hooff. „Cei mai mulți le-au luat cu ei până când au ieșit din oraș și apoi le-au eliberat. Dacă animalele au putut merge, au fost lăsate să o facă. În toate celelalte cazuri, au fost nevoite să rămână în urmă. Pe la 11 în această dimineață, au venit niște oameni cu un cățeluș aproape epuizat. Chiar în fața grădinii zoologice, au întrebat un soldat german dacă vrea să împuște micuțul animal. Soldatul a legat cățelul de un pom și apoi a început să tragă în el, dar nu a reușit decât să-l rănească la picior.“[1402] În cele din urmă, tatăl lui Anton van Hooff a insistat să-l ia și i-a bandajat piciorul rănit.

Nu toți s-au comportat conform stereotipului. O mamă și-a dus copilașul cât de departe a putut, după care a căzut epuizată la marginea drumului. „Dintr-odată“, își amintea fiul ei ani mai târziu, „o mașină luxoasă a oprit și un ofițer german a salutat, apoi ne-a întrebat dacă vrem să mergem cu mașina. Am îngăimat «Da, vă rog!».“[1403] Germanul i-a dus până în următoarea localitate. Majoritatea germanilor însă nu dădeau dovadă deloc de înțelegere. „Doi soldați ai Diviziei Hermann Göring au început să râdă când au văzut mica noastră caravană și au strigat: «Ha ha! Și ce fericiți erați când au venit englezii!»“[1404]

Nimeni nu știa cum aveau să poată toți oamenii aceia să se hrănească pe drumul ce părea să nu se mai termine, în căutarea unui adăpost. Cartelele pentru rații erau inutile când toate satele din jur rămăseseră fără alimente. Nimeni nu se putea deplasa spre vest sau sud, din cauza luptelor din Oosterbeek și Batavia, așa încât peste 35 000 de oameni s-au încolonat spre est, către Velp. „Restul s-au târât spre alte locuri. Germanii iau toți bărbații între 20 și 60 de ani, pentru a îngropa morții. […] Câțiva mai curajoși vor să se întoarcă în Arnhem ca să-și verifice casele, dar sunt luați de germani și obligați să îngroape cadavrele.“[1405] Soldații germani opreau de asemenea coloanele de refugiați pentru a selecta orice bărbat în putere pentru muncă forțată pe linia de apărare de pe râul IJssel. Supravegheați de Organisation Todt********, aceștia erau obligați să muncească până cădeau epuizați sau bolnavi. Atunci erau eliberați, fără hrană sau mijloace de transport.

Până joi, peste 50 000 de oameni se îngrămădiseră în Velp. Apoi a venit ordinul ca întregul mal nordic al râului Nederrijn să fie evacuat, ceea ce a ridicat totalul estimat la 200 000 de refugiați. Însă orașele și satele dinspre interior erau deja supraaglomerate din cauză că germanii evacuaseră forțat populația de pe toată coasta Mării Nordului.

Unii au rămas în Arnhem, ignorând ordinul de evacuare. Gerhardus Gysbers, un anticar, a rămas cu toate că magazinul său era o ruină, cu ferestrele sparte și cărțile împrăștiate afară, pe stradă.[1406] Pe de altă parte, casa tatălui său, aflată lângă școala de vizavi de Willemskazerne, era aproape neatinsă. „Totul era așa cum fusese lăsat în după-amiaza de 17 septembrie“, scria el. „Carnea era încă în farfurii, cu tacâmurile încrucișate deasupra. Un singur lucru era în plus. O pisică mare, neagră, moartă, era întinsă pe masă, cât era de lungă.“ Fie că moartea sau plecarea pisicilor era sau nu motivul, o veche forță începuse să umple golul lăsat de acestea. „Oriunde te uitai, vedeai șobolani“, adăuga el. Un concetățean care s-a întors pe furiș în Arnhem a dat peste o glumă macabră de-a nemților. 11 manechine de vitrină fuseseră spânzurate în copaci.[1407] Rapid, a devenit clar că pe lângă pedepsirea populației pentru ajutorul dat Aliaților, adevăratul scop al germanilor pentru scoaterea forțată a neerlandezilor din casele lor în nordul Nederrijnului a fost acela de a jefui nestingheriți toată zona.

Chiar din prima săptămână de după invazia aeriană, neerlandezii din regiune suferiseră și de pe urma jafurilor la care se dedaseră americanii și britanicii. „Unii dintre ei sunt oameni grozavi“, scria Martijn Louis Deinum despre parașutiștii americani din Nijmegen, „dar e chiar păcat că printre ei sunt atât de mulți nenorociți care fură orice.“[1408] Chiar și ofițerii au făcut-o, crezând că meritau prada după ce își riscaseră viața pentru neerlandezi. Un grup de soldați din 508 au decis să bea ceva în Nijmegen. Dar nu au reușit să scoată cepul butoiului, „așa că locotenentul Lamb le-a spus celorlalți să se dea la o parte și a tras de două ori cu Coltul său de 11,4 mm și toți au dat năvală cu cănile de tablă să prindă berea care țâșnea din găuri.“[1409]

Alții au fost interesați de lucruri mai durabile și mai valoroase. „Unii dintre soldați auziseră de Țările de Jos ca despre tărâmul diamantelor“, scria unul dintre ofițerii din statul-major al generalului de brigadă McAuliffe. „Se imaginau întorcându-se în State cu buzunarele pline de scântei. Multe seifuri din Țările de Jos și-au găsit sfârșitul în urma vreunei rachete bazooka.“[1410] Un caporal din 101 își amintea de asemenea cum „unii dintre soldații noștri au folosit bazooka pentru a deschide seiful unei bănci și au «eliberat» o sumă substanțială de bancnote neerlandeze. Generalul Taylor chiar a vizitat batalionul nostru pentru a ne informa că acesta nu era un comportament corespunzător în relație cu aliații noștri.“[1411] La finalul războiului, Aliații au fost nevoiți să plătească autorităților neerlandeze 220 000 de lire sterline (nouă milioane de lire sterline la valoarea de astăzi) doar pentru jafurile din zona Nijmegen.[1412]

Autoritățile militare britanice au instalat pancarte în engleză care le ordonau soldaților să oprească jefuirea caselor goale, pentru că populația suferise deja destul, dar mult prea mulți soldați nu au rezistat tentației facile a prăzii de război.[1413] Un soldat din Batalionul 3 Parașutiști de la podul din Arnhem a fost chiar sincer în legătură cu subiectul: „Era împotriva oricăror reguli, dar toată lumea o făcea. Băieții adunaseră niște comori destul de frumoase. Eu m-am ales cu patru sertare pline cu argintărie care trebuie să fi făcut vreo 100 de lire sau mai mult. Sora mea se mărita și m-am gândit că ar fi fost un cadou de nuntă grozav.“[1414] Chiar și fără perspectiva închisorii, nu avea idee cum le va duce acasă. De foarte multe ori, soldații luau tot ce prindeau, iar mai târziu își abandonau prada.

În timpul bătăliei au fost chiar cazuri de jafuri făcute de civili neerlandezi, sub pretextul că, dacă n-ar fi făcut-o ei, ar fi făcut-o germanii. În Arnhem, gospodinele neerlandeze au luat toate lenjeriile din hotelul De Zon.[1415]

Dar aceste acte comparativ izolate au fost nimic pe lângă ce au făcut germanii când au început să-și verse furia pe localnici pentru că-i ajutaseră pe britanici.

Reichskommissar Seyss-Inquart a declarat întregul Arnhem confiscat, pe baza decretului din 14 august 1943 al lui Göring. „Drept consecință a atacurilor teroriste ale inamicului asupra populației civile de pe teritoriul Reichului, Führerul a hotărât următoarele: În viitor, proprietățile private și publice ale inamicului în teritoriile ocupate vor fi confiscate fără milă, pentru răscumpărarea proprietăților precum mobilier, dotări casnice, lenjerii, haine etc. distruse de atacurile teroriste inamice.“[1416] Un alt document semnat de Göring, adresat autorităților de ocupație din Țările de Jos, pretindea că justifică duritatea germană: „Atitudinea populației neerlandeze în legătură cu aceasta [bombardarea Germaniei de către Aliați] este șocantă într-un fel nemaiîntâlnit în alte teritorii ocupate, în sensul că dovedește o bucurie malițioasă rezultată în urma atacurilor teroriste asupra teritoriului Reichului, într-o manieră dușmănoasă și fățișă“.

Chiar și spitalele și azilurile de bătrâni au fost prădate. La Diaconessenhuis, viceprimarul NSB-ist Arjen Schermer a găsit patru ofițeri, conduși de un Oberstleutnant, reprezentând Wirtschaftskommando pentru războiul economic, „a căror sarcină este să trimită o parte din tot ce a fost lăsat în Arnhem ca bunuri utile în Germania și să pună [cealaltă] parte la dispoziția Reichskommissarului Seyss-Inquart“.[1417] Schermer a încercat să tempereze zelul cerând permisiunea de a lua lucruri folositoare refugiaților, precum pături și alimente și de a le preda Crucii Roșii. În una din ultimele zile înainte ca spitalul St Elisabeth să fie evacuat, soldații germani au venit să fure bandajele, își amintea sora Christina van Dijk. „Ne-a pufnit râsul, pentru că luaseră cutii peste cutii de prosoape sanitare.“[1418]

Jafurile erau în teorie metodice. Germanii foloseau țepușe lungi de metal pentru a sonda în căutarea argintăriei sau a oricăror alte obiecte de valoare îngropate în curți. Zidăriile sau casele zugrăvite recent erau distruse în căutarea picturilor ascunse în pereți falși. Cutiile de valori din bănci nu

aveau nici un fel de protecție, iar Arnhem era o zonă foarte bogată. Au fost aduse așa numitele Räumungskommando[1419] – sau „forțe de reluare în posesie“ – conduse de oficiali locali ai partidului nazist sau de membri ai Organisation Todt, apoi birocrații germani au trebuit să înregistreze tot ce se lua după ce fuseseră curățate fabricile, magazinele și casele (și înainte de a fi incendiate pentru a șterge urmele).[1420]

Totuși metodele naziste au funcționat rareori așa cum trebuia. Jaful la nivel de stat a devenit o oportunitate personală, după cum dezvăluie o scrisoare din partea unui membru al unui Räumungskommando din Westfalia, care trebuia să rechiziționeze mobilă pentru familiile bombardate din Essen și Düsseldorf: „Draga mea Emmy, îți trimit cele mai bune gânduri din Arnhem. Haina de blană o vei primi prin cele mai rapide mijloace posibile. Nu am reușit să-ți îndeplinesc cea mai arzătoare dorință. Dar o să vină multe altele. Vei fi uimită. Am găsit un aparat de radio mare, șase mai mici, lenjerie pentru tine și Ingrid. Pentru tine, o cască de coafat și un halat. Cel mai frumos pat și fețe de masă din damasc, un fier de călcat electric și un ibric electric. Pe scurt, aici totul este de luat, orice ai visat vreodată. Conserve de carne și unt. Așa că, dragă Emmy, vezi, trăim în paradis. Avem aici niște paturi atât de bune, cum nu există în Germania.“[1421] Cu Crăciunul apropiindu-se, ofițerii și subofițerii Wehrmachtului, ca și oamenii din Organisation Todt, au găsit cu toții cadouri de trimis acasă familiilor.

Unii jefuitori din partidul nazist aveau evident ambiții mai mari, după cum indică o scrisoare de la Reichsführer-SS Heinrich Himmler către Reichsleiter Martin Bormann.[1422] Guvernatorilor naziști locali li se spusese că trupelor de Räumungskommando nu li se permite să ia picturi valoroase. „Temmler, șeful Gaukommandoului din Düsseldorf, încercase deja, în cursul celor câteva săptămâni petrecute în Arnhem, să deschidă seifurile din sediile mai multor bănci importante. Reichskommissar [Seyss-Inquart] i-a interzis să mai facă asta. L-a abordat atunci pe Generalleutnant [Walter] Lackner, comandantul Diviziei [2] Fallschirmjäger, cerându-i să-i pună la dispoziție câțiva sudori. Generalul l-a refuzat, pe motiv că parașutiștii săi nu erau spărgători de seifuri.“ Poliția de securitate a stabilit că Gaukommandoul condus de Temmler, cu șase lideri și 300 de oameni, spărsese seifurile de la Amsterdamsche Bank, Nederlandsche Bank și Rotterdamsche Bank și încercase să-l spargă pe cel al unei a patra bănci. Au

luat picturi valoroase, metale prețioase și bani în valoare de mai multe milioane de Reichsmarks. „O listă incompletă enumeră 34 de opere de artă.“********

Temmler se instalase într-o casă cu câteva fete neerlandeze care lucrau acolo și cărora le-a făcut cadou argintărie, textile și alimente. „Pereții dormitorului său erau decorați cu svastici și fotografii nud lipsite de gust.“ Trăia în lux, organizând banchete, și achiziționase și trei piane mari. Himmler era îngrijorat că prestigiul partidului nazist avea de suferit în Țările de Jos din pricina unui astfel de comportament nerușinat. „În timp ce trupele duc cele mai grele și mai curajoase lupte, acești tineri jefuiesc în Arnhem cu un zel similar.“

Tentativele de a apăra proprietățile au fost inutile. La trei zile după finalul bătăliei, Jonkheer Bonifacius de Jonge a mers să se întâlnească cu comandantul orașului, pentru a încerca să obțină un ordin de protecție semnat pentru casa sa, pentru a-și proteja crama.[1423] Nu i s-a dat satisfacție, așa că el și familia sa au împachetat tot ce au putut încărca într-o mașină și au plecat. Dennennoord a fost jefuit a doua zi. Grădina zoologică din nordul Arnhemului a avut de suferit din alt punct de vedere. Soldații germani au venit și au furat fără jenă mâncarea animalelor, pe care au vândut-o apoi la suprapreț. Johannes van Hooff, directorul grădinii zoologice, s-a plâns la SS-Hauptsturmführer Dornstein. A fost ignorat cu un plictisit „Es ist Krieg“ – „E război“.[1424]

Neerlandezii au fost șocați nu atât de jafurile evidente, cât de distrugerile și profanările lipsite de sens. Sugerau o furie incoerentă împotriva lumii, Germania contra mundum. „În jurul nostru sunt nenumărate grupuri de Moffen care intră în casele părăsite și iau tot ce vor“, scria un martor ocular. „Ceea ce nu vor – scaune, mese, șifoniere – distrug cu topoarele.“[1425] Când au invadat hotelul De Zon, soldații germani au băut cât au putut din crama de vinuri, apoi au spart restul sticlelor, pentru ca nimeni să nu se mai poată bucura de ele. „Tuburi de unt erau aruncate pe străzi. În magazine, făina și melasa erau aruncate pe jos. «Herren» își croiau drum prin tot haosul, apoi aruncau mizerii peste mobilierul din încăperi. Vitrinele magazinelor au fost distruse sistematic, iar articolele expuse, furate. Un tanc a intrat într-un magazin V & D și a distrus interiorul.“ Naziștilor le plăcea să-și imagineze

că erau mult mai civilizați decât sovieticii, dar prădarea orașului Arnhem, în toată depravarea și risipa ei, a semănat remarcabil cu jefuirea Germaniei de către Armata Roșie, în 1945.

Doamna (în neerlandeză, în orig.) (n.red.)

Organizație nazistă înființată în 1933 de Fritz Todt, cunoscută pentru folosirea muncii forțate la edificarea proiectelor de infrastructură civilă și militară în care era angrenată. (n.red.)

În noiembrie 2017, una dintre picturile furate din Arnhem, o veche lucrare neerlandeză, Mâncarea de stridii, a lui Jacob Ochtervelt, a fost în sfârșit înapoiată fiicei proprietarului de către municipalitatea Londrei, după ce proveniența operei a fost confirmată. („Lord Mayor of London returns Nazi-looted Old Master“, Art Newspaper, 6.11.2017)

Capitolul 27

Insula Bărbaților

Din septembrie până în noiembrie 1944

Regiunea Batavia, dintre Waal și Nederrijn, devenise cunoscută ca „Insula Bărbaților“, pentru că majoritatea femeilor fuseseră evacuate. Terenurile recuperate pentru livezi și pășunile mlăștinoase existau deasupra apei doar mulțumită digurilor împrejmuitoare. În cuvintele unui parașutist american, „terenul era plat ca o masă de biliard“.[1426] Și oricât de mult le-au plăcut localnicii, parașutiștilor nu le-a mai plăcut să lupte acolo după ce s-a stricat vremea. Imediat ce săpau un adăpost individual, apa izvora de pe fundul gropii și începea să o umple.

Terminându-și treaba pentru care veniseră, americanii au simțit că n-ar mai fi trebuit să fie ținuți acolo pe post de infanterie obișnuită. La fel și comandanții lor, care erau furioși din cauza felului în care se agăța Montgomery de ei. Generalii americani suspectau că Montgomery, care își dorise de la început comanda atât asupra trupelor armatei SUA, cât și a celor britanice și canadiene, exploata situația. „Una dintre ciudățeniile Operațiunii Market Garden este că pentru prima dată în istoria noastră am avut divizii americane plasate sub comanda unei armate străine“[1427], scria generalul de brigadă Jim Gavin. Indignat, generalul Brereton a atenționat statul-major al lui Eisenhower că cele două divizii suferiseră pierderi de 35%. „Asta înseamnă un total de 7 382 de parașutiști de elită care sunt de neînlocuit. […] Folosirea lor continuă ca trupe la sol le va exclude participarea în operațiuni aeriene până la sfârșitul primăverii.“[1428]

Comandantul Corpului XVIII Aeropurtate, generalul-maior Ridgway, era probabil cel mai furios dintre toți. Găsea „greu de acceptat promisiunea lui Monty că îi va scoate de acolo până pe 1 noiembrie“.[1429] Desfășurarea evenimentelor i-a dat dreptate. Divizia 82 Aeropurtate nu a plecat până

aproape de jumătatea lui noiembrie, iar 101, până aproape de sfârșitul lunii. Glumele răutăcioase despre Monty au început să fie tot mai populare. Când regele George al VI-lea a vizitat comandamentele americane din Belgia și Luxemburg, a purtat uniformă de feldmareșal. „Asta i-a făcut pe cei mai hâtri să întrebe dacă îl întrecea în grad pe Monty“.[1430] Suspiciunile americanilor erau în mare justificate, dar Armata 2 britanică, la fel ca și Armata 1 canadiană, suferea și de o criză acută de personal.

Generalul Maxwell Taylor avea motivele sale pentru care îi displăcea misiunea extinsă în Batavia. În timpul unei vizite la Batalionul 3 al 501 pe linia frontului, în apropiere de Heteren, pe Nederrijn, a ordonat plutonului de mortiere să tragă asupra unui pâlc de copaci din depărtare, pentru a-și demonstra acuratețea și efectul. Parașutiștii l-au avertizat că germanii vor riposta. Taylor a insistat, germanii au reacționat și toată lumea a trebuit să se adăpostească. Imediat ce lucrurile s-au calmat puțin, Taylor s-a hotărât să plece, din nou ignorând sfaturile. „Atunci și-a primit distincția Purple Heart – fragmente de proiectil în posterior“[1431], povestea un ofițer care fusese prezent. „Am fost prinși într-un atac cu mortiere“, își aducea aminte garda de corp a lui Taylor. „M-am întors și l-am văzut pe Taylor la pământ; am fugit și l-am ridicat. În timp ce mă împleticeam cu el pe umăr, cu obuzele explodând peste tot în jur, l-am auzit bombănind: «La dracu’ – rănit fix în fund!»“[1432] Fără îndoială, generalul își imagina deja toate glumele. Taylor nu prea era simpatizat de oamenii săi și cu siguranță nu era la fel de admirat ca Ridgway și Gavin.

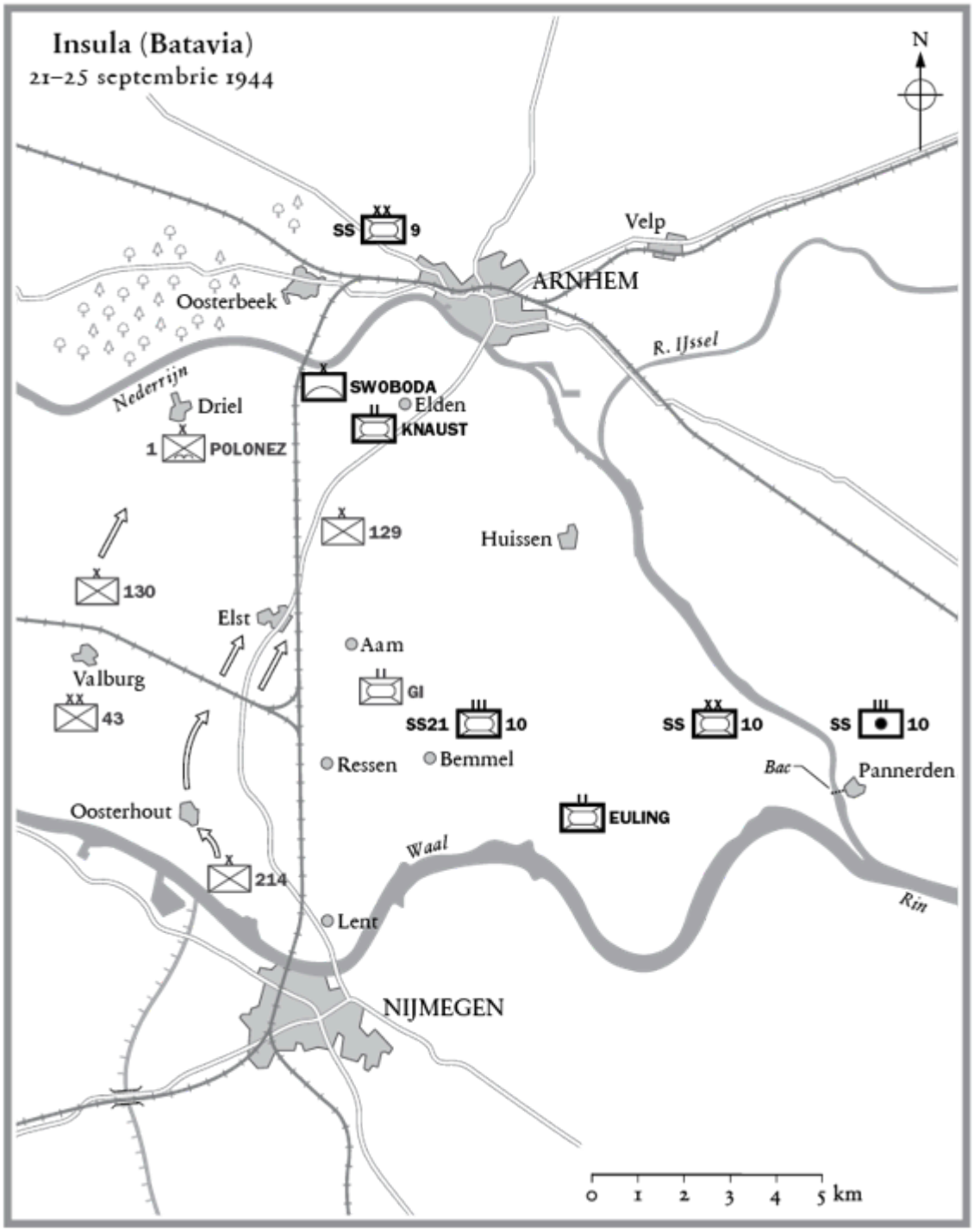

Când 501 s-a mutat la Heteren, o companie a ocupat o fabrică de cărămizi care adăpostise un spital de campanie german. Încă mai existau membre amputate care au trebuit adunate. Un porc înfometat rătăcea pe acolo. Unul dintre parașutiști, care lucrase într-un abator, s-a oferit să-l înjunghie, dat

fiind că nu-l puteau împușca cu germanii atât de aproape. A lovit porcul, care a căzut, dar când s-a aplecat peste el, porcul a sărit în picioare și a fugit din fabrică, cu parașutistul pe urmele lui. Germanii au urmărit scena uluiți, dar nu au tras. Porcul s-a întors în fabrică, unde cineva l-a împușcat cu pistolul. Atunci a deschis focul și artileria germană. Câțiva parașutiști nu s-au grăbit să mănânce, gândindu-se la ce ar fi putut consuma porcul.[1433]

Și Regimentul 508 Infanterie Parașutată al Diviziei 82 Aeropurtate a fost în Batavia cu Divizia 50 britanică. Se aflau într-o livadă de meri, unde măcar fructele erau în sfârșit coapte, ceea ce reducea riscul unor accese de diaree. „Aici am sărbătorit ziua în care am împlinit 20 de ani, în tranșee“[1434], scria Dwayne Burns. Adăposturile lor erau „simple bălți de noroi“. A primit cadou de acasă un stilou elegant și un set de creioane.

„Burns, dacă mori, pot să-l iau eu?“ l-a întrebat sergentul Scanlon. „Sigur“, a răspuns Burns, „atât timp cât nu mă omorâți dumneavoastră.“

Singura formă de distracție posibilă erau luptele de pe cer între avioanele de vânătoare, pentru că activitatea aeriană era considerabilă de-a lungul râului Nederrijn. Pe 28 septembrie, pilotul de vânătoare locotenent Hans-Dietrich Student, fiul Generaloberstului Student, fusese doborât și ucis deasupra orașului Arnhem. Burns urmărea două avioane P-51 Mustang. „Frate, asta viață!“ remarca Burns. „Ieși să zbori un pic. Împuști câțiva germani, apoi pleci acasă, iei cina cu iubita și ai un pat cald în care să dormi la noapte. Frate, așa zic și eu război! Pun pariu că nici măcar nu știe că stăm aici în noroi, în aceleași haine în care am sărit acum mai mult de o lună.“ Dar unul dintre avioane a fost apoi lovit de antiaeriană și a explodat la impactul cu solul. Parașutiștii au devenit atunci brusc convinși că e mai bine să fii „jos, pe pământ, unde ești în siguranță“.

Atât 82, cât și 101 trimiteau patrule de noapte de-a lungul malului râului Nederrijn, pentru că germanii făceau adesea raiduri peste râu în bărci pneumatice. Într-o noapte, o patrulă de la Compania Ușoară a 506 s-a ciocnit de un grup de germani. Ambele părți au aruncat grenade una spre cealaltă, fără prea mult efect. Locotenentul care îi comanda pe americani a strigat: „Puneți baionetele!“[1435] Dar era singurul care avea una la el. „Nici un om în toate mințile nu ar lua o zdrăngănitoare de asta într-o patrulă de noapte“, a comentat Earl McClung, unul dintre parașutiștii săi. El și

tovarășii săi le foloseau doar ca să sape adăposturi individuale. Locotenentul și-a pus baioneta pe pușcă, a sărit în picioare și a fugit câțiva pași înainte ca tirul inamic să-l forțeze să se arunce la pământ. S-a înfuriat când și-a dat seama că nimeni nu-l urmase. McClung i-a răspuns la adăpostul întunericului: „Domnule locotenent, sunteți singurul cu baionetă, așa că luați-o înainte și noi o să vă asigurăm tot focul de acoperire de care suntem în stare“. Asta a provocat „câteva chicoteli printre băieți“.

Mai spre vest, la Opheusden, o companie germană a avansat pe pozițiile ținute de Regimentul 506 Infanterie Parașutată. „Unul dintre proiectilele noastre de mortier americane a explodat în locul în care se afla un pâlc de inamici“, scria căpitanul Sweeney de la Compania statului-major. „Un soldat german a sărit în picioare și a luat-o înnebunit la fugă spre liniile noastre. Mâna îi fusese spulberată deasupra încheieturii. Sângele îi țâșnea ca apa dintr-un furtun de grădină. Sângera evident masiv și avea să moară rapid. Căpitanul Madden, chirurgul batalionului nostru, a fugit spre soldatul inamic rănit. Schimbul de focuri s-a oprit, iar noi l-am urmărit cu toții pe medicul militar american legând prompt un garou pe brațul mutilat și apoi conducându-l încet pe recunoscătorul soldat inamic spre liniile americane, la adăpost, pentru a fi îngrijit.“[1436] Întâmplarea, potrivit comandantului de companie american, „a influențat fără îndoială decizia inamicului de a se preda“.

Mortierele au provocat aproape sigur mai multe răni fatale de ambele părți decât gloanțele. Inspectând pozițiile din lungul unui dig, colonelul „Jump“ Johnson, de la 501, și-a dovedit obișnuita sa indiferență în fața pericolului când au început să cadă obuzele de mortiere, în timp ce ofițerii și soldații din jurul său s-au aruncat la pământ. Johnson a râs, dar „următorul care a venit avea numele lui scris pe el“[1437], își amintea preotul militar Sampson. Ultimele lui cuvinte către înlocuitorul său, locotenent-colonelul Julian Ewell, au fost: „Julian, ai grijă de băieții mei“.

Parașutiștii americani nu au fost impresionați de tacticile infanteriei britanice pe Insulă. Soldatul Donald Burgett descrie un atac al Batalionului 5 Infanterie Ușoară Ducele de Cornwall. Înaintau „umăr la umăr în câmp deschis“[1438], trăgând cu arma de la șold, „încărcând și trăgând din nou“. Cu o admirație tristă, se gândea: „Genul ăsta de atac se practica în

asalturile sângeroase din Războiul nostru Civil“. La fel ca americanii, britanicii înfigeau în pământ pușca celui ucis, pentru a marca fiecare cadavru ce trebuia recuperat ulterior.

Un alt dezavantaj al prezenței pe Insulă pentru parașutiștii americani era acela că autoritățile militare britanice asigurau rațiile, care includeau în bună parte carne tare de oaie din Australia. Ei voiau carne proaspătă. „Am mâncat tot ce aveau bieții neerlandezi“, recunoștea ulterior un soldat din 508. „Majoritatea caselor aveau cuști pentru iepuri în curte, așa că am mâncat o grămadă de iepuri.“[1439] Singura excepție în privința proviziilor britanice erau rațiile de rom. Deși romul avea culoarea și vâscozitatea uleiului de motor, era foarte apreciat de cei cărora le plăcea tăria. „Unul dintre băieții noștri s-a îmbătat și a plecat să vâneze cu o pușcă automată“, scria un sergent-major din 505. „S-a întors cântând cu doi iepuri sfrijiți și a fost pus sub arest în adăpostul său individual până când s-a trezit.“[1440]

Mai presus de toate, soldații americani visau la un antricot de vită, așa încât un număr considerabil de vite au fost ucise cu mitralierele de 7,62 mm și tranșate pe loc. „Prea multe vite sfârșeau ca friptură pentru că nu cunoșteau parola“[1441], scria părintele Sampson. Când numărul plângerilor din partea fermierilor neerlandezi a început să crească, generalul Taylor a ordonat ca astfel de practici să înceteze. A fost introdusă o amendă de 500 de dolari pentru uciderea unei vite.[1442] La scurt timp după preluarea comenzii Regimentului 501, în urma morții lui Johnson, colonelul Ewell a vizitat cele trei batalioane ale sale pentru a sublinia mesajul. Locotenent-colonelul Ballard a încercat să explice abundența de carne proaspătă achiziționată de batalionul său. „Vacile au fost lovite de obuze 88, porcii călcaseră pe mine și găinile pur și simplu muriseră, probabil din cauza epuizării provocate de luptă.“ Chiar atunci a trecut un porc guițând în fugă, urmărit de patru parașutiști care trăgeau în el. „Bănuiesc că acum o să-mi zici că al naibii porc îți atacă oamenii“, i-a spus Ewell lui Ballard.[1443]

Autoritățile militare americane din Europa erau mai îngrijorate de încălcările serioase ale legii, după cum dezvăluie buletinul zilnic al Armatei 1 Aeropurtate Aliate: „Au fost aduse la cunoștința acestui comandament rapoarte conform cărora există militari care își asigură

fonduri din surse ilegale, precum bani capturați de la inamic, troc cu prizonierii de război, tranzacții pe piața neagră și alte metode similare“.[1444] Soldații americani achiziționaseră un număr mare de bancnote belgiene de 100 de franci, iar „numeroși franci francezi falși“ erau în circulație. În timpul liber, unii dintre parașutiști jucau pe piața valutară și chiar „tranzacționau lingouri de aur“. Pe de altă parte, parașutiștii nu-i iertau pe cei care încercau să profite de pe urma camarazilor lor. În urma unor inspecții, s-a descoperit că un soldat furase morfină, nota locotenentul La Riviere. Aproape sigur o vindea pe piața neagră. „Rivers“ a descoperit că bărbatul fusese bătut bine de propriul pluton înainte de a fi predat poliției militare. „Omul s-a dovedit a fi un infractor înrăit.“[1445]

Greu de crezut, dar unii localnici păreau să creadă că soldații britanici de pe Insulă erau niște îngeri prin comparație. „Toate casele sunt ocupate de soldați englezi“, scria ulterior unul dintre ei. „Au preluat ei totul, iar oamenii [neerlandezii] care au rămas pe loc sunt oaspeți. Nu-i deranjează, pentru că, deși nu se înțeleg unii pe ceilalți, există multă bunăvoință. Nu ne e frică, cum ne era de germani. Sunt foarte politicoși și nu ne vor face viața grea inutil. Ne dau țigări și mâncare, inclusiv orez, de care n-am mai mâncat de ani de zile. Noi le dăm lapte și ouă, pe care ei le primesc politicos și se oferă să plătească pentru ele.“[1446] Apoi adăuga: „Credeam că va dura câteva zile, dar s-au făcut șapte luni“. Cea mai mare lovitură pentru traiul lor de zi cu zi a venit pe 2 decembrie 1944, când Germania a aruncat în aer digul de la est de podul feroviar distrus de la Oosterbeek. Acest lucru a provocat inundații masive în Batavia.

Pentru trupele britanice, eșecul Operațiunii Market Garden a dus la instaurarea unui sentiment de deprimare, agravat de ploile neîncetate care au început să cadă odată cu toamna. Când Divizia 11 Blindate a ocupat un sector pe flancul estic al Corpului XXX, o poezioară, scrisă probabil de un ofițer britanic, a fost distribuită anonim sub formă de fluturaș:

Cum stau acum pe malul MAAS

Zici că-s un câine de PRIPAAS

Ce viață proastă

Fără nevastă

Blocat în noroi precum un CARAAS.[1447]

Germanii nu erau impresionați de atitudinea britanicilor de a considera serviciul militar ca pe o obligație de la nouă la cinci, în timp ce ei se pregăteau să stea acolo până la sfârșitul iernii. „Bei Nacht will der Tommy schlafen“ – spuneau ei – „Lui Tommy îi place să doarmă noaptea“.[1448] Montgomery alesese cel mai prost teren cu putință, cu poldere nesfârșite saturate de apă și Rinul înconjurându-le cu nenumăratele lui brațe. Nu exista decât o ieșire, când avea să vină primăvara, iar aceasta era spre est, peste Maas și mai departe în Reichswald, care de asemenea lăsa puțin spațiu pentru manevre pentru tancuri.

Oamenii care încă se mai aflau în Nijmegen aveau impresia că erau aproape pe linia frontului. „Încă ne mai simțim în mijlocul războiului“, scria Louis Deinum în jurnalul său. „Obuzele germane cad neîncetat și prin urmare încă nu ne putem simți în siguranță.“[1449] Evident, nu putea înțelege pe deplin ceea ce numea „indiferența optimistă a englezilor“.

Atacurile germane au continuat să se concentreze asupra celor două poduri de peste Waal. Britanicii înconjuraseră podul rutier cu reflectoare și baterii antiaeriene pentru a înfrunta bombardierele de noapte și atacurile „în cârcă“. Provocarea cea mai dramatică însă a venit din partea scafandrilor. Britanicii au devenit conștienți de această amenințare după un raid de recunoaștere neîndemânatic al nemților, așa că au instalat tunuri antitanc de 76,2 mm care să acopere deschiderile. Cei 12 scafandri din Marine Einsatzkommando 65, care se antrenaseră în Veneția, au primit misiunea la postul de comandă al Brigadeführerului Harmel din Pannerden. Harmel i-a avertizat că „garda inamică de pe pod este excepțional de atentă“.[1450] În noaptea de 28 septembrie, trei grupuri a câte patru scafandri și-au lansat minele torpilă de jumătate de tonă la zece kilometri în amonte. Viteza

curentului a făcut sarcina extrem de dificilă și doar una dintre mine a fost poziționată corect. Aceasta a distrus parțial podul feroviar. Podul rutier a rămas neatins. Din cei 12 scafandri, doar doi au reușit să dispară în aval fără a fi capturați. Din cei zece care au fost luați prizonieri, trei au murit din cauza rănilor.[1451]

Divizia 82 Aeropurtate avea propria armă secretă neoficială în persoana soldatului Theodore H. Bachenheimer din Regimentul 504 Infanterie Parașutată.[1452] Bachenheimer, un evreu german de 21 de ani, era un spion autodeclarat. Ambii săi părinți lucraseră în teatru și când emigraseră în Statele Unite se stabiliseră la Hollywood. Bachenheimer încă mai vorbea engleza cu accent nemțesc și tocmai devenise cetățean american în timpul instrucției la Fort Bragg. Când Regimentul 504 era în Anzio, Bachenheimer se strecura printre liniile inamice și se așeza la rând cu soldații germani, la bucătăria de campanie, pentru a strânge informații, fapte pentru care primise Steaua de Argint.

Pe 18 septembrie, când Aliații nu aveau trupe în Nijmegen, Bachenheimer se strecurase în gară, unde mai mulți soldați germani luau masa la restaurant. Ajutat de un inginer feroviar neerlandez, a ajuns la microfonul stației de amplificare, de unde se făceau anunțuri publice. După ce le-a ordonat tuturor germanilor din gară să se predea, a tras cu semiautomatul său în fața microfonului, făcându-i pe cei 40 de germani din gară să fugă panicați. După cucerirea orașului Nijmegen, s-a specializat în capturarea soldaților germani pentru interogatoriu. Bachenheimer a lucrat îndeaproape cu Jan Postulart, un lider local al Rezistenței, cunoscut ca „Zwarte Jan“, „Jan cel Negru“.

Aghiotantul lui Tucker și-l amintea pe Gavin spunând că nu știe dacă Bachenheimer ar fi trebuit trimis în fața Curții Marțiale pentru activitățile sale obișnuite sau promovat în grad de ofițer.[1453] În timpul unei vizite la iubitul său, Jim Gavin, scriitoarea și corespondenta de război Martha Gellhorn descria comandamentul lui Bachenheimer într-un articol pentru Collier ca pe „o mică încăpere supraaglomerată dintr-o veche școală din Nijmegen“.[1454] Acolo primea informații de la rețeaua de agenți, îi asculta pe informatorii germani, interoga prizonierii, lucra cu Rezistența neerlandeză

și îi primea pe ofițerii britanici și americani care aveau nevoie de informații. Gellhorn a asistat la unul dintre interogatorii. „Nici un detaliu nu era prea mare sau prea mic pentru Bachenheimer, un om foarte capabil și serios. Și nimeni nu-i putea pune la îndoială modestia“, scria ea. „Bachenheimer avea un talent de războinic extraordinar, dar în realitate era un om al păcii.“

Spionul autonumit a trecut frontiera germană către Kleve și apoi din nou în Batavia. Comandamentul Rezistenței locale de lângă Tiel se afla în ferma familiei Ebbens, ai cărei membri fuseseră capturați și executați de SS-iști. Și Bachenheimer a fost luat de germani și împușcat, chipurile în timp ce încerca să evadeze, în noaptea de 22 octombrie. Puțini au crezut această variantă. Fusese împușcat în ceafă. Partea cea mai inexplicabilă este că Bachenheimer a fost găsit într-o uniformă de locotenent american de aviație.

Gellhorn a lăsat câteva descrieri memorabile ale orașului Nijmegen, aflat sub tirul artileriei în timpul vizitei sale. „Neerlandezii mătură cioburile de sticlă în fiecare dimineață într-un fel exasperant de ordonat, dar nu au cu ce să transporte cioburile, așa încât, sub pomii ruginii de toamnă și de-a lungul străzilor bombardate, sunt grămezi ordonate de resturi și sticlă.“[1455] Era de asemenea intrigată de felul în care societatea trata cu trădătorii de toate gradele. „Poliția și Rezistența au adunat colaboraționiștii și i-au căutat pe agenții germani din oraș. I-au dus pe colaboraționiști într-o clădire mare a unei școli, găurită de proiectilele de artilerie, și le-au dat să mănânce aceeași mâncare pe care o mâncau și ei, apoi au așteptat întoarcerea guvernului neerlandez pentru a putea începe în mod corect procesele. Școala era îngrozitoare, cu mirosul omniprezent al trupurilor nespălate. […] Neerlandezii nu sunt brutali cu acești oameni, iar prizonierii sunt păziți de puțini gardieni. Este surprinzător să vezi ce fel de oameni sunt arestați; cea mai surprinzătoare este aparenta lor sărăcie. Sunt încăperi pline cu tinere posomorâte, bolnave, zăcând în pat alături de bebeluși. Acestea sunt femeile care au trăit cu soldații germani și care acum sunt mame de germani. Sunt încăperi pline de bătrâni care au făcut trafic de mărfuri cu germanii, au lucrat pentru guvernul neerlandez nazist sau au denunțat ori au făcut rău în vreun fel adevăraților neerlandezi și țării. Într-o cameră este o măicuță care pare împietrită și neiertătoare. Alături de ea sunt două fete simple, prostuțe,

care au lucrat în bucătăriile germanilor și care le-au oferit în paralel și plăceri soldaților.“

După ce ultimii parașutiști din Oosterbeek s-au predat, Divizia 9 SS Panzer Hohenstaufen a plecat spre Siegen, în Germania. Pe 28 septembrie, Model i-a informat pe comandanții diviziilor 9 și 116 Panzer din Wehrmacht despre operațiunea sa în urma căreia Corpul II SS Panzer trebuia să recucerească Batavia. Lui Bittrich nu i-a plăcut planul, iar scepticismul său legat de un atac pe un asemenea teren s-a dovedit curând întemeiat. Ambele divizii au avut probleme pe drumul spre Arnhem. 116 Panzer a fost implicată în lupte în apropiere de Aachen și apoi a fost încetinită de atacurile avioanelor Aliate de vânătoare și bombardament. Model a refuzat să mai amâne atacul, cu toate că nu ajunseseră toate unitățile.

Pe 1 octombrie, la ora 06.00, cele două divizii au avansat spre Elst sub acoperirea ceții, dar „în fața rezistenței înverșunate a inamicului nu au existat decât câștiguri nesemnificative“[1456], raporta Harmel. Tancurile Tiger ale Batalionului 506 Panzere Grele par să fi jucat un rol foarte reticent în toată operațiunea. Gărzile Irlandeze au oprit atacul Diviziei 9 Panzer la Aam. Artileria britanică a provocat pierderi grele în timpul atacurilor germane în câmp deschis, exact cum se temuse Bittrich. Până în 4 octombrie, Divizia 10 SS Frundsberg suferise pierderi atât de mari, încât a fost redenumită Kampfgruppe Harmel. A doua zi, Bittrich a cerut încetarea ofensivei. Model a insistat să continue, dar pe 8 octombrie avansul americanilor spre Aachen l-a obligat pe Rundstedt să retragă Divizia 116 Panzer. Pentru a opri reaprovizionarea trupelor germane din Insulă, bombardierele Aliaților au distrus podul rutier de la Arnhem, pe care oamenii lui Frost se luptaseră eroic să-l țină în picioare. Pentru mulți, acesta a fost momentul eșecului final al Operațiunii Market Garden.

După încetarea ofensivei lui Model, germanii au pregătit poziții defensive de-a lungul râului IJssel, la est de Arnhem. Un mare număr de prizonieri de război sovietici, pe jumătate morți de foame, au fost puși să lucreze acolo. Localnicilor le era milă de ei, după cum își amintea o tânără neerlandeză: „Când bunica le-a dus pe ascuns sticle de bere de la restaurant, rușii nu știau cum să desfacă capacele. Ca să bea berea, spărgeau gâtul sticlelor și beau

din sticlele sparte. Păreau și destul de înfometați. Pe lângă ouăle pe care le primiseră de la noi, erau înnebuniți după calupurile de săpun, pe care literalmente le devorau fără prea multe discuții. Au spintecat și tranșat inclusiv un cal mort, cât încă mai era cald, și au mâncat carnea pe loc.“[1457]

Aproape 500 de membri ai Diviziei 1 Aeropurtate încă se mai ascundeau după bătălia de la nord de Nederrijn. Maiorul Digby Tatham-Warter voia să se parașuteze arme, astfel încât, cu ajutorul Rezistenței, soldații britanici rătăciți de unități să poată acționa ca o forță de gherilă pentru a sprijini orice nouă tentativă de traversare a râului. Dar, după eșecul Operațiunii Market Garden, Aliații renunțaseră la orice idee de a mai traversa Rinul în Țările de Jos.

În urma evacuării forțate a orașului Arnhem, soldații britanici ascunși în zonă au trebuit mutați în vest, pentru a evita capturarea și represaliile germanilor împotriva familiilor care îi ajutaseră. Rezistența din Arnhem, condusă de Piet Kruijff, a mutat un mare număr de soldați din Arnhem și Oosterbeek, inclusiv pe generalii Lathbury și Hackett. Kruijff era deja în legătură cu o echipă SAS belgiană, comandată de căpitanul Gilbert Sadi-Kirschen, care opera în vest din 15 septembrie. Împreună, au colaborat cu Rezistența din Ede, condusă de Bill Wildeboer, pentru a ascunde soldații britanici în satele din împrejurimi. În cele din urmă, s-au adunat în zonă atât de mulți britanici, încât a devenit mult prea periculos să fie ținuți acolo. Echipa SAS a luat legătura cu comandamentul Forțelor Speciale din Moor Park pentru instrucțiuni, în timp ce membrii Rezistenței, folosind rețeaua de telefonie a companiei de electricitate PGEM, au contactat serviciile de informații britanice din Nijmegen. A fost elaborat un plan denumit Operațiunea Pegas, pentru a trece cât mai mulți soldați peste Nederrijn în noaptea de 22 octombrie.[1458] Cu parașutiștii americani din Divizia 101 Aeropurtate apărând punctul de traversare și geniștii combatanți americani în bărci, 138 de parașutiști și membri ai echipajelor avioanelor doborâte au fost aduși înapoi în siguranță.

Airey Neave, de la MI9 – organizația responsabilă cu recuperarea militarilor –, a decis să execute o operațiune Pegas II o lună mai târziu, sperând la un rezultat similar.******** Din păcate, soldații au dat peste o

poziție germană în pădurea din nordul râului și întreaga acțiune s-a transformat într-un dezastru. Din acel moment, traversările în masă au fost evitate. Grupuri mici au continuat să traverseze pe timpul iernii foarte grele care a urmat după bătălia de la Arnhem, inclusiv unul în februarie, cu generalul Hackett, acum recuperat suficient de pe urma rănilor pentru a putea încerca traversarea.

Hackett și colonelul Graeme Warrack au fost transportați separat, în etape, de grupări ale Rezistenței, peste Nederrijn și apoi tot mai aproape de mare, până în capătul vestic al Bataviei, care era încă ocupată de germani. Hackett s-a mulțumit să facă ce le spuneau însoțitorii lor. „Parcă eram iar copil“, scria el ulterior. „Dus de mână în mulțime. Nu aveam nici puterea de a influența evenimentele și nici curiozitatea de a le înțelege natura.“[1459]

Proprietarii locali de bărci care cunoșteau mlaștinile și canalele estuarului râului Waal au organizat un serviciu de curierat între zona liberă din Țările de Jos și cea ocupată, folosindu-se de canoele electrice asigurate de armata canadiană. Într-o noapte cu vânt puternic, Hackett a fost luat la bord de unul dintre aceștia și, puțin înainte să se crape de ziuă, după o călătorie lungă prin stufărișul canalelor, au ajuns pe malul sudic. Întâmplător, sectorul era ocupat de Divizia 11 Husari, iar prietenii din Războiul Deșertului erau acolo pentru a-l întâmpina. „A fost o ușurare incredibilă să știu că sunt printre ei. Probabil că nu exista în toată armata un regiment mai cunoscut și mai simpatizat de oamenii mei.“[1460] Iar în casa de lângă micul debarcader era „masivul Graeme Warrack, uriașul, plin de căldură și de bucurie“. Warrack, care era aproape de două ori mai mare decât Hackett, a tunat: „Iată-l! În sfârșit, micuțul!“

Airey Neave, primul ofițer care a evadat din castelul din Colditz, a devenit sufletul MI9, iar după război a lucrat la Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg. A devenit parlamentar și consilierul favorit al lui Margaret Thatcher. În 1979 a fost asasinat de republicanii irlandezi într-un atentat cu mașină-capcană comis în fața Camerei Comunelor.

Capitolul 28

Iarna foamei

Din noiembrie 1944 până în mai 1945

În data de 28 septembrie, Harold Nicolson a mers în Camera Comunelor pentru asculta declarația lui Winston Churchill dată la finalul bătăliei. „Pe drumul spre Parlament“, scria el în jurnal, „m-am gândit cum aș fi tratat, dacă aș fi fost în locul lui, capitularea de la Arnhem. Pe de o parte, era necesar să o prezinți ca pe un episod relativ neimportant în comparație cu întregul război. Pe de altă parte, era necesar să nu le sugerezi părinților neliniștiți că nu fusese nimic altceva decât un incident. Winston a rezolvat cu măiestrie această problemă. A vorbit cu multă emoție despre oamenii Diviziei 1 Parașute [sic]: «„N-a fost în zadar“ reprezintă mândria celor ce s-au întors la noi. „N-a fost în zadar“ este epitaful celor căzuți.»“[1461]

Cu toată îngăduința pentru impulsul normal de a arăta cât mai bine după dezastru, felicitările și laudele reciproce dintre comandanții Aliați au fost tulburătoare. Generalul Brereton pretindea în octombrie că „în ciuda eșecului Armatei 2 de a ajunge la Arnhem și de a stabili un cap de pod permanent peste Nederrijn, Operațiunea Market a avut un succes fantastic“.[1462] Aluzia era că orice vină trebuia să le aparțină lui Horrocks și Corpului XXX, nu Armatei 1 Aeropurtate Aliate.

Horrocks, în schimb, i-a învinovățit pe Urquhart și pe oamenii lui. „Divizia 1 Aeropurtate a avut un plan fundamental greșit și a luptat prost“, spunea el după război. „Nu au știut cum să lupte ca o divizie.“[1463] Și Dempsey a dat vina pe planul lui Urquhart, încă neștiind că Brereton și generalul-maior nu prea îi dăduseră de ales. Divizia 1 Aeropurtate „a avut puține șanse de succes, pentru că propriul plan a fost atât de prost“, spunea el. „Nu a fost o divizie bună, ca divizie. Oamenii erau destul de viteji, dar nu erau instruiți tactic și nu știau să ducă o bătălie obișnuită odată ajunși la

sol.“[1464] Cum era de așteptat, Urquhart nu a pasat vina și nici nu a amenințat echilibrul Alianței. Și-a încheiat astfel raportul: „Operațiunea Market nu a fost 100% un succes și nu s-a terminat chiar cum ne-am fi dorit. Pierderile au fost grele, dar toată lumea apreciază că riscurile implicate au fost rezonabile. Nu este nici o îndoială că toți ar executa de bunăvoie o viitoare operațiune în condiții similare. Nu regretăm nimic.“[1465]

Părea că nimeni nu știe și nu îndrăznește să întrebe cum evoluase întreaga operațiune. Eisenhower i-a scris lui Brereton: „Perfecțiunea acțiunilor statului dumneavoastră major este demonstrată de coordonarea impecabilă dintre forțele aeriene, de la sol și aeropurtate, iar această coordonare a avut un efect tactic maxim“.[1466] Rareori se întâmplă ca un compliment să fie atât de paralel cu realitatea.

Montgomery fusese hotărât să țină Aliații în propria lesă impunându-și planul, aparent neștiind că ei, nu el, aveau ultimul cuvânt. Apoi Browning, căruia i se dăduse în sfârșit comanda după care tânjea, nu a făcut nimic în fața refuzului generalului-maior Williams de a-i lăsa avioanele să se apropie de podurile de la Arnhem și Nijmegen. Acest refuz a eliminat orice speranță de a surprinde inamicul, singurul avantaj de care s-ar fi bucurat forțele aeropurtate înarmate cu minimul necesar. Până și statul-major al lui Brereton a admis ulterior că „timpul scurs între aterizare și ocuparea pozițiilor a fost relativ lung – între două și trei ore. [În realitate, au trecut mai degrabă șase ore.] În consecință, avantajul surprizei la Arnhem a fost pierdut.“[1467] Iar Williams, oarecum justificat, a respins ideea a două decolări într-o singură zi, care ar fi oferit singura șansă de a duce suficiente forțe spre obiective. Prin urmare, Browning trebuie să poarte o mare parte din vină pentru că nu s-a întors imediat la Montgomery să insiste ca întreaga operațiune să fie regândită, cu toate aceste limitări.

De fapt, conceptul fundamental al Operațiunii Market Garden sfida logica militară, deoarece nu prevedea nici o situație în care lucrurile ar fi putut merge prost și nici reacțiile cele mai probabile ale inamicului. Cel mai evident răspuns ar fi fost ca germanii să arunce în aer podurile de la Nijmegen și doar sfidarea logicii militare – din partea lui Model, de această dată – i-a lăsat operațiunii unica speranță de succes. Toate celelalte deficiențe care au apărut pe parcurs, precum comunicațiile defectuoase și

lipsa legăturii sol–aer, au venit pur și simplu peste problema centrală. Pe scurt, întreaga operațiune a ignorat vechea regulă conform căreia nici un plan nu supraviețuiește contactului cu inamicul. O încredere de sine atât de exagerată pare întotdeauna să provoace aplicarea legii lui Murphy. Cum a spus într-adevăr mult mai târziu Shan Hackett, „tot ce putea merge prost a mers prost“.[1468]

Montgomery a dat vina pe vreme, nu pe plan. A susținut la un moment dat chiar că operațiunea fusese în proporție de 90% un succes, din moment ce parcurseseră nouă zecimi din drumul până la Arnhem. Afirmația a stârnit disprețul mareșalului-șef al aerului Arthur Tedder, adjunctul lui Eisenhower, care a comentat: „Te poți arunca într-o râpă și poți avea chiar și mai multe șanse de succes, dacă faci abstracție de ultimii centimetri“.[1469] Se spune că la auzul evaluării atât de optimiste a lui Montgomery asupra bătăliei, prințul Bernhard ar fi spus că „țara mea nu-și mai permite încă o victorie a lui Montgomery“.[1470] Dar cel puțin feldmareșalul a adus un binemeritat omagiu Diviziei 1 Aeropurtate. Într-o scrisoare deschisă pe care i-a înmânat-o lui Urquhart pe când se pregătea să zboare înapoi în Anglia, încheia: „În anii ce vor veni, va fi un lucru fantastic ca un soldat să poată spune «am luptat la Arnhem»“.[1471]

Germanii au analizat eșecul britanicilor cu un interes profesional arzător, mai ales felul în care aceștia au pierdut „Überraschungserfolg“[1472] – „efectul surprizei“.[1473] Marea eroare a planului de la Arnhem, cum sublinia ulterior Oberstleutnant von der Heydte, a fost că brigada britanică de parașutiști care a aterizat în prima zi nu era destul de puternică și că forțele nu au fost lansate pe ambele maluri ale râului. „Au făcut un talmeș-balmeș incredibil la Arnhem“[1474], concluziona el. Nici ofițerii germani, nici cei neerlandezi nu au fost de acord cu afirmația lui Williams că malul sudic al râului Nederrijn din apropiere de pod nu era potrivit pentru planoare și parașutiști. Iar puterea bateriilor antiaeriene a fost serios supraestimată, cum arăta Generaloberst Student. Drept rezultat, a adăugat acesta, britanicii au pierdut „surpriza, cea mai puternică armă a trupelor aeropurtate. La Arnhem, inamicul nu și-a jucat atuul, iar asta l-a costat victoria.“[1475] Bittrich, care până atunci respectase enorm talentul militar al lui Montgomery, și-a schimbat opinia după Arnhem.

Să te aștepți ca Horrocks și Corpul XXX să avanseze de la canalul Meuse–Escaut, din interiorul Belgiei, 103 kilometri pe un singur drum spre Arnhem, însemna să o cauți cu lumânarea. Cu toată superioritatea aeriană, a fost exact genul de acțiune pe care statul-major general german ar fi desființat-o ca pe un Husarenstück – un raid prost gândit de cavalerie. Ritmul cerut de înaintare nu lăsa loc de întârzieri. Și, în ciuda dovezilor către contrariu, care apăreau una după alta, Montgomery tot mai credea că germanii aveau să fie incapabili să reacționeze rapid pentru a forma o defensivă eficientă. Generalul David Fraser, care a luat parte ca grenadier la bătălia pentru Nijmegen, scria ulterior: „Operațiunea Market Garden a fost, într-un sens exact, inutilă. A fost o idee profund proastă, planificată prost și salvată – tragic – doar de curajul impresionant al celor care au executat-o.“[1476]

Pentru soldații lui Sosabowski a fost o tragedie dublă. În prima săptămână din octombrie, aceștia au „primit mesajul dureros că Varșovia căzuse. Vestea s-a răspândit printre ei ca fulgerul. A fost momentul în care oamenii au fost copleșiți de oboseală și de disperare.“[1477] Părea că nimănui altcuiva nu-i păsa de soarta Poloniei.

Doi parașutiști polonezi, Stanley Nosecki și Gasior, camardul său din bateria antitanc, s-au întors împreună la baza din Anglia. Au aflat că erau singurii supraviețuitori din baraca lor.

Brusc, Gasior (aproape sigur un nume de război), care era un veteran al Războiului Civil Spaniol și făcea parte din Legiunea Străină a Franței, a izbucnit în plâns și a avut accese de furie. „Suntem omorâți, nimeni nu ne ajută. Frații noștri din Varșovia sunt omorâți și nimeni nu-i ajută. Mai bine nu mai rămânem în baraca asta pustie, sunt prea multe sentimente și prea multă amărăciune. Hai să plecăm de-aici.“[1478]

În afara cazărmii, un camion al armatei SUA condus de un soldat negru a oprit să-i ia. Șoferul și-a dat seama că sunt parașutiști polonezi și le-a spus că îi duce până la Northampton. „Meritați niște distracție, băieți“, le-a spus el. În Northampton, cei doi polonezi au intrat într-un hotel. „Am cunoscut un sergent din RAF, pe frumoasa lui soție și pe soacra lui, o doamnă

distinsă.“ Au vorbit despre Arnhem și Oosterbeek, despre care sergentul trebuie să fi auzit multe în RAF. Au luat masa împreună, iar apoi au mers în bar. Pentru Nosecki și Gasior era deja prea târziu să se mai întoarcă în cazarmă, așa că au hotărât să rămână la hotel. Unul dintre ei, aproape sigur Gasior, a sfârșit culcându-se cu „doamna distinsă“. Scurta pauză din disperarea garnizoanei poloneze și amabilitatea celor pe care îi cunoscuseră au fost îndeajuns pentru a le reda sănătatea mintală.

Generalul-maior Sosabowski avea chiar mai multe motive decât soldații săi să se simtă folosit și abandonat. Nici Horrocks, nici Browning nu l-au putut ierta pentru criticile sale față de planul și comanda britanicilor. Când Sosabowski l-a informat că guvernul polonez voia să-l decoreze cu Ordinul Polonia Restituta, Browning a răspuns: „O să fiu absolut sincer și o să vă spun că este un moment nepotrivit pentru decorarea mea cu o medalie poloneză. După cum ar trebui să știți, relația mea cu dumneavoastră și brigada dumneavoastră nu a fost una dintre cele mai bune în ultimele săptămâni; de fapt, dimpotrivă.“[1479] Sosabowski i-a scris imediat înapoi, scuzându-se „dacă vreodată opinia mea nu a fost exprimată în felul sau folosind cuvintele care v-ar fi făcut plăcere“.[1480]

Browning nu s-a calmat. A considerat criticile deschise ale lui Sosabowski drept insubordonare. A continuat să se convingă pe sine că în timpul traversării din 24 septembrie Sosabowski își ținuse oamenii pe loc pentru a-i salva, când, în realitate, polonezii primeseră ordinul de a-și ceda bărcile către Dorset. Opinia lui Browning l-a influențat evident și pe Montgomery, care se arătase ofensat de reticența guvernului polonez în exil în a preda comanda Brigăzii poloneze de Parașutiști până la invazia din Normandia. Pe 17 octombrie a mers mai departe și i-a scris feldmareșalului Brooke, spunând: „Brigada Para poloneză a luptat foarte prost, iar oamenii săi nu s-au grăbit deloc să lupte dacă asta însemna să-și rișteze propriile vieți. Nu vreau aici această brigadă și probabil v-ar face plăcere să-i trimiteți alături de alți polonezi, în Italia.“[1481] Era o calomnie scandaloasă. Dar, după cum scrie biograful lui Browning, Boy a fost „cel desemnat să mânuiască cuțitul“[1482] într-o scrisoare către generalul-locotenent sir Ronald Weeks, șeful adjunct al statului-major general, care era responsabil de formațiunile Aliate.

„Încă de când Grupul 1 al Brigăzii poloneze de Parașutiști a fost mobilizat în iunie“, scria Browning în 24 noiembrie, „s-a dovedit extrem de dificil de lucrat cu generalul-maior Sosabowski. «Dificultatea» le-a fost evidentă nu doar ofițerilor sub comanda cărora lucra la plan, ci și ofițerilor statului-major al celorlalte formațiuni aeropurtate implicate. În toată această perioadă, mi-a dat impresia foarte clară că ridica obiecții și provoca dificultăți pentru că nu credea că brigada sa este cu adevărat pregătită de luptă.“[1483] Nu era adevărat. Sosabowski era complet încrezător că brigada era pregătită, cu toate că îi fusese limitat accesul la facilitățile de antrenament pentru parașutiști.

„Acest ofițer“, continua Browning, „s-a dovedit a fi incapabil să aprecieze latura urgentă a operațiunii și s-a arătat permanent atât antagonist, cât și nedispus să-și joace în întregime rolul în operațiune, dacă nu se făcea totul pentru el și brigada sa.“[1484] Nu se spune nimic despre modul insultător în care Horrocks și Thomas l-au tratat pe Sosabowski la Valburg din momentul sosirii și nici nu se menționează că Sosabowski avusese din nou dreptate arătând pericolele trimiterii luptătorilor din Dorset la Westerbouwing. Browning nu s-a putut plânge atunci decât față de cererea lui Sosabowski pentru mai multe camioane care să-i transporte parașutiștii înapoi la Nijmegen. „Acest ofițer ne-a bătut la cap atât pe mine, cât și pe cei din statul meu major (care în acel moment duceau o bătălie foarte grea pentru a menține deschis coridorul Nijmegen–Eindhoven), despre lucruri ca două-trei camioane care să-i suplimenteze mijloacele de transport. M-am văzut în cele din urmă obligat să fiu foarte tăios și i-am ordonat acestui ofițer să-și îndeplinească fără crâcnire ordinele de acum acolo. Atât comandantul Corpului XXX, cât și comandantul Diviziei 43 îmi vor confirma părerea despre atitudinea acestui ofițer pe parcursul operațiunii.“

Conștient de campania lui Browning pentru a fi îndepărtat, Sosabowski a cerut să afle care erau acuzațiile împotriva lui, dar nici măcar comandantul suprem polonez, generalul Kazimierz Sosnkowski, nu a putut face prea multe pentru a-l apăra. În a doua săptămână din noiembrie, Sosabowski a fost transferat într-un post în mare parte decorativ, acela de inspector al unităților de rezervă. Indignați, oamenii din Brigada poloneză de Parașutiști au fost aproape de o rebeliune, iar cel care i-a calmat a fost chiar Sosabowski. Pe 7 decembrie, după o corespondență și câteva întâlniri

sterile, generalul Stanisław Kopański, șeful statului-major, a scris de la comandamentul forțelor poloneze din hotelul Rubens, situat pe Buckingham Palace Road: „Indiferent a cui este vina, colaborarea dumneavoastră cu britanicii a întâmpinat dificultăți care, practic vorbind, au fost imposibil de depășit. A vă lăsa la comanda brigăzii de parașutiști ar fi în detrimentul brigăzii, deoarece aceasta ar fi scoasă din ordinul de luptă al Grupului de Armate 21. După cum știți foarte bine, problemele echipamentului, ale proviziilor, ale condițiilor de instrucție și într-un anume grad chiar ale înlocuitorilor sunt în mâinile britanicilor.“[1485] Era un sfârșit trist al unui episod jenant.

Ar fi prea mult să spunem că Browning și Horrocks au încercat să-l scoată țap ispășitor pe asprul Sosabowski pentru eșecul Operațiunii Market Garden, dar comportamentul lor față de el a fost condamnabil. După dezastrul de la Arnhem, Browning nu mai putea rămâne la comanda corpului aeropurtat, așa că a rămas șeful statului-major al amiralului lord Louis Mountbatten la comandamentul din Asia de Sud-Est. Rămășițele Diviziei 1 Aeropurtate nu au mai luat parte la război până la capitularea Germaniei, în mai 1945, când au fost trimise în Norvegia pentru a-i dezarma pe cei 350 000 de soldați germani aflați încă acolo. Divizia a fost demobilizată oficial în august.

Perioada de reflecție a feldmareșalului Montgomery asupra dezastrului de la Arnhem nu a durat prea mult. Afirmația sa că Market Garden eșuase din cauză că nu fusese sprijinită suficient nu a fost primită bine de statul-major al lui Eisenhower. Încercarea de a se agăța de cele două divizii aeropurtate americane a agravat apoi situația. Montgomery a fost cel mai mare inamic al său. S-a încăpățânat în continuare să nu dădea prioritate absolută ocupării părții de nord a estuarului Schelde, așa că portul Anvers a rămas inutilizabil. Iar faptul că peste 60 000 de soldați germani din Armata a 15-a scăpaseră peste Schelde pentru a participa la atacurile din septembrie asupra Șoselei Iadului nu i-a crescut popularitatea printre ofițerii americani.

„Monty a încercat să dea deoparte Anversul“, își aducea aminte ulterior mareșalul-șef al aerului Tedder. „L-a tot dat deoparte, până când Ike a trebuit să-l oblige.“[1486] Pe 5 octombrie, Eisenhower a organizat alte

consultări la Versailles. De data aceasta, Montgomery nu a mai putut evita prezența, deoarece urma să fie acolo și feldmareșalul Brooke. Cu sprijinul tacit al lui Eisenhower și al lui Brooke, amiralul Ramsay a revenit la atacul asupra Anversului și l-a criticat aspru pe Montgomery în fața tuturor generalilor americani. Montgomery a fost furios. I-a telegrafiat după aceea lui Eisenhower: „Vă cer să-l întrebați pe Ramsay din partea mea în ce calitate face afirmații grave privind operațiunile mele despre care nu poate ști nimic. Adevăratele fapte sunt că atacul armatei canadiene a început acum două zile, iar în această noapte mi se raportează că va merge mult mai bine decât prima dată. […] Operațiunile au parte de atenția mea personală. […] Vă puteți baza pe mine că voi face tot ce este posibil pentru a deschide portul Anvers cât mai repede cu putință.“[1487] În realitate, a mai fost necesară încă o lună, până pe 8 noiembrie, pentru a curăța trupele germane din partea de nord și aproape încă trei săptămâni pentru a curăța estuarul de mine. Abia pe 28 noiembrie, la 12 săptămâni după cucerirea Anversului, în port au intrat primele vase.

Crezând că și-a redus criticii la tăcere, Montgomery și-a reînnoit argumentele pentru care ar fi trebuit să fie unicul comandant al campaniei pentru cucerirea bazinului Ruhr și implicit comandantul tuturor forțelor americane aflate la nord de Ardeni. Această provocare la adresa autorității lui Eisenhower a fost dejucată în 16 octombrie, când Montgomery a primit scrisoarea comandantului suprem care sugera că, dacă nu era de acord cu ordinele primite, problema urma să fie prezentată unei autorități mai înalte. Montgomery nu a avut de ales și s-a supus imediat. Șefii de stat-major reuniți nu ar fi ezitat să-l susțină pe Eisenhower împotriva lui. Din păcate pentru relațiile anglo-americane, feldmareșalul nu își învățase lecția.

Generalii germani erau de părere că Montgomery greșea când cerea comanda forțelor concentrate în nord. La fel ca Patton, raționamentul lor era acela că rețeaua de canale și marile râuri – Maas, Waal și Nederrijn – făceau ca pentru ei regiunea să fie cel mai ușor de apărat. „Cu obstacolele sub forma cursurilor de apă traversându-l de la est la vest, terenul oferă posibilități foarte bune de a păstra pozițiile“[1488], scria generalul von Zangen. General der Panzertruppe Eberbach, pe care îl capturaseră britanicii în Amiens, a fost înregistrat spunându-le celorlalți generali din captivitate:

„Tot efortul lor n-are nici un sens. Poarta tradițională este Saar.“[1489] Saar era locul în care Montgomery ceruse să se oprească Armata a III-a a lui Patton.

Eșecul Operațiunii Market Garden a fost o lovitură pentru moralul britanicilor. În ceea ce-i privește pe neerlandezi, consecințele au fost suportate de întreaga populație, nu doar cei 180 000 de oameni scoși cu forța din casele lor pe malul nordic al râului Nederrijn. Scenele de luptă au fost destul de violente. Arnhem era „un oraș mort“.[1490]******** „Am fost în oraș!“ scria Andries Pompe-Postuma, care se furișase înapoi. „Cartiere făcute scrum, case bombardate, copaci smulși din rădăcini, totul este distrus. Străzi de nerecunoscut și totul este pustiu, pustiu. Doar vehiculele militare se mai aud. Deprimant. După ce nenorociții de Moffen au luat totul, Organisation Todt a luat orice mai rămăsese.“[1491] În Nijmegen, care suferise atât de mult de pe urma bombardamentelor și a incendierilor germanilor, se estimează că au murit 2 200 de civili, 5 500 au rămas infirmi pe viață, iar 10 000 au fost răniți. În jur de 22 000 de case au fost distruse în întregime sau aproape în întregime, numai 4 000 rămânând neatinse.[1492]

Naziștii voiau să se răzbune pe întreaga populație neerlandeză pentru ajutorul dat Aliaților și intenționau să folosească arma dublă a represiunii și a înfometării. Într-un raport secret datat 25 septembrie, guvernul neerlandez în exil a aflat de asemenea că „femeile și copiii sunt luați ostatici ca represalii împotriva grevelor feroviare și că, alternativ, casele și proprietățile greviștilor sunt distruse“.[1493] Ordinul emis de Reichskommissar Seyss-Inquart să nu fie distribuite nici un fel de alimente în zonele aflate sub controlul germanilor nu a fost doar o măsură temporară pentru a opri greva feroviară, căci a rămas în vigoare și după finalul acesteia.

Numai din Rotterdam, alți 40 000 de bărbați între 17 și 40 de ani au fost trimiși la muncă forțată în Germania, ridicând numărul total al civililor neerlandezi la peste 400 000 pe parcursul războiului.[1494] Mulți membri ai Rezistenței care îi ajutaseră și luptaseră eroic alături de Aliați au fost executați de germani. În jur de 3 000 de oameni au fost împușcați în timpul ocupației, iar proporția cea mai mare a fost legată de Operațiunea Market Garden.[1495] În Apeldoorn, pe 2 octombrie, Hendrika van der Vlist a văzut pe străzi cadavre cu urme de tortură, de care erau agățate mici pancarte pe care

scria „Terorist“.[1496] Nu se vedea nici un bărbat. Ori se ascundeau, la fel ca un sfert de milion de alte persoane din Țările de Jos, ori fuseseră luați la muncă forțată de organizația lui Fritz Todt.[1497] Operațiunile germane de capturare a oamenilor pentru muncă forțată erau cunoscute ca „Razzias“. Părea că voiau să se asigure că toți bărbații apți de serviciul militar sunt sub controlul lor.

Pe 28 septembrie, la insistențele reginei Wilhelmina, prim-ministrul Pieter Gerbrandy i-a scris lui Winston Churchill. După omagiul adus încercării

eroice de străpungere a frontului la Arnhem, a arătat consecințele pe care le suferea poporul Țărilor de Jos. „Mulți feroviari greviști și membri ai mișcării de Rezistență au fost și sunt executați, iar cele mai puternice represalii sunt îndreptate împotriva familiilor acestora. Foametea în marile orașe – termenul nu este exagerat – este iminentă. Distrugerea instalațiilor portuare, a cheiurilor, a fabricilor, a uzinelor electrice, a podurilor etc. este continuată de germani la scară mare.“[1498]

Ministerul Afacerilor Externe a refuzat să avertizeze public Germania în legătură cu atrocitățile din Țările de Jos. „Ne-am opus întotdeauna acestui gen de avertismente limitate, pentru că cel mai probabil nu au nici un efect asupra germanilor, dar și din cauză că dacă sunt prea frecvente devalorizează moneda declarațiilor internaționale.“[1499] Ce nu au putut spune era că, după eșecul de la Arnhem, strategia militară a Aliaților nu mai includea eliberarea cu prioritate a altor zone din Țările de Jos. Toată atenția se concentra acum în est. Generalii erau ferm convinși că singura cale de a opri suferințele era să înfrângă Germania cât mai curând posibil, fără a se abate de la acest obiectiv. Chiar dacă armatele britanice și canadiene primeau prioritate la aprovizionare în timpul iernii grele care avea să înceapă, este greu de crezut că ar fi putut traversa un Nederrijn umflat pentru a străpunge fără pierderi masive linia defensivă germană.

Orașele Haga, Amsterdam și Rotterdam erau cele mai vulnerabile la foamete din pricina populației lor mari, dar și din cauza distanțelor apreciabile pe care erau nevoiți să le străbată oamenii pentru a găsi alimente. În consecință, cele trei orașe au totalizat peste 80% din numărul morților din iarna 1944–1945, Rotterdamul suferind cel mai mult. După ce germanii au confiscat cea mai mare parte a cerealelor, ouălor, lactatelor și animalelor, singurele alimente disponibile au fost sfecla de zahăr (sub forma unui piure dezgustător) și cartofii, care au devenit rapid foarte greu de găsit. Nici măcar bulbii de lalele nu se mai găseau decât pe piața neagră. Orășenii erau nevoiți meargă cu bicicletele și cărucioarele să-și cumpere alimentele din zonele rurale, luând cu ei lucruri de valoare pentru trocul cu fermierii. După ce țara a împietrit sub stratul gros de gheață și zăpadă, erau nevoiți să caute un loc unde să doarmă înainte să plece înapoi spre casă.[1500]

La început, trocul asigura adesea singurele mijloace de supraviețuire. „Tutungeriile și alte sute de magazine din împrejurimi fuseseră transformate în piețe de troc, dar acum nu mai era nimic de dat la schimb, iar foamea era pretutindeni. Oamenii cădeau pur și simplu din picioare din cauza slăbiciunii.“[1501] Londra a fost informată despre o epidemie de tifos în Amsterdam și una de difterie în Rotterdam. Rata mortalității din cauza tuberculozei a ajuns mai mult decât dublă. Instalarea inaniției și a carențelor de vitamine, combinate cu frigul au redus rezistența organismului. „Avem găuri în mâini și picioare din cauza lipsei de vitamina A, ceea ce este oribil și greu de suportat.“[1502]

Guvernul aflat în exil la Londra a încercat să discute posibilitatea de a li se permite navelor suedeze să aducă alimente, dar Churchill a replicat că germanii le-ar fi luat pur și simplu pentru ei.[1503] Șefii de stat-major, pe de altă parte, nu au obiectat. A fost pus la punct un plan aprobat de Eisenhower, dar primele două nave nu au ajuns decât la sfârșitul lui ianuarie 1945. Chiar și atunci, SHAEF s-a temut că germanii vor folosi vasele neutre pentru a masca propriile operațiuni.

Pe măsură ce iarna înainta, rația zilnică a fost redusă de la 800 de calorii la 400, apoi la 230. Disperarea a devenit atât de intensă, încât au existat rapoarte despre cei mai avuți cumpărând cartelele celor săraci, „cu rezultate evidente“.[1504] Doar cei care pierduseră mai mult de o treime din masa corporală, certificați de un medic, aveau dreptul la alimentele colectate de Biserică.[1505] Dieta bazată pe sfeclă de zahăr provoca adesea diaree și vărsături, ceea ce slăbea și mai mult oamenii. Potrivit unei relatări, „de cinci ori mai mulți bărbați decât femei sufereau de inaniție“[1506], în timp ce alt raport arată că 75% din numărul victimelor erau bărbați.[1507] Situația pare foarte asemănătoare cu cea din timpul asediului Leningradului, unde studiile au confirmat că bărbații aveau mult mai puține rezerve de grăsime.

Frigul extrem i-a obligat pe oameni să-și distrugă mobila, podelele și ușile pentru a face rost de lemne pentru foc. Casele abandonate au fost golite. Toți cei care erau prinși furând erau puși să scrie pe un carton „Ik ben een plunderaar“.******** Apoi erau împușcați și cartonul le era pus pe piept, ca avertisment.[1508]

Sicriele de lemn au fost înlocuite de cele de carton.

„Era mare nevoie, pentru că morții stăteau neîngropați, fiind lăsați în aer liber timp de 14–18 zile“, scria cineva din Haga. „Nu existau mijloace de transport și nici sicrie. Supraviețuitorilor le era adesea imposibil să locuiască în propriile case din cauza duhorii morții, astfel că erau nevoiți să stea afară. Când mureau copii mici, părinților li se spunea «duceți-vă singuri la cimitir copilul mort».“[1509]

În Amsterdam, lucrurile nu au stat chiar atât de rău. „Cadavrele sunt adunate pe biciclete și cărucioare și duse la cimitir“, scria Jan Peters, student la drept. „Acolo sunt puse unele peste altele. Familiilor nu li se permite să vină. Este ca la piață. Eficiență! Tot lotul într-o groapă mare. Sunt oameni lăsați săptămâni întregi neîngropați. Proprietarii de pompe funebre sunt asaltați. Trebuie să-i plătești în avans, iar dacă ai puțin unt sau zahăr să le dai, chiar există șansa să găsești un sicriu din lemn.“[1510]

„Nu e nici o surpriză“, continua Peters, „că în asemenea circumstanțe și date fiind prețurile de pe piața neagră, oamenii mor de foame cu zecile, în special bătrânii și copiii foarte mici. Germanii au furat cele mai multe vehicule de transport ca să poată lua practic orice, fie că mișcă, fie că nu. Ăsta este unul dintre motivele lipsei alimentelor. Viața a devenit foarte crudă! Am văzut de multe ori oameni scurgându-se din picioare și căzând pe stradă, ca și la cozile din fața cantinei centrale. Sunt o grămadă de cerșetori pe străzi, cei mai mulți cântând cu niște voci îngrozitoare. Oamenii merg din casă în casă cerșind o bucată de pâine sau un cartof. Reversul medaliei este piața neagră înfloritoare din [districtul] Jordaan. Unele străzi sunt pline de oameni ducând cutii pentru a cumpăra lucruri la prețuri scandaloase. În cafenele, Marile Afaceri sunt în floare. Poți cumpăra literalmente orice. Se ține de șase la colțul străzii. Polițiștii nu fac nimic. Sunt ocupați să fure un sac de cartofi de la niște oameni care tocmai s-au întors dintr-un drum lung până la Wieringermeer cu cărucioarele.“[1511] Oficialii și ofițerii germani dădeau adesea lovituri pe piața neagră. Potrivit Oberstleutnant von der Heydte, SS-iștii organizaseră propria piață neagră, unde vindeau cafea jefuită din Țările de Jos.[1512]

Orice formă de rezistență fizică și morală s-a dezintegrat, foametea luându-i locul. Se pare că membrii Wehrmachtului din Rotterdam se lăudau că nu aveau nevoie să meargă la bordel și să plătească. Potrivit unui cadet din

Kriegsmarine pe nume Hoffmann, spuneau că „pentru o jumătate de pâine puteau obține orice voiau de la fetele neerlandeze“.[1513]

Pe măsură ce tot mai multe dovezi despre instalarea unei crize umanitare ajungeau la Londra, presiunea politică pentru a se întreprinde ceva creștea, fie și doar pentru a evita tulburări sociale ulterioare. Când a aflat că guvernul în exil neerlandez se plângea că nu făcea mare lucru pentru a ușura situația, Montgomery i-a scris lui Eisenhower. „Problema este destul de clară. Nu am trupe disponibile pentru a ataca forțele germane din vestul Țărilor de Jos. Dacă germanii se retrag din vest, trebuie să mă deplasez în est și să îi atac acolo. Nu pot merge în același timp și în vest, și în est să lupt cu germanii, cu resursele mele din prezent. Pot să fac una dintre ele, nu pe amândouă. […] Așa încât nu îmi este clar de ce sunt scos țap ispășitor. Exceptând faptul că deja m-am obișnuit să fiu împroșcat cu noroi din toate părțile!!“[1514]

Existau de asemenea crize acute în zonele eliberate ale Țărilor de Jos, precum și în Belgia. Spre cinstea lui, Montgomery a făcut un asemenea scandal în februarie, încât a obligat SHAEF să înceapă distribuirea rezervelor de alimente, deoarece populația civilă nu primea decât o treime din caloriile de care se bucurau soldații Aliați. Copiii înfometați lâncezeau pe lângă cazărmile Aliate pentru a se arunca în butoaiele de lături în care fuseseră aruncate resturile de mâncare de la cantină. Mulți se ofereau în schimbul mâncării. Tinerele care fraternizaseră cu germanii și cărora li se tăiase părul rătăceau pe străzi, refuzate de toată lumea. Multe s-au văzut obligate să se prostitueze.

„Germanii au devenit din ce în ce mai meschini, pe măsură ce poziția lor militară a devenit tot mai nesigură“[1515], scria un membru al Rezistenței în timpul represaliilor. În noaptea de 7 martie 1945, membri ai Rezistenței neerlandeze purtând uniforme germane au încercat să deturneze un vehicul pe șoseaua dintre Apeldoorn și Arnhem. Traficul era ușor, așa că au oprit un automobil BMW, în care întâmplător se afla SS-Obergruppenführer Hanns Albin Rauter. În schimbul de focuri care a urmat, Rauter a fost rănit și aproape ucis, în timp ce însoțitorul său a murit. O patrulă germană și-a făcut apariția și l-a dus pe Rauter la spital. Atacatorii săi au fugit. Ignorând natura aleatorie a ambuscadei, Himmler a văzut întâmplarea ca pe o repetare a

episodului asasinării lui Reinhard Heydrich de la Praga. Ca răzbunare, a ordonat executarea a 500 de ostatici din Țările de Jos. În final, fuseseră executați doar jumătate din numărul inițial, inclusiv cei 117 care fuseseră aduși cu autobuze la locul atacului. Aceștia au fost apoi așezați într-un șir lung și împușcați de oamenii în uniforme verzi ai Ordnungspolizei, care serviseră în Kampfgruppe Rauter în timpul bătăliei.********

Teama de influența crescândă a comuniștilor a jucat un rol în punerea în mișcare, în martie, a celor de la Londra, dar, până când Seyss-Inquart nu a fost supus unei presiuni reale, nu s-a putut semna nici un acord privind distribuirea proviziilor. După trecerea lui Montgomery peste Rin, la Wesel, pe 24 martie 1945, Armata 1 canadiană a virat la stânga pe 5 aprilie, prinzându-i în capcană pe germani și pe Seyss-Inquart în vestul Țărilor de Jos, în spatele Liniei Grebbe. Ce mai rămăsese din Arnhem a fost eliberat zece zile mai târziu, însă 3,6 milioane de civili încă mai sufereau de foame în principalele orașe. În timp ce Armata Roșie se pregătea să atace Berlinul, Seyss-Inquart făcea demersuri la Rezistența neerlandeză. Credea că-și poate salva pielea aranjând o înțelegere separată prin care să-i determine cumva pe neerlandezi să-și declare din nou neutralitatea. S-a oferit să oprească execuțiile și să permită aprovizionarea cu alimente a zonelor ocupate, în plus să înceteze luptele dacă și aliații făceau același lucru. Dar, dacă atacau, germanii aveau să distrugă digurile și să inunde țara. Cum acest demers era singura șansă de a aproviziona cu alimente orașele, Aliații s-au arătat dispuși să discute.

Pe 28 aprilie, șeful statului-major al lui Montgomery, generalul-maior Freddie de Guingand, și ofițeri superiori canadieni s-au întâlnit cu reprezentanții germanilor în apropiere de Amersfoort. Comandamentul lui Eisenhower îl informase pe generalul Antonov, șeful statului-major al Marelui Cartier General al Armatei Roșii, Stavka. Stalin se temea că trupele germane din Țările de Jos ar fi putut fi transferate în est. Aliații occidentali l-au asigurat că erau pregătiți să includă o interdicție pentru astfel de deplasări în condițiile lor, „cu toate că nu există rute disponibile pentru transferul trupelor germane din această zonă“.[1516] Deoarece Stalin suspecta că americanii și britanicii vor să semneze separat un tratat de pace, generalul Ivan Susloparov, reprezentantul Armatei Roșii în statul-major al lui Eisenhower, urma să participe la toate întâlnirile.

Șeful serviciului de informații al lui Montgomery, generalul de brigadă Bill Williams, l-a însoțit pe de Guingand. Acesta a povestit cum a intrat conducătorul părții germane și a executat salutul nazist. „Freddie a decis să nu-i întoarcă salutul și apoi să evite să-i strângă mâna. […] Pentru a-i mulțumi pe ruși, cerusem prezența unui reprezentant de-al lor. Aceștia au trimis omul perfect pentru treaba asta – avea peste doi metri înălțime, făcea o impresie foarte puternică și era complet imbecil. N-am să uit niciodată ce fețe a făcut germanul când a descoperit că se afla sub bărbia acestui uriaș.“[1517] Germanii au fost trimiși înapoi să discute detaliile cu Seyss-Inquart și să-l informeze că trebuia să participe la întâlnire peste două zile. A fost semnat un acord provizoriu ca germanii să nu atace aeronavele care vor lansa provizii, iar Aliații să rămână în pozițiile din acel moment în Țările de Jos și să înceteze toate bombardamentele. A doua zi, escadrilele de bombardiere americane B-17 și britanice Lancaster și-au făcut apariția deasupra zonelor de lansare desemnate din apropierea celor mai afectate orașe și 500 de tone de alimente au fost aruncate comitetelor de primire. În total, 10,4 milioane de rații au fost pregătite pentru a fi livrate pe apă și din aer, după lansarea escadrilelor de bombardiere ale forțelor aeriene Aliate.[1518]

Chiar înainte de ora 13.00, pe 30 aprilie, șeful de stat-major al lui Eisenhower, generalul Walter Bedell Smith, a ajuns la Achterveld, la opt kilometri est de Amersfoort. Urma să se întâlnească cu Seyss-Inquart în școala din sat, care avea două intrări, câte una pentru fiecare delegație. Corpul 1 canadian aranjase întâlnirea și asigura paza. Strada principală era plină de mașini militare și de mulțimi de localnici fascinați de spectacol. Freddie de Guingand, Bill Williams și generalul Susloparov au ajuns primii. „Rușii, cu uniformele lor ce păreau tocmai luate de la croitorie, cu epoleți strălucitori, au stârnit interesul oamenilor, și când a apărut și frumoasa translatoare, de a asemenea într-o uniformă impecabilă de locotenent, ochii tuturor aproape că le-au ieșit din cap“[1519], raportau canadienii.

Germanii au venit din Amersfoort și au coborât din mașini. „Condus de Seyss-Inquart, grupul s-a mutat în interiorul școlii. Ochii fiecărui ofițer, soldat sau sătean erau pe figurile centrale ale acestei drame. Conducând procesiunea, șchiopătând ușor în față, era antipaticul Seyss-Inquart, Reichskommissar al Țărilor de Jos. Era escortat de doi ofițeri din SS, în uniformele lor negre cu însemne argintii. Într-un limbaj rece, punctual, au

fost discutate problemele legate de această distribuție a alimentelor. În același timp, natura negocierilor devenea din ce în ce mai evidentă. Aici ajunseseră Aliații, obligați de o serie de circumstanțe aflate în afara controlului lor, să negocieze cu acest om, unul dintre cei mai mari criminali de război.“[1520]

„Bedell a fost dur la început“, își amintea Williams ulterior, „după care, spre sila noastră, a devenit lingușitor. Asta apropo de sângele lui german. Când Seyss-Inquart nu s-a arătat impresionat, a devenit din nou dur. […] Întâmplător, [prințul Bernhard] venise cu o mașină care fusese furată de membrii Rezistenței de la Seyss-Inquart. Seyss-Inquart a venit cu o mașină identică, iar cu el era o femeie care a început să țipe când a văzut mașina prințului Bernhard, cerând în gura mare să i se spună unde erau cele trei pachete pe care le lăsase în automobil când fusese furată.“[1521]

„Au fost agreate aranjamentele legate de aducerea de alimente în vestul Țărilor de Jos“, continua raportul oficial. „Aranjamente suplimentare vor fi agreate mâine de către comandanții locali în legătură cu armistițiile zilnice necesare pentru a permite trecerea convoaielor cu alimente, iar acestea ar putea duce foarte bine la un armistițiu pe respectivul front, pentru a simplifica problema. Seyss-Inquart nu a negociat nici un acord definitiv de capitulare, dar impresia generală a fost că e pregătit să ciugulească dacă brânza arată apetisant.“[1522]

Cu toate că ofițerii germani fugeau deja cu trenurile Crucii Roșii în Germania, Generaloberst Johannes Blaskowitz, comandantul militar în Țările de Jos care l-a înlocuit pe Student, era de părere că nu puteau ceda atât timp cât continuau să reziste în alte părți. Bedell Smith a insistat pentru o discuție privată cu Seyss-Inquart, în încercarea de a-l convinge să capituleze mai bine acum decât mai târziu. La un moment dat, în timpul discuției, generalul Bedell Smith i-a spus lui Seyss-Inquart:

– Mă întreb dacă înțelegeți că vă dau ultima șansă.[1523]

– Da, știu, i-a răspuns Reichskommissarul.

– Veți suferi personal consecințe serioase. Știți care au fost acțiunile dumneavoastră aici. Cunoașteți sentimentele poporului neerlandez față de

dumneavoastră. Știți că veți fi probabil împușcat.

– Mă lasă rece, a spus Seyss-Inquart.

– De obicei, da, a replicat Bedell Smith.********

Pe 5 mai, la cinci zile după sinuciderea lui Hitler, generalul Blaskowitz semnat capitularea forțelor Wehrmachtului în Țările de Jos, într-un hotel din Wageningen, la vest de Oosterbeek.********

Alimentele începuseră să intre în țară în cursul săptămânii precedente, pe apă, pe calea aerului și în camioane. Civilii s-au adunat pentru a întâmpina trupele canadiene. Un raport afirma că „situația alimentelor nu este atât de gravă cum se anticipase. Nu par, repet, nu par să existe condiții de inaniție. Sunt cazuri de malnutriție în centrele urbane, dar nu există dovezi în districtele din țară. Subnutriția este observabilă mai ales în Rotterdam.“[1524] Unii ofițeri păreau să creadă că guvernul în exil exagerase foametea. Opinia lor se baza în exclusivitate pe starea celor pe care îi văzuseră întâmpinându-i pe Aliați pe străzi, dar, după cum sublinia șeful misiunii SHAEF în Țările de Jos, „la apariția trupelor Aliate, soldații au fost întâmpinați cu urale și steaguri, croindu-și cu greu drum printre sătenii fericiți. Imaginea era înșelătoare, pentru că bărbații și femeile care mor încet de inaniție în paturile lor nu pot umbla fericiți pe străzi fluturând steaguri.“[1525]

Estimările privind numărul celor morți de foame variază de obicei între 16 000 și 20 000 de oameni, dar este imposibil de aproximat câți alții au mai murit din cauza bolilor provocate și accelerate de malnutriția severă.[1526] Tot ce se poate spune cu siguranță este că rata mortalității ar fi crescut exponențial dacă proviziile SHAEF nu ar fi sosit când au sosit. Aparițiile scheletice ale celor care au întâmpinat trupele ce intrau în Rotterdam și Amsterdam, mai ales în zonele mai sărace, au fost comparate cu victimele lagărelor de concentrare.********

Eliberarea nu a adus automat sentimente de bucurie sau de ușurare nediluată. Mulți neerlandezi nu puteau înțelege de ce Aliaților le luase atât de mult să le vină în ajutor. Erau de asemenea suspicioși în legătură cu gestionarea dezastruoasă a agenților SOE în 1942, care permisese Abwehrului german să-i captureze, să-i tortureze și să-i ucidă în Operațiunea Polul Nord. Iar celor din Batavia și de pe malul nordic al râului Nederrijn le-a fost foarte greu să ierte inutilele dueluri de artilerie din toamna și iarna lui 1944, care distruseseră orașe și sate fără nici o tentativă de a avansa și de a le securiza.

Când cetățenii evacuați forțat din Arnhem și Oosterbeek s-au întors la casele lor devastate în vara lui 1945, mulți au fost șocați să afle că bătălia se repeta pentru filmul Theirs is the Glory. Unii dintre participanți au avut chiar și roluri în film, inclusiv Kate Ter Horst, care le-a citit Psalmul 91 răniților din casa ei, așa cum o făcuse și în realitate. Alții, mai ales tineri neerlandezi îmbrăcați în uniforma germană pentru filmări, păreau să se bucure că aveau o slujbă, iar asta le dădea un oarecare avantaj în procurarea hranei.

În ciuda efortului colectiv de a îndepărta molozul și de a repune în funcțiune serviciile esențiale, revitalizarea orașelor distruse se lăsa așteptată. În vara lui 1945, a fost lansat un apel către restul țării pentru ajutorarea orașului Arnhem.

Amsterdamul a adoptat virtual Arnhemul, iar meseriașii săi au venit pentru a ajuta la reconstruirea orașului. Vestea s-a răspândit, grație talentului de PR al primarului Matser, și ajutorul a început să vină din toate părțile. Reconstrucția orașului Arnhem a fost finalizată în 1969.[1527]

Deși neerlandezii au avut multe de iertat în zilele de după Operațiunea Market Garden, generozitatea lor instinctivă față de trupele Aliate în acel moment și față de veterani de atunci mai departe a fost una dintre cele mai emoționante moșteniri rămase în urma celui de-al Doilea Război Mondial. O anume poveste este mai tristă, mai ales printre faptele de curaj uluitoare arătate de civili și soldați deopotrivă.

Un locotenent din Regimentul Parașutiști, care se însurase cu doar cinci zile înaintea Operațiunii Market Garden, a suferit o cădere psihică în urma bombardamentului intens. Alături de doi sanitari aflați într-o stare asemănătoare, s-a ascuns într-un mic beci al unei impozante case din zona rurală de la vest de Oosterbeek. Locul era deținut de familia Heijbroek, care se adăpostea în pivnița mai mare. Dar cei trei, evident înghețați de frică, au rămas pe loc pe parcursul întregii bătălii, fără a încerca în vreun fel să se întoarcă la unitatea lor.

Încă mai erau acolo în 26 septembrie, după evacuarea oamenilor lui Urquhart peste Nederrijn. Familia Heijbroek și-a asumat un risc enorm. Dacă soldații britanici erau găsiți în casa lor, ar fi fost executați. A trebuit să-i implore pe englezi să fugă după ce germanii le-au ordonat locuitorilor din Oosterbeek să își abandoneze casele. Fiul celor doi Heijbroek a reușit să-i convingă în cele din urmă pe cei trei să-l urmeze după căderea întunericului până pe malul râului, de unde puteau traversa înot, până la liniile Aliate de pe malul sudic. Cei doi sanitari au ajuns pe malul opus, dar proaspăt căsătoritul locotenent s-a înecat în curentul rapid.

Doi ani mai târziu, când războiul se sfârșise, tânăra sa văduvă a vizitat Oosterbeekul. Probabil aflase unele detalii de la unul dintre sanitari, pentru că a mers să cunoască familia Heijbroek. Lucrurile s-au legat în așa fel încât, nu mult după aceea, s-a căsătorit cu fiul care îl condusese pe soțul ei până pe malul râului.[1528]

Documentele oficiale ale Țărilor de Jos estimează un număr de peste 3 600 de morți în rândul civililor în Operațiunea Market Garden, dintre care 200 în Arnhem, 100 în Wolfheze și ٢٠٠ în Oosterbeek. (HKNTW, p. 511)

„Sunt un jefuitor“ (în lb. neerlandeză, în orig.) (n.red.)

Rauter a rămas în spital până când a fost arestat de poliția militară britanică în mai, după capitularea Germaniei. Britanicii l-au predat autorităților neerlandeze; a fost judecat la Haga și executat în închisoarea Scheveningen, pe 24 martie 1949.

Seyss-Inquart nu a fost împușcat, ci spânzurat pe 16 octombrie 1946, după ce a fost declarat criminal de război de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg.

Se spune că Blaskowitz, în care Hitler nu avea încredere deoarece criticase înverșunat crimele SS în Polonia, s-a sinucis în închisoarea din Nürnberg, deși știa că urma să fie achitat. Moartea sa a rămas un mister. Una dintre teorii este că a fost aruncat pe fereastră de membri ai SS.

Nimeni nu știa nimic despre efectele pe termen lung, dar o cercetare recentă arată că „fetele născute de femeile neerlandeze care erau însărcinate în timpul foametei de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial prezentau un risc crescut de a dezvolta forme de schizofrenie“ (Helen Thomson, Guardian, 22.8.2015). Un alt studiu, mai vechi, arăta că aceia care supraviețuiseră mâncând bulbii de lalele au dus-o mai bine decât cei care incluseseră grâul în dieta lor, dar, după ce au consumat pâinea americană parașutată după eliberare, au murit rapid de boală celiacă.

Mulțumiri

Nu prea avea sens să scriu încă o carte despre Operațiunea Market Garden fără a adăuga poveștii o serie de noi detalii umane și materiale. S-au dovedit a fi mult mai multe decât m-am așteptat, iar pentru asta le sunt profund recunoscător tuturor celor care m-au ajutat pe parcurs.

Îi sunt complet îndatorat lui Rick Atkinson, care mi-a pus la dispoziție cu atâta generozitate însemnările sale pe marginea arhivelor britanice și americane. Tot Rick a fost cel care m-a trimis la Centrul pentru Arhive Mahn și la Colecțiile Speciale din Biblioteca Alden de la Ohio University, care găzduiește Documentele Cornelius Ryan. Ryan a avut o echipă formidabilă de cercetători și intervievatori care i-au asigurat o cantitate impresionantă de materiale, pe care în mare parte nu le-a folosit nici odată. Îi sunt extrem de recunoscător lui Douglas McCabe, pe atunci curatorul manuscriselor, ale cărui sfaturi și ajutor generos au făcut toată diferența în munca mea acolo.

În Statele Unite, cunoștințele și asistența altor arhivari s-au dovedit de asemenea neprețuite. Încă o dată, îi sunt dator dr. Tim Nenninger de la Arhivele Naționale College Park, Maryland; dr. Conrad Crane și colegilor săi de la Institutul de Istorie Militară a Armatei Statelor Unite din Carlisle, Pennsylvania; și lui Lindsey Barnes și Taylor Benson de la Eisenhower Center, Arhivele celui de-al Doilea Război Mondial și Colecția de Istorie Orală, University of New Orleans, prin amabilitatea Muzeului Național al celui de-al Doilea Război Mondial New Orleans.

În Olanda, îi sunt recunoscător în special lui Robert Voskuil care, cu toate cunoștințele sale de neegalat, ne-a ghidat prin toate câmpurile de bătălie și ne-a corectat orice neînțelegeri, explicându-ne în permanență ce s-a schimbat din 1944 încoace și ce a rămas la fel. Printre arhivarii care m-au ajutat enorm în cercetarea mea se numără Hubert Berkhout de la Nederlands Instituut vor Oorlogs Dokumentatie, Amsterdam; Geert Maassen, responsabilul colecțiilor de la Gelders Archief Arnhem; Derek

Prins și Freek Huitink de la Regionaal Archief Nijmegen; Jan Suijkerbuijk, coordonator serviciu la Regionaal Historisch Centrum Eindhoven; conservatorul Rense Havinga de la Nationaal Bevrydings Museum Groesbeek; și Marieke Martens și Tim Streefkerk de la Airborne Museum Hartenstein din Oosterbeek. H.C. Moolenburgh ne-a oferit cu amabilitate cercetările sale, iar familia De Bourgraaf din Oosterbeek ne-a împrumutat cu generozitate jurnalul manuscris al lui Piet van Hooydonk.

Pentru sursele poloneze, aș vrea foarte mult să-i mulțumesc dr. Andrzej Suchcitz de la Institutul Polonez și Muzeul Sikorski; domnișoarei Jadwiga Kowalska de la Institutul pentru Studierea Mișcării de Rezistență Poloneze, Londra (Studium Polski Podziemnej w Londynie); lui Sławomir Kowalski de la Muzeul Armatei Poloneze; și personalului POSK, Asociația Culturală Poloneză din Londra, pentru tot ajutorul lor.

În Germania, Frau Elfriede Frischmuth de la Bundesarchiv-Militärarchiv, FreiburgimBreisgau, Gunnar Goehle de la Feldpost Archiv din Berlin și, încă o dată, Frau Irina Renz, arhivarul Sammlung Sterz de la Württembergische Landesbibliothek din Stuttgart, au fost cu toții de un real ajutor. Dr. Jens Westemeier de la Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen mi-a împărtășit cu generozitate rezultatele propriilor cercetări asupra Waffen-SS; și prof. dr. Clemens Schwender, extraordinarul expert în sursele Feldpost, mi-a pus la dispoziție cu amabilitate materialele sale.

A fost extraordinar de plăcut și de asemenea profitabil să lucrez cu Angelique Hook pe sursele olandeze, Angelica von Hase – pe cele germane și Anastazja Pindor – la materialele arhivelor poloneze. Sârguința și profesionalismul lor în domeniul cercetării și al traducerilor a făcut literalmente toată diferența. Alături de Robert Voskuil, tot dumnealor au verificat și versiunea finală a textului și mi-au indicat câteva corecturi necesare, dar, evident, orice eventuale greșeli rămase sunt în întregime responsabilitatea mea.

Încă o dată, îi sunt extrem de îndatorat lui Sebastian Cox, șeful Departamentului de istorie al Ministerului Apărării, și mai presus de orice colegului său, dr. Sebastian Ritchie, autorul lucrărilor Arnhem: Myth and Reality și Arnhem: The Air Reconnaissance Story. Cei doi mi-au oferit

sfaturi și detalii neprețuite despre partea aeriană a Operațiunii Market Garden și m-au ajutat să-mi limpezesc gândurile, chiar dacă nu am fost în întregime de acord asupra subiectului spinos al responsabilității planificării.

Sunt de asemenea recunoscător pentru observații, sugestii și sfaturi, multor oameni, inclusiv profesorului sir Michael Howard, răposatului profesor M.R.D. Foot, de la care am avut enorm de învățat de-a lungul anilor despre operațiunile aeropurtate și speciale, profesorului Allan Millett, feldmareșalului lord Bramall, lui John Howes, Michael Bottenheim, Harry de Quetteville, Maurice Kanareck, generalului-locotenent Mark Carleton-Smith, generalului-locotenent sir John Lorimer, lui Menzies Campbell (baronul Campbell de Pittenweem) și lui Judith Urquhart, fiica generalului-maior Roy Urquhart. Louise Baring mi-a împrumutat cu generozitate cărți, la fel ca și vechiul meu prieten sir Max Hastings, care mi-a oferit încă o dată sfaturi și citate uimitoare.

La Penguin, Venetia Butterfield m-a încurajat enorm, Daniel Crewe s-a dovedit a fi un redactor măiastru, iar John Hamilton, care a conceput acum 20 de ani supracoperta pentru Stalingrad s-a dovedit din nou un art director fără pereche. A fost de asemenea extrem de reconfortant să colaborez din nou cu corectorul Peter James. La Penguin, în Statele Unite, Kathryn Court și Victoria Savanh au fost redactorii ideali. Sunt binecuvântat încă o dată cu planificarea și gestionarea inspirată a publicității de către Alex Hippisley-Cox. Iar Andrew Nurnberg, care îmi este agent și bun prieten de 35 de ani, mi-a fost un ajutor extrem de valoros. Extraordinara sa echipă a continuat să mențină relații excelente cu toate editurile străine, iar Robin Straus a gestionat perfect toată treaba în Statele Unite.

În sfârșit, recunoștința și dragostea mea eternă primului meu redactor, Artemis Cooper, în primul rând pentru că a acceptat să-mi fie soție și apoi pentru că m-a suportat atâta vreme. Această carte îi este dedicată.

Bibliografie

Alanbrooke, Field Marshal Lord, War Diaries 1939–1945, Londra, 2001

Allport, Alan, Browned Off and Bloody-Minded: The British Soldier Goes to War 1939–1945, New Haven, 2015

Ambrose, Stephen E., Band of Brothers, New York, 1992

—— Citizen Soldiers, New York, 1998

Amsterdam, Amsterdam tijdens den Hongerwinter 1944–1945, Amsterdam, 1946

Atkinson, Rick, The Guns at Last Light, New York, 2013

Barr, Niall, Yanks and Limeys: Alliance Warfare in the Second World War, Londra, 2015

Bauer, Cornelis, The Battle of Arnhem, New York, 1968

Bedell Smith, Walter, Eisenhower's Six Great Decisions: Europe 1944–45, New York, 1956

Bekker, C.D., KMen: The Story of the German Frogmen and Midget Submarines, Londra, 1955

Belchem, David, All in the Day's March, Londra, 1978

Bennett, David, „Airborne Communications in Operation Market Garden", Canadian Military History, vol. 16, nr. 1, iarna 2007

—— A Magnificent Disaster: The Failure of Market Garden: The Arnhem Operation, September 1944, Philadelphia, PA, 2008

Bennett, Ralph, Ultra in the West, New York, 1980

Bentley, Jr, Stewart W., Orange Blood, Silver Wings: The Untold Story of the Dutch Resistance during Market Garden, Milton Keynes, 2007

Bestebreurtje, A.D., „The Airborne Operations in the Netherlands in Autumn 1944“, Allgemeine schweizerische Militärzeitschrift, vol. 92, nr. 6, 1946

Blair, Clay, Ridgway’s Paratroopers: The American Airborne in World War II, New York, 1985

Blokker, Jan, Achter de laatste brug, Amsterdam, 2012

Blumenson, Martin (ed.), The Patton Papers 1940–1945, New York, 1996

Blunt, Roscoe C., Foot Soldier: A Combat Infantryman’s War in Europe, Cambridge, MA, 2002

Boeree, Th.A., De slag bij Arnhem en ‘het verraad van Lindemans’, Oosterbeek, nedatat

Bollen, Door Hen și Jansen, Herman, Het manneneiland. Kroniek van de gebeurtenissen in de Over-Betuwe van september 1944 tot juni 1945, Zutphen, 1982

Boorder, Tj. de și Kruiderink, W., Rovers plunderen Arnhem. Een verhaal van oorlog, ballingschap, vernieling en massale roof, Arnhem, 1945

Booth, T. Michael și Spencer, Duncan, Paratrooper: The Life of James M. Gavin, New York, 1994

Boscawen, Robert, Armoured Guardsman: A War Diary, 6 June–April 1945, Barnsley, 2001

Bradley, Omar N., A Soldier’s Story, New York, 1964

Brereton, Lewis H., The Brereton Diaries, New York, 1946

British Broadcasting Corporation, War Report: A Record of Dispatches Broadcast by the BBC's War Correspondents with the Allied Expeditionary Force, 6 June 1944–5 May 1945, Londra, 1946

Buckley, John, Monty's Men: The British Army and the Liberation of Europe, Londra, 2013

Buckley, John și Preston-Hough, Peter (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016

Burgett, Donald R., The Road to Arnhem, New York, 2001

Burriss, T. Moffatt, Strike and Hold, Washington, DC, 2000

Buruma, Ian, Year Zero: A History of 1945, Londra, 2013

Butcher, Harry, Three Years with Eisenhower, Londra, 1946

Caspers, Elsa, To Save a Life, Londra, 1995

Chatterton, George, The Wings of Pegasus, Londra, 1982

Christopherson, Stanley, An Englishman at War, Londra, 2014

Clark, Lloyd, Arnhem, Londra, 2009

Critchell, Laurence, Four Stars of Hell, New York, 1947

Crosswell, D.K.R., Beetle: The Life of General Walter Bedell Smith, Lexington, KY, 2010

Dagboeken, Niet tevergeefs, Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946

Deenen, Tienus, Kamp, Aloys și Stalpers, Frank, De Beerzen in oorlogstijd 1940–1945, Middelbeers, 1994

Dekkers, C.A. și Vroemen, L.P.J., De zwarte herfst. Arnhem 1944, Arnhem, 1984

D'Este, Carlo, Eisenhower: Allied Supreme Commander, New York, 2002

Devlin, Gerard M., Paratrooper, New York, 1979

Didden, Jack, „A Week Too Late?", în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 74–98

Didden, Jack și Swarts, Maarten, Einddoel Maas. De strijd in zuidelijk Nederland tussen September en December 1944, Weesp, 1984

Doelman, Cornelis, Arnhem. Stad der bezitloozen, Arnhem, 1945

Dover, Victor, The Sky Generals, Londra, 1981

Dyrda, Major Jerzy, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem", Wojskowy Przegląd Historyczny, nr. 1 (127), 1989, pp. 125–137

Eisenhower, Dwight D., Crusade in Europe, Londra, 1948

Essame, Hubert, The 43rd Wessex Division at War 1944–1945, Londra, 1952

Farrell, Charles, Reflections 1939–1945: A Scots Guards Officer in Training and War, Edinburgh, 2000

Fenoulhet, Jane, Quist, Gerdi și Tiedau, Ulrich (ed.), Discord and Consensus in the Low Countries 1700–2000, Londra, 2016

Foot, M.R.D. (ed.), Holland at War against Hitler: Anglo-Dutch Relations 1940–1945, Londra, 1990

—— SOE in the Low Countries, Londra, 2001

Fraser, David, Wars and Shadows: Memoirs of General sir David Fraser, Londra, 2002

Frost, John, A Drop Too Many, Barnsley, 2008

Gardner, Ian, Deliver Us from Darkness, New York, 2013

Gavin, James M., On to Berlin, New York, 1985

Gerritsen, Bob și Revell, Scott, Retake Arnhem Bridge: Kampfgruppe Knaust, September–October 1944, Renkum, 2014

Giskes, H.J., London Calling North Pole, Londra, 1953

Golden, Lewis, Echoes from Arnhem, Londra, 1984

—— There is War, tipărit în particular, 2012

Govers, Frans, Corridor naar het verleden, Veghel. Een snijpunt in Oost-Brabant 1940–1945, Hapert, 1983

Greelen, Lothar van, Verkauft und verraten. Das Buch der Westfront 1944, Welsermühl, 1963

Gregg, Victor, Rifleman, Londra, 2011

Guingand, Major General sir Francis de, From Brass Hat to Bowler Hat, Londra, 1979

Gunning, Hugh, Borderers in Battle, BerwickonTweed, 1948

Hackett, General sir John, I was a Stranger, Londra, 1977

Hagen, Louis, Arnhem Lift, Londra, 1993

Hamilton, Nigel, Monty: The Field Marshal 1944–1976, Londra, 1986

Hastings, Max, Armageddon, Londra, 2004

Heaps, Leo, The Grey Goose of Arnhem, Londra, 1976

Heide-Kort, Ans van der, Zij komen… Dolle Dinsdag 5 september–Bevrijding mei 1945, Driebergen-Rijsenburg, 1989

Heintges, Jos (ed.), Son en Breugel 1944–1994, Eindhoven, 1994

Hills, Stuart, By Tank into Normandy, Londra, 2003

Hinsley, F.H., British Intelligence in the Second World War, vol. 3, partea a II-a, Londra, 1988

Hirschfeld, Gerhard, Nazi Rule and Dutch Collaboration: The Netherlands under German Occupation 1940–1945, Oxford, 1988

Hitchcock, William I., Liberation: The Bitter Road to Freedom 1944–1945, Londra, 2009

Horne, Alistair și Montgomery, David, The Lonely Leader: Montgomery 1944–1945, Londra, 1994

Horrocks, Brian, A Full Life, Londra, 1960

—— Corps Commander, Londra, 1977

Iddekinge, P.R.A. van, Arnhem 44/45. Evacuatie, verwoesting, plundering, bevrijding, terugkeer, Arnhem, 1981

—— Door de lens van De Booys. Een Arnhemse reportage 1944–1954, Utrecht, 1999

Ingersoll, Ralph, Top Secret, Londra, 1946

Jary, Sydney, 18 Platoon, Bristol, 1998

Jong, Dr L. de, Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog, vol. 10a: Het laatste jaar, Amsterdam, 1980

Keizer, Madelon de și Plomp, Marijke (ed.), Een open zenuw, Amsterdam, 2010

Kerkhoffs, Bert, Arnhem 1944. Slag van de tegenslag, Haga, 1994

Kern, Erich, Buch der Tapferkeit, Starnberger See, 1953

Kerry, A.J. și McDill, W.A., The History of the Corps of Royal Canadian Engineers, vol. II, Ottawa, 1964

Kershaw, Robert, It Never Snows in September, Londra, 1976

—— A Street in Arnhem, Londra, 2014

Kisielewski, Jerzy (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnik żołnierzy, Newtown, 1949

Klaauw, Bart van der și Rijnhout, Bart, Luchtbrug Market Garden, Amsterdam, 1984

Klijn, Margo, De stille slag. Joodse Arnhemmers 1933–1945, Westervoort, 2014

Koskimaki, George E., Hell's Highway: A Chronicle of the 101st Airborne in the Holland Campaign, Philadelphia, PA, 2003

Lamb, Richard, Montgomery in Europe 1943–45, Londra, 1983

Lammerts, Jan, Oosterbeek, September 1944, Vereniging Vrienden van het Airborne Museum, Oosterbeek, 1988

Longden, Sean, To the Victors the Spoils: DDay and VE Day: The Reality behind the Heroism, Londra, 2007

Love, Robert W. și Major, John (ed.), The Year of D-Day: The 1944 Diary of Admiral sir Bertram Ramsay, Hull, 1994

Lunteren, Frank van, The Battle of the Bridges, Oxford, 2014

MacDonald, Charles B., The Siegfried Line Campaign, OCMH, Washington, DC, 1963

Mackay, Major E.M., „The Battle of Arnhem Bridge“, Royal Engineers Journal, decembrie 1954, IWM Docs 22796

McManus, John C., September Hope, New York, 2012

Margry, Karel, De bevrijding van Eindhoven, Eindhoven, 1982

Martens, Allard și Dunlop, Daphne, The Silent War: Glimpses of the Dutch Underground and Views on the Battle for Arnhem, Londra, 1961

Mawson, Stuart, Arnhem Doctor, Staplehurst, 2000

Mead, Richard, General ‘Boy’: The Life of Lieutenant General sir Frederick Browning, Barnsley, 2010

Middlebrook, Martin, Arnhem 1944: The Airborne Battle, Barnsley, 1994

Neillands, Robin, The Battle for the Rhine 1944, Londra, 2005

Nichol, John și Rennell, Tony, Arnhem: The Battle for Survival, Londra, 2011

Nicolson, Nigel, The Grenadier Guards 1939–1945, vol. I, Aldershot, 1945

—— (ed.), The Harold Nicolson Diaries 1907–1963, Londra, 2004

North, John, North-West Europe 1944–5, Londra, 1953

Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946

Orde, Roden, The Household Cavalry at War, Aldershot, 1953

Overmans, Rüdiger, Deutsche militärische Verluste im Zweiten Weltkrieg, München, 2000

Pakenham-Walsh, Major General R.P., History of the Corps of Royal Engineers, vol. IX, Chatham, 1958

Paul, Daniel și St John, John, Surgeon at Arms, Londra, 1958

Peatling, Robert, No Surrender at Arnhem, Wimborne Minster, 2004

Peaty, John, „Operation MARKET GARDEN: The Manpower Factor“, în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 58–73

Pereira, J., A Distant Drum, Aldershot, 1948

Pogue, Forrest C., Pogue's War: Diaries of a WWII Combat Historian, Lexington, KY, 2001

Powell, Geoffrey, The Devil's Birthday, Londra, 1984

—— Men at Arnhem, Barnsley, 1998

Presser, J., Ashes in the Wind: The Destruction of Dutch Jewry, Londra, 1968

Reddish, Arthur, A Tank Soldier's Story, editat în privat, nedatat

Revell, Scott, Cherry, Niall și Gerritsen, Bob, Arnhem: A Few Vital Hours, Renkum, 2013

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Het proces Rauter, Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 'sGravenhage, 1952

Ritchie, Sebastian, „Learning the Hard Way: A Comparative Perspective on Airborne Operations in the Second World War", Royal Air Force Air Power Review, vol. 14, nr. 3, toamna/iarna 2011, pp. 11–33

—— Arnhem: Myth and Reality: Airborne Warfare, Air Power and the Failure of Market Garden, Londra, 2011

—— Arnhem: The Air Reconnaissance Story, Air Historical Branch RAF, 2015

—— „Airborne Operations from Normandy to Varsity", Journal of the Royal Air Force Historical Society, vol. 59, 2015, pp. 76–106

—— „Learning to Lose? Airborne Lessons and the Failure of Operation MarketGarden", în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 19–36

Rosse, Earl of și Hill, E.B., The Story of the Guards Armoured Division, Barnsley, 2017

Rossiter, Mike, We Fought at Arnhem, Londra, 2012

Ryan, Cornelius, A Bridge Too Far, New York, 1974

Salverda, Reinier, „Beyond a Bridge Too Far: The Aftermath of the Battle of Arnhem (1944) and its Impact on Civilian Life“, în Jane Fenoulhet, Gerdi Quist și Ulrich Tiedau (ed.), Discord and Consensus in the Low Countries 1700–2000, Londra, 2016

Sampson, Francis L., Look Out Below!, Washington, DC, 1958

Schneider, Karl, „Ein Sieg der Menschlichkeit“, Der Landser, nr. 847, martie 1993, pp. 67–68

Schretlen, Trees, Nijmegen ’44–’45. Oorlogsdagboek van Trees Schretlen, Groesbeek, 2014

Schrijvers, Peter, The Crash of Ruin: American Combat Soldiers in Europe in World War II, New York, 1998

Seth, Ronald, Lion with Blue Wings: The Story of the Glider Pilot Regiment 1942–1945, Londra, 1955

Shulman, Milton, Defeat in the West, Londra, 1988

Simpson, Louis, Selected Prose, New York, 1989

Sims, James, Arnhem Spearhead, Londra, 1978

Sosabowski, Major General Stanislaw, Freely I Served, Barnsley, 2013

Stainforth, Peter, Wings of the Wind, Londra, 1988

Stasiak, Władysław Klemens, Go! Album wspomnień spadochroniarza, Wap., RFG, 1947

—— W locie szumią spadochrony. Wspomnienia żołnierza spod Arnhem, Varșovia, 1991

Stevenson, Lieutenant John, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

Strong, Kenneth, Intelligence at the Top, Londra, 1968

Tedder, Lord, With Prejudice: The War Memoirs of Marshal of the RAF Lord Tedder GCB, Londra, 1966

ter Horst, Kate A., Cloud over Arnhem, September 17th–26th 1944, Londra, 1959

Tieke, Wilhelm, Im Feuersturm letzter Kriegsjahre. II. SSPanzerkorps mit 9. u. 10. SS-Division „Hohenstaufen“ u. „Frundsberg“, Osnabrück, ١٩٧٦

Tooley, RA, Lieutenant Colonel I.P., „Artillery Support at Arnhem“, Field Artillery Journal, aprilie 1945

Urquhart, Major General R.E. (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008

Vandeleur, J.O.E., A Soldier’s Story, Londra, 1967

Vlist, Hendrika van der, Die dag in September, Bussum, 1975

Waddy, John, A Tour of the Arnhem Battlefields, Barnsley, 2011

Warrack, Graeme, Travel by Dark, Londra, 1963

Weigley, Russell F., Eisenhower’s Lieutenants: The Campaign of France and Germany 1944–1945, Bloomington, 1990

Woollacott, Robert, Winged Gunners, Harare, Zimbabwe, 1994

Zee, Henri A. van der, The Hunger Winter: Occupied Holland 1944–45, Lincoln, NB, 1982

Note

Abrevieri

AAMH Archief Airborne Museum Hartenstein – Arhiva Muzeului Forțelor Aeropurtate Hartenstein, Oosterbeek

AHB Air Historical Branch – Biroul de Istorie Aeriană, RAF, Ministerul Apărării, Northwood

ALDS „Arnheim, der letzte deutsche Sieg“ – „Arnhem, ultima victorie germană“, Generaloberst Kurt Student, Der Frontsoldat erz.hlt, nr. 5, 1952

BArch MA Bundesarchiv-Militärarchiv – Arhivele Federale – Arhivele Militare, Freiburg im Breisgau

CBHC Chester B. Hansen Collection – Colecția Chester B. Hansen, USAMHI

CBW Centralna Biblioteka Wojskowa – Biblioteca Militară Centrală, Varșovia

CRCP Cornelius Ryan Collection of World War II Papers – Colecția Cornelius Ryan de Lucrări despre al Doilea Război Mondial, Centrul Mahn pentru Arhive și Colecții Speciale, Ohio University, Athens, OH

CSDIC Combined Services Detailed Interrogation Centre – Centrul de Interogări Detaliate al Serviciilor Combinate, documente din Arhiva Națională, Kew

DDEP Dwight David Eisenhower Papers – Documentele Dwight David Eisenhower, Biblioteca Prezidențială DDE, Abilene, KS

ECUNO Eisenhower Center – Centrul Eisenhower, Arhivele și Colecția de Istorie Orală a celui de-al Doilea Război Mondial, University of New Orleans, prin amabilitatea Muzeului Național al celui de-al Doilea Război Mondial, New Orleans, LA

FCPP Forrest C. Pogue Papers – Documentele Forrest C. Pogue, OCMH, USAMHI

FLPP Floyd Lavinius Parks Papers – Documentele Floyd Lavinius Parks (Jurnalul șefului statului-major al Armatei 1 Aeropurtate Aliate), USAMHI

FMS Foreign Military Studies – Biroul de Studii Militare Străine, USAMHI

GAA Gelders Archief Arnhem – Arhiva Gelders din Arnhem

GACB Gelders Archief-Collectie Boeree – Argiva Gelders-Colecția Boeree, Colecția de documete a colonelului Theodor A. Boeree

HKNTW L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede Wereldoorlog, vol. 10a: Het laatste jaar, Amsterdam, 1980 (Istoria oficială a Țărilor de Jos)

HvdV Hendrika van der Vlist, Die dag in september, Bussum, 1975

IWM Imperial War Museum – Muzeul Imperial al Războiului, Londra

JMGP James M. Gavin Papers – Documentele James M. Gavin, USAMHI

KTB Kriegstagebuch – jurnal de război

LHCMA Liddell Hart Centre of Military Archives – Centrul Arhivelor Militare Liddell Hart, King's College Londra

MPRAF Museum of the Parachute Regiment and Airborne Forces – Muzeul Regimentului Parașutiști și al Forțelor Aeropurtate, Duxford, Cambridgeshire

NARA National Archives II – Arhivele Naționale II, College Park, MD

NBMG Nationaal Bevrijdingsmuseum Groesbeek – Muzeul Eliberării Naționale din Groesbeek

NIOD Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie – Institutul Țărilor de Jos pentru Documentarea Războiului, Amsterdam

OCMH Office of the Chief of Military History – Biroul Șefului Istoriei Militare

PISM Polish Institute and Sikorski Museum – Institutul Polonez și Muzeul Sikorski, Londra

PP The Patton Papers, ed. Martin Blumenson, New York, 1974

PUMST Polish Underground Movement Study Trust – Fundația pentru Studiul Mișcării de Rezistență din Polonia, Londra (Studium Polski Podziemnej Londyn)

RAN Regionaal Archief Nijmegen – Arhiva Regională Nijmegen

RHCE Regionaal Historisch Centrum Eindhoven – Centrul Istoric Regional Eindhoven

RvOD Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Het proces Rauter, Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, ’s-Gravenhage, 1952

TNA The National Archives – Arhivele Naționale (fostul Birou de Evidență Publică), Kew

USAMHI US Army Military History Institute – Institutul de Istorie Militară al Armatei SUA, Carlisle, PA

WLBSS Württembergische Landesbibliothek – Biblioteca de Stat Württemberg, Sammlung Sterz, Stuttgart

Capitolul 1

1. Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, p. 148

2. CBHC, Box 4, Folder 13

3. Brian Horrocks, A Full Life, Londra, 1960, p. 195

4. Hills, By Tank into Normandy, p. 148

5. Ibid.

6. TNA WO 171/837

7. Ibid.

8. Horrocks, A Full Life, p. 198

9. Ibid.

10. CBHC, Box 4, Folder 13

11. Nigel Hamilton, Monty: The Field Marshal 1944–1976, Londra, 1986, pp. 8–14

12. PP, p. 535

13. Robert W. Love și John Major (ed.), The Year of D-Day: The 1944 Diary of Admiral Sir Bertram Ramsay, Hull, 1994, p. 129

14. CBHC, Box 4, Folder 13

15. CBHC, Box 4, Folder 13

16. PP, p. 539

17. OKW KTB, FMS B-034

18. Interviul lui Forrest C. Pogue cu Bedell Smith 13.5.47, OCMH WWII Interviews, USAMHI

19. TNA WO 171/837

20. TNA WO 171/837

21. TNA WO 171/1256

22. TNA WO 171/1256

23. Ibid.

24. Ibid.

25. Mr. Edward Eliot, Bat 2 Glasgow Highlanders, IWM 99/61/1

26. Jurnalul Uffz. Heinrich Voigtel, 3.9.44, Stab/Beob.Abt. 71, 59 160 A, WLB-SS

27. Fullriede Tagebuch, BArch-MA MSG2 1948; vezi și RAN 80/328

28. Oskar Siegl, 6.9.44, Feldpostprüfstellen 1944, BArch-MA RH13/49, 62

29. A. Schindler, Reichenberg, 10.9.44, Feldpostprüfstellen 1944, BArch-MA RH13/49, 65

30. 1.9.44, Colecția Raymond G. Moses, USAMHI

31. CBHC, Box 41

32. CBHC, Box 4, Folder 13

33. CBHC, Box 42, S-2

34. M148 Documentele Montgomery, citându-l pe Hamilton, Monty: The Field Marshal, p. 18

35. Ibid., p. 22

Capitolul 2

36. C.A. Dekkers și L.P.J. Vroemen, De zwarte Herfst. Arnhem 1944, Arnhem, 1984, p. 18

37. Pentru Dolle Dinsdag („Marțea Nebună“), vezi printre altele Karel Margry, De Bevrijding van Eindhoven, Eindhoven, 1982; H. Lensink, NIOD 244/313; HKNTW, pp. 265ff.; Jack Didden și Maarten Swarts, Einddoel Maas. De strijd in zuidelijk Nederland tussen September en December 1944, Weesp, 1984; Jurnalul lui Albertus Uijen, RAN 579/23-33; Antonius Schouten, CRCP 123/35; Sora M. Dosithée Symons, spitalul St Canisius, CRCP 123/39

38. Jurnalul Crielaers, RHCE D-0001/1383/2042

39. H. Lensink, NIOD 244/313

40. Louis van Erp, CRCP 120/18

41. P. Nuis, CRCP 93/5

42. Didden și Swarts, Einddoel Maas, p. 22

43. Feldkommandantur Utrecht, 28.12.43, BArch-MA, RW 37/v21, citându-l pe Gerhard Hirschfeld, Nazi Rule and Dutch Collaboration: The Netherlands under German Occupation 1940–1945, Oxford, 1988, p. 307

44. Scrisoare către Gefreiter Laubscher, 7.9.44, Feldpostprüfstellen 1944, BArch-MA RH13/49, 24

45. Scrisoare către Gefreiter Laubscher, 7.9.44, Feldpostprüfstellen 1944, BArch-MA RH13/49, 24

46. Frau Chr. Jansen, Niederbieber-Neuwied, 17.9.44, Feldpostprüfstellen 1944, BArch-MA RH13/49, 42

47. Kanonier Felix Schäfer, OKH-Funkstelle, 10.9.1944, WLB-SS

48. RHCE D-0001 Nr. 2042

49. Oberleutnant Helmut Hänsel, 15.9.1944, Heeres-Bezugs-Abnahmestelle für die Niederlande, 36 610, WLB-SS Guvernul olandez în exil și atacurile asupra locomotivelor, TNA FO 371/39330

50. Paul van Wely, CRCP 122/5

51. Hirschfeld, Nazi Rule and Dutch Collaboration, p. 310

52. Deutsche Zeitung in den Niederlanden, TNA FO 371/39330

53. Oberleutnant Helmut Hänsel, 4.9.44, Heeres-Bezugs-Abnahmestelle für die Niederlande, 36.610, WLB-SS

54. „Some details about the Battle of Arnhem“, GA-CB 2171/1

55. Dagboeken Burgers, AAMH

56. 4.9.44, Robert W. Love și John Major (ed.), The Year of D-Day: The 1944 Diary of Admiral Sir Bertram Ramsay, Hull, 1994, p. 131

57. NARA RG407, 270/65/7/2

58. Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, pp. 153–154

59. Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, pp. 153–154

60. TNA WO 171/837

61. Alistair Horne și David Montgomery, The Lonely Leader: Montgomery 1944–1945, Londra, 1994, p. 328

62. CBHC, Box 4, Folder 13

63. Jurnal de Război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

64. TNA WO 171/837

65. Jurnalul Crielaers, RHCE D-0001/1383/2042

66. TNA WO 208/4140 SRM 1180

67. CSDIC, TNA WO 208/4140 SRM 1156

68. BArch-MA RL33/115

69. Generaloberst Kurt Student, FMS B-717

70. Ibid.

71. Ibid.

72. Ibid.

73. Jack Didden, „A Week Too Late?“, în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 74–98

74. Maiorul Zapp, Sich. Rgt 16, TNA WO 08/4140 SRM 1126

75. Obersturmbannführer Lönholdt, 17 SS Pz Gr Division, TNA WO 208/4140 SRM 1254

76. SS-Standartenführer Lingner, TNA WO 208/4140 SRM 1206

77. Oberst Wilck, comandantul Aachenului, TNA WO 208/4364 GRGG 216

78. TNA WO 171/4184

79. GA-CB 2171/1

80. Margo Klijn, De stille slag. Joodse Arnhemmers 1933–1945, Westervoort, 2014

81. Margry, De Bevrijding van Eindhoven

82. RvOD, p. 615

83. Didden și Swarts, Einddoel Maas, p. 26

84. HKNTW, vol. viii, p. 61

85. CSDIC, TNA WO 208/4178 GRGG 341

86. M. R. D. Foot, SOE in the Low Countries, Londra, 2001

87. 22.2.44, HKNTW, vol. VIII, p. 96

Capitolul 3

88. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD ٢٤٤/١٢٣٧

89. Montgomery către F. de Guingand, TNA WO 205/5D

90. Brereton către Eisenhower, 20.8.44, FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 19

91. HQ FAAA, 12.9.44, NARA RG498 290/56/2/3, Box 1466

92. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 18

93. Miss Claire Miller MBE, CRCP 107/26

94. CBHC, Box 4, Folder 13

95. HQ FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 19

96. M148 citând Documentele Montgomery, Nigel Hamilton, Monty: The Field Marshal 1944–1976, Londra, 1986, p. 22

97. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 5

98. Prof. Gary Sheffield, prezentarea RUSI, 20.11.2013

99. CBHC, Box 4, Folder 13

100. Jurnalul Dempsey, 4.9.44, TNA WO 285/9

101. Lt. Stefan Kaczmarek, Brigada poloneză de Parașutiști, CRCP 132/38

102. Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, p. 17

103. Gl. mr. Sosabowski, CRCP 132/45

104. Lt. Robin Vlasto, Compania A, Bat 2 Para, CRCP 111/7

105. FAAA, NARA RG498 290/56/2/3, Box 1466

106. FLPP, Box 2

107. FAAA, NARA RG498 290/56/2/3, Box 1466

108. Brereton către Montgomery, ٩.٩.٤٤, TNA WO ٢٠٥/١٩٧

109. Gl. bg. E.T. Williams, FCPP, Box 24

110. Scrisoarea lui Leigh-Mallory către Brereton, 6.9.44, NARA RG331/Entry 253/Box 5

111. Sosabowski, CRCP 132/45, și PISM A.v.20 31/19

112. Jurnalul Dempsey, 8.9.44, TNA WO 285/9

113. Ibid.

114. M524 Documentele Montgomery, citat Hamilton, Monty: The Field Marshal, p. 44

115. LHCMA 15/15/48 și LHCMA Gale 11/22

116. Tedder către Portal, 10.9.44, Documentele Tedder, copii, iulie–septembrie 1944, p. 347, AHB

117. LHCMA Gale 11/22

118. Tedder către Portal, 10.9.44, Documentele Tedder, copii, iulie–septembrie 1944, p. 347, AHB

119. Jurnalul Dempsey, 10.9.44, TNA WO 285/9

120. TNA WO 205/692

121. M196 Documentele Montgomery, citat Hamilton, Monty: The Field Marshal, p. 58

122. 10.9.44, FAAA, Jurnalul Gl. bg. Floyd L. Parks, FLPP

123. Sebastian Ritchie, Arnhem: Myth and Reality. Airborne Warfare, Air Power and the Failure of Market Garden, Londra, 2011, pp. 180–181

124. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box20

125. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box20

126. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box20

127. Lt. col John Norton, G-2, 82 Aeropurtate, CRCP 100/3

128. Jurnalul Parks, FLPP

129. Urquhart, Arnhem, p. 1

130. TNA CAB 106/1133

131. Notițele din 11.09.44, puse la dispoziție cu amabilitate de John Howes

132. Notițele lui Brereton, 11.9.44, TNA WO 219/4997

133. FCPP, Box 24

134. Ritchie, Arnhem: Myth and Reality, p. 119

135. FCPP, Box 24

136. Norton, CRCP 100/3

137. Urquhart, Arnhem, p. 7

138. FCPP, Box 24

139. HKNTW, p. 385

140. Brig. E.T. Williams, FCPP, Box 24

141. Robert W. Love și John Major (ed.), The Year of D-Day: The 1944 Diary of Admiral Sir Bertram Ramsay, Hull, 1994, p. 137

142. DDEP, Box 83, și TNA WO 205/693

143. M196 Documentele Montgomery, citat în Hamilton, Monty: The Field Marshal, pp. 57–58

144. DDEP, Box 83

145. Omar N. Bradley, A Soldier’s Story, New York, 1964, p. 410

146. PP, p. 548

Capitolul 4

147. Lt. Robin Vlasto, Compania A, Bat 2 Para, CRCP 111/7

148. Lt. col Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

149. Joseph F. Brumbaugh, I/508/82, EC- UNO

150. Joseph F. Brumbaugh, I/508/82, EC- UNO

151. Edward C. Boccafogli, B/I/508/82, EC-UNO

152. Brumbaugh, EC-UNO

153. Cpt. Patrick J. Sweeney, H, 506/101, CRCP 98/40

154. Cpt. A. Ebner Blatt, Detașamentul Medical, 502/101, CRCP 97/31

155. Gordon Carson, 506/101, EC-UNO

156. Mr. Richard Winters, E/506/101, EC- UNO

157. Louis Simpson, Selected Prose, New York, 1989, p. 92

158. Ofițer american anonim observând parașutiștii polonezi la antrenament, PISM A.v.20 31/16 35

159. Cap. Bolesław Wojewódka, CRCP/47

160. Memorii Stanley Nosecki, PISM A.v.20 31/38 26

161. Slt. Jerzy Lesniak, Bat 1, PPB 1, CRCP 132/41

162. PUMST A 048-055

163. PISM A.v.20 31/60 28

164. Ibid.

165. „Support for the Rising. Air Support documentation“, PUMST (2.3.2.1.3.1/4) file A.053

166. Gl. Sosnkowski, 16.8.44, PISM A.v.20 31/16 16

167. Lt. Stefan Kaczmarek, Brigada poloneză de Parașutiști, CRCP 132/38

168. 12.9.44, Jurnal de război, Grupul 1 al Brigăzii poloneze de Parașutiști, PISM A.v.٣١/٢٧ ٢٠

169. 14.9.45, PISM A.v.20 31/19

170. Jurnal de război, 1PIPB, PISM A.v.20 31/27 3

171. Ibid.

172. Gl. bg. P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

173. John Peaty, „Operation MARKET GARDEN: The Manpower Factor", în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 58–73

174. Notă către generalul H.H. Arnold de la Brereton, JMGP, Box 15

175. Generaloberst Kurt Student, FMS B-717

176. Jack Didden, „A Week Too Late?“, în Buckley și Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden, pp. 85–87; Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, pp. 157–172; și Heydte, BArch-MA RL33 115

177. Hills, By Tank into Normandy, p. 157

Capitolul 5

178. O'Zahlm.d.R. Heinrich Klüglein, Heeres Kraftfahrzeugpark 550, Utrecht, 8.9.44, WLBSS

179. GACB 2171/24d

180. Ibid.

181. Ibid.

182. Ibid.

183. Ibid.

184. BArchMA MSG2 2403

185. 10.9.44, 3. Jagddivision KTB, BArchMA RL8 171, 3

186. v. și RvOD

187. CBHC, Box 4, Folder 13

188. GACB 2171/29b

189. FMS P155

190. BArchMA RS39, pp. 3-4

191. FMS P188

192. 5 & 6.9.44, TNA DEFE 3/221

193. Interviul lui Pogue cu Bedell Smith, 13.5.47, OCMH WWII Interviews, USAMHI

194. NARA RG498 290/56/2/3, Box 1466

195. FCPP, Box 24

196. Charles B. MacDonald, The Siegfried Line Campaign, OCMH, Washington, DC, 1963, p. 122; v. și Kenneth Strong, Intelligence at the Top, Londra, 1968, p. 49

197. Gl. bg. E.T. Williams, FCPP, Box 24

198. Harmel, GACB 2171/24

199. Sebastian Ritchie, Arnhem: The Air Reconnaissance Story, AHB, 2015

200. TNA WO 171/837

201. Bat. 3 Gărzi Irlandeze, TNA WO 171/1257

202. Jurnal de război, Bat. 2 (Blindate) Gărzi Irlandeze, TNA WO 171/1256

203. HCR, TNA WO 171/837 și CRCP 11 4/46

204. Jurnalul mej. Crielaers, RHCE D0001/1383/2042

205. Ibid.

206. 13.9.44, Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

207. TNA WO 171/837

208. TNA WO 171/837

209. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 6

210. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

211. CRCP 96/1

212. Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, p. 10

213. Ibid., p. 15

214. Ibid.

215. Richard Mead, General ‘Boy’: The Life of Lieutenant General Sir Frederick Browning, Barnsley, 2010, p. 120

216. Urquhart, Arnhem, p. 10

217. Lewis Golden, Echoes from Arnhem, Londra, 1984, pp. 139–169

Capitolul 6

218. 11.9.44, Jurnal Johanna Marie Fokkinga, RAN 579/662

219. P.C. Boeren, arhivarul orașului Nijmegen, CRCP 124/1

220. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/2333

221. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/2333

222. 07.45h, 16.9.44, BArchMA RH 19 IX/22, 187

223. 21.50h, 15.9.44, H.Gr.B., Feindlagebeurteilungen, BArchMA RH 19 IX/19, 3

224. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

225. Lucianus Vroemen, CRCP 121/26

226. NIOD 244/5

227. GACB 2171/1

228. CRCP 93/3

229. LKP, CRCP 120/28

230. LKP, CRCP 120/28

231. NIOD 244/1040

232. CRCP 120/11 PGEM, GACB 2171/17

233. HKNTW, p. 384

234. CRCP 120/2

235. Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 17

236. CRCP 125/8

237. Wilhelm Bittrich, Interviu Boeree, GACB 2171/33a

238. Wilhelm Bittrich, Interviu Boeree, GACB 2171/33a

239. Ibid.

240. Walter Harzer, Corespondență Boeree, GACB 2171/25

241. Harmel, GACB 2171/25

242. Walter Harzer, Interviu Boeree, GACB 2171/25

243. Jurnal locotenent Gustav Jedelhauser, CRCP 130/3

244. 15.9.44, Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

245. 15.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 238

246. BArchMA RL33 109/5

247. TNA WO 208/4140 SRM 1195

248. Heinz Volz, „Fallschirmjäger Regiment von Hoffman“, Der Deutsche Fallschirmjäger 2/55, citat în Robert Kershaw, It Never Snows in September, Londra, 1976, p. 27

249. BArchMA RL33 109/5

250. 15.9.44, Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

251. L. Brümmer, BArchMA RH 13 v.54

252. Adolf Kutsch, Stab/Sich.Btl.772, 9.9.44, 1o 731A, WLBSS

253. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

254. TNA CAB 106/1133

255. JMGP, Box 1

256. Cpt. Eddie Newbury, Browning's ADC, CRCP 108

Capitolul 7

257. TNA WO 171/837

258. HKNTW, p. 366

259. Brian Horrocks, Corps Commander, Londra, 1977, pp. 96–100

260. Lt. col. C.D. Renfro, CRCP 96/1

261. Lt. col. Charles Pahud de Mortanges, CRCP 122/32

262. Maior Jhr Jan Beelaerts van Blokland, Brigada Prințesa Irene, CRCP 127/39

263. Brian Horrocks, A Full Life, Londra, 1960, pp. 191–192

264. Interviu Horrocks, 15.5.46, LHCMA 15/15/130

265. John Peaty, „Operation MARKET GARDEN: The Manpower Factor“, în John Buckley și Peter Preston-Hough (ed.), Operation Market Garden: The Campaign for the Low Countries, Autumn 1944, Solihull, 2016, pp. 58–73

266. Sir Michael Howard, conversație cu autorul, 16.12.15

267. Lt. col J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

268. Jurnal de război Bat. 3 Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1257

269. Mr. Edward Tyler, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/33

270. Cpt. Roland Langton, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP ١١٥/٤

271. Lt. Neal W. Beaver, H/3/508/82, CRCP 105/27

272. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, ECUNO

273. Cpt. Carl W. Kappel, H/504/82, CRCP 103/1

274. Ibid.

275. Ibid.

276. PISM A.v.20 31/32 43

277. PISM A.v.20 31/38 26

278. E.J. Vere-Davies, Compania D 1 Para, AAMH, DOOS NO: 038

279. Cpt. R. Temple, Cmd. Brigada 4 Parașutiști , CRCP 117/36

280. 16.9.44, Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

281. HvdV, p. 22.

282. 16.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 232

283. Jurnalul General der Flieger Kreipe, FMS P096

284. 16.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 241

285. 16.9.44, 11.20h, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90

286. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163, și CRCP 130/13

287. GACB 2171/24a

288. GACB 2171/24c

289. Jurnalul Krafft, TNA WO 205/1124

290. SS-Sturmmann K.H. Bangard, SS-Panzergrenadier-Ausbildungs und Ersatz-Bataillon 16, GACB 2171/24a

291. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, EC-UNO

292. Sg. Neal Boyle, E/II/506 /101, EC-UNO

293. Lt. Edmund L. Wierzbowski, H/III/502/101, CRCP 98/5

Capitolul 8

294. Operațiunile aeriene Aliate din Țările de Jos, TNA AIR 37/1214

295. Sg. Robert Jones, Bat 2 Para, CRCP 110/50

296. John Frost, A Drop Too Many, Barnsley, 2008, p. 124

297. Sold. James Sims, 2 Para, CRCP 111/1

298. Richard Mead, General 'Boy': The Life of Lieutenant General Sir Frederick Browning, Barnsley, 2010, p. 125

299. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

300. Harry Butcher, Three Years with Eisenhower, Londra, 1946, p. 573

301. Cpt. B.W. Briggs, Cmd. Brigăzii 1 Para, CRCP 109/30

302. Urquhart, CRCP 93/3

303. Sg. Leslie Gibbons, Escadronul D, citat de George Chatterton, The Wings of Pegasus, Londra, 1982, p. 187

304. Lt. Sam H. Bailey, 505/82, CRCP 104/4

305. Laurence Critchell, Four Stars of Hell, New York, 1947, p. 113

306. Gl. bg. Anthony C. McAuliffe, CRCP 96/9, și Richard L. Klein, III/501/101, CRCP 97/11

307. JMGP, Box 15

308. Slt. William „Buck“ Dawson, JMGP, Box 15

309. Lt. col. C.D. Renfro, NARA RG407, Entry 427B, ML 2124

310. TNA WO 171/1256

311. C.A. Dekkers și L.P.J. Vroemen, De zwarte herfst. Arnhem 1944, Arnhem, 1984, p. 22

312. Gerhardus Gysbers, anticar, CRCP 120/20

313. CRCP 120/15

314. Willem Tiemens, CRCP 121/22

315. Jan Voskuil, CRCP 125/22

316. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

317. H.Gr.B., KTB, 17.9.44, BArchMA, RH 19 IX/5, 249

318. Ton Gieling, GAA 1557/1511

319. NIOD 244/5

320. Heimrich Bisterbosch, CRCP 120/10

321. ALDS

322. GACB 2171/4

323. Lt. col. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

324. Lt. James J. Coyle, E/II/505/82, CRCP 92/9

325. Dawson, JMGP, Box 15

326. Lt. col. Harold W. Hannah, CRCP 96/7

327. Sg. William Oakes, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/41

328. Philip H. Nadler, F/II/504/82, CRCP 103/12

329. JMGP, Box 15

330. L/Bdr Percy Parkes, Regimentul Ușor RA, CRCP 11 3/55

331. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 2 0

332. JMGP, Box 15

333. Sld. James Sims, Bat 2 Para, CRCP 111/1

334. CRCP 97/3

335. Sg. Paddy Campbell, Bat 2 Para, CRCP 110/34

336. Lt. col. Patrick Cassidy, I/502/101, FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

337. Frt. Patrick J. O'Hagan, E/II/505/82, CRCP 104/73

338. Sg. Paul D. Nunan, D/I/505/82, CRCP 104/72

339. Capelanul Kuehl, citat în T. Moffatt Burriss, Strike and Hold, Washington, DC, 2000, p. 105

340. CRCP 104/74

341. CRCP 92/9

342. CRCP 92/9

343. British Broadcasting Corporation, War Report: A Record of Dispatches Broadcast by the BBC's War Correspondents with the Allied Expeditionary Force, 6 June 1944–5 May 1945, Londra, 1946, p. 233

344. Col. Frank J. McNees, 435 TCG, CRCP 107/16

345. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, ECUNO

346. Melton E. Stevens, Bat 326 Planoare Geniu, Veterans Survey, Divizia 101 Aeropurtate, USAMHI, Box 2

347. Cpt. Eric Mackay, Esc 1 Para RE, CRCP 110/55

348. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

349. CRCP 96/1

350. CRCP 97/1

351. Stevan Dedijer în Princeton Alumni Weekly, 21.12.94, EC UNO

352. Jurnalul Lt.col. Harold W. Hannah, CRCP 96/7

353. HQ/504/82, CRCP 103/26

354. Edward R. Murrow, CBS, în British Broadcasting Corporation, War Report, pp. 233–234

355. WilliamTrue, ECUNO

356. Cpt. Arthur W. Ferguson, III/504/82, CRCP 102/23

357. JMGP, Box 15

358. Cpt. Patrick J. Sweeney, H, 506/101, CRCP 98/40

359. Gordon Carson, E/II/506/101, ECUNO

360. Cpt. Adam A. Komosa, 504/82, CRCP 103/5

361. Lt. col. John Frost, CO 2 Para, CRCP 110/42

362. CRCP 110/55

363. Subofițer Allan Schofield, Grupul 38 RAF, CRCP 117/32

364. Chatterton, The Wings of Pegasus, p. 183

365. Sg. Roy Hatch, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/2

366. Brian Horrocks, A Full Life, Londra, 1960, p. 212

367. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

368. Lt. John Quinan, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/21

369. Lt. av. Donald Love, CRCP 115/17

370. Quinan, CRCP 115/21

371. Mr. Edward Tyler, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/33; și TNA WO 171/1256

372. Quinan, CRCP 115/21

373. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

Capitolul 9

374. SS-Sturmmann K.H. Bangard, Batalionul 16 SS de Instrucție și Rezerve, CRCP ١٣١/٩

375. SS-Sturmbannführer Sepp Krafft, GACB 2171/24a

376. ALDS

377. Jurnal Locotenent Gustav Jedelhauser, CRCP 130/3

378. GACB 2171/24c

379. CRCP 125/3

380. Dr. Erwin Gerhardt, CRCP 131/21

381. BArchMA RL8 171, 4

382. SS-Panzergrenadier-Ausbildungs und Ersatz-Bataillon 16, TNA WO 205/1124 și GACB 2171/24a

383. Bangard, CRCP 131/9

384. Krafft, GACB 2171/24c

385. Ibid.

386. Bangard, CRCP 131/9

387. SS-Sturmmann K.H. Bangard, CRCP 128/2

388. GACB 2171/24c

389. KTB, SS-Panzergrenadier-Ausbildungs und Ersatz-Bataillon 16, TNA WO 205/1124

390. KTB, TNA WO 205/1124

391. Ibid.

392. GACB 2171/25

393. Pionier-Bataillon 9, SS Kampfgruppe Brinkmann, BArchMA N756 158A

394. Jurnal Gefr. Schulte-Fabricius, 19.9.44, WLBSS

395. Stelzenmüller, CRCP 132/18

396. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P16

397. GACB 2171/1

398. Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

399. GACB 2171/24d; vezi și RvOD, p. 614

Capitolul 10

400. Sld. Alfred Jones, CRCP 11 4/12

401. Lt. col. Robert Payton-Reid, KOSB, CRCP 111/36, MPRAF

402. Jurnalul Col. Graeme Warrack, GAA 1557/322; FAAA, NARA RG331/Entry 256/ Box 35

403. Jurnal Lt. Martin, Mohren-Bataillon, Rautenfeld-Regiment, publicat în Veghelse Courant, 19.3.49

404. Jan Donderwinkel, CRCP 125/1

405. Lt. John Stevenson, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

406. Mr. C.F.H. Gough, Escadronul 1 Recunoaștere Aeropurtat, CRCP 11 4/17

407. Lt. Patrick Barnett, Plutonul defensiv, Brigada 1 Parașutiști, CRCP 109/26

408. AAMH 50EO 0782

409. Cap. Terry Brace, Spitalul de Campanie (Para), CRCP 109/29

410. CRCP 109/29

411. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

412. Mr. E.M. Mackay RE, „The Battle of Arnhem Bridge“, Royal Engineers Journal, dec. 1954, p. 306

413. L/Bdr James Jones, Regimentul 1 Ușor RA, CRCP 11 3/52

414. DDMS Divizia 1 Aeropurtate, Jurnalul Col. Graeme Warrack, GAA 1557/322; FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

415. CRCP 11 4/17

416. Gl. bg. P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

417. Hibbert citat de John Waddy, A Tour of the Arnhem Battlefields, Barnsley, 2011, p. 59

418. Jan Voskuil, CRCP 125/22

419. Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

420. Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

421. Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 17

422. Gough, CRCP 11 4/17

423. Sld. James Sims, Bat 2 Para, CRCP 111/1

424. Lt. Peter Barry, 2 Para, CRCP 100/32

425. Lt. H.A. Todd, CRCP 102/5

426. Lt. Robin Vlasto, Compania A, Bat 2 Para, CRCP 111/7

427. Cap. Terry Brace, Spitalul de Campanie 16 (Para), CRCP 109/29

428. Sld. William Lankstead, 2 Para, CRCP 110/52

429. Jurnalul Col. Warrack, DDMS Divizia 1 Aeropurtate, GAA 1557/322; FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

430. Sora Christine van Dijk, CRCP 120/15

431. Ton Gieling, GAA 1557/1511

432. Sora Christine van Dijk, CRCP 120/15

433. Louis van Erp Taalman Kip, neurolog, CRCP 120/18

434. Bittrich, GACB 2171/24c

435. Ibid.

436. Meindl, FMS B093

437. Cassidy, CRCP 128/4

438. Generaloberst Dessloch, CRCP 129/12

439. 17.9.44, Jurnalul Kreipe, FMS P069

440. CRCP 128/4

441. 19.05, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 32

442. 17.9.44, Jurnalul Kreipe, FMS P069

443. Cassidy, CRCP 128/4

Capitolul 11

444. General der Infanterie Reinhard, Corpul LXXXVIII, FMS B156 și B343

445. P. Nuis, CRCP 93/5

446. P. Nuis, CRCP 93/5

447. Raport din 13.3.1949, Municipalitatea Nijmegen, CRCP 99/25

448. Raport din 13.3.1949, Municipalitatea Nijmegen, CRCP 99/25

449. Cap. Ray Lappegaard, CRCP 97/12

450. Sg. Richard R. Clarke, G3/101, CRCP 96/5

451. Cap. Richard L. Klein, III/501/101, CRCP 97/11

452. Raport ulterior acțiunii, Regimentul 506 Infanterie Parașutată, CRCP 96/1

453. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

454. Ibid.

455. Dr. Leo Schrijvers, CRCP 126/22

456. ALDS

457. Lt. William C. Dwyer, E/I/502/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

458. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

459. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

460. Lt. Bates R. Stinson, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

461. Stevan Dedijer în Princeton Alumni Weekly, 21.12.94; Stevan Dedijer, Comandamentul/101, ECUNO

462. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

463. Ibid.

464. Mr. Richard Winters, 506/101, ECUNO

465. Melton E. Stevens, Batalionul 326 Geniu Aeropurtat, Veterans Survey, 101st Airborne Division, USAMHI, Box 2

466. Jurnalul Lt. col. Harold W. Hannah, G.3 CRCP 96/7

467. CRCP 126/22

468. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

469. Lt. Edmund L. Wierzbowski, H, III/502/101, CRCP 98/5

470. Ibid.

471. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

472. Wierzbowski, CRCP 98/5

473. George Hurtack, C/I/506/101, CRCP 98/21

474. Maria de Visser, CRCP 126/24

475. Cornelis de Visser, CRCP 126/24

476. Francis L. Sampson, Look Out Below!, Washington, DC, 1958, p. 85

477. Guy R. Anderson, HQ/I/505/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

478. Slt. Raymond L. Blowers, 436TCG, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

479. JMGP, Box 15

480. Cpt. Arie Bestebreurtje, CRCP 101/7; discursul lui Gavin la US Army War College, JMGP, Box 1

481. JMGP, Box 1

482. Joseph F. Brumbaugh, I/508/82, ECUNO

483. Col. George Chatterton, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 108/2

484. Cpt. Eddie Newbury, aghiotantul lui Browning, CRCP 108/5

485. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, ECUNO

486. Armata 1 Aeropurtate Aliată, NARA RG٣٣١/Entry ٢٥٤/Box ٢٠

487. Hauptfeldwebel Jakob Moll, Ersatz-Bataillon 39, CRCP 132/12

488. Fr. H. Hoek, Groesbeek, CRCP 122/44

489. Jurnal Petronella Dozy, NBMG 9.7.8082379105

490. Brumbaugh, ECUNO

491. Jurnal Petronella Dozy, NBMG 9.7.8082379105

492. J.H.M. Verspyck, NIOD 244/204

493. Frt. Leonard J. Webster, CRCP 105/16

494. T. Moffatt Burriss, Strike and Hold, Washington, DC, 2000, p. 105

495. 504/82, CRCP 100/7

496. Cpt. Louis A. Hauptfleisch, Adj. com. reg., 504/82, CRCP 102/29

497. Lt. James H. Nelson, E/II/504/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

498. Ibid.

499. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

500. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

501. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/ 2333

502. Ibid.

503. Bestebreurtje, CRCP 101/7

504. Interviu cu Gavin, 20.1.67, CRCP 101/10

505. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/ 2333

506. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

507. Georg Jensen, CRCP 132/4

508. Lt. Winston O. Carter, HQ/III/505/82, CRCP 104/16

509. Arthur Schultz, C/I/505/82, ECUNO

510. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

511. Lt. col. C.D. Renfro, CRCP 96/1

512. Lt. col. J.O.E. Vandeleur, DSCN 6212, CRCP 102/17

513. Brian Horrocks, Corps Commander, Londra, 1977, p. 103

Capitolul 12

514. Jurnal anonim, GAA 1557/163

515. Pr. Bernard Egan, CRCP 110/40

516. Sld. Ronald Holt, Compania A, Bat 1 Para, CRCP 110/49

517. VC, Bat 2 Para, Citare, CRCP 110/45

518. TNA CAB 106/1133

519. Emil Petersen, RAD, CRCP 132/18

520. Escadronul 1 Parașutiști RE, Mr. E.M. Mackay, „The Battle of Arnhem Bridge“, Royal Engineers Journal, dec. 1954, pp. 305ff

521. Oosterbeek, Niet Tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 39

522. Hauptsturmführer Möller, BArchMA, N 756-158/A

523. Jan Voskuil, CRCP 125/22

524. HvdV, p. 37

525. 17.9.44, BArchMA RH 19 IX/22, 175

526. Interviu cu Bittrich, GAA 2171 33a

527. 11.00h, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 258

528. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 26, 27

529. GACB 2171/24c

530. Hans-Peter Knaust, CRCP 130/13

531. 22.15h, 17.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 253

532. GACB 2171/1

533. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 32

534. Pionier-Bataillon 9, SS Kampfgruppe Brinkmann, BArchMA N756/158A

535. Horst Weber, Reg I/21 SS Pzgr, CRCP 131/1

536. Alfred Ringsdorf, Reg I/21 SS Pzgr/Div 10 SS Pz, CRCP 130/14

537. Sld. James Sims, Bat 2 Para, CRCP 111/1

538. Raportul Lt. H.A. Todd asupra Misiunii Claude, JMGP, Box 15, și CRCP 102/5

539. Sims, CRCP 111/1

540. Lt. col. John Frost, CO 2 Para, CRCP 110/42

541. Todd despre Misiunea Claude, JMGP, Box 15, și CRCP 102/5

542. Mackay, „The Battle of Arnhem Bridge“, p. 307

543. Mr. Richard Lewis, Compania C, Bat 3 Para, CRCP 111/20

544. Mackay, „The Battle of Arnhem Bridge“, p. 307

545. Sims, CRCP 111/1

546. Frost, CRCP 110/42

547. Bob Gerritsen și Scott Revell, Retake Arnhem Bridge: Kampfgruppe Knaust, September–October 1944, Renkum, 2014, p. 53

548. Gerhardus Gysbers, CRCP 120/20

549. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

550. Coenraad Hulleman, LO, CRCP 120/30

551. Horst Weber, CRCP 131/1

552. Coenraad Hulleman, LO, CRCP 120/30

553. E.J. Vere-Davies, AAMH DOOS NO: 038

554. AAMH 50EO 0782

555. Sld. Walter Boldock, Cmd. 1 Para, CRCP 109/28

556. Sld. Walter Boldock, Cmd. 1 Para, CRCP 109/28

557. Sld. Walter Boldock, Cmd. 1 Para, CRCP 109/28

558. Albert Horstman, CRCP 120/28

559. Sg. maj. John C. Lord, Bat 3 Para, CRCP 111/21

560. Ton Gieling, GAA 1557/1511

561. CRCP 120/15

562. 3.15h, 18.9.44, BArchMA RH 19 IX/22, 165

Capitolul 13

563. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

564. Brig P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

565. Ibid.

566. Sld. Robert Edwards, Compania D, 2 South Staffords, CRCP 111/47

567. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de vânătoare, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

568. Adriaan Beekmeijer, Commando nr. 10, pe lângă 1 KOSB secțiunea informații, CRCP 127/30

569. 11, BArchMA RL8 171

570. Brereton către Eisenhower, 1.9.44, TNA WO 219/2121

571. Hicks, CRCP 112/3

572. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 109/3

573. HvdV, p. 37

574. Maior Guy Rigby-Jones, CRCP 109/20

575. Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

576. Cap. Geoffrey Stanners, Spitalul de Campanie 16 (Para), CRCP 110/24

577. SS-Brigadeführer Heinz Harmel, Divizia 9 SS Panzer, GACB 2171/1

578. SS-Brigadeführer Heinz Harmel, Divizia 9 SS Panzer, GACB 2171/1

579. Interviu cu Walter Harzer, Divizia 9 SS Panzer, GACB 2171/25

580. Harmel, BArchMA N756 162

581. Harmel, BArchMA N756 162

582. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163

583. Horst Weber, Bat 1, Regimentul 21 SS Panzergrenadier, CRCP 131/1

584. Pr. G.A. Pare, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/1

585. 18.9.44, FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

586. Davis, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

587. Cpt. Frank King, CRCP 11 3/4

588. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD 244/1237

589. Pare, CRCP 117/1

590. Sg. Les Frater, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/21

591. CRCP 11 4/30

592. Sld. Reginald Bryant, Compania B, Bat 156 Para, CRCP 112/34

593. Mr. John Waddy, Bat 156 Para, CRCP 11 3/33

594. PISM A.v.20 31/38 26

595. Sld. Alan Dawson, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/7

596. Sg. Stanley Sullivan, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/12

597. Garrit Memelink, CRCP 121/6

598. Mr. B.A. Wilson, MPRAF

599. Waddy, CRCP 11 3/33

600. Mackenzie, CRCP 108/3

601. Hicks, CRCP 112/3, Mackenzie, CRCP 108/3

602. Stuart Mawson, Arnhem Doctor, Staplehurst, 2000, p. 34

603. Blackwood, NIOD 244/1237

604. Mawson, Arnhem Doctor, p. 35

605. Anonim, Arnhem, NIOD/244/1400

606. Weber, CRCP 131/1

607. Sg. Ralph Sunley, 10 Para, CRCP 11 3/29

608. Harmel, FMS P163

609. Lt. col. John Frost, CO 2 Para, CRCP 110/42

Capitolul 14

610. Lt. col. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

611. ALDS

612. Generalleutnant Walter Poppe, FMS B149

613. Lt. Edmund L. Wierzbowski, H, III/502/101, CRCP 98/5

614. CRCP 97/35

615. Cpt. LeGrand K. Johnson, F/II/502/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

616. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

617. Cpt. Ernest D. Shacklett (corpul medical), II/502/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

618. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

619. Frt. Albert F. Jones, B/II/502/101, CRCP 97/53

620. Shacklett, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

621. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

622. Ibid.

623. RHCE D0001/1383

624. TNA WO 171/837

625. RHCE D0001/1383

626. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

627. J.F.Fast, Eindhoven, NIOD 244/191

628. Jurnal Frans Kortie, CRCP 122/24

629. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

630. RHCE D0001/1383

631. Dr. J.P.Boyans, CRCP 122/17

632. Richard Winters, E/II/506/101, ECUNO

633. RCHE SISO 935.4

634. J.F.Fast, Eindhoven, NIOD 244/191

635. Louis Simpson, Selected Prose, New York, 1989, p. 128

636. Ibid., pp. 128–129

637. Ibid., p. 129

638. Cpt. Robert B. Shepard, HQ/II/327/101, CRCP 98/55

639. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

640. Scrisoare a lui Walter Cronkite, 13.9.67, CRCP 96/6

641. Transmisionist Kenneth Pearce, CRCP 96/1

642. GACB 2171/1

643. BArchMA N756 162

644. BArchMA RS22 32, p. 4

645. GACB 2171/24c

646. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163

647. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163

648. P.C. Boeren, arhivarul orașului Nijmegen, CRCP 124/1

649. General der Kavallerie Kurt Feldt, FMS C085

650. Ibid.

651. Ibid.

652. Discursul lui Gavin la US Army War College, JMGP, Box 1

653. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

654. Jurnalul mevrouw C.W. Wisman, RAN 579/665

655. Interviu cu Gavin 20.1.67, CRCP 101/10

656. Pr. H. Hoek, Groesbeek, CRCP 122/44

657. Lt. Wayne H. Smith, F/II/508/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

658. Lt. Wayne H. Smith, F/II/508/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

659. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, ECUNO

660. Frt. Joe Tallett, C/I/505/82, ECUNO

661. Ibid.

662. Lt. Jack Tallerday, C/505/82, CRCP 105/9. Alte relatări: Arthur Schultz, C/I/505/82, ECUNO, și CRCP 105/2; Gerald Johnson, C/I/505/82, ECUNO

663. B. Warriner, Grupul 434 Transportoare Trupe, USAAF, ECUNO

664. Minută pentru Charles B. MacDonald, Biroul Șefului Istoriei Militare de la maior Thomas P. Furey, 8.3.54, JMGP, Box 15

665. Cpt. Eddie Newbury, Browning's ADC, CRCP 108/5

666. TNA WO 171/1257

667. TNA WO 171/1256

668. Jurnal de război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

669. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

670. Lt. av. Donald Love, CRCP 115/17

671. Mr. Edward Tyler, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/33

672. Jurnal de război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO ١٧١/١٢٥٦

673. Jurnal Jeanette Roosenschoon Gartion, RHCE 13154:1/10794

674. RHCE D0001/1383

675. Lt. John Quinan, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP ١١٥/٢١

676. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

677. RHCE D0001/1383; și Eindhovens Dagblad, 31.1.66

678. Tallett, C/I/505/82, ECUNO

679. Slt. Jack P. Carroll, 505/82, NARA RG 407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

680. Tallett, C/I/505/82, ECUNO

681. P. Nuis, CRCP 93/5

682. Elias H. Broekkamp, Nijmegen, CRCP 123/14

683. Pr. Wilhelmus Peterse, CRCP 123/30

684. P. Nuis, CRCP 93/5

685. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/ 2333

686. Ibid.

Capitolul 15

687. AAMH 50EO 078

688. Hans Möller, SS Pionier-Bataillon 9, BArch-MA N756 158A, 59

689. Mr. Robert Cain VC, 2 South Staffords, CRCP 11 3/44

690. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD ٢٤٤/١٢٣٧

691. Sld. Maurice Faulkner, CRCP 111/49

692. Raportul lui Warrack, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

693. Transmisionist Stanley Heyes, Bat. 3 Para, CRCP 111/19

694. Blackwood, NIOD 244/1237

695. Cain, CRCP 11 3/44

696. Cain, CRCP 11 3/44

697. Stuart Mawson, Arnhem Doctor, Staplehurst, 2000, p. 57

698. Pr. G.A. Pare, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/1

699. GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

700. Albert Horstman, CRCP 120/28

701. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

702. Mr. John Waddy, Bat. 156 Para, CRCP 11 3/33

703. Mr. G. Powell, Bat. 156 Para, CRCP 11 3/18

704. Sg. Francis Fitzpatrick, Bat. 10th Para, CRCP 112/48

705. Citare pentru Crucea Victoria, London Gazette, 1.2.45

706. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de Vânătoare, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

707. Jurnal H.E.L. Mollet, GAA 1557/27

708. Pare, CRCP 117/1

709. Stasiak în Jerzy Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnikżołnierzy, Newtown, 1949, p. 291, CBW

710. PISM A.v.20 31/38

711. Mr. Francis Lindley, 10 Para, CRCP 11 3/5

712. Sld. James Jones, 10 Para, CRCP 11 3/2

713. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

714. Ofițer de aviație Henry King, CRCP 117/30

715. Hans Möller, SS Pionier-Bataillon 9, BArch-MA N756 158A, 5

716. Interviu Walter Harzer, SS Panzer-Division 9, GA-CB 2171/25

717. Bob Gerritsen și Scott Revell, Retake Arnhem Bridge: Kampfgruppe Knaust, September–October 1944, Renkum, 2014, p. 60

718. Interviu Walter Harzer, SS Panzer-Division 9, GA-CB 2171/25

719. Coenraad Hulleman, CRCP 120/30

720. Lt. D.R. Hindley, Escadronul 1 Para RE, CRCP 117/36

721. Sg. Norman Swift, Trupa A, Escadronul 1 Para RE, CRCP 111/5

722. Pionier Gordon Christie, Trupa B, Escadronul 1 Para RE, CRCP 110/36

723. Alfred Ringsdorf, I/21 Pzgr-Rg/10 SS Pz-Div, CRCP 130/14

724. Mr. E.M. Mackay RE, „The Battle of Arnhem Bridge“, Royal Engineers Journal, dec. 1954, pp. 305ff

725. Jurnalul unui parașutist anonim, 2 Para, CRCP 94/3

726. Raportul Lt. H.A. Todd asupra Misiunii Claude, JMGP, Box 15

727. Mackay, „The Battle of Arnhem Bridge“, pp. 305ff

728. Todd despre Misiunea Claude, JMGP, Box 15

729. Pr. Bernard Egan, CRCP 110/40

730. Cap. Eric Gibbins, Bat 2 Para, CRCP 110/43

731. Todd despre Misiunea Claude, JMGP, Box 15

732. Mackay, „The Battle of Arnhem Bridge“, pp. 305ff

733. Mr. C.H. Gough, Escadronul 1 Aeropurtat Recunoaștere, CRCP 11 4/17

734. Lt. Patrick Barnett, Plutonul defensiv, Brigada 1 Parașutiști, CRCP 109/26

735. Sld. Arthur Watson, Compania C, Bat 3 Para, CRCP 111/32

736. Gough, CRCP 11 4/17

737. Horst Weber, Batalionul 1, Regimentul 21 SS Panzergrenadier, CRCP 131/1

738. Transmisionist James Haysom, Brigada 1 Para, CRCP 110/47

739. Blackwood, NIOD 244/1237

740. Sld. Robert Edwards, Compania D, 2 South Staffords, CRCP 111/47

741. Sg. Dudley Pearson, furier-șef, Brigada 4 Para, CRCP 11 3/17

742. Sg. Stanley Sullivan, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/12

743. Col. R. Payton-Reid, CRCP 112/15

744. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

745. HvdV, p. 44

746. Ibid., p. 46

747. Lt. col. John Frost, CO 2 Para, CRCP 110/42

748. Mr. Richard Lewis, Compania C, Bat 3 Para, CRCP 111/20

749. H.-G. Köhler, Schwere Panzer Abteilung 506, B. Arch-MA MsG2 5173/3

750. Gen. St.H.Gr. 15.20h, 19.9.44, H.Gr.B., KTB, BArch-MA RH 19 IX/90, 45

751. Ibid.

752. Sld. James Sims, Bat 2 Para, CRCP 111/1

753. Lt. Patrick Barnett, Plutonul defensiv, Brigada 1 Parașutiști, CRCP 109/26

754. GA-CB 2171/1

755. Weber, CRCP 131/1

756. Alfred Ringsdorf, I/21 Pzgr-Rg/10 SS Pz-Div, CRCP 130/14

757. Ibid.

758. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

Capitolul 16

759. Jurnal de război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

760. Lt. Edmund L. Wierzbowski, H, III/502/101, CRCP 98/5

761. Ibid.

762. Ibid.

763. Frank Gillard, în British Broadcasting Corporation, War Report: A Record of Dispatches Broadcast by the BBC's War Correspondents with the Allied Expeditionary Force, 6 June 1944–5 May 1945, Londra, 1946, pp. 236–237

764. Col. George Chatterton, Regimentul Piloți Planoare, CRCP ١٠٨/٢

765. Daphne du Maurier, scrisoare, 29.3.67, CRCP 108/1

766. Cpt. A.G. Heywood, 2 Grenadier Guards, CRCP 115/7

767. Interviu cu Gavin, 20.1.67, CRCP 101/10

768. Gl. mr. sir Allan Adair, Divizia de Gardă Blindate, CRCP 11 4/38

769. Heywood, CRCP 115/7

770. Mr. H.F. Stanley, Batalionul 1 Motorizat, Gărzile de Grenadieri, CRCP 102/17

771. Scrisoarea lui Gavin către generalul Smith, OCMH, 17.6.54, JMGP, Box 15

772. Cpt. Robert Franco, 2/505/82, CRCP 104/33

773. Mr. R. Winters, E/II/506/101, Veterans Survey, 101st Airborne Division, USAMHI, Box 2

774. Stanley, CRCP 102/17

775. Gerardus Nicolaas Groothuijsse, CRCP 101/7

776. TNA WO 205/1125

777. Slt. Jack P. Carroll, 505/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

778. Discursul lui Gavin la US Army War College, JMGP, Box 1

779. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/2333

780. Cornelis Rooijens, CRCP 123/34

781. P. Nuis, CRCP 93/5

782. Jurnal Johanna Marie Fokkinga, RAN 579/662

783. R.W. Van den Broek, Nijmegen, NIOD 244/850

784. Lt. William J. Meddaugh, E/II/505/82, CRCP 104/3

785. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

786. Nuis, CRCP 93/5

787. Rooijens, CRCP 123/34

788. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163

789. 21.30h, 19.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90

790. Cpt. Louis A. Hauptfleisch, Cmd. adj. Reg. 504/82, CRCP 102/29

791. Chatterton, CRCP 108/2

792. T. Moffatt Burriss, Strike and Hold, Washington, DC, 2000, pp. 108–109

793. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

794. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 45

795. D/I/502/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

796. Ibid.

797. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

798. Cpt. LeGrand K. Johnson, F/II/502/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

799. CRCP 93/5

800. RHCE D0001/1383/2042

801. Lt. col. Hannah, G3 101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

802. Jurnal Jeanette Roosenschoon Gartion, RHCE 13154:1/10794

803. RHCE 10166.94

804. Door J. Slagboom, RHCE 14475

805. Dr. J.P. Boyans, CRCP 122/17

806. TNA WO 219/4998

807. CBHC, Box 4, Folder 13

808. Jurnal mej. Crielaers, RHCE D0001/1383/2042

809. RHCE D 0001/1383

810. J.F. Fast, Eindhoven, NIOD 244/191

811. Jurnal mej. Crielaers, RHCE D0001/1383/2042

812. HKNTW, p. 511

Capitolul 17

813. Mr. H.P. Stanley, Batalionul 1 Motorizat, Grenadier Guards, CRCP 102/17

814. Sora M. Dosithée Symons, Spitalul St Canisius, CRCP123 /39

815. TNA WO 205/1125

816. Stanley, CRCP 102/17

817. Ibid.

818. Ibid.

819. Gl. mr. sir Allan Adair, Divizia de Gardă Blindate, CRCP 11 4/38

820. Sg. Peter Robinson, Escadronul Nr. 1, Bat 2 (Blindate), Grenadier Guards, CRCP 115/22

821. Lt. Henry B. Keep, scrisoare către mama sa, 20.11.44, JMGP, Box 15

822. Cpt. Carl W. Kappel, H/504/82, CRCP 103/1

823. Keep, scrisoare către mama sa

824. Corespondența Gavin, scrisoare către generalul Smith, OCMH, 17.6.54, JMGP

825. Mr. Edward Tyler, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/33

826. Lt. Virgil F. Carmichael, III/504/82, CRCP 102/16

827. Sg. T4 Albert A. Tarbell, HQ/II/504/82, CRCP 103/21

828. Cpt. W.A. Burkholder, HQ/III/504/82; Slt. H. H. Price, I/III/504/82, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

829. Lt. col. Giles Vandeleur, CRCP 115/36

830. Carmichael, CRCP 102/16

831. Mr. Julian Cook, III/504/82, CRCP 102/17

832. Keep, scrisoare către mama sa

833. Lt. John Gorman, 2 Gărzile Irlandeze, CRCP 115/2

834. Giles Vandeleur, CRCP 115/36

835. Keep, scrisoare către mama sa

836. Lt. Hyman D. Shapiro, III/504/82, CRCP 106/52

837. Keep, scrisoare către mama sa

838. Gorman, CRCP 115/2

839. Lt. col. Giles Vandeleur, CRCP 102/17

840. Tyler, CRCP 115/33

841. Keep, scrisoare către mama sa

842. Sg. Clark Fuller, H/504/82, CRCP 102/25

843. TNA WO 205/1125

844. Citat de Bob Gerritsen și Scott Revell, Retake Arnhem Bridge: Kampfgruppe Knaust, September–October 1944, Renkum, 2014, p. 87

845. Carmichael, CRCP 102/16

846. British Broadcasting Corporation, War Report: A Record of Dispatches Broadcast by the BBC's War Correspondents with the Allied Expeditionary Force, 6 June 1944–5 May 1945, Londra, 1946, p. 243

847. Lt. Richard G. La Riviere, H/III/504/82, CRCP 103/7

848. Shapiro, CRCP 106/52

849. Lt. Edward J. Sims, H/III/504/82, Veteran Survey, 82nd Airborne, Box 1, USAMHI; Kappel, CRCP 103/1; La Riviere, CRCP 103/7

850. Burkholder, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

851. Cap. Jack Louis Bommer, HQ Company/504/82, CRCP 102/11

852. Kappel, CRCP 103/1

853. Burkholder, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

854. La Riviere, CRCP 103/7

855. 27.9.44, Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

856. Jurnal de război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

857. Stanley, CRCP 102/17

858. Cpt. Arie Bestebreurtje, CRCP 101/7

859. Robinson, CRCP 115/22

860. Lt. A.G.C. Jones, comandant de trupă, Escadronul de Teren 14 RE, CRCP 102/17

861. Lt. col. B.H. Vandervoort, CRCP 105/14

862. SS-Brigadeführer Heinz Harmel, Divizia 10 SS Panzer, GACB 2171/17

863. T. Moffatt Burriss, Strike and Hold, Washington, DC, 2000, p. 124

864. Keep, scrisoare către mama sa

865. Brian Horrocks, A Full Life, Londra, 1960, p. 221

866. Ibid., p. 197

867. 18.35h, 20.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 62

868. Ibid., 52

869. 19.30h, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 62–63

870. Der Freiwillige, Nr. 7/8 1981, p. 49, BArchMA N756 163/A

871. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90

872. Scrisoare Rauter, Scheveningen, 10.10.48, GACB 2171/24d; și RvOD, p. 617

873. SS Panzerarmeekorps II, BArchMA RS22 32, p. 6

874. BArchMA RH24-203/4, pp. 55–56

875. Discursul lui Gavin la US Army War College, JMGP, Box 1

876. Horrocks, A Full Life, p. 229

877. Pr. H. Hoek, Groesbeek, CRCP 122/44

878. Jhr van Grotenhuis van Onstein, Groesbeek, CRCP 123/1

879. Lt. col. Hannah, G3/101, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

880. T/Sg. D. Keimer, Plutonul de Poliție Militară al Diviziei 101 Aeropurtate, ECUNO

881. Hannah, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

882. NARA RG498 290/56/2/3, Box 1466

883. 2HCR Jurnal de război, TNA WO 171/837

884. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

885. Ibid.

886. Ibid.

887. Ibid.

888. ALDS

889. Laurence Critchell, Four Stars of Hell, New York, 1974, pp. 120–121

890. Ibid.

891. ALDS

892. Pr. Wilhelmus Peterse, CRCP 123/30

893. Jurnal Albertus Uijen, RAN 579/ 2333

894. Peterse, CRCP 123/30

895. Joseph F. Brumbaugh, I/508/82, ECUNO

896. DDEP, Box 83

Capitolul 18

897. Piet Hoefsloot, CRCP 120/25

898. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P-163

899. SS Panzerarmeekorps II, BArch-MA RS2-2 32, p. 5

900. Lt. col. John Frost, CO 2 Para, CRCP 110/42

901. Transmisionist Stanley Copley, Brigada 1 Para, CRCP 110/1

902. ALDS

903. Harmel, FMS P-163

904. Cpt. Eric Mackay, Escadron 1 Para RE, „The Battle of Arnhem Bridge“, Royal Engineers Journal, dec. 1954, pp. 305ff

905. Ibid.

906. Alfred Ringsdorf, I/21 Pzgr-Rg/10 SS Pz-Div, CRCP 130/14

907. Frost, CRCP 110/42

908. Sld. James Sims, Bat 2 Para, CRCP 111/1

909. Ibid.

910. Frost, CRCP 110/42

911. L/Bdr. John Crook, Regimentul Ușor RA, CRCP 11 3/48

912. Pionier Gordon Christie, Plutonul B, Escadronul 1 Para RE, CRCP 110/36

913. Sims, CRCP 111/1

914. Dr. Pieter de Graaf, CRCP 120/19

915. Ton Gieling, GAA 1557/1511

916. Sg. maj. Dave Morris, 11 Para, CRCP 11 3/8

917. Lt. col. William Thompson, Regimentul Ușor 1 RA, CRCP 11 4/1

918. Sld. William O'Brien, 11 Para, CRCP 11 3/13

919. Heathcoat-Amory și Phantom, David Bennett, „Airborne Communications in Operation Market Garden", Canadian Military History, vol. 16, nr. 1, iarna 2007, p. 40

920. Sg. Dudley Pearson, furier șef, Brigada 4 Para, CRCP 11 3/17

921. Mr. G. Powell, Bat 156 Para, CRCP 11 3/18

922. Cpt. Harry Faulkner-Brown, Escadronul 4 Para RE, citat de John Waddy, A Tour of the Arnhem Battlefields, Barnsley, 2011, pp. 146–147

923. Dr. Marius van de Beek, CRCP 126/24

924. Mr. Charles Breese, Compania D, 1 Border, CRCP 111/42

925. Lt. Michael Long, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/32

926. HKNTW, p. 380

927. Lt. Paul B. Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

928. L. Bruce Davis, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

929. Charles Douw van der Krap, CRCP 125/2, și Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

930. Sg. maj. William Kibble, CRCP 109/13

931. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

932. Hans Möller, SS Pionier-Bataillon 9, BArch-MA N756 158A, 61

933. Ibid.

934. HvdV, pp. 56–57

935. Ibid., p. 57

936. Ibid., p. 58

937. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

938. HvdV, pp. 59–60

939. Stuart Mawson, Arnhem Doctor, Staplehurst, 2000, p. 89

940. Ibid., p. 83

941. Ibid., p. 81

942. Cap. T. Brace CRCP 109/29

943. Sora Stransky, Spitalul St Elisabeth, CRCP 121/20

944. Cap. Terry Brace, RAMC, CRCP 109/29

945. Mr. Richard T.H. Lonsdale, 2ic 11 Para, CRCP 11 3/6

946. Sgt John Baskeyfield VC, Regimentul South Staffordshire, London Gazette, 23.11.44

947. VC, London Gazette, 2.11.44

948. Sg. Richard Long, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/33

949. Mr. Robert Cain VC, 2 South Staffords, CRCP 11 3/44

950. Sg. maj. Dave Morris, 11 Para, CRCP 11 3/8

951. Lt. Stefan Kaczmarek, Brigada poloneză de Parașutiști, CRCP 132/18

952. Jurnal de război, Grupul 1 Brigada poloneză de Parașutiști, PISM A.v.20 31/27

953. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

954. Jerzy Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnikżołnierzy, Newtown, 1949, p. 292, CBW

955. PISM A.v.20 31/27 3

956. Ibid.

Capitolul 19

957. H.Gr.B., KTB, BArch-MA RH 19 IX/90, 64 Fallschirmjäger sub comanda maior Ahlborn, SS-Brigadeführer Harmel, FMS P-163

958. Erich Kern, Buch der Tapferkeit, Starnberger See, 1953, p. 111

959. Harmel, FMS P-163

960. BArch-MA RS2-2 32, p. 7

961. SS-Brigadeführer Heinz Harmel, Divizia 9 SS Panzer, GA-CB 2171/1

962. CRCP 128/4

963. H.Gr.B., KTB, BArch-MA RH 19 IX/90, 72

964. Mr. Julian Cook, III/504/82, CRCP 102/17

965. Johanna Bremen, Nijmegen, CRCP 123/13

966. Bremen, CRCP 123/13

967. Compania 307 Medicală Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

968. Ibid.

969. Otis Sampson, JMGP, Box 15

970. Cpt. Arie Bestebreurtje, CRCP 101/7

971. Lt. A.G.C. Jones, Comandant de pluton Escadronul 14 de Teren RE, CRCP 102/17

972. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.2054

973. Jurnal Johanna Marie Fokkinga, RAN 579/662

974. Jurnal Johanna Marie Fokkinga, RAN 579/662

975. Cornelis Rooijens, CRCP 123/34

976. CRCP 123/33

977. Rooijens, CRCP 123/34

978. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

979. Jurnal C.W. Wisman, RAN 579/665

980. 11:00h, 21.9.44, BArch-MA RH 19 IX/22, 119

981. Lt. col. Giles Vandeleur, CRCP 102/17

982. Cpt. Roland Langton, Bat. 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/14

983. Jurnal de război, Bat. 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO ١٧١/١٢٥٦

984. Lt. av. Donald Love, CRCP 115/17

985. Jurnal de război, Bat. ٢ (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

986. Cpt. Michael Willoughby, Gărzile Coldstream, CRCP 115/44

987. Lt. col. J.O.E. Vandeleur, CRCP 102/17

988. Langton, CRCP 115/4

989. Love, CRCP 115/17

990. Gl. mr. Sir Allan Adair, Divizia de Gardă Blindate, CRCP 11 4/38

991. Mr. Jerzy Dyrda, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem“, Wojskowy Przegląd Historyczny, nr. 1 (127), 1989, pp. 125–137; și FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

992. Slt. Sz. Relidziński, în Jerzy Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnikżołnierzy, Newtown, 1949, p. 299, CBW

993. PISM A.v.20 31/32 41

994. Kern, Buch der Tapferkeit, p. 107

995. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 301, CBW

996. Jurnal de război, Grupul 1 Brigada Parașutiști poloneză, PISM A.v.20 31/27

997. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 303, CBW

998. 957 de oameni, Jurnal de război, Grupul ١ Brigada Parașutiști poloneză, PISM A.v.٣١/٢٧ ٢٠

999. Pr. Alfred Bednorz, în Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 305, CBW

1000. Sg. Woll Juhas, CRCP 132/37

1001. Gl.mr. Sosabowski, CRCP 132/45

1002. PISM A.v.20 31/60

1003. 21.35h, 21.9.44, H.Gr.B., KTB, BArch-MA RH 19 IX/90, 76

1004. C/I/504/82, CRCP101/1

1005. ALDS

1006. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1007. Ibid.

1008. Laurence Critchell, Four Stars of Hell, New York, 1974, pp. 128–130

1009. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1010. Ibid.

1011. TNA WO 171/837

1012. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1013. Critchell, Four Stars of Hell, p. 145

1014. Carl Cartledge, 501/101, EC-UNO

1015. General der Fallschirmtruppen Eugen Meindl, FMS B-093

Capitolul 20

1016. Lt. Patrick Barnett, Plutonul defensiv, Brigada 1 Parașutiști, CRCP 109/26

1017. Raport al lt. H.A. Todd asupra Misiunii Claude, JMGP, Box 15

1018. Horst Weber, Batalionul 1, SS Panzergrenadier-Regiment 21, CRCP 131/1

1019. Cap. John Smith, Royal Signals, Brigada 1 Parașutiști, CRCP ١٠٩/٢٢

1020. Jurnalul unui parașutist necunoscut, 2 Para, CRCP 94/3

1021. Transmisionist James Haysom, Brigada 1 Parașutiști, CRCP 110/47

1022. Sold. Arthur Watson, Compania C, Bat. 3 Para, CRCP 111/32

1023. Pionier Gordon Christie, Trupa B, Escadronul 1 Para RE, CRCP 110/36

1024. Cpt. B.W. Briggs, Cmd. Brigada 1 Para, CRCP 109/30

1025. Jurnalul unui parașutist necunoscut, 2 Para, CRCP 94/3, și CRCP 92/9

1026. Alfred Ringsdorf, I/21 Pzgr-Rg/10 SS Pz-Div, CRCP 130/14

1027. Weber, CRCP 131/1

1028. Generalleutnant Krebs, 1.10.44, H.Gr.B., Feindlagebeurteilungen, BArch-MA RH 19 IX/19, 52

1029. Hans-Peter Knaust, CRCP 130/13

1030. Ringsdorf, CRCP 130/14

1031. Knaust, CRCP 130/13

1032. Ibid.

1033. Walter Harzer, Divizia 9 SS Panzer, GA-CB 2171/25

1034. Raportul lui Bittrich din 20.9.44, SS Panzerarmeekorps II, BArch-MA RS2-2 32, p. 7

1035. Wilhelm Bittrich, interviu Boeree, GA-CB 2171/24c

1036. Sg. Edward Basnett, Regimentul Piloți Planoare, CRCP ١١٦/١٢

1037. Sg. Holt, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/28

1038. Sld. Walter Boldock, HQ Company, Bat. 1 Para, CRCP 109/28

1039. Sld. Robert Edwards, Compania D, 2 South Staffords, CRCP 111/47

1040. Cap. Mills, Interviu MPRAF

1041. Sg. Dudley Pearson, furier-șef, Brigada 4 Para, CRCP 11 3/17

1042. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Para, NIOD 244/1237

1043. Mr. Robert Cain VC, 2 South Staffords, London Gazette, 2.11.44

1044. Cap. Wilson, Plutonul 12, citat de John Waddy, A Tour of the Arnhem Battlefields, Barnsley, 2011, p. 131

1045. 21.9.44, Fullriede Tagebuch, BArch-MA MSG2 1948

1046. Jhr B.C. de Jonge, AAMH 50N00635

1047. Col. R. Payton-Reid, CRCP 112/15

1048. Ibid.

1049. Hugh Gunning, Borderers in Battle, Berwick-on-Tweed, 1948, p. 198

1050. Lt. John Stevenson, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

1051. Lt. Paul Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1052. Cap. George Cosadinos, Escadronul 1 Para RE, jurnal, CRCP 109/5

1053. Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1054. L/Bdr. James Jones, Regimentul 1 Ușor RA, CRCP 11 3/52

1055. Lt. col. R.G. Loder-Symonds, CRA, MPRAF

1056. Lt. Jeffrey Noble, Bat. 156 Para, CRCP 11 3/13

1057. Oosterbeek, Niet Tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 44

1058. CRCP 121/26

1059. Jan Donderwinkel, CRCP 125/1

1060. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1061. Pr. G.A. Pare, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/1

1062. DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1063. Jan Lammerts, Oosterbeek, September 1944, Vereniging Vrieden van het Airborne Museum, Oosterbeek, 1988, p. 76

1064. Cap. Geoffrey Stanners, Spitalul de campanie 16 (Para), CRCP 110/24

1065. Arie Italiaander, Trupa nr. 2 (Țările de Jos), 10 Commando, pe lângă Escadronul de Recunoaștere al Diviziei 1 Aeropurtate, CRCP 127/3

1066. Cap. Terry Brace, Spitalul de Campanie 16 (Para), CRCP 109/29

1067. Mr. Guy Rigby-Jones, Spitalul de Campanie 181 (Planoare), CRCP 109/20

1068. Pionier Tim Hicks, Trupa C, Escadronul 1 Para RE, CRCP 110/8

1069. Sora Christine van Dijk, CRCP 120/15

1070. Cap. Roberts, RAMC, MPRAF

1071. Lt. col. William Thompson, Regimentul Ușor 1 RA, CRCP 11 4/1

1072. Jurnal de război, Reg. Mediu 64 RA, TNA WO 171/1059

1073. Lt. col. I.P. Tooley, RA, „Artillery Support at Arnhem“, Field Artillery Journal, aprilie 1945

1074. „Some details about the Battle of Arnhem“, GA-CB 2171/1

1075. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1076. Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1077. Jan Voskuil, CRCP 125/22

1078. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

1079. Michael Dauncey, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/18

1080. Sg. Harold York, CRCP 115/49

1081. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de vânătoare, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1082. Sg. George Baylis, CRCP 116/13

1083. Sg. Holt, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/28

1084. Transmisionist Kenneth Pearce, CRCP 11 4/30

1085. Sg. Stanley Sullivan, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/12

1086. Jurnal H.E.L. Mollett, GAA 1557/27

1087. Blackwood, NIOD 244/1237

Capitolul 21

1088. Cpt. Patrick J. Sweeney, H, 506/101, CRCP 98/40

1089. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1090. Jurnal Kreipe, FMS P069

1091. 9.30h, 22.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 81

1092. Generalleutnant Walter Poppe, Divizia 59 Infanterie, FMS B149

1093. 10.15h, 22.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 82

1094. Poppe, FMS B149

1095. Dr. Leo Schrijvers, CRCP 126/23

1096. CRCP 97/4

1097. 22.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 83

1098. Interviu cu gl. bg. Anthony C. McAuliffe, CRCP 96/9

1099. Lt. Eugene D. Brierre, CRCP 96/19

1100. Sg. Desmond D. Jones, III/501/101, CRCP 97/7

1101. Lt. Bates R. Stinson, NARA RG407, Entry 427B, Box 19182, ML2235

1102. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1103. Cap. Richard L. Klein, CRCP 97/11

1104. Cpt. Arthur W. Ferguson, 3/504/82, CRCP 102/23

1105. Edward J. Sims, WWII Veterans Survey, 82nd Airborne, Box 1, USAMHI

1106. 10.45h, 22.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 82

1107. Jurnal de război, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, TNA WO 171/1256

1108. Jurnal de război 2HCR, TNA WO 171/837

1109. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

1110. Albert Smaczny, Compania OC 8, Bat 3, Brigada 1 Poloneză Parașutiști, CRCP 132/44

1111. Cap K. Gredecki, citat de Jerzy Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnikżołnierzy, Newtown, 1949, p. 313, CBW

1112. Gl. mr. Sosabowski, CRCP 132/45

1113. Jurnal de război 2HCR, TNA WO 171/837

1114. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD ٢٤٤/١٢٣٧

1115. Sg. Dennis Ware, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/14

1116. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de vânătoare, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1117. Cap. Leonard Formoy, Compania 1 Aeropurtate Provost, CRCP 110/4

1118. Jurnal H.E.L. Mollett, GAA 1557/27

1119. Blackwood, NIOD 244/1237

1120. Jhr B.C. de Jonge, AAMH 50N00635

1121. 18.45h, 22.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 87

1122. Interviu Walter Harzer, Divizia 9 SS Panzer, GACB 2171/25

1123. Tettau, BArchMA RH26-604 1, 8; Divisions-Befehl Nr. 15, BArchMA MSG2 13622

1124. Harzer, GACB 2171/25

1125. 22.9.44, H.Gr.B., Feindlagebeurteilungen, BArchMA RH 19 IX/19

1126. Lt. Paul Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1127. Lt. John Stevenson, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

1128. Hendrik Valk, CRCP 121/24

1129. Sg. William Fenge, CRCP 116/20

1130. Sg. Roy Hatch, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/26

1131. Sydney Jary, 18 Platoon, Bristol, 1998, p. 60

1132. HKNTW, p. 379

1133. Anonim, NIOD 244/1349

1134. ADMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1135. Cap. Geoffrey Stanners, Spitalul de Campanie 16 (Para), CRCP 110/24

1136. HKNTW, p. 391

1137. Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, p. 126

1138. Kate A. Ter Horst, CRCP 93/7

1139. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1140. HvdV, pp. 75–79

1141. Sg. maj. George Gatland, Bat 11 Para, CRCP 112/50

1142. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 316, CBW

1143. Jurnal de război, Grupul 1 Brigada poloneză de Parașutiști, PISM A.v.٣١/٢٧ ٢٠

1144. Robert W. Love și John Major (ed.), The Year of DDay: The 1944 Diary of Admiral Sir Bertram Ramsay, Hull, 1994, p. 129

1145. Montgomery către Eisenhower, 09:30, 21.9.44, DDEP, Box 83

1146. CBHC, Box 4, Folder 13

1147. CBHC, Box 42 S19

1148. Jurnalul lui Montgomery, citat de Richard Mead, General ‘Boy’: The Life of Lieutenant General Sir Frederick Browning, Barnsley, 2010, p. 140

1149. Jurnalele Brereton, p. 354

1150. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 86

Capitolul 22

1151. Heydte, Fallschirmjäger-Regiment 6, FMS C001

1152. Laurence Critchell, Four Stars of Hell, New York, 1947, p. 141

1153. Heydte, FMS C001; și BArchMA RL33 109

1154. Poppe, FMS B149

1155. Lt. James Murphy, A/I/501/101; Critchell, Four Stars of Hell, p. 141

1156. 23.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 97

1157. FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1158. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

1159. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1160. Cpt. Adam A. Komosa, 504/82, CRCP 103/5

1161. Ibid.

1162. Mr. Julian Cook, 3/504/82, CRCP 102/17

1163. Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, p. 187

1164. Stanley Christopherson, An Englishman at War, Londra, 2014, p. 451

1165. E.J. Vere-Davies, 1 Para, AAMH DOOS NO: 038

1166. Jurnal H.E.L. Mollett, GAA 1557/27

1167. Lt. John Stevenson, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

1168. Gl. bg. P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

1169. Sg. Edward Mitchell, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/37

1170. Cpt. Benjamin Clegg, CRCP 112/36

1171. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD 244/1237

1172. Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, pp. 54–55

1173. Mr. G. Powell, Bat 156 Para, CRCP 11 3/18

1174. Joseph Sick, CRCP 132/18

1175. Jhr B.C. de Jonge, AAMH 50N00635

1176. HvdV, p. 90

1177. Pr. G.A. Pare, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/1

1178. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1179. Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

1180. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1181. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1182. Cap. Roberts, RAMC, MPRAF

1183. Cap. Daniel Morgans, Bat 1 Para, CRCP 110/14

1184. 13.05h, 23.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 97

1185. BArchMA RH26-604 1

1186. BArchMA RH26-604 1, 17

1187. Alfred Ringsdorf, I/21 Pzgr-Rg/10 SS Pz-Div, CRCP 130/14

1188. Horst Weber, Batalionul 1, SS Panzergrenadier-Regiment 21, CRCP 131/1

1189. Ibid.

1190. Jurnal de război 2HCR, TNA WO 171/837

1191. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

1192. Cpt. Eddie Newbury, CRCP 108/5

1193. Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, p. 145

1194. Ibid., p. 150

1195. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1196. Ibid.

1197. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1198. Gl.mr. Sosabowski, CRCP 132/45

1199. Lt. Wiesław Szczygieł, CRCP ١٣٢/٤٤; și Jurnalul de război, Grupul Independent 1 Brigada poloneză de Parașutiști, PISM A.v.٣١/٢٧ ٢٠

1200. Komosa, CRCP 103/5

Capitolul 23

1201. Jurnal de război, Grupul 1 Brigada poloneză de Parașutiști, PISM A.v.20 31/27

1202. Mr. Jerzy Dyrda, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem“, Wojskowy Przegląd Historyczny, nr. 1 (127), 1989, pp. 125–137

1203. PISM A.v.20 31/32

1204. Dyrda, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem“, pp. 125-137

1205. Richard Mead, General ‘Boy’: The Life of Lieutenant General Sir Frederick Browning, Barnsley, 2010, p. 140 n. 9

1206. Ibid.

1207. „Sunt generalul-maior Sosabowski, Hubert Essame, The 43rd Wessex Division at War 1944–1945, Londra, 1952, pp. 132–133

1208. Dyrda, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem“, pp. 125–137

1209. Dyrda, „Przemilczana odprawa w historiografii bitwy o Arnhem“, pp. 125–137

1210. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

1211. Sg. Dwyer, citat de Stuart Mawson, Arnhem Doctor, Staplehurst, 2000, p. 122

1212. Sg. Dudley Pearson, furier-șef, Brigada 4 Para, CRCP 11 3/17

1213. Gl. br. G. Lathbury, CRCP 110/12

1214. Jurnalul evenimetelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1215. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1216. Warrack, Ibid.

1217. HvdV, p. 106

1218. Mr. John Waddy, Bat 156 Para, CRCP 11 3/33

1219. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1220. Ibid.

1221. GACB 2171/24c

1222. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/5, 436 Eliminarea perimetrului Oosterbeek, 20:30h, 24.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 111

1223. Hans Möller, SS Pionier-Bataillon 9, BArchMA N756 158A, 61

1224. Jurnal H.E.L. Mollett, GAA 1557/27

1225. Cap. Władysław Korob, CRCP ١٣٢/٤٠

1226. Cadet Adam Niebieszczański, CRCP 132/42

1227. Albert Smaczny, Compania 8 OC, Batalionul 3, Brigada 1 poloneză de Parașutiști, CRCP ١٣٢/٤٤

1228. Tunar Robert Christie, Regimentul Ușor 1 (Planoare) RA, CRCP 11 3/45

1229. Korob, CRCP 132/40

1230. Jan Voskuil, CRCP 125/22

1231. Cpt. Springett Demetriadi, Phantom, CRCP 116/7

1232. Ibid.

1233. Lt. John Stevenson, „Arnhem Diary“, Reconnaissance Journal, vol. 4, nr. 1, toamna 1947

1234. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD 244/1237

1235. Harzer, GACB 2171/25

1236. Regimentul 6 Fallschirmjäger, FMS C001

1237. Cpt. Percy Louis, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1238. Lt. col. Gerald Tilly, 4 Dorsets, CRCP 116/4

1239. Ibid.

1240. Mr. James Grafton, 4 Dorsets, CRCP 116/5

1241. Jurnal de război, Grupul 1 Brigada poloneză de Parașutiști, PISM A.v.20 31/27

1242. Ibid.

1243. Grafton, CRCP 116/5

1244. Scrisoarea lui Browning către Urquhart, 23.9.44, CRCP 108/7, și Urquhart, Arnhem, pp. 163–165

1245. Albert Deuss, CRCP 120/14

1246. FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1247. Albert Horstman, LKP, CRCP 120/28

1248. Gl. sir John Hackett, I was a Stranger, Londra, 1977, p. 34

1249. 19.25h, 25.9.44, H.Gr.B., Eingegangene Einzelmeldungen, BArchMA RH 19 IX/22, 63

Capitolul 24

1250. SS Panzerarmeekorps II, BArchMA RS22 32, p. 8

1251. LHCMA, Documentele Dempsey, 15/15/30

1252. Nigel Hamilton, Monty: The Field Marshal 1944–1976, Londra, 1986, p. 89

1253. Fieldmarshall Lord Alanbrooke, War Diaries 1939–1945, Londra, 2001, p. 600

1254. Hans Möller, SS Pionier-Bataillon 9, BArchMA N756 158A, 61

1255. 07:50h, 25.9.44, H.Gr.B., Eingegangene Einzelmeldungen, BArchMA RH 19 IX/22, 68

1256. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry256/Box 35

1257. Władysław Klemens Stasiak, W locie szumią spadochrony. Wspomnienia żołnierza spod Arnhem, Varșovia, 1991, p. 172

1258. Col. Jan Golba, Corpul Medical al Armatei Poloneze, PISM A.v.20 31/43 17

1259. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de vânătoare, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1260. Lt. col. R.G. Loder-Symonds, CRA, MPRAF

1261. Mr. J.E. Blackwood, 11 Para, Brigada 4 Parașutiști, NIOD 244/1237

1262. HvdV, p. 116

1263. A.L.A. Kremer-Kingma, Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 117

1264. Cadet Adam Niebieszczański, CRCP 132/42

1265. Zwolański în Jerzy Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze. Pamiętnik żołnierzy, Newtown, 1949, pp. 334–335, CBW

1266. Smaczny în Ibid., p. 326, CBW

1267. Blackwood, NIOD 244/1237

1268. London Gazette, 2.11.44

1269. Jhr B.C. de Jonge, AAMH 50N00635

1270. Mr. G. Powell, Bat 156 Para, CRCP 11 3/18

1271. Blackwood, NIOD 244/1237

1272. Gl.bg. P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

1273. Stasiak, W locie szumią spadochrony, p. 172

1274. Ibid.

1275. Wieczorek în Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 338, CBW

1276. Wieczorek în Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 338, CBW

1277. Guy Byam, British Broadcasting Corporation, War Report: A Record of Dispatches Broadcast by the BBC's War Correspondents with the Allied Expeditionary Force, 6 June 1944–5 May 1945, Londra, 1946, p. 252

1278. Hicks, CRCP 112/3

1279. Lt. Neville Hay, Phantom cu Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 116/8

1280. Lt. Bruce E. Davis, Escadronul 306 Control Avioane de vânătoare, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1281. Tunar Ralph Cook, Regimentul Ușor RA, CRCP 11 3/47

1282. Sg. Stanley Sullivan, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/12

1283. Sg. Les Frater, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/21

1284. Jurnal H.E.L. Mollett, GAA 1557/27

1285. Hauptmann Ritter von Schramm, BArchMA MSG2 2403, p. 4

1286. Anonim, NIOD/244/1400

1287. Blackwood, NIOD 244/1237

1288. Sld. Henry Blyton, Border Regiment, CRCP 109/27

1289. Col. R. Payton-Reid, CRCP 112/15

1290. Davis, USAMHI și FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1291. Mollett, GAA 1557/27

1292. Guy Byam, British Broadcasting Corporation, War Report, p. 252

1293. Mr. M.L. Tucker, Compania de Teren 23 canadiană RCE, CRCP 117/39

1294. Sld. Arthur Shearwood, 11 Para, CRCP 11 3/24

1295. Cap. Władysław Korob, CRCP 132/40

1296. Lewis Golden, Echoes from Arnhem, Londra, 1984

1297. Sg. Roy Hatch, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 116/26

1298. Cap. George Potter, Batalionul 1 Para, CRCP 110/18

1299. Raport asupra evacuării, Compania de Teren 23 canadiană RCE, CRCP 117/39

1300. Gl. mr. Stanislaw Sosabowski, Freely I Served, Barnsley, 2013, p. 188, și HKNTW, p. 394

1301. Cap. Thomas Harris, Bat. 1 Para, CRCP 110/7

1302. Gl. mr. R.P. Pakenham-Walsh, History of the Corps of Royal Engineers, vol. IX, Chatham, 1958, p. 320

1303. Gl. mr. R.P. Pakenham-Walsh, History of the Corps of Royal Engineers, vol. IX, Chatham, 1958, p. 320

1304. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 326, CBW

1305. Mieczysław Chwastek, Bat. 3, Brigada poloneză de Parașutiști, CRCP 132/36

1306. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 342, CBW

1307. PISM A.v.20 31/36 14

1308. Sg. maj. Siely, Regimentul Ușor 1 RA, MPRAF

1309. Payton-Reid, CRCP 112/15

1310. Mr. G. Powell, Bat. 156 Para, CRCP 11 3/18

1311. Frater, CRCP 116/21

1312. Lt. Neville Hay, Phantom cu Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 116/8

1313. Mr. Robert Cain VC, 2 South Staffords, CRCP 11 3/44

1314. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 20

1315. Lt. col. Robert Payton-Reid, KOSB, MPRAF

1316. Kisielewski (ed.), Polscy spadochroniarze, p. 342, CBW

1317. Chwastek, CRCP 132/36

Capitolul 25

1318. Lt. Albert Smaczny, Compania 8 OC, Bat. 3, Brigada 1 poloneză de Parașutiști, CRCP 132/44

1319. Jan Blokker, Achter de laatste brug, Amsterdam, 2012, p. 99

1320. Pr. G.A. Pare, Regimentul Piloți Planoare, CRCP 117/1

1321. C.B. Labouchere, „Herinneringen aan de slag om Arnhem“, GAA 2869/15.

1322. Wilhelm Rohrbach, CRCP 132/18

1323. Oosterbeek, Niet tevergeefs. Oosterbeek September 1944, Arnhem, 1946, p. 60

1324. Wilhelm Rohrbach, CRCP 132/18

1325. Jan Eijkelhoff, CRCP 125/3

1326. 11.45h, 26.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 129

1327. 26.9.44, Fullriede Tagebuch, BArchMA MSG2 1948

1328. Sg. Ralph Sunley, 10 Para, CRCP 11 3/29

1329. Transmisionist Victor Reed, Brigada 1 Para, CRCP 110/20

1330. L/Bdr James Jones, Regimentul Ușor 1 RA, CRCP 11 3/52

1331. Sg. George Baylis, CRCP 116/13

1332. Jurnalul evenimentelor, DDMS, Divizia 1 Aeropurtate, FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1333. Interviu Bittrich, GACB 2171/24c

1334. BArchMA RH 19 IX/12, 271

1335. H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 125

1336. 29.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 167

1337. Erwin, 28.9.1944, WLBSS

1338. SS-Sturmmann K.H. Bangard, Batalionul 16 SS de Instrucție și Rezerve, CRCP 131/9

1339. Lucianus Vroemen, CRCP 121/26

1340. Hauptmann Wilhelm Ritter von Schramm, OKW, BArchMA MSG2 2403, p. 4

1341. 26.9.44, Divizia 9 SS Panzer Hohenstaufen, BArchMA RS39, pp. 3-4

1342. Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, pp.179–180

1343. Col. Charles Mackenzie, GSO1, Divizia 1 Aeropurtate, CRCP 108/3

1344. PISM A.v.20 31/60

1345. Cpt. Robert Franco, 2/505/82, CRCP 104/33

1346. Lt. Paul B. Johnson, FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1347. Ibid.

1348. Gl. bg. P.H.W. Hicks, Brigada 1 Planoare, CRCP 112/3

1349. Urquhart, Arnhem, pp. 184–185

1350. Urquhart, Arnhem, pp. 184–185

1351. Sg. Stanley Sullivan, Compania Independentă 21 Parașutiști, CRCP 11 4/12

1352. Tunar Robert Christie, Regimentul Ușor 1 (Planoare) RA, CRCP 11 3/45

1353. Cpt. R. Temple, Cmd. Bg. 4 Para, CRCP 117/36

1354. Corporal of Horse William Chennell, 2HCR, CRCP 11 4/47

1355. Corporal of Horse William Chennell, 2HCR, CRCP 11 4/47

1356. Cpt. Roland Langton, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/4

1357. Mr. Edward Tyler, Bat 2 (Blindate), Gărzile Irlandeze, CRCP 115/33

1358. Charles Farrell, Reflections 1939–1945, Edinburgh, 2000, p. 106

1359. Stuart Hills, By Tank into Normandy, Londra, 2003, p. 175

1360. Louis Simpson, Selected Prose, New York, 1989, pp. 95–96

1361. Sg. J.C. Reynolds, 325 Infanterie Planoare, JMGP, Box 15

1362. Sg. Frank C. Taylor, A/1/508/82, CRCP 105/37

1363. Sg. Theodore Finkbeiner, H/504/82, CRCP 102/24

1364. Ibid.

1365. Frt. Joe Tallett, C/I/505/82, ECUNO

1366. Lt. Sam H. Bailey, 505/82, CRCP 104/4

1367. Hills, By Tank into Normandy, p. 187

1368. Frt. Robert S. Cartwright, HQ/1/505/82, CRCP 104/17

1369. Sg. James T. Steed, F/505/82, CRCP 105/5

1370. Frt. James R. Allardyce, 1/508/82, CRCP 105/25

1371. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

1372. 01.05h, 27.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 140

1373. 23.30h, 27.9.44, H.Gr.B., KTB, BArchMA RH 19 IX/90, 146

Capitolul 26

1374. 26.9.44, JMGP, Box 1

1375. FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 35

1376. Sld. Andrew Milbourne, Bat 1 Para, CRCP 110/13

1377. Anna van Leeuwen, GAA 1557/1053

1378. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

1379. Jurnal anonim, GAA 1557/163

1380. Lensink, NIOD 244/313

1381. Reinier Salverda, „Beyond a Bridge Too Far: The Aftermath of the Battle of Arnhem (1944) and its Impact on Civilian Life“, în Jane Fenoulhet, Gerdi Quist și Ulrich Tiedau (ed.), Discord and Consensus in the Low Countries 1700–2000, Londra, 2016, p. 110

1382. BArchMA RS39/28

1383. P.R.A. van Iddekinge, Arnhem 44/45. Evacuatie, verwoesting, plundering, bevrijding, terugkeer, Arnhem, 1981, p. 52

1384. Scrisoare Harzer, 13.10.75, Divizia 9 SS Panzer Hohenstaufen, BArchMA RS39/5, p. 3

1385. Divizia 9 SS Panzer Hohenstaufen, BArchMA RS39/29, p. 1

1386. Pieter van Aken, Wolfheze, CRCP 126/24

1387. Lensink, NIOD 244/313

1388. WBfh.Nd., 24.9.44, BArchMA RS39 5

1389. Arjen Schermer, Viceprimar NSB, CRCP 121/17

1390. Albert Horstman, LKP, CRCP 120/28

1391. Lensink, NIOD 244/313

1392. Sturmmann K.H. Bangard, Batalionul 16 SS Instrucție și Rezerve, CRCP 131/9

1393. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

1394. Ibid.

1395. Ibid.

1396. Johannes van Hooff, CRCP 120/25

1397. Nicholas de Bode, Genist PTT, CRCP 120/11

1398. Anna van Leeuwen, GAA 1557/1053

1399. Horstman, CRCP 120/28

1400. Jan Voskuil, CRCP 125/22

1401. Jan Voskuil, CRCP 125/22

1402. Anton van Hooff, CRCP 120/26

1403. Jurnal anonim, GAA 1557/163

1404. Anonim, NIOD 244/1400

1405. NIOD 244/1040

1406. CRCP 120/20

1407. NIOD 244/1400

1408. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

1409. Woodrow W. Millsaps, H, III/508/82, ECUNO

1410. Cpt. Harrell, CRCP 96/7

1411. Cap. Ray Lappegaard, CRCP 97/12

1412. Sean Longden, To the Victors the Spoils: D-Day and VE Day: The Reality Behind the Heroism, Londra, 2007, p. 238

1413. Colecția Herman Jeansen, RAN 764/7

1414. Sld. Arthur Watson, Compania C, Bat. 3 Para, CRCP 111/32

1415. Jurnal anonim, NIOD 244/1040

1416. RvOD, pp. 622-623

1417. Schermer, CRCP 121/17

1418. C.A. Dekkers și L.P.J. Vroemen, De zwarte herfst. Arnhem 1944, Arnhem, 1984, p. 107

1419. GAA 1557/244

1420. Tj. de Boorder și W. Kruiderink, Rovers plunderen Arnhem. Een verhaal van Oorlog, Ballingschap, Vernieling en Massale Roof, Arnhem, 1945

1421. GAA 1557/244

1422. 23.2.45, BArchMA N756 390/B

1423. Jhr B.C. de Jonge, AAMH 50N00635

1424. Johannes van Hooff, CRCP 120/25

Capitolul 27

1425. Lensink, NIOD 244/313

1426. Joseph F. Brumbaugh, I/508/82, ECUNO

1427. JMGP, Box 15

1428. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 19

1429. CBHC, Box 4, Folder 14

1430. 14.10.44, Ibid.

1431. Cap. Richard L. Klein, CRCP 97/11

1432. Stevan Dedijer în Princeton Alumni Weekly, 21.12.94, ECUNO

1433. Carl Cartledge, 501/101, ECUNO

1434. Dwayne T. Burns, F/II/508/82, ECUNO

1435. Frt. Earl McClung, 3/E/II/506/101, ECUNO

1436. Cpt. Patrick J. Sweeney, H, 506/101, CRCP 98/40

1437. Francis L. Sampson, Look Out Below!, Washington, DC, 1958, p. 93

1438. Burgett, citat de David Bennett, A Magnificent Disaster: The Failure of Market Garden: The Arnhem Operation, September 1944, Philadelphia, PA, 2008, p. viii

1439. Brumbaugh, ECUNO

1440. Sg. William L. Blank, 505/82, CRCP 104/8

1441. Sampson, Look Out Below!, p. 94

1442. Sg. William L. Blank, Veterans Survey, 82nd Airborne, Box 2, USAMHI

1443. Sampson, Look Out Below!, p. 94

1444. FAAA, NARA RG331/Entry 254/Box 18

1445. Lt. Richard G. La Riviere, H/3/504/82, CRCP 103/7

1446. J. W. Lammert, NIOD/244/629

1447. Divizia 11 Blindate, TNA WO 171/4184

1448. TNA WO 171/4184

1449. Jurnal Martijn Louis Deinum, NBMG 5.3.20548

1450. GACB 2171/1

1451. TNA WO 171/4184

1452. 504/82, CRCP 101/6

1453. Cpt. Louis A. Hauptfleisch, 504/82, CRCP 102/29

1454. Collier’s, 23.12.44

1455. Ibid.

1456. SS-Brigadeführer Harmel, FMS P163

1457. Johannes van Hooff, CRCP 120/25

1458. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 2

1459. Gl. Sir John Hackett, I was a Stranger, Londra, 1977, p. 188

1460. Ibid., p. 197

Capitolul 28

1461. Nigel Nicolson (ed.), Harold Nicolson Diaries 1907–1963, Londra, 2004, pp. 301–302

1462. FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box34; și Istoria Operațiunii Market, Comandamentul FAAA, 9.10.44, NARA RG498 290/56/2/3, Box

1466

1463. Interviu cu Horrocks, 15.5.46, LHCMA 15/15/130

1464. Interviu cu Dempsey, 4.6.46, LHCMA 15/15/30

1465. Raportul Diviziei 1 Aeropurtate în urma Operațiunii Market, FLPP

1466. FAAA, NARA RG331/Entry 253/Box 1

1467. FAAA, NARA RG331/Entry 256/Box 34

1468. Hackett către Michael Howard, conversație cu autorul, 16.12.15

1469. Vincent Orange, Tedder: Quietly in Command, p. 289, citat de Rick Atkinson, The Guns at Last Light, New York, 2013, p. 286

1470. Prințul Bernhard, CRCP 92/9

1471. Citat de Gl. mr. R.E. Urquhart (cu Wilfred Greatorex), Arnhem, Barnsley, 2008, p. 189

1472. Divizia 9 SS Panzer Hohenstaufen, BArchMA RS39/5, p. 82

1473. BArchMA RS39/5, p. 80; FMS P163; FMS C001

1474. TNA WO 208/4140 SRM 1195

1475. ALDS Bittrich despre Montgomery, interviu cu Bittrich, GACB 2171/24c

1476. David Fraser, Wars and Shadows: Memoirs of General Sir David Fraser, Londra, 2002, pp. 241–242

1477. PISM A.v.20 31/34

1478. Stanley Nosecki, PISM A.v.20 31/38 26

1479. 2.10.44, Gl. lt. F.A.M. Browning către Sosabowski, PISM A.v.20 31/60

1480. Ibid.

1481. 17.10.44, citat de Richard Mead, General ‘Boy’: The Life of Lieutenant General Sir Frederick Browning, Barnsley, 2010, p. 164

1482. Ibid., p. 165

1483. PISM A.v.20 31/60

1484. Ibid.

1485. PISM A.v.20 31/60

1486. FCPP, Box 24

1487. Montgomery către Eisenhower, 9.10.44, DDEP, Box 83

1488. General der Infanterie Gustav von Zangen, FMS B475

1489. CSDIC, TNA WO 208/4177

1490. Cornelis Doelman, Arnhem. Stad der bezitloozen, Arnhem, 1945, p. 21

1491. Andries Pompe-Postuma, GAA 1557/1022

1492. RAN B248

1493. TNA FO 371/39330

1494. TNA WO 208/4156

1495. HKNTW, p. 513

1496. HvdV, p. 134

1497. HKNTW, p. 513

1498. TNA WO 208/4156

1499. Ibid.

1500. Colecția J.S.H. Weinberg, Folder 10, RHCE 10166:94

1501. Ibid.

1502. Ibid.

1503. William I. Hitchcock, Liberation: The Bitter Road to Freedom 1944–1945, Londra, 2009, pp. 103–107

1504. TNA WO 202/838

1505. Elsa Caspers, To Save a Life, Londra, 1995, p. 12; și colecția J.S.H. Weinberg, Folder 10, RHCE 10166:94

1506. Misiunea CGSFEA în Țările de Jos, 15.5.45, TNA WO 202/838

1507. Colecția S.H.A.M. Zoetmulder, RHCE 10086:6

1508. Ian Gardner, Deliver Us from Darkness, New York, 2013, p. 61

1509. Scrisoare din Haga, 9.5.45, colecția J.S.H. Weinberg, Folder 10, RHCE 10166:94

1510. Scrisoare, 1.3.45, Jan Peters, colecția S.H.A.M. Zoetmulder, RHCE 10086:3

1511. Ibid.

1512. Heydte, CSDIC, TNA WO 208/4140 SRM 1189

1513. Fähnrich zur See Hoffmann, TNA WO 208/4156

1514. Montgomery către Eisenhower, 20.2.45, TNA WO 32/16168

1515. Caspers, To Save a Life, p. 121

1516. TNA WO 106/4420

1517. Brig E.T. Williams, FCPP, Box 24

1518. TNA WO 208/4420

1519. TNA WO 106/4420

1520. Ibid.

1521. FCPP, Box 24

1522. FCPP, Box 24. Vezi și Corpul 1 Cdn, 6.5.45, TNA WO 205/1073.

1523. Walter Bedell Smith, Eisenhower's Six Great Decisions: Europe 1944–45, New York, 1956, p. 199; D.K.R. Crosswell, Beetle: The Life of General Walter Bedell Smith, Lexington, KY, 2010, p. 913

1524. TNA WO 208/4420

1525. Gl.mr. J.G.W. Clark, Raportul Bilunar SHAEF Nr. 16, 15.5.45, TNA WO 202/838

1526. Hitchcock, Liberation, p. 122; 18,000, Ian Buruma, Year Zero: A History of 1945, Londra, 2013

1527. Doelman, Arnhem, p. 2; și Reinier Salverda, „Beyond a Bridge Too Far: The Aftermath of the Battle of Arnhem (1944) and its Impact on Civilian Life", în Jane Fenoulhet, Gerdi Quist și Ulrich Tiedau (ed.), Discord and Consensus in the Low Countries 1700–2000, Londra, 2016

1528. Documentele lt. col. Th.A. Boeree, GACB 2171/47

Imagini

1. Amiralul sir Bertram Ramsay (dreapta) cu feldmareșalul Montgomery, care i-a ignorat cererile urgente de a securiza estuarul Scheldt pentru a deschide portul Antwerp.

2. Podul vital din Arnhem, peste Neder Rijn, sau Rinul Inferior, fotografiat înainte de război.

3. Un grup de naziști olandezi din cadrul NSB, sau Nationaal-Socialistiche Bewerging, înainte de război.

4. Recruți adolescenți ai Waffen-SS.

5. „Boy” Browning (dreapta) împreună cu comandantul polonez de parașutiști, generalul-maior Sosabowski, un critic vehement al planurilor sale.

6. Viktor Gräbner primind Crucea de Cavaler pe 17 septembrie, pe care a purtat-o mai puțin de o zi.

7. Sepp Krafft, comandantul trupelor SS care au încetinit înaintarea Aliată spre Arnhem.

8. Comandamentul german își planifică răspunsul. (De la stânga la dreapta) Model, Bittrich, un ofițer de stat-major și Harmel (SS Panzer-Division 10).

9. Walter Harzer (Divizia 9 Panzer SS Hohenstaufen).

10. Horrocks, Montgomery și prințul Bernhard.

11. Generalul-maior Maxwell Taylor, 101 Aeropurtate.

12. Generalul de brigadă Jim Gavin, 82 Aeropurtate.

13. Compania Independentă 21 Parașutiști cercetași înainte de a se îmbarca în avioanele Stirling. Vreo 20 dintre membrii săi erau evrei germani dornici de răzbunare.

14. Planoare ale 1 Aeropurtate tractate peste Nieder Rijn, cu câmpia inundată Betuwe în plan îndepărtat.

15. Armada aeriană deasupra Țărilor de Jos.

16. Zona nord-vest de aterizare a planoarelor la Arnhem, 17 septembrie.

17. Generalul de brigadă Anthony McAuliffe (stânga) cu ofițeri ai 101 Aeropurtate.

18. Desant cu parașute al 101 Aeropurtate la nord-vest de Son, 17 septembrie.

19. Parașutiști britanici bând ceai cu localnicii.

20. Un Sherman Firefly își croiește drum pe lângă tancurile Gărzilor Irlandeze în primele minute ale Operațiunii Garden.

21. Un alt vehicul de la Corpul XXX prins în ambuscadă la sud de Valkenswaard.

22. Carnavalul eliberării cu raderea părului de pe cap pentru femeile olandeze care se culcaseră cu germani nu a avut „nici o urmă din bucuria perversă și aproape animalică pe care mulțimile din Franța au demonstrat-o în ocazii similare“.

23. Membri mândri ai Rezistenței olandeze cu arme luate de la germani, inclusiv

un MG-34.

24. Mulțimi la Eindhoven salutând, pe 19 septembrie, Divizia Blindate de Gardă ajunsă cu mare întârziere.

25. Soldații britanici au fost uimiți de mesajele de întâmpinare și de mulțumire scrise cu creta de olandezi pe tancurile lor.

26. 101 Aeropurtate este întâmpinată cu bucurie între Son și St Oedenrode.

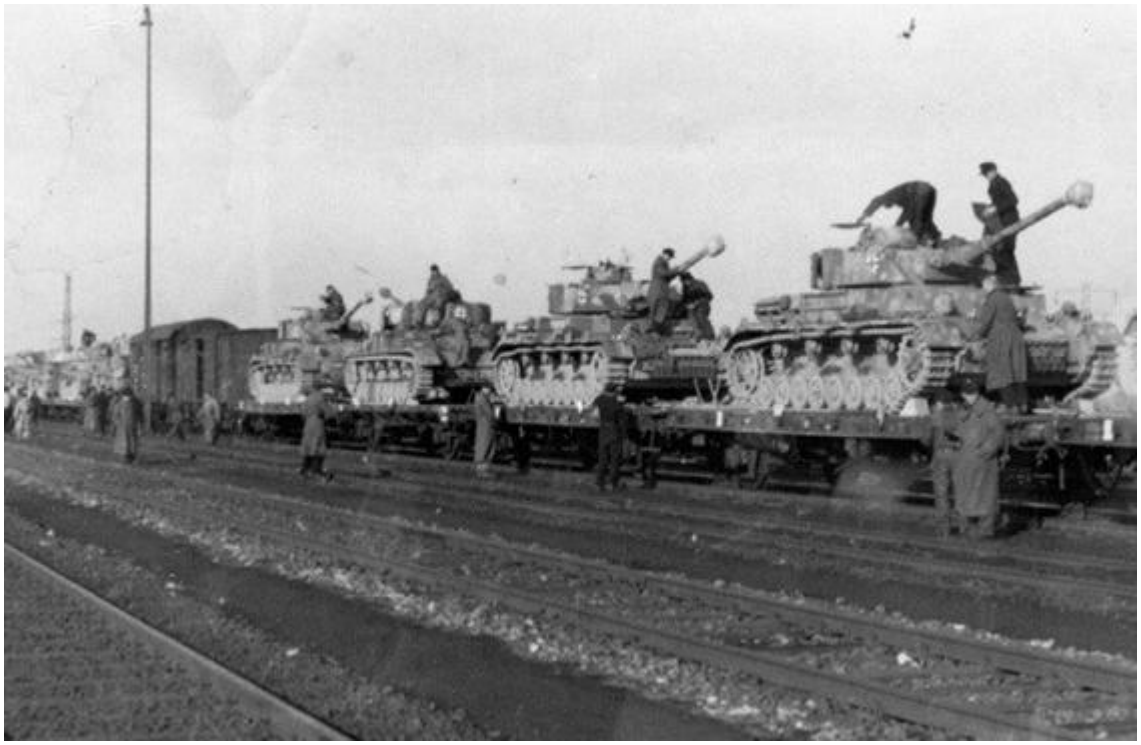

27. Tancuri germane pentru Kanust Kampfgruppe ajungând prin Blitztransport. Aliații nu și-au imaginat cât de repede puteau germanii să își aducă panzerele din Germania.

28. Prizonieri Waffen-SS luați de către 1 Aeropurtate britanică la vest de Arnhem.

29. Artileria germană forțând un convoi să se oprească pe Șoseaua Iadului.

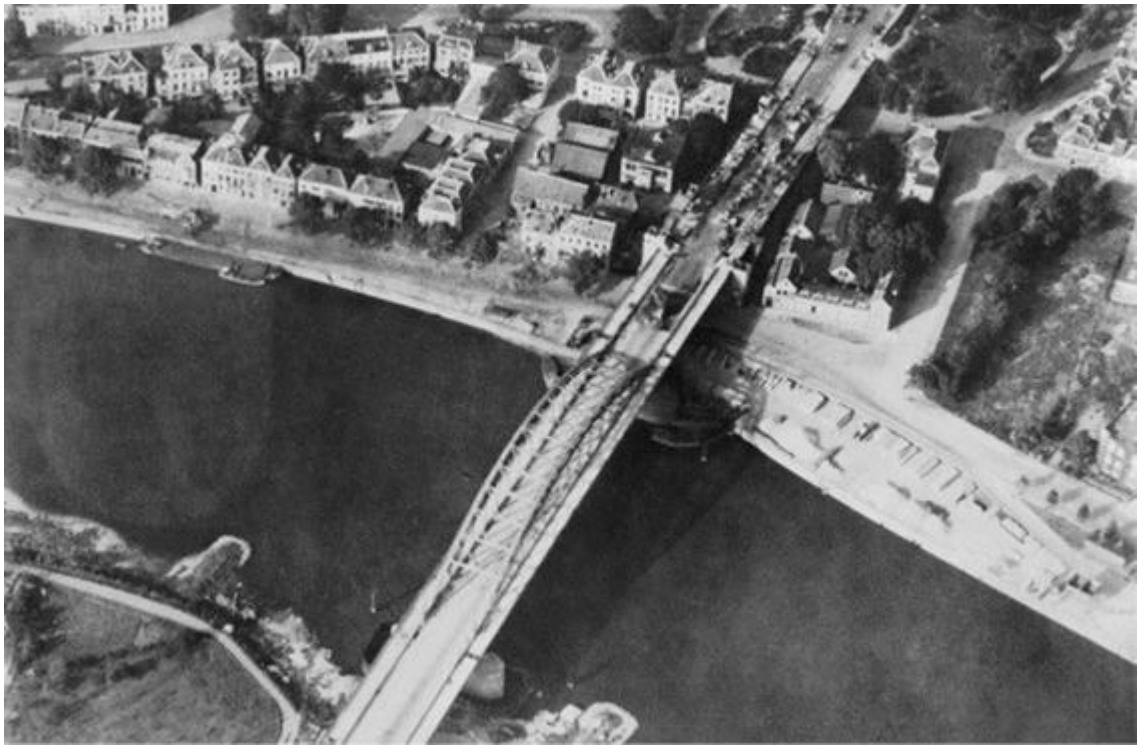

30. Un instantaneu al podului, realizat de RAF, arătând distrugerile suferite de batalionul de recunoaștere al lui Gräbner.

31. Kate Ter Horst, „Îngerul de la Arnhem“, care îi calma pe răniți citindu-le din Biblie.

32. Un howitzer de 75 mm al Regimentului Ușor la est de hotelul Bilderberg, 19 septembrie.

33. Una dintre echipele de la sol ale Luftwaffe în acțiune la nord de Oosterbeek, 19 septembrie.

34. Generalul-maior Roy Urquhart, lângă hotelul Hartenstein.

35. Un Stug III al Brigăzii 280 Tunuri de Asalt lângă Pavilionul Rinului după distrugerea batalioanelor 1 și 3 Parașutiști.

36. Panzergrenadieri SS în Arnhem în mijlocul echipamentului abandonat de către britanici, 19 septembrie.

37. Civili evacuați de la spitalul St Elisabeth.

38. Parașutiști polonezi în fața unei alte anulări de misiune din cauza vremii nefavorabile.

39. Pionieri și parașutiști din Batalionul 3 din școala de la nord de podul din Arnhem forțați să se predea.

40. Parașutiști din Batalionul 1 folosind groapa făcută de un obuz pentru a se apăra.

41. Compania C din Batalionul 1 al Border Regiment pe 21 septembrie, pregătindu-se să respingă un atac german pe flancul de vest al perimetrului Oosterbeck.

42. Operatori de tunuri antiaeriene Luftwaffe din Brigada Flak von Swoboda pe Amsterdamseweg, atacând avioanele de aprovizionare ale RAF.

43. Parașutiști disperați încercând să semnalizeze piloților RAF să lanseze încărcăturile în perimetrele lor.

44. O semișenilată Waffen-SS din Hohenstaufen pe Dreijenseweg, cu parașute prinse în copacii din spate.

45. Parașutiști americani sub tirul armelor în apropiere de Șoseaua Iadului.

46. Răniți capabili să meargă luați prizonieri din hotelul Schoonord pe 20 septembrie.

47. După înfrângerea batalionului lui Frost pe podul Arnhem, Kampfgruppe Brinkmann se pregătește să traverseze spre sud, în Betuwe, pentru a se confrunta cu trupele britanice înaintând din Nijmegen.

48. Pe 24 septembrie, germanii au început evacuarea forțată a Arnhemului și a zonelor înconjurătoare. Actul de represiune pentru sprijinul arătat de

localnici Aliaților le va permite să jefuiască fără probleme orașul.

49. Un amestec (de la stânga la dreapta) de soldați Waffen-SS, din armata regulată și din Luftwaffe în Betuwe, sau pe „Insulă“, între Arnhem și Nijmegen.

50. Pe 14 aprilie 1945, trupele canadiene eliberează în cele din urmă un Arnhem pustiu și distrus.

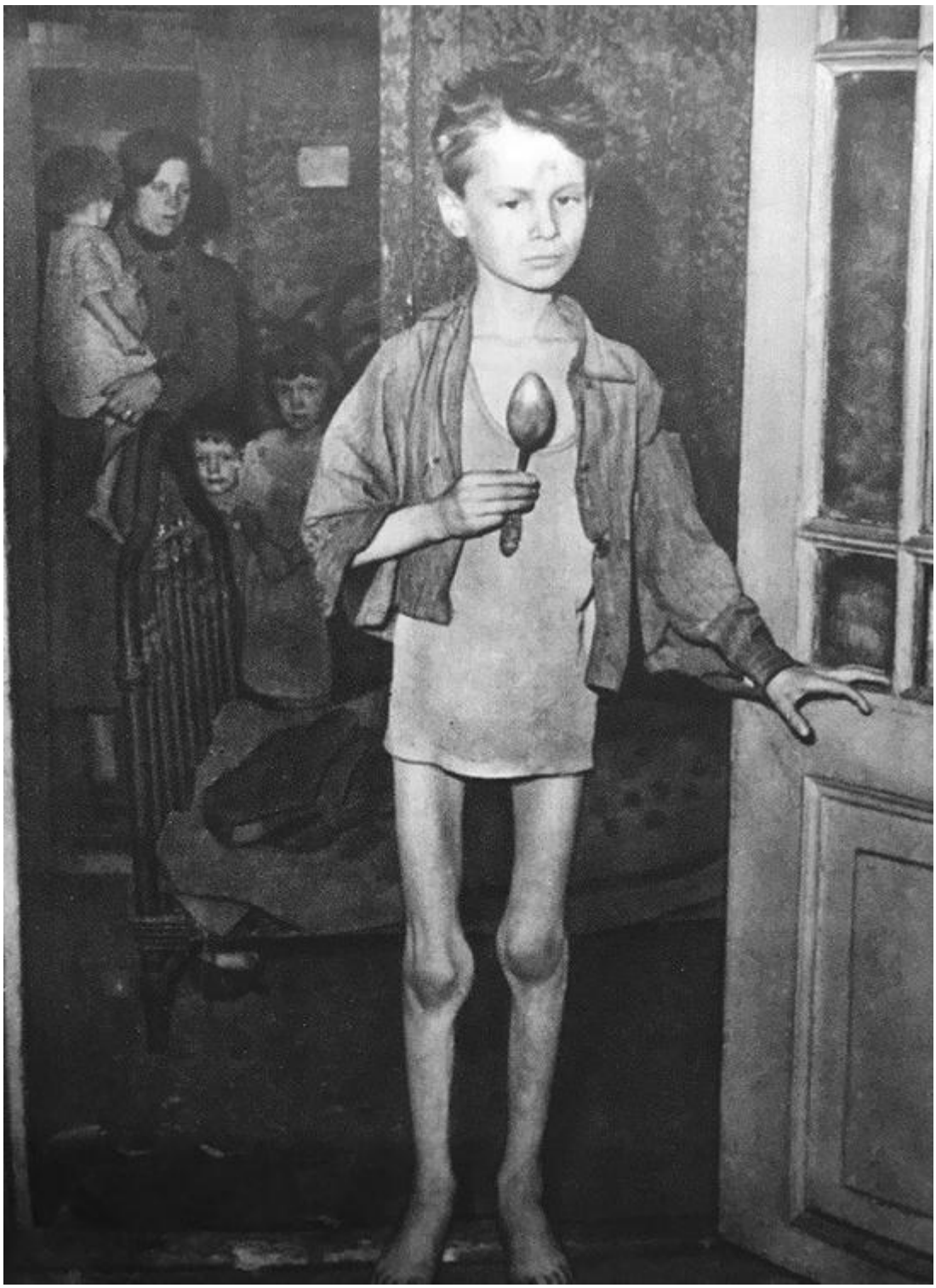

51. O victimă tânără a Iernii Foamei din 1944–1945.